

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

Rafet ÇAVUŞOĞLU

URARTU KEMERLERİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

DOKTORA TEZİ

110058

110058

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

ERZURUM-2002

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırma Durumu.....	1
1.2. Amaç, Kapsam ve Yöntem.....	10
1.2.1. Amaç.....	10
1.2.2. Kapsam.....	10
1.2.3. Yöntem	11
1.3. Demir Çağlar Sonuna Kadar Kemerlerin Tarihi Gelişimi.....	12
1.4. Urartu'da Madencilik.....	18
1.5. Urartu Metal İşçiliğinde Malzeme ve Yapım Teknikleri.....	22
1.5.1. Malzeme.....	22
1.5.2. Yapım Teknikleri.....	23
1.5.2.1. Döküm Tekniği.....	23
1.5.2.1.1. İçi Dolu (Masif) Döküm (Balmumu Tekniği).....	23
1.5.2.1.2. İçi Boş Döküm	24
1.5.2.2. Levha Metal İşlemeciliği.....	24
1.5.2.2.1. Kabartma ve Çökertme Tekniği.....	25
1.5.2.2.2. Kazıma Tekniği.....	26
2. URARTU BRONZ KEMERLERİ ve BEZEME DÜZENİ.....	27
2.1. TİPOLOJİ.....	33
2.1.1. Geniş Kemerler.....	33
2.1.1.1. Kült ve Merasim Sahneli Bezemeliler.....	34
2.1.1.2. Av ve Savaş Sahneli Bezemeliler.....	34
2.1.1.3. Karışık Yaratık Bezemeliler.....	34 ✓
2.1.1.4. Hayvan Bezemeliler.....	35
2.1.1.5. Kabarık Nokta Bezemeliler.....	35

2.1.1.6. Tomurcuk Bezemeliler.....	36
2.1.1.7. Spiral Bezemeliler.....	36
2.1.1.8. Zikzak Bezemeliler.....	36
2.1.1.9. Diğer Bezemeliler.....	36
2.1.2. Orta Genişlikteki Kemerler.....	37
2.1.2.1. Tek Kuşaklı Bezemeliler.....	38
2.1.2.1.1. Süslemesiz Av Sahneleri.....	38
2.1.2.1.2. Süslemeli Av Sahneleri.....	38
2.1.2.1.3. Karışık Figür Süslemeleri.....	39
2.1.2.2. Çok Kuşaklı Bezemeliler.....	39
2.1.2.2.1. Süslemeli Av Sahneleri.....	40
2.1.2.2.2. Karışık Sahneli Bezemeliler.....	41
2.1.2.3. Konu Sahneli Bezemeliler.....	41
2.1.2.4. Diyagonal Bezemeliler.....	42
2.1.2.5. Dama Tahtası Bezemeliler.....	42
2.1.2.6. Tanrı Figürü Bezemeliler.....	42
2.1.2.7. Kabarık Nokta Bezemeliler.....	42
2.1.2.8. Diğer Bezemeliler.....	42
2.1.3. Dar Kemerler.....	44
2.1.3.1. Konu Sahneli Bezemeliler.....	44
2.1.3.2. Mimari Bezemeliler.....	45
2.1.3.3. Çeşitli Figür Bezemeliler.....	45
2.1.3.4. Tomurcuk Bezemeliler.....	45
2.1.3.5. Geometrik Bezemeliler.....	45
2.1.3.6. Bezemesizler.....	46
2.2. GENEL GELİŞİM.....	47
2.2.1. Geniş Kemerler.....	47
2.2.1.1. Kült ve Merasim Sahneli Bezemeliler.....	47
2.2.1.2. Av ve Savaş Sahneli Bezemeliler.....	53
2.2.1.3. Karışık Yaratık Bezemeliler.....	61
2.2.1.4. Hayvan Bezemeliler.....	66
2.2.1.5. Kabarık Nokta Bezemeliler.....	69

2.2.1.6. Tomurcuk Bezemeliler.....	73
2.2.1.7. Spiral Bezemeliler.....	75
2.2.1.8. Zikzak Bezemeliler.....	76
2.2.1.9. Diğer Bezemeliler.....	78
2.2.2. Orta Genişlikteki Kemerler.....	80
2.2.2.1. Tek Kuşaklı Bezemeliler.....	80
2.2.2.1.1. Süslemesiz Av Sahneler.....	80
2.2.2.1.2. Süslemeli Av Sahneler.....	82
2.2.2.1.3. Karışık Figür Süslemeliler.....	92 ✓
2.2.2.2. Çok Kuşaklı Bezemeliler.....	98
2.2.2.2.1. Süslemeli Av Sahneler.....	98
2.2.2.2.2. Karışık Figür Süslemeliler.....	111 ✓
2.2.2.3. Konu Sahneli Bezemeliler.....	117
2.2.2.4. Diyagonal Bezemeliler.....	120
2.2.2.5. Dama Tahtası Bezemeliler.....	123
2.2.2.6. Tanrı Figürü Bezemeliler.....	126
2.2.2.7. Kabarık Nokta Bezemeliler.....	129
2.2.2.8. Diğer Bezemeliler.....	133
2.2.3. Dar Kemerler.....	136
2.2.3.1. Konu Sahneli Bezemeliler.....	137
2.2.3.2. Mimari Bezemeliler.....	141
2.2.3.3. Çeşitli Figür Bezemeliler.....	145
2.2.3.4. Tomurcuk Bezemeliler.....	149
2.2.3.5. Geometrik Bezemeliler.....	151
2.2.3.6. Bezemesizler.....	151
2.3. ATKI KEMERLER.....	153
2.4. KEMER BAĞLAMA TOKALARI.....	155
2.5. KEMERLERDE KÜLT BETİMLERİ.....	157
3. USTALAR ve İŞLİKLER.....	161
4. SONUÇ.....	163
5. KATALOG.....	166
6. LEVHALAR DİZİNİ (Çizim ve Resim Listeleri).....	229

7. KAYNAÇA.....	236
8. LEVHALAR.....	
9. ÖZGEÇMİŞ.....	

ÖZET
DOKTORA TEZİ
URARTU KEMERLERİ

Rafet ÇAVUŞOĞLU

Danışman: Doç. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

2002, Sayfa:253

Juri :Doç. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

.....
.....

Türkiye'nin ve Dünya'nın çeşitli müzelerine dağılmış durumdaki Urartu maden sanatı eserleri arasında önemli bir yere sahip olan kemerler, zengin süslemeleri ve sayılarının çokluğu ile dikkat çekmektedir. Urartular, metal kemerleri, giysinin ayrılmaz bir parçası veya giysiyi tamamlayan önemli bir takı olarak benimsemiş ve severek kullanmıştır. Urartu'nun tarihsel sürecinde, kemerler doğallıktan bozulmaya doğru sanatsal gelişim göstererek, kadınlar ve erkekler tarafından sıkça kullanılmıştır. Bele ve omuzdan kalçaya çapraz takılan kemerler olmak üzere, iki farklı tür görülmektedir.

Genişliklerine göre üç grup altında incelediğimiz kemerler üzerinde değişik tekniklerle işlenmiş çok farklı konulara yer verilmiştir. I. ve II. Grubu oluşturan geniş ve orta genişlikteki kemerler erkekler; III. Grupdaki dar kemerler ise, kadınlar tarafından kullanılmıştır.

Geniş ve orta genişlikteki kemerler iki aşamalı bir gelişim göstermiştir. Bunlardan geniş kemerler, Urartu'nun erken döneminden itibaren, M.Ö.8.yy. boyunca; orta genişliktekiler daha çok M.Ö.7.yy.ın başlarından, Urartu'nun çöküşüne değin kullanılmışlar; dar kemerler ise, diğer ikisine paralel olarak M.Ö.8.yy.ın başlarından Urartu'nun yıkılışına kadar kullanılmıştır.

Levha işlemeciliği tekniğinde merkezi atölyelerde üretilen kemerler, bezeme türlerine göre farklı sosyal sınıflardaki insanlar için yapılmıştır. Zengin süslemeli kemerler daha çok saray, saraya yakın yönetici sınıf tarafından, basit bezemeli kemerler ise halk tarafından kullanılmıştır.

Kemerlerin farklı sosyal sınıflara ait mezarlarda bulunmaları ve bazıları üzerinde kültle ilişkili sahnelerin yer alması, bunların dini içerik de taşıdığını göstermektedir. Kültle ilişkili sahnelerin işlendiği kemerlerin, kullanan kişiyi kötülüklerden koruduğuna da inanılmaktadır. Ayrıca Urartu savaşçıları tarafından kullanılan kemerlerin beli koruyan zırh görevi üstlendiği söylenebilir. Buna paralel olarak da, kemerdeki süslemelerin kişinin yiğitliğini, kahramanlığını, cesaretini ve toplumdaki yerini belirttiği düşünülebilir.

ABSTRACT

Ph. D. THESIS

THE URARTIAN BELTS

Rafet ÇAVUŞOĞLU

Supervisor: Asc. Prof. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

2002, Page:253

Jury :Doç. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU

.....
.....

The Urartian belts that take place an important place among the Urartian metal work dispersed in various museums in Turkey and all around the world catch our attention with their decorations and quantity. It can be concluded that the Urartians must have adopted and willingly used the metal belts either as a jewel or as a basic part of their clothes. In the Urartian era, these belts show an artistic development from naturalistic to simple one and are amply used by men and women. These belts are worn in two ways; the one is bound around the waist and the other one is bound from left shoulder to right buttocks or vice versa.

Considering the width of these belts, they are put in three different groups. The decorations on these belts are different and portray various topics that were embroidered using various techniques. The one wide and second medium-wide group belts were used by the Urartian men and the three narrow ones by the Urartian women.

The wide and medium-wide belts show a two-staged development. Of three types of belts, the wide ones were used from the early years of Urartian state along the 8th century B. C. Medium-width belts were used as from the 7th century till the fall of the Urartian state. And the narrow ones, like the wide and the medium belts, were used from the 8th century until the decline of the Urartian belts.

The belts manufactured at central workshops in line with plaque technique were produced by using decoration technique. The rich decorated belts must have been used mostly by the people lived in the palace or by the administrator people who are close to the palace; simply-decorated ones must have been used by the ordinary people.

Since the belts were found in graves of different social classes and some of them have the figures of cult, it can be claimed that these belts also have religious motives on them. We assume that the belts that have cult figures on them are believed to have protected the people who use them from badness. Besides this, it may be claimed that the belts used by the Urartian warriors protect the waist of the warriors like an armour. In addition, the decorations on the belts may be showing the bravery, heroism, courageous and the status of those people in the society.

ÖNSÖZ

Bronz kemerler, Urartu maden sanatının önemli bir bölümünü oluşturur. Kemerler yapım tekniklerinin yanı sıra üzerlerinde bulundurdıkları konulu sahnelerle de Urartu'dan günümüze en sağlam şekilde gelebilen arkeolojik belgelerdir. Urartu'nun tarihsel gelişim sürecinde, doğallıktan bozulmaya doğru bir gelişim gösteren kemerler, bele takılarak ve omuzdan kalçaya çapraz atılarak kadınlar ve erkekler tarafından kullanılmıştır. Ayrıca Urartu devletinin sanat anlayışıyla birlikte, toplumun her kesimi tarafından kullanılan kemerlerin farklı sosyal sınıfları belirleyen özelliği ve dinsel içeriği yatsınamaz bir gerçek olarak görülmektedir. Bu bağlamda, kemerlerin Urartu dünyasında vazgeçilmez bir yeri ve öneme sahip olduğu gerçektir. Bu çalışma sonrasında Urartuların çağdaşı; kültürlerden hiçbir konuda geri kalmadıkları, hatta bazı sanatlarda bölgeye öncülük ettikleri ortaya çıkmıştır.

Çalışma uzun süreli bir araştırmanın ürünü olmasıyla bir öncü olduğu gibi, bu konu üzerinde yapılan en derli-toplu incelemedir. Bunun için öncelikle çeşitli müzelerdeki Urartu bronz kemerleri toplanmış, daha sonra, İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi, Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Arkeoloji Bölümü Kitaplığı'nda literatür çalışması yapılmıştır. Ayrıca yurt dışında bu konuyla ilgilenen araştırmacılarla bağlantılar kurulup çeşitli yayınlar da elde edilmiştir.

Bu çalışmanın önerilmesinden itibaren her aşamada çok büyük özveriyle tezi şekillendiren tez yöneticim sayın Doç. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU'na; olumlu eleştirileriyle yol gösteren sayın Prof. Dr. Cevat BAŞARAN'a, Prof. Dr. Veli SEVİN'e, Prof. Dr. Altan ÇİLİNGİROĞLU'na, Prof. Dr. H. J. KELLNER'e, Dr. U. SEİDL'a, Dr. R-B. WARTKE'ye, Dr. K. S. RUBINSON'a, Dr. M. MÜLLER-KARPE'ye, Yrd. Doç. Dr. Ali Yalçın TAVUKÇU'ya, Dr. Murat AĞAR'a, Öğr. Gör. Hanifi BİBER'e, Öğr. Gör. Şabettin ÖZTÜRK'e, Arş. Gör. Oktay BAŞAK'a ve Arş. Gör. Mehmet KULAZ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Özellikle konu üzerinde çalışmamıza izin veren Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, kemerlerin bulunduğu Van, Gaziantep, Erzurum, Elazığ, İstanbul, Adıyaman, Malatya, Ahlat ve Diyarbakır Müzeleri'nin müdür ve uzman çalışanlarına ayrıca teşekkür ederim.

KISALTMALAR

Akurgal, Anadolu,	:E.Akurgal, Anadolu Uygarlıkları (1993).
Akurgal, Kùltür,	:E.Akurgal, Anadolu Kùltür Tarihi (1998).
AMI	:Archaeologische Mitteilungen Aus Iran.
AnAr	:Anadolu Araştırmaları.
AÜDTCFD	:Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakùltesi Dergisi.
AS	:Anatolian Studies.
AST	:Araştırma Sonuçları Toplantısı.
Azarpay, Artifacts,	:G. Azarpay, Urartian Art and Artifacts (1968).
Barnett, British,	:R. D. Barnett, "The Excavations Of The British Museum At Toprak Kale Near Van", Iraq XII/1, 1950, 1-43.
Barnett, Cemetery,	:R. D. Barnett, "The Urartian Cemetery At Igdyr", AS XIII, 1963, 153-198.
Belli, İspuini	:O. Belli, "Urartu Kralı İspuini'ye Ait Çivi yazılı ve Resimli Tunç Eserler", AnAr IX, 1983, 325-357.
Belli, Demir,	:O. Belli, "Demir Metalurjisinin Araştırılması", AST.III, 1985, 365-378.
Belli, Mining,	:O. Belli, "Ore Deposits and Mining in Eastern Anatolia in the Urartian Period: Silver, Copper and Iron", Edit. R. Merhav, Urartu A Metalworking Center in The First Millennium B.C.E., 1991, 16-43.
Belli, Eskiçağ	:O. Belli, "Eskiçağ ve Ortaçağ Doğu Anadolu Bölgesinde Bulunan Önemli Bronz Atölyeleri", Semavi Eyice'ye Armağan 1993, 79-96.
Belli, Urartu,	:O. Belli, Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları (1998).

- Belli-Kayacioğlu, **Bakırcılık**, :O. Belli - İ. G. Kayacioğlu, Anadolu'da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi (1993).
- Belli-Kellner, **Inschriften**, :O. Belli-H. J. Kellner, "Urartäische Bronzegürtel mit Inschriften", AnAr X, 1986, 317-326.
- Burney-Lawson, **Relief**, :C. A. Burney-G. R. J. Lawson, "Urartian Reliefs At Adilcevaz, On Lake Van, And Rock Relief From The Karasu, Near Birecik", AS VIII, 1958, 211-218.
- Calmeyer, **Iconography**, :P. Calmeyer, "Some Remarks On Iconography", Edit. R. Merhav, Urartu A Metal Working Center In the First Millenium B.C.E., 1991, 312-319.
- Calmeyer-Seidl, **Eine**, :P. Calmeyer-U. Seidl, "Eine Frühurartäische Siegedarstellung", AS XXXIII, 1983, 103-114.
- Culican-Zimmer, **Caucasus**, :W. Culican - J. Zimmer, "Decorated Belts from Iran And the Caucasus", Iranica Antiqua XXII, 1987, 159-199.
- Curtis, **Belts**, :J. Curtis, "Urartian Bronze Belts", Zeitschrift Für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie 86, 1996, 118-136.
- Çilingiroğlu, **Gaziantep**, :A. Çilingiroğlu, "Gaziantep Müzesi'ndeki Bir Urartu Kemer", AnAr VII 1979, 1981, 49-55.
- Çilingiroğlu, **Tarihi**, :A. Çilingiroğlu, Urartu Tarihi (1994).
- Çilingiroğlu, **Urartu**, :A. Çilingiroğlu, Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı (1997).
- Çilingiroğlu, **Temple**, :A. Çilingiroğlu, "Temple Area" Ayanis I., Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 37-65.
- Darga, **Hitit**, :A. M. Darga, Hitit Sanatı (1992).

- Derin-Çilingiroğlu, **Weapons**, :Z. Derin-A. Çilingiroğlu, "Armour And Weapons" Ayanis I., Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 155-187.
- Emre, **Kurşun**, :K. Emre, Anadolu Kurşun Figürinleri ve Taş Kalıpları (1971).
- Emre-Çınaroğlu, **Vessels**, :K. Emre - A. Çınaroğlu, "A Grup of Metal Vessels From Kınık-Kastamonu", Aspects of Art And Iconography: Anatolia And Its Neighbors, Studies In Honor Of Nimet Özgüç, Edit. M. J. Mellink-E. Porad-T. Özgüç (1993) 675-713.
- Erzen, **Giyimli**, :A. Erzen, "Giyimli Bronz Definesi ve Giyimli Kazısı", Belleten, XXXVIII/150, 1974, 191-213.
- Hamilton, **Decorated**, :R. W. Hamilton, "The Decorated Bronze Strip From Gushchı", AS XV, 1965, 41-51.
- Hanfmann, **Bulls**, :G. M. A. Hanfmann, "Four Urartian Bulls' Heads", AS VI, 1956, 205-213.
- Hori-Miyashita-Ishida, **Japanese**, :K. Tanabe-A. Hori-T. Hayashi-S. Miyashita-K. Ishida, Studies In The Urartian Bronze Objects From Japanese Collections (1) IV, 1982
- Kellner, **Gürtel**, :H. J. Kellner, "Gürtel in Urartu" X.TTK, 1986, 153-168.
- Kellner, **Urartu**, :H. J. Kellner, "Datierungsfragen zu Urartu", Skythika 98, 1987, 19-24.
- Kellner, **Gürtelbleche**, :H. J. Kellner, Gürtelbleche aus Urartu (1991)
- Kellner, **Grouping**, :H. J. Kellner, "Grouping and Dating of Bronze Belts", Edit.R. Merhav, Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., 1991, 142-161.

- Kendall, Urartian,
:T. Kendall:"Urartian Art in Boston: Two Bronze Belts and A Mirror", Boston Museum Bulletin, 75, 1977, 27-57.
- Kroll, Ararat,
:S. Kroll, Archaeologie entdeckt Geschichte Urartu Das Reich am Ararat (1979).
- KST
:Kazı Sonuçları Toplantısı
- Loon, Art,
:M. N. Van Loon: Urartian Art (1966).
- Lorenz, Würzburg,
:T. Lorenz, "Urartäischer Bronzegürtel Im Martin Von Wagner-Museum Der Universität Würzburg", Archäologischer Anzeiger 1, 1984, 1-11.
- Moorey, Metal,
:P. R. S. Moorey, "Some Ancient Metal Belts: Their Antecedents and Relatives", Iran, Journal of the British Institute of Persian Studies V, 1967, 83-102.
- Muscarella, Belt,
:O. W. Muscarella, "578. Belt Fragment, 579 Belt Fragments", Bronze And Iron, Ancient Near Eastern Artifacts In The Metropolitan Museum Of Art, 1988, 433-438.
- Özgüç, Silver,
:T. Özgüç, "Jewellery, Gold Votive Plaques and A Silver Belt From Altintepe", AS XXXIII, 1983, 33-37.
- Özgüç, Strip,
:N. Özgüç, "The Decorated Bronze Strip and Plaques From Altintepe", Mansel'e Armağan/Melanges Mansel, II. VII/60, TTK, 1974, 847-860.
- Piotrovsky, Regno,
:B. B. Piotrovsky, Il Regno Di Van Urartu (1966).
- Piotrovsky, Urartu,
:B. B. Piotrovsky, Urartu (1969).
- Piotrovsky, Karmir-Blur,
:B. B. Piotrovsky, Karmir-Blur (1970).
- Ruder-Merhav, Metal,
:A. Ruder-R. Merhav, "Technologies of Production of Metal Artifacts in the Urartu Culture", Edit. R. Merhav, Urartu A

- Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., 1991, 334-354.
- Seidl, **Dämonenkampf**, :U. Seidl, "Ein Urartäischer Dämonenkampf", *Acta Praehistorica et Archaeologica* 24, 1992, 143-157.
- Seidl, **Urartäische**, :U. Seidl, "Urartäische Bauskulpturen", *Aspects Of Art And Iconography: Anatolian And Its Neighbors, Studies In Honor Of Nimet Özgüç*, Edit.M.J. Mellink-E. Porada-T. Özgüç 1993, 557-564.
- Seidl, **Toprakkale**, :U. Seidl, "Der Thron Von Toprakkale Ein Neuer Rekonstruktionsversuch", *AMI* 27, 1994, 67-84.
- Seidl-Calmeyer, **Gušči**, :U. Seidl-P. Calmeyer, "Gušči", *Reallexikon Der Assyriologie Und Vorderasiatischen Archäologie* 1971, 705-707.
- Sevin-Özfırat-Kavaklı, **Urartu**, :V. Sevin-A. Öz fırat-E. Kavaklı, "1997-98 Van/Altıntepe Urartu Nekropolü Kazıları" 21. KST/1, 1999, 421-434.
- Taşyürek, **Kemerler**, :O. A. Taşyürek, *Adana Bölge Müzesindeki Urartu Kemerleri-The Urartian Belts in the Adana Regional Museum* (1975).
- Taşyürek, **Dedeli**, :O. A. Taşyürek, "Adana Bölge Müzesindeki "Dedeli" Bronz Urartu Kemer", *TAD. XXIV/2*, 1977, 153-164.
- Taşyürek, **Giyimli**, :O. A. Taşyürek, "Giyimli (Hırkanis) Adak Levhalarından Örnekler", *Belleten*, XLII/166, 1978, 201-234.
- Yıldırım, **Burmageçit**, :R. Yıldırım, "Urartian Belt Fragments From Burmageçit, now on Display in Elazığ Museum" *Anatolian Iron Ages II.*, Edit. A. Çilingiroğlu-D. H. French 1991, 131-149.

Yıldırım, Metal,

T. Yıldırım, "M.Ö.II. Bin'de Anadolu
Metal Kemerleri" AÜDTCFD. Cilt.
XXXVII/S. 1-2, 1995, 675-683.

1.GİRİŞ

1.1.Araştırma Durumu

Urartu tarihi ve sanatı konusunda bugüne dek yapılan araştırmaların çokluğu, tamamının bu bölümde ele alınmasını imkansız kılmaktadır. Bu nedenle ilk bölümde Urartu ile ilgili ana kaynaklara değinildikten sonra konumuzu içeren yayınlar detaylıca ele alınıp tanıtılacaktır.

Doğu Anadolu, Batı İran ve Kafkasya'da kurulan Urartu devleti hakkında ilk araştırmayı Fransız Asiatik Çalışmalar Birliği adına 1827 yılında Schultz yapmıştır¹. 19. yüzyılın sonlarına doğru Van ve çevresinden çıkarılan Urartu eserlerinde büyük bir artış görülmesi yöreyi cazibeli hale getirmiştir. Nitekim 1879-80 yıllarında British Museum adına Clayton² Toprakkale'de kazı çalışmalarına başlamış; elde edilen çok sayıdaki metal, fildişi, seramik vb. eserler yurtdışına götürülmüştür. Toprakkale'den çıkarılan eserlerin zenginliği Almanların, Rusların ve Amerikalıların da bu bölgeye ilgi göstermesine neden olmuştur³. Ardından, Piotrovsky 1939'da Karmir-Blur (Teisebaini)'da⁴ ve 1950'de Arin-Berd'te⁵, Özgüç 1959'da Altıntepe'de⁶, Erzen 1961'de Çavuştepe'de⁷ ve Ögün-Bilgiç de 1964'de Kef Kalesi'nde⁸ başlattıkları kazılarla ilerleyen zaman içinde Urartu kültürüne ait çok sayıda eser ortaya çıkarmışlardır. Son çeyrek asırdan günümüze Tarhan⁹, Sevin¹⁰, Belli¹¹ ve Çilingiroğlu¹² başta olmak üzere, çok sayıda bilim adamı bu bölgede yaptıkları çalışmalarla, Urartu kültürü hakkında yeni bilgilere ulaşılmasına katkıda bulunmuşlardır.

Araştırmamızın konusunu oluşturan "Urartu Kemerleri" ile ilgili veriler, daha çok "Urartu sanatı" çalışmalarının yazılan eserler "madeni eserler" veya "el sanatları"

¹ Piotrovsky, Urartu, 13vd.

² Çilingiroğlu, Urartu, 2.

³ Çilingiroğlu, Urartu, 2.

⁴ Piotrovsky, Karmir-Blur (1970).

⁵ Piotrovsky, Urartu, 3vdd.

⁶ T. Özgüç, Altıntepe I. (1966); Altıntepe II. (1969).

⁷ A. Erzen, Çavuştepe I (1978).

⁸ E. Bilgiç-B. Ögün, "Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları 1972", TAD XXX/I, 1974, 32-35.

⁹ M. T. Tarhan, "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları", KST X/1, 1988, 369-428. ; "Recent Excavations at the Urartian Capital Tushpa", Tel Aviv 21, 1994, 22-27.

¹⁰ V. Sevin, "Urartu Mezar Mimarisine Yeni Katkılar", AnAr X, 1986, 329-350. ; The Origins of the Urartians in the Light of the Van/Karagündüz Excavations, A. Çilingiroğlu-R. J. Matthews, Anatolian Iron Ages 4, 1997, 159-164.

¹¹ O. Belli, "1997 Yılı Aşağı ve Yukarı Anzaf Kaleleri Kazısı", 20. KST I, 1999, 507-525. ; "Doğu Anadolu Bölgesi'nde Keşfedilen Urartu Barajlarına Toplu Bir Bakış", Belleten 60, 1997, 631-680.

¹² A. Çilingiroğlu, "Van-Dilkaya Höyüğü Kazıları Kapanış", KST XIV/I, 1992, 469-491. ; "Ayanis Kalesi Kazıları", 21. KST/I, 1998, 397-408.

bölümlerinde ele alınarak incelenmiştir. Bunun yanı sıra, sadece Urartu kemerlerini içeren araştırmalar da bulunmaktadır. Fakat bu eserler -biri hariç¹³- tek bir müzede bulunan kemerleri incelemekte ve ele alınan kemerler de sayıca sınırlı kalmaktadır.

Çalışmamızla doğrudan bağlantılı eserleri tarih sırasına göre ele aldığımızda; Türkiye'de Urartularla ilgili olarak ilk ciddi çalışmaların Akurgal tarafından başlatıldığını söyleyebiliriz. "Urartu Medeniyeti" adlı eserinde Akurgal, Urartu tarihçesine kısaca değindikten sonra, Urartu metal eserlerinin Yunanistan'a ve İtalya (Etrüsk)'ya kadar olan etkisinden söz etmektedir¹⁴. Yine Akurgal 1968'de "Urtäische und Altiranische Kunstzentren" adlı eserinde, Urartu tarihine ve mimarisine kısaca değindikten sonra; metal ürünleri kazan ve eklentileri başta olmak üzere kemerler, miğferler, kalkanlar ve sadaklar üzerindeki süslemeleri üç stil altında ele almış ve Urartu sanat merkezlerini tek tek değerlendirmiştir¹⁵.

Van Loon'un 1966 yılında yayınlanan "Urartian Art" adlı eseri, Urartu konusunda o güne kadar yapılan kazı ve araştırma sonuçlarını en iyi şekilde toplayan en kapsamlı çalışmalardan biridir. Söz konusu eserin, "Urartu Sanatı/Metal Çalışmalar" başlığı altında heykeller, levhalar, kaplar ve ataşlar, mobilya aksamaları, kazanlar, silahlar, zırh, kalkan, miğfer, sadak ve kemerler tek tek ele alınarak değerlendirilmiş, eserleri oluşturan madenlerden demir, bronz, gümüş ve altının nerelerden elde edildiğine de değinilmiştir¹⁶.

Azarpay, 1968 yılında yayınlanan "Urartian Art and Artifacts" adlı çalışmasında, Urartunun tarihçesi içerisinde metal eserlere değinmiş ve resimlerle görüşlerini desteklemiştir¹⁷.

Urartu üzerine yapmış olduğu araştırmalarla tanınan Piotrovsky'nin, 1966 yılında yayınlanan "Il Regno di van Urartu" adlı kitabı, 13 bölümden oluşmaktadır. Çalışmada sırasıyla, Urartu bölgesinde yapılan araştırmalara, Urartu'nun tarihsel gelişimine ve bölgedeki siyasal olaylara, ziraata, küçük el sanatlarına ve dine yer verilmiştir. "Küçük Sanat Çalışmaları" başlıklı 10. bölümde, yüzeysel olarak metal kemerlere değinilmiştir¹⁸. Piotrovsky'nin 1969 yılında yayınlanan "Urartu" adlı eserinin ilk bölümünde konu ile ilgili araştırmalara ve Urartu'nun tarihçesine değinilmiş; Karmir-Blur kazısı ve çıkarılan çok

¹³ Kellner, Gürtelbleche (1991) 1 vd.

¹⁴ E. Akurgal, Urartu Medeniyeti (1959). Urartu metal eserlerinin İtalya ve Yunanistan'a kadar etkisi için ayrıca bkz. M. N. Van Loon, "The place of Urartu In First-Millennium B.C. Trade" Iraq, XXXIX/2, 1977, 229-231.

¹⁵ E. Akurgal, Urtäische and Altiranische Kunstzentren (1968).

¹⁶ M. N. Van Loon, Urartian Art (1966).

¹⁷ G. Azarpay, Urartian Art and Artifacts (1968).

¹⁸ B. B. Piotrovsky, Il Regno Di Van Urartu (1966).

sayıda metal eser, fotoğrafları ile birlikte tanıtılmıştır¹⁹. Aynı araştırmacı, "Karmir-Blur" adlı eserinde, "Karmir-Blur"da yapılan kazı çalışmalarını ve elde edilen bulgular yardımıyla, bu yerin Urartu tarihi içerisindeki önemini vurgulamıştır. Ayrıca çok sayıda askeri donanımı, heykel, kemer vb. eserlerin değişik metallere yapıldığını da ortaya koymuştur²⁰. Piotrovsky'nin Urartu kemerlerini incelediği bir diğer eseri ise "Urartu The Kingdom of Van and its Art" adlı yapıtıdır. Bu yapıtta Piotrovsky, Urartu'nun tarihçesine ve sanatına değindikten sonra diğer metal eserlerle birlikte kemerlerin de fotoğraflarına yer vererek, tarihlendirme yoluna gitmiştir²¹.

Taşyürek, 1975 yılında yayınlanan "Adana Bölge Müzesi'ndeki Urartu Kemerleri" adlı eserinde çoğunluğu Adana Bölge Müzesi'nde sergilenen kemerleri incelemiştir. Taşyürek, Kemerleri Katalog şeklinde tek tek ele alarak, Akurgal'ın stil kritiğine göre tarihlendirmiş²², fakat tarihlendirme yüzeysel yapıldığından bilgi yönüyle doyurucu olmamıştır.

Kroll, 1979'da Hamburg'ta yayınlanan "Archäologie entdeckt Geschichte Urartu Das Reich am Ararat" adlı eserinde, Urartu'nun sosyal yaşantısından, dinine, mimarisine ve metal sanatına, bütün konulara kısaca yer vermiştir²³.

Karaosmanoğlu tarafından 1981 yılında hazırlanan "Urartular'da Metal-Fildişi-Taş İşlemeciliği" adlı doktora ön çalışmasında, Urartu sanatı konusunda öz bilgi verildikten sonra bu malzemelerle yapılan Urartu metal işlemeciliği ayrıntılı olarak tanıtılmıştır²⁴.

Yaylalı tarafından hazırlanan "Erzurum Müzesi'ndeki Urartu Bronz Kemerleri" adlı yüksek lisans tez çalışmasında, üçü sağlam olmak üzere 21 kemer ele alınmış, kemerler üzerindeki süslemeler sınıflandırılarak inceleme yoluna gidilmiştir. Fakat Urartu sanat bütünlüğü içerisinde, inandırıcı temellere oturtulamadığı sonucuna varılarak tarihlendirmeleri yapılmamıştır²⁵.

Kellner, çeşitli ülkelerde yayınlanan kemerler ile Almanya'daki farklı müzelerde sergilenen Urartu kemerlerini kapsayan toplam 350 parça kemeri "Gürtelbleche aus Urartu"

¹⁹ Piotrovsky, Urartu, 1 vdd.

²⁰ B. B. Piotrovsky, Karmir-Bulur (1970).

²¹ B. B. Piotrovsky, Urartu, The Kingdom of Van and its Art (1976).

²² O. A. Taşyürek, Adana Bölge Müzesi'ndeki Urartu Kemerleri (1975).

²³ S. Kroll, Archäologie Entdeckt Geschichte Urartu Das Reich am Ararat (1979).

²⁴ M. Karaosmanoğlu, Urartular'da Metal-Fildişi-Taş işlemeciliği, (Atatürk Üniv. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Ön Çalışması)-(1981).

²⁵ S. Yaylalı, Erzurum Müzesi'ndeki Urartu Bronz Kemerleri (Atatürk Üniv. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Yük. Lis. Tezi.)-(1986).

adlı kitapta toplamıştır²⁶. Kellner, Katalog şeklinde incelediği kemerleri iki ana bölümde ele almıştır. Birinci bölümde kemerlerin gelişimi ve sınıflandırılması, genel tarihlendirme problemleri, dönemleri, yapım teknikleri, taşıma biçimleri ve antik tamir bölümleri yer almaktadır. İkinci bölümde, katalog şeklinde kemerleri, geniş ve orta genişlikteki normal kemerler olmak üzere iki başlık altında toplamış ve bunları süslemelerine göre alt başlıklara ayırmıştır. Geniş kemer süslemelerinde av, tören sahneleri, fantastik yaratıklar yer almaktadır. Orta genişlikteki kemerleri de; süslemeli ve süslemesiz av sahneleri, diyagonal hatlı figürlü bezemeliler, çift çizgili bölümlere ayrılmış olanlar, satranç tahtası şeklinde olanlar, bitkisel bezemeliler, nokta bantlı süslemeliler, zikzak sıralılar, gonca bezeliler, spiral bezemeliler, belli bir özelliği olmayan süslemeliler ve kemer sonundaki çeşitli toka bağlantıları olmak üzere alt başlıklardan oluşmaktadır.

İlk bölümde kemerleri sınıflandırdığı biçime göre, tarihi bir gelişmeden ve tarihlendirmedeki genel problemlerden söz etmiştir. Gelişimi süslemelere göre yaparak kemerleri 12 grupta toplamıştır. Gruplar arasındaki geçişler ise net olarak verilmemiştir. Aynı bölüm içerisinde ele aldığı "Yapım Teknikleri" alt başlığında kemerlerde kullanılan malzemeler ve yapım teknikleri ayrıntılı şekilde anlatılmamıştır. Kemerlerin taşıma biçimleri hakkında fikir yürütmenin zor olduğunu söylemekle birlikte, kilit düzenlerini kendi elde ettiği bulgulara göre değerlendirmiştir. "Antik Tamirler" başlığı altında ele aldığı bölümde, kemerlerin kendi dönemlerinde ve sonraki dönemlerde tamir edilip kullanıldığını vurgulamıştır. Eser, Urartu kemerleri hakkında kapsamlı bir araştırma olmasına rağmen, kemerlerin köken sorunu, bağlama tokaları, işlevsel ve dinsel özellikleri ile tipolojik kronoloji yeterince ele alınmamıştır.

Wartke, "Urartu Das Reich Am Ararat" adlı kitabında ana hatlarıyla, Urartu Devleti'nin tarihi ve Assur Devleti ile olan mücadeleleri, Urartuların devlet yapısı, devletin ekonomik temelleri, günlük hayattan kesitler, din, sanat, el sanatları ve Urartuların yıkılışı ele alınmıştır. Kitabın "Sanat ve El Sanatları" bölümünde kemerlere yüzeysel olarak değinilmiştir²⁷.

Çilingiroğlu "Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı" adlı kitabında, Urartu krallığının tarihini ve sanatını ayrıntılı ele almış ve bu alandaki önemli bir boşluğu doldurmuştur. Yazar eserinin, "Maden İşçiliği" bölümünde Urartu kemerleri hakkında özet bilgi

²⁶ H. J. Kellner, Gürtelbleche (1991).

²⁷ R. B. Wartke, Urartu Das Reich Am Ararat (1993).

vermektedir. Bu bölüm içinde, kronolojik bir tasnif için motiflerin oluşturduğu sahneler, sahnelerin anlatım düzeni, motiflerin kemer üzerindeki konumlarına başvurulmasının, daha yararlı olacağı kanaati taşıdığını belirtmektedir²⁸.

Gençer, "İzmir Müzesi'ndeki Urartu Kemerleri" adlı eserde, müzede bulunan 4 Urartu kemer parçasını Katalog biçiminde tanıtarak stil özelliklerine göre tarihlendirmelerini yapmıştır²⁹.

Yukarıda zikredilen temel kaynaklar dışında doğrudan Urartu kemerleri ile ilgili olarak yayınlanan makale, bildiri gibi çalışmalar birkaç yayından oluşmaktadır. Bunların dışında çeşitli dergilerde yayınlanan kısa yazılar da bulunmaktadır. Fakat bu türde olanlar tanıtıcı mahiyetten öteye gitmemektedir.

Barnett'in 1963 yılında Iğdır'da yapmış olduğu kazıda çok sayıda seramik buluntunun yanı sıra metal buluntular da ortaya çıkmıştır. Metal buluntular arasında az sayıda da olsa kemer parçası ele geçmiştir. Barnett, kazıyı ve buluntuları Anatolian Studies'de "The Urartian Cemetery at Iğdır" başlığı altında yayınlamıştır³⁰.

Balkan, "Türk Tarih Kurumu Atatürk Konferansları I" adlı kitaptaki "Patnosta Keşfedilen Urartu Tapınağı ve Urartu Sarayı" başlıklı kazı çalışma raporunda, "Harem Dairesi"³¹ olarak adlandırdığı bölümde 37 iskelet bulunduğunu ve bu iskeletlerin bir kısmının belinde geniş bronz kemerler olduğunu belirtmektedir. Fakat Urartu metal kemerleri açısından son derece önemli olan bu bulgulara kazı raporunda geniş yer vermemesi eksikliklerdir³².

Hamilton, Kuşci'den çıkan ve değişik Avrupa ülkelerindeki müzelerde sergilenen, bir kemere ait parçaları ele alarak incelemiştir. Bezeme teknikleri ile birlikte benzer örneklerle karşılaştırma yaparak tarihlendirme yoluna gitmiştir³³.

Hoffmann'ın 1971'de yayınlanan "An Urartian Decorated Bronze Strip From Diyarbakir" adlı makalesinde, Diyarbakır Müzesi'nden bir Urartu kemerini detaylıca

²⁸ Çilingiroğlu, Urartu, 121-123.

²⁹ N. Genç, İzmir Müzesi'ndeki Urartu Kemerleri (Baskı Tarihi Yok), 5-17.

³⁰ R. D. Barnett, "The Urartian Cemetery at Iğdır", AS XIII, 1963, 153-191.

³¹ K. Balkan, "Patnosta Keşfedilen Urartu Tapınağı ve Urartu Sarayı" Atatürk Konferansları I TTK XVII/I, 1964, 241 vd.

³² K. Balkan, "Patnosta Keşfedilen Urartu Tapınağı ve Urartu Sarayı" Atatürk Konferansları I TTK XVII/I, 1964, 241 vd.

³³ Hamilton, Decorated, 41-51.

incelemiş ve benzer örneklerle karşılaştırma yaparak tarihlendirmiştir. Ayrıca Urartu sanatı içerisindeki yerini tespit etmeye çalışmıştır³⁴.

Özgüç, "Mansel'e Armağan" daki "The Decorated Bronze Strip and Plaques from Altıntepe" isimli makalesinde, Altıntepe'den çıkan adak levhaları ile kemerleri ayrıntılı bir şekilde incelemiştir³⁵.

Urartu Devleti ile ilgili çalışmalarıyla tanınan Erzen, Çavuştepe Kazıları'nda, bir savaşçı iskeleti üzerinde "*in situ*" şeklinde bronz bir kemer bulmuş³⁶, ancak bu kemer kazı raporlarında detaylı tanıtılmamıştır. Ayrıca, 1972 yılında yapılan Giyimli kazısında bulunan ve orijinalde kemer parçalarının kesilerek elde edilmesinden oluştuğu anlaşılan çok sayıda adak levhası Erzen tarafından bir makale olarak Belleten'de "Giyimli Bronz Definesi ve Giyimli Kazısı" adıyla yayınlanmıştır³⁷.

Muscarella Katalog şeklinde hazırlanan "Bronze and Iron Ancient Near Eastern Artifacts in The Metropolitan Museum of Art" adlı çalışmasında³⁸ iki Urartu kemerini ayrı ayrı inceleyerek, benzer örnekler yardımıyla tarihlendirmiştir. Ayrıca aynı türden bir kemeri de "Ancient Art The Norbert Schimmel Collection" adlı kitapta, ayrıntılı olarak incelemiş ve benzer örneklerle karşılaştırma yaparak tarihlendirmiştir³⁹.

Salvatori, 1976 yılında "East and West" adlı dergide yayınlanan "An Urartian Bronze Strip in a Private Collection" adlı makalesinde, İtalya'da özel bir koleksiyonda sergilenen biri sağlam, diğeri eksik iki bronz kemeri değerlendirmiştir. Salvatori, kemerler üzerindeki motifler ve figürleri sınıflandırarak tarihlendirme yoluna gitmiştir⁴⁰.

Taşyürek, "Adana Bölge Müzesi'ndeki Karahasan Bronz Urartu Kemer"⁴¹ ve "Adana Bölge Müzesi'ndeki "Dedeli" Bronz Urartu Kemer"⁴² başlıkları ile iki ayrı makalede birer Urartu kemerini değerlendirmiştir. Bunlardan başka yine "The Urartian Bronze Hoard From Giyimli" adlı makalesinde Taşyürek, Urartu kemerlerinden kesilerek

³⁴ H. Hoffmann, "An Urartian Decorated Bronze Strip From Diyarbakir" Studies Presented to George M. A. Hanfmann, Edit. D. G. Mitten, J. G. Pedley, J. A. Scott, Fogg Art Museum, Harvard University Monographs in Art and Archaeology II, 1971, 69-77.

³⁵ Özgüç, Strip, 847-860.

³⁶ 1961-1986 yılları arasında Çavuştepe Kazılarını yürüten A. Erzen, kazılara önce öğrenci daha sonra Asistan olarak katılan, V. Sevin'in sözlü ifadesine göre kemerin bir iskelet üzerinde "*in situ*" şeklinde bulunduğunu belirtmiştir. Çavuştepe Kazılarının Bibliyografyası için Bkz. M. T. Tarhan, "Sevgili Hocam Prof. Dr. Afif Erzen", Prof. Dr. Afif Erzen'e Armağan, AnAr XIV, 1996, 1-20.

³⁷ Erzen, Giyimli, 191-213.

³⁸ Muscarella, Belt, 433-435.

³⁹ O. W. Muscarella, "Belt", Ancient Art The Norbert Schimmel Collection, Edit. O. W. Muscarella, 1974, 133-137.

⁴⁰ S. Salvatori, "An Urartian Bronze Strip in a Private Collection" East and West 26/1-2, 1976, 97-112.

⁴¹ O. A. Taşyürek, "Adana Bölge Müzesi'ndeki Karahasan Bronz Urartu Kemer", Anadolu/Anatolia XVII, 1973 (1975), 197-205.

⁴² Taşyürek, Dedeli, 153-155.

elde edilen plaka şekilli malzemenin adak levhasına dönüştürülerek kullanıldığını vurgulamaktadır⁴³.

Kendall "Boston Museum Bulletin"de 1977 yılında yayınlanan "Urartian Art in Boston: Two Bronze Belts and a Mirror" adlı makalesinde⁴⁴, Urartu Devletinin coğrafi sınırları ile dönemin siyasal olaylarına değindikten sonra metal eserler içinde önemli bir yere sahip olan bronz kemerlerin, Yakın Doğu'daki metal kemerler ile ilişkilerine değinmiştir. Urartu maden sanatına özgü ve kemerler üzerinde sıkça karşılaşılan orijinal motifleri ayrıca ele alarak sınıflandırmış ve daha önce yayınlanmış benzer örneklerle karşılaştırma yaparak tarihlendirme yoluna gitmiştir.

Beyoğlu Malatya Müzesinde bulunan iki Urartu kemer parçasını, 1981 yılında yayınlamış, benzer örnekler yardımıyla tarihlendirme yoluna gitmiştir⁴⁵.

Lorenz, 1984 yılında "Archäologischer Anzeiger" dergisindeki "Urartäischer Bronzegürt Im Martin Von Wagner-Museum Der Universität Würzburg" başlığıyla çıkan makalesinde; Würzburg Üniversitesi Martin Wagner Müzesi'ndeki bir Urartu kemerini detaylı olarak incelemesinin yanı sıra, yüzeysel olarak bezeme tekniğine, Urartu sanatı içindeki Assur etkilerine, kemerler üzerindeki bazı bezemeler hakkında farklı bilim adamlarının ileri sürdüğü görüşlere yer vererek, Urartu kemerlerini gruplandırmıştır. Lorenz'in çok az kemerle gruplandırma yönüne gitmesi ve bunlar hakkında hiçbir tarihlendirme yapmamış olması, Urartu sanatı içindeki kemerleri genellendirilmesini yetersiz kılmaktadır⁴⁶.

Özgünel, "Urartu Kemer Parçaları Üzerine Bir Tanıtım" adı ile Belleten'de 1986 yılında çıkan makalesinde, Aydın Müzesi'nde bulunan Urartu kemer parçalarını, üzerlerindeki süslemelere göre sınıflandırmış ve benzer örnekler yardımıyla tarihlendirme yoluna gitmiştir⁴⁷.

Ertman'ın 1990 yılında "Anatolian Iron Ages" dergisinde yayınlanan "An Urartian Belt and Other Unpublished Objects from a Private Collection" adlı makalesinde bir Urartu kemeri ile üç adak levhası incelenmiştir⁴⁸.

⁴³ O. A. Taşyürek, "The Urartian Bronze Hoard From Giyimli" Expedition The Magazine of Archaeology/Anthropology 19/4, 1977, 12-20.

⁴⁴ T. Kendall, "Urartian Art in Boston: Two Bronze Belts and a Mirror" Boston Museum Bulletin 75, 1977, 27-56.

⁴⁵ İ. H. Beyoğlu, "Malatya Müzesi'nde Bulunan İki Urartu Kemer Parçası", Arkeoloji Dergisi 12/13, 1981, 5-8.

⁴⁶ Lorenz, Würzburg, 1-11.

⁴⁷ C. Özgünel, "Urartu Kemer Parçaları Üzerine Bir Tanıtım", Belleten L/197, 1986, 405-412.

⁴⁸ E. L. Ertman, "An Urartian Belt and Other Unpublished Objects from a private Collection" Anatolian Iron Ages 3, 1994, 63-74.

Wartke, Berlin Ön Asya Müzesi'nde sergilenen Toprakkale kaynaklı bir grup metal obje içerisinde bronz bir kemeri de, detaylıca inceleyerek tarihlendirmiştir⁴⁹.

Karaosmanoğlu'nun, Bingöl, Karlıova Sucatı'ndan kaçak kazı sonucu elde edilen kemer üzerindeki figürleri ve sahneleri tek-tek ele alan, Urartu sanatındaki yerlerini belirten ve bunları stil gelişimi içinde benzer örneklerle tarihlendiren bir makalesi bulunmaktadır⁵⁰.

Çilingiroğlu, 1981 yılında Anadolu Araştırmalarında yayınlanan "Gaziantep Müzesi'ndeki bir Urartu Kemer" başlıklı makalesinde, oldukça süslü bronz kemeri inceleyerek tarihlendirmesini yapmıştır⁵¹. Ayrıca, Çilingiroğlu'nun Van Müzesi'nden "Bir Urartu Kemer Parçası Üzerindeki Ziyafet Sahnesi" başlıklı çalışması, "Erol Atalay Memorial" adlı kitapta makale olarak yayınlanmıştır⁵².

Yıldırım'ın "Anatolian Iron Ages" dergisinde 1991 yılında yayınlanan "Urartian Belt Fragments From Burmacevit now on Display in Elazığ Museum" adlı makalesinde, Burmacevit'den elde edilen bir grup kemer parçası benzer örnekler yardımıyla tarihlendirilmiştir⁵³.

Urartu Kemerleri üzerine en kapsamlı çalışmayı yapan Kellner; "Urartu, Ein Wiederentdecker Rivale Assyriens" adlı yazısında adak levhalarıyla birlikte kemerlerdeki süslemeleri Assur Sanatı ile karşılaştırma yaparak irdemiştir⁵⁴. Aynı yazar 1986 yılında O. Belli ile birlikte Anadolu Araştırmaları X. sayısında yayınlanan "Urartaische Bronzgürtel mit Inschriften" adlı makalelerinde bronz kemerler üzerindeki sahnelerin genel özelliklerinden bahsettikten sonra yazıtlı dört bronz kemeri ayrıntılı olarak incelemişlerdir⁵⁵. Kellner 1986 yılında X. Türk Tarih Kongresi'nde sunduğu "Gürtel in Urartu" adlı makalesinde kemerleri kendi içerisinde değerlendirerek gruplara ayırmıştır⁵⁶. Aynı makaleyi az bir değişikliklerle "Urartu A Metalworking Center in the first Millenium B.C.E." isimli kitapta "Grouping and Dating of Bronze Belts" başlığıyla yayınlamıştır⁵⁷.

⁴⁹ R. B. Wartke, "Toprakkale Untersuchungen zu den Metallobjekten im Vorderasiatischen Museum zu Berlin" Schriften Zur Geschichte Und Kultur Des Alten Orients 22, 1990, 75-78.

⁵⁰ M. Karaosmanoğlu, "Suçatı Urartu Kemer" Belleten LV, 1991, 595-603.

⁵¹ Çilingiroğlu, Gaziantep, 49-55.

⁵² A. Çilingiroğlu, "Bir Urartu Kemer Parçası Üzerindeki 'Ziyafet Sahnesi' " Erol Atalay Memorial, Edit. H. Malay, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi I, 1991, 15-21.

⁵³ R. Yıldırım, "Urartian Belt Fragments from Burmacevit, now on Display in Elazığ Museum" Anatolian Iron Ages, 1991, 131-148.

⁵⁴ H. J. Kellner, "Urartu, Ein Wiederentdecker Rivale Assyriens" Ausstellungskataloge der Prahistorischen Staatssammlung 2, 1976, 53-60.

⁵⁵ Belli-Kellner, Inschriften, 317-328.

⁵⁶ H. J. Kellner, "Gürtel in Urartu" X. Türk Tarih Kongresi, 1986, 153-168.

⁵⁷ H. J. Kellner, "Grouping and Dating of Bronze Belts" Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 142-161.

Avcı, "Nevşehir Müzesine ait bir Urartu Kemerinin Konservasyon İşlemleri" başlıklı makalede, kemerin süslemelerine değinmeden sadece konservasyonunu ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır⁵⁸.

Seidl, "Urartu as a Bronze Working Centre" başlıklı makalesinde, Urartu bronz işlemeciliği ile birlikte kemerleri "saray stili" olarak değerlendirmiş ve özlüce Urartu metal işçiliğine değinmiştir⁵⁹. Aynı yazar bir kemere ait, üç değişik müzede sergilenmekte olan, kemer parçalarını bir bütün olarak ele almış ve parçalar üzerindeki figürlü bezemeleri detaylı inceleyerek tarihlendirmesini yapmıştır⁶⁰.

Uzun yıllardır Doğu Anadolu'da araştırmalar yapan Belli, en erken çalışmasında bölgedeki maden yataklarını ve atölyelerini belirlemeye çalışmıştır⁶¹. İkinci çalışmasında belirlenen madan yataklarının M.Ö.4. binden itibaren kullanılmaya başladığını ve M.Ö.1.binin ilk yarısında Urartu Krallığı döneminde yoğun olarak işletildiklerini, bu geleneğin Ortaçağ'dan günümüze kadar çeşitli atölyelerde metal eserlerin üretilmesiyle devam ettiğini, "Semavi Eyice'ye Armağan" adlı kitapta irdeleyen Belli, "Eskiçağ ve Ortaçağ'da Doğu Anadolu Bölgesinde Bulunan Önemli Bronz Atölyeleri" adlı makalesinde konuyu örneklerle açıklamaktadır⁶². Belli'nin bir başka makalesinde "Malatya Müzesi'nden bir yazıtlı Urartu Kemerini" diğer yazıtlı kemerlerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir⁶³.

Başta Çavuştepe⁶⁴ olmak üzere Patnos⁶⁵, Adilcevaz⁶⁶, Dilkaya⁶⁷, Van/Altın-tepe⁶⁸ gibi yerlerde yapılan kazılarda; Urartu kemerleri ortaya çıkarılmış olmasına rağmen, kazı raporlarında detaylı bilgi verilmemiştir.

Curtis, 1996 yılında Assyriologie'de yayınlanan "Urartian Bronze Belts" adlı makalesinin girişinde, Kellner'in "Gürtelbleche aus Urartu" çalışmasına dayanarak Urartu kemerleri hakkında özlü bilgi vermektedir. Curtis British Müzesi'nde bulunan 11 kemerin

⁵⁸ H. Avcı, "Nevşehir Müzesine ait bir Urartu Kemerinin Konservasyon İşlemleri" Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1993 Yılı, 1994, 154-157.

⁵⁹ U. Seidl, "Urartu as a Bronzeworking Centre" Bronzeworking Centres of Western Asia C.1000-539 B.C., Edit. J. Curtis, 1988, 169-175.

⁶⁰ Seidl'in açıklamasına göre üç değişik müze; Frühge Schichte Berlin Vor Für Museum, Özel bir Koleksiyon ve Adana Bölge Müzesi'dir. Seidl, Dämonenkampf, 143-157.

⁶¹ O. Belli, "Doğu Anadolu Bölgesinde Antik Demir Metalurjisinin Araştırılması" AST III, 1985, 365-378.

⁶² O. Belli, "Eskiçağ ve Ortaçağ'da Doğu Anadolu Bölgesinde Bulunan Önemli Bronz Atölyeleri" S. Eyice'ye Armağan, 1993, 79-93.

⁶³ O. Belli, "Der Bronzegürtel des Königs Rusa in Malatya Museum", Anadolu/Anatolia XXIII, Akurgal'a Armağan/Festschrift Akurgal, Edit. C. Bayburtluoğlu (1997) 293-297.

⁶⁴ A. Erzen, Çavuştepe I (1988).

⁶⁵ K. Balkan, "Patnosta Keşfedilen Urartu Tapınağı ve Urartu Sarayı", TTK Yıllık Konferansları I. Atatürk Konferansları, 1964, 235-243.

⁶⁶ E. Bilgiç-B. Ögün, "Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları 1972", TAD XXXI, 1974, 32-35.

⁶⁷ A. Çilingiroğlu, "Van-Dilkaya İlyüğü, 1987 Kazısı", KST XI, 1988, 264.

⁶⁸ Sevin-Özirat-Kavaklı, Urartu, 421-434

madeni analizleriyle birlikte üzerlerindeki betimlemeleri detaylı olarak anlatmıştır. Ancak, tarihlendirilme yapılmayarak Kellner'in kitabını kaynakça göstermiştir⁶⁹.

Anlağan, 1998 yılında *Palmet II Dergisi*'nde yayınlanan "Sadberk Hanım Müzesi'ndeki Bir Urartu Kemer Üzerine Gözlemler" başlıklı makalesinde; iki parçadan oluşan, konulu tasvirli dar kemeri ele alarak incelemiş, kemer üzerindeki bezemeleri benzer örneklerle karşılaştırma yaparak tarihlendirme yoluna gitmiştir⁷⁰.

1.2.Amaç, Kapsam, Yöntem

1.2.1.Amaç: Urartu devleti topraklarında yapılan kazı ve araştırmalarda, kaleler, tapınaklar, saraylar, mezar yapıları gibi mimari eserlerin yanı sıra, seramik, fildişi ve maden sanatına ilişkin çok sayıda kültür varlığı bulunmuştur. Madenî eserler arasında kemerler, sayı ve üzerlerindeki süslemeler açısından önemli bir grubu oluşturur. Urartu kemerleri, yurt içinde resmi kazılar veya çeşitli yollarla müzelere, kaçak yollarla da yurt dışına, dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. Türkiye'deki pek çok müzeye dağılmış vaziyetteki kemerlerle ilgili olarak bugüne kadar toplu bir çalışma yapılmamıştır. Bazı araştırmacılar, sadece sınırlı sayıda Urartu kemerini incelemiştir.

İncelediğimiz Urartu kemerlerinin topluca değerlendirilmesiyle; kemerlerin sanatsal ve tarihsel gelişimiyle birlikte çağdaşı kültürlerle etkileşimlerini ortaya koymak temel amacımızı oluşturmaktadır. Urartu sanatı, dini ve kültürel yapısı hakkında derinlemesine bilgi edinmek bir diğer hedefimiz olmuştur. Ayrıca kemerin Urartu toplumundaki yerini, kitle ilişkisini, kullanım şekillerini, yapım tekniklerini, stil, usta ve işliklerini belirlemek de, bu çalışmada esas amaçlanan konular arasındadır.

1.2.2.Kapsam: Bu çalışma Türkiye'nin çeşitli müzelerine dağılmış olan Urartu kemerlerini kapsamaktadır. Öncelikle Urartu kemerlerinin bulunduğu müzeler tespit edilmiş ve Kültür Bakanlığı'ndan alınan izin çerçevesinde, müze uzmanlarının uygun gördüğü eserler üzerinde çalışılmıştır. Müzelerde çok sayıda kemerin incelenmesine karşın, kataloğa Van'dan 42, Elazığ'dan 32, Erzurum'dan 20, Malatya'dan 5, İstanbul ve Gaziantep'ten 4, Ahlat'tan 3, Diyarbakır ile Adıyaman'dan birer örnek alınmıştır. Bunların

⁶⁹ Curtis, Belts, 118-136.

⁷⁰ T. Anlağan, "Sadberk Hanım Müzesi'ndeki Bir Urartu Kemer Üzerine Gözlemler", *Palmet II*, 1998, 51-63.

dışında özellikle Urartu kemerlerinin fazla miktarda bulunduğu Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi ile Adana Bölge Müzesi'nde, Müdürlüklerce izin verilmediği için maalesef çalışılamamıştır. Ancak elde edilen kemerlerin çokluğu, bu müzelerde çalışılmasa bile, Urartu kemerleri hakkında yeterli bilgi elde edebilmemizi sağlamıştır. İncelenen kemerler sayıca çok olmalarına karşın, özellikle farklı türde bezemeye sahip olanlar tercih edilmiştir. Ayrıca kemerlerin kullanım biçimlerini açıklayacak kilit düzeneklerini gösteren bağlama tokaları da, kataloga alınmıştır. Kemerlerden elde edilen ve adak levhası olarak kullanılan parçalardan birkaç örnek de ele alınmıştır. Bu adak levhaları, kemerlerin sonraki dönemlerde başka işlevde kullanıldığını göstermesi açısından konu kapsamına dahil edilmiştir.

1.2.3.Yöntem: "Urartu Kemerleri" adlı tez konusunun belirlenmesinden sonra, sırasıyla; literatür taraması, Urartu kemerlerinin bulunduğu müzelerin tespiti ve buna bağlı olarak Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden kemerler üzerinde çalışma yapabilmek için ilmi araştırma izinlerinin alınması izlemiştir. Müzelerdeki çalışmalarda kemerlerin envanter kayıtlarıyla birlikte fotoğraf çekimleri, ölçüleri ve mümkün olduğunca çizimlerini kolaylaştıran estampajları alınmıştır.

Müzelerden elde edilen örnekler bilimsel bir yöntemle göre tasnif edilmiş ve tezin içindekiler kısmı düzenlenmiştir. İlk bölümde, "Araştırmanın Durumu" başlığı altında daha önce yapılan araştırmalar, detaylı incelenmiştir. Urartu kemerlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için "Demir Çağlar Sonuna Kadar Kemerlerin Tarihi Gelişimi" başlığı altında erken dönemden itibaren kemerin izlediği tarihsel süreç ortaya konulmuştur. "Urartu'da Madencilik" bölümünde; Urartu bölgesindeki maden yatakları, bunların çok iyi işletildiği ve bol miktarda maden eserin üretildiğini göstermek için ele alınmıştır. "Urartu Metal İşlemeciliğinde Malzeme ve Yapım Teknikleri" başlıklı bölümde, Urartu metal işlemeciliğindeki malzeme ve kullanılan teknikler kısaca anlatılmıştır.

"Urartu Bronz Kemerleri ve Bezeme Düzeni" ana başlıklı ikinci bölümde, kemerlerin nerelerden elde edildikleri, kullanılış şekilleri ve Urartu'daki önemi ortaya konulmuştur. Ayrıca kemerlerde ortak olarak kullanılan bezeme düzeni genel olarak anlatılmıştır. "Tipoloji" bölümünde Adıyaman, Van, Ahlat, Erzurum, Elazığ, Malatya, Gaziantep, İstanbul ve Diyarbakır Müzeleri'nden elde edilen 109 kemer, genişliklerine göre "Geniş Kemerler", "Orta Genişlikteki Kemerler" ve "Dar Kemerler" diye üç ana başlık

altında toplanmıştır. Ana başlıklar, kemer üzerindeki bezemeye göre, alt başlıklara ayrılarak sınıflandırılmıştır. "Genel Gelişim" kısmında tipolojideki sıraya göre kemerler ait oldukları döneme göre grup veya tek tek ele alınarak tarihlendirmeleri yapılmıştır.

Kemerlerin tarihlendirmelerinin sağlıklı yapılabilmesi için, ilk önce kendi içerisinde, daha sonra yayınlanmış kemerlerle ve son olarak da kemer üzerindeki bezemeler, kesin tarihli örneklerle karşılaştırılmıştır. Bununla birlikte, tarihi -genel olarak- ortak kabul edilen Urartu eserleriyle de karşılaştırmalar yapılmıştır. Ayrıca kemerlerin bezeme düzenleri, yeni bezeme örgelerinin ortaya çıkışı, figürler arasına bitkisel ve geometrik unsurların sokularak konular arasındaki çözümlerin artması gibi unsurlar göz önünde tutularak kemerlerin tarihlendirmeleri ve genel gelişimleri ortaya çıkarılmıştır. "Atkı Kemerler" bölümünde, kemerlerin bele takılanlar dışında, atkı şeklinde de -sol omuzdan sağ kalçaya doğru- kullanıldığı örnekleriyle açıklanmıştır. "Bağlama Tokaları" bölümünde kemerlerin kullanılış esnasında iki ucun nasıl birleştirildiği, elde edilen örnekler ışığında ortaya konulmuştur. "Kemerlerde Kült Betimleri" bölümünde, kemerlerdeki kültle ilişkili sahneler topluca ele alınarak değerlendirilmiş ve kemerlerin dinsel işlevi ortaya konulmuştur.

Üçüncü ana bölümü oluşturan "Ustalar ve İşlikler" kısmında, kemerler üzerindeki ipuçlarından yola çıkılarak, kemer atölyeleri, kemerlerin süslemesindeki usta farklılıkları gibi konulara değinilmiştir. Ayrıca kemerlerde görülen tamir izlerinden hareketle, Urartulu ustaların kemerleri tamir teknikleri de açıklanmıştır. "Sonuç" kısmında, yukarıdaki bölümlerden elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir. Bu çalışma sonrasında özellikle Urartu kemerlerindeki sanatsal gelişim ortaya çıkmıştır. "Katalog" kısmında ise kemerlerin hangi müzelerde bulundukları, envanter numaraları, ölçüleri, tanımları ve tarihlerine yer verilmiştir. Bu bölümde kemerler tarihsel sıraya göre değil, genel gelişimdeki tipolojik sıraya göre dizilmiştir. "Levhalar Dizini" bölümünde kemerlerin çizim ve resim listeleri ayrıntılı olarak sıralanmıştır. "Kaynakça" kısmında ise Urartu kemerleriyle ilgili başvuru kaynaklar yazarların adlarına göre alfabetik sıraya dizilmiştir.

1.3.Demir Çağlar Sonuna Kadar Kemerlerin Tarihi Gelişimi

Günümüzde de giysilerin kaçınılmaz bir parçasını oluşturan kemerin kesin olarak ne zaman ortaya çıktığını saptamak güçtür. Ancak işlevi nedeniyle insan oğlunun giysiyi

kullanmaya başladığı zamana kadar geriye götürmek olasıdır. İlk devirlerden günümüze kadar dokuma, deri ve maden gibi malzemelerden yapılan kemerlerin kullanılışı, giysinin vücudu daha iyi kavraması ve kişinin yanında taşınması gereken malzemeleri rahatlıkla takabilmesine imkan vermesiyle bir gereksinimden ortaya çıktığını kabul edebiliriz. İlk dönemlerde deri, uzun dokuma veya örgü kumaşların kemer olarak kullanıldığı bilinmektedir. Sümer'de dokunmuş kemerlerin ayrı bir dinsel öneme sahip olduğu ve tapınakların üzerine kazınmış çıplak resimler ile taş veya maden heykellerde dinsel içerikli kullanıldığı görülmektedir⁷¹. Fakat bu kemerlerden hemen hemen hiç biri günümüze kadar ulaşmamıştır⁷². Kemerlerden metal olanların öncülerinin, madenlerin işlenmeye başladığı Bronz Çağ ile ortaya çıktığı ve M.Ö. 3. binin ilk yarısından itibaren kullanıldığı bilinmektedir⁷³. Mezopotamya'da ele geçen arkeolojik bulgulara göre, metal kemerlerin en erken örnekleri Ur'da Erken Hanedanlar Dönemi III. (M.Ö.2550) asker mezarlarında görülmektedir⁷⁴. Bunlardan PG/58 mezarında uzun plaka şeklindeki kemer, silindir bir mühür ve kılıflı hançer tutturulmuş olarak ele geçmiştir. PG/755 mezarında bileyi taşı, hançer ve silindir mühür taşıyan metal bir kemer bulunmuştur.

Levant bölgesinden M.Ö. geç 3.bine tarihlenen bronz figürinlerde⁷⁵ bele takılı, bazılarında kılıç tutturulmuş kemerler dikkat çekmektedir. Ras Şamra'da, Schaeffer tarafından bulunan ve M.Ö. erken 2. bine tarihlendirilen iki adet gümüş heykel üzerinde de, altın levhadan yapılmış birer kemer bulunmaktadır⁷⁶.

Metal kemerlerin Anadolu'ya gelişi Mezopotamya ile sağlanan ticaret bağlantıları sonunda, Assur Ticaret Kolonileri Çağında olmuştur⁷⁷. Anadolu'da bu çağda kemerlerin kullanıldığını gösteren en güzel örnekler, kurşun figürinler ve taş kalıplardır. Taş kalıplar üzerindeki figürinlerin belinde izlenen kemerler, Anadolu'da bu çağda kemerlerin belgelemektedir. Bu döneme ait kurşun figürinlerde de benzer uygulamalar söz konusudur. Figürinlerde kullanılan kemerlerin madenden yapıldığını Kaniş Karumu'nun Ib (M.Ö.1850-

⁷¹ Hafaci'de, Er Hanedanlar Döneminden Oval Tapınakta bulunan arsenikli bakırdan yapılan çıplak rahip figürünün belinde kemer bulunmaktadır. Bkz. O. W. Muscarella, *Bronze and Iron Ancient Near Eastern Artifacts in The Metropolitan Museum of Art* (1988) 324-326 Fig.464. Ayrıca Bkz. M. Ronf, *Mezopotamya ve Eski Yakındoğu, İletişim Atlası Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi* 9 (1996) 91.

⁷² Moorey, Metal, 83.

⁷³ Kendall, *Urartian*, 31.

⁷⁴ Moorey, Metal, 83, 84.

⁷⁵ O. W. Muscarella, *Bronze And Iron Ancient Near Eastern Artifacts in The Metropolitan Museum of Art* (1988) 360-362 Fig.486-488.

⁷⁶ Moorey, Metal, 84.

⁷⁷ Emre, Kurşun, 5-18, 68. ; R. Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı* (1991) 17vd. ; Emre-Çınaroğlu, *Vessels*, 687-688. ; Yıldırım, Metal, 675-681.

1750) katında bir mezarda bulunan orijinal kemer buluntusundan⁷⁸ anlamaktayız. Gümüşten yapılmış uçları yuvarlak kemer, kabartma tekniğinde işlenmiştir ve tek merkezli dairelerle süslenmiştir. İki kenarında ipler tutturmak için açılmış delikler bulunmaktadır. Kemerin her iki ucuna yakın yerleştirilen tokalar, uçlarına sarılmış ince tellerle, kenardaki deliklere bağlanmıştır. Bebe takıldığında, tokalardan geçirilen kumaş veya deriden sicimler yardımıyla, muhtemelen kemerin uçları birleştirilmiş olmalıdır. Yakın Doğu'da bu tipte kullanılan metal kemerlerin benzer örneklerini Filistin ve Suriye bölgesindeki mezar buluntuları⁷⁹ arasında görmekteyiz. Bunların ilki Jericho'da, J3 mezarında bulunan bir savaşçıya ait metal kemerin⁸⁰ kabartma tekniği ve süslemeleriyle Kültepe kemerinin benzeri olduğunu söyleyebiliriz. Aynı türden bir diğer örnek, Ürdün'deki Tell Far'ah'da Mezar A'nın içinde, bulunan bezemesiz kemerdur⁸¹. Jericho'daki Far'ah'dakinden biraz daha erken olmasına rağmen, iki mezar Orta Bronz Çağ IIB (M.Ö. 1750-1650)'ye tarihlendirilir⁸². Bölgeyle yakın bağlantısı olan Nil vadisindeki Tell el-Daba'da bir mezarda, hançerle birlikte bulunan kemer de⁸³ yuvarlak uçları, toka bezemesi ve kabartma tekniğiyle yapılmış konsantrik daire motifleriyle sayılan örneklerle yakın benzerlik içerisindedir. Aynı yerdeki ikinci bir mezarda bir kemer daha bulunmuştur. Buradaki mezarlar Bietak tarafından M.Ö.18.yy. ikinci yarısına tarihlendirilmiştir⁸⁴. Ugarit'te LVI no'lu mezarda ele geçen bronzdan yapılmış kemer, korunmuş parçalarına göre ucu yuvarlatılmış, bezemesiz, düz şerit biçimindedir. Kıbrıs Kafkallia'da G mezarında ele geçen bir başka metal kemer, tokaları açısından Jericho örneğine benzese de, bezeksiz oluşu onu Far'ah ve Ugarit kemerlerine yaklaştırmaktadır⁸⁵. Bahsedilen kemerlerin ortak özellikler taşıması ve yaklaşık aynı dönemlere tarihlendirilmeleri dikkate alındığında metal kemerlerin Ortadoğu'dan Mısır'a ve Anadolu'ya yayıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Filistin ve Suriye'de yaygın olarak kullanılan dar yüzlü, gözlü baltaların, Kaniş Karum'un II. yapı katında ve Ib katında kemerle birlikte bulunması, kemerin Assur Ticaret Kolonileri ile Anadolu'ya girdiğini kanıtlamaktadır.

⁷⁸ Timre, Kurşun, 85 Res.39. ; Yıldırım, Metal, 676 Res.1.

⁷⁹ Yıldırım, Metal, 675-681.

⁸⁰ Moorey, Metal, 84. ; Yıldırım, Metal, 675-681.

⁸¹ R. de Vaux, tarafından mezardan çıkan seramiğe göre, buluntular M.Ö. 1800-1700 yılları arasına tarihlendirilmiştir. Ayrıca Bkz. Moorey, Metal, 84. ; Yıldırım, Metal, 675-681.

⁸² Moorey, Metal, 84.

⁸³ Moorey, Metal, 84. ; Yıldırım, Metal, 675-681.

⁸⁴ Yıldırım, Metal, 677.

⁸⁵ Yıldırım, Metal, 678-179.

Hititler'de metal kemerlerin kullanılmış olduğunu gösteren arkeolojik bulgular az olmasına karşın, tasvirli eserlerde yaygın şekilde betimlendiğini görmekteyiz. Bunlardan Eski Hitit Krallık Çağının ilk yıllarına (M.Ö.1660-1470/60) ait kabartmalı İnandık Vazosu⁸⁶ üzerindeki bazı figürlerin bellerinde kemerin kullanıldığı rahatlıkla izlenebilmektedir. Bu döneme ait madeni küçük heykellerde de kemer görülmektedir. Tanrı adak çivi heykelciklerin bellerinde, kemerin silik durumda da olsa işlenmiş olduğu anlaşılmaktadır⁸⁷. Aynı şekilde Büyük Hitit Krallığı (M.Ö.1470/60-1190) dönemi küçük maden heykellerinde⁸⁸ ve Geyik şeklindeki rhytonun üzerindeki friz kuşağında, hayvan üzerinde duran kır tanrısında da kemerin kullanılmış olduğuna tanık olmaktayız⁸⁹. M.Ö.14-13.yy. tarihlenen Boğazköy 7 numaralı tapınakta bulunan fildişi heykelciğin⁹⁰ belindeki kemere bir kılıç takıldığı görülmektedir. Madeni ve fildişi figürlerin yanı sıra, insan betimli taş kabartmalarda da kemer sıkça kullanılmıştır. Bunların başında Boğazköy Kral kapısındaki, savaşçı tanrı kabartması⁹¹ gelmektedir. Bu tanrı figürde kemerin kullanıldığını izleyebildiğimiz en güzel örneklerden biridir. Alacahöyük, sfenksli kapının yanında yer alan orthostadlardaki kabartma figürlerin bazılarında⁹² ve yine aynı şekilde Yazılıkaya açık hava tapınağındaki tanrı kabartmalarında kemer, giysinin bir parçasıdır⁹³. Gerek madeni heykelciklerde, gerek taş kabartmalarda gördüğümüz ve gerekse kabartmalı vazolardan varlığını öğrendiğimiz bu kemerlerin gerçek bir örneği Boğazköy Büyükkale III dönemine ait arşiv binasında yapılan sondajda ele geçmiştir⁹⁴.

Hititlerin M.Ö.12.yy.da "Deniz Kavimleri"⁹⁵ göçleriyle yıkılmasından sonra Geç Hitit Şehir Devletlerinin⁹⁶ (M.Ö.1200-700) hem erken dönemlerine hem de geç

⁸⁶ T. Özgüç, İnandıktepe (1988) 8-68 Res.64,65. Lev.PI.F.1.2. ; Darga, Hitit, 53-66, Res.37-42. ; Akurgal, Kültür, 133vd. Res.41-43.

⁸⁷ Darga, Hitit, 35, Res.11,12.

⁸⁸ Darga, Hitit, 100-101, Res.99-102. M.Ö. 13.yy. tarihlenen Ahurhisar'dan çıkmış bir bronz heykel üzerinde de kemer kullanıldığı görülmektedir. Bunun için bkz. A. İlaştı, "A Hittite Statue Found in the Area of Ahurhisar" Aspects of Art And Iconography: Anatolia And its Neighbors. Studies in of Nimet Özgüç, Edit. M. J. Mellink-E. Porda-T. Özgüç, 1993, 301-309, Res.1-3.

⁸⁹ Akurgal, Kültür, 135-140, Res.46a, b, 47a, b. ; E. Akurgal, Hatti ve Hitit Uygarlıkları (1995) Res.65a, Şek.27.

⁹⁰ Akurgal, Kültür, 172, Res.87.

⁹¹ Darga, Hitit, 123-127, Res.128-129.; Akurgal, Kültür, 154, Res.57. ; A. M. Darga, "Boğazköy-Hattusa Kral Kapısındaki Tanrının Adı ve Tanımlanması Hakkında bir Deneme", AnArVI, 1979,145-163.

⁹² Darga, Hitit, 130-147. Res.132, 141, 143, 145, 146 ve 151.

⁹³ Akurgal, Kültür, 150-162. Res.62-69.

⁹⁴ Yıldırım, Metal, 680.

⁹⁵ M.Ö.12.yy.'da batıdan gelen ve Anadolu'yu istila edip Mısır kapılarına dayanan topluluğa "Deniz Kavimleri", "Kuzey Kavimleri", "Ege Göçleri" gibi değişik adlar verilmiştir. Bu göç hareketine verilen değişik adlar için bkz. F. Kınal, Eski Anadolu Tarihi (1987) 227vd. ; Darga, Hitit, 22-23. ; Akurgal, Kültür, 108-110.

⁹⁶ F. Kınal, Eski Anadolu Tarihi 1987, 227-262. ; Darga, Hitit, 220. ; A. Dinçol, Anadolu Uygarlıkları I, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, 1982, 122-132. ; O. R. Güney, Hititler, 2001, 43-49.

dönemlerine ait taş kabartmalarında⁹⁷ kemerin kullanıldığını görüyoruz. Hitit sanatının geleneksel stilini devam ettiren erken dönem şehir devletlerinden (M.Ö.1050-850) Malatya, Aslantepe'deki Aslanlı Kapı⁹⁸ ve Kargamış⁹⁹ orthostatlarındaki figürlerde devam eden kemer kullanma geleneğinin, Urartu ile çağdaş olan Geç Hitit şehir devletlerinden Kargamış¹⁰⁰, Zincirli¹⁰¹, Sakçagözü¹⁰², Karatepe¹⁰³ ve Tell Halaf¹⁰⁴ orthostatları ile Maraş¹⁰⁵ kabartmalarında da sürdürüldüğü görülmektedir.

Özellikle Doğu Anadolu bölgesinde kemer kullanma geleneğinin somut olarak ortaya koyan çok önemli belgelerden biri, son yıllarda Hakkari il merkezinde ortaya çıkarılan stellerdir. M.Ö. 13.yy.a tarihlenen¹⁰⁶ bu stellerin kimi kabartma, kimi de kazıma tekniğinde işlenmiştir. Savaşçı erkek figürlere ait olan 13 stelden 11 tanesinin belinde, üzerinde hançer asılı kalın bir kemer işlenmiştir.

Yakın Doğu'da M.Ö.14.yy.ın sonu 13.yy.ın başında, Hurri kökenli Mitanni devletinin yıkılmasıyla, Yeni Assur Devleti bölgede yeni bir güç olarak ortaya çıkar. Bu devlet en ihtişamlı dönemini ise M.Ö.1. binin başı ile 7.yy. arasında, Urartu ile çağdaş dönemde sürdürür¹⁰⁷. Bu dönemden günümüze ulaşan çok sayıda eser içerisinde, insan tasvirli olanlarda kemer kullanılmıştır. Bunların başında bronz kabartmalar (Balavat Kapı)¹⁰⁸, taş kabartmalar¹⁰⁹ ve mühürler¹¹⁰ gelmektedir. Assur'da çok değişik eserler üzerinde kemerlerin yaygın şekilde işlenmesine karşın, şimdiye kadar ele geçen metal kemer sayısı oldukça azdır. Nimrud (Kalhu) Sarayı'nın AB odasında bulunmuş, II. Sargon dönemine tarihlenen, uçları yuvarlatılmış, süslü iki bakır kemer bunlara örnektir. Asker

⁹⁷ Kendall, Urartian, 31-32.

⁹⁸ Darga, Hitit, 228 Res.223. ; Akurgal, Kültür, 211-212, Res.91b,c,d, 92a,b.

⁹⁹ Darga, Hitit, 228 Res.231.

¹⁰⁰ Darga, Hitit, 219 Res.226, 244 Res.252, 245 Res.253, 248-49 Res.255-256, 251 Res.258, 253-Res.260. ; Akurgal, Kültür, 231 Res.93b, c, d, 95., 226 Res.122, 227, Res.123a, b, 228 Res.126.

¹⁰¹ Darga, Hitit, 232-233, Res.238, 239. 255, Res.161-162, 258-259, Res.265-267, 260, Res.268. 262, Res.270, 280. Res.280. ; Akurgal, Anadolu, 154-155. Res.45-53. ; Kültür, 220. Res.113a, 114,115,116a, b, c.

¹⁰² Darga, Hitit, 299, Res.293.; Akurgal, Anadolu, 158, Res.72

¹⁰³ Darga, Hitit, 340-341, Res.330-333. ; Akurgal, Anadolu, 234-235, Res.135-136.

¹⁰⁴ Akurgal, Anadolu, 163, Res.93-99.

¹⁰⁵ Darga, Hitit, 314-315 Res.301-302.317 Res.303, 318 Res.304, 321 Res.306, 322 Res.307. ; Akurgal, Kültür, 142-143 Res.145,146, 244 Res.147.; Anadolu, 168 Res.133.169 Res.134.

¹⁰⁶ V. Sevin-A. Özflrat-E. Kavaklı, "1997-1999 Hakkari Kazıları", 22. KST/1, 2001, 357vdd. ; V. Sevin-A. Özflrat, "Anadolu'da Yeni Bir Uygarlık Hakkari Stelleri: Hıbuşkia Prensleri", Arkeoloji ve Sanat 87, 1998, 6-9.

¹⁰⁷ V. Sevin, Yeni Assur Sanatı I Mimari (1991) 7vd.

¹⁰⁸ A. Gunter, "Representations of Urartian and Western Iranian Fortress Architecture in the Assyrian Reliefs" Iran XX, 1982, 103-112 Res.I.a, b, c, d, e, II.a, b, III.a, b, c, d, IV.a, b, c, V.a, b, VI.a, b, c, VII.a, b, c, d, e, VIII.a, b. ; R. B. Wartke, Urartu Das Reich am Ararat (1993), 29-33, Taf.6-10.

¹⁰⁹ J. Meuszynski, "The Throne-Room of Assur-nasir-pali II (Room B in the North-West Palace at Nimrud)"Zeitschrift für Assyriologies 64/ I, 1975, 51-73 Res.I-XII. ; J. Meuszynski, "The Throne-Room of Assur-nasir-pali II (Room B in the North-West Palace at Nimrud)"Zeitschrift für Assyriologies 64/ I, 1975, 51-73 Res.I-XII. ; A. H. Layard, Ninova ve Kallntıları, Çev. Z. Avşar (2000) 461-520

¹¹⁰ U. Moortgat-Correns, "Zum Siegel Assyrischen Königin Rımeni", AnAr X, 1986, 253-268 Res.1-9.

tasvirli kabartmalardan yola çıkılarak, II. Assurnasırpal'ın (M.Ö.883-859) geç dönemlerinden itibaren metal kemerlerin yaygın şekilde askeri teçhizat malzemesi olarak kullanıldığı bilinmektedir¹¹¹. Assur'da az sayıda da olsa bezemesiz metal kemerin kullanıldığına tanık olmaktadır.

M.Ö. 1. binin başlarında metal kemer kullanımı Kafkasya, İran ve Anadolu'da yaygınlaşmıştır. Kafkasya bölgesinde metal kemerlerin ortaya çıkışı ise biraz daha erken dönemde M.Ö. 2. binin son çeyreğinde gerçekleşir¹¹². Bu kemerler daha çok mezar buluntuları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kafkasya'daki erken kemer örneklerinin Hitit veya Suriye bölgesinden etkilendiği ileri sürülmektedir¹¹³. Kafkasya kronolojisi sorunlu olmakla birlikte¹¹⁴ bu bölgede kemer üretimi M.Ö.6.yy.a kadar sürdürülmüştür¹¹⁵.

İran'da M.Ö.1.binin başlarında görülmeye başlayan kemerlerin¹¹⁶ özellikle Luristan bölgesinde gelenek halinde M.Ö. erken 6.yy.a kadar kullanıldığını görüyoruz¹¹⁷. Luristan kemerleri üzerinde görülen bazı figürlerin, M.Ö.1.binde kuzey İran bölgesinin Kafkasya ile komşu olması sonucu direk etkilendiği ileri sürülmektedir¹¹⁸.

Orta Anadolu'da M.Ö.8.yy. ile 6.yy. arasında yaşayan Firigler'de metal kemer örneklerine az da olsa rastlanmaktadır¹¹⁹.

Doğu Anadolu bölgesinde M.Ö.13.yy.dan itibaren varlıklarını bildiğimiz feodal beylikler¹²⁰, Assur'un yayılmacı politikası karşısında M.Ö.9.yy.ın ortalarında birleşerek Urartu devletini kurdular¹²¹. Başkentleri Van (Tuşpa) olmak üzere kurulan bu devletin sınırları; kuzeyde Gökçe Göl, batıda Malatya, güneyde Halep ve Musul, doğuda ise Urmiye Gölü sahasına kadar uzanmaktaydı¹²². Maden yönünden çok zengin olan bu topraklarda yaklaşık 300 yıl gibi bir süre, baş düşmanları ve komşuları olan güçlü Assur devleti karşısında varlıklarını devam ettirdiler. Urartular birçok alanda olduğu gibi, madeni eserler

¹¹¹ Moorey, Metal, 85.

¹¹² Culican-Zimmer, Caucasus, 177.

¹¹³ Culican-Zimmer, Caucasus, 186.

¹¹⁴ Culican-Zimmer, Caucasus, 177.

¹¹⁵ B. J. Overlact, "A Transcaucasian Belt With A Quadriga Representation" *Iranica Antiqua*, XVIII, 110.

¹¹⁶ Moorey, Metal, 84-85.

¹¹⁷ O. W. Muscarella, "The Background to the Luristan Bronzes", *Bronzeworking Centres of Western Asia C.1000-539.B.C.*, Edit. J. Curtis, 1988, 33-45.

¹¹⁸ P. R. S. Moorey, *Ancient Persians Bronzes in the Adam Collection*, 1974, 134-136.

¹¹⁹ T. Özgüç-M. Akok, "Anıt- Kabir Alanında yapılan Tümülüs Kazıları", *Belleten* .XI, 1947, 27-77 Lev.XII.XIII, Res.23-26.; Akurgal, Anadolu, 191.

¹²⁰ M. T. Tarhan, "Urartu Devleti'nin "Kuruluş" ve Kurucu Krallardan "Lutupri-Iaturu" Hakkında Yeni Görüşler", *AnAr* VIII, 1982, 70.; A. Çilingiroğlu, *Urartu ve Kuzey Suriye* (1994) 70.; Tarihi, 1-28.; M. Salvini, *Geschichte und Kultur Der Urartier* (1995) 18vdd.

¹²¹ Loon, *Art*, 6vd.; Piotrovsky, *Urartu*, 43-50.; Çilingiroğlu, *Tarihi*, 29vd.

¹²² A. Birzen, *Doğu Anadolu ve Urartular* (1992) 32.

alanında da çok sayıda eser bıraktılar¹²³. Bunların başında konumuzu oluşturan metal kemerler gelmektedir. Urartuların metal kemerleri yoğun olarak kullandıkları, gerek arkeolojik kazılardan¹²⁴, gerekse kaçak kazılarla elde edilen kemerlerin, satın alma yoluyla müzelere¹²⁵ kazandırılmış örneklerinden anlaşılmaktadır. Urartu metal kemerlerini süsleyen sanatsal motifler arasında, bölgede daha önce ve çağdaşı kültürlerin kemerlerinde görülmeyen, tamamen Urartu'nun kendi üretimi olan, çok zengin içerikli bezeme elemanları bulunmaktadır.

Metal kemerlerin bu tarihi gelişim süreci içinde Ortadoğu, Mısır ve Anadolu'da M.Ö.3.binden itibaren var olduğunu; ancak M.Ö.1.binin ilk yarısında Urartu merkez olmak üzere Kafkasya ve İran (Luristan) bölgesinde yoğun olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

1.4.Urartu'da Madencilik

Doğu Anadolu'daki maden işlemeciliğinin geçmişi M.Ö.4. binin ilk yarısına kadar uzanır. Bu bölgede yer alan Tülüntepe, Tepecik, Malatya-Aslantepe ve Norşuntepe höyüklerinde yapılan kazılarda, maden atölyelerinin varlığı tespit edilmiştir¹²⁶. Ayrıca ortaya çıkarılan maden eritme fırınları, potalar, taş kalıplar, çeşitli bronz eşya ve silahlar, Doğu Anadolu bölgesinde zengin maden yataklarının işletildiğini de belgelemektedir¹²⁷.

Erken Demir Çağı'na tarihlenen Van Gölü'nün kuzey kıyısındaki Ernis (Ünseli) mezarlıklarında demirden üretilmiş çok sayıda tarım ve savaş aleti bulunmuştur¹²⁸. Ayrıca, Van Gölü'nün güneybatı kıyısındaki Dilkaya nekropolü¹²⁹, Erçek Gölü'nün

¹²³ Loon, Art, 80-137. ; Edit. R. Merhav, Urartu a Metalworking Center in the First Millennium B.C.E. (1991).

¹²⁴ Barnett, Cemetery, 153-201. ; K. Balkan, "Patnosta Keşfedilen Urartu Tapınağı ve Urartu Sarayı", TTK.Yıllık Konferansları I. Atatürk Konferansları, 1964, 235-243 ; B. Ögün, "Die Urartäischen Gräber In Der Gegend Von Adilcevaz Und Patnos", The Proceeding of the Xth International Congress of Classical Archaeology I, IX. 1973, 61-67 Taf25-32. ; "Urartu Halk Mezarları", AÜDTCFY. No.239 Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı, 1974, 443-471. ; İ. Bilgiç-B. Bilgiç, "Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları 1972", TAD, XXXI/ 1974, 32-35. ; A. Çilingiroğlu, "Van-Dilkaya Höyüğü, 1987 Kazısı", KST. XI/ 1988, 264. ; A. Erzen, "Çavuştepe Kazı Çalışmaları", KST 1982, 155-165 ; Çavuştepe I. 1988. ; Sevin-Özşirat-Kavaklı, Urartu, 421-434.

¹²⁵ Ilori-Miyashita-Ishida, Japanese, 70vd. PL.IX-LXIV. ; R. B. Wartke, "Toprakkale", Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients, 1990, 75-78. ; Kellner, Gürtelbleche, 1991; Seidl, Dämonenkampf, 143-157 Res.1-13.

¹²⁶ Belli, Eskiçağ, 79.

¹²⁷ Belli, Eskiçağ, 70vd.

¹²⁸ O. Belli, "Urartu Sanatının Sosyo-Ekonomik Açısından Eleştirisi Üzerine Bir Deneme", AnAr VI, 1979, 46.

¹²⁹ A. Çilingiroğlu, "Van-Dilkaya Höyüğü Kazısı", IX KST I. 1987, 243 ; "Van-Dilkaya Höyüğü 1987 Kazısı", X KST I. 1988, 264 ; "Van-Dilkaya Höyüğü Kazıları, 1988" XI KST I. 1989, 249 ; A. Çilingiroğlu-Z. Derin, "Van-Dilkaya Kazısı, 1990", XIII. KST I. 1991, 403-422 ; A. Çilingiroğlu, "The Early Iron Age at Dilkaya", Edit. A. Çilingiroğlu-D. French, Anatolian Iron Ages II, 1991, 29-38 ; "Van-Dilkaya Höyüğü Kazıları Kapanış", XIV. KST I 1992, 469-491 ; Urartu, 107.

kuzeydoğusundaki Karagündüz nekropolü¹³⁰, Van ilinin 9 km güney doğusundaki Yoncatepe Nekropolü¹³¹ ve Hakkari il merkezinde bulunan bir mezarda¹³² yapılan kazılarda çıkan çok sayıda demir silah ve süs eşyaları-az sayıda bronz eser- madenin sanatkarlar elinde ustalıklı biçimde işlendiğini ve yaygın olarak kullanıldığını kanıtlamaktadır.

Urartu bölgesindeki madenlerle ilgili ilk bilgileri Assur yazılı kaynaklarından öğrenmekteyiz. Urartu devletinden önce bu bölgede I. Tiglat-Pileser (M.Ö.1114-1076)'in Nairi Ülkesi'nden demir aldığı bilinmektedir¹³³. Daha sonraki Assur krallarından, II. Tukulti-Ninurta (M.Ö.890-884) ile II. Asurnasirpal (M.Ö.883-859) dönemlerinde Nairi ülkesinden haraç olarak demir alındığı yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır¹³⁴. Bu durum M.Ö.2.binin son çeyreğinde bölgenin maden yönünden ne kadar zengin olduğunu kanıtlamaktadır.

Nairi beyliklerinin Assur baskıları karşısında örgütlenmesi sonucunda kurulan Urartu Krallığı M.Ö.1.binin ilk yarısında, Yakın Doğu'nun en büyük madencilik toplumu olarak karşımıza çıkar¹³⁵. Urartu krallarının yaptıkları yağmalama seferlerinde ele geçirdikleri ganimetlere ait listelerde altın, gümüş ve bronz gibi değerli metallerden bahsedilmektedir. Ganimetin yanı sıra Urartular Doğu Anadolu bölgesindeki zengin altın, gümüş, bakır ve demir gibi madenleri bizzat işleterek yoğun üretimde de bulunmuşlardır. Üretilen eserlere ham madde sağlayan Doğu Anadolu bölgesindeki maden yataklarını tarihi kaynaklardan, bölgede yapılan yüzey araştırmalarından¹³⁶ ve son zamanlara kadar işlevini sürdüren maden ocaklarından¹³⁷ öğrenmekteyiz.

İşpuini ve oğlu Menua'nın ortak krallıkları döneminde (M.Ö.820-810) Musasir (Aldini)'deki Haldi Tapınağına çok sayıda silah, tunç kap vb. maden eserlerin bağışlandığını kaynaklar bildirmektedir¹³⁸.

Urartu krallarından I. Argisti'nin (M.Ö.786-764), Erzurum-Erzincan civarındaki Diauehi ülkesine yaptığı seferde buranın kralı Mannudibi'yi yenilgiye uğrattığı

¹³⁰ V. Sevin-E.Kavaklı, "Van-Karagündüz Erken Demir Çağı Nekropolü Kurtarma Kazıları 1992-93", XVI. KST I, 1994, 331-350 ; "Van-Karagündüz Erken Demir Çağı Nekropolü", Belleten 227, 1996,1-20. ; Bir Erken Demir Çağı Nekropolü Van/Karagündüz (1996) 27-44.

¹³¹ O. Belli-E. Kavaklı, "1998 Yılı Van-Yoncatepe Kalesi ve Nekropolü Kazısı", 21. KST/I, 1999, 436.

¹³² V. Sevin, "Hakkari'nin Çıplak Kralları", Atlas Dergisi 79, 1999,78.

¹³³ Belli, Mining, 31. ; Çilingiroğlu, Urartu, 107.

¹³⁴ Belli, Mining, 31 vd. ; Çilingiroğlu, Urartu, 107 vd.

¹³⁵ Belli, Eskiçağ, 79. ; Çilingiroğlu, Urartu, 35 vd., 114.

¹³⁶ Loon, Art, 85. ; A. Çilingiroğlu, "Diauehi'de Bir Urartu Kalesi: Umudum Tepe (Kalortepe)", AnAr VIII, 1982, 193. ; Belli, Demir, 365 vd.

¹³⁷ Belli-Kayacıoğlu, Bakırcılık, 274.

¹³⁸ O. Belli, "Urartu Kralı İşpuini'ye Ait Çivi yazılı ve Resimli Tunç Eserler", AnAr IX, 1985, 327. ; Çilingiroğlu, Urartu, 114.

bilinmektedir¹³⁹. Mağlup edilen kral, Urartu devletine çok sayıda evcil hayvanın yanı sıra 10.000 mina (5ton) bakır, 41 mina (20,5kg) saf altın ve 37 mina (18,5kg) gümüş haraç olarak vermek zorunda bırakılmıştır¹⁴⁰. Ayrıca yıllık vergi olarak yine değişik sayılarda evcil hayvan ile değişik ağırlıkta ve türde maden vermeyi kabul etmiştir.

II. Sarduri'nin (M.Ö.764-734) önemli maden ocaklarına sahip Kommagene bölgesine düzenlediği seferde, buranın kralı Kuştaspili'den 40 mina (20kg) saf altın, 800 mina (400kg) gümüş, 2000 bronz kalkan ve 1535 bronz kase aldığından söz edilmektedir¹⁴¹. II. Sarduri'nin Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye topraklarının yönetimini ele geçirmesi, Assur kralı III. Tiglat-Pileser (M.Ö.745-727)'in bu bölgedeki hakimiyetini sağlamış ve ham madde kaynaklarını geri almak için harekete geçmesine sebep olmuştur. III. Tiglat-Pileser'in ordusu ile II. Sarduri ve kent devletlerinden oluşan müttefik güç, Halpa (Halfeti)'da karşılaşmış, III. Tiglat-Pileser'in üstünlüğü ile sonuçlanan savaş neticesinde Lübnan ve Amanos Dağları'nın zenginlikleri tekrar Assur'un hakimiyetine geçmiştir¹⁴².

Assur'un, Urartu krallığı ile yaptığı savaşların özünde metal eser ve madenler önemli bir yer tutar. Assur krallarının elde ettikleri ganimet listelerinden anlaşıldığı kadarıyla, Urartulardan ele geçirilen metal eşyaların türü ve ağırlığı inanılmayacak ölçüde büyüktür.

Madeni eserler hakkındaki diğer bazı önemli bilgileri, Assur Kralı II. Sargon'un Urartu topraklarına M.Ö.714 yılında yapmış olduğu ünlü "Sekizinci Seferi" sonunda elde ettiği ganimet listesinden öğrenmekteyiz. II. Sargon'un Sekizinci Seferi'nin anlatıldığı anallerinde Musasir Haldi Tapınağından 61 değişik eşyadan oluşan toplam 333.500 parça¹⁴³, saraydan ise 44 farklı eserden 400 parça ürün ele geçirildiği anlatılır¹⁴⁴. Ayrıca tapınak ile saraydan elde edilen ganimetler tek tek sayılır ve tartılır. Sonuçta 1 ton altın, 10 ton gümüş, çeşitli eşya, silah ve külçelerden oluşan 109 ton ağırlığında bronzun alındığı görülür. Elde edilen bronz eşya ve silahın, bir kısmı Urartu kralları tarafından, bir kısmı da Tabal ülkesinden Musasir Haldi tapınağına ve sarayına armağan edilmiştir¹⁴⁵. Bu metal

¹³⁹ Loon, Art, 85. ; Belli, Mining, 18vd. ; Çilingiroğlu, Tarihi, 66. ; Urartu, 36.

¹⁴⁰ Loon, Art, 85vd. ; Belli, Mining, 18vd. ; Çilingiroğlu, Tarihi, 66vd. ; Urartu, 36.

¹⁴¹ Loon, Art, 85. ; Belli, Mining, 18-25 ; Çilingiroğlu, Urartu, 39.

¹⁴² Piotrovsky, Urartu, 83. ; Belli, Mining, 19. ; Çilingiroğlu, Urartu, 39-40.

¹⁴³ Loon, Art, 85vd. ; Piotrovsky, Urartu, 112vd. ; A. Çilingiroğlu, "Sargon'un Sekizinci Seferi ve Bazı Öneriler", AnAr IV-V, 1977, 249vd. ; Urartu, 114vd.

¹⁴⁴ Piotrovsky, Urartu, 111.

¹⁴⁵ Piotrovsky, Urartu, 111vd. ; Belli, Mining, 21.

eserlerin büyük bir kısmı Tabal ülkesi, Habhu, Assur ile Van Gölü'nün güneyinde bulunan zengin bakır, altın, gümüş, kurşun, arsenik gibi maden yataklarının işletilmesiyle, Musasir'de ki atölyelerde üretilmiştir¹⁴⁶. Bu durum Urartu maden sanatının canlılığını ve altın, bakır, bronz, gümüş gibi madenlerin, zanaatçılar elinde ustalıklı ve yoğun olarak işlendiğini göstermesi açısından önemlidir.

Ortaçağ kaynakları ile modern kaynaklar, Mezopotamya ve İran bölgesinden büyük miktarda arsenik, kükürt, bakır ve gümüş elde edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte şimdiye kadar bulunan Urartu yazılı kaynakları maden kaynaklarından söz etmektedir¹⁴⁷. M.Ö.8.yy. ortalarından itibaren Toroslar'da çıkan gümüş madeninin haraç olarak Urartu devletine verildiği¹⁴⁸, ayrıca Fırat bölgesi¹⁴⁹ ile Muş, Bitlis ve Urmiye Gölü'nün batısında zengin demir yataklarının işletildiği bilinmektedir¹⁵⁰.

Yapılan inceleme ve araştırmalar sonucu, M.Ö.1.binde Doğu Anadolu'da maden yataklarından, demirin özellikle; Bingöl-Tunceli-Elazığ-Malatya, Erzincan/Divriği-Erzincan-Erzurum ve Diyarbakır-Siirt-Bitlis-Van-Hakkari bölgelerinde¹⁵¹; bakırın Erzincan-Erzurum-Bayburt-Kars/Kağızman-Çoruh Vadisi, Bingöl-Tunceli-Elazığ-Elazığ/Maden-Malatya-Adıyaman ve Bitlis-Siirt civarındaki ocaklardan çıkarıldığı anlaşılmaktadır¹⁵². Gümüş madeni ise, Gümüşhane-Bayburt-Erzurum/İspir, Elazığ/Kiğı-Elazığ/Keban-Malatya-Adıyaman/Kahta ve Van/Çatak-Hakkari bölgelerinden sağlanmaktadır¹⁵³. Urartu'nun ihtiyacı olan altının, Erzurum-Erzurum/Öltü-Artvin-Bayburt ile Elazığ/Keban-Malatya-Adıyaman/Kahta yerleşim yerleri civarından elde edildiği bilinmektedir. Ayrıca Güney Kafkasya'daki altın ve gümüş madenleri için Urartu Krallarının seferler düzenledikleri bilinir¹⁵⁴. Bu yörelerde saptanan maden yatakları civarından maden curufları, seramik parçaları ve üfleç borularının bulunması, Urartu Krallığı tarafından ocakların kullanıldıklarını kanıtlamaktadır¹⁵⁵. Bu alanlardan elde edilen madenler, Urartu yerleşim birimlerindeki atölyelerde işlenerek ürün haline getirilmiştir.

¹⁴⁶ Belli, Eskiçağ, 80. ; Belli, Mining, 21vd.

¹⁴⁷ Belli, Mining, 21.

¹⁴⁸ Loon, Art, 125. ; Belli, Demir, 367.

¹⁴⁹ O. Belli, "Urartu Sanatının Sosyo-Ekonomik Açısından Eleştirisi Üzerine Bir Deneme", AnAr VI, 1979, 334. ; Kroll, Ararat, 60.

¹⁵⁰ Loon, Art, 80vd.

¹⁵¹ Belli, Demir, 366. ; Mining, 31-36 ; V. Sevin, "Urartular'a Ait Dünyanın En Eski Karayolu", AnAr X, 1989, 49vd. ; Çilingiroğlu, Urartu, 107vd.

¹⁵² Belli, Mining, 23-28 ; Çilingiroğlu, Urartu, 114.

¹⁵³ Belli, Mining, 16-22.

¹⁵⁴ Çilingiroğlu, Urartu, 15.

¹⁵⁵ Çilingiroğlu, Urartu, 108.

Ayrıca Urartu kalelerinde ve yerleşim merkezlerinde yapılan kazılarda çokça maden cürufu kalıntılarının bulunması¹⁵⁶ bu görüşü doğrulamaktadır.

Bugüne kadar ortaya çıkarılan altın, gümüş, bronz ve demirden yapılmış binlerce madeni eser, M.Ö.1.binin ilk yarısında Urartu krallığının madencilik konusunda ulaştığı teknik ilerlemeyi ve başarıyı simgelemektedir¹⁵⁷.

1.5.Urartu Metal İşçiliğinde Malzeme ve Yapım Teknikleri

1.5.1.Malzeme

Doğu Anadolu'da büyük bir krallık kuran Urartular ile onlardan önce yaşayan toplulukların bölgedeki madenleri çok iyi işlediklerini ve bunları değişik alanlarda kullandıklarını elimize geçen eserlerden anlıyoruz. Bu eserler genelde altın, gümüş, bakır ve ergiyen bakırın içerisine %7 ile %10 oranında kalayın katılmasıyla elde edilen bronzdan oluşmaktadır¹⁵⁸. Bu çağda demirin yaygın bir kullanım alanı olmasına karşın toprak içerisinde kolayca korozyona (oksitlenmesi) uğraması sonucunda, özelliğini kaybedip ufalanması¹⁵⁹, günümüze çok az sayıda eserin ulaşmasında baş etmen olmuştur¹⁶⁰.

Kemerler birkaç değişik madenden yapılmış olmalarına karşın, müzelerde ve özel koleksiyonlarda sergilenenlerin çoğunu bronz kemerler teşkil etmektedir¹⁶¹. Bronzun dışında az sayıda da olsa gümüş¹⁶² kemer ele geçmiştir¹⁶³.

Urartular bronzu bakıra göre daha kullanışlı ve dayanıklı bulduklarından, bu malzemeye döküm ve dövme teknikleri uygulanarak¹⁶⁴ heykel, mobilya aksamı, at koşum

¹⁵⁶ A. Erzen, "Çavuştepe Kazı Çalışmaları", KST. IV, 1987, 157. ; Belli, Eskiçağ, 80vd.

¹⁵⁷ U. Seidl, "Urartu as a Bronzeworking Center", Bronzeworking Centres of Western Asia C.1000-539 B.C, Edit. J. Curtis, 1988, 169-175, Plt.97-111.

¹⁵⁸ U. Esin, Kuantitatif Spektrel Analiz Yardımıyla Anadolu'da Başlangıcından Assur Kolonileri Çağına Kadar Bakır ve Tunç Madenciliği (1969) 107. ; Belli-Kayacıoğlu, Bakırcılık, 28.

¹⁵⁹ Urartu Dönemi'ne ait yerleşim yerlerindeki kazılarda ortaya çıkartılan demir eserlerin çoğu sağlam olanları hariç, özelliklerini kaybetmiş ve ufalanmış vaziyette bulundukları için kazı kayıtlarına geçirilmemiştir. Bunun için bkz. Çilingiroğlu, Urartu, 108

¹⁶⁰ Loon, Art, 81.

¹⁶¹ Kellner, Gürtelbleche, 28vdd.

¹⁶² Özgüç, Silver, 33-37 Pl.XVIc-d.,

¹⁶³ Gümüşün dışında altın kemer üzerine, U. Seidl'la sözlü konuşmamızda bize Kellner'inde kitabında bahsedilen parçanın süslü bir altın plaka olduğunu, şimdiye kadar Urartu altın kemeri elle geçmediğini belirtmiştir. O. A. Taşyürek Adana Bölge Müzesi'nde bulunan bazı kemerlerin altınla kaplandığını ileri sürmektedir. Bkz. Taşyürek, Kemerler, 4 Ziwiye'den çıkan altın plaka için bkz. A. Godard, "Le Trésor de Ziwiye", Syria Revue D'art Oriental et D'archéologie XXVIII, 1951, 287-289 Fig.1. ; Kellner, Gürtelbleche, 17vd.

¹⁶⁴ Loon, Art, 84. ; Belli-Kayacıoğlu, Bakırcılık, 28.

takımı, miğfer, bilezik, iğne, sadak, ok ucu, fibula, kazan, kemer, kalkan gibi metal eserlerde kullanmışlardır.

Konumuz olan bronz kemerlerin daha iyi anlaşılabilmesi için, Urartu metal işçiliğinin ayrıntılı incelenmesinde yarar görmekteyiz. Maden işleme teknikleri, madenlerin keşfedilmesine ve kendilerine has özelliklerinin anlaşılmasına bağlı olarak gelişmiştir. Madeni ısıtarak cevherinden ayırma, eritme, saflaştırma, diğer madenlerle karıştırarak yeni alaşımlar elde etme ve buna paralel olarak aşağıda bahsedeceğimiz bazı teknikler ile metal eserler meydana getirilmiştir.

1.5.2.Yapım Teknikleri

1.5.2.1.Döküm Tekniği

Kalkolitik çağdan beri bilinen ve yüzyıllar boyu çeşitli teknik gelişmeler gösteren döküm tekniği genelde potalarda eritilen madenlerin, istenilen biçimde hazırlanmış kalıplara dökülerek dondurulmasıyla yapılır¹⁶⁵. Bu teknik ile Urartu çağında heykel, at koşum takımları, zırhlar, kazan tutamakları (ataçlar), üç ayaklı şamdanlar vb. çeşitli eşyalar imal edilmiştir¹⁶⁶. Bronzun keşfinden sonra döküm tekniğinde hızlı gelişmeler sağlanmıştır. Döküm tekniği içi dolu (masif/kaybolmuş balmumu) ve içi boş döküm teknikleri olarak iki alt başlık altında inceleyebiliriz.

1.5.2.1.1.İçi Dolu (masif) Döküm (Balmumu Tekniği): Bu teknik başlangıçta taş ve kilden hazırlanmış üstü açık kalıplarda yapılmıştır. Ayrıca dökülecek objenin formu, kolayca şekillendirilebilen balmumundan hazırlanır. Hazırlanan balmumu taslağı, kil ile alttan ve üstten iki delik bırakılmak suretiyle kaplanır. Kil kuruduktan sonra ateşte dağlanır. Böylelikle, hem çamurun pişmesi hem de içindeki balmumunun eriyerek dışarıya akıtılması sağlanır. Eriyen balmumunun yeri boş kalır. Boş kalan yere eritilen maden dökülerek istenilen şekil elde edilir. Maden donduktan sonra, kil kalıp kırılarak içindeki çıkartılır¹⁶⁷. Maden dökümcü ustaları, zor olan bu tekniği zaman içerisinde geliştirerek, iki veya çok parçalı kapalı kalıplara döküm yapma yoluna gitmişlerdir. Böylelikle kalıpların birçok kez

¹⁶⁵ Belli, Eskiçağ, 79.

¹⁶⁶ Loon, Art, 84.

¹⁶⁷ Ruder-Merhav, Metal, 339vdd.

kullanılması mümkün olmuştur¹⁶⁸. Bu teknik, Urartulardan günümüze gelen at koşum takımları, ayaklı şamdanlar, mobilya ayak aksamaları, kazan tutamakları (ataçlar) gibi aletlerin yapımında kullanılmıştır. Urartu sanatında önemli bir yere sahip olan kazan tutamakları¹⁶⁹ insan veya hayvan başı şeklindedir. İnsan başı şeklindekiler kadın-erkek başı biçiminde, hayvan başı şeklindekiler ise, genellikle boğa başı biçimindedir. Yanlara doğru açık kanatlı kuş şeklindeki olanları gövdeleri kazana perçinlerle bağlanmışlardır.

1.5.2.1.2.İçi Boş Döküm: Çekirdek bir kalıp hazırlanır. Belirli bir aralık bırakıldıktan sonra ikinci bir kalıp hazırlanır ve döküm, çekirdek ile dış kalıp arasına yapılır¹⁷⁰. Bu tekniğin benimsenmesinin nedeni, bir önceki teknikte söz konusu olan sarfiyatı önlemek, ürünlerin daha hafif olmasını sağlamaktır.

Urartulu ustalar bu tekniği atölyelerinde bolca uygulamışlardır. Üç ayaklı kazan altlıkları, şamdan ayakları ile masa, taht ve sehpa aksamaları bunlara örnektir¹⁷¹. Üç ayaklı kazan ile şamdan ayakları genellikle aslan veya boğa ayağı şeklinde olup, döküm tekniği ile yapılmışlardır¹⁷². Ayrıca bazı araba ve mobilya kaplamaları ve ayakları yine bronz dökümle yapılmıştır. Bunların dışında döküm tekniği ile yapılan karışık yaratık ve tanrı heykelleri, Urartu sanatının seçkin örneklerini yansıtmaktadır¹⁷³.

1.5.2.2.Levha Metal İşlemeciliği

Doğu Anadolu bölgesinde bugüne kadar yapılan kazılardan ve değişik yollardan elde edilen Urartu metalleri içerisinde sayıca en büyük kümeyi levha işlemeciliği ile yapılan eserler oluşturur. Bunların çoğunluğu askeri donanım ağırlıkta olan kemerler, miğferler, kalkanlar, sadaklar ve dini içerikli adak levhalarıdır¹⁷⁴.

Levha işlemeciliği metalürjik keşiflere bağlı olarak, dövme tekniği ile gelişmiştir. Madencilikte ilk adım olan tavlamanın, yani madeni ısıtarak işlenir hale getirmenin ortaya çıkması ile dövülerek istenen şekillerin elde edilmesi mümkün olmuştur¹⁷⁵. Ayrıca eritilmiş

¹⁶⁸ İ. G. Kayacıoğlu, "Bakır Kap Yapım Teknikleri ; I Dövme Tekniği" Folklor ve Etnografya Araştırmaları, 1984, 221.

¹⁶⁹ E. Akurgal, Urartäische und Aliranische Kunstzentren (1968) 20 vd.

¹⁷⁰ İ. G. Kayacıoğlu, "Bakır Kap Yapım Teknikleri ; I Dövme Tekniği", Folklor ve Etnografya Araştırmaları, 1984, 221.

¹⁷¹ U. Seild, "Der Thron Von Toprakkale Ein Neuer Rekonstruktionsversuch", AMI 27, 1994, 67-84 Taf.6-23.

¹⁷² Loon, Art, 89.

¹⁷³ Loon, Art, 87.

¹⁷⁴ Taşyürek, Kemerler, 3 vd. ; Curtis, Belts, 122.

¹⁷⁵ Ruden-Merhav, Metal, 344.

madenlerin istenilen biçimlerde kalıplara dökülerek dondurulma işleminin başarılması, dövme tekniği ile elde edilen levha işlemeciliğinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır¹⁷⁶.

Levha işlemeciliğinde istenilen form dövülerek elde edildikten sonra eserin, üzerine yapılması arzulanan süslemeye göre kabartma (yükseltme), çökertme veya kazıma tekniklerinden birisi kullanılır. Bu üç teknik aynı anda bir eser üzerinde birlikte kullanılabildiği gibi yalnızca ikisi de uygulanabilir.

1.5.2.2.1.Kabartma ve Çökertme Tekniği: Kabartma (yükseltme) tekniğinde süslenecek eserlerde önce, kalın bir bronz çubuğun ucuna istenen desenin negatifi çıkartılır. Sonra bu uç, tavllanmış maden levhanın üzerine, kabartmanın yapılacağı yere konarak, çubuğun arka ucuna çekiçle vurularak elde edilir¹⁷⁷. Böylece çubuğun uçundaki negatif desen, eserin üzerine pozitif olarak kabartma şeklinde çıkar (Kat.No.5, Res.12-18). Bu işlem yapılırken genelde levha, yumuşak bir zemin üzerine bırakılarak gerçekleştirilir¹⁷⁸. Kabartılan şeklin konturlarının daha belirgin hale getirilebilmesi için, sivri uçlu çelik kalemler kullanılır¹⁷⁹ (Kat.No.6, Res.24-29).

Çökertme tekniği, arka tarafından yapılan kabartma tekniğinin bu sefer ön yüze, pozitif olarak uygulanmasıdır. Bu uygulama muhtemelen daha az tavllanmış levhanın, nispeten sert bir zemine konulmasından sonra yapılmış olmalıdır. Çünkü eser üzerine vurulan desenin çok hafifçe içe çöktüğü, fakat arka yüzden kabarık şekilde çıkmadığı görülmektedir. Çökertme tekniği daha çok ana motifleri birbirinden ayırmada kullanılan geometrik şekiller ile bitkisel desenlerde tercih edilmiştir¹⁸⁰ (Kat.No.40, Res.127-128).

Bu süsleme teknikleri kalkan, miğfer, sadak ve kemer gibi madeni eserlerde çok yaygın şekilde kullanılmıştır. Kabartma tekniğinin kullanılmış olmasının en belirgin kanıtı, eserin dış kısmına yansıyan pozitif şekillerin arka kısımlarındaki negatif çukurlarıdır (Kat.No.5 Res.19). Çökertme tekniğinin kullanıldığını gösteren en belirgin özellik, bazı kemerlerdeki ana bezemeler arasında yer alan halka veya palmet gibi ara bezeme motiflerinin aynı ölçülerde bir çok kez baskı şeklinde tekrar edilmesidir. (Kat.No.65

¹⁷⁶ Taşyürek, Kemerler, 4vd.

¹⁷⁷ Y. Boysal, "Toprakale'de Yeni Yapılan Kazılarda Ele Geçen Bir Urartu Kalkanı", TTK IX/VI, 1967, 72-73.

¹⁷⁸ Kendall, Urartian, 35. ; Kellner, Gürtelbleche, 23. ; Curtis, Belts, 122.

¹⁷⁹ Hamilton, Decorated, 43 ; M. T. Tarhan-V. Sevin, "İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Urartu Bronz Alt-Kuşum Parçaları" İst. Üniv. Ed. Fak. Tarih Enstitüsü Dergisi 6, 1975, 47. ; O. A. Taşyürek, "Adana Bölge Müzesi'ndeki Urartu Süs Eşyaları ve Delici Aletler", TAD XXII/2, 1975, 141-150 ; Kellner, Gürtelbleche, 23. ; Çilingiroğlu, Urartu, 117. ; Belli, Urartu, 36.

¹⁸⁰ Kellner, Gürtelbleche, 24.

Res.221-226) Hem kabartma tekniğinde hem de çökertme tekniğinde tek tür kalıpların bir düzen içinde defalarca kullanıldığı görülmektedir. Ancak çökertme tekniği uygulanan bezeme örgelerinin konturlarında eşitlik gözlenirken, kabartma tekniğinde kullanılan figürlerin konturlarında azda olsa farklılıklar izlenmektedir. Bu ustaların sivri uçlu çelik kalemleri, kabartma şeklinde ön yüze yansıtmış figürlerin detaylarını belirlemedeki, ustalıklarından kaynaklanmaktadır.

1.5.2.2.2.Kazıma Tekniği: İstenilen forma getirilen levhalar üzerine, işlenecek desenlerin sivri uçlu çelik kalemlerle, kazıma yoluyla yapılmasıdır¹⁸¹. Bu teknik kabartma tekniğiyle birlikte uygulandığı gibi yalnız başına değişik eserlerde de kullanılmıştır. Özellikle incelediğimiz bazı dar kemerlerde (Kat.No.100 Res.314-319) görülürken; M.Ö.2 binli yıllardaki metal kemerlerde oldukça ender rastlanmaktadır¹⁸².

Bronz levha işlemciliğiyle süslenen kemerlerin dikkat çeken en belirgin özellikleri, süslemelerde simetriye önem verilmesi ile figür veya motiflerin defalarca tekrarlanmış olmasıdır. Bu tür süslemeler miğfer, kalkan, sadak vb. madeni eserlerde sıkça kullanılmıştır.

¹⁸¹ O. A. Taşyürek, "İlin Kaukasischer Gürtel in Adana", AML 10, 1977, 121 vd. ; Kellner, Gürtelbleche, 24. ; Curtis, Belts, 122.

¹⁸² Kellner, Gürtelbleche, 24.

2.URARTU BRONZ KEMERLERİ ve BEZEME DÜZENİ

Urartu Çağında üretilmiş metal eserler arasında önemli bir yere sahip olan kemerler, zengin süslemeleri ve sayılarının çokluğu ile dikkat çekmektedirler. Gümüş ve bronzdan yapılan bu kemerler levha işlemeciliği tekniğinde üretilmişlerdir. Bronz kemerler muhtemelen toplumun bütün kesimleri tarafından kullanılırken, az sayıdaki gümüş kemer, yalnız soylular tarafından kullanılmıştır. Bunu bize en açık şekilde Altın-tepe Prens Mezarları göstermektedir. Altın-tepe III. nolu mezarda kazan içerisine katlanmış durumda 90 cm. uzunluğunda bronz bir kemer¹⁸³, I. nolu mezarda ise geometrik motiflerle süslü gümüş kemer parçalarının¹⁸⁴ diğer ölü hediyeleri ile birlikte ele geçmesi, bu görüşü doğrulamaktadır. Halk kesimine ait Adilcevaz-Durakbur mahallesindeki mezarlardan¹⁸⁵ ikisinde ve Van-Dilkaya Nekropolü'ndeki mezarlardan¹⁸⁶ birinde katlanmış durumda, diğer ölü armağanlarıyla birlikte bronz kemer ele geçmiştir. Aynı döneme ait Patnos-Dedeli Köyü'ndeki mezarlardan biri ile Patnos-Liç Köyü'ndeki mezarlardan birinde bulunan bronz kemer, bu kez iskelet üzerinde *in situ* olarak bulunmuştur¹⁸⁷. Van-Altın-tepe halk mezarlarından birinde, urnenin hem içinde hem de dışında ölü hediyeleri ele geçmiştir. Urne dışındaki hediyeler arasında, ikiye katlanarak kullanılmaz duruma sokulmuş kemerler de yer almaktadır¹⁸⁸. Biri inhumasyon diğerleri kremasyon olan Iğdır Urartu halk mezarlığında ölü hediyesi olarak diğer eşyalarla birlikte, katlanmış bronz kemer parçaları da ele geçmiştir¹⁸⁹. Yukarıda sözü edilen mezarların bazılarında, ölü hediyeleri arasında kemerin olmayışı mezar sahiplerinin ekonomik gücüyle bağlantılıdır. Bu durumda, Urartu mezar buluntularından hareketle; yöneticiler ile halkın ölü gömme adetleri arasında (inhumasyon-kremasyon), herhangi bir farklılık olmadığı, yalnız mezar yapılarında ve ölü armağanlarının kalitesinde ayrılıklar olduğu söylenebilir. Ayrıca kemerlerin bütün yönetici

¹⁸³ T. Özgüç, "Altın-tepe Kazıları", Belleten XXV/98, 1961, 258-259. ; "Urartu and Altın-tepe", Archaeology A Magazine Dealing with the Antiquity of the World, 22 1969, 262. ; Özgüç, Strip, 847vdd. Fig.108 Pl. 295a, b.

¹⁸⁴ T. Özgüç, "Altın-tepe Kazıları", Belleten XXV/98 1961, 262 ; "Jewellery, Gold Votive Plaque and A Silver Belt From Altın-tepe", AS XXXIII, 1983, 37 Pl.XVIa-d.

¹⁸⁵ B. Ögün, "Die Urartäischen Gräber In Der Gegend Von Adilcevaz Und Patnos", The Proceeding of the Xth International Congress of Classical Archaeology I, IX., 1973, 61-63. ; "Urartu Halk Mezarları", AÜDTCFY No.239 Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı, 1974, 446. ; E. Bilgiç-B. Ögün, "Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları 1972", TAD XXXI, 1974, 32vd.

¹⁸⁶ A. Çilingiroğlu, "Van-Dilkaya Höyüğü, 1987 Kazısı", KST XI., 1988, 264 ; Çilingiroğlu, Urartu, 121.

¹⁸⁷ B. Ögün, "Die Urartäischen Gräber In Der Gegend Von Adilcevaz Und Patnos", The Proceeding of the Xth International Congress of Classical Archaeology, I, IX. 1973, 66vd.

¹⁸⁸ Sevin-Özfırat-Kavakh, Urartu, 424 ; V. Sevin-A. Özfırat, "Van/Altın-tepe Kazıları", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (2000) 220.

¹⁸⁹ Barnett, Cemetery, 176vd. Fig.30, 31.

kişilerle birlikte halk kesimi tarafından da yaygın şekilde kullanıldığını yukarıda değinilen halk mezarlarından kolaylıkla anlayabilmekteyiz. Patnos-Dedeli Köyü arkeolojik kazılarında ortaya çıkartılan kadın iskeletlerinin belinde *in situ* vaziyette ele geçen kemerler¹⁹⁰ ve kemerler üzerinde bulunan tasvirlerde yer alan bazı kadın betimlemelerinin bellerindeki kemerler¹⁹¹ (Kat.No.97 Res.303, Kat.No.102 Res.328), bunların hem erkekler hem de kadınlar tarafından kullanıldığını göstermektedir.

Müzelerdeki kemerlerin genelde çok parçalı olması, bunların mezarlara bırakılırken çoğunlukla katlandığını göstermektedir. Urartularda hemen hemen her sınıfa mensup ölülerin mezarlarına kemerlerin katlanarak ölü hediyesi olarak bırakılması, ya dönemlerindeki mezar soygunlarına karşı caydırıcı bir yol olmasından, ya da Özgüç'ün söylediği gibi "ölü gömme adetleriyle ilgili bir inanç"¹⁹² olmasından kaynaklanmış olarak yorumlanabilir.

"Giyimli Definesi" diye tanınan ve 2-3 bin parçadan oluşan adak levhaları, Urartu Krallığı'nın yıkılış dönemlerine (M.Ö.7.yy. sonları) tarihlendirilmektedir¹⁹³. Adak levhaları orijinalde yıpranmış kemerlerden kare, dikdörtgen veya oval formlarda kesilen parçalardan oluşmaktadır¹⁹⁴. Bunlar Urartu kemerlerinin sayısal çokluğunu ve kemerlerin yeniden nasıl dinsel içerikli olarak değerlendirildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Metal kemerlerin bazen alt ve üst kenarlarına, bazen de dört bir yanına küçük ip deliklerinin açılması, bunların deri veya kumaş parçasının üzerine dikildiğini göstermektedir¹⁹⁵. Böylece, kemer giysi üzerine takıldığında, giysiyi daha iyi kavraması, metalin vücuda veya giysiye yapacağı hasarın önlenmesi ve ayrıca esnekliğin artırılarak,

¹⁹⁰ Baki Ögün tarafından, Patnos-Dedeli Köyü'nde Urartu dönemine ait mezarlardan birinde, hoker vaziyette iki kişinin bütün eşyalarıyla birlikte gömüldüğü; kılıç ve yayın yanında yer alan erkek iskeleti, karşısında bulunanın ise, kadın iskeleti olduğu, kadın iskeletinin beli üzerinde bir bronz kemerin *in situ* şeklinde bulunduğu belirtilmektedir. Yine aynı şekilde Patnos-Liç Köyü'ndeki Urartu mezarlarından birinde kadına ait olduğunu söylediği iskeletin bel seviyesinde bronz kemerin *in situ* şeklinde bulunduğunu ve sonuçta da kemerlerin Urartu kadınları tarafından taşındığını belirtmektedir. B. Ögün, "Die Urartäischen Gräber In Der Gegend Von Adilcevaz Und Patnos", The Proceeding of the Xth International Congress of Classical Archaeology I, IX, 1973, 66vd.

¹⁹¹ Van Müzesi'nden Katalogumuza aktığımız (Kat.No.102 Lev.171) kemerle betimlenen kadın figürünün belinde kemer rahatlıkla görülmektedir. Kellner, Gürtelbleche, Lev.66-71.

¹⁹² T. Özgüç, "Altın-tepe Kazıları", Belleten XXV/98 1961, 258vd.

¹⁹³ O. Belli, "Giyimli (Hırkanis) Kazısı", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (2000) 228.

¹⁹⁴ Erzen, Giyimli, 191-213 ; Taşyürek, Giyimli, 201-220 ; O. A. Taşyürek, " The Urartian Bronze Hoard From Giyimli", Expedition The Magazine of Archaeology/Anthropology 19/4, 1977, 12-20 ; "Eine aus Giyimli Stammende Weihplatte", Zeitschrift für Assyriologie 69/II, 1979, 244-257. ; H. J. Kellner, "Votives From Urartu", TTK IX 1986, 311-315 Pl.119-122 ; "Gadanken zu den Bronzenen Blechvotiven in Urartu", AMI 15, 1982, 79-95 Taf.5-14. ; "Ergänzungen zu Den Blechvotiven in Urartu", AMI 16, 1983, 133-140 Taf.15-20. ; "Votive Plaques", Urartu, A Metalworking Center in the First Millenium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 286-299

¹⁹⁵ Patnos-Dedeli Köyü'ndeki Urartu mezarlarından birinde bulunan kemerin arka yüzüne nit deri parçalarının *in situ* şeklinde ele geçmesi kemerlerin arka yüzlerinin deriyle kaplandığını göstermektedir. Bunun için bkz.B. Ögün, "Die Urartäischen Gräber in Der Gegend Von Adilcevaz und Patnos", The Proceeding of the Xth International Congress of Classical Archaeology I, IX, 1973,66vd. ; Kellner, Gürtelbleche, 25.

kemerin daha uzun ömürlü kullanılması amaçlanmış olmalıdır. Bu tür uygulama genelde geniş kemerler ile orta genişlikteki kemerlerde rahatlıkla görülürken, dar kemerlerde bulunmamaktadır. Bütün kemerlerde bele takıldıklarında iki ucunu birleştirmek için tokaların kullanıldığını görmekteyiz. Değişik şekillerde yapılan tokalar, kemerlerin uçlarına iki veya daha fazla perçinle tutturulmuştur. Genelde kemerlerin sağ ucunda halka, sol ucunda çengel bulunmaktadır¹⁹⁶.

Urartu kemerlerini kullanış şekillerine göre ikiye ayırmak mümkündür: Bunlardan ilki, değişik genişliklere ve uzunluklara sahip, bele takılan kemerler; ikincisi ise sol omuzdan sağ kalçaya doğru çapraz uzanan atkı kemerleridir. Atkı kemerlerinin en güzel örneği Çavuştepe kazılarında bir asker üzerinde *in situ* şeklinde bulunmuş olandır (Kat.No.77 Res.258-261)¹⁹⁷. İlk grup kemerlere oranla atkı kemerleri daha uzundur.

Kemerlerin günlük kullanımının yanı sıra askeri teçhizat malzemesi olarak da kullanıldığına tanık olmaktayız. Kılıç gibi silahlar, bugünkü gibi askı veya seyyar şekilde kemere takılarak aşağıya sarkıtılabilirken, kama gibi boyları daha küçük silahların giysi ile kemer arasına sokuldukları tahmin edilmektedir. Bu görüşün doğru olabileceğini gösteren en güzel örnek, Jericho'da Orta Bronz Çağ dönemine tarihlenen bir mezarda bulunan kemere tutturulmuş *in situ* şeklindeki kamadır¹⁹⁸. Savaşçılar için kemerlerin ayrıca zırh vazifesi görerek, dışardan gelecek darbelere karşı beli koruduğu da belirtilmiştir¹⁹⁹.

Yapılan araştırmalar sonucunda az da olsa yazıtlı kemerlere rastlanılmıştır. Hangi kralın envanterine ait olduğu yönünde bilgi veren bu yazıtlar, genellikle kemerin sağ ucunda yer almaktadır²⁰⁰. Üzerinde yazıt bulunan beş kemerden üçü, II. Sarduri'ye (Res.360-361), ikisi ise I. Rusa'ya aittir²⁰¹ (Res.362). Bu yazıtlar Urartu kemerlerinin tarihlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Diğer madeni eserler gibi kemerler de, yerleşim merkezlerindeki atölyelerde üretilmiş olmalıdır²⁰². Kemerler bu atölyelerde levha metal işlemeciliğiyle, kabartma ve

¹⁹⁶ Bizim incelediğimiz kemerlerin sağ ucunda genelde halka yer almaktadır. Aynı şekilde Kellner'de bu doğrultuda bilgi vermekte, fakat sağ ucundaki cengellerden bahsetmemektedir. Kellner, Gürtelbleche, 25.

¹⁹⁷ Çilingiroğlu, Urartu, 122.

¹⁹⁸ Yıldırım, Metal, 676.

¹⁹⁹ Kellner, Gürtelbleche, 26.

²⁰⁰ Belli-Kellner, Inschriften, 320vdd.

²⁰¹ Yazıtlı kemerlerden 4 tanesi (Belli-Kellner, Inschriften, 317-326) adlı makalede, biri ise (O. Belli, "Der Bronzegürtel Des Königs Rusa im Malatya Museum", Edit. C. Bayburtluoğlu, Akurgal'a Armağan/Festschrift Akurgal, Anadolu/Anatolian XXXIII 1997, 293-297)'de yayınlanmıştır.

²⁰² Kellner, Gürtelbleche, 23.

kazıma teknikleri uygulanarak süslenmişlerdir²⁰³.

Enlerine göre geniş, orta geniş ve dar olmak üzere üç ana tip altında ele aldığımız kemerler, 5,5cm. (Kat.No.96 Res.295-302) ile 17cm. (Kat.No.5 Res.10-19) arası genişliğe ve 70cm. (Kat.No.102 Res.326-329) ile 152cm. (Kat.No.77 Res.258-261) arası uzunluğa sahiptir. Kemerlerin ortalama kalınlıkları 0,1cm. ile 0,3cm. arasında değişmektedir²⁰⁴. Geniş ve orta genişlikteki kemerler üzerindeki süsleme kompozisyonlarına göre alt gruplara ayrılmasına rağmen, düzen ve bezemenin yerleştirilişi açısından genel bir birlik görülmektedir. Bu gruptaki kemerlerin kenarlarına çoğunlukla kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. İp deliklerine paralel yer alan ve aynı zamanda orta alandaki bezemelerin dış sınırını oluşturan çerçeveler; tek kabarık şerit (Kat.No.5 Res.10-19, Kat.No.6 Res.20-29), çift paralel şerit (Kat.No.9 Res.33-40) -ortası bazen tek kabarık nokta şerit (Kat.No.18 Res.60-61)- ve örgü motifi (Kat.No.39 Res.115-124) şeklindedir. Yine aynı grup içinde bulunan dörtlü kabarık nokta şerit bezeli kemerler, dış sınırlardaki ip deliklerine paralel uzanan dörtlü kabarık şeritler, bazen kazıma çizgiyle (Kat.No.83 Res.274-275), bazen iki yandan kabarık şeritle (Kat.No.80 Res.268-269) ve bazen de yalın halde (Kat.No.82 Res.272-273) uzanmaktadır. Ayrıca zikzak bezemeli kemerlerle, ip deliklerine paralel yer alan zikzak bezemeleri iki yandan sınırlandıran iki kabarık şerit (Kat.No.29 Res.80-81) yer almaktadır. Bu grup kemerler içerisinde ele alınan, birbirine yarım ay şeklinde çizgilerle bağlı tomurcuk dizileri (Kat.No.25 Res.72-73), kemerin dış sınıra paralel uzanmaktadır. Geniş ve orta genişlikteki kemerler içinde bazı istisnalar olmakla birlikte, bunların sağ ucunda dikdörtgen pano yer almaktadır. Panoların içinin değişik şekillerdeki figüratif bezemelerle doldurulduğu görülmektedir. Bununla birlikte sağ uçta pano olmayan (Kat.No.85 Res.277) ve olup da içi boş bırakılanlar (Kat.No.84 Res.276) genellikle kabarık nokta şeritle bezeli kemerler de görülmektedir.

Figüratif bezemelerle dekore edilmiş geniş ve orta genişlikteki kemerlerin üzeri, ortadan iki uca doğru tam bir simetri olmaksızın çoğunlukla hareket eden figürlerle bezenmiştir. Bu tür kemerler bele takıldığında, figürlerin, ön kısımdaki toka bağlantılarına doğru süsleme düzenini devam ettirir şekilde karşı karşıya geldikleri görülmektedir. Bu

²⁰³ Hamilton, Decorated, 43.

²⁰⁴ Kemerlerin kalınlıkları hakkında Kellner, (Ürtelbleche, 23) 0,3cm. ile 0,5cm. arasında değiştiğini söylemektedir. Fakat, bizim verilerimize göre kalınlığın en dar olan 0,1cm. en geniş olan ise 0,3cm.dir. Kellner'in vermiş olduğu ölçülerde bir hata olmalıdır. Çünkü, incelediğimiz kemerler içinde Kat.No.5'in (0,3cm.) dışında, genellikle kalınlıkları 0,1cm.dir.

durum bazı kemerlerdeki antitetik duran figürlerde²⁰⁵, ellerinde kova tutan cenilerde²⁰⁶, av sahnelerinin işlendiği²⁰⁷ kompozisyonlarda bozulabilmektedir. Fakat kemerin sağ ucundaki dikdörtgen pano içine işlenen değişik şekillerde insan, hayvan ve fantastik yaratık figürlerinin çoğunlukla vurgulanarak sola yönlendirildiği görülmektedir. Pano içerisindeki kanatlı insanlar, fantastik yaratık üzerinde (Kat.No.75 Res.Res.248-255), iki yana açılmış tomurcuk üstünde güneş kursu tutar biçimde (Kat.No.65 Res.221-226), bazen aslan bazen de boğa üzerinde ok atar (Kat.No.94 Res.291-292)²⁰⁸ veya dua eder vaziyette²⁰⁹, üst üste süvari (Kat.No.19 Res.62-63), askeri teçhizatlı piyade (Kat.No.35 Res.98-103) gibi değişik şekillerde işlenebilmektedir. Pano içerisine işlenen aslanlar (Kat.No.9 Res.33-40) ve boğalar (Kat.No.20 Res.64-65) çok katlı olarak sıçrar, yürür, ya da dönüşümlü olarak üst üste²¹⁰, farklı şekillerde işlenebilmektedir. Fantastik yaratıklar aslan ve boğada olduğu gibi çok katlı, değişik tiplerde (Kat.No.14 Res.51-52) işlenmişlerdir. Bunlardan başka panolara, farklı biçimlerde işlenebilen hayat ağaçları da (Kat.No.77 Res.258-261) yerleştirilmiştir.

Dar kemerlerin dış sınırında ip delikleri, av ve savaş sahneleri ile aslan-boğa mücadeleleri gibi konuların bulunmaması, bu kemerleri diğer iki gruptan ayırmaktadır. Bunların yerine daha çok konulu sahneler, bitkisel ve geometrik bezeme örgelerinin işlendiği görülmektedir. Konulu kompozisyonların dış çerçevesini genellikle, iç içe iki halkanın oluşturduğu iki çizgi şerit arasında kalan tomurcuk kuşak (Kat.No.96 Res.295-302) oluşturmaktadır. Bunun yerine bazen üst üste iki kabarık noktanın oluşturduğu şeritler, bazen de gül bezek şeritleri kullanılmıştır²¹¹. Tamamen geometrik bezeli dar kemerlerin dış çerçevesini, genellikle iç içe iki halkanın yan yana dizilmesinden oluşan şeritler (Kat.No.106 Res.338-339) sınırlandırmaktadır. Bu tür kemerlerle figürlülerin, ortadan uçlara doğru ya da uçlardan ortaya doğru yönlendirildiğini söylemek oldukça güçtür. Daha çok metoplar içinde konularına göre serbest bir şekilde işlendikleri fark edilmektedir. Çünkü bazı dar kemerler üzerindeki ana panolar arasında kalan uzun dikdörtgen ara panolarda kuş, dağ keçisi, balık, gibi arka arkaya tekrar edilen figürlerin kemer boyunca

²⁰⁵ Kellner, Gürtelbleche, 51, Kat.Nr.140, Taf.37.

²⁰⁶ Kellner, Gürtelbleche, 72, Kat.Nr.308, Taf.75.

²⁰⁷ Kellner, Gürtelbleche, 82, Kat.Nr.446, Taf.87.

²⁰⁸ H. J. Kellner, "Ergänzungen zu Den Blechvotiven In Urartu", AMI 16, 1983, Taf.18/1, 2, 19/1, 20/1,2. ; Gürtelbleche, 56 Kat.Nr.186, 187, 188, 189, 191 Taf.49-51.

²⁰⁹ Kellner, Gürtelbleche, 82, Kat.Nr.433, Taf.88.

²¹⁰ Kellner, Gürtelbleche, 80, Kat.Nr.419, Taf.86.

²¹¹ Kellner, Gürtelbleche, 69, Kat.Nr.279,282, Taf.70-71.

aynı yönde (Kat.No.104 Res.332-335) işlendiği; kemerlerin bazılarının iki ucuna büyük pano yerleştirildiği ve vurgulandığı (Kat.No.102 Res.326-329) gözlenmektedir.

Dar kemerler ayrı tutulduğunda, bezeme düzeninde genelde bir birliğin olduğu rahatlıkla görülmektedir. Ayrıca diğer figüratif bezemeli metal eserlerden kalkanları örnek verecek olursak, figürlerin belirli noktalardan ters istikametlere arka arkaya dizilerek ve en başta bulunan figürlerin birbirlerine karşı gelecek şekilde düzenlendikleri farkedilmektedir. Kalkanlardan başka miğferlerde de, aynı bezeme düzeninin uygulandığı ve figürlerin merkezi bir noktaya doğru yönlendirildikleri görülür²¹².

²¹² U. Seidl, "Shields", *Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.*, Edit.R. Merhav (1991) 126, Fig.8-9, 138, Fig.13,21.

2.1.TİPOLOJİ

Urartu kemerlerinin tipolojisini oluşturmada genel anlamda bir ayrıma gitmek zorunda kalınmıştır. Buna göre, genişlikler esas alınarak “Geniş Kemerler”, “Orta Genişlikteki Kemerler” ve “Dar Kemerler” diye gruplandırılmıştır. Bu sınıflandırmada kemerleri erkenden geçe doğru tarihsel sıraya dizmede bazı problemler söz konusudur. Bu nedenle aşağıdaki şekilde bir tipolojik ayrıma gidilmiş ve her ana başlık kendi içerisinde, üzerlerindeki bezemelere göre tekrar alt gruplara ayrılmıştır²¹³. Tipolojiye aldığımız “Atkı Kemerleri”²¹⁴ de, bezeme özellikleriyle bu gruplar içerisinde değerlendirilmiştir. Atkı kemerleri, bele takılanlardan ayıran nokta uzunluklarının fazla olmasıdır. Ayrıca kemerlerin birkaçı dışında çoğunun buluntu yerinin bilinmemesi, bölgelere veya atölyelere göre bir sınıflandırmayı mümkün kılmamaktadır.

2.1.1.Geniş Kemerler

Bu gruba giren kemerlerin en belirgin özelliği, genişliklerinin 12-17cm. arasında olmasıdır. Bunun dışında mevcut durumuyla kesin olarak genişlik vermeyen bazı parçaların gerek bezeme çeşidi ve gerekse bezemelerin yerleştirme düzeninden hareketle, geniş kemerler grubunda ele alınmıştır. Geniş kemerleri, üzerlerindeki bezemelere göre şu şekilde sınıflandırabiliriz;

- 1-Kült ve Merasim Sahneli Bezemeliler
- 2-Av ve Savaş Sahneli Bezemeliler
- 3-Karışık Yaratık Bezemeliler
- 4-Hayvan Bezemeliler
- 5-Kabarık Nokta Bezemeliler
- 6-Tomurcuk Bezemeliler
- 7-Spiral Bezemeliler
- 8-Zikzak Bezemeliler
- 9-Diğer Bezemeliler

²¹³ Müzelerde ve yayınlarda çok fazla sayıda kemer bulunmasına karşın, çalışmaya mümkün olduğunca her tür kemerden bir veya birkaç örnek dahil edilmiştir. Değişik tür kemer örnekleri için bkz. Kellner, Gürtelbleche, 27 vdd.

²¹⁴ Normal bele takılan kemerlerden ayırdığımız ve “Atkı kemerleri” olarak isimlendirdiğimiz kemerler “Atkı Kemerleri” başlıklı bölümde detaylıca incelenecektir.

2.1.1.1.Kült ve Merasim Sahneli Bezemeliler: Elimizde dört örneği bulunan, kemerlerden Kat.No.1'deki (Res.1-4) parçanın bezemeleri oldukça deforme olmasına karşın, dört kuşakta farklı biçimde merasim geçişi içinde figürler işlenmiştir. Bunlardan en üst sağ köşede hayat ağacına yönelmiş yürür durumda boğa figürü ile orta kuşakta, atlarının yularından çekerek yürüyen askerler görülebilmektedir. Ayrıca aynı kemere ait ikinci parçanın ilk kuşağında deve kervanı işlenmiştir (Res.3-4). Kat.No.2 (Res.5, Çiz.1)'de, yalnız süvariler koşar durumdaki atlar üzerinde, Kat.No.3 (Res.6-7, Çiz.2)'de sola doğru yürür biçimde iki atın çektiği savaş arabasıyla Kat.No.4 (Res.8-9, Çiz.3)'de²¹⁵ birlikte süvariler betimlenmişlerdir.

2.1.1.2.Av ve Savaş Sahneli Bezemeliler: Geniş kemerler içerisinde av ve savaş sahneli kemerlerden elimizde sekiz örnek bulunmaktadır. Bunlardan Kat.No.5 (Res.10-19 Çiz.4) ile Kat.No.6 (Res.20-29) üzerinde av ve savaş sahneleri iç-içe işlenmiştir. Ayrıca küçük bir parçadan oluşan Kat.No.7 (Res.30, Çiz.5), atların stil özellikleriyle, muhtemelen Kat.No.6'nın parçası olmalıdır. Diğer beş kemerden birinde Kat.No.8 (Res.31-32, Çiz.6)'de²¹⁶ sadece aslan avı, diğerlerinde Kat.No.9 (Res.33-40, Çiz.7), Kat.No.10 (Res.41-42, Çiz.8) Kat.No.11 (Res.43-44, Çiz.9) ve Kat.No.12 (Res.45-48)'de ise aslan-boğa avı birlikte işlenmiştir. Kat.No.10 ile Kat.No.11, aynı kemere ait iki parçadır. Bu sekiz örnekte üstüste çok katlı olarak yerleştirilen bezemeleri birbirinden ayırmada şerit bantlar kullanmaksızın, sahneler belli bir düzen içerisinde, bütün yüzeyi dolduracak şekilde serbestçe işlenmiştir²¹⁷.

2.1.1.3.Karışık Yaratık Bezemeliler: Karışık yaratık bezemeli kemerlerden elimizde üç ayrı parça bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan Kat.No.13²¹⁸ (Res.49-50, Çiz.11)'de, zikzak bezeme şeritleri arasında koşar durumda, kanatlı at (pegasuslar) ile yürür durumda aslan gövdeli, kanatlı ve boynuzlu (Abubu)²¹⁹ ile aslan gövdeli kanatlı ve eşşek

²¹⁵ Geniş kemerler bölümünde ele aldığımız, bugün Van Müzesi'ndeki Kat.No.4'deki kemer parçası Anada Müzesi'ndeki alt bölümüyle birlikte yayınlanmıştır. İki parçanın birleştirilmesi ve üst kısımdaki eksik olan ip delikleri de göz önüne alındığında, kemerin gerçek genişliği 12cm.'yi geçmektedir. Taşyürek, Kemerler, 16, Çiz.14, Res.35-36 ; Kellner, Gürtelbleche, 28, Kat.Nr.8-9, Taf.8-9.

²¹⁶ Kat.No.8, R. Yıldırım' tarafından hatalı çizimiyle birlikte yayınlanmıştır. Yıldırım, Burmagedit, 134, Fig.10.8.2.

²¹⁷ İncelediğimiz kemerler için bu tür bir genelleme yapabilsen, elimizde olmayan fakat bu gruba giren, av ve savaş sahneli kemerleri, çift koşut bantlarla 3 veya 4 kuşağa bölün örnekler bulunmaktadır. Bunun için bkz. Kellner, Gürtelbleche, 30, Kat.Nr.11,12,13, Taf.3,4,5.

²¹⁸ 1996'da Elazığ Müzesi'nde yapmış olduğumuz çalışma esnasında müze yetkilileri tarafından yalnız bir parçası incelenmek üzere tarafımıza verilmiştir. R. Yıldırım tarafından yayınlanan makalede altı parça olarak görülmektedir. Bu makaledeki kemerin gerçek genişliğinin diğer parçaların genişliğinden hareketle, 12cm. den fazla olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Yıldırım, Burmagedit, 133, Fig.10.6.1-2, 10.7.1-2

²¹⁹ U. Seidl, "Siegelabdrücke auf Tonverschlüssen aus Toprakkalç", Beiträge zur Vorderasiatischen Archäologie Winfried Orthmann Gewidmet, 2001, 450.

kulaklı (Anzu)²²⁰ fantastik yaratıklar yer almaktadır. Diğer iki parça ise, kemerlerin sağ ucuna ait parçalardır. Bunlardan Kat.No.14 (Res.51-52, Çiz.12)'de pano içerisine aynı türden yedi kez üst üste, aslan başlı ve pençeli, kuş kanatlı ve akrep kuyruklu fantastik yaratıklar yerleştirilirken, Kat.No.15 (Res.53-54, Çiz.13)'de yine pano içerisine beş kez, fantastik yaratıklar işlenmiştir.

2.1.1.4.Hayvan Bezemeliler: Bu grubu oluşturan eserlerden elimizde üç ayrı örnek bulunmaktadır. Bunlardan Kat.No.16 (Res.55-57, Çiz.14) üç parçadan oluşmakta; ilkinde aslan-boğa mücadelesi yansıtılırken; ikincide, önde boğa arkada aslan yürür durumda ve son parçada ise küçük bir kısmı görünen kartuş içindeki hayat ağacına yönelmiş aslan betimlenmiştir. Kat.No.17 (Res.58-59, Çiz.15)'de sağa yürür durumda, önde aslan arkada boğalar üst üste beş kez tekrarlanmıştır. Kat.No.18 (Res.60-61, Çiz.16)'de²²¹ üstüste sola hamle yapar pozisyonda altı dizi aslan yer almaktadır.

2.1.1.5.Kabarık Nokta Bezemeliler: Elimizde altı örneği bulunan bu grup kemerlerin üçünün ortak özelliği sağ uçta kabarık notaların sınırlandığı dikdörtgen panonun yer alması ve bu panoya dik, kemere yatay olarak dokuz kabarık nokta şeridin uzanmasıdır. Bunlardan Kat.No.19 (Res.62-63, Çiz.17)'da üst üste, koşar durumda askeri teçhizatlı dört süvari, Kat.No.20 (Res.64-65, Çiz.18)'deki panoya üst üste yürür durumda dört boğa, Kat.No.21 (Res.66-67, Çiz.19)'de ise arkada yine üst üste dört adet boğa gövdeli kanatlı fantastik yaratık ve bunların önünde iki elleriyle mızrakları tutan üç piyade ile bunların en altında küçük dağ keçisi yer almaktadır.

Sağ ucunda dikdörtgen panosu olmayan diğer üç kemerden Kat.No.24 (Res.70-71)'ün yüzeyi, dışta bir kabarık nokta çerçeve şerit ve bu çerçeveye enlemesine, altı kabarık şeritle süslenmiştir. Kat.No.23 (Res.69)'te dışta iki sıra kabarık nokta çerçeve, Kat.No.24'de olduğu gibi bu çerçevelere enlemesine, yine altı kabarık şerit yatay olarak uzanmaktadır. Yazıtlı tek örnek olan Kat.No.22 (Res.68), yedi sıra kabarık nokta şeritle bezelidir. Bu kemerin sağ ucundaki kabarık nokta şeride paralel çivi yazılı kitabede "Ru-sa-a u-ri-i" ibaresi yer almakta ve "Rusa eşyası/belgesi" anlamına gelmektedir. Ayrıca buranın en üst

²²⁰ Seidl ile yapılan sözlü görüşmede, bize Assur'da boynuzlu ve kanatlı aslanların isminin "Abubu", uzun kulaklı kanatlı aslanların ise "Anzu" olarak isminin geçtiği ve Urartuların da buradan aldığı ifade edilmiştir.

²²¹ Kat.No.18 Taşyürek tarafından envanter numarası ve resmi olmadan, hatalı ölçü ve eksik çizimiyle yayınlanmıştır. Taşyürek, Kemerler, 15, Fig.13.

kısımında kabarık nokta şeritler arasında boş bandın ucuna bir boğa başı çizilmiştir (Res.70-71)²²².

2.1.1.6.Tomurcuk Bezemeliler: Bu gruba giren tek kemer parçası bulunmaktadır²²³. Kat.No.25 (Res.72-73)'in üzeri dört kuşak halinde sırt sırta verilerek işlenen tomurcuk kuşakları ile bezelidir.

2.1.1.7.Spiral Bezemeliler: Elimizde iki örnek bulunmaktadır. Bunlardan Kat.No.26 (Res.74-75, Çiz.20)'nın üzeri, alttan ve üstten iki yatay kabarık şeritle sınırlandırılmıştır. Yüzeyi birbirine bağlı spirallerle bezelidir. Aynı türden Kat.No.27 (Res.76-77) ise bir kemere ait iki parçadan oluşmaktadır. Kat.No.26'da olduğu gibi yüzey birbirine bağlı spirallerle bezelidir²²⁴.

2.1.1.8.Zikzak Bezemeliler: Zikzak bezeli kemerlerden elimizde üç değişik örnek bulunmaktadır. Kat.No.28 (Res.78-79)'de, sağ ucunda bulunan dikine yerleştirilmiş üçlü dikdörtgen panoya kadar, ortada zikzak bezek ve bunu alttan ve üstten iki sıra noktanın sınırlandırdığı dört zikzak şerit bant uzanmaktadır. Sağ uçtaki üçlü dikdörtgen panonun içerisine üçerli, önde aslan, ortada boğa ve en arkada kanatlı fantastik yaratık yerleştirilmiştir. Bu grup içerisinde farklı bir örneği oluşturan Kat.No.29 (Res.80-81)'da bütün yüzeyini, kabarık çizgi şeritlerin sınırlandırdığı yedi zikzak şerit bezemektedir. Son örneğimizi oluşturan Kat.No.30 (Res.82-83, Çiz.21)'un yüzeyini ise kabarık nokta şeritlerin sınırlandırdığı zikzak bezemeler süslemektedir.

2.1.1.9.Diğer Bezemeliler: Sadece uç kısımlarının mevcut olması ve gövde kısmının hangi türden bezemeye sahip olduğunun tespit edilememesi nedeniyle yukarıda tipolojik olarak sınıflandırdığımız grupların dışında üç adet kemer parçası daha vardır. Mevcut parçaların, kemerin sadece başlangıç kısımları olan toka bağlantı bölümlerinden oluşması ve bunların asıl gövdedeki bezemeden bağımsız şekilde işlenebilmeleri, ayrı bir başlık altında incelenmesini zorunlu kılmıştır²²⁵. Bunlardan Kat.No.31 (Res.84-85, Çiz.22), parçanın üzerindeki dikdörtgen pano beş metoba bölünerek içerisine koşar durumda askeri teçhizatlı süvariler yerleştirilmiştir²²⁶. Aynı türden Kat.No.33 (Res.88-89, Çiz.24)'ün

²²² O. Belli, "Der Bronzegürtel Des Königs Rusa in Malatya Museum", *Anadolu/Anatolia XXIII*, Akurgal'a Armağan/Festschrift Akurgal, Edit. C. Bayburtluoğlu, 1997 293-297.

²²³ Çalışmamızda tek örnek olmasına karşın, tamamen tomurcuk bezeli ve çivi yazılı başka bir kemer daha bulunmaktadır. Belli-Kellner, *Inschriften*, 317-328 ; Kellner, *Gürtelbleche*, 79, Kat.Nr.406, Taf.82

²²⁴ Bu türde bezeli farklı kemerler için bkz. Kellner, *Gürtelbleche*, 78-79, Kat.Nr.393-405, Taf.81-83.

²²⁵ Bu türdeki örnekler ayrıntılıca "Kemer Bağlama Tokalan" bölümünde değerlendirilecektir.

²²⁶ Kat.No.31 (Res.84-85, Çiz.22) Yıldırım tarafından hatalı çizimiyle birlikte yayınlanmıştır. Yıldırım, *Burmageçit*, 135, fig.10.10,1.

Kat.No.31'den farkı, süvarilerin arkaya doğru kaldırdıkları sağ ellerinde mızrak tutmalarıdır. Kat.No.32 (Res.86-87, Çiz.23)'de iki yan yana dikdörtgen pano oluşturulmuştur. Önde yürür durumda üst üste beş aslan, arkada ise yürür durumdaki atların üzerinde askeri teçhizatlı süvariler dört kez tekrarlanmıştır.

2.1.2.Orta Genişlikteki Kemerler

Bu grubu oluşturan kemerlerin genişliği 8-12cm. arasındadır. İncelenen kemerler içerisinde en fazla örnek bu grupta bulunmaktadır. Genişlik ölçüsü tam alınamayan (tahrip olması nedeniyle) kemer parçaları da geniş kemerlerde olduğu gibi, stil özelliklerine ve bezeme konumuna göre bu grup içerisinde değerlendirilmiştir. Kemerler üzerindeki bezemeleri kesin belirli sınıflara ayırmak oldukça zordur. Çünkü kemerleri süsleyen bezemelerin sanat anlayışında bir çözülme başlamış ve kemerde belirli bir konuyu anlatmak yerine, kemeri süsleme ön plana çıkmıştır. Bu yüzden kemer üzerinde aslan, boğa, mitolojik yaratık, savaş arabası, süvari, avlayan fantastik yaratık ve avlanan boğa veya aslan gibi bir birinden bağımsız bezemeler tercih edilmiştir. Bu figürler arasına bitkisel ve geometrik motifler serpiştirilerek belirgin bir konu anlatımından uzaklaşmıştır. Bu nedenle bazı kemerler, üzerindeki konuları sınıflandırmada zorluk oluşturduğu için, bezemeler arasında yatay uzanan kabarik nokta veya saç örgü şeridi gruplandırmada esas alınmıştır. Bunların dışında kalanlar ise, çok vurgulanan bezeme örgelerine göre aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

1-Tek Kuşaklı Bezemeliler

a- Süslemesiz Av Sahneler

b-Süslemeli Av Sahneler

c-Karışık Figür Süslemeliler

2-Çok Kuşaklı Bezemeliler

a-Süslemeli Av Sahneler

b-Karışık Figür Süslemeliler

3-Konu Sahneli Bezemeliler

4-Diyagonal Bezemeliler

5-Dama Tahtası Bezemeliler

6-Tanrı Figürlü Bezemeliler

7-Kabarık Nokta Bezemeliler

8-Diğer Bezemeliler

2.1.2.1.Tek Kuşaklı Bezemeliler: Üzerlerindeki bezeme figürleri arasında, bitkisel veya geometrik bezekler gibi herhangi bir öрге bulunmayan kemerlerdir. Böylece figürler arasındaki bağ da kopmamış olmaktadır. Ayrıca bu gruptaki kemerlerde ana bezeme alanı saç örgüsü veya kabarık silme şeritlerle sınırlandırılmıştır. Bu kemerlerin süslemeli ve süslemesiz av sahnelerinin iki başlık altında sınıflandırılması, bunlar üzerindeki ok atanlar ile diğer figürler arasına değişik bezeme örgeleri yerleştirilmesi esas alınarak tipolojisi oluşturulmuştur. Bu tür kemerlerde, av sahnesi görüntüsü işlenmiş olsa da , avlayan ile avlananlar arasında bağlantı kurmak oldukça güçtür. Ayrıca üzerinde hiçbir av sahnesi işlenmeyen ve sadece değişik figüratıflı bezemelerden oluşan kemerler de bu grup içinde incelenmiştir. Çünkü avcı betilerinin dışında bütün bezemeler süslemeli ve süslemesiz kemerler grubuyla yakın benzerlik içerisindedir. Bu sebeple "Karışık Figür Süslemeliler" başlığıyla bu grup içinde ele alınmıştır.

2.1.2.1.1.Süslemesiz Av Sahneler: Bu türün elimizdeki tek örneği Kat.No.34 (Res.90-97, Çiz.25)'dür²²⁷. Bu kemerin ana bezeme alanını, dıştan saç örgü motifi ve içten halkalarla palmetlerin dönüşümlü yerleştirilmesinden oluşan şerit bezeme kuşağı dolanmaktadır. Ana bezeme alanında, değişik hayvanlar üzerinde ok atar şekilde betimlenen tanrısal figürler alt alta iki kez, bunların arasında kalan kanatlı fantastik yaratıklar üç kez betimlenmiştir²²⁸.

2.1.2.1.2.Süslemeli Av Sahneler: Bu grup içerisine aldığımız kemerlerin özelliği, figürler arasına değişik bitkisel ve geometrik bezeme örgelerinin yerleştirilmesidir. Bu türden elimizde on örnek bulunmaktadır. Bunlardan av sahnesi işlenen Kat.No.35 (Res.98-103)'de, bazı figürler arasına gül bezekleri yerleştirilmiştir. Bu kemerden farklı olarak Kat.No.40 (Res.125-128, Çiz.29)'da, boğalar üzerinde ok atan tanrı figürleri ile üç kez işlenen aslan ve fantastik yaratıklar arasına, geometrik ve bitkisel motiflerin oluşturduğu kümeler yerleştirilmiştir. Küçük bir parçadan oluşan Kat.No.36 (Res.104, Çiz.26)'da ise fantastik yaratık üzerinde ok atan tanrı figürü yer almaktadır. Parça üzerinde kalan izlerden figürler arasında alt alta tekrarlanan, belirli aralıklarla yerleştirilmiş palmet rozetler

²²⁷ Özgüç, Strip, 847-860 ; Kellner, Gürtelbleche, Kat.Nr. 55-62, 36-38, Taf.12-14.

²²⁸ Kat.No.34'ü oluşturan kemer, uzunluğu göz önüne alınarak "alkı kemeri" olarak düşünülmüştür ve ayrıca bu kemerin küçük bir bölümü Adana Bölge Müzesi'nde Env.No. 26.1.1973 ile sergilenmektedir. Taşyürek, Kemerler, 17, Fig.18, Res.55.

bulunmaktadır. Birbirine çok benzeyen Kat.No.37 (Res.105-108, Çiz.27) ile Kat.No.38 (Res.109-114, Çiz.28)'de ok atan fantastik yaratıklar ile değişik figürlerden oluşan bezemeler arasına, yine çok katlı hayat ağaçlarıyla bitkisel ve geometrik bezekler yerleştirilmiştir. Kat.No.39 (Res.115-124)'da çok katlı hayat ağaçları arasında diz çökmüş ok atan insan figürleri ile boğa-aslan-boğa dizimli figürler arasına dört kez tekrarlanan gül bezek işlenmiştir. Kat.No.41(Res.129-130)'de üç kez işlenen hayat ağaçları teçhizatlı süvarilerle dönüşümlü olarak işlenirken, aslan ve boğalar üst üste beşer kez tekrar edilmiştir. Kat.No.42 (Res.131-132, Çiz.30), dama tahtası şeklinde içbükey kare bezemeler arasına fantastik yaratıklar ile geriye doğru ok atan süvariler yerleştirilmiştir. Kat.No.43 (Res.133-138, Çiz.31)'de, üç katlı işlenen figürlerden boğaların sırtına birer ok saplanmıştır. Boğalar ve diğer figürler arasına yine alt alta üç gül bezek ile çarkıfelekler işlenmiştir. Bu grubun son örneği olan Kat.No.44 (Res.139-140, Çiz.32)'de ise sola doğru ok atan insan başlı fantastik yaratıklar arasına, uçlarında halkalar bulunan alt alta üç baklava motifleri yerleştirilmiştir.

2.1.2.1.3.Karışık Figür Süslemeliler: Bu başlık altında incelenen kemerlerin en belirgin özelliği, üzerinde her hangi bir askeri veya av sahnesine işaret eden silahlı figürlerin yer almamasıdır. Süslemeli av sahneleri grubunda olduğu gibi burada da figürlü bezemeler arasına, bitkisel ve geometrik bezeme örgeleri yerleştirilmiştir. Bu grup kemer parçalarının üzerlerindeki bezemeler esas alınarak oluşturulmuştur. Sekiz kemerden dördünde Kat.No.46 (Res.147-152, Çiz.33), Kat.No.47 (Res.153-154, Çiz.34), Kat.No.48 (Res.155-158, Çiz.35) ile Kat.No.51 (Res.163-168)'de, üç kez figürlü bezemeler arasına yine üçer kez tekrarlanan bitkisel ve geometrik bezeklerden oluşan değişik kümeler yerleştirilmiştir. Kat.No.45 (Res.141-146)'i oluşturan kemer parçalarına, saç örgü motifi ile sınırlandırılan ana alanda yine aynı düzende aslan-boğa figürleri arasına, tomurcuklu gül bezekleri yerleştirilmiştir. Kemerin sağ ucuna ait küçük parçadan oluşan Kat.No.52 (Res.169-170, Çiz.37)'de sağa doğru koşar durumda aslanlar ile kanatlı fantastik yaratıklar yer almaktadır. Figürler arasına tomurcuk dizileri yerleştirilmiştir. Kat.No.49 (Res.159-160) ile Kat.No.50 (Res.161-162, Çiz.36)'de yine diğerlerinde olduğu gibi üç katlı yerleştirilen bezemeler arasına dik olarak uçları halkalı baklava motifleri işlenmiştir.

2.1.2.2.Çok Kuşaklı Bezemeliler

Bu gruptaki kemerler "Süslemeli Av sahneleri" ve "Karışık Figür Süslemeliler" diye iki başlık altında toplanmıştır. Süslemeli ve süslemesiz av sahneleri gruplarıyla yakın

benzerlik içerisinde. Fakat onlardan ayrılan yanları, av sahneleri arasına çeşitli tarzda şerit bantlar çekilerek, figürler ve bezemeler arasında yatay bezeme kuşakları oluşturulmuş olmasıdır.

2.1.2.2.1.Süslemeli Av Sahneleri: Bu grup içerisine aldığımız kemerler üzerlerindeki bezemeler arasında çeşitli tipte yatay kuşaklar bulunmakla birlikte, bezemelerde av sahnesi işlenmiş olması esas alınmıştır. Elimizde on iki örneği bulunan kemerlerden Kat.No.59 (Res.191-196) oldukça oksitlenmiştir. Yine de iki yatay kabarık şeritle üç bezeme kuşağına bölündüğü ve üzerindeki aslan, boğa, keçi, uçan yırtıcı kuşlar, fantastik yaratık ve ok atan avcı figürleri arasına gül bezek, malta haçı ve çok katlı hayat ağacının yine üst üste üç kez yerleştirildiği görülmektedir. Küçük bir parça olan Kat.No.54 (Res.181-182, Çiz.39)'de içi noktalı, iki kabarık çizgi şeritlerin bezeme alanını yatay olarak üçe bölmüş ve bölmeler arasına yine aynı düzende aslan, boğa ve geriye doğru ok atan süvari ve bunlar arasına gül bezekler yerleştirilmiştir.

Bu grup içinde ele aldığımız Kat.No.55 (Res.183-184, Çiz.40) Kat.No.56 (Res.185-186, Çiz.41) ve Kat.No.57 (Res.187-188, Çiz.42)'nin parçaları değerlendirildiğinde üzerlerindeki bezeme stilleri ve düzenleri bakımından muhtemelen aynı kemere ait olduklarını düşündürmektedir. Kemer iki yatay şeritle üç bezeme kuşağına bölünmüş ve figürler arasına gül bezekleri işlenmiştir. Kat.No.55 (Res.183-184, Çiz.40)'de savaş arabası, kemerin sol ucuna ait olan Kat.No.56'da aslan ve Kat.No.57'de boğa figürü yer almaktadır. İki kabarık yatay şeritle üç bezeme kuşağına bölünen Kat.No.58 (Res.189-190, Çiz.43)'de öne doğru ok atan süvariler ile koşar durumdaki boğalar arasına, gül bezekleri ile üç katlı hayat ağaçları yerleştirilmiştir.

Kendi çağında onarım görmüş Kat.No.63 (Res.211-214)'de yine iki kabarık yatay şeritle üç bezeme kuşağına bölünmüş ve figürler arasına yine alt alta üç kez tekrarlanan geometrik şekillerden oluşan kümeler işlenmiştir. Bu grup içerisindeki en güzel örneklerden birini oluşturan Kat.No.53 (Res.171-180, Çiz.38), içi noktalı kabarık şeritlerin sınırlandığı üç bezeme kuşağında değişik hareketlerle işlenen figürler arasına sadece üç katlı hayat ağaçları yerleştirilmiştir. Ayrıca palmye şeklinde küçük hayat ağaçları Kat.No.53'ün sol ucuna işlenmiştir. Aynı kemerin orta bölümünde mızrak atar vaziyette avlanan süvariler bulunmaktadır. Yatay iki kabarık şeridin üç bezeme kuşağına böldüğü Kat.No.60 (Res.197-198, Çiz.44)'da diz çökmüş ok atan kanatlı insan figürleri ile örgü motiflerinin üç bezeme kuşağına böldüğü Kat.No.64 (Res.215-220, Çiz.46)'de ok atan

fantastik yaratıklar ile değişik figürler arasına, geometrik şekillerden oluşan kümeler yerleştirilmiştir. Örgü şerit motiflerinin üç bezeme kuşağına ayırdığı Kat.No.62 (Res.203-210)'de değişik figürler arasına, geometrik ve bitkisel motifler, Kat.No.61 (Res.199-202, Çiz.45)'de ise sadece malta haçı rozetleri üç kez işlenmiştir.

2.1.2.2.2.Karışık Figür Süslemeliler: Karışık figür süslemeli kemerlerde av sahnesi yer almaz. Ayrıca bu bölüm içerisine aldığımız kemer parçaları üzerlerindeki bezemeler esas alınmıştır. Yedi eserden oluşan grupta yer alan Kat.No.69 (Res.233-234, Çiz.50) ile Kat.No.70 (Res.235-240)'in bezeme stilleri birbirine oldukça yakındır. Örgü motiflerinin üç bezeme kuşağına böldüğü bu iki kemer parçası üzerindeki figürler arasına geometrik ve bitkisel bezeklerden oluşan kümeler yerleştirilmiştir. Kat.No.66 (Res.227-228)'deki kemer daha sonra adak levhası olarak kullanılmıştır. Bunun ön yüzündeki izlerden, iki kabarık nokta şeritle üç bezeme kuşağına bölünmüş ve her kuşakta üst üste üç aslan ve bunun önünde geometrik şekillerden oluşan kümeler yerleştirilmiştir. Adak levhası olarak kullanılan arka yüze, uzun elbiseli bir kadın figürü işlenmiştir. Kemerin küçük bir parçasını oluşturan Kat.No.71 (Res.241, Çiz.51)'de, kabarık şeritlerin sınırlandığı bezeme kuşağına, boğa ve önünde dörtlü baklava diliminden oluşan geometrik bezek yerleştirilmiştir. Kat.No.67 (Res.229-230, Çiz.48)'nin²²⁹ üzerinde ortası nokta, çift kabarık şeritlerin üç bezeme kuşağına böldüğü alanlara; aslan-boğa-aslan art arda figürlerin arasına hayat ağaçları yerleştirilmiştir. Kat.No.68 (Res.231-232, Çiz.49)'de ise, ortası nokta çift kabarık şeritlerin böldüğü alanlara üç kez kanatlı fantastik yaratıklar yerleştirilmiş ve bu figürler arasına, dönüşümlü olarak baklava dilimleri ile halka kümeleri işlenmiştir. Bu grupta incelediğimiz son eser Kat.No.65 (Res.221-226, Çiz.47)'de örgü şeritlerinin sınırlandığı iki bezeme kuşağında iki katlı değişik türdeki figürler arasına bitkisel ve geometrik bezeklerden oluşan kümeler yerleştirilmiştir.

2.1.2.3.Konu Sahneli Bezemeliler: Orta genişlikteki kemerlerde nadir olarak görülen konulu sahneler daha çok dar kemerlerde izlenmektedir²³⁰. Bu grup içerisinde Kat.No.72 (Res.242-243, Çiz.52) tekil olması bakımından önemlidir²³¹. Antik dönemde onarım geçirmiş olduğu görülen parçanın üzerinde ziyafet sahnesi işlenmiştir. Kat.No.72'nin sağ kısmındaki konulu kompozisyon iki bölümden oluşmaktadır. Solda

²²⁹ İ. H. Beyoğlu, "Malatya Müzesi'nde bulunan iki Urartu Kemer Parçası", Arkeoloji Dergisi 12/13, 1981, 5-8.

²³⁰ Kellner, Gürtelbleche, 64, Kat.Nr.237, Taf.60-61.

²³¹ Çilingiroğlu tarafından yayınlanmasına karşın, konu sahnelerinin bu türdeki benzer örneklerinden bahsedilmemiştir. A. Çilingiroğlu, "Bir Urartu Kemer Parçası Üzerindeki 'Ziyafet Sahnesi' " Erol Atalay Memorial Edit. II. Malay Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi I, 1991, 15-21.

ziyafet sahnesi, sağ uçta dikdörtgen pano içerisine çok katlı hayat ağacı ve bunun üzerine de güneş kursu yerleştirilmiştir.

2.1.2.4.Diyagonal Bezemeliler: Bu gruba giren eserlerden elimizde iki örnek bulunmaktadır. Bunlardan Kat.No.73 (Res.244-245, Çiz.53)'de, ucu halka ile sonlanan dört diyagonal çizginin birleştirilmesinden oluşan panolara, değişik figürler ile geometrik örgelerden oluşan bezekler yerleştirilmiştir. Bu gruptaki birinci örnekten biraz farklı olan Kat.No.74 (Res.246-247, Çiz.54)'de, panoları "S" şeklindeki çift diyagonal hatlı çizgiler oluşturmaktadır. Panolara çeşitli figürler ile geometrik kümeler yerleştirilmiştir²³².

2.1.2.5.Dama Tahtası Bezemeliler: Bu grup içerisine giren iki örneğimiz bulunmaktadır. Bunlardan Kat.No.75 (Res.248-255, Çiz.55)'de yatay ve dikey örgü şerit motifleriyle dama tahtası şeklinde bölümlere ayrılmış ve üç kez, her bölüm içerisine çeşitli figüratifli bezemeler yerleştirilmiştir. Bunlar, aslanlar, boğalar, askeri teçhizatlı süvariler, fantastik yaratıklar ile stilize edilmiş rozetlerdir. Bu gruptaki ikinci örneğimiz Kat.No.76 (Res.256-257, Çiz.56)'nın bezeme şekli ile dama tahtasından çok baklava dilimi şeklini yansıtmaktadır. Fakat her oluşturulan pano içerisine figürlerin yerleştirilmesiyle, Kat.No.75 benzetmektedir. Kat.No.76'daki panoların dış sınırını, küçük baklava dilimleri ile dönüşümlü yerleştirilen küçük halka şeritler oluşturmaktadır. Bu panolar içerisine dağ keçisi, kanatlı fantastik yaratık ile güneş kursları yerleştirilmiştir²³³.

2.1.2.6.Tanrı Figürü Bezemeliler: Bu türde iki örneğimiz bulunmaktadır²³⁴. Bunlardan Kat.No.77 (Res.258-261, Çiz.57)'nin bezeme alanını, uçları iki yandan palmetlerle sonlanan, sarmallarla zenginleştirilmiş eşkenar dörtgen ile merkezdeki daireye teğet dört tomurcuğu sınırlandıran dönüşümlü bezeme şeridi dolanmaktadır. Metoplara bölünmüş alanlara, aslan ve boğa üzerinde betimlenen tanrı figürleri ile bitkisel ve geometrik bezemelerden oluşan büyük rozetler yerleştirilmiştir. İki küçük parçadan oluşan Kat.No.78 (Res.262-265, Çiz.58)'de ise, boğa üzerine basan tanrı figürü ve bezeme tarzıyla, Kat.No.77 ile benzerdir.

2.1.2.7.Kabarık Nokta Bezemeliler: Bu grup içerisinde önemli bir yer tutan kabarık nokta bezeli kemerlerden elimizde onbir örnek bulunmaktadır. Bunlardan, kabarık

²³² Kellner, Gürtelbleche, 60-63, Kat.Nr.206-233, Taf.54-59 ; Lorenz, Würzburg, 1-11, Abb.1-10.

²³³ Kellner, Gürtelbleche, 52, Kat.Nr. 250. Taf.66-67.

²³⁴ Her ne kadar daha önceki, süslemeli ve süslemesiz av sahneli bezemeli kemerlerde de tanrı figürleri işlenmiş ise de "Tanrı Figürü Kemerler" başlığı altında ele alınan iki örnekle sadece tanrı figürlerine yer verilmiş olup başka her hangi bir değişik konu işlenmemiştir.

çizgilerin sınırlandırdığı beş kabarık kuşakla bezeli Kat.No.79 (Res.266-267)²³⁵, Kat.No.80 (Res.268-269, Çiz.59) ve Kat.No.81 (Res.270-271) yakın benzerlik içerisinde. Üçünün de sağ ucundaki dikdörtgen panoya çok katlı hayat ağacı yerleştirilmiştir. Kat.No.79 ile Kat.No.80'deki hayat ağaçları üzerine ayrıca kanatlı güneş kursu işlenmiştir. Kat.No.82 (Res.272-273, Çiz.60) kabarık nokta bezeliler içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Antik dönemden kalma iki onarım izi bulunan Kat.No.82 sol ucuna, kilit tokasının bir parçası olarak umbo yerleştirilmiştir²³⁶. Kat.No.83 (Res.274-275, Çiz.61) yatay beş kabarık nokta şeritle bezeli ve sağ ucundaki alana üst üste dört kanatlı fantastik yaratık yerleştirilirken, dört kabarık nokta şeritle süslü Kat.No.84 (Res.276) sağ ucundaki dikdörtgen pano boş bırakılmıştır. Kat.No.85 (Res.277), Kat.No.86 (Res.278-279) ve Kat.No.87 (Res.280) yatay olarak beş kabarık nokta şeritle bezelidir. Bunlardan Kat.No.86 ile Kat.No.87'yi bezeyen kabarık nokta şeritleri, iki yandan kabarık çizgiler sınırlandırmaktadır. Kat.No.88 (Res.281-282)'de, dörtlü kabarık şeritlerin oluşturduğu iki bezeme kuşağına, belirli aralıklarla iki katlı palmet ile halka kümeleri yerleştirilmiştir. Kat.No.89 (Res.283-284)'da ise dörtlü kabarık noktaları iki yandan sınırlandıran kabarık çizgi şeritlerinin oluşturduğu dört kuşak, enlemesine bezenmiştir. Bu parçanın sol ucuna yakın, üzerinde yürür durumda yırtıcı bir kuşun işlendiği toka bağlantısı bulunmaktadır.

2.1.2.8.Diğer Bezemeliler: Genişlik esas alınarak yapılan tipolojik sınıflandırmada, geniş kemerlerde olduğu gibi orta genişlikteki kemerler içerisinde de, kemerin asıl gövdesinden bağımsız olarak işlenebilen toka bağlantıları kısmı bu bölümde incelenmiştir. Elimizde beş örneği bulunan kemerlerden Kat.No.93 (Res.290, Çiz.65)'de, kabarık şeritlerin sınırlandırdığı dikdörtgen panoya sıçrar durumda, üst üste üç aslan, Kat.No.91 (Res.287-288, Çiz.63)'de ise üst üste dört aslan yerleştirilmiştir. Oldukça tahrip olmuş durumdaki Kat.No.92 (Res.289, Çiz.64)'de, üst üste üç aslan yürür durumda betimlenmiştir. Ön kısmı tahrip olmuş Kat.No.94 (Res.291-292, Çiz.66)'de, iki dikdörtgen kabarık nokta kuşak arasında, dönüşümlü palmet-halka bordürlerinin sınırlandırdığı alan içerisine, aslan üzerinde ayakta ok atan tanrı figürü işlenmiştir. Kat.No.90 (Res.285-286, Çiz.62)'da ise, içi noktalı çift kabarık silmenin sınırlandırdığı dikdörtgen alan içerisine üst üste dört fantastik yaratık (siren) yerleştirilmiştir.

²³⁵ 145cm uzunluğundaki bu kemer ayrıca "Atkı kemerleri" bölümünde ele alınacaktır.

²³⁶ Kat.No. 82(Res.272-273) "Kemer Bağlama Tokaları" bölümünde tekrar ele alınacaktır.

2.1.3.Dar Kemerler

Bu grup içerisine aldığımız kemerlerin genişlikleri, 5,5/6 - 8cm. arasındadır. Urartu kemerleri içerisinde, genişlik ve bezek özellikleriyle önemli yer tutarlar. Çünkü bu kemerler üzerinde geniş ve orta genişlikteki kemerlerde görmeye alıştığımız av ve savaş sahneleri işlenmediği ve figüratifli olanlarda daha çok konulu sahnelere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca bunların dış sınırlarına kısa aralıklarla ip delikleri açılmaması, diğer iki gruptan farklı bir özellik olarak görülmektedir. Bu türden kemerlerin tamamına yakınında geometrik ve bitkisel motiflerin bulunmasına rağmen, sınıflandırma ana konulara göre yapılmıştır. Dar kemerlerin grubuna giren 14 adet örnek, aşağıdaki başlıklar altında sınıflandırılmıştır;

- 1-Konu Sahneli Bezemeliler
- 2-Mimari Bezemeliler
- 3-Çeşitli Figür Bezemeliler
- 4-Tomurcuk Bezemeliler
- 5-Geometrik Bezemeliler
- 6-Bezemesizler

2.1.3.1.Konu Sahneli Bezemeliler: Konu sahneli kemerler geniş ve orta genişlikteki kemerlerde pek nadir olarak görülmesine karşın, dar kemerlerde çokça örneğine rastlanmaktadır. Elimizde bu türe giren dört örnek bulunmaktadır. Bunlardan Kat.No.98 (Res.304-307)'in üzerinde artarda kanatları açık kuşlar ile iki sıra halinde balık figürleri ara panolara yerleştirilirken, ana panoda ziyafet sahnesi işlenmiştir. Bu bölümde, ortada tahtta oturmuş tanrıca figürü, bunun önündeki masa üzerine yemek bırakan kadın hizmetçi ile tahtın arkasında bir başka hizmetçi kadın bulunmaktadır. Yedi parçadan oluşan Kat.No.96 (Res.295-302)'nin üzerinde, yatay panolarda kanatları açık kuş figürleri ile balık figürleri işlenmiştir. Ana panoların ilkinde ziyafet sahnesi, ikincisinde libasyon (sıvı kurban) sahnesi, üçüncüsünde yürüyen, karşılıklı iki kadın figürü ile son olarak biri sağa diğeri sola yönelik iki yana kanatları açık, kuş başlı ve aslan gövdeli, mitolojik yaratıklar hareket halinde işlenmiştir. Küçük bir parça olan Kat.No.97 (Res.303, Çiz.68)'nin üzerine iki katlı olarak sağa yürür durumda hizmetçi kadın figürleri yerleştirilmiştir. Son olarak, Kat.No.95 (Res.293-394, Çiz.67)'in üzerine, sol elinde bir bakraç, sağ elinde kozalak tutan,

kanatlı, kartal başlı insan (grifon) yerleştirilmiştir. Muhtemelen kutsama sahnesi işlenmiştir.

2.1.3.2.Mimari Bezemeliler: Elimizdeki iki örnek üzerinde mimari tasvir bulunmaktadır. Bunlardan Kat.No.99 (Res.308-313)'un üzerindeki ana panolardan birinde, muhtemelen bir kalenin giriş cephesi, diğerlerinde hayat ağacına yönelmiş antitetik dağ keçileri, sonuncuda ise, aynı özelliklere sahip, kuş başlı ve kanatlı, aslan gövdeli iki fantastik yaratık antitetik durumda işlenmiştir. Bunların arasına, daha küçük ebatta sağa yönelmiş dağ keçisi yerleştirilmiştir²³⁷. Kat.No.100 (Res.314-319)'de de geometrik ağırlıklı üç panonun ortasındaki ana panoya, üzeri burçlu ve mazgal pencereleri ile iki yanında, olasılıkla kalkan bulunan kale kapısı işlenmiştir.

2.1.3.3.Çeşitli Figür Bezemeliler: Bu tür kemerlerden elimizde dört örnek bulunmaktadır. Bunlardan Kat.No.102 (Res.326-329, Çiz.69)'nin ana panolarına, yürür durumda aslan gövdeli, kanatlı üç fantastik yaratık ile bir kadın figürü yerleştirilmiştir. Kat.No.103 (Res.330-331, Çiz.70)'de ana panolara yine aslan gövdeli kanatlı iki fantastik yaratık ile ara yatay panoları, art arda kanatları açık üç kuş figürü yerleştirilmiştir. Kat.No.101 (Res.320-325)'deki ana panolardan ikisinde kanatları açık yırtıcı kuşlar, üçüncüsünde ise geometrik bir bezeme bulunmaktadır. Kat.No.104 (Res.332-335, Çiz.71)'ün ana panolarından ikisinde boğa, birinde dağ keçisi ve ara yatay panoda ise iki sıra halinde peş-peşe üçer balık ve birer kuş figürü yer almaktadır.

2.1.3.4.Tomurcuk Bezemeliler:Bu türde bezeme örneği, diğer dar kemerlerde sıkça ana ve ara panoları sınırlandırma kullanılırken, burada farklı olarak kemerin yüzeyinde ağırlıklı olarak tomurcuk bezeme örgesinin işlenmesi esas alınmıştır. Elimizde bu grubun iki örneği bulunmaktadır. Bunlardan Kat.No.105 (Res.336-337, Çiz.72)'in yüzeyi, iki sıra halinde sırt sırta verilen tomurcuk kuşağı ile bezelidir. Kat.No.106 (Res.338-339)'nın üzerinde, üç ana panoda gamalı haç ve bunlar arasında ters-düz dizimli tomurcuk kuşakları uzanmaktadır.

2.1.3.5.Geometrik Bezemeliler: Bu grup içerisindeki kemerlerin bezenmesinde geometrik örgelere ağırlık verilmiştir. Dar kemerler içerisinde önemli bir yere sahip geometrik bezekli kemerlerden elimizde iki örnek bulunmaktadır. Bunlardan Kat.No.107 (Res.340-341)'nin üzerinde, üç geometrik ana pano ve bunlar arasındaki ara panolar, damla

²³⁷ Bu türdeki kemerler üzerinde ana panolar içerisinde farklı tasvirler işlenmişse de, "Mimari Bezemeliler" başlığını kullanmamızdaki amaç Urartu mimarisine ışık tutacak cinsten oldukları için bu başlığı kullanmayı uygun gördük.

kümelerinin oluşturduğu kuşaklar ile bölünmüştür. Kat.No.108 (Res.342-343)'de ise, çift sıra nokta şerit ile birbirini takip eden kare ve dikdörtgen panolardan oluşmaktadır.

2.1.3.6.Bezemesizler: Elimizde tek örneği bulunan Kat.No.109 (Res.344, Çiz.73)'un üzerinde herhangi bir bezeme bulunmamaktadır.

2.2.GENEL GELİŞİM

2.2.1.Geniş Kemerler

2.2.1.1.Kült ve Merasim Sahneli Bezemeliler: Geniş kemerler grubunda önemli bir yeri olan kült ve merasim sahneli kemerlerden elimizde üç örnek, Kat.No.1 (Res.1-4), Kat.No.2 (Res.5, Çiz.1), Kat.No.3 (Res.6-7, Çiz.2) ve Kat.No.4 (Res.8-9, Çiz.3) bulunmaktadır. Bu kemerlerin ortak özelliği, kuşaklarda işlenen figürlerin tören geçidi içerisinde yerleştirilmesi ve kuşakları birbirinden ayırmada iki kabarık şeridin kullanılmasıdır. Bunların yanı sıra detayda, atların kuyruğunun arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılması ve ard sağrı hizasında bir boğumla bağlı olması, grubun bir başka ortak özelliğidir²³⁸.

Bunlardan aynı kemere ait iki parçadan oluşan Kat.No.1'in (Res.1-4) yüzeyini patina tutması nedeniyle, yalnız figürlerin türü ve her kuşakta farklı konuların işlendiği izlenebilmektedir. Bu konuların tarihsel bir olayı mı yoksa farklı bir durumu mu yansıttığını söylemek, eldeki parçalara göre oldukça güçtür. Ancak her kuşakta farklı konuların doğal biçimde resimlerle anlatılması, biçim olarak, Assur sanatından alındığını göstermektedir. Eserimizde olduğu gibi II. Asurnasırpal (M.Ö.883-859) 'in Kalhu Sarayı'ndaki duvar kabartmaları²³⁹ ile III. Salmanasar (M.Ö.858-824)'a ait Balavat Kapısı'ndaki bronz levhalarda²⁴⁰ da bu tür bezemelere yer verilmiştir.

Urartuların erken dönemlerinde birçok konuda Assur sanatından etkilendiği bilinmektedir²⁴¹. M.Ö.9.yy.ın son çeyreğine tarihlenen, Anzaf Kalkanı²⁴² üzerinde; Urartu tanrılarının Assur ordusuna aslan ve kartallarla birlikte saldırması ve Assur ordusunun yenilgisi betimlenmiştir. Aynı konuyu Münih Müzesi'ndeki bir disk üzerinde²⁴³ Urartuların,

²³⁸ Kuyruğun bu şekilde işleniş durumuna, taş eserler üzerinde de rastlanılmış olması, sadece bronz eserlere özgü olmadığını göstermektedir. Van Müzesi'nde taş levha üzerindeki savaş arabasında da bu durum görülmektedir. Calmeyer, Iconography, 313, Fig.2

²³⁹ M. Roaf, "Mezopotamya ve Eski Yakındoğu". İletişim Atlası Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi 9 (1996) 162-163.

²⁴⁰ D. Frankel, The Ancient Kingdom of Urartu (1979) 8-9.

²⁴¹ Urartu saray sanatı örnekleri, Yeni Assur krallığının sanat eserleriyle büyük benzerlik gösterir. Urartu krallığının kuruluş dönemlerinde, kral ünvanları, çivi yazısı, kil tabletler, sarayın odalarını bezeyen boyalı duvar resimleri, askeri donanımın bir bölümü, kanatlı güneş kursu, karışık yaratık, hayat ağacı, hayvan ve bitki motifleri ile hayvan detaylarını gösterme yöntemi Yeni Assur Sanatı'ndan alınmıştır. Belli, İspuini, 328vdd. ; Kellner, Gürtelbleche, 2.

²⁴² Belli, Urartu, 37; Çiz.17.

²⁴³ Disk, Calmeyer-Seidl, Fine, 107, Fig.1, Pl.XXX-XXXII. tarafından II.Sarduri dönemine tarihlendirilmesine karşın, bunun daha erken bir tarihten yani M.Ö.8.yy. ilk çeyreğinden olması gerektiği inancındayız. Çünkü diskin içindeki ve dış sınırını çevreleyen içi taralı tomurukların, İspuini'den Menua'ya geçişte kullanıldığını biliyoruz. Aynı kuşakta bir

Assur ordusunu bozguna uğratması şeklinde görüyoruz. Buradaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Urartu sanatındaki friz konulu sahneler, erken dönemde Assur sanatından etkilenerek işlenmiş olmalıdır. Kat.No.1'deki ince uzun yapılı atların (Res.2), Anzaf Kalkanı'ndaki²⁴⁴ atlarla (Res.349) da benzer olduğu görülmektedir.

Kat.No.1'de işlenen deve kervanı (Res.3-4), şimdiye kadar bilinen Urartu kemerleri ve diğer bronz eserler üzerinde ilk defa görülmesiyle dikkat çeker. Deve betilerinin benzerleri için Assur sanatına baktığımızda, III. Salmanasar (M.Ö.858-824) döneminden siyah obelisk²⁴⁵ üzerinde develerin işlendiğini görmekteyiz. Bu develer çift hörgüçlü verilmesiyle elimizdeki eserden farklılık gösterirler. Ancak örneğimizdeki develer Assur etkili olarak III. Salmanasar döneminden sonraki bir tarihte Urartu sanatına aktarılmış olmalıdır.

Kat.No.1'deki kuşaklarda işlenen figürleri tek tek ele aldığımızda, kataloğumuzdaki diğer örnekler ile Urartu ve Assur sanatında benzerlerini görmekteyiz. Kat.No.1'in yüzeyinin kuşaklara bölünüşü ve kuşaklarda konuların törensel bir diziliş içinde sunulduğu, Kat.No.2 (Res.5), Kat.No.3 (Res.6) ve Kat.No.4 (Res.8)'e benzemektedir. Bununla birlikte örneğimizdeki atların ince uzun yapısı, genel olarak Kat.No.2 (Res.5), Kat.No.3 (Res.7) ve Kat.No.4 (Res.9)'teki atlarla benzerlik içerisindedir. Atın yürüyüşü, daha çok Kat.No.5 (Res.12)'teki, atından inmiş süvarinin atıyla benzeşmektedir.

Kat.No.1'de merkezi bir gövdeden iki yana açılan, uçları tomurcuklarla sonlanan kollara sahip hayat ağacının (Res.1) aynısını dar kemerler grubunda yer alan ve M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.99 (Res.309-310)'da görmekteyiz. Bu hayat ağacının tarihsel gelişiminde bir sonraki aşamayı oluşturan kartuş içine alınmış şeklini ise Kat.No.4 (Res.8-9) ve Kat.No.16 (Res.57, Çiz.14)'da izliyoruz. Hayat ağacının kartuş içine alınması I. Argisti (M.Ö.786-764) (Res.353) ve II. Sarduri (M.Ö.764-734) (Res.357) dönemleriyle başlamakta ve M.Ö.8.yy.ın sonlarına kadar bu formuyla devam etmektedir. Urartu sanatında yaygın olarak kullanılan hayat ağacı ve sahnesi, Assur'un kültürel yönden etkilemesi sonucunda ortaya çıkmıştır²⁴⁶. Başlangıçta Assur etkisiyle serbest bir biçimde, her iki yanında farklı türden dağ keçisi, fantastik yaratıklar gibi

tek konunun işlendiği sahnelerin Urartu'nun erken döneminde Assur'dan alındığını düşünüyoruz. Tomurcukların tarihlendirmedeki etkisi için bkz. Kellner, Gürtelbleche, 12 vd.

²⁴⁴ Belli, Urartu, 37, Çiz.17.

²⁴⁵ A. Parrot, Assur, 1961, 35, Taf.40 B.; M. Roaf, "Mezopotamya ve Eski Yakındoğu", İletişim Atlası Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi 9 (1996) 37, 175.; V. Sevin, Yeni Assur Sanatı I Mimarlık (1991) 31 Res.11.

²⁴⁶ Lorenz, Würzburg, 6 vd.

unsurlarla beraber, kültürlü içerikli işlenmiştir. Kat.No.1'deki hayat ağacı, II. Asumasirpal (M.Ö.883-859)'in Nimrud (Kalhu) Sarayı'ndaki taş kabartmaları²⁴⁷ üzerinde, dağ keçilerinin tırmandığı hayat ağacıyla benzeşmektedir. Nimrud Sarayı'ndaki hayat ağacı gövdesinde boğumların ve tomurcukların içinin taralı oluşuyla, Kat.No.1'den ayrılmakta ve erken özellik göstermektedir. Örneğimizdeki hayat ağacı, I. Argisti (M.Ö.786-764) dönemine ait bir kova²⁴⁸ ile pektoral²⁴⁹ üzerindeki hayat ağaçlarıyla benzeşmektedir. Kova üzerindeki hayat ağacının kartuş içinde verilmesiyle Kat.No.1'den farklılık göstermektedir. Pektoraldeki serbest şekilde sunulması, bizim örneğimize daha çok benzemektedir. Ayrıca M.Ö.8.yy. civarına tarihlenen, Armavir'den (Argistihinili) bir küp parçası²⁵⁰ üzerinde, dağ keçilerinin tırmandığı hayat ağacının genel yapısı, Kat.No.1'deki ile aynı dönem özelliği gösterir.

Kat.No.1'in üzerine altı perçinle tutturulan toka uzantısı, kanatları iki yana açık, havada uçar görüntü içinde, üst cepheden verilmiş, yırtıcı kuş figürü şeklindedir (Res.2). Bunun benzerini Kat.No.89 (Res.83-284)'da yine aynı tür ve işlevde görmekteyiz. Fakat Kat.No.89'daki kuş, kanatlarının açık yürür durumda yandan betimlenişi ile farklılık ve geç dönem özelliği gösterir²⁵¹. Eserimizdeki uçan kuş figürünün benzer erken örnekleri, Anzaf Kalkanı'nda²⁵² (Res.349) işlenmiştir. Ayrıca Kat.No.1'deki kuş figürünün benzerlerini Kellner'in eserinde beş²⁵³, Wartke'in Toprakkale'den bir grup obje içerisinde incelediği kemerde²⁵⁴ ve Adana Bölge Müzesi'nden bir başka kemerde²⁵⁵ de görmekteyiz. Bunların içerisinde Kat.No.1'deki kuş figürü, Wartke'ninki ile aynı konumda-kemerin sağ kısmı ortalarında- olsa da, işçilik ve gerçekçilik bakımından daha kalitelidir. Adana kemerinde ise toka bağlantısını kendisi teşkil etmesi ve betimleniş biçimi açısından farklılık göstermektedir. Kat.No.1'deki kuş, Kellner'in M.Ö.8.yy.ın ilk otuz yılına tarihlendirdiği bir

²⁴⁷ Azarpay, Artifacts, 14, Plt.2.

²⁴⁸ H. J. Kellner, "Ein Datierter Silberfund Aus Urartu", Anadolu/Anatolia XIX, 1975/1976, 57vdd., Taf.I-III. ; Urartu, 19 Taf.13.

²⁴⁹ Kellner, Urartu, 20 vd. Taf.18/1 ; Gürtelbleche, 12, Abb.5.

²⁵⁰ Piotrovsky, Urartu, 174, Plt.66.

²⁵¹ Calmeyer, uçan kuş figürlerinin, diğer fantastik yaratıklarla birlikte, kötülöklere karşı savunucu bir fonksiyon içerdığını ileri sürmektedir. P. Calmeyer, "Ikongraphie und Stil urartäischer Bildwerke", Urartu Ein wiederentdeckter Rival Assyriens (1976) 48 vd.

²⁵² Belli, Urartu, Res.50, 64-69, Çiz.17.

²⁵³ Kellner, Gürtelbleche, 28 Kat.Nr.1 Taf.1, 39 Kat.Nr.69 Taf.18, 82 Kat.Nr.441, 442, 443 Taf.87, Kellner'in 442 katalog nolu olarak yayınladığı eser, daha önce Taşyürek tarafından yayınlanmıştır. Taşyürek, Kemerler, 10, Fig.8-9, Res.30-33.

²⁵⁴ R. B. Wartke, "Toprakkale Untersuchungen zu den Metallobjekten im Vorderasiatischen Museum zu Berlin", Schriften Zur Geschichte Und Kultur Des Alten Orients 22, 1990, 75vdd. Taf.XX/1-3.

²⁵⁵ O. A. Taşyürek, "Adana Bölge ve Gaziantep Müzelerindeki Urartu Heykelsci ve Madeni Kaplan", TAD. XXII/2, 1976, 102, Res.3a, b, Fig.1a, b.

kemer üzerindeki örnekle²⁵⁶ hem yerleştiriliş, hem de işçilik bakımından daha çok benzemektedir.

Bu karşılaştırmalar sonucunda Kat.No.1 (Res.1-4)'i, M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreği içine, tarihlemek mümkündür.

Küçük bir parçasının elimize geçtiği Kat.No.2 (Res.5 Çiz.1)'deki kemerde kalkan ve mızrak teçhizatlı üç süvari, merasim geçişi içinde savaşa gider vaziyette işlenmiştir. Örneğimizdeki süvarilerin genel yapısı, Kat.No.4 (Res.9, Çiz.3), Kat.No.19 (Res.63, Çiz.17) ve Kat.No.31 (Res.85, Çiz.22)'dekilerle benzeşmektedir. Ancak kemerimizdeki süvarilerin dinamik, tıknaz yapıda ve doğallık içerisinde verililişi, Kat.No.4, Kat.No.19 ve Kat.No.31'deki süvarilerin atlarının uzun bacaklı, yüksek sağırlı ve donuk yapısı öncesi, stilini oluşturmaktadır. Ayrıca Kat.No.2'deki atlar ile diğer örneklerdeki atların başında taşıdıkları sorguclar arasında da farklılıklar göze çarpmaktadır.

Kat.No.2'deki süvarileri tekil olarak ele aldığımızda, I. Argisti (M.Ö.786-764) miğferi²⁵⁷ ile II. Sarduri (M.Ö.764-734) miğferi²⁵⁸ ve sadak²⁵⁹ üzerindeki süvarilerle yakın benzerlikler kurulabilmektedir. Ancak örneğimizdeki süvarilerin atın üzerine sağlam bir şekilde oturması, yukarıdaki donuk yapıli örneklerden biraz daha erken özellik göstermektedir.

Kat.No.2 (Res.5)'deki süvarilerin benzerlerini Kellner²⁶⁰ ve Kroll²⁶¹ tarafından yayınlanan kemerlerin en üst kuşağında görmekteyiz. Söz edilen kemerlerin her kuşağında farklı konular işlenmiştir. En üst kuşakta, merasim düzeni içerisinde Kat.No.2'de olduğu gibi süvari geçişi; orta kuşakta, geniş adımlarla yürüyen ve her biri farklı askeri teçhizatlı piyadeler ve alt kuşakta kutsal içerikli, kanatlı fantastik yaratıklar ile kanatlı insanların kartuş içindeki hayat ağacına yönelilişi işlenmiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere, Urartu sanatında bu türde her kuşakta farklı konuların doğal biçimde anlatılması, Assur etkisi olarak görülmektedir. Başlangıçtaki Assur sanatı etkilerini, Kellner ile Kroll'un örnekleriyle Kat.No.1 ve Kat.No.2'de görmekteyiz.

²⁵⁶ Kellner, Gürtelbleche, 18, Kat.Nr.1, Taf.1.

²⁵⁷ Azarpay, Artifacts, 24, Plt.10-12. ; Piotrovsky, Urartu, 159, Plt.94-95. ; Karmir-Blur, 3, Taf.44-45.

²⁵⁸ Loon, Art, 176, Plt.XXVIII-XXIX. ; Azarpay, Artifacts, 36, Plt.16. ; Piotrovsky, Urartu, 157, Plt.93. ; Karmir-Blur, 3, Taf.48.

²⁵⁹ Azarpay, Artifacts, 36, Plt.21. ; Piotrovsky, Urartu, 157, Plt.85-86 ; Karmir-Blur, 4, Taf.49.

²⁶⁰ Kellner, Gürtel, 153, Taf.121/2 ; Grouping, 144, Fig.1 ; Gürtelbleche, 19 Kat.Nr.117 Taf.34-35.

²⁶¹ Kroll, Ararat, 16, Abb.6.

Kellner²⁶², tören yürüyüşü içinde, her kuşakta üst üste tekrar edilen aynı kompozisyonlu kemerleri, genişliklerini (17cm.) de göz önüne alarak M.Ö.8.yy.ın ilk 30 yılına (M.Ö.800-770) tarihlendirmekte ve bunları Urartu kemerleri içerisinde en erken grup olarak değerlendirmektedir. İkinci grup olarak, orta genişlikte ve her kuşağında değişik konuların işlendiği kemerleri M.Ö.770-740 tarihleri arasına vermektedir²⁶³. Kat.No.1 ile Kat.No.2 örneğimiz Kellner'in sınıflandırmasına göre, ikinci gruba girmektedir²⁶⁴. Ancak Kellner'in ikinci gruba aldığı kemerin alt kısmı muhtemelen üretildikten sonra kullanıma bağlı olarak zarar görmüş, daha sonraki dönem içinde kemer yeniden değerlendirme yoluna gidilmiş ve alt kuşağı tamamen kesilerek çıkartılmıştır. Alt kuşağın çıkartılmasıyla da, orijinalde dört kuşak olan bezeme, üç kuşağa düşmüştür. Bunun en güzel kanıtı, Kellner'in eserindeki örnekte, üstte ve yanda bulunan ip delik şeridinin alt kısımdaki kuşakta figürler üzerine açılmış olmasıdır²⁶⁵. Geniş ve orta genişlikteki diğer bütün kemerlerin -antik dönemde tamir olanlar hariç- böyle olmadığı, ip delik şeridinin bütün kemeri dolandığını biliyoruz. Biz bu kemeri, antik dönemde tamir geçirdiğini göz önüne alarak geniş kemerler grubuna dahil etmekteyiz. Bununla birlikte, Kellner'in fikrine katılmayıp, her kuşakta farklı konuların işlendiği kemerleri en erken Urartu kemerleri olarak düşünmekteyiz. Buradan da, yazıtlı metal eserlerde yakın bezerlerinin olmasına dayanarak²⁶⁶, tekdüze merasim kompozisyonunda betimlenen ve üst üste her kuşakta aynı figürlerin tekrarlandığı gruba, bir geçiş yapıldığını kabul etmekteyiz. Dolayısıyla merasim geçişi içinde sunulan konulu sahnelerin, erken olduğunu ve M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreğinden olması gerektiğini düşünmenin daha isabetli karar olacağı kanaatindeyiz. Kellner'in erken döneme tarihlendirdiği katı merasim geçişli süvarileri ise, bir aşama sonrası olan M.Ö.8.yy. ikinci çeyreğine, -daha çok I. Argisti ve II. Sarduri dönemleri- tarihlendirmektedir. Ayrıca Assur sanatı etkilerinin, başlangıçtaki merasim geçişi içinde sunulan konulu sahnelerin anlatımında daha etkili olduğunu, bundan sonraki aşamada tekdüze bir gelişime ve çözülmeye doğru gittiğini düşünmekteyiz.

Kült ve merasim sahneleri içerisinde irdelenen kemerleri, her kuşakta farklı konuların işlenmesi ve tekil karşılaştırmalar sonucu Kat.No.2 (Res.5)'yi, Kat.No.1 (Res.1-

²⁶² Kellner, Gürtel, 154 Abb.1 ; Grouping, 142 vd. Fig.1 ; Gürtelbleche, 18, Kat.Nr.1-7, Taf.1.

²⁶³ Kellner, Gürtel, 155 Abb.2 ; Grouping, 143. Fig.2 ; Gürtelbleche, 19 Kat.Nr.117, Taf.34-35.

²⁶⁴ Kellner, Gürtel, 153, Taf.121/2 ; Grouping, 144, Fig.1 ; Gürtelbleche, 19 Kat.Nr.117 Taf.34-35.

²⁶⁵ Kellner, Gürtelbleche, 33, Kat.Nr.117, Taf.34-35.

²⁶⁶ Loon, Art, 176, Pl. XXVIII-XXIX. ; Azarpay, Artifacts, 36, Pl.16, 21. ; Piotrovsky, Urartu, 157, Pl.85-86, 93. ; Kammir-Bulur, 3, Taf.48, 49.

4) gibi Urartu'nun erken örneklerinden kabul ederek, M.Ö.8.yy. ilk çeyreğine tarihlendirmek mümkündür.

Kat.No.3 (Res.6-7, Çiz.2)'de merasim geçişi içinde, üst üste üç savaş arabası betimlenmiştir. Yürür biçimde iki atın çektiği sekiz ispitli tekerleği bulunan savaş arabasında, arabacı ve savaşçı olmak üzere iki kişi bulunmaktadır. Arabanın arkasına, ucunda bayrak bulunan kargı takılmıştır. Aynı grup içinde yer alan Kat.No.4 (Res.8-9 Çiz.3)'de ise, kartuş içindeki kutsal işlevli hayat ağacına yönelik olarak, koşar durumda süvari ve bunun arkasında Kat.No.3'de olduğu gibi yürür durumdaki savaş arabası yer almaktadır. Kat.No.3 ve Kat.No.4'deki savaş arabaları, dizginleri tutan arabacı ve savaşçıların betimlenişleri tamamen benzerdir²⁶⁷. Bunların arasındaki fark, atların sorguçları ile Kat.No.3'deki kargı ucunda bayrağın bulunmasıdır.

Örneklerimizdeki savaş arabalarının benzerlerini Kellner'in dört²⁶⁸, Kendall'ın bir²⁶⁹ kemer örneğinde görmekteyiz. Bu eserlerdeki yürür durumdaki atların çektiği savaş arabaları ile koşar durumdaki süvarilerin dönüşümlü olarak merasim geçişi içerisinde sunulması, Kat.No.3 ve Kat.No.4 ile yakın benzerlik içerisindedir. Kendall'ın²⁷⁰, kemer için önerdiği M.Ö.8.yy.ın ortaları, uygun bir zaman dilimi olarak görülmektedir.

Urartu sanatı içerisinde kitabeli eserler, sanatın gelişim çizgisini gösterme açısından önemli yer tutarlar. Bunlardan I. Argisti (M.Ö.786-764) yazıtlı levha²⁷¹ (Res.352) ve miğferi²⁷² (Res.353) ile II. Sarduri (M.Ö.764-734) yazıtlı miğfer²⁷³ (Res.357) ve sadak²⁷⁴ üzerlerindeki süvari figürleri, kemerleri tarihleme açısından önemlidir. Kat.No.3 ve Kat.No.4'deki savaş arabalarıyla yazıtlı eserleri karşılaştırdığımızda, büyük benzerlikler görülmektedir. Bu benzerliklerin başında savaş arabalarındaki atların adım atış biçimleri, gergin şekilde dizginlerini tutan arabacı ve yanındaki savaşçı gelmektedir. Süslemeli betimlenen araba, kasa üstlerinin bombeli bitişi, I. Argisti levhası, miğferi ve II. Sarduri

²⁶⁷ Kat.No.4'ün elimizdeki parçasında, arabanın arka kısmı görülmemektedir. Taşyürek, Kemerler, 14, Fig.14, Res.35-36 ve Kellner, Gürtelbleche, 28, Kat.Nr.8, 9, Taf.1.tarafından yayınlanan ikinci parçadan bakılarak anlatım tamamlanmıştır.

²⁶⁸ Kellner, Gürtelbleche, 28, Kat.Nr.1, 2, 3, 5.

²⁶⁹ Kendall, Urartian, 33, Fig.4.

²⁷⁰ Kendall, Urartian, 33.

²⁷¹ U. Seidl, "Urartäische Glyptik", Urartu Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens (1976) 61, Taf.7 ; Kendall, Urartian, 33, Fig.3 ; Kroll, Ararat, 19, Abb.9 ; O. W. Muscarella, Bronze and Iron Ancient Near Eastern Artifacts in the Metropolitan Museum of Art (1988) 429, Kat.No.576. ; Kellner, Urartu, 21 Taf.23/1. ; Kellner, Gürtelbleche, 16, Abb.9.

²⁷² Azarpay, Artifacts, 24, Plt.10-12. ; Piotrovsky, Urartu, 159, Plt.94-95. ; Karmir-Blur, 3, Taf.44-45.

²⁷³ Loon, Art, 176, Plt.XXVIII-XXIX. ; Azarpay, Artifacts, 36, Plt.16. ; Piotrovsky, Urartu, 157, Plt.93. ; Karmir-Blur, 3, Taf.48.

²⁷⁴ Azarpay, Artifacts, 36, Plt.21. ; Piotrovsky, Urartu, 157, Plt.85-86. ; Karmir-Blur, 4, Taf.49.

sadak ve miğferlerinde de yakın benzerlik içerisinde gözlenebilmektedir. Kat.No.4'deki süvarilerin, askeri teçhizat ve koşma biçimleriyle, ayrıca I.Argiştı miğferi ile II. Sarduri miğferi ve sadak üzerindeki süvariler gibidir. Bunlardan başka Kat.No.4'deki kartuş içinde dini işlevli hayat ağacının benzerini, I. Argisti (M.Ö.786-764) (Res.353) ve II. Sarduri (M.Ö.764-734) yazıtlı miğferleriyle, (Res.357) yine I. Argisti dönemine ait bir kova²⁷⁵ ile pektoral²⁷⁶ üzerinde görmekteyiz. Miğfer ve kova üzerindeki hayat ağaçları kartuş içinde verilirken pektoraldakiler serbest şekilde verilmiştir. Bu dönemde hayat ağacı dalları ucunda tomurcuk veya nar çiçeği yer alır. Hayat ağaçlarının M.Ö.8.yy.ın sonlarına doğru da kartuştan çıktığını ve dal uçlarına ise nar çiçeği, tomurcuk, palmet gibi örgelerin işlenmeye başladığını görmekteyiz. Bu örgelerin tek başlarına verilebildikleri gibi bazen iki türün, bazen de üç türün karışık olarak verildiğini de tanık olmaktadır.

Kat.No.4'de kartuş içerisindeki hayat ağacının benzerini aynı döneme ait Kat.No.16 (Res.57, Çiz.14)'da da, -çoğu kısmı eksik- izleyebilmekteyiz. Örneğimizdeki hayat ağacının doğallığı, M.Ö.7.yy. içine tarihli orta genişlikteki kemerlerden Kat.No.37 (Res.107, Çiz.27), Kat.No.38 (Res.109-110, Çiz.28), Kat.No.39 (Res.116, 121), Kat.No.41 (Res.129) gibi örnekler öncesinde, gerçek işlevinde kullanıldığını göstermektedir²⁷⁷.

Ayrıca Kat.No.4 (Res.9, Çiz.3)'de hayat ağacına yönelmiş durumdaki süvarinin genel yapısı, aynı döneme tarihli Kat.No.5 (Res.14, Çiz.4), Kat.No.6 (Res.26) ve Kat.No.31 (Res.85, Çiz.22)'deki süvarilerle benzeşmektedir.

Karşılaştırmalar sonucunda Kat.No.3 (Res.6-7, Çiz.2) ve Kat.No.4 (Res.8-9, Çiz.3)'ü, M.Ö.8.yy. ikinci çeyreğine tarihlendirebiliriz.

2.2.1.2.Av ve Savaş Sahneli Bezemeliler: Geniş kemerler grubunda Av ve Savaş sahnesi içeren Kat.No.5 (Res.10-19, Çiz.4), Kat.No.6 (Res.20-29), Kat.No.7 (Res.30, Çiz.5), Kat.No.8 (Res.31-32, Çiz.6), Kat.No.9 (Res.33-40, Çiz.7), Kat.No.10 (Res.41-42, Çiz.8), Kat.No.11 (Res.43-44, Çiz.9) ve Kat.No.12 (Res.45-48)'nin ortak özelliği; aynı veya farklı figürlerin üst üste yerleştirilerek aralarında kuşakların bulunmamasıdır. Bu grup içinde işlenen kemerlerin konularına baktığımızda, Kat.No.5, Kat.No.6 ve Kat.No.7'de av

²⁷⁵ H. J. Kellner, "Ein Dater Silberfund Aus Urartu", *Anadolu/Anatolia XIX*, 1975/1976, 57vdd., Taf.I-III. ; Kellner, *Urartu*, Taf.13.

²⁷⁶ Kellner, *Urartu*, 20 vd. Taf.18/1. ; Kellner, *Gürtelbleche*, 12, Abb.5.

²⁷⁷ Hayat ağacı, orta genişlikteki kemerlerde, figürler arasını ayırmada, ara bezeme örgesi olarak kullanılırken, aynı grup içindeki Kat.No.44 (Res.139), Kat.No.70 (Res.237-238), Kat.No.77 (Res.258), Kat.No.79 (Res.267), Kat.No.80 (Res.268-269) ve Kat.No.81 (Res.271)'in sağ ucunda dikdörtgen panoda tekil olarak kült içerikli kullanıldığı görülmektedir. O. Belli, "Urartular'da Hayat Ağacı İnancı", *AnAr VIII*, 1982, 237-265.

ve savaş sahnesi iç içe, Kat.No.8²⁷⁸, Kat.No.9, Kat.No.10, Kat.No.11 ve Kat.No.12'de sadece av sahnesinin ele alındığını görmekteyiz.

Kat.No.5, Kat.No.6 ve Kat.No.7'de av ve savaş, Kat.No.8'de sadece av sahnesi işlenmiştir. Aynı döneme ait bu kemerlerden Kat.No.7 (Res.30), Kat.No.6'nın (Res.20-29) içerisinde değerlendirilecektir. Çünkü küçük bir parçadan oluşan Kat.No.7'de, savaş arabasının iki atı görülmektedir. Atların koşuş biçimi, koşum takımlarının işleniş tekniği ve bezeme özellikleri göz önünde tutulduğunda, Kat.No.6'nın bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.

Kat.No.5 ve Kat.No.6'daki iç içe işlenen av ve savaş sahnesinde; bezeme alanı kuşaklara bölünmemiş ve figürler üst üste beş kez tekrarlanmıştır. Av sahnesinde aslan ve boğa avı²⁷⁹, savaş sahnesinde ise, Urartu savaşçıları ile yenilgiye uğrayan Assur savaşçıları betimlenmiştir. Bu grup içinde önemli bir yere sahip olan Kat.No.8 (Res.31-32)'de, sadece aslan avı işlenmiştir²⁸⁰.

Kat.No.5 ve Kat.No.6'daki savaş sahnesinde Urartu ve Assur askerlerinin, av sahnesinde aslanlar ile boğaların; değişik pozisyonlarda betimlenişi, işlenen konuya hareketlilik ve canlılık getirmiştir. İki örneğimizde Assur savaşçıları, sakallı, başlarında sivri külah ve diz kapaklarının altına kadar uzanan elbise giymektedir. Bu örneklerde işlenen bazı Assur askerleri, aldıkları ok veya mızrak darbesiyle yere doğru düşmektedir (Res.17, 18, 24, 25). Ayrıca Assur savaşçılarının silahlarıyla teslim olma görüntüleri de yine benzerdir (Res.11, 12, 20). Kat.No.5'in, Kat.No.6'ya göre daha fazla parçası ele geçtiğinden üzerindeki figürlerin betimlenişi de daha zengindir. Kat.No.5'de, Kat.No.6'dan fazla olarak, Assur savaşçılarının savaş arabalarında betimlenişi (Res.12), at üzerindeki yaralı şekilleri (Res.11, 13, 15, 17) ve yere diz çökmüş biçimde Urartu askerleri tarafından öldürülmeleri (Res.12) görülmektedir. İki örneğimizde Assur savaşçıları farklı pozisyonlarda gösterilmesine karşın, vücut ve detay işlenişlerinin benzer olması, bunların aynı dönemden olduklarını göstermektedir.

Av ve savaş sahnesi içerisinde Kat.No.5 (Res.15, 16, 18), Kat.No.6 (Res.22), ve Kat.No.8 (Res.32)'deki savaş arabalarının betimleniş şekli, arabada üç kişinin bulunması,

²⁷⁸ Yıldırım tarafından yayınlanan diğer iki parçada yine av sahnesi işlenmiştir. Yıldırım, Burmageçit, 134, 10.8.1.2-10.9.

²⁷⁹ Kat.No.5'in, katalogumuzdaki parçaları üzerinde, boğa avı görülmemektedir. Ancak Adana Bölge Müzesi'nde bulunan ve Kellner tarafından altı parça halinde yayınlanmış bir kemerin ölçüleri, bezeme düzeni ile figürlerin işleniş teknikleri, muhtemelen Kat.No.5'in eksik olan parçalarını oluşturuyor olmalıdır. Bu parçalar üzerinde, aslan avının yanı sıra boğa avı da işlenmektedir. Bu sahnedeki hareketle, Kat.No.5'de "aslan ve boğa avı" birlikte kullanılmıştır. Kellner, Gürtelbleche, 32-33, Kat.Nr.33, 36 Taf.8-9.

²⁸⁰ Yıldırım, Burmageçit, 134, 10.8.1.2-10.9.

tekerleklerin sekiz ispitli olması ve at koşum takımlarının işleniş özelliklerinin benzer olması, bunların aynı dönemden olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kat.No.5 ve Kat.No.6'da, farklı pozisyonlarda betimlenen aslanların vücut işlenişleri de aynıdır. Bu iki örneğimizdeki bazı aslanların; sıçrar şekilde yaralı işlenmesi (Res.13, 15, 23), baş üstü çevrilmiş biçimde yaralı olarak kıvrınmaları (Res.17, 24) ve savaş arabası atlarının ön ayakları arasında gösterilmeleri (Res.16, 28, 29) aynı türde betimlenmiştir. Bunun yanı sıra Kat.No.5'de aslanların, ön ayakları üzerine dizginlenmiş ve göğüslerine mızrak saplanmış olması (Res.12), iki aslanın arabaya arkadan saldırması (Res.18), Kat.No.6'dan daha zengin ve farklı şekilde görülmektedir. Kat.No.8'de ise, insanları parçalayan aslanların (Res.32) vücut işleniş biçimleri, yukarıdaki örneklerle aynıdır. Yukarıda anlatılan aslanların, av sahnesi içinde farklı pozisyonlarda betimlenmesi, olayı gerçekçi bir biçimde yansıtmaya çabası kaynaklanıyor olmalıdır. Ayrıca Kat.No.5 ve Kat.No.6'da, savaş arabaları, aslanlarda olduğu gibi süvarilerde de, genelde aynı tip ve düzende işlenmiştir (Res.14, 21). At üstündeki süvarilerin gidiş yönü istikametine göre, sağ veya sol elleriyle tuttıkları mızrağı, yukarıya doğru gerilmiş bir biçimde, önündeki hayvana veya düşmana fırlatmak üzere, işlenmesi bir başka ortak özelliktir. Kat.No.6'da ayrıca koşar durumdaki at üzerinde sol koluyla kalkan ve atın dizginlerini, sağ eliyle mızrak tutan süvari yukarıdaki örnekte bulunmazken, Kat.No.2 (Res.5) ve Kat.No.4 (Res.9)'deki süvarilerle benzeşmektedir.

Kat.No.6'da beline mızrak saplanmış, başı cepheden, gövde profilden betimlenen yaralı boğa, çömelir şekilde (Res.20) gösterilmiştir. Boğa başının, ön cepheden verilmesinin dışında, I. Argisti (M.Ö.786-764) dönemine ait Arin-Berd Sarayı'ndaki duvar resimlerinde betimlenen boğa figürleriyle²⁸¹ yakın benzerlik içindedir. Ayrıca bu boğa figürünün I. Argisti²⁸² ve II. Sarduri²⁸³ (M.Ö.764-734) (Res.356) kalkanlarında yürür şekilde betimlenmiş boğalarla karşılaştırdığımızda, genel vücut işlenişlerinin yakın benzerlik içinde olduğu görülmektedir. Özellikle vücutların dolgun yapısı, adaleli verililiyle birlikte enseden kuyruk sokumuna dek uzanan sırt çizgisine dik olarak, ucu küçük halkalı koşut çizgilerle taralı oluşu ve kuyruğun keskin açıyla aşağıya sarkıtılması benzerdir. İşpuini'ye (M.Ö.825-810) ait disk²⁸⁴ ve at koşum takımları üzerinde²⁸⁵, kanatlı güneş kursu içinde duran tanrının altındaki boğa figürlerinin kaburga kemikleri

²⁸¹ Loon, Art, 116, Plt.XXV. ; Azarpay, Artifacts, 20, Fig.4. ; Piotrovsky, Urartu, 159, Plt.91

²⁸² Piotrovsky, Urartu, 159, Taf.92

²⁸³ Azarpay, Artifacts, 68, Plt.18-20. ; Piotrovsky, Urartu, 159, Taf.91; Karim-İbulur, 3, Taf.39-41.

²⁸⁴ Belli, İşpuini, 330, Lev.I Res.1.

²⁸⁵ U. Seidl, "Zu Einem Pferde-Pektoralen Des İşpuini", AnAr X, 1986, 311 vdd. Abb.2, 3.

Kat.No.6'dan farklı olarak dikey çizgilerle gösterilmiştir. M.Ö. 8.yy.ın başlarına kadar hayvan figürlerinin en belirgin özelliği kaburga kemiklerinin sınırlandırılmış bir alan içinde dikine çizgilerle belirtilmiş olmasıdır²⁸⁶. Bu özelliklerin Kat.No.5, Kat.No.6 ve Kat.No.8'deki aslan ve boğa figürlerinde olmaması, örneklerimizin tarihinin de M.Ö.8.yy.dan önceye gitmediğini göstermektedir. Yukarıda Kat.No.6'daki boğaya paralel olarak Kat.No.5 ve 6'daki aslanların da vücut işleniş, I. Argisti ve II. Sarduri kalkanlarında yürür durumdakilerle benzeştiği görülmektedir.

Kat.No.5 ve Kat.No.6'da (Res.16, 17, 28), savaş arabası atlarının ayakları altında, aslanların betimlenmesinin erken örneklerini II. Asumasirpal (M.Ö.883-859)'ın Kalhu Sarayı'ndaki taht odasının duvar kabartmalarında görmekteyiz²⁸⁷. Ayrıca Kat.No.6'da yaralı boğanın bulunması, av sahnesinde aslanlarla birlikte boğaların da avlandığını göstermektedir. Boğaların aslanlarla avlanmasını yine Assur sanatından bilmekteyiz²⁸⁸

Kat.No.5 ve Kat.No.6'da galip gelen Urartu savaşçıların sakalsız, yenilgiye uğrayan Assur savaşçıların ise sakallı verilmesi, yenen ile yenileni daha belirgin hale sokmuştur. Bu türde betimlenen Urartu ve Assur askerlerini, M.Ö.9.yy'ın son çeyreğine tarihlenen Anzaf Kalkanı²⁸⁹ (Res.349-351) ile Münih'ten bir disk²⁹⁰ üzerindeki savaş sahnesinde de görmekteyiz²⁹¹. Örneklerimizde iki farklı konunun iç içe verilmesi ve figürlerin işleniş özellikleri, bu örneklerden geç dönemde üretildiğini göstermektedir.

Kellner, kuşaklara bölünmeden üst üste sadece av sahnesinin işlendiği bir grup kemeri M.Ö.8.yy.ın son otuz yılına tarihlendirmektedir²⁹². Yalnız av sahnesinin işlendiği Altıntepe Kemerinde Özgüç tarafından II. Argisti (M.Ö.714-685) dönemine tarihlendirilmektedir²⁹³. Kat.No.5 ve Kat.No.6, bu eserlerden farklı olarak, iki ayrı konunun aynı kemer üzerinde işlenişle ayrılmakta ve daha önceki bir tarihe ait olması gerektiği kanaatini uyandırmaktadır. Bu düşüncemizi figürlerin doğal işleniş de desteklemektedir.

²⁸⁶ Kellner, Urartu, 20, Taf.15, 21.; U. Seidl, "Horse Trappings", Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 76 vd. Fig.26-30, 85 vd., Fig.39-44, 90 vd., Fig.48.; R. Merhav, "Pairing and Grouping of Chariot and Horse Fittings" Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 98, Fig.13.2, 3, 5, 104 vd. Fig.64.1, 2, 64-67.; Belli, Urartu, 37, Çiz.17.

²⁸⁷ J. Meuszynski, "The Throne-Room of Assur-naşir-apli II.(Room 13 in the North-West Palace at Nimrud), Zeitschrift Für Assyriologie 64/1, 1975, 69 Res.III.; M. Roaf, "Mecopotamya ve Eski Yakındoğu", İletişim Atlası Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi 9 (1996) 154.

²⁸⁸ J. V. Canby, "Decorated Garments in Ashurnasirpal's Sculpture", Iraq XXXIII/1, 1971, 33vd. Fig.2, 4.

²⁸⁹ Belli, Urartu, 37 Çiz.17, 95 Çiz. 43, 44.

²⁹⁰ Calmeyer-Seidl, Eine, 105, Fig.1.

²⁹¹ Kalhu Sarayı'nda aslan ile birlikte boğa avı da işlenmiştir. J.Meuszynski, "The Throne-Room of Assur-naşir-apli II.(Room 13 in the North-West Palace at Nimrud), Zeitschrift Für Assyriologie, 64/1 1975, 69 Res.III.

²⁹² Kellner, Gürtelbleche, 19, Kat.Nr.21, 26, 27, 28 Taf.6-7, Kat.Nr. 38 Abb.10.

²⁹³ Özgüç, Strip, 847-860, Pl.295-301.

Kellner, av ve savaş sahnesinin birlikte işlendiği Kat.No.5'in Adana Bölge Müzesi'ndeki parçalarını, bu tarihlendirmelerden ayrı tutmaktadır²⁹⁴. Ancak av ve savaş sahnelerinin M.Ö.8.yy.ın ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başladığını da söylemektedir²⁹⁵.

Kat.No.5 (Res.18), Kat.No.6 (Res.22) ve Kat.No.8 (Res.32)'deki savaş arabalarını, kesin tarihli bulgulardan I. Argisti (M.Ö.786-764) yazıtlı levha²⁹⁶ (Res.352) ve miğferi²⁹⁷ ile II. Sarduri (M.Ö.764-734) yazıtlı miğfer²⁹⁸ ve sadak²⁹⁹ üzerlerindekiyle karşılaştırdığımızda; araba tekerleklerinin sekiz ispitli oluşu, at koşum takımlarının işleniş tekniği ve atların genel yapısının benzer olduğunu görürüz. Fakat arabayı çeken atların yürür biçimde betimlenişi, arabalarda iki kişinin öne dönük olarak betimlenmesi ve arkada bayraklı kargının bulunması örneklerimizden ayrılan özelliklerdir.

Kat.No.8'de aslanlar tarafından parçalanmış kişilerin oluşturduğu sahneye (Res.32), Anzaf Kalkanı³⁰⁰ üzerindeki savaş sahnesi içinde de tanık olmaktadır (Res.349). Ancak kalkan üzerindeki aslanların genel yapısı ve parçalanmış askerlerin vücut detay işlenişleri Kat.No.8'dekilerden erken özelliktedir. Erken özelliklerin başında daha önce de belirtilen kaburga kemiklerinin sınırlandırılmış alan içinde dikey çizgilerle belirtilmiş olmasıdır. Bu durum Kat.No.8'deki aslanlarda görülmemektedir.

Kat.No.8'de sadece av sahnesinin betimlenişini, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlendirdiğimiz Kat.No.9 (Res.33-40, Çiz.7), Kat.No.10 (Res.41-42, Çiz.8), Kat.No.11 (Res.42-43, Çiz.9) ve Kat.No.12 (Res.45-48)'de görmekteyiz. Ancak bu kemerlerdeki av sahnesinde işlenen figürlerin, aynı eksen üzerinde üst üste aynı pozisyonda işlenmesi Kat.No.8'den farklılık ve geç dönem özelliği göstermektedir.

Kat.No.5 ve Kat.No.6'da konu içinde betimlenen figürleri tek tek ele aldığımızda, farklı kemerlerde benzerlerini bulabilmekteyiz. Bunlardan aslanların genel vücut işlenişlerinin benzeri, Kat.No.16 (Res.55-57, Çiz.14) ve Kat.No.17 (Res.58-59, Çiz.15)'de aynı şekildedir. Bu kemerlerdeki aslanların tıknaz, dolgun yapısı, gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi, bacak kaslarının çizgilerle belirtilmesi ve kuyruğun tomurcukla

²⁹⁴ Kellner, Gürtelbleche, 32, Kat.Nr.33 Taf.8, 9.

²⁹⁵ Kellner, Gürtelbleche, 19.

²⁹⁶ U. Seidl, "Urartäische Glyptik", Urartu Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens (1976) 61, Taf.7 ; Kendall, Urartian, 33, Fig.3. ; Kroll, Ararat, 19, Abb.9. ; O. W. Muscarella, Bronze and Iron Ancient Near Eastern Artifacts in the Metropolitan Museum of Art (1988) 429, Kat.No.576. ; Kellner, Urartu, 22 Taf.23/1. ; Gürtelbleche, 16, Abb.9.

²⁹⁷ Azarpay, Artifacts, 24, Plt.10-12. ; Piotrovsky, Urartu, 159, Plt.94-95; Karmir-Blur, 3, Taf.44-45.

²⁹⁸ Loon, Art, 176, Plt.XXVIII-XXIX. ; Azarpay, Artifacts, 36, Plt.16. ; Piotrovsky, Urartu, 157, Plt.93. ; Karmir-Blur, 3, Taf.48.

²⁹⁹ Azarpay, Artifacts, 36, Plt.21. ; Piotrovsky, Urartu, 157, Plt.85-86. ; Karmir-Blur, 4, Taf.49.

³⁰⁰ Belli, Urartu, 37, 72, Res.46, 50 Çiz.17, 31.

sonlanması, ortak özelliğidir. Kat.No.6 (Res.26-27)'da, sol eliyle kalkan ve atın gemini tutarken sağ eliyle mızrak tutan süvarinin benzerini aynı döneme tarihli Kat.No.31 (Res.84-85, Çiz.22)'de görmekteyiz. İki kemerde atların dinamik yapıları, koşar biçimde betimlenişi, koşum takımlarının ve bacak adalelerinin çizgilerle gösterilmesi ortak özelliktir. Kat.No.6 (Res.26-27)'da ayrıca koşar durumdaki at üzerinde, sol kolunda kalkan taşıyan ve atın dizginlerini, sağ eliyle mızrak tutan süvarinin benzerini M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlendirdiğimiz Kat.No.4 (Res.9)'de görmekteyiz.

M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreğine tarihlendirdiğimiz Kat.No.1 ve Kat.No.2'de her kuşakta farklı konuların işlendiği kemerlerin devamını, Kat.No.5, Kat.No.6 ve Kat.No.7'de av ve savaş sahnesinin iç içe işlenişinde ve Kat.No.8'de sadece av sahnesinde tanık olmaktadır. Konulu sahnelerin anlatımında Assur etkilerinin devam ettiğini, ancak Kat.No.5, Kat.No.6, Kat.No.7, Kat.No.8 ile aynı döneme ait olan Kat.No.3 ve Kat.No.4'de yavaş yavaş tekdüzeliğe gidişin adımını oluşturmakta olduğunu görmekteyiz. Bu tekdüze ve aynı türde figürlerin alt alta defalarca tekrarlanması, özellikle II. Sarduri dönemine ait kalkan, sadak gibi eserlerde yoğun olarak kullanıldığına tanık olmaktadır. M.Ö. 8.yy.ın ortalarında başlayan tek tür konuların disipline edilip, aynı tür figürlerin üst üste tekrarlanışını, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğinden itibaren, Kat.No.9, Kat.No.10, Kat.No.11 ve Kat.No.12'de olduğu gibi tamamen uygulandığını görmekteyiz.

Bu değerlendirmeler sonucunda Kat.No.5, Kat.No.6, Kat.No.7 ve Kat.No.8'i, M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlendirmektedir.

Av ve savaş sahneli kemerler grubu içinde, aynı döneme ait olan Kat.No.9 (Res.33-40, Çiz.7), Kat.No.10 (Res.41-42, Çiz.8), Kat.No.11 (Res.45-46, Çiz.9) ve Kat.No.12 (Res.45-48)'de, aslan ve boğa avı sahnesi işlenmiştir. Bunların ortak özelliği, aynı tür figürlerin üst üste beş veya altı kez tekrarlanması ve aralarında kuşakların bulunmamasıdır. Ayrıca kemerlerin yüzeyine belirli bir kurala bağlı olmaksızın, dönüşümlü olarak savaş arabası, süvari, aslan ve boğa figürleri, birbirinin tekrarı biçiminde yerleştirilmiştir.

Kat.No.10 (Res.41-42) ile Kat.No.11 (Res.45-46), iki ayrı müzede bulunan, fakat aynı kemere ait parçalardır. Aynı kemere ait oldukları, parçalar birleştirildiğinde tam uyum sağlaması ve bezeme tekniklerinden anlaşılmaktadır (Çiz.10)³⁰¹. Bu yüzden bu iki parça birlikte, Kat.No.10'un, içinde değerlendirilecektir.

³⁰¹ Kat.No.10 (Res.41-42) Elazığ, Kat.No.11 (Res.43-44)'de Diyarbakır Müzesi'nde sergilenmektedir.

Kat.No.9, Kat.No.10 ve Kat.No.12'de, savaş arabası, süvari, boğa ve aslanların aynı türde ve detay işlenişlerinin de benzer olduğunu görmekteyiz. Kat.No.9 (Res.35,) ve Kat.No.12 (Res.46)'deki yaralı boğalar, toslar ve koşar durumda betimlenirken, Kat.No.10 (Res.41, 44)'da sadece koşar durumda betimlenmiştir. Vücut detay işlenişleri Kat.No.9 ve 12'de aynı olan boğaların sırtına ok saplanmışken, Kat.No.10'dakilere mızrak saplanmışır. İki örneğimizdeki süvariler (Res.37, 47) geriye doğru ok atmasına rağmen, Kat.No.10 (Res.42)'da, öne doğru ok atmaktadır. Kat.No.9 ve Kat.No.12 (Res.36, 46)'de dörtlü koşar biçimde betimlenen savaş arabalarında iki kişi bulunmaktadır. Bu iki kişiden öne dönük olan atların dizginlerini tutar, arkaya dönük olan ise avına ok atar biçimde betimlenmiştir. Arabaların tekerlekleri bazen beş bazen de dört ispitli olarak işlenmiştir. Kat.No.9'da diğer örneklerden farklı olarak, kemerin sağ uç köşesinde, ok atar biçimde miğferli bir avcı (Res.38) bulunmaktadır. Sağa yönelmiş avcının baş ve ayakları profilden gövdesi cepheden verilmiştir. Avcı, diz kapağı altına kadar uzanan ucu püsküllü giysi giymektedir. Bütün örneklerimizde farklı türde ve aynı biçimde işlenen figürlerin genelde vücut detay işlenişleri aynıdır. Bunların bezeniş düzeni ve figürlerin tıpkısı denecek türden benzer olması, örneklerimizin çağdaş dönemde üretildiğini göstermektedir.

Kat.No.9, Kat.No.10 ve Kat.No.12'de av sahnesinin işleniş, genel olarak Kat.No.5, 6 ve 8 ile benzerlik gösterir. Ancak Kat.No.5 (Res.10-19, Çiz.4) ve Kat.No.6 (Res.20-29)'da av ve savaş sahnesinin iç içe işleniş ve figürlerin farklı pozisyonlarda doğal bir biçimde yerleştirilişi, örneklerimizden ayrılmakta ve erken dönem özelliği göstermektedir. Kat.No.9, Kat.No.10 ve Kat.No.12'de koşar durumdaki aslanların benzerlerini aynı döneme ait Kat.No.18 (Res.60-61, Çiz.16)'de, Kat.No.34 (Res.96, Çiz.25)'de -ok atan tanrı figürün altında- izlemekteyiz. Kat.No.18'de aslanların üst üste altı kez, bezeme kuşakları olmaksızın tekrarlanması, örneklerimizle çok yakın benzerlik içinde olduğunu da göstermektedir.

Kat.No.9, Kat.No.10 ve Kat.No.12'deki, av sahnesinin işleniş ve figürlerin yerleştirilişi açısından benzerini, Kellner'in eserinde dört³⁰², Adana Bölge Müzesi'nde üç³⁰³, Gaziantep Müzesi'nde³⁰⁴, British Müzesi'nde³⁰⁵, Tokyo'dan³⁰⁶ ve Schimmel

³⁰² Kellner, Gürtelbleche, 31 vd., Kat.Nr.19, 23, 26, 27 Taf.6-7.

³⁰³ Taşyürek, Kemerler, 15 vd., Fig.15 Res.38-40, Fig.16 Res.41. ; Kellner, Gürtelbleche, 32, Kat.on.30 Taf.9. Adana Bölge Müzesi'nden üçüncü kornet, Taşyürek tarafından başka bir eserde yayımlanmıştır. O. A.Taşyürek, "The Urartian Bronze Hoard From Oiyimli" Expedition The Magazine of Archaeology/Anthropology 19/4, 1977, 18, Fig.13.

³⁰⁴ Çilingiroğlu, Gaziantep, 49-55 Lev.I-IV.

³⁰⁵ Curtis, Belts, 132, Fig.9.

Koleksiyonu'ndan³⁰⁷ birer örnekte görmekteyiz. Ayrıca Altıntepe Kemer³⁰⁸, örneklerimizin tanı benzeri olmasa da av sahnesinin işlenmesi ve bazı figürlerin benzer olduğu görülmektedir. Örneklerimizdeki av sahnesi ve figürlerin yerleştiriliş düzeni bakımından, yukarıdaki kemerler içerisinde, Adana örneklerinden biriyle³⁰⁹ daha fazla yakınlık içerisinde. Bu iki kemerde at arabaları, aslanlar ve boğaların hareket ediş biçimiyle, vücut detay işlenişlerinin aynı olduğu görülmektedir. Yukarıdaki kemerlerden Altıntepe Kemer³¹⁰ II. Argisti (M.Ö.714-685) dönemine, Schimmel Kemer³¹¹ M.Ö.8.yy.ın sonlarına³¹², Gaziantep örneği ise M.Ö.7.yy.ın başlarına³¹³, tarihlendirilmiştir. Kellner bu türde av sahneli kemerleri M.Ö.8.yy.ın son otuz yılına tarihlendirmektedir³¹⁴. Bu örneklerin tarihlendirilmelerini, bizim izlediğimiz kemer gelişimine de uygun olduğu için doğru kabul etmekteyiz.

Kat.No.9, Kat.No.10 ve Kat.No.12'deki, aslan ve boğaları kesin tarihli eserlerden, II. Sarduri (M.Ö.764-734) Kalkanı'ndakilerle³¹⁴ karşılaştırdığımızda, genel yapı ve vücut işleniş bakımından fazla benzemediği görülmektedir. Özellikle II. Sarduri Kalkanı'ndaki aslanların, bacak adalelerinin çizgilerle vurgulanışı ve gövde alt kısmının yatay "V" şeklinde taranışı örneklerimizden ayrılan özellikler olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca örneklerimizdeki boğaların ön bacak kürek kemiklerinin koşut çizgilerle sınırlanışı ve bacak kaslarının çizgilerle vurgulanmaması gibi durumlar, II. Sarduri Kalkanı'ndaki boğalardan farklı olarak görülmektedir. Kat.No.9, Kat.No.10 ve Kat.No.12'deki aslan ve boğaların biraz daha stilize olduklarını ve geç dönem özellikleri taşıdıklarına tanık olmaktadır. Örneklerimizdeki figürler arasında henüz görülmeyen, M.Ö.7.yy.ın başında ortaya çıkmaya başladığı bilinen³¹⁵ bitkisel örgeleri, daha geç tarihli Gaziantep³¹⁶ ve Tokyo³¹⁷ örneklerinde görmekteyiz.

³⁰⁶ Hon-Miyashita-Ishida, Japanese, 70 vd., Pl.XIX/25. ; Kellner, Gürtelbleche, 34 Abb.10.

³⁰⁷ O. W. Muscarella, "Belt", Ancient Art The Norbert Schimmel Collection, Edit. O. W. Muscarella, 1974, 133.

³⁰⁸ Özgüç, Strip, 847, Fig.108 Lev.295-301.

³⁰⁹ Bu kemer kabul ettiğimiz bir tarih olan M.Ö.7.yy.ın sonlarına tarihlendirilmiştir. O. A.Taşyürek, "The Urartian Bronze Hoard From Giyimli" Expedition The Magazine of Archaeology/Anthropology 19/4, 1977, 18, Fig.13.

³¹⁰ Özgüç, Strip, 860.

³¹¹ O. W. Muscarella, "Belt", Ancient Art The Norbert Schimmel Collection, Edit. O. W. Muscarella, 1974, 133.

³¹² Çilingiroğlu, Gaziantep, 53.

³¹³ Kellner, Gürtelbleche, 19 vd., Kat.Nr.21, 26, 27, 28 Taf.6-7, Kat.Nr. 38 Abb.10.

³¹⁴ Loon, Art, 116, Plt.XXV. ; Azarpay, Artifact, 37, Plt.18,19,20. ; Piotrovsky, Urartu, 159, Plt.91. ; Karmir-Blur, 3, Taf.39, 40.

³¹⁵ Kellner, Gürtelbleche, 19.

³¹⁶ Çilingiroğlu, Gaziantep, 49vd. Fig.9.

³¹⁷ Hon-Miyashita-Ishida, Japanese, 70vd., Pl.XIX/25. ; Kellner, Gürtelbleche, 34 Abb.10.

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında, Kat.No.9, Kat.No.10, Kat.No.11 ve Kat.No.12'yi, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğinden olduklarını söyleyebiliriz.

2.2.1.3.Karışık Yaratık Bezemeliler: Bu grupta yer alan Kat.No.13 (Res.49-50, Çiz.11), Kat.No.14 (Res.51-52, Çiz.12) ve Kat.No.15 (Res.53-54, Çiz.13)'in ortak özelliği, hepsinin fantastik yaratıklarla bezenmiş olmasıdır. Küçük bir parçadan oluşan Kat.No.13'de, zikzak bezeme şeritleri arasında, koşar durumda kanatlı atlar (pegasuslar) ile yürür durumda kanatlı aslanlar bulunmaktadır. Kanatlı aslanlar, uzun kulak ve boynuzlu olmak üzere iki farklı türde tasvir edilmiştir. Assur sanatında kanatlı boynuzlu aslanlara "Abubu"³¹⁸, uzun kulaklı ve kanatlı aslanlara da "Anzu"³¹⁹ denilmiştir.

Kat.No.13'deki zikzak bezeme şeridinin benzeri, Kat.No.15'deki fantastik yaratıkların önünde dikine yer almaktadır. Ancak Kat.No.13'de zikzak bezeme araları yatay ince çizgilerle doldurulmuşken, Kat.No.15'de sade olarak bırakılmıştır.

Kat.No.13, bezeme şekli ve fantastik yaratıkların çeşitliliği açısından Kat.No.14 ve 15'den farklılık göstermektedir. Kat.No.13 (Res.50)'deki Anzu'nun benzer örneğini, orta genişlikteki kemerler grubunda yer alan, M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihli Kat.No.51 (Res.165-166)'de görmekteyiz. Kat.No.13'deki Anzu yürür durumda betimlenirken, Kat.No.51'de koşar durumda işlenmiştir. Kat.No.13'deki Anzu'nun vücut detayları canlı bir şekilde erken dönem özelliği gösterirken, Kat.No.51'de, ağır yapıda hantal ve özensiz biçimde işlenmesiyle geç dönem özelliği göstermektedir. Kat.No.13'deki Anzu'nun tarih olarak daha yakın benzerini, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine ait Kat.No.34 (Res.97)'de görmekteyiz. Ancak Kat.No.34'de, kuyruğun balık kuyruğu biçiminde olması, kalça kısmında büyük halkaların bulunması ve vücut detay işlenişinin özensizliği ile Kat.No.13'dekinden ayrılmakta ve geç dönem özelliği taşımaktadır. Kat.No.13'deki Abubu'nun tam benzeri incelediğimiz kemerler içerisinde bulunmamaktadır. Kat.No.13 (Res.50)'deki pegasus figürlerinin benzer örneğini yine Kat.No.34 (Çiz.25)'de görmekteyiz. Ancak Anzu'da olduğu gibi vücut detaylarının özensizliği ve ön ayaklarının yerden daha fazla kaldırılmış olması, Kat.No.13'dekilerden farklılık ve geç dönem özelliği gösterir.

³¹⁸ U. Seidl, "Siegelabdrücke auf Tonverschlüssen aus Toprakkale", Beiträge zur Vorderasiatischen Archäologie Winfried Orthmann Gewidmet, 2001, 450.

³¹⁹ Seidl ile yapılan sözlü görüşmede, bize Assur'da boynuzlu ve kanatlı aslanların isminin "Abubu", uzun kulaklı kanatlı aslanların ise "Anzu" olarak isminin geçtiği ve Urartuların da buradan aldığı ifade edilmiştir.

Kat.No.13 (Res.49-50)'deki zikzak bezeme kuşağının benzerlerini geniş kemerler grubunda yer alan ve M.Ö.8.yy.ın ikinci yarısına tarihlediğimiz Kat.No.28 (Res.78-79), 29 (Res.80-81) ve 30 (Res.82-83, Çiz.21)'da görmekteyiz. Bunlardan Kat.No.28'de alttan ve üstten çift kabarık nokta şerit arasında uzanan zikzak kuşak hem kemeri, hem de kemerin sağ ucunda yer alan dikdörtgen panoyu sınırlandırmaktadır. Figürsüz olan Kat.No.29 ve 30'un bütün yüzeyini zikzak kuşaklar bezemektedir. Kat.No.13'deki gibi Kat.No.28, 29 ve 30'da da zikzak bezemeler arasındaki boş alanlar, yatay çizgilerle doldurulmuştur. Bu benzerlik dolayısıyla, yakın dönemde üretilmiş olmalıdırlar.

Fantastik yaratıkların Urartu sanatında, erken dönemden itibaren kullanıldığını gösteren en güzel örnek Anzaf Kalkanı'dır³²⁰. M.Ö.9.yy.ın son çeyreğine tarihli Kalkan üzerinde, yedinci sıradaki Tanrı Nalaini'in altında bulunan kanatlı at, koşar durumda betimlenişiyse Kat.No.13 (Res.49-50)'deki pegasuslarla benzerdir. Kalkan üzerindeki kanatlı at, koşum takımları ve boyutunun büyük olmasıyla, Kat.No.13'den farklı ve erken dönem özelliği göstermektedir.

Kat.No.13'deki fantastik yaratıklar daha önce yayınlanmış kemerlerdeki örneklerle benzerlikler içermektedir. Bunların başında Kellner'in eserinde dört³²¹ ve British Müzesi'nden bir kemer³²² gelmektedir. Bu kemerlerde bezeme örgesi olarak sadece altı kez fantastik yaratıklar kullanılmıştır. Fantastik yaratıklar arasında kuşakların bulunmayışı Kat.No.13'den farklıdır. Ancak kanatlı aslanların (Abubu, Anzu) yürüyüşü ve vücut işleniş biçimleri, pegasusların ön ayaklarının bitişik olarak koşar şekilde işleniş Kat.No.13'dekilerle yakınlık içerisindedir. Kellner, sadece karışık yaratıkla bezeli kemerleri, genişliklerini ve stil özelliklerini göz önünde tutarak, M.Ö.780-750 arasına tarihlendirmektedir³²³. Bu tarihllemeler stil gelişimimize de uygundur ve Kat.No.13 için de yol gösterici durumundadır.

Kat.No.13 (Res.49-50)'ün üzerindeki bezemelerden Abubu ve Anzu'yu tekil olarak ele aldığımızda farklı kemerlerde benzer örneklerini görmek mümkündür. Karşılaştıracığımız bütün eserlerdeki Abubu ve Anzu'lar koşar durumda betimlenmiştir. Bunlardan Dedeli kemerinde³²⁴ Abubu akrep kuyruklu, Giyimli kemer parçasında³²⁵ aslan

³²⁰ Belli, Urartu, 58 vd. Çiz.24 Res.57.

³²¹ Kellner, Gürtelbleche, 21, Kat.Nr.44, 45, 46, 46a Taf.11, Kat.Nr.51 Taf.13.

³²² Curtis, Belts, 134 Fig.10.

³²³ Kellner, Gürtelbleche, 21.

³²⁴ Taşyürek, "Dedeli" kemerini, M.Ö. 7.yy. sonuna tarihlendirilmiştir. Taşyürek, Dedeli, 155 Fig.1, Res.16.

³²⁵ Kemer parçası M.Ö. 7.yy.ın sonuna tarihlendirilmiştir. Taşyürek, Giyimli, 212 vd. Fig.9 Res.30-31.

kuyruklu olarak görülmektedir. Boston kemerinde³²⁶ Abubu hem akrep hem de aslan kuyruklu olarak verilirken, Anzu sadece balık kuyruklu betimlenmiştir. Salvatori³²⁷ tarafından yayınlanan bir kemerdeki Anzu ile birlikte bütün figürlerin hantal yapıda verildiği görülmektedir. Altıntepe³²⁸ kemerinde ise Abubu akrep kuyruklu, Anzu aslan kuyruklu olarak bodur yapıda işlenmiştir. Kat.No.13'deki üç değişik fantastik yaratığın benzerini, değişik bezemelerle birlikte işlenen Berlin kemerinde³²⁹ de görmekteyiz. Yukarıdaki bütün örneklerdeki Abubu ve Anzu'lar, şekil olarak Kat.No.13'dekilerle benzeşmesine rağmen, daha çok Berlin Kemer'iyle yakınlık içerisindedir. Kat.No.13'deki Abubu ve Anzu yürür durumda betimlenmesine karşın, Berlin Kemer'i'ndekiler koşar betimlenmiştir. Ancak vücut yapılarının dolgunluğu, kanat yapıları, ağızların açık olması ve bacak kaslarının çizgilerle belirtilmesi, bunların aynı dönemden olduğunu göstermektedir. Berlin Kemer'i üç farklı tarihe verilmesine rağmen³³⁰, bizce, stil ve kemerlerin gelişimine göre, I. Argisti (M.Ö.786-764) ve II. Sarduri (M.Ö.764-734) dönem eserleriyle ilişkili olmalıdır.

Kat.No.13'deki zikzak bezeme örgesi çok sayıda kemerde sevilerek kullanılmıştır. Zikzak bezeme örgesi, eserlerin tarihlendirilmesinde etken bir faktördür³³¹. İlk olarak I. Argisti (M.Ö.786-764) dönemine ait yazıtlı bir levha üzerinde³³², daha sonrada II. Sarduri (M.Ö.764-734)'ye ait bir kemer³³³ de görülmektedir. II. Sarduri kemerinde olduğu gibi Altıntepe Gümüş kemerinde³³⁴ de zikzak şeritler, bezeme örgesi olarak kullanılmıştır. Kat.No.13 ve bu üç eserde zikzak bezemenin kenar boşlukları ince yatay çizgilerle

³²⁶ Kendal tarafından Boston kemer M.Ö.7.yy. ortalarına tarihlendirilmiştir. Kendall, *Urartian*, 37 vd.Fig.7-8.

³²⁷ S. Salvatori, "An Urartian Bronze Strip in a Private Collection" *East and West*, 26/1-2, 1976, 102 vd. Fig.1,5b.

³²⁸ Altıntepe bronz kemer Özgüç tarafından, I. Argisti (M.Ö.714-685) dönemine tarihlendirilmiştir. Özgüç, *Strip*, 835, Fig.108 Pl.298a.

³²⁹ Seidl'in tek olarak yayınladığı kemer, üç değişik müzede bulunmaktadır. Seidl'in açıklamasına göre üç değişik müze; Museum Für-und Frühgeschichte Berlin, Pariste bir özel koleksiyon'da ve Adana Bölge Müzesi'dir. Taşyürek, *Kemerler*, 20 vd. Fig.18 Res.47-54. ; Kellner, *Gürtelbleche*, 3 Kat.Nr.63 Taf.12. ; Seidl, *Dämonenkampf*, 143vdd. Abb.1-11.

³³⁰ Bu kemer parçaları, Museum Für-und Frühgeschichte Berlin, Paris'te bir özel koleksiyon ve Adana Bölge Müzesi'nde bulunmaktadır. Seidl, üç değişik müzede bulunan kemerleri bütün olarak ele almış ve M.Ö.8.yy. başlarına tarihlendirmiştir. Adana Bölge Müzesi'ndeki parça ilk önce Taşyürek, daha sonra Kellner tarafından yayınlanmıştır. Taşyürek bu eseri M.Ö.6.yy.la tarihleririrken, Kellner, M.Ö.7.yy.la tarihlendirmiştir. Bu kemer için üç değişik tarih ortaya çıkmaktadır. Bunun için bkz.Taşyürek, *Kemerler*, 20 vd. Fig.18 Res.47-54. ; Kellner, *Gürtelbleche*, 3 Kat.Nr.63 Taf.12. ; Seidl, *Dämonenkampf*, 143vdd. Abb.1-11.

³³¹ Eichler, zikzak bezeme örgesinin ilk olarak Ispuini (M.Ö.825-810) döneminde ortaya çıktığına inanmaktadır. Kellner ise bu bezeme örgesinin I. Argisti (M.Ö.786-764) döneminden geç dönemlere kadar kullanıldığını ve Urartu sanatkarlarının bir ürettiği olduğunu söylemektedir. Kellner, *Gürtelbleche*, 6.

³³² U. Seidl, "Urartäische Glyptik", *Urartu Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens* (1976) 61, Taf.7 ; Kendall, *Urartian*, 33, Fig.3 ; Kroll, *Amrat*, 19, Abb.9 ; O. W. Muscarella, *Bronze and Iron Ancient Near Eastern Artifacts in the Metropolitan Museum of Art* (1988) 429, Kat.No.576 ; Kellner, *Urartu*, Taf.23/1 ; Kellner, *Gürtelbleche*, 16, Abb.9.

³³³ Belli-Kellner, *Inchriften*, 320 vd. Abb.2, Taf.1/2. ; Kellner, *Gürtelbleche*, 79, Kat.Nr.406, Taf.82.

³³⁴ Özgüç, *Silver*, 33-37 Pl.XVlc-d. ; Özgüç, *Strip*, 860.

doldurularak belirgin hale getirilmiştir. Kat.No.13'deki zikzak bezeme I. Argisti ile II. Sarduri dönemine ait eserlerle daha çok benzerdir. II. Argisti dönemine (M.Ö.714-685) tarihlendirilen Altıntepe³³⁵ Gümüş kemerindeki zikzak şeridin itinasız ve düzensiz işlenişiyile daha geç dönemde yapıldığını gösterir.

Kat.No.13 (Res.49-50, Çiz.11)'ün elde edildiği buluntu kümesini³³⁶, bezeme düzeni ve tekil figürlerin karşılaştırılması ışığı altında M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine, daha çok I.Argisti (M.Ö.786-764) ile II. Sarduri (M.Ö.764-734) dönemleri arasına tarihlendirmenin doğru alacağı kanaatini taşımaktayız.

Kat.No.14 (Res.51-52, Çiz.12), bir kemerin sağ ucuna ait parçadan oluşmaktadır. Dikdörtgen şeklindeki bu parça üzerine, birbirinin tekrarı niteliğinde yedi katlı fantastik yaratık yerleştirilmiştir. Fantastik yaratıkların çerçevesini, ortasında kabarık nokta sırası bulunan çift kabarık çizgiler sınırlandırmaktadır. Fantastik yaratıklar, aslan gövdeli, kuş kanatlı ve akrep kuyruklu biçimde betimlenmiştir.

Kat.No.14'ün kendisinin, kemerin sağ ucuna perçinlerle tutturulması, fantastik yaratıkların çerçevesinin ortasında kabarık nokta sırası bulunan çift kabarık şeritlerden oluşması yönünden, Kat.No.15 (Res.53-54, Çiz.13) ile ortak özelliktedir. Kat.No.14'de aynı türde alt alta yedi katlı fantastik yaratık yerleştirilirken, Kat.No.15'de dört farklı türde beş katlı fantastik yaratık yerleştirilmiştir.

Kat.No.14'deki fantastik yaratığın tam benzeri elimizdeki diğer örneklerde yoktur. Ancak baş kısmı, Kat.No.13 (Res.50)'deki Abubu'nun başına benzemektedir. Ayrıca vücut detayları ve özellikle bacak kaslarının çizgilerle belirtilmesi de benzerdir. Dolayısıyla yakın dönemden olmalıdır. Kat.No.14'deki fantastik yaratıkların stilize eğilimleri ve ağızdan üç çatallı dilin uzatılması, Kat.No.13'den farklılık göstermekte ve aynı zamanda geç dönem özelliği taşımaktadır.

Kat.No.14'deki fantastik yaratıkların bodur yapıları ve baş kısımları, Altıntepe Kemerindeki³³⁷ figürlerin yapılarıyla ve Abubu'ların başlarıyla yakın benzerlik içerisindedir. II. Argisti (M.Ö.714-685) dönemine tarihlenen Altıntepe Kemerindeki stilin Kat.No.14'de henüz tam oluşmadığı görülmektedir. Ancak Kat.No.14, Altıntepe Kemerinden fazla uzak bir tarihte üretilmiş olmamalıdır.

³³⁵ Özgüç, Silver, 37.

³³⁶ R. Yıldırım, "Urartian Belt Fragments from Burmağaçlı, now on Display in Elazığ Museum" *Anatolian Iron Ages*, 1991, 133, Fig.10.6.1.2, Fig.10.7.1.2.

³³⁷ Özgüç, Strip, 835, Fig.108 Pl.300a.

Bu değerlendirmeler neticesinde, Kat.No.14 (Res.51-52, Çiz.12)'ün, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğinden olduğunu söyleyebiliriz.

Kat.No.15 (Res.53-54, Çiz.13), bir kemerin sağ ucuna ait parçalardan oluşmaktadır. Dikdörtgen biçimindeki bezeme alanına, beş katlı fantastik yaratıklar yerleştirilmiştir.

Kat.No.15, kemerin sağ ucuna perçinlerle tutturulması, fantastik yaratıkların çerçevesinin, ortasında kabarık nokta sırası bulunan çift kabarık şeritlerden oluşması Kat.No.14 (Res.51-52) ile ortak özelliklerdir. Ancak Kat.No.15'deki dikdörtgen panonun, dikey kabarık çizgiyle ikiye bölünmesi ve sağ kısmında zikzak bezemenin yerleştirilmesi, Kat.No.14'den farklılık gösterir. Kat.No.14'deki pano içine alt alta yedi, Kat.No.15'de dört farklı türde beş fantastik yaratık yerleştirilmiştir.

Kat.No.15'deki fantastik yaratıkların benzerlerini tekil olarak birçok kemerde bulabilmekteyiz. Özellikle sirenlerin benzerini orta genişlikteki kemerler grubunda yer alan ve M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihli Kat.No.59 (Res.195-196) ile Kat.No.90 (Res.285-286, Çiz.62)'de görmekteyiz. Bunların içerisinde de Kat.No.15'in en yakın benzerini, aynı konumuyla işlenen Kat.No.90'dakiler oluşturmaktadır. Üst üste dört katlı işlenen sirenlerin başlarının açık olması, kanat ve kuyruk yapıları Kat.No.15'deki sirenlerle benzeşmektedir. Fakat Kat.No.15'deki sirenler, ayaklarının insan ayağı şeklinde oluşu ve ince uzun yapılarıyla Kat.No.90'dakilerden ayrılmaktadır. Bu farklılıkların yanı sıra Kat.No.15'in, geniş kemerler grubunda yer alması, tarih olarak Kat.No.90'dan daha önce yapıldığını göstermektedir.

Kat.No.15'in genel yapısı ve figürlerin stili, Adana Bölge Müzesi'ndeki iki kemerle³³⁸ benzeşmektedir. Bu iki örnekten birinin ön kısmında zikzak bezeme şeridinin bulunması³³⁹ ve fantastik figürlerin aynı dizayn içinde işlenişi Kat.No.15 ile yakın benzerlik içindedir. Tek fark, karışık yaratıkların Kat.No.15'de üst üste beş, Adana örneğinde dört kez işlenmesidir. Taşyürek'in bu kemerler için önerdiği M.Ö.6.yy.ın başı³⁴⁰, kemerlerin gelişimi açısından çok geç bir tarihtir.

Kat.No.13'de belirtildiği üzere zikzak bezeme örgesi, bulunduğu eserlerin tarihlendirilmesinde etken bir rol oynamaktadır. Eicher zikzak bezeme örgesinin ilk olarak İspuini (M.Ö.825-810), Kellner ise I. Argisti (M.Ö.786-764) döneminde ortaya çıktığını ve

³³⁸ Taşyürek, Kemerler, 12 vd., Fig.10 Res.32, Fig.12 Res.34.

³³⁹ Taşyürek, Kemerler, 12, Fig.12 Res.34.

³⁴⁰ Taşyürek, Kemerler, 12-13.

geç dönemlere kadar kullanıldığını söylemektedir³⁴¹ Özgüç, zikzak bezemenin M.Ö.8.yy.ın başından sonuna kadar kullanıldığını belirtmektedir³⁴². Bu görüşleri, I. Argisti³⁴³ (M.Ö.786-764) ve II. Sarduri (M.Ö.764-734) dönemine ait yazıtlı eserlerde³⁴⁴ bulunması desteklemektedir. Kat.No.15'deki zikzak bezeme, I. Argisti ve II. Sarduri'ye ait eserlerdekinden, düzensiz oluşuyla, daha geç bir döneme ait olmalıdır. Kat.No.15'deki zikzak bezeme düzensizliğiyle, II. Argisti (M.Ö.714-685) dönemine tarihlenen, Altuntepe Gümüş kemerine³⁴⁵ yaklaşmaktadır. İkisi arasında fazla zaman farkı olmamalıdır. Ancak Kat.No.15, genişliği ile daha erken bir tarihte üretilmiş olmalıdır.

Yaptığımız değerlendirmeler sonucunda Kat.No.15 (Res.53-54, Çiz.13)'i, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlendirebiliriz.

2.2.1.4.Hayvan Bezemeliler: Geniş kemerler grubunda önemli bir yere sahip olan hayvan bezemeli örneklerden elimizde üç adet bulunmaktadır. Bunlardan Kat.No.16 (Res.55-57, Çiz.14) ve Kat.No.17 (Res.58-59, Çiz.15)'de aslan ve boğalar, Kat.No.18 (Res.60-61, Çiz.16)'de sadece aslanlar bezeme örgesi olarak kullanılmıştır.

Kat.No.16'daki, kuşaklar arasında, aslan-boğa mücadelesi (Res.55), aslan ve boğaların art arda yürüyüşü (Res.56) ile bir aslanın -büyük kısmı eksik- kartuş içindeki hayat ağacına yönelişi (Res.57) işlenmiştir.

Kat.No.17 (Res.58-59), genel yapısı, bezeme stili, aslan ve boğaların üst üste beş kez dizilişi, kenar ip deliklerinin açılış düzeni ve kemer genişliği göz önünde tutulduğunda, Adana Bölge Müzesi'ndeki "Karahasan Kemer"³⁴⁶ olarak adlandırılan kemere ait bir parça olmadığı anlaşılr.

Kemerler üzerindeki figürleri tekil olarak karşılaştırdığımızda, Kat.No.16 (Res.56) ve 17 (Res.59)'deki aslan ve boğaların vücut detay işlenişleri bakımından benzeştikleri görülmektedir. İki kemer arasındaki fark, Kat.No.17'de figürlerin kuşaklar içerisinde verilmemesi, Kat.No.16'da ise, farklı pozisyonlarda kuşaklar arasında verilmesidir. İki

³⁴¹ Kellner, Gürtelbleche, 6.

³⁴² Kellner, Grouping, 158.

³⁴³ I. Argisti yazıtlı levha için bkz.U. Seidl, "Urartäische Glyptik", Urartu Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens (1976) 61, Taf.7 ; Kendall, Urartian, 33, Fig.3 ; Kroll, Ararat, 19, Abb.9 ; O. W. Muscarella, Bronze and Iron Ancient Near Eastern Artifacts in the Metropolitan Museum of Art (1988) 429, Kat.No.576. ; Kellner, Urartu, Taf.23/1. ; Kellner, Gürtelbleche, 16, Abb.9.

³⁴⁴ Belli-Kellner, Inschriften, 320 vd. Abb.2, Taf.1/2. ; Kellner, Gürtelbleche, 79, Kat.Nr.406, Taf.82.

³⁴⁵ Özgüç, Silver, 33-37 Pl.XVIc-d.

³⁴⁶ Taşyürek tarafından bu eser M.Ö.7.yy.ın sonuna tarihlendirilmiştir. O. A. Taşyürek, "Adana Bölge Müzesi'ndeki Karahasan Bronz Umru Kemer", Anadolu/Anatolia XVII, 1973 (1975), 197-205. Fig.1-5 Pl.I-VI., Kemer Erzen tarafından da yayınlanmıştır. A. Erzen, Doğu Anadolu ve Urartular (1992) 98, Fig.13.

örneğimizde yürür şekilde betimlenen aslanların; ağızları açık, hırlar durumda yapılması, baştan içbükey çift çizgiyle ayrılan yele açık "V" biçiminde taranması ve gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi gibi özellikler benzerliklerin başında gelmektedir. Ayrıca tomurcukla sonlanan kuyruğun bele doğru üstten yay çizmesi ve bacak kaslarının çizgilerle belirtilmesi bir başka ortak özelliktir. Boğalarda da bu türden benzerlikler görülmektedir. Dolayısıyla iki örneğimizdeki figürlerin benzerlikleri göz önünde tutulduğunda, aynı dönemde üretilmiştir.

İki örneğimizdeki aslanların vücut işlenişleri, M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.5 (Res.15) ve Kat.No.6 (Res.23)'dakilerle, çok yakın benzerlik içindedir. Kat.No.16 ve Kat.No.17'deki boğaların benzerini Kat.No.20 (Res.64-65, Çiz.18) de görmekteyiz. Ancak Kat.No.20'deki boğalar, bacakların ince ve kısa biçimde, adalesiz yapılmasıyla farklıdır. Kat.No.20'deki boğaların işlenişindeki bu özensizlikler, bundan sonraki aşamayı göstermektedir.

Bu grup içinde yer alan Kat.No.18 (Res.60), Kat.No.17 (Res.58) ile figürlerin üst üste yerleştirilişi ve figürler arasında kuşakların bulunmamasıyla benzeşmektedir. Ancak Kat.No.17'deki aslanlar ile Kat.No.18'deki aslanların genel ve vücut detayları yönünden fazla benzeşmedikleri görülmektedir. Kat.No.18'deki aslanların stilize olma eğilimi ve bodur yapıları, daha geç dönem özelliği gösterir.

Kat.No.16 ve Kat.No.17'deki figürleri kesin tarihli eserlerdeki benzer örnekleriyle karşılaştırdığımızda, en yakın ilişki I. Argisti³⁴⁷ ve II. Sarduri³⁴⁸ kalkanlarındaki aslan ve boğa figürleri ile kurulabilmektedir. Örneklerimizdeki aslanların tıknaz dolgun yapıları, bacaklarının kalın yapısı ve kasların çizgilerle vurgulanışı, kürek kemiklerinin lades kemiği şeklinde belirtilişi, tomurcukla sonlanan kuyruğun bele doğru yay çizerek sonlanması gibi özellikleri kalkandaki aslanlarda da görmekteyiz. Ayrıca Kat.No.16 ve Kat.No.17'deki boğalarında genel yapıları ve vücut detay işlenişleriyle, I. Argisti ve II. Sarduri Kalkanı'ndaki boğalarla da benzeşmektedir. Örneklerimizdeki boğa ve aslanları II. Argisti (M.Ö.714-685) dönemine tarihlendirilmiş Altıntepe Kemer'i'ndekilerle³⁴⁹ karşılaştırdığımızda, Altıntepe Kemer'i'ndekilerin bodur ve stilize olmuş görüntüleri, geç dönem özelliği göstermektedir.

³⁴⁷ Piotrovsky, Urartu, Taf.92.

³⁴⁸ Loom, Art. 116, Pl. XXV.; Azarpay, Artifict. 37, Pl.18, 19, 20.; Piotrovsky, Urartu, 159, Pl.91; Karmir-Błur, 4, Taf.39, 40.

³⁴⁹ Özgüç, Strip, 851 vd. Pl.297a,b, Pl.298a.

Kat.No.16'daki, konulu sahnelerin erkenle bağlantılı olarak ele alınmıştır. Doğu sanatında çok sevilerek kullanılan aslan-boğa mücadelesinin yansıtılışı ve kült sahnelerinde kullanılan hayat ağacının yine dini içerikli olarak kartuş içinde verilmiştir³⁵⁰. Kat.No.16'da az bir kısmı görülen hayat ağacının kartuş içinde verilmesi ve dal uçlarının tomurcukla sonlanması, M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlenen Kat.No.4 (Res.8-9)'deki ile yakın benzerlik içerisindedir. Kat.No.4'de hayat ağacına süvari, burada aslan yönelmiştir.

Yayınlanan birçok kemerde, kartuş içindeki hayat ağacına, farklı türde figürlerin yöneldiği izlenmektedir. Kat.No.16'da olduğu gibi, Kellner'in eserindeki üç kemerde, kartuş içindeki hayat ağacına aslanların yöneldiğini görmekteyiz³⁵¹. Fakat bizim örnekten farklı olarak aslanlar yürür durumda betimlenmiştir.

Hayat ağacı gelişiminin Kat.No.4'de verildiği üzere, Kat.No.16'daki kartuş içerisinde verilen hayat ağacının benzerini, I. Argisti³⁵² (M.Ö.786-764) ve II. Sarduri³⁵³ (M.Ö.764-734)'nin miğferlerinde görmekteyiz. Ayrıca I. Argisti dönemine ait kova³⁵⁴ üzerindeki, hayat ağaçları ile de benzeşmektedir.

Bu değerlendirmeler sonucunda, Kat.No.16 ve Kat.No.17'yi, M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlendirebiliriz.

Kat.No.18 (Res.60-61, Çiz.16), bir kemerin sol ucuna ait küçük bir parçadan oluşmaktadır³⁵⁵. Üzerinde koşar durumda betimlenen aslanlar, üst üste altı kez aynı eksenle tekrar edilmiştir.

Kat.No.18'de, aynı grup içindeki Kat.No.17 (Res.58-59)'de olduğu gibi figürler arasında kuşaklara yer verilmemiştir. Kat.No.18'deki aslanların dolgun yapısı, Kat.No.16 (Res.56-57) ve Kat.No.17'de izlenebilmektedir. Ancak aslanların koşar biçimde betimlenmesi ve vücut detaylarının stilizeleşmesi Kat.No.16 ve Kat.No.17'den farklılık ve geç dönem özellikleri göstermektedir. Kat.No.18'deki aslanlar, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlenen Kat.No.9 (Res.33-40, Çiz.7), Kat.No.10 (Res.41-42, Çiz.8), Kat.No.11 (Res.43-44, Çiz.9) ve Kat.No.12 (Res.45-48)'dekiler ile, koşar durumda betimlenmeleri ve vücut detay işlenişleriyle daha çok yakınlık içindedir. Ayrıca M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine

³⁵⁰ Barnett, Cemetery, 198, Fig.47. ; Kellner, Gürtelbleche, 28 Kat.Nr.8, 9 Taf.1, Kat.Nr.10 Taf.2, 48 Kat.Nr.117, 121, 122 Taf.34, 35.

³⁵¹ Kellner, Gürtelbleche, 30 Kat.Nr.10 Taf.2, 48 Kat.Nr.121-122 Taf.34.

³⁵² Loon, Art, 94, 168, Plt.XXVI. ; Azarpay, Artifacts, 24, Plt.10-11. ; Piotrovsky, Urartu, 157, Plt.93-94.

³⁵³ Loon, Art, 150, Plt.XXVII. ; Azarpay, Artifacts, 36, Plt.16-17. ; Piotrovsky, Urartu, 159, Plt.95-96.

³⁵⁴ H. J. Kellner, "Ein Datierter Silberfund Aus Urartu", Anadolu/Anatolia XIX, 1975/1976, 57.vdd., Taf.I-III. ; Urartu, Taf.13.

³⁵⁵ Bu kemer parçası Taşyürek tarafından, envanter numarasıyla birlikte çizimi de hatalı yayınlanmıştır. Ayrıca bizce çok geç olan, M.Ö.600 lere tarihlendirilmiştir. Taşyürek, Kemeler, 13 Fig.13.

tarikhlediğimiz Kat.No.34 (Res.96, Çiz.25) ve Kat.No.35 (Res.100)'deki aslanlarla benzeşmektedir.

Kat.No.18'in, genel yapısıyla benzeri olmamasına rağmen, aslanların benzerini Kellner'in eserinde dört³⁵⁶ ömekte görmekteyiz. Kat.No.18'deki gibi üst üste yerleştirilen figürler arasında kuşak bulunmaması ortak özelliktir. Ayrıca koşar durumda betimlenen aslan figürlerinin vücut işlenişleri de aynıdır. Ancak bu kemerlerde av sahnesinin işleniş ve çeşitli figürlerin yer alması Kat.No.18'den farklıdır. Daha önce de belirtildiği üzere, Kellner bu türde av sahneli kemerleri M.Ö.8.yy.ın son otuz yılına tarihlendirmektedir³⁵⁷. Bu bizim kemerlerin gelişimine de uygun bir tarihtir.

Kat.No.18 (Res.60-61)'deki aslanları, II.Sarduri(M.Ö.764-734) Kalkanı'ndakilerle³⁵⁸ karşılaştırdığımızda, genel yapı ve vücut işleniş bakımından fazla benzemedikleri görülmektedir. Özellikle kalkandaki aslanların, ayak adalelerinin çizgilerle vurgulanışı ve gövde alt kısmının yatay "V" şeklinde taranışı, Kat.No.18'dekilerden ayrılan özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kat.No.18'deki aslanların bodur yapılı ve stilizeleşmeleri, II. Sarduri kalkanından daha geç bir dönemde M.Ö.8.yy.ın sonlarında üretildiğini göstermektedir. Ayrıca Kat.No.18'deki aslanları, II. Argisti (M.Ö.714-685) dönemine tarihlenen Altın-tepe Kemer'i'ndekilerle³⁵⁹, karşılaştırdığımızda, bodur ve stilize yapıları benzerdir. Kat.No.18'de görülmeyen, bitkisel örgelerin M.Ö.7.yy.ın başında ortaya çıkmaya başladığı bilinmektedir³⁶⁰. Bu durum yukarıdaki düşüncemizi desteklemektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında Kat.No.18 (Res.60-61, Çiz.16)'i, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlendirebiliriz.

2.2.1.5.Kabarık Nokta Bezemeliler: Bu grup içerisine Kat.No.19 (Res.62-63, Çiz.17), Kat.No.20 (Res.64-65, Çiz.18), Kat.No.21 (Res.66-67, Çiz.19), Kat.No.22 (Res.68), Kat.No.23 (Res.69) ve Kat.No.24 (Res.70-71) girmektedir. Bunlardan Kat.No.19, Kat.No.20 ve Kat.No.21'in sağ ucunda bulunan dikdörtgen panoların haricinde, bütün yüzeyleri kabarik nokta şeritlerle bezenmiştir.

³⁵⁶ Kellner, Gürtelbleche, 31 vd. Kat.Nr.19, 26, 27, 28 Taf.6-7.

³⁵⁷ Kellner, Gürtelbleche, 19, Kat.Nr.21, 26, 27, 28 Taf.6-7, Kat.Nr. 38 Abb.10.

³⁵⁸ Loon, Art, 116, Plt.XXV.; Azarpay, Artifact, 37, Plt.18,19,20. ; Piotrovsky, Urartu, 159, Plt.91 ; Karmir-Blur, 4, Taf.39, 40.

³⁵⁹ Özgüç, Strip, 847, Fig.108 Lev.297a,b.

³⁶⁰ Kellner, Gürtelbleche, 19.

Aynı döneme ait Kat.No.19, Kat.No.20 ve Kat.No.21'in sağ ucunda dikdörtgen pano ve bu panoya, dörtlü kabarik noktalardan oluşan dokuz yatay kuşak uzanmaktadır. Kat.No.19 (Res.63)'daki panonun içerisine, üst üste koşar durumda askeri teçhizatlı dört süvari, Kat.No.20 (Res.64)'de, yürür durumda dört boğa ve Kat.No.21 (Res.66)'de ise; boğa gövdeli, kanatlı fantastik yaratıklar ve bunların önünde elleriyle mızrakları tutan üç piyade figürü resmedilmiştir. Piyadelerin en altında küçük bir dağ keçisi bulunmaktadır.

Aynı döneme ait Kat.No.19, Kat.No.20 ve Kat.No.21'i tarihlendirmede etken olacak farklı figürlere sahip olmaları nedeniyle, kemerleri tekil olarak ele alacağız. Bunlardan Kat.No.19 (Res.63)'de koşar durumdaki süvarilerin benzerini, geniş kemerler grubu içinde M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.4 (Res.9, Çiz.3), Kat.No.6 (Res.26-27) ve Kat.No.31 (Res.85, Çiz.22)'de görmekteyiz. Benzerliklerin başında atların; dinamik yapısı, ince uzun bacaklı ve yüksek sağırlı olmaları gelmektedir. Ancak Kat.No.19'daki atların biraz tıknaz olmaları, bacak ve koşum takımlarının detaylı belirtilmemesi gibi özellikler, yukarıdaki örneklerden daha geç bir döneme ait olduğunu göstermektedir. Kat.No.19'un en yakın benzerini M.Ö.8.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.32 (Res.87)'de görmekteyiz. Kat.No.32'deki at, yürür pozisyonunda betimlenmesine karşın, atın dinamik ve tıknaz yapısı ile üzerindeki teçhizatlı savaşçının betimlenişi Kat.No.19'daki ile tamamen aynıdır.

Kat.no19 (Res.62-63)'daki süvarileri, aynı konum ve işleniş tarzıyla Adana Bölge Müzesi'nde³⁶¹ ve Kellner'in eserinde³⁶² ikişer örnekte görmekteyiz. Adana Müzesi'ndeki örneklerde süvarilerin kolu üzerinde kalkan taşıması ve atların dinamik yapısı ile benzerlik kurulabilir. Ancak Kat.No.19'da koşar durumda betimlenen süvariler, Adana örneğinde, yürür durumda betimlenmiştir. Kellner'in kitabındaki kemerlerde süvarilerin koşar biçimde verilmesi, kalkanın kol üzerinde, vücudu kapatır şekilde gösterilişi, Kat.No.19'dakilere daha çok benzemektedir.

Kat.No.19'deki süvarileri, kesin tarihli bulgulardan II. Sarduri (M.Ö.764-734) miğferi³⁶³ ve sadak³⁶⁴ üzerindeki süvarilerle de benzeştiğini görmekteyiz. Miğfer ve sadakta bulunan süvarilerin kolu üzerinde yer alan kalkanın gövdeyi kapatması, ayak

³⁶¹ Bu iki kemer Taşyürek tarafından M.Ö.700'e tarihlendirilmiştir. Taşyürek, Kemerler, 8 Fig.8 Res.30, 9, Fig.9 Res.31. ; Kellner, Gürtelbleche, 80 Kat.Nr.417 Taf.86, 82 Kat.Nr.442 Taf.87.

³⁶² Gürtelbleche, 80 Kat.Nr.418, 428 Taf.86.

³⁶³ Loom, Art, 98, Plt.XXVIII-XXIX ; Azarpay, Artifacts, 36, Plt.16 ; Piotrovsky, Urartu, 157, Plt.93. ; Karmir-Blur, 4, Taf.48, 49.

³⁶⁴ Azarpay, Artifacts, 36, Plt.21. ; Piotrovsky, Urartu, 157, Plt.85-86 ; Karmir-Blur, 4, Taf.49.

bileklerine kadar uzanan pantolon türü giysinin giyilmesi, at koşum takımları ile birlikte atların ince uzun bacaklı ve yüksek sağırlı olması Kat.No.19 ile benzeşmektedir.

Kat.No.20'deki boğaların yakın benzerini ise, M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.16 (Res.56) ve Kat.No.17 (Res.59)'de görmekteyiz. Yalnız, Kat.No.16 ve Kat.No.17'deki boğaların bacakları orantılı ve adaleli gösterilmesine karşın, Kat.No.20'de ince ve kısa tutulmuştur. Bundan dolayı Kat.No.20, bunlarla bağlantılı, fakat daha geç bir dönemde üretilmiş olmalıdır. Kat.No.20'deki boğaların yakın benzerini M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.9 (Res.35-36), Kat.No.10 (Res.41) ve Kat.No.12 (Res.46,48)'de, koşar durumda betimlenmiş boğalar oluşturmaktadır. Boğalar, gencl yapısıyla örneğimizdekilere benzemektedir. Ancak boğaların stilize olması ve kürek kemiklerinin paralel çizgilerle belirtilmesi, daha geç dönem özelliği göstermektedir.

Kat.No.21 (Res.66-67, Çiz.19)'deki fantastik yaratıklar genelde işlendiğinden biraz büyük yapılmışlardır. Örneğimizin yüzeyi patina tuttuğu için figürlerin detaylarının bazı kısımları net olarak görülememektedir. Kat.No.21'de kemerin sağ ucunda yer alan piyadelerin benzerlerini, aynı konumda M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.35 (Res.100)'de görmekteyiz. Ancak Kat.No.35'deki piyadeler tam teçhizatlı -yay, kalkan, mızrak- ve diz kapakları altına kadar uzanan etek giymektedir.

Kat.No.21'deki kanatlı boğa figürünün benzerine yayınlanmış birkaç eserde rastlamaktayız. Bunlardan Kellner'in eserindeki üç örnekten birinde yürür³⁶⁵, ikisinde³⁶⁶ koşar biçimde işlenmiştir. Berlin Kemer'i'nde³⁶⁷ de yine koşar durumda betimlenmiştir. Kat.No.21'deki kanatlı boğa figürü, ayakların kısa yapısı ve kuyruğun arka bacaklar arasına sarkıtılmasıyla yukarıdaki kemerlere benzemektedir. Bu kanatlı boğa figürüne benzeyen başka bir örnek ise, M.Ö.8-7.yy.arasına tarihli Münih'den bir pektoral³⁶⁸ üzerinde görülmektedir. Pektoraldaki boğa figürünün yürür durumda oluşu ve kuyruğunun keskin açıyla aşağıya sarkıtılması benzerken, kuyruğun bacaklar arasında olmayışıyla Kat.No.21'dekinden farklılık göstermektedir.

Yukarıdaki karşılaştırmalara paralel olarak, II. Sarduri kemeri³⁶⁹ ve I. Rusa yazıtlı

³⁶⁵ Kellner, Gürtelbleche, 35 Kat.Nr.51 Taf.13.

³⁶⁶ Kellner, Gürtelbleche, 64 Kat.Nr.235 Taf.62, Kat.Nr.238 Taf.60.

³⁶⁷ Seidl, Dämonenkampf, 154 Fig.13, Abb.1,6.

³⁶⁸ Il. J. Kellner, "Pectorale Aus Urartu", *Beleiten*, XLI/163, 1977, 482 vd. Taf.1. ; "Medallions and Pectorals", *Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.*, Edit. R. Merhav (1991) 168, Fig.5.

³⁶⁹ Kellner-Belli, *Inschriften*, 320 vd. Abb.1, Taf.I/1.

Kat.No.24'ün³⁷⁰ genişlikleri, Kat.No. 19, Kat.No.20 ve Kat.No.21 ile yakın boyutlardadır. Ayrıca II. Sarduri dönemine ait kesin tarihli eserlerle benzeşmesi de göz önüne alındığında, Kat.No.19 (Res.62-63, Çiz.17), Kat.No.20 (Res.64-65, Çiz.18) ve Kat.No.21 (Res.66-67, Çiz.19)'i, II. Sarduri (M.Ö.764-734) ve I Rusa (M.Ö.734-714) dönemiyle bağlantılı olarak M.Ö.8.yy. üçüncü çeyreğine tarihlendirmekteyiz.

Kabarık nokta bezeli grup içinde yer alan Kat.No.22 (Res.68) ile Kat.No.23 (Res.69)'ün yüzeyi, tamamen dörtlü kabarık noktalardan oluşan yatay şeritlerle bezelidir. Kat.No.22'de sekiz, Kat.No.23'de on, kabarık nokta şerit yer almaktadır.

Kabarık nokta şeritlerle bezeli Kat.No.22 ve Kat.No.23'ün tarihini tespit etmek oldukça güçtür. Kabarık nokta bezeli çok sayıda kemer, müzelere çeşitli yollarla gelmekle birlikte, bilimsel kazılarda ele geçenler de vardır. Bunlardan Kat.No.22 ve Kat.No.23 ile bezeme bakımından yakın olan Karmir-Bulur³⁷¹, Iğdır³⁷², Altıntepe³⁷³, Dilkaya³⁷⁴, Patnos-Dedeli ve Liç Köyü³⁷⁵ Urartu halk mezarlarındakilerle benzerlik göstermektedir. Bunların içerisinde Iğdır örneği genişlik ve bezeme bakımından Kat.No.22 ve Kat.No.23'e en yakın olanıdır. Kabarık nokta bezeli kemerler, Urartu Devleti'nin her döneminde kullanıldığı için belli bir tarih önermek oldukça zordur. Bunların tarihlendirmelerine yardımcı olabilecek tek faktör, boyutlarıdır. Kemerlerimizin, II. Sarduri ve I. Rusa'ya ait kabarık nokta bezeli kemerlerin ölçülerine yakın olması, dönem özelliği olarak görülmektedir.

M.Ö.8.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.19 (Res.62, Çiz.17), Kat.No.20 (Res.64, Çiz.18) ve Kat.No.21 (Res.66, Çiz.19) ile I. Rusa dönemine tarihli Kat.No.24 (Res.70)'ü, göz önüne aldığımızda; Kat.No.22 ve Kat.No.23'ü, II. Sarduri (M.Ö.764-734) ve I. Rusa (M.Ö.734-714) dönemlerinde yapıldığını söyleyebiliriz.

Tek yazıtlı kemerimiz olan Kat.No.24 (Res.70-71)'ün yüzeyi yedi sıra yatay kabarık nokta şeritle bezelidir. Bu kemerin sağ ucundaki kabarık nokta şeride paralel çivi yazılı kitabede "Rusa eşyası/belgesi" anlamına gelen "Ru-sa-a u-ri-i" ibaresi yer almaktadır.

³⁷⁰ O. Belli, "Der Bronzegürtel des Königs Rusa in Malatya Museum", *Anadolu/Anatolia XXIII, Akurgal'a Armağan/Festschrift Akurgal*, Edit C. Bayburtluoğlu, 1997, 295 vd.

³⁷¹ Piotrovsky, *Regno*, 259 vd. Fig.43.

³⁷² Barnett, *Cemetery*, 176 vd. Fig.30, 31.

³⁷³ Sevin-Özşirat-Kavaklı, *Urartu*, 421-434.

³⁷⁴ A. Çilingiroğlu, "Van-Dilkaya IIÖyüğü, 1987 Kazısı", *X. KST/1*, 1988, 264.

³⁷⁵ B. Ögün, "Die Urartäischen Gräber in Der Gegend Von Adilcevaz Und Patnos", *The Proceeding of the Xth International Congress of Classical Archaeology Vol.I, IX.*, 1973, 66vd.

Kitabede adı geçen Urartu kralı I. Rusa (M.Ö.734-714)'dır³⁷⁶. Ayrıca bu kemerin sağ üst kısmında, kabarık nokta şeritler arasında kalan boşluğa bir boğa başı işlenmiştir. Simge olarak kullanıldığı anlaşılan boğa başını, aynı yerde bulunmuş II. Sarduri'ye ait iki³⁷⁷, I. Rusa'ya ait bir kemerde³⁷⁸ daha görmekteyiz. Kemerlerde simge olarak boğa başı kullanılırken, bazı metal kaselerde dağ keçisi başı³⁷⁹ bazı mühürlerde ise, aslan başının³⁸⁰ simge olarak kullanıldığı görülmektedir. Kellner, Urartu metal eserlerinde rastlanılan bu tür simgelerin "kral atölyesi" amblemi olabileceğini söylemektedir³⁸¹. Urartu'nun pek çok metal eserinde görülen çivi yazısının kemerlerde de görülmesi, döneminde başka uygarlıklarda görülmeyen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır³⁸².

Üzerindeki kitabeye göre Kat.No.24 (Res.70-71), I. Rusa (M.Ö.734-714) dönemine aittir.

2.2.1.6.Tomurcuk Bezemeliler: Tomurcuk motifiyle süslenmiş tek örnek olan Kat.No.25 (Res.72-73)'in üzeri, dört kuşak halinde sırt sırta vermiş tomurcuk şeritleriyle bezelidir. M.Ö.7.yy'ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.52 (Res.169-170) ve M.Ö.7.yy'ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz 74 (Res.246-247, Çiz.54)'den biraz farklı olarak, tomurcukların bağımsız şekilde yan yana dizilmesinden oluşan şeritlerin, figürleri sınırlandırdığı görülmektedir. Bu bezeme örgesinin dar kemerlerde daha fazla kullanıldığını görmekteyiz. M.Ö.8.yy'ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.96 (Res.295-302) ve Kat.No.97 (Res.303, Çiz.68)'de bezeme örgelerini sınırlandıran motif olarak tomurcuk kullanılmıştır³⁸³. Bunların Kat.No.25'dekiler ile, tomurcukların birbirine yakınlığı ve yay şeklindeki çizgilerle bağlanmaları benzerdir. Örneğimizin daha yakın benzerini, M.Ö.8.yy'ın ikinci yarısına tarihlediğimiz Kat.No.105 (Res.336-337)'de görmekteyiz. Kat.No.105'de tomurcuk, ana bezeme örgesi olarak iki sıra şerit halinde kullanılmıştır.

³⁷⁶ Belli, yazıtta geçen Rusa isminin, bizim de kabul ettiğimiz "I. Rusa (M.Ö.734-714)" olduğunu söylemektedir. O. Belli, "Der Bronzegtütel des Königs Rusa in Malatya Museum", *Anadolu/Anatolia XXIII*, Akurgal'a Armağan/Festschrift Akurgal, Edit. C. Bayburtluoğlu, 1997, 295-vd.

³⁷⁷ Belli-Kellner, *Inchriften*, 32vd. Abb.1, 3.

³⁷⁸ Belli-Kellner, II. Sarduri ve I. Rusa'ya ait boğa başı amblemlili kemerlerin aynı atölyede üretildiğini iddia etmektedir. Belli-Kellner, *Inchriften*, 325. Abb.1, Taf.I/1., Abb.3, Taf.II/1, Abb.4, Taf.II/2.

³⁷⁹ O. A. Taşyürek, "Adana Bölge ve Gaziantep Müzelerindeki Urartu Heykeltik ve Madeni Kaplan", *TAD. XXIII/2*, 1976, 110, Fig.2, 3a,b,c, 4, 5, 6, 7. ; R. Merhav, "Everyday and Ceremonial Utensils", Edit. R. Merhav, *Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.* (1991) 201, Fig.1.3.

³⁸⁰ R.D. Barnett, "Further Russian Excavations in Armenia", *Iraq XXI/1*, 1959, 3 Fig.2.; Calmeyer, *Iconography*, 315 Fig.8.

³⁸¹ Kellner, *Gürtelbleche*, 6.

³⁸² Bell-Kellner, *Inchriften*, 320.

³⁸³ Farklı kemerlerde tomurcuk şerit bezeme kemerler için bkz. Kellner, *Gürtelbleche*, 55 vdd. Kat.Nr.175 Taf.44-45, Kat.Nr.182 Taf.47, Kat.Nr.206,208 Taf.54-55, Kat.Nr.238 Taf.60-61, Kat.Nr.251,256 Taf.66-67, Kat.Nr.257-269 Taf.68, Kat.Nr.260-274 Taf.69, Kat.Nr.409 Taf.83.

Kat.No.25'in en yakın benzerini, I. Rusa (M.Ö.734-714)'ya ait kemerde³⁸⁴ (Res.362), bulabilmekteyiz. İki kemer; tomurcuk şeritlerinin sekiz sıradan oluşması ve kazıma çizgilerle sınırlandırılmaları, sırt sırta betimlenme özelliklerinin yanı sıra, genişlik ölçülerinin de birbirlerine yakın olmaları dikkat çekicidir.

Tomurcuk süslemesinin, Urartu'nun erken döneminden itibaren farklı metal çalışmalar üzerinde sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Kendi içerisinde gelişim gösteren tomurcuk kuşaklarında, tomurcukların birbirine yakınlığı, içlerinin dönüşümlü olarak çapraz çizgilerle taranması ve yay şeklinde çift çizgilerle bağlanması gibi özellikler, tomurcuk dizisinin gelişmesinde önemli ayrıntılardır. Özgüç³⁸⁵, bu bezeme örgesinin Assur'dan alındığını söylemesine karşın, Erzen³⁸⁶ bu motifin kökeni ister Kuzey Suriye-Fenike, ister Urartu olsun sadece kral Menua (M.Ö.810-786), I. Argisti (M.Ö.786-764) ve II. Sarduri (M.Ö.764-734) dönemlerinde kullanıldığını ifade etmektedir. Ayrıca motifin yer aldığı bronz eserlerinde bu üç kral zamanına tarihlenmesi gerektiğini ve M.Ö.7.yy.'da ise hiç kullanılmadığını söylemektedir. Ancak bronz kemerlerde tomurcuk şeridi M.Ö.8.yy.ın başlarından itibaren işlenmeye başlandığı ve Urartu'nun yıkılışına değin kullanıldığı izlenmektedir. Tomurcuk şeritleri Menua döneminde (M.Ö.810-786) dönüşümlü olarak içleri çapraz çizgilerle taranmıştır³⁸⁷. Bunun en güzel örneği Anzaf Kalkanı³⁸⁸ üzerinde işlenmiştir (Res.349-351). Tomurcukların içlerinin I. Argisti (M.Ö.786-764) yazıtlı vazo kapağının üzerinde³⁸⁹ (Res.354) taranmadığı görülmektedir. Aynı türde taranmış tomurcuk kuşağı, II. Sarduri'ye (M.Ö.764-734) ait kalkan üzerinde³⁹⁰ (Res.355-356), figürleri birbirinden ayırmada kullanılmıştır. Tomurcuk kuşakları I. Rusa (M.Ö.734-714) dönemine gelinceye kadar, birbirlerine yakın ve sık bir dizimde işlenmiş, ayrıca yay şeklinde çizgilerle birbirine bağlanmıştır. I. Rusa döneminde tomurcuklar arasındaki mesafenin genişlediği ve birbirinden ayrıldıkları, ayrıca tomurcukları birbirine bağlayan yay şeklindeki çizgilerin tomurcuktan uzaklaşmaya başladığı görülmektedir. Bunun örneğini I. Rusa'ya ait bir kemerde izleyebilmekteyiz³⁹¹. Bu dönemden sonra özellikle M.Ö.7.yy. içerisinde bu

³⁸⁴ Kellner-Belli, *Inscripfen*, 324 vd. Abb.4, Taf.II/2. ; Kellner, *Gürtelbleche*, 79 Kat.Nr.406 Taf.82-83.

³⁸⁵ T. Özgüç, *Altın-tepe I.* (1966) 32 vd.

³⁸⁶ Erzen, *Giyimli*, 202-204.

³⁸⁷ Kellner, *Gürtelbleche*, 18.

³⁸⁸ Belli, *Urartu*, 37 Çiz.17.

³⁸⁹ Piotrovsky, *Regno*, 381 Plt.XLII-XLIII. ; *Urartu*, 174, Plt.125

³⁹⁰ Loon, *Art*, 113,116, Plt.XXIV-XXV. ; Azarpay, *Artifacts*, 37, Plt.18-20. ; Piotrovsky, *Regno*, XXXIX. ; *Urartu*, 159, Fig.90-91.

³⁹¹ Belli-Kellner, *Inscripfen*, 324, Abb.4 Taf.II/2. ; Kellner, *Urartu*, Taf.25/1. ; *Gürtelbleche*, 79 Kat.Nr.406 Taf.82-83. ; *Grouping*, 159, Fig.16.

ayırışma giderek artmakta ve tomurcuklarla yay şeklindeki bağlar birbirinden bağımsız hale gelmektedir.

Kat.No.25 (Res.72-73)'i, tomurcuk gelişimini ve I.Rusa'ya ait kemeri dikkate alarak, M.Ö.8.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirebiliriz.

2.2.1.7.Spiral Bezemeliler: Geniş kemerlerde spiral bezeme, Kat.No.26 (Res.74-75, Çiz.20) ve Kat.No.27 (Res.76-77)'de bulunmaktadır. Bunlardan, Kat.No.26, alttan ve üstten iki yatay kabarık şeritle sınırlandırılmış ve yüzeyi tamamen birbirine dört bir yandan bağlı spirallerle bezenmiştir. Kat.No.27 ise, bir kemere ait iki parçadan oluşmakta ve bütün yüzeyine birbirine bağlı spiraller işlenmiştir. Spiraller, kemer yüzeyine baskı tekniği uygulanarak işlenmiştir. Kat.No.27'nin genişlik ölçüsünü verecek üst ve alt sınırları belli değildir. Ancak Kat.No.26 ve Kat.No.27'yi bezeyen spirallerin aynı ebatlarda olması, iki kemerinde muhtemelen geniş kemerler grubunda olduğunu gösterir.

Kat.No.26 ve Kat.No.27'nin benzerlerini, Kellner'in eserinde üç³⁹² ve İzmir Müzesi'nde³⁹³ bir kemerde görmekteyiz. Bunların içinde, spiral bezemeleriyle Kellner'in bir örneği³⁹⁴ en yakındır.

Spiral bezemenin hem geniş, hem de orta genişlikteki kemerler grubunda yer aldığını Kellner'in üç örneğinden bilmekteyiz. Bu da spiral bezemenin uzun dönem sevilerek kullanıldığını göstermektedir. Bu türde kemerlerin Urartu sanatı ürünü olduğunu, kabarık nokta bezeli kemerlerde gördüğümüz gibi bunların da sağ ucundaki dikdörtgen panoda yürür ve koşar durumda tipik Urartu figürleriyle birlikte işlendiğini görmekteyiz³⁹⁵. Ayrıca adak eşyası olarak kullanılan bir parçada da, üst üste boğa başlı fantastik yaratıklarla birlikte spiral bezeme kullanılmıştır³⁹⁶. Erzen, spiral bezemenin Urartu'ya, Kimmer ve İskit göçebe kavimlerinden geçtiğini söylemektedir³⁹⁷. Bu bezeme örgesine Kafkas kemerlerinde de rastlamaktayız³⁹⁸. Ancak bu kemerlerde, bütün yüzey spiral bezekle kaplanmamakta, sadece sahnelerin dış sınırını şerit biçiminde dolanmaktadır. Ayrıca Urartu kemerlerinde dört bir yandan birbirine bağlı spirallerin Kafkas örneklerinde yalnız iki yönde birbirine

³⁹² Kellner, Gürtelbleche, 78 vd Kat.Nr.393 Taf.82, Kat.Nr.397 Taf.81, Kat.Nr.399 Taf.82

³⁹³ N. Genç, İzmir Müzesi'ndeki Urartu Kemerleri (Baskı Tarihi Yok), 17, Res.13.

³⁹⁴ Kellner, Gürtelbleche, 78 Kat.Nr.393 Taf.82.

³⁹⁵ Kellner, Gürtelbleche, 78 Kat.Nr.393, 396 Taf.82.

³⁹⁶ Erzen, Giyimli, 208 Res.40. ; Kellner, Gürtelbleche, 79 Kat.Nr.405 Taf.83.

³⁹⁷ Erzen, Giyimli, 208 vd. Res.40.

³⁹⁸ Culican-Zimmer, Caucasus, Fig.3, 12, 13, 15, 17. ; O. A. Taşyürek, "Ein Kaukasischer Gürtel in Adana", AMI 10, 1977, Abb.1 ; H. J. Kellner, "Gedanken zu den Bronzenen Blechvotiven in Urartu", AMI 15, 1982, Taf.12, 13, 14.

bağlandıkları ve ince uzun yapıda bulundukları görülmektedir. Urartu'da spiral bezemeli çok sayıda kemer örneği bulunması, bunların Urartu ürünü olduğunu kanıtlamaktadır³⁹⁹. Spiral bezeme, Erzen'in dediği gibi, muhtemelen kuzey kökenli göçebe kavimlerden alınmış olmalıdır. Öte yandan göçebe kavimlerle ilişkilerin M.Ö.8.yy.ın sonlarından itibaren yoğunlaştığı ve Urartu devletinin yıkılışına değin sürdüğü de bilinmektedir⁴⁰⁰.

Bezeme figürü bulunmayan Kat.No.26 ve Kat.No.27'yi, tarihlemek oldukça zordur. Urartuların göçebe kavimlerle başlayan ilişkileriyle alınan spiral bezemenin, geniş bir zaman diliminde kullanılabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Kat.No.26 ile Kat.No.27'nin genişliğini ve I. Rusa (M.Ö.734-714) kemerleriyle⁴⁰¹ yakınlığını da göz önünde tutularak; M.Ö.8.yy.ın son çeyreği ile M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreği arasına tarihleyebiliriz.

2.2.1.8.Zikzak Bezemeliler: Bu grup içerisinde incelediğimiz Kat.No.28 (Res.78-79), Kat.No.29 (Res.80-81) ve Kat.No.30 (Res.82-83, Çiz.21), zikzak bezeli kemerlerin üç değişik örneğini oluşturmaktadır. Bunlardan Kat.No.28'de, alttan ve üstten iki sıra noktanın sınırlandığı dört zikzak şerit bantla bezeli kemerin sağ ucunda dikine, üçlü dikdörtgen pano yer almaktadır. Bu kısımda kemerin yüzeyi tahrip olduğu için figürlerin kabaca dış konturları ayırt edilebilmektedir. Kat.No.29'un bütün yüzeyini, kabarık çizgi şeritlerin sınırlandığı yedi zikzak şerit ile bunların arasında kalan altı boş şerit bezemektedir. Son örneğimizi oluşturan Kat.No.30'un yüzeyini ise dıştan iki kabarık nokta şeridin sınırlandığı üç zikzak bant bezemektedir. Ancak zikzak şeritler Kat.No.28 ve Kat.No.29'daki kadar düzgün değildir. Kat.No.28 ve Kat.No.29'un genişlikleri aynıdır. Kat.No.30'un kalan parçasından genişliğini tespit etmek mümkün değildir.

Kat.No.28, Kat.No.29 ve Kat.No.30'da kullanılan zikzak bezeme örgesinin benzerini yine geniş kemerler grubu içinde yer alan Kat.No.13 (Res.49-50, Çiz.11) ve Kat.No.15 (Res.53-54, Çiz.13)'de görmekteyiz. M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.13'de, bezeme kuşaklarını birbirinden ayırmada kullanılmış, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.15'de ise dikdörtgen çerçeve içindeki fantastik yaratıkların önünde dikine yerleştirilmiştir. Kat.No.28, Kat.No.29 ve Kat.No.30'un, bu iki örnekten farkı, zikzak bezeme kuşağının ana süsleme örgesi olarak kullanılmasıdır. Zikzak bezeme,

³⁹⁹ Erzen, Giyimli, Res.40. ; Taşyörek, Kemerler, Fig.28 Res.64. ; Kellner, Gürtelbleche, 78 vd Kat.Nr.397, 398, 399, 401, 403 Taf.81, Kat.Nr.393, 394, 396, 405 Taf.82, 83.

⁴⁰⁰ Çilingiroğlu, Urartu, 43.

⁴⁰¹ Belli-Kellner, Inschriften, 317-326. ; O. Belli, "Der Bronzegürtel des Königs Rusa in Malatya Museum", XXIII, Akurgal'a Armağan/Festschrift Akurgal, Anadolu/Anatolia, Edit. C. Bayburtluoğlu, 1997, 293-297.

üç örnekte görüldüğü şeklinden biraz daha büyükçe, M.Ö.8.yy.ın çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.99 (Res.309)'un üzerinde, ana panolar arasında ara bezeme olarak kullanıldığı ve zikzak boşluklarının kafes biçiminde tarandığı görülmektedir.

Kat.No.28'in sağ ucunda yer alan dikdörtgen panonun, bu türde bezenmiş kemerlerde izlenmesine karşın, kabarık nokta ve spiral bezeli kemerlerde kullanıldığını bilmekteyiz. Kat.No.29'un bezeme yönünden benzeri, I. Argisti (M.Ö.76-764) ile II. Sarduri (M.Ö.764-734) dönemine tarihlenen Burmageçit Kemerleri'nde⁴⁰² işlenmiştir. Bunlar Kat.No.29'da olduğu gibi dönüşümlü olarak, kabarık şeritlerin sınırlandığı zikzak şerit ve boş bantlarla bezenmiştir.

Kat.No.28 ve Kat.No.30'daki zikzak bezeme örneklerinin benzerini II. Sarduri (M.Ö.764-734)'ye ait bir kemer⁴⁰³, Altuntepe Gümüş kemeri⁴⁰⁴ ve Kellner'in eserindeki sekiz⁴⁰⁵ kemerde görmekteyiz. II. Argisti (M.Ö.714-685) dönemine tarihlenen Altuntepe ve özellikle II. Sarduri'ye ait kemerdeki zikzak bezemenin şekli, Kat.No.28 ve Kat.No.30 ile benzerdir.

Urartu sanatında sevilerek kullanılan zikzak bezeme örgesine, I. Argisti'ye ait bir levha⁴⁰⁶ ile miğferde⁴⁰⁷, ayrıca II. Sarduri yazıtlı sadakta⁴⁰⁸ tanık olmaktadır. Bütün bunlarda zikzak bezeme örgesi, ana konuları sınırlandıran, şerit bant olarak kullanıldığı halde Altuntepe Gümüş kemeri⁴⁰⁹ ile II. Sarduri kemerinde⁴¹⁰ ana bezeme örgesi olarak kullanılmıştır. Zikzak bezeme, daha önce Kat.No.15'de de belirtildiği üzere, M.Ö.8.yy. içinde sevilerek işlenmiştir.

Tek tip bezemeye sahip kemerleri tarihlendirmek oldukça zordur. Yukarıdaki değerlendirmeden de anlaşılacağı üzere, zikzak bezeme ağırlıklı olarak M.Ö.8.yy. içinde kullanılmıştır. Sonuçta Kat.No.28 (Res.78-79), Kat.No.29 (Res.80-81) ve Kat.No.30 (Res.82-83, Çiz.21)'u, II. Sarduri (M.Ö.764-734) dönemiyle bağlantılı olarak, M.Ö.8.yy. ikinci yarısına tarihlendirebiliriz.

⁴⁰² Yıdırım, Burmageçit, 131, Fig.10.3, 10.4.1.2, 10.5.1.2.

⁴⁰³ Belli-Kellner, Inschriften, 320 vd. Abb.2, Taf.I/2. ; Kellner, Gürtelbleche, 79, Kat.Nr.406, Taf.82

⁴⁰⁴ Özgüç, Silver, 33-37 Pl.XVIc-d.

⁴⁰⁵ Kellner, Gürtelbleche, 77vdd. Kat.Nr.374, 375, 377, 379, 380, 381, 382, 384 Taf.80.

⁴⁰⁶ U. Seidl, "Urartäische Glyptik", Urartu Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens (1976) 61, Taf.7 ; Kendall, Urartian, 33, Fig.3 ; Kroll, Anarat, 19, Abb.9 ; O. W. Muscarella, Bronze and Iron Ancient Near Eastern Artifacts in the Metropolitan Museum of Art (1988) 429, Kat.No.576 ; Kellner, Urartu, Taf.23/1 ; Gürtelbleche, 16, Abb.9.

⁴⁰⁷ Azarpay, Artifacts, 24, Plt.10-12. ; Piotrovsky, Urartu, 159, Plt.94-95 ; Karmir-Blur, 3, Taf.44-45.

⁴⁰⁸ Azarpay, Artifacts, 36, Plt.21. ; Piotrovsky, Urartu, 157, Plt.85-86 ; Karmir-Blur, 4, Taf.49.

⁴⁰⁹ Özgüç, Silver, 33-37 Pl.XVIc-d.

⁴¹⁰ Belli-Kellner, Inschriften, 320 vd. Abb.2, Taf.I/2. ; Kellner, Gürtelbleche, 79, Kat.Nr.406, Taf.82.

2.2.1.9. Diğer Bezemeliler: Tipoloji bölümünde de belirtildiği üzere bu grup, kemer parçalarının toka bağlantı bölümlerinden oluşmuştur. Kemerin sağ uç parçasını oluşturan Kat.No.31 (Res.84-85, Çiz.22)'de, koşar durumda her biri çerçeve içinde verilmiş, üst üste beş teçhizatlı süvari işlenmiştir. Kat.No.32 (Res.86-87, Çiz.23)'de art arda iki panoda, önde yürür durumda aslanlar, arkada süvarilere yer verilmiştir. Kat.No.33 (Res.88-89, Çiz.24)'de ise, Kat.No.31'deki gibi çerçeve içinde koşar durumda üst üste dört süvari işlenmiştir.

Burmageçit buluntuları arasında yer alan Kat.No.31 (Res.84-85)'deki⁴¹¹ süvarilerin, Kat.No.4 (Res.9, Çiz.3), Kat.No.6 (Res.26-27) ve Kat.No.19 (Res.62-63, Çiz.17)'daki süvarilerle benzeştiğini görmekteyiz. Bunların içerisinde M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.4 (Res.9) ve Kat.No.6 (Res.26-27)'daki süvarilerin yerleştirilişi, atların ince uzun yapılı oluşu ve koşum takımlarıyla birlikte bacak kısımlarındaki adalelerin detaylı işlenişleriyle çok daha fazla benzerlik içindedir. Kat.No.19 (Res.62-63)'daki atlar, Kat.No.31'dekilerden biraz daha dolgun yapıya sahip ve geç dönem özelliği gösterir. Ayrıca Kat.No.31'deki kuyruğun ard sağrı hizasındaki bağlantı kurdelesini, Kat.No.19'da görülmemektedir. Kat.No.31'deki süvarilerin genel yapısı, Kat.No.32 (Res.87)'de yürür durumdaki süvarilere benzemektedir. Ancak Kat.No.32'deki atların dolgun yapısı ve detayların işlenişi Kat.No.31'den farklıdır.

Kat.No.31'deki süvarileri, aynı konum ve stilde Adana Bölge Müzesi'nde⁴¹² ve Kellner'in eserinde⁴¹³ ikişer kemerde görmekteyiz. Örneğimizde olduğu gibi bütün eserlerde, öndeki kol üzerinde kalkan taşınması ve aynı el ile atın gemini, diğer eli ile mızrağın tutulması ortak özelliktir. Ayrıca kalkanın vücudu kapatır biçimde gösterilişi de ortaktır.

Kat.No.31'deki süvarileri kesin tarihli, II. Sarduri (M.Ö.764-734) miğferi⁴¹⁴ (Res.359) ve sadak⁴¹⁵ ile I. Argiştı (M.Ö.786-764) miğferi⁴¹⁶ üzerindeki süvarilerle karşılaştırdığımızda, benzeştiğini görmekteyiz. Miğferler ve sadakta bulunan süvarilerin kolu üzerinde yer alan kalkanın gövdeyi saklaması, ayak bileklerine kadar uzanan pantolon giyilmesi, atların ince uzun bacaklı ve yüksek sağrı olmaları Kat.No.31 ile benzeşmektedir.

⁴¹¹ Yıldırım, Burmageçit, 135, Fig.10.10.1.

⁴¹² Bu iki kemer Taşyürek tarafından M.Ö.700. tarihlendirilmiştir. Taşyürek, Kemerler, 10 Fig.8, Res.30, 11, Fig.9, Res.31.

⁴¹³ Kellner, Gürtelbleche, 80 vd. Kat.Nr.418, 428 Taf.86.

⁴¹⁴ Loon, Art, 98, 118, Plt.XXVIII-XXIX ; Azarpay, Artifacts, 36, Plt.16 ; Piotrovsky, , Urartu, 157, Plt.93. ; Karmir-Blur, 3, Taf.48, 49.

⁴¹⁵ Azarpay, Artifacts, 36, Plt.21. ; Piotrovsky, Urartu, 157, Plt.85-86 ; Karmir-Blur, 4, Taf.49.

⁴¹⁶ Azarpay, Artifacts, 4, Plt.10-12. ; Piotrovsky, Urartu, 159, Plt.94-95. ; Karmir-Blur, 3, Taf.44-45.

Kat.No.31'i, Burmageçit buluntu grubu içinde yer alan Kat.No.8 (Res.31-32, Çiz.6) ve Kat.No.13 (Res.49-50, Çiz.11) nolu kemerlerin tarihlendirilmesini ve yapılan karşılaştırmaları göz önüne alarak, I. Argisti ile II. Sarduri dönemiyle bağlantılı olarak M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlendirmektedir.

Kat.No.32 (Res.86-87, Çiz.23)'de yürür durumda betimlenen aslanların benzerini, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.9 (Res.39)'da görmekteyiz. Aslanların vücut işlenişleri ve içi taralı tomurcuk şeklinde sonlanan kuyruğun bele yay çizmesi ortak özelliktir. Ancak örneğimizdeki aslanların, bacak kaslarının tek çizgiyle de olsa verilme çabası, Kat.No.9'daki stilize olmuş aslan yapısına henüz ulaşmadığını göstermektedir. Kat.No.32'deki aslanlar ayrıca, Kat.No.16 (Res.56, Çiz.14) ve Kat.No.17 (Res.59, Çiz.15)'deki aslanlarla da benzeşmektedir. İki örnekteki aslanların tıknaz dolgun yapıları ve kasların çizgilerle vurgulanışı daha doğaldır. Kat.No.32'dekilerden erken özellik gösterir.

Kat.No.32'deki aslanların yerleştiriliş biçimiyle aynı konumda, orta genişlikteki kemerlerden Kat.No.39 (Res.116), Kat.No.53 (Res.171, Çiz.38) ve Kat.No.92 (Res.289, Çiz.64)'de tamamen stilize olmuş şekilde karşılaşıyor.

Kat.No.32'deki süvariler, M.Ö.8.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.19 (Res.63, Çiz.17)'dakilere, genel yapı ve detayların fazlaca belirtilmemesi yönünden benzerdir. Örneğimizdeki süvari yürür, Kat.No.19'daki, koşar durumda betimlenmiştir.

Kat.No.32'deki aslanlar, yerleştiriliş bakımından, Adana Bölge Müzesi'nden bir⁴¹⁷ ve Kellner'in yayınladığı iki kemerle⁴¹⁸ benzerlik içindedir. Kat.No.32 (Res.86-87)'deki aslan ve süvarileri, kesin tarihli benzer örnekler ile karşılaştırdığımızda, aslanların II. Sarduri kalkanı⁴¹⁹ üzerindekiyle, süvarilerin ise yine aynı krala ait sadak⁴²⁰ üzerindeki süvarilerle benzeştiğini görmekteyiz. Fakat örneğimizdeki aslan ve süvarilerin vücut detaylarının verilmemesi ve daha ince bacaklara sahip olmaları nedeniyle geç dönem özelliği taşırlar.

Bu değerlendirmeler sonucunda Kat.No.32 (Res.86-87, Çiz.23)'yi, M.Ö.8.yy.'ın üçüncü çeyreğine tarihlendirebiliriz.

Kat.No.33 (Res.88-89, Çiz.24)'deki süvariler yapı olarak Kat.No.31 (Res.86-87, Çiz.22)'deki gibi görünse de, detay işleniş ve süvarilerin yerleştiriliş bakımından farklılık

⁴¹⁷ Taşyürek, Kemerler, 28, Res.66,67.

⁴¹⁸ Taşyürek, Kemerler, 11, Fig.8, 9, Res.30, 31.; Kellner, Gürtelbleche, 81 Kat.Nr.421, 429 Taf.86.;

⁴¹⁹ Leon, Art. 116, Plt.XXV.; Azarpay, Artifacts, 37, Plt.18,19,20.; Piotrovsky, Urartu, 159, Plt.91; Karmir-Blur, 4, Taf.39, 40.

⁴²⁰ Azarpay, Artifacts, 36, Plt.21.; Piotrovsky, Urartu, 157, Plt.85-86; Karmir-Blur, 4, Taf.49.

göstermektedirler. Koşar durumdaki süvariler bulunmuş oldukları çerçeveye zorla sığdırılmaya çalışılmış görüntüsü içindedir. Atların ön ve arka ayak bilekleri sığdıramadığı için kesilmiş, aynı şekilde süvariler de, küt yapıda ve biraz orantısızca atların üzerine yerleştirilmiştir.

Kat.No.33 (Res.88-89, Çiz.24)'deki süvariler, yerleştiriliş itibariyle benzeri bulunmamasına karşın, Kat.No.32'deki süvarilere, tıknaz yapısıyla az da olsa benzemektedir. Kat.No.33'ün daha yakın benzerini ise orta genişlikteki kemerler grubunda yer alan ve M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihllediğimiz Kat.No.35 (Res.101)'de görmekteyiz. Bu kemerdeki süvarinin atla birlikte küt yapıda olması, süvarinin başının orantısızca işleniş ve sağ eliyle geriye, kaldırdığı mızrak bakımından, kemerimizle benzerdir.

Kat.No.33'deki süvariler aynı konumda ve teçhizatla işlenmiş, II. Argisti (M.Ö.714-685) dönemine tarihli Altıntepe Bronz Kemerindeki⁴²¹ süvarilerle benzeşmektedir. Kat.No.33'deki süvarilerin küt yapısı ve vücuda göre başın orantısızca işleniş, Altıntepe'deki süvarilerle benzerdir.

Bu değerlendirmeler sonucunda Kat.No.33 (Res.88-89, Çiz.24)'ü, M.Ö.8.yy. son çeyreğine tarihlendirmektedir.

2.2.2.Orta Genişlikteki Kemerler

2.2.2.1.Tek Kuşak Bezemeliler

2.2.2.1.1.Süslemesiz Av Sahneleri: Orta genişlikteki kemerler grubunda, süslemesiz av sahnelerine tek örnek Kat.No.34 (Res.90-97, Çiz.25)'dür. Av sahnesinde tanrısal içerikli figürler ok atmakta ancak fantastik yaratıklarda ok izi görülmemektedir. Bu tür av sahneleri orta genişlikteki kemerlerde çokça karşılaşılan bir durumdur.

Kat.No.34'deki tanrı içerikli figürlerin altında kalan aslan ve boğaların benzerini, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihllediğimiz, Kat.No.9 (Res.39-40, Çiz.7), Kat.No.10 (Res.41, Çiz.8), Kat.No.12 (Res.47-48), Kat.No.18 (Res.61, Çiz.16) -sadece aslan- ve Kat.No.35 (Res.100)'de görmekteyiz. Bütün örneklerin koşar durumda betimlendiği ve vücutlarının genel işleniş özelliklerinin aynı olduğu görülmektedir. Aslanların çift içbükey çizgiyle baştan ayrılan yelelerinin "V" şeklinde taranması, gövdenin iki yatay çizgiyle üçe

⁴²¹ Özgüç, *Strip*, fig.108, Pl.95a, 98a, b.

bölünmesi ve bacak kaslarının çizgilerle belirtilmemesi gibi özellikler ortaktır. Bunun yanı sıra boğaların da koşar durumda, boynuzları yukarı kıvrık, gözleri yuvarlak, sırt çizgileri ucu halkalı, dikine koşut çizgilerle taranması ve kürek kemiklerinin iki paralel çizgiyle soyutlanması tamamen ortak özelliktir. Kat.No.34'de yukarıdaki benzerliklerden ayrılan yön, aslan ve boğaların kuyruklarının aşağıya sarkık olmasıdır. Kemer üzerindeki aslan ve boğaların M.Ö.8.yy'ın sonlarına doğru stilize olmaya başladıkları görülmektedir. Ayrıca Kat.No.9, Kat.No.10, ve Kat.No.18'de figürlerin aynı ekseninde, birbirinin tekrarı şeklinde üst üste yapılması, Kat.No.34'de de görülmektedir. Fakat Kat.No.9, Kat.No.10 ve Kat.No.12'deki av sahnesinin, Kat.No.34'de yerini soyut anlatıma bıraktığını görmekteyiz. Avlanan figürler üzerinde saplanmış oklar bulunmamaktadır. Kat.No.34'de yeni bezeme örgesi olarak, saç örgü motifi ile halkalarla palmetlerin dönüşümlü yerleştirilmesinden oluşan şerit ortaya çıkmıştır.

Kat.No.34'ün bir başka benzerini, süslemeli av sahneleri grubunda yer alan ve M.Ö.7.yy'ın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.40 (Res.125-127, Çiz.29)'da görmekteyiz. Kat.No.40'da, Kat.No.34'de olduğu gibi koşar biçimdeki hayvanlar üzerinde ok atan tanrısal içerikli figürler alt alta iki, arada kalan figürlerle birlikte geometrik ve bitkisel kümelerden oluşan ara süslemeler üç kez işlenmiştir. İki kemer arasındaki en büyük fark, M.Ö.7.yy. özelliği gösteren ve Kat.No.34'de bulunmayan, geometrik ve bitkisel kümelerin Kat.No.40'da bulunmasıdır. Figürleri tekil olarak ele aldığımızda, Kat.No.34'de, boğa üzerinde betimlenen tanrısal figürlerin Kat.No.40'dakiler ile genel olarak benzeştiği görülmektedir. İkisi de ok atar durumda, ön ayağını boğanın başına, arka ayağını sırtına koymuş biçimde betimlenmiştir. Genel bir benzeşmenin varlığına karşın, Kat.No.40'daki tanrısal figürler ile boğaların tamamen stilize olduğu görülmektedir. Ayrıca Kat.No.40'da figürler arasında görülen bitkisel ve geometrik kümelerin, Kat.No.34'de bulunmaması, figürler arasındaki çözülme öncesi durumu yansıtmaktadır.

Kat.No.34'deki genel bezeme düzenine benzer örnek bulunmamaktadır. Ancak Kat.No.34'deki bezemesiz av sahnesinin kuşaklara bölünmeden işlenişinin benzerini, Kellner'in eserinde iki örnekte⁴²² ve II. Argisti (M.Ö.714-685) dönemine tarihli Altıntepe Kemer'i'nde görmekteyiz⁴²³. Bütün örneklerde Kat.No.34'deki gibi saç örgü şeridi, ana bezeme alanını sınırlandırmaktadır.

⁴²² Kellner, Gürtelbleche, 36 Kat.Nr.53 Taf.14-15, Kat.no56 Taf.12.

⁴²³ Özgüç, Strip, 847-860, Pl.295-301.

Kat.No.34'ün ana bezeme alanının dış sınırını dolaşan saç örgü motifi ve figürler arasında herhangi bir bitkisel veya geometrik örgeye bulunmayışı, Altıntepe Kemer i ile daha fazla benzerdir. Ancak Kat.No.34'deki figürlerin biraz daha anatomiye uygun olarak işlendiği, buna karşılık Altıntepe Kemer i'ndekilerin bodur ve hantal yapıda betimlendiklerini görmekteyiz. İki kemerin benzerliklerinin fazla olması bunların yakın tarihlerde üretildiğine işaret etmektedir.

Kat.No.34'deki halkalarla dönüşümlü yerleştirilen palmetler, ortadaki merkezî yaprağa iki yandan dörder yayvan yaprağın eklenmesiyle oluşturulmaktadır. Bu türde palmeti, Karmir-Bulur⁴²⁴ ve Altıntepe Apadana⁴²⁵ duvar resimlerinde görmekteyiz. Ayrıca II. Rusa (M.Ö.685-645) dönemine tarihli, Toprakkale'den ele geçen bronz bir heykelciğin elinde⁴²⁶ ve bronz taht parçaları üzerinde⁴²⁷ de görmekteyiz. Kat.No.34'deki palmetler, Toprakkale'den ele geçen eserlerdekiyle daha yakın benzerlik içerisindedir.

M.Ö.8.yy. sonuna doğru kemerlerde bitkisel ağırlıklı motiflerle birlikte saç örgü motifinin ortaya çıktığını da görüyoruz⁴²⁸. Bunun en güzel örneğini Kat.No.34 ve Altıntepe Kemer i göstermektedir. Ayrıca figürlerin beş-altı kez, üst üste yerleştirilişinin, bu dönemde genelde dört ve üçe düştüğünü ve kemer genişliklerinin buna paralel olarak azaldığını göstermektedir.

Bu değerlendirmeler sonucunda Kat.No.34 (Res.90-97, Çiz.25)'ü, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine, en geç M.Ö.7.yy. başlarına tarihleyebiliriz.

2.2.2.1.2.Süslemeli Av Sahneliler: Bu grupta yer alan Kat.No.35 (Res.98-103), Kat.No.36 (Res.104, Çiz.26), Kat.No.37 (Res.105-108, Çiz.27), Kat.No.38 (Res.109-112, Çiz.28), Kat.No.39 (Res.115-124), Kat.No.40 (Res.1125-128, Çiz.29), Kat.No.41 (Res.129-130), Kat.No.42 (Res.131-132, Çiz.30), Kat.No.43 (Res.133-138, Çiz.31) ve Kat.No.44 (Res.139-140, Çiz.32)'un ortak özelliği, figürle arasında yatay kuşakların bulunmaması ve dikey olarak figürler arasına değişik özellikte bitkisel ve geometrik bezeme örgelerinin yerleştirilmesidir.

Kaba işlenen Kat.No.35'deki figürler kemer yüzeyine düzensiz yerleştirilmiştir. Örneğimizin yüzeyi aşındığı için figürlerin çoğu detayları silinmiştir. M.Ö.8.yy'ın sonlarına

⁴²⁴ Piotrovsky, Urartu, 23, Pl.10-11.

⁴²⁵ T. Özgüç, Altıntepe I. (1966) 26 vd. Res.30-31.

⁴²⁶ Barnett, British, 20 Taf.XX.; Loon, Art, 93, Pl.XVI.; Seidl, Toprakkale, 81 vdd. Taf.20,1-4.

⁴²⁷ Barnett, British, 6 Taf.II.; Seidl, Toprakkale, 78 vdd. Taf.7,1 Taf.9,2.

⁴²⁸ Kellner, Gürtelbleche, 19.

doğru ortaya çıkmaya başlayan bitkisel örgeleri, Kat.No.35'de figürler arasına, kurala bağlı olmaksızın yerleştirildiğini görmekteyiz. Aynı zamanda bu durum figürler arasındaki çözülmenin başlangıcını oluşturmaktadır.

Kat.No.35 (Res.98-103)'in genel bezeme düzenine, benzer örnek bulunmamasına karşın, üzerindeki figürleri tek tek ele aldığımızda benzerlerini farklı eserlerde görmekteyiz. M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.33 (Res.88-89)'deki süvarin orantısız işleniş Kat.No.35'dekiler ile benzeşmektedir. Örneğimizdeki süvarilerin benzerlerini, orta genişlikteki kemerler grubunda yer alan ve M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.53 (Res.171-180)'de stilize olmuş durumda görmekteyiz. Ayrıca Kat.No.35'deki savaş arabası, aslan ve boğaların genel yapısıyla birlikte yerleştiriliş düzenleri, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.9 (Res.39-40, Çiz.7), Kat.No.10 (Res.41, Çiz.8), Kat.No.12 (Res.47-48) ve Kat.No.18 (Res.61, Çiz.16)'dekilere benzemektedir. Ancak örneğimizde, diğerlerinden farklı olarak, dağ keçilerinin bulunmaması ve bazı boğa boynuzlarının öne bükük işlenmesidir.

Kat.No.35'deki savaş arabalarının yürür durumda betimlenmesini, M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.3 ve Kat.No.4'de görmekteyiz. Ancak bu örneklerdeki atların genel yapılarındaki doğallık ve vücut işlenişlerindeki işçilik, Kat.No.35'dekilerden tamamen farklı ve erken özellik taşırlar. Aynı şekilde Kat.No.35'deki savaş arabalarının yürür durumda betimlenişini, I. Argisti (M.Ö.786-764) ve II. Sarduri (M.Ö.764-734) dönemindeki bronz eserlerden de bilmekteyiz⁴²⁹. Genel yapı ve işçilik bakımından örneğimizin geç olduğu görülmektedir. Ancak Kat.No.35'deki savaş arabaları erken dönem geleneğini sürdürdüğünü de göstermektedir.

Kat.No.35'deki figürlerin bodur yapıda, daha yakın benzerini Altıntepe Kemerinde izlemekteyiz⁴³⁰. Birbirlerine yakın tarihlerde üretildiklerini, figürlerin bodur ve orantısız yapıda işlenmesi göstermektedir.

Kat.No.35 (Res.98-103)'in üzerindeki figürlerden, erken dönem geleneğinin stilize olsa da sürdürüldüğü görülmektedir; ancak av sahnelerinde uyum söz konusu değildir. Yukarıdaki karşılaştırmalara av sahnesinde yer alan figürler arasında kopukluğu ve bitkisel örge olarak gül bezeklerin ortaya çıkışını da eklediğimiz bu kemeri, M.Ö.8.yy. son çeyreğine tarihleyebiliriz.

⁴²⁹ Azarpay, *Artifacts*, 24, Plt.10-12 ; Piotrovsky, *Urartu*, 159, Plt.94-95 ; Karmir-Blur, 3, Taf.44-45. ; U. Seidl, "Urartäische Glyptik", *Urartu Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens* (1976) 61, Taf.7 ; Kendall, *Urartian*, 33, Fig.3

⁴³⁰ Özgüç, *Strip*, 848, Fig.108, Pl.295-299.

Süslemeli av sahneliler grubu için çok tahrip olmuş durumdaki Kat.No.36 (Res.104), kemer, sonradan muhtemelen adak levhası olarak kullanılmıştır. Üzerindeki kabartma figürlerin ezilerek düzleştirilmesi ve kemer parçasının yüzeyinde nokta şeklinde kabartılar bulunması, adak levhası olarak kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Küçük bir parçadan oluştuğu ve fantastik yaratık üzerinde kanatlı tanrısal figürün yer alması nedeniyle, aynı döneme ait Kat.no37, Kat.No.38 ve Kat.No.39'dan ayrı, tekil olarak ele alınacaktır.

Kat.No.36'daki ok atar pozisyonundaki kanatlı tanrısal figürün benzerini, Kat.No.34 (Res.95-96) ve Kat.No.40 (Res.126-127)'da görmekteyiz. Ancak Kat.No.34 ve Kat.No.40'da yer alan figür tamamen insan şeklindedir. Kat.No.34'deki ok atan tanrı figürünün detaylarının özenle işlenmesi ve insan anatomisine uygunluk içinde verilmesi Kat.No.36'dan erken olduğunu göstermektedir. M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.40'daki tanrı figürü ise, başında, sivri külahlı miğferi, giysideki detaylar ve stilize olmuş yapısıyla örneğimize daha fazla benzemektedir.

Kat.No.36'daki kanatlı tanrısal figürün bir başka benzeri M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.75 (Res.250, Çiz.55)'de kutsal selamlama biçimindedir. Bu figür kemerin sağ ucunda, alt alta iki kez işlenmiş fantastik yaratıklar üzerinde yer almaktadır. Kat.No.75'deki tanrı figürlerinin örneğimizdekinden anatomiye daha uygun işlenmesiyle erken olmasına karşın, çevrelerini palmet dizilerinin dolaşması, aralarında fazla zaman farkı olmadığını göstermektedir.

Kat.No.36'daki tanrısal figürün, kanatsız ok atar biçimdeki benzerlerini, Kellner'in eserinde dört⁴³¹, Adana Bölge Müzesinde⁴³² ve Boston'da birer kemerde⁴³³ bulabilmekteyiz. Dış sınıra paralel palmet şeridinin işlendiği ve M.Ö.7.yy.ın ortalarına tarihli Boston kemeriyle daha fazla benzerlik içindedir. Kat.No.36'daki palmetlerin bir başka benzerini Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan bir kemerde görmekteyiz⁴³⁴.

Kemer gelişimi ve karşılaştırmalar sonucunda Kat.No.36 (Res.104, Çiz.26)'yı, M.Ö.7.yy. ikinci çeyreğine tarihleyebiliriz.

Süslemeli av sahneliler grubu içinde yer alan Kat.No.37 (Res.105-108, Çiz.27), Kat.No.38 (Res.109-114, Çiz.28) ve Kat.No.39 (Res.115-124)'un süslemelerinde bazı

⁴³¹ Kellner, Gürtelbleche, 56 vd., Kat.Nr.185, 186 Taf.49, Kat.Nr.189 Taf.50, Kat.Nr.188 Taf.51.

⁴³² Taşyürek, Kemerler, 5, fig.1 Res.1-8.

⁴³³ Kendall, Urartian, 37, fig.7, 8.

⁴³⁴ L. Ulusman, "Urartu Kemerleri", Mozaik, 15/2, 1996, 44, Res.1.

farklılıklar bulunsa da, genel görünüşlerinin benzer olduğu görülmektedir. Kat.No.37 ve Kat.No.38'de aslan ve boğalar alt alta üç kez yerleştirilirken, Kat.No.39'da dört kez sıralanmıştır. Benzerliklerin başında, aslan ve boğa figürleri ile bunlar arasına, bezeme örgesi olarak yerleştirilen çok katlı hayat ağaçları gelmektedir. Kat.No.37 ile Kat.No.39'da birbirine bağlı hayat ağacı, Kat.No.38'de, birbirinden bağımsız olarak üst üste üç kez tekrar edilmiştir. Hayat ağaçlarının genel yapısı ile dallarının sonunda palmetlerin bulunuşu ve palmetlerin merkezdeki yaprağa bağlanması, aynı dönemden olduklarını göstermektedir. Koşar durumda betimlenen aslanların gövdeleri ince, uzun olmasına karşın, boyunları ve enseleri oldukça kalındır. Ayrıca stilize olmuş görüntü içinde, ağızların açık ve hırlar vaziyette betimlemesi, gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi, ince ön ayakların ileri uzatılması, kuyruğun arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılması, bunların aynı dönemden olduklarını göstermektedir. Aynı şekilde boğaların genel ve vücut detay işlenişleri de ortak özelliktedir. Boğaların gözleri yuvarlak, boynuzları yukarı kıvrık, sırt çizgisi ucu halkalı koşut çizgilerle dikine taralı ve kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılması, aslanlar gibi boğalarında ortak özellikte oldukları görülmektedir. Dolayısıyla üç örneğimizdeki figürlerin ortak özellik göstermesi aynı dönemde üretildikleri göstermektedir.

Bu benzerliklerin yanı sıra Kat.No.37 (Res.108), malta haçı ile gül bezeklerinin dönüşümlü olarak figürler arasına yerleştirilmesi diğer iki örnekte bulunmamaktadır. Ayrıca gül bezeklerin arasına yerleştirilen, bağımsız güneş kursu da, farklı bezeme türü olarak görülmektedir. M.Ö.7.yy. içinde, ana bezeme alanlarında hayat ağacı gibi - Kat.No.38 (Res.112)- güneş kursuda, dini içeriğinin yanında bezeme örgesi olarak kullanıldığına inanılmaktadır.

Kat.No.37 (Res.106-108), Kat.No.38 (Res.109-114) ve Kat.No.39 (Res.123-124)'daki aslan ile boğaların benzerlerini, M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.45 (Res.143-146), Kat.No.61 (Res.200-202, Çiz.45), Kat.No.66 (Res.227) ve Kat.No.67 (Res.229-230, Çiz.48)'de, aynı stilde işlenmiş olarak görmekteyiz. Buradaki örneklerde olduğu gibi, bu dönemdeki aslanların boyunları oldukça kalın tutulmuştur.

Kat.No.37 (Res.107) ve Kat.No.38 (Res.110)'den farklı olarak Kat.No.39 (Res.121-122)'da, hayat ağaçlarının dalları arasındaki boşluğa diz çökmüş, miğferli ok atan avcılar, simetrik olarak yerleştirilmiştir. Karaosmanoğlu tarafından "Suçatı kemeri" olarak

adlandırılan⁴³⁵ Kat.No.39'daki hayat ağaçlarının bu şekilde betimlenişleri, Seidl tarafından yayınlanan ve parçaları üç değişik müzede bulunan kemerdekilerle benzeşmektedir⁴³⁶. Bu kemerin, Kat.No.39'dan farkı, kemerin geniş kemerler grubunda yer alması, iki katlı hayat ağaçlarının bağımsız şekilde işlenmesi ve avlayanlar ile avlananların çeşitli fantastik yaratıklardan oluşmasıdır. Bu farklılıklara karşın, hayat ağaçları arasında, çeşitli şekillerde yapılan fantastik yaratıklar içerisinde, miğferli, ok atar biçimde diz çökmüş avcılarının bulunması ortak özellik olarak görülmektedir. Bu benzerliğe rağmen, figürlerin çeşitliliği, doğallığı ve kemerin genişliği göz önüne alındığında, Kat.No.39'un, Seidl'in yayınladığı kemerden⁴³⁷ oldukça geç olduğu anlaşılmaktadır. Çok katlı hayat ağaçlarının arasına figür yerleştirilişini, M.Ö.8.yy. içine tarihlendirilmiş bir pektoral⁴³⁸ üzerinde de görmekteyiz. Pektoral üzerindeki hayat ağaçları, daha çok Seidl'in yayınladığı kemerdekilerle benzerdir.

Kat.No.37 (Res.108, Çiz.27), Kat.No.38 (Res.112,114, Çiz.28) ve Kat.No.39 (Res.116-117)'daki malta haçı ile gül bezeklerin benzerlerini, aynı şekilde Kat.No.43 (Res.133-138, Çiz.25), Kat.No.46 (Res.149-151, Çiz.33) ve Kat.No.47 (Res.153, Çiz.34)'de görmekteyiz. II.Rusa (M.Ö.685-645) döneminde çok yaygın olarak kullanılan palmet, saç örgüsü, malta haçı ve gül bezeklerin, taş seramiklerden⁴³⁹ tapınak sellasına⁴⁴⁰ kadar farklı yerlerde kullanıldığını görmekteyiz⁴⁴¹. Bunlardan özellikle malta haçı rozetinin M.Ö.7.yy.dan önceye tarihlenecek örnekleri bulunmamaktadır⁴⁴². Urartu sanatında M.Ö.7.yy.ın içinde yaygın şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Bunun örneklerini özellikle, M.Ö.7.yy.ın ilk yarısına tarihlenen Adilcevaz kabartması⁴⁴³, Toprakkale mobilya ahşap parçaları⁴⁴⁴ ve mermer parçaları üzerinde⁴⁴⁵, ayrıca Ayanis Susi tapınağı içindeki

⁴³⁵ Bu kemer, Karaosmanoğlu tarafından, Urartu sanatı içerisinde boğa ve aslanların genel gelişimi yapılarak M.Ö.7.yy. ortalarına tarihlendirilmiştir. M. Karaosmanoğlu, "Suçatı Urartu Kemeri", *Belleten LV/214*, 1991, 595-603. Res.4-11.

⁴³⁶ Seidl, *Dämonenkampf*, 143, Abb.1-11.

⁴³⁷ Seidl tarafından M.Ö.8.yy. başlarına tarihlenen kemerin geniş kemerler içerisindeki gelişimi, göz önünde tutarak bizce Seidl'in vermiş olduğu tarihten daha geç bir döneme, yani I. Argisti (M.Ö.786-764) ile II. Sarduri (M.Ö.764-734) dönemlerinden olmalıdır. Seidl, *Dämonenkampf*, 143.

⁴³⁸ H. J. Kellner, "Pectorale Aus Urartu", *Belleten, XLII/163*, 1977, Taf.1. ; "Medallions and Pectorals", *Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.*, Edit. R. Merhav (1991) 168, Fig.5.

⁴³⁹ Taş seramik buluntuları üzerindeki gül bezek ve malta haçı için bkz. H. Sağlamtimur-G. Kozbe-Ö. Çevik, "Small Finds", *Ayanis I*, Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 219vdd. Plt.V,68, 70, 72, 74, IX,133-140.

⁴⁴⁰ A. Çilingiroğlu, *Temple*, 52 vdd. Fig.8, 13, 14, 15, 16.

⁴⁴¹ II.Rusa (M.Ö.685-645) dönemine ait Toprakkale'den taş üzerindeki gül bezek ve malta haçı bezeme örgeleri bulunmaktadır.U. Seidl, "Ein Marmorsockel Aus Toprakkale", *Studi Micenei Ed Egeo-Anatolici, XLII/1* 2000, 104 vdd. Abb.7, 8, 9, 10.

⁴⁴² A. Çilingiroğlu, *Gaziantep*, 51.

⁴⁴³ Burney-Jawson, *Relief*, 211vd. Fig.1,2 Plt.XXXIIIa,b,c. ; H. Kyrieleis, "Zum Orientalischen Kesselschmuck", *Verlag Des Kunstgeschichtlichen Seminars*, 1967, Taf.7. ; U. Seidl, "Torschützende Genien in Urartu", *AMI VI* 1975, 115vd. Abb.1 Taf.26-27. ; Çilingiroğlu, *Urartu*, 138, Çiz.31. Res.89.

⁴⁴⁴ U. Seidl, "Der Thron Von Toprakkale Ein Neuer Rekonstruktionsversuch", *AMI 27*, 1994, 67-84 Taf.7.

⁴⁴⁵ U. Seidl, "Ein Marmorsockel Aus Toprakkale", *Studi Micenei Ed Egeo-Anatolici, XLII/1*, 2000, 103-122, Abb.8,9, 10.

süslemelerde⁴⁴⁶ ve yine Ayanis'ten çıkmış taş kaplarda⁴⁴⁷ kullanıldığını görmekteyiz. Bununla birlikte malta haçı, Luristan ve Ziviye sanatında M.Ö.7.yy.ın içinde kullanılmıştır⁴⁴⁸. Malta haçı şeklinin II. Rusa (M.Ö.685-645) döneminde farklı sanat dallarında kullanılmasından hareketle, kemerlerde bu örgenin özellikle M.Ö.700-625 dönemleri arasında kullanıldığını düşünmekteyiz. Malta haçı kullanılan kemerlerin hemen hepsi orta genişlikteki kemerler grubunda yer alması da dikkat çekicidir.

Örneklerimizdeki genel bezeme düzenlerini tekil olarak ele aldığımızda Kat.No.37'in benzerini, Kellner'in eserinde üç⁴⁴⁹, Adana⁴⁵⁰ ve Boston'dan⁴⁵¹ birer örnekte görmekteyiz. Kat.No.37'deki aslan ve boğaların genel yapısı, Adana ve Boston örneklerine çok benzerdir. Boston örneğindeki hayat ağacının çok katlı birbirine bağlı olarak işlenişi Kat.No.37'ye benzese de, Boston örneğinde figürlerin dört katlı yerleştirilişi farklılık gösterir.

Kat.No.38'in ise genel benzerini, Kellner'in eserinde iki⁴⁵², ayrıca Boston'dan⁴⁵³ ve Giyimli'den⁴⁵⁴ birer kemerde görmekteyiz. Kat.No.38'deki hayat ağacının üç katlı oluşunu, aslan ve boğa figürlerinin vücut işlenişleri Kellner'in bir örneğiyle⁴⁵⁵ daha çok benzemektedir. Kat.No.38'deki kanatlı güneş kursunun benzeri, yine Kellner'in eserinde bir kemerde⁴⁵⁶ bulunmaktadır.

Kat.No.37, Kat.No.38 ve Kat.No.39'daki bezemeleri Altıntepe Kemer⁴⁵⁷ ile karşılaştırdığımızda, Örneklerimizdeki aslan ve boğaların ince uzun yapıda, buna karşın Altıntepe'dekiler ağır ve bodur yapıda betimlenmiştir. Kat.No.37, Kat.No.38 ve Kat.No.39, bu farklılıklar nedeniyle Altıntepe Kemer'i'nden sonra üretilmiştir. Sadece bezeme alanlarını saç örgü motifinin sınırlandırması ortak özelliktir. Kat.No.39'daki boğa ve aslanların genel ve detay yapılarının, II. Rusa krallığının son yıllarına tarihlenen Ayanis kalesinden çıkan

⁴⁴⁶ A Çilingiroğlu, Temple, 37-67, Fig. 14, 15, 29, 30.

⁴⁴⁷ A. Çilingiroğlu, "Decorated Stone Vessels From the Urartian Fortress of Ayanis" Tel-Aviv, 21/1, 1994, 68-76. ; "Urartu'da Az Bilinen Bir Sanat Dalı, Bezenmeli Taş Kaplar", AnAr XIV, 1996, 183-195. ; H. Sağlamtimur-G. Kozbe-Ö. Çevik, "Small Finds" Ayanis I, Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 219-250, Plt.V.

⁴⁴⁸ A Çilingiroğlu, Gaziantep, 51.

⁴⁴⁹ Kellner, Gürtelbleche, 39 vdd. Kat.Nr.70 Taf.18-19, Kat.Nr.72 Taf.20, Kat.Nr.97 Taf.26-27.

⁴⁵⁰ Taşyürek, Kemerler, 5 Fig.1 Res.1-8.

⁴⁵¹ Kendall, Urartian, 37 Fig.7, 8.

⁴⁵² Kellner, Gürtelbleche, 39 Kat.Nr.70 Taf.18-19, Kat.Nr.73 Taf.21.

⁴⁵³ Kendall, Urartian, 37 Fig.7, 8.

⁴⁵⁴ Taşyürek, Giyimli, 210 vd.Fig.5.

⁴⁵⁵ Kellner, Gürtelbleche, 39 Kat.Nr.70 Taf.18-19.

⁴⁵⁶ Kellner, Gürtelbleche, 44 Kat.Nr.99 Taf.26, 27.

⁴⁵⁷ Özgüç, Strip, 848 vd. Plt.295-299.

kalkan üzerindekiyle benzeştiği görülmektedir⁴⁵⁸. Özellikle aslanların boyun kısmının ve ensenin kalın yapıda işlenmesi bu dönem özelliğini yansıtmaktadır.

Bu değerlendirmeler sonucunda Kat.No.37 (Res.106-108), Kat.No.38 (Res.109-114) ve Kat.No.39 (Res.109-114)'u, M.Ö.7.yy. ikinci çeyreğine tarihlemek mümkündür.

Süslemeli av sahneleri grubu içindeki Kat.No.40 (Res.125-128, Çiz.29), Kat.No.41 (Res.129-130), Kat.No.42⁴⁵⁹ (Res.131-132, Çiz.30), Kat.No.43 (Res.133-138, Çiz.31) ve Kat.No.44 (Res.139-140, Çiz.32)'un süslemelerinde bazı farklılıklar bulunsada, genel görünüşleri benzerdir. Örneklerimizin üzerindeki süslemelerin yatay bezeme kuşaklarıyla bölünmemesi ve figürler arasında geometrik veya bitkisel bezeme örgelerinin yerleştirilmesi, genel ortak özellikleridir. Bitkisel ve geometrik bezemeler, figürler arasındaki ilişkiyi de tamamen koparmaktadır. Bunun yanı sıra Kat.No.40, Kat.No.42 ve Kat.No.43'de figürler üç katlı, Kat.No.41'de beş katlı ve Kat.No.44'de iki katlı olarak yerleştirilmiştir. Kat.No.44'ün yüzeyi fazla yıprandığından, figürlerdeki detaylar çok az seçilebilmektedir.

Örneklerimizdeki figürleri tekil olarak ele aldığımızda, aynı türde işlenenlerin genel yapıları benzerdir. Bunlardan Kat.No.41'deki kalkan ve mızraklı süvarinin orantısız işleniş, Kat.No.42 (Res.132)'de aynı şekilde görmekteyiz; ancak Kat.No.42'deki süvari, geriye doğru ok atar biçimde betimlenmiştir. İki örneğimizdeki hem süvari hem de atın işlenişinde özensiz işçilik göze çarpmaktadır. Kat.No.42'nin dışındaki bütün örneklerimizde bulunan aslanların genel görünüşü, hafif dolgun yapıda işlenmiştir. Aslanlar, stilize olmuş görüntü içinde ağız açık ve hırlar durumda, gövde iki yatay çizgiyle üçe bölünmüş ve alt kısım dikine çizgilerle taranmıştır. Baştan içbükey çift çizgiyle ayrılan yeleler, birbirine bağlı halkalarla belirtilmiştir. Ayrıca ileri uzatılan ön bacaklar, ince ve kısa tutulmuştur. Bu benzerlikler, Kat.No.40, Kat.No.41 ve Kat.No.43'de koşar durumda betimlenen boğalarda da görülmektedir. Hafif dolgun yapıda işlenen boğaların sırt çizgisi ve gövde altı sınırı, uçları halkalı koşut çizgilerle taranmıştır. Bu benzerlikler, örneklerimizin aynı dönemde üretildiğini göstermektedir.

⁴⁵⁸ Çilingiroğlu, Ayanis Kale'sinden elde edilen dendrokronolojik sonuçlara göre, kale inşaatının M.Ö.655 yıllarında başladığını ve M.Ö.651 yılında tamamlandığını belirtmektedir. Ayrıca M.Ö.645 yılında da terk edildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla kalkan da bu dönemden olmalıdır. Çilingiroğlu, Urartu, 46; A. Çilingiroğlu-M. Salvini, "The Historical Background of Ayanis" Ayanis I, Edit.A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 17 vd.; Derin-Çilingiroğlu, Weapons, 179 Fig.11, 23.

⁴⁵⁹ Bu kemer parçası, Kellner tarafından M.Ö.7.yy.ın içine tarihlenmiştir. Kellner, Gürtelbleche, 47, Kat.Nr.115 Taf.32.

Kat.No.40, Kat.No.41 ve Kat.No.43'deki aslanların ve boğaların genel vücut işlenişi yönüyle, M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.46 (Res.149-150, Çiz.33), Kat.No.47 (Res.153, Çiz.34) ve Kat.No.48 (Res.155-156, Çiz.35)'dekilerle benzerlik içerisinde. Kat.No.46'daki aslanların yeleleri farklılık olarak küçük çizgilerle belirtilmiştir.

Bu grup içindeki kemerlerin bazılarında, farklı türde bezemeler görülmektedir. Bunları sırasıyla ele aldığımızda; Kat.No.40 (Res.126-127)'da boğalar üzerinde, ok atan tanrısal figürlerin benzerini, M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.34 (Res.94)'de görmekteyiz. İki kemerde tanrısal figür ok atar durumda, ön ayağını boğanın başına, arka ayağını sırtına koymuş biçimde betimlenmiştir. Genel bir benzeşmeye rağmen, Kat.No.40'daki tanrısal figürler ile boğaların tamamen stilize olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte, Kat.No.40'da figürler arasında bitkisel ve geometrik kümelerin bulunması, figürler arasındaki çözülme ve geç döneme ait olduğunu göstermektedir. Kat.No.40'da boğa üstündeki tanrısal figürün, stilize olmuş yapısıyla daha yakın benzerini M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.36 (Res.104)'da, bu kez fantastik yaratık üstünde, kanatlı insanı ok atar şeklinde görmekteyiz.

Kat.No.40'daki karışık yaratıklar ile koşar durumdaki aslanların en yakın benzeri M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.48 (Res.157-158)'de görmekteyiz. Bu iki kemerde de aslanlar ile karışık yaratıkların vücut detay işlenişleri aynıdır. Ayrıca iki tür figürün ve geometrik kümelerin üç katlı işlenişi de aynı dönemde üretildiklerini göstermektedir.

Kat.No.41 (Res.130)'deki hayat ağacının benzerini M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.37 (Res.107), Kat.No.38 (Res.109) ve Kat.No.39 (Res.119-121)'de görmekteyiz. Ancak bu örneklerdeki hayat ağaçlarının gövde yapısı ile palmetlerin işlenişinde yumuşaklık gözlenirken, Kat.No.41'de itinasız, katı ve sert hatlar hakimdir. Dolayısıyla Kat.No.41 hayat ağaçlarının yapısı, bu örneklerden geçtir.

Kat.No.42 (Res.131-132)'nin üzerinde, dama tahtası şeklinde oluşturulan içbükey kareleri, tekil olarak ele aldığımızda benzerini, M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.75 (Res.252, Çiz.55)'de görmekteyiz. Ancak Kat.No.75, içbükey karenin iç kısmına, ortada merkezi daire ve bu daireden köşelere dört tomurcuk yerleştirilmesi yönüyle örneğimizden farklılık göstermektedir.

Kat.No.42'deki bezeme biçiminin benzerini Kellner'in eserinde⁴⁶⁰ ve British Müzesi'nde bulunan bir kemerde görmekteyiz⁴⁶¹. Kat.No.42'deki süvariler geriye doğru ok atarken, Kellner'in eserindekiler öne doğru ok atmaktadır. Bu eserdeki süvariler ile fantastik yaratıkların, yapıları ve detay işlenişleri Kat.No.42'dekilere benzemektedir. Ayrıca Kat.No.42'deki içbükey rozetlerin benzerini Arin-berd⁴⁶² ve Altıntepe⁴⁶³ Apadanalarında görmekteyiz. Arin-berd saray örneklerinde, içbükey rozetlerin içinde dilimli merkezi daire, Altıntepe'de ise merkezi daire içine dört tomurcuk işlenmiştir. Bu örnekler, içbükey rozetinin Urartu'nun erken döneminden itibaren sevilerek kullanıldığını göstermektedir.

Kat.No.43 (Res.133-138)'deki bezemeyi genel olarak ele aldığımızda Kat.No.47 (Res.153, Çiz.34) ile hem figürlerin işleniş düzeni ve hem de figürlerde yer alan detaylar yönüyle benzerlikler görülmektedir. Kat.No.43'deki aslan ve boğa figürlerinin benzerlerini, Kat.No.46 (Res.148-150) ve Kat.No.62 (Res.203-210)'de görmekteyiz. Kat.No.43 (Res.134, 137)'deki fantastik yaratıkların benzerlerini, başta Kat.No.47 (Res.153) olmak üzere, Kat.No.64 (Res.216-219, Çiz.46)'de de görmekteyiz. Kat.No.64'de ok atar biçimde betimlen fantastik yaratıklar Kat.No.43 dekilerden farklıdır. Ayrıca Kat.No.43'de, yer alan gül bezek ve malta haçının benzerlerini, ayrıca Kat.No.37 (Res.105, 108), Kat.No.46 (Res.149-151) ve Kat.No.59 (Res.193-195)'da yine figürleri birbirinden ayırmada kullanıldığını görmekteyiz. Bu türde rozetlerin figürleri birbirinde ayırmaya başlaması, M.Ö.7.yy.ın başlarında başlamakta ve özellikle M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğinden itibaren yoğunlaşarak yüzyılın sonuna kadar sürmektedir.

Yayınlanmış kemerler arasında, Kat.No.43'ün genel bezeme görünüşüne benzeyen kemer bulunmamasına rağmen, örneğimizde kullanılan bezeme örgelerinin benzerini Kellner'in eserinde bir kemerde⁴⁶⁴ görülmektedir.

Küçük halka kümelerinin fazlaca işlendiği Kat.No.44'ün genel görünüşü, M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.49 (Res.159-160) ve Kat.No.50 (Res.161-162, Çiz.36)'ye benzemektedir. Bu kemerlerin ana bezeme alanlarını, küçük halka kümelerinden oluşan şeritlerin sınırlandırması ve fantastik yaratıklar ile büyük baklava rozetlerinin işlenmesi, ortak özellik olarak görülmektedir. Ayrıca fantastik yaratıkların kuş kuyruklarının ucundan ikinci bir aslan kuyruğun uzanması da ortak özelliktir. Kat.No.44'de

⁴⁶⁰Kellner, Gürtelbleche, Kat.Nr.95 Taf.24-25.

⁴⁶¹Curtis, Belts, 134, Fig.11.

⁴⁶²Azarpay, Arithels, 19, Fig.4.

⁴⁶³Özgülç, Altıntepe I. (1966) 14, Fig.14, 23, 24, 25.

⁴⁶⁴Kellner, Gürtelbleche, 38, Kat.Nr.64 Taf.14-15, 70 Taf.18-19.

yer alan insan başlı kuş gövdeli ve insan ayaklı yaratığın benzeri Kat.No.50'de bulunmaktadır. Kat.No.49, kuş başlı, at gövdeli, kanatlı fantastik yaratıkların işlenmesi ile diğer ikisinden farklılık gösterir.

Kat.No.44'ün sağ ucundaki dikdörtgen pano içine, dört katlı hayat ağacı yerleştirilmiştir. Hayat ağacının kollarının ucuna, dönüşümlü olarak birbirine bağlı küçük halka kümeleri ile nar çiçeği işlenmiştir. Kat.No.44'deki hayat ağacını yerleştirilişi açısından Kat.No.72 (Res.242, Çiz.52), Kat.No.77 (Res.258, Çiz.57), Kat.No.79 (Res.267), Kat.No.80 (Res.269, Çiz.59) ve Kat.No.81 (Res.271) ile benzer olduğu görülmektedir.

Kat.No.44'ün yayınlanmış benzerini Kellner'in eserinde bir örnekte görmekteyiz⁴⁶⁵. Kat.No.44'de yer alan küçük halka kümelerin oluşturduğu bordur bezemesi ile kemerin sağ ucunda yer alan hayat ağacının aynı olduğu görülmektedir. Adeta bir atölyede veya aynı sanatkarın elinden çıktığı izlenimi vermektedir.

Kat.No.40'daki üç katlı figürler arasına geometrik grupların işlenmesine benzerini Kellner'in eserinde beş örnekte görmekteyiz⁴⁶⁶. Kat.No.40'daki figürler arasına geometrik ve bitkisel grupların yerleştirilişi, M.Ö.7.yy.ın sonlarına ait olan Kuşci kemerleriyle⁴⁶⁷ benzerdir. Ayrıca Kat.No.40, Kat.No.41, Kat.No.43 ve Kat.No.44'deki boğa ve aslanların hafif dolgun yapıları, Kuşci kemerindeki daha hantal ve bodur yapıdakilerden daha erkendir. M.Ö.7.yy.ın sonlarına tarihlenen Toprakkale Kalkanı'ndaki⁴⁶⁸ hafif uzun yapılara sahip aslan ve boğalara daha yakındırlar. Ancak bu kalkandaki aslanların, ayrıntılardaki çizgisel yapıları örneklerimizde görülmemektedir. Dolayısıyla örneklerimiz, Toprakkale Kalkanı'ndan önce üretilmiş olmalıdır. Örneklerimizdeki aslan ve boğa figürlerinin genel yapıları, Ayanis Kalkanı'ndakilerle de benzeşmektedir⁴⁶⁹. Örneklerimizdeki aslan ve boğaların hafif dolgun yapılarıyla kalkandakilerden az da olsa geç dönem özelliği göstermektedir.

⁴⁶⁵ Kellner, Gürtelbleche, 46, Kat.Nr.107 Taf.30-31.

⁴⁶⁶ Kellner, Gürtelbleche, 35, Kat.Nr.47 Taf.16, 17, Kat.Nr.75, 76, 77 Taf.20, Kat.Nr.91 Taf.24.

⁴⁶⁷ Kuşci kemeri, çeşitli yerlerde yayınlanmıştır: Bu kemer, Hanfmann, tarafından II. ve III.Rusa dönemine, Hamilton ile Barnett, M.Ö.7.yy. sonlarına ve Muscarella tarafından M.Ö.7.yy. ikinci yarısına tarihlendirilmiştir. Kuşci kemerinin küçük bir parçasında Seidl ile Calmeyer yayınlanmış ve bu parçayı III.Rusa dönemine tarihlendirmiştir. Hanfmann, Bulls, 211 Pl.XX-2. ; Barnett, Cemetery, 194 vd.Fig.48. ; Hamilton, Decorated, 50 vd. Fig.3. Pl.IIa,b,c ; Seidl-Cameyer, Guşci, 706, Abb.1. ; Muscarella, Belt, 433, Fig.38.

⁴⁶⁸ Barnett, III. Rusa'nın krallığını M.Ö.7.yy.ın sonlarına, Azarpay, M.Ö.(629-615), Akurgal ise (M.Ö.605-590) yılları arasına tarihlendirmektedir. Dolayısıyla III.Rusa'ya ait kalkan M.Ö.7.yy.ın sonlarından olmalıdır. Barnett, British, 39. Plt.11-13. ; Loon, Art, 116, Plt.XXV. ; Azarpay, Artifacts, 86, Plt.56-58. ; Akurgal, Anadolu, 179 Res.58a.

⁴⁶⁹ Derin-Çilingiroğlu, Weapons, 179 Fig.11,23.

Bu değerlendirmeler ışığında Kat.No.40 (Res.125-128, iz.29), Kat.No.41 (Res.129-130), 42⁴⁷⁰ (Res.131-132, iz.30), Kat.No.43 (Res.133-138, iz.31) ve Kat.No.44 (Res.139-140, iz.32)'ü, kemerlerin genel gelişimi içinde M.Ö.7.yy. üçüncü çeyreğine tarihlendirmekteyiz.

2.2.2.1.3.Karışık Figür Süslemeliler: Karışık figür süslemeliler başlığı altında incelediğimiz sekiz kemerin ortak özelliği, kuşaklarla bölünmemiş olmaları ve herhangi bir askeri veya av sahnesine işaret eden silahlı figürlerin bulunmamasıdır. Süslemeli av sahneleri grubunda olduğu gibi bunlarda da figürler arasına bitkisel ve geometrik bezeme örgeleri yerleştirilmiştir. Bu grup içindeki Kat.No.46 (Res.147-152, iz.33), Kat.No.47 (Res.153-154, iz.34), Kat.No.48 (Res.155-158, iz.35) ve Kat.No.51 (Res.163-168)'de alt alta üç sıra figürler arasına yine üç sıra bitkisel ve geometrik bezeklerden oluşan değişik kümeler yerleştirilmiştir. Kat.No.45 (Res.141-146) ise incelediğimiz kemerler içerisinde, bezeme tekniği açısından, muhtemelen usta-çırak ilişkisini gösteren en ilginç örneği oluşturmaktadır. Kat.No.52 (Res.169-170, iz.37)'de sağa doğru koşar durumda aslanlar ile kanatlı fantastik yaratıklar yer almaktadır. Bu grup içinde, Kat.No.49 (Res.159-160) ve Kat.No.50 (Res.161-162, iz.36) bezeme tekniği açısından birbirleriyle en yakın kemerlerdir.

Bu grup içinde, üç parçadan oluşan Kat.No.45 (Res.141-146)'in üzerinde, bezeme örgesi olarak aslan, boğa ve gül bezekler, üst üste üçer kez tekrar edilmiştir. Kat.No.45'in üzerindeki bezeme tekniğinde işçilik farklı görölmektedir. Sol bölümündeki bezemelerin ince işçilikli ve nitelikli olduğu görülürken, sağ tarafta niteliksiz ve özensiz bir yapı görölmektedir. Bu, muhtemelen kemeri süsleyen usta farkından kaynaklanmış olmalıdır. Belki de kemerin bir yarısını usta, diğer yarısını ise çırak işlemiştir. Ancak figürlerde nitelik bakımından fark görülse de günün modasının takip edildiği hissedilmektedir.

Kat.No.45'in genel bezemesi Kat.No.43 (Res.133-138), Kat.No.46 (Res.147-152) ve Kat.No.47 (Res.153-154) ile benzeşmektedir. Bezeme alanını sağ örgü motifinin sınırlandırması ve figürler arasında yatay kuşakların bulunmaması yönüyle Kat.No.34 (Res.90-97, iz.25), Kat.No.39 (Res.115-122) ve Kat.No.46 (Res.147-152)'ya benzemektedir. Kat.No.45'deki figürlerden aslan ve boğaları, gerek duruş ve gerekse vücut işlenişleri açısından ele aldığımızda, M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihllediğimiz Kat.No.38

⁴⁷⁰ Bu kemer parçası, Kellner tarafından M.Ö.7.yy.ın içine tarihlenmiştir. Kellner, Gürtelbloche, 47, Kat.Nr.115 Taf.32.

(Res.109-114, Çiz.28) ve Kat.No.39 (Res.115-122) ile benzeştiğini görmekteyiz. Kat.No.45'in sağ ucunda bulunan dikdörtgen panonun çerçevesini baklava motifi ile halkanın dönüşümlü oluşturması, Kat.No.43 ile benzerdir.

Kat.No.45'in genel görünüşü Adana Bölge Müzesi'nde⁴⁷¹ ve Kellner'in eserinde ikiye örnek⁴⁷² benzeşmektedir. Adana Bölge Müzesi'nde bulunan eserlerin ikisinde de, figürler arasında yatay ara kuşakların bulunması, Kat.No.45'den ayrılmaktadır. Ancak aslan ve boğaların vücut işleniş açısından benzeştiği görülmektedir. Örneğimizde yer alan ara bezemelerde kullanılan gül bezeklerin Kellner'in iki eserinde farklı ele alındığını görmekteyiz. Buna karşın aslan ve boğa figürlerinin duruş ve vücut detay işlenişlerinin benzediği göze çarpmaktadır.

Kat.No.45'deki aslan ve boğa figürlerini II. Rusa krallığının son yıllarına tarihlenen Ayanis kalkanı⁴⁷³ ile karşılaştırdığımızda, duruş açısından benzemese de, vücut işlenişleri açısından benzeştiklerini görmekteyiz. Özellikle aslanların boyun kısmının ve ensenin kalın yapıda işlenmesi bu dönem özelliğini yansıtmaktadır. Kat.No.45'deki aslan ve boğaları, III.Rusa kalkanı⁴⁷⁴ ve Kuşci⁴⁷⁵ kemerindeki aslan ve boğalarla karşılaştırdığımızda, Kat.No.45'dekilerin ince uzun yapıda ve dinamik görüntü içinde olduklarını, ancak III.Rusa kalkanında hafif uzun ve donuk, Kuşci kemerinde hantal ve bodur yapıda olduklarını görmekteyiz. Örneğimizdeki aslan ve boğalar, III. Rusa kalkanı ve Kuşci kemerindeki yapılara henüz ulaşmamıştır. Kemerlerde M.Ö.7.yy. in içinde figürler arasındaki rozetlerin giderek çeşitlendiği ve figürlerdeki stilizenin artarak devam ettiği göze çarpmaktadır.

Kemerlerin genel gelişimi içinde ve yaptığımız değerlendirmeler sonucunda Kat.No.45 (Res.141-146)'i, M.Ö.7.yy. ikinci çeyreğine tarihlendirebiliriz.

Karışık figür süslemeliler grubundaki yer alan Kat.No.46 (Res.147-152, Çiz.33), Kat.No.47 (Res.153-154, Çiz.34) ve Kat.No.48 (Res.155-158, Çiz.35)'in genel görünüşleri ve bezeme düzenleri birbirine benzediğinden birlikte değerlendirileceklerdir. Bu grup

⁴⁷¹ Taşyürek tarafından bu iki kemer M.Ö.7.yy. sonuna 6.yy. başına tarihlendirilmiştir. Taşyürek, Kemerler, 23, Fig.22 Res.58, Fig.23 Res.58.

⁴⁷² Kellner, Gürtelbleche, 45, Kat.Nr.101 Taf.28-29, Kat.Nr.103 Taf.30-31.

⁴⁷³ Çilingiroğlu, Ayanis Kask'ından elde edilen dendrokronolojik sonuçlara göre, kale inşaatının M.Ö.655 yıllarında başladığını ve M.Ö.651 yılında tamamlandığını belirtmektedir. Ayrıca M.Ö.645 yılında da terk edildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla kalkan da bu dönemden olmalıdır. Çilingiroğlu, Urartu, 46. ; A. Çilingiroğlu-M. Salvini, "The Historical Background of Ayanis" Ayanis I, Edit.A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 17 vd. ; Derin-Çilingiroğlu, Weapons, 179 Fig.11, 23.

⁴⁷⁴ Barnett, British, 39, Plt.11-13 ; Azarpay, Artifacts, 67, Plt.56-58.

⁴⁷⁵ Hanfmann, Bulls, 211 Pl.XX-2. ; Barnett, Cemetery, 194 vd. Fig.48. ; Hamilton, Decorated, 50 vd. Fig.3. Pl.IIa,b,c ; Seidl-Cameyer, Güçü, 706, Abb.1. ; Muscarella, Belt, 433, Fig.38.

içinde bezeme düzenleri birbirine yakın olan Kat.No.49 (Res.159-160) ve Kat.No.50 (Res.161-162, Çiz.36)'de birlikte ele alınacaktır.

Kat.No.46 (Res.147-152), 47 (Res.153-154) ve 48 (Res.155-158)'de, figürler ve aralardaki bitkisel ve geometrik bezeklerden oluşan değişik kümeler, alt alta üçer sıra halinde yerleştirilmiştir. Özellikle Kat.No.46 ile Kat.No.47'deki bezemelerde, aslan, dağ keçisi, fantastik yaratıklar ve bunlar arasına malta haçı, gül bezek ve geometrik motiflerden oluşan rozetlerin yer alması ortak özellik olarak görülmektedir. Kat.No.48'de ise, aslanlar ve fantastik yaratıklar ile bunların arasına yerleştirilen geometrik kümelerden oluşmaktadır. Bu üç örneğimizde genel benzerliklerin yanı sıra figürlerin işleniş stilleri de, birbirlerine çok benzemektedir. Koşar durumdaki hafif dolgun yapıdaki aslanlar; ağızları açık hırlar durumda, gövde iki yatay çizgiyle üçe bölünmüş ve alt kısım dikine çizgilerle taralı, kuyruk arka ayaklara paralel aşağı sarkıtılmış biçimde betimlenmiştir. Kat.No.47'deki fantastik yaratıklar ile dağ keçilerinin gövdesi dikine, birbirine bağlı küçük halkalarla bölümlere ayrılması diğer iki örneğimizdeki figürlerden biraz farklılık gösterir. Bunun yanı sıra, Kat.No.46 (Res.151)'da ayakları bitişik, başlarında polos giyer olarak işlenen sirenleri Kat.No.47'de başlarında sivri külah ve yürür biçimde görmekteyiz. Kat.No.48'deki fantastik yaratıklar ise Kat.No.46 ve Kat.No.47'den, geyik başlı, kuş kanatlı, ön ayakları aslan arka ayakları boğa şeklinde olmasıyla tamamen farklıdır. Yukarıda farklı türde figürler bulunmasına karşın, ortak benzerlikler göz önüne alındığında, Kat.No.46, Kat.No.47 ve Kat.No.48 aynı dönemde üretilmiş olmalıdır.

Kat.No.46, Kat.No.47 ve Kat.No.48'in genel görünüşü M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz 43 (Res.133-138) ve Kat.No.62 (Res.203-210)'ye benzemektedir. Ancak Kat.No.48'deki bezeme türü daha çok, Kat.No.40 (Res.125-128) ile benzeşir. Ayrıca örneklerimizde bulunan aslanların bu örneklerdeki aslanlarla, vücudun genel yapısı ve detay işleniş yönünden benzer olduğu da görülmektedir. M.Ö.7.yy. içinde, özellikle ortalarında figürler arasında sık kullanılan ve Kat.No.47 ve 48'de görülen gül bezek ve malta haçlarının benzerini Kat.No.37 (Res.108), Kat.No.43 (Res.135-136), Kat.No.59 (Res.195) ve Kat.No.61 (Res.199-200, Çiz.45)'da görmekteyiz.

Kat.No.46, Kat.No.47 ve Kat.No.48'de ortak olmayan bezeme örgelerini tekil olarak ele aldığımızda, çağdaşı ve yakın dönemlerdeki kemerlerde benzerlerini bulabilmekteyiz. M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz, Kat.No.39 (Res.115-120) ve Kat.No.45 (Res.141-145)'de, bezeme alanını sınırlandıran saç örgü motifini aynı konumda

Kat.No.46'da da işlendiğini görmekteyiz. Kat.No.47'deki sirenlerin benzeri, Kat.No.38 (Res.111), Kat.No.43 (Res.137) ve Kat.No.59 (Res.195-196)'de bulunmaktadır. Örneğimizdeki sirenler Kat.No.43'deki ile tamamen benzeşirken, Kat.No.38 ve Kat.No.59'dan, başlarının açık olmasıyla farklılık gösterir. Kat.No.48 (Res.155)'deki karışık yaratıkların en yakın benzerini M.Ö.7.yy.'ın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.40 (Res.127)'da görmekteyiz. Bu iki kemerde karışık yaratıkların vücut detay işlenişleri aynıdır. Bunun dışında, figür türünün ve geometrik kümelerin üç katlı işlenişi iki kemer arasındaki bir başka benzeyen yöndür.

Daha önce yayınlanmış kemer örneklerinden Kellner'in eserinde, Kat.No.46'nın aynısı denebilecek türden iki örneğe⁴⁷⁶ rastlamaktayız. Kat.No.46'daki gibi bezeme alanını saç örgü motifli sınırlandırmakta ve aslan, boğa, dağ keçisi ile fantastik yaratıklar yine üç katlı ve koşar durumda betimlenmiştir. Kat.No.46'daki figürler ile Kellner'in örneklerindeki figürlerin vücut işlenişlerinin aynı türden oldukları görülmektedir. Bu üç eser bir atölyeden veya aynı usta elinden çıkmış izlenimi vermektedir.

Kat.No.48'in genel olarak benzeri Kellner'in eserinde beş⁴⁷⁷ örnekte bulunmaktadır. Kat.No.48'de bulunan figürler arasına geometrik ve bitkisel grupların yerleştirilme düzeninin benzerini Kuşci kemerlerinde görmekteyiz⁴⁷⁸.

Kat.No.46, Kat.No.47 ve Kat.No.48'deki aslanları, Ayanis Kalkanı'nda⁴⁷⁹, ve Adilceviz Kef Kalesi sütun kabartması üzerinde yer alan tanrı Haldi'nin altındaki aslanlarla⁴⁸⁰ karşılaştırdığımızda, hafif dolgun yapıları ve gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi ile benzediğini görmekteyiz. Ancak Ayanis Kalkanı ve Haldi'nin altındaki aslanların uzun gövde ve boyunlarının kısa ve kalın yapılarıyla örneklerimizden erken oldukları görülmektedir. Kat.No.46, Kat.No.47 ve Kat.No.48'deki aslanların yapısı, M.Ö.7.yy.'ın sonlarına tarihlenen Kuşci kemerlerindeki⁴⁸¹ hantal ve küt yapılarına henüz ulaşmamıştır. Ayrıca örneklerimiz, III. Rusa dönemine tarihlenen Toprakkale

⁴⁷⁶ Kellner, Gürtelbloche, 44 vd. Kat.Nr.100, 101 Taf.28-29.

⁴⁷⁷ Kellner, Gürtelbloche, 35, Kat.Nr.47 Taf.16, 17, Kat.Nr.75,76,77 Taf.20, Kat.Nr.91 Taf.24.

⁴⁷⁸ Hanfmann, Bulls, 211 Pl.XX-2. ; Barnett, Cemetery, 194 vd. Fig.48. ; Hamilton, Decorated, 50 vd. Fig.3. Pl.IIa, b, c ; Seidl-Cameyer, Guß, 706, Abb.1. ; Muscarella, Belt, 433, Fig.38.

⁴⁷⁹ Derin-Çilingiroğlu, Weapons, 179 Fig.11 ; 23.

⁴⁸⁰ Akurgal, Anadolu, 179 Res.57c. ; Seidl, Urartäische, 558, Fig.3. ; Çilingiroğlu, Urartu, 141 Çiz.32.

⁴⁸¹ Hanfmann, Bulls, 211 Pl.XX-2. ; Barnett, Cemetery, 194 vd. Fig.48. ; Hamilton, Decorated, 50 vd. Fig.3. Pl.II a, b, c ; Seidl-Cameyer, Guß, 706, Abb.1. ; Muscarella, Belt, 433, Fig.38.

Kalkanı'ndaki⁴⁸² aslanlara hafif dolgun yapılarıyla benzeşir. Ancak kalkandaki aslanların vücut detay işlenişi örneklerimizden geçtir.

Kat.No.46 (Res.147-152, Çiz.33), Kat.No.47 (Res.153-154, Çiz.34) ve Kat.No.48 (Res.155-158, Çiz.35)'in genel bezeme düzeni ve karşılaştırmalar sonucunda, M.Ö.7.yy. üçüncü çeyreğine tarihlendirebiliriz.

Karışık figür süslemeliler grubundaki Kat.No.49 (Res.159-160) ve Kat.No.50 (Res.161-162, Çiz.36)'in genel görünüşleri ve bezeme düzenleri birbirine çok yakındır. Kat.No.49 ve Kat.No.50'in ana bezeme alanını, küçük halka kümelerinden oluşan şeridin kuşatması ve figürler arasına dik olarak büyük baklava dilimi rozetlerinin yerleştirilmesi, ortak özelliktir. İki örneğimizde ayrıca, fantastik yaratıklar, geometrik rozetlerle dönüşümlü olarak üst üste yerleştirilmiştir. Örneklerimizin bezeme düzenleri ve figürlerin yerleştirilişi göz önüne alındığında, aynı dönemde üretilmiş olmalıdır.

Kat.No.49'un yüzeyi yıprandığı için figürlerdeki bazı detaylar zor seçilebilmektedir. Kat.No.50, Kellner'in eserinden "Kat.No.107"⁴⁸³ ile gösterilen kemerin bir parçasını oluşturuyor olmalıdır. Çünkü kemerin genel yapısı, bezeme düzeni ve üzerindeki figürlerin benzerliği aynıdır.

Kat.No.49'un bezemeleri arasında, Kat.No.50'den farklı olarak koşar durumda betimlenmiş aslan figürü bulunmaktadır. Ayrıca Kat.No.49'daki fantastik yaratıklar, kuş başlı, kanatlı ve at gövdeli olmalarıyla Kat.No.50'dekilerden ayrılmaktadır. Kat.No.50'deki fantastik yaratıklar, insan başlı ve ayaklı, kuş kanatlı ve kuş kuyrukludur.

İki örneğimizin bezeme düzeni M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihllediğimiz Kat.No.44 (Res.139-140) ile benzerdir. Bu üçü arasındaki benzerlikleri, kemerlerin alt ve üst sınırını küçük halka bantlarının sınırlandırması ve halkalarla dönüşümlü yerleştirilen büyük bakla şeritlerinin dik yerleştirilmesi oluşturmaktadır. Ayrıca, Kat.No.50'deki fantastik yaratıkların Kat.No.44'dekilerle benzeştiği görülmektedir. Kat.No.50'dekiler yürür durumda betimlenirken, Kat.No.44'dekiler ok atar biçimde betimlenmiştir.

Kat.No.49'daki koşar durumdaki aslanın genel görünüşü, hafif dolgun yapıdadır. Aslan bu yapısıyla M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihllediğimiz Kat.No.44 (Res.139), Kat.No.46 (Res.149), Kat.No.47 (Res.153) ve Kat.No.48 (Res.156)'dekilere benzemektedir.

⁴⁸² Barnett, British, 39, Plt.11-13. ; Loon, Art, 116, Plt.XXV. ; Azarpay, Artifacts, 67, Plt.56-58. ; Akurgal, Anadolu, 179 Res.58a.

⁴⁸³ Kellner, Gürtelbleche, 46 Kat.Nr.107 Taf.30-31.

Kat.No.49 ve Kat.No.50'deki bitkisel ve geometrik unsurların figürler arasında çoğalması ve tarihlediğimiz kemerlerle karşılaştırmalar sonucunda, bu iki kemeri M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihleyebiliriz.

Karışık figür süslemeli grubun son iki örneğini oluşturan Kat.No.51 (Res.163-168) ve Kat.No.52 (Res.169-170), genel bezeme düzeni bakımından farklı olmasına karşın, figürlerin işleniş tekniği açısından yakın benzerlik içindedir. Kat.No.51'in yüzeyine bezeme örgesi olarak, koşar durumda üst üste üç sıra boğa, dağ keçisi, fantastik yaratıklar ile figürler arasında yer alan geometrik kümeler yerleştirilmiştir. Kat.No.52 (Res.169-170)'de ise koşar durumda aslan, insan başlı fantastik yaratık, gonca şeridi ile saç örgü bandı yer almaktadır. İki örneğimizde, bütün figürler ağır ve hantal yapıda tamamen stilize olmuş durumda işlenmiştir. Kat.No.51 (Res.168) ve Kat.No.52 (Res.169)'de insan başlı, kuş kanatlı ve aslan gövdeli yaratıklar, işleniş teknikleri ile ortak özellik gösterirler. Aralarında tek fark, Kat.No.51'de fantastik yaratığın kuyruğu aslan, Kat.No.52'de ise balık kuyruğu şeklinde görülmektedir. Bu benzerlikler ve işleniş tekniklerinin birbirine yakın olması nedeniyle iki örneğimiz, aynı dönemde üretilmiş olmalıdır.

Kat.No.51'de, Kat.No.52'den farklı olarak, koşar durumda boğa (Res.167), Anzu (Res.166) ve dağ keçileri (Res.165) bulunmaktadır. Buna karşın Kat.No.52'de, Kat.No.51'de bulunmayan, aslan figürü ile tomurcuk ve saç örgü şeridi yer almaktadır. Kat.No.51 ve Kat.No.52'deki insan başlı fantastik yaratıkların benzerini, Kat.No.34 (Res.90, 92)'de görmekteyiz.

Kat.No.51, genel yapısıyla, M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.69 (Res.233-234) ve Kat.No.70 (Res.235-240) ile yakın benzerlik içerisindedir. Bütün bu örneklerde figürler üç sıra ve figürler arasına geometrik ve bitkisel örgelerden oluşan kümeler yerleştirilmiştir. Bunun yanı sıra boğaları tekil olarak ele aldığımızda, ağır ve hantal yapılarıyla benzerlik içinde oldukları görülmektedir. Kat.No.51'in Kat.No.69 ve Kat.No.70'den ayrılan yönü, figürler arasında yatay saç örgü kuşaklarının bulunmamasıdır.

Kat.No.51'deki Anzu'nun benzerleri Kat.No.13 (Res.49-50) ve Kat.No.34 (Res.92, 97)'de bulunmaktadır. Genel yapıları ve vücut detayları bakımından tamamen farklıdır. Ancak Anzu'nun kemerlerde erken dönemden, son dönemlerine kadar kullanılması açısından önemlidir.

Kat.No.52'nin sağ ucunda, aslanların dikdörtgen bir çerçeve içinde bulunuşu M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz 93 (Res.290, Çiz.65), ile benzerdir. Benzerliklerin

başında aslanların küt ve dolgun yapıları, koşar biçimde betimlenmeleri ve vücut detay işlenişleri gelmektedir.

Kat.No.51'in genel görünüşü Kuşci⁴⁸⁴, Giyimli⁴⁸⁵ ve Kellner'in eserindeki iki örnekle⁴⁸⁶ benzeşmektedir. Kat.No.51, özellikle Kuşci kemerindeki figürlerin yerleştirilişi ve figürlerdeki vücut detaylarının aynı denebilecek türde işlenmesiyle daha fazla benzerlik içindedir. Giyimli kemer parçasında sadece bitkisel gruplar ile Anzu'lar üst üste üç sıra yapılmıştır. Giyimli parçasının bu kısmı ve figürlerin vücut işlenişleri Kat.No.51'dekine benzemektedir. Kellner'in eserindeki örneklerden birinin⁴⁸⁷ figürleri arasında yatay kuşaklar uzanmakta ve Kat.No.51'den farklı özellik göstermektedir.

Kat.No.52'deki figürlerin yerleştirilişi olarak benzerini Kellner'in eserinde bir örnekte⁴⁸⁸ izleyebilmekteyiz. Ancak Kellner'in eserinde aslan figürlerini çift kabarık şeritler ile palmet dizisi sınırlandırmaktadır. Bunun dışında figürlerin küt yapısı ve vücut işlenişleri tamamen benzerdir. Kat.No.52'deki aslanların yapı ve vücut detay işleniş benzerini Dedeli kemerinde⁴⁸⁹ de görmekteyiz.

Kat.No.51'den boğayı ve Kat.No.52'den aslanı ele alarak, Ayanis Kalkanı'ndakilerle⁴⁹⁰ karşılaştırdığımızda, vücutlarında aşırı derecede hantallık ve ağırlık nedeniyle geç olduklarını görürüz. Bu yapılarıyla Kuşci kemerindeki figürlerle tamamen benzeşmektedirler.

Figürlerdeki stilizenin tamamen artması, kemerlerin genel gelişimi içinde ve yaptığımız değerlendirmeler sonucunda, Kat.No.51 (Res.163-168) ve Kat.No.52 (Res.169-170, Çiz.37)'yi, M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihlendirmek mümkündür.

2.2.2.2.Çok Kuşaklı Bezemeliler

2.2.2.2.1.Süslemeli Av Sahneleri: Bu grup içinde Kat.No.53 (Res.171-180, Çiz.38), Kat.No.54 (Res.181-182, Çiz.39), Kat.No.55 (Res.183-184, Çiz.40), Kat.No.56 (Res.185-186, Çiz.41), Kat.No.57 (Res.187-188, Çiz.42), Kat.No.58 (Res.189-190, Çiz.43),

⁴⁸⁴ Hanfmann, Bulls, 211 Pl.XX-2. ; Barnett, Cemetery, 194 vd. Fig.48. ; Hamilton, Decorated, 50 vd. Fig.3. Pl.IIIa,b,c ; Seidl-Cameyer, Guşci, 706, Abb.1. ; Muscarella, Belt, 433, Fig.38.

⁴⁸⁵ Taşyürek, Giyimli, 212 vd. Fig.9.

⁴⁸⁶ Kellner, Gürtelbleche, 40 Kat.Nr.74 Taf.16-17, 56 Kat.Nr.188 Taf.50-51.

⁴⁸⁷ Kellner, Gürtelbleche, 56 Kat.Nr.188 Taf.50-51.

⁴⁸⁸ Kellner, Gürtelbleche, 40 Kat.Nr.74 Taf.16-17.

⁴⁸⁹ Taşyürek, Dedeli, 153 vd. Fig.1 Res.4, 8, 15.

⁴⁹⁰ Derin-Çilingiroğlu, Weapons, 179 Fig.11, 23.

Kat.No.59 (Res.191-196), Kat.No.60 (Res.197-198, Çiz.44), Kat.No.61 (Res.199-202, Çiz.45), Kat.No.62 (Res.203-210), Kat.No.63 (Res.211-214) ve Kat.No.64 (Res.215-220, Çiz.46), ile incelediğimiz kemerlerin ortak özelliği, bezeme alanlarının çeşitli şerit bantlarla enlemesine kuşaklara bölünmesi ve bu alanlarda değişik avcı figürlerinin yer almasıdır. Bu gruptaki kemerlerde genellikle figürler arasında, geometrik ve bitkisel bezemeler bulunmaktadır.

Süslemeli av sahneleri grubu içinde yer alan Kat.No.53, Kat.No.54, Kat.No.55, Kat.No.56, Kat.No.57 ve Kat.No.58, aynı dönem özellikleri göstermektedir. Genel bezeme düzenlerinde farklılıklar görülse de, tekil karşılaştırmalarla aynı dönemde üretildikleri anlaşılmaktadır.

Küçük parçalardan oluşan Kat.No.54 (Res.181-182), Kat.No.55 (Res.183-184), Kat.No.56 (Res.185-186) ve Kat.No.57 (Res.187-188)'nolu kemerler, üzerlerindeki bezeme stilleri, figür detaylarının işleniş tekniği ve parçalar üzerindeki patınalar göz önüne alındığında aynı kemere ait parçalar olduğu görülmektedir.

Örneklerimizde, içi noktalı kabark çizgilerin sınırlandırdığı şeritlerin, üç yatay bezeme kuşağına bölünmesi ortak özelliktir. Figürler arasında bitkisel örgelerin yer alması da bir başka benzer yöndür. Kat.No.53'deki aslanların genel yapısı, aynı kemere ait Kat.No.54 (Res.182) ve Kat.No.56 (Res.186)'dakilerle; gövdenin ince uzun, baş ve boynun kalın yapısı ve vücut ayrıntılarının çentiklerle belirtilmesi ortak özellik olarak görülmektedir.

Kat.No.53'deki alt alta üç sıra dizilen hayat ağaçlarının (Res.173-174); gövde merkezine ve dal uçlarına palmetler yerleştirilmiştir. Hayat ağaçlarının bu özelliğini aynı şekilde Kat.No.58 (Res.190)'de de izlemekteyiz. Ayrıca Kat.No.53 (Res.179), Kat.No.54 (Res.181) ve Kat.No.58 (Res.190)'daki süvarilerin de benzer şekilde, orantısız biçimde işlendikleri görülmektedir. İkisi arasındaki fark, Kat.No.53'de mızrak atar, Kat.No.54'de geriye, Kat.No.58'de ise öne doğru ok atar biçimde betimlenmesidir. Kat.No.53, Kat.No.54, Kat.No.55, Kat.No.56, Kat.No.57 ve Kat.No.58'deki bazı bezemelerin aynı denecek türden birbirlerine benzemesi nedeniyle, bu kemerlerin aynı dönemde üretildiklerini söyleyebiliriz.

Kat.No.54, Kat.No.55, Kat.No.56 ve Kat.No.57'de frizlerin üst ve alt sınırına yerleştirilen palmet dizilerinin benzerini, Kat.No.34 (Res.90-96), Kat.No.36 (Res.104) ve Kat.No.65 (Res.221-226)'de görmekteyiz. Ancak Kat.No.34 ve Kat.No.65'deki palmet dizileri, halkalarla dönüşümlü olarak yerleştirilmesi farklıdır.

Kat.No.54'deki geriye ok atan süvarinin benzerini M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.9 (Res.37, Çiz.7) ve Kat.No.12 (Res.47)'de görmekteyiz. Kat.No.55 (Res.183-184)'deki savaş arabasının benzerini, yine Kat.No.9 (Res.45-46)'da bulabilmekteyiz. Kat.No.9 ve Kat.No.12'de yer alan figürlerin detay işlenişleri Kat.No.54 ve Kat.No.55'den farklı ve erken dönem özelliği içermektedir.

Kat.No.58'de ok atan süvarileri tekil olarak ele aldığımızda benzerini, Kat.No.10 (Res.41-42, Çiz.8) ve Kat.No.11 (Res.43-44, Çiz.9)'de bulmaktayız. Kat.No.10 ve Kat.No.11'deki süvarilerin dinamik yapısı ve at ile sürücünün uyumu içinde betimlenmesi ile Kat.No.58'dekilerden erken özellikler göstermektedir.

Bu grup içinde en güzel örneklerden birini oluşturan Kat.No.53 (Res.171-180)'ün bezeniş düzeni bakımından benzeri bulunmamaktadır. Örneğimizdeki kabarık şeritlerin sınırlandığı kuşaklarda aslan, boğa, süvari, piyade, dağ keçisi, fantastik yaratıklar, hayat ağaçları ve küçük palmyeler yer almaktadır. Hayat ağacının dışında, figürler, üst üste aynı pozisyonda çok az yerleştirilmiştir.

Kat.No.53'ün kuşaklarında, erken dönemden gelen konulu anlatımların devam ettirme çabası görülmektedir. Bu içeriğiyle M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.4 (Res.8-9, Çiz.3) ve Kat.No.16 (Res.55-57, Çiz.14) ile yakınlık içerisinde. Özellikle üç parçadan oluşan Kat.No.16'daki aslan ve boğaların farklı pozisyonlarda işleniş ve hayat ağacına karşı aslanın ön bacağını kaldırış biçimi Kat.No.53 (Res.173-176) ile benzerdir. Ancak Kat.No.16 (Res.57)'daki kartuş içindeki tomurcuklu dallara sahip hayat ağacı, Kat.No.53'de kartuştan çıkmış ve dalların ucuna da palmetler yerleştirilmiştir. Bununla birlikte Kat.No.16'daki aslan ve boğaların genel yapısı ve vücut detay işleniş erken özellikler gösterirken, Kat.No.53'dekiler daha geç dönem özelliği taşımaktadır. Örneğimizdeki hayat ağacına antitetik durumda aslanlar, boğalar, fantastik yaratıklar ve dağ keçileri yerleştirilmiştir. Dağ keçileri diğerlerinden farklı, tırmanır biçimde betimlenmiştir (Res.174). Buradaki hayat ağaçları erkenden gelen kütle ilişkilerini, değişse de sürdürdüğünü söyleyebiliriz.

M.Ö.8.yy. içinde, hayat ağacı kütle ilişkili olarak kartuş içinde gösteriliyor. M.Ö.8.yy.ın sonlarına doğru kartuş yapılmıyor. Dal uçlarına nar çiçeği, tomurcuk ve palmet gibi örgeler ağırlıklı olarak işlenmeye başlıyor. Bu örgeler tek başlarına verilebildikleri gibi genelde iki türün, bazen de üç türün karışık olarak verildiği de görülmektedir. Bu karışık

kullanımının en güzel örneğini Altıntepe üç nolu mezardan çıkmış dört fildişi eserde⁴⁹¹ ve Ayanis Susi tapınağı içindeki su mermerinden (alabaster) yapılmış sunak⁴⁹² üzerinde görülüyor. Ayrıca kartuşsuz hayat ağaçlarını Ayanis⁴⁹³ ve Toprakkale⁴⁹⁴ mühür baskılarında da görmekteyiz. Hayat ağacı M.Ö.8.yy. sonlarından itibaren kemerlerde de aynı şekilde görülüyor. Bu dönem kemerlerde yani M.Ö.7.yy. içinde, hem dini işlevde hem de bezeme örgesi olarak kullanılıyor. Bezeme örgesi olarak kullanılanlar daha çok kemerin ana bezeme alanında alt alta iki veya üç sıra, palmet dal uçlarına sahip ağaç şeklinde - Kat.No.53 hariç- görülüyor. Palmet yapraklı hayat ağaçlarının dışında, nar çiçekli veya tomurcuk dallı hayat ağaçlarına kemerin ana bezeme alanında pek rastlanılmıyor. Palmet yapraklı hayat ağacı M.Ö.7.yy. boyunca figürler arasına ara ara bezeme olarak kullanılmaya devam ediyor. Ancak yüzyılın sonlarına doğru figürler arasında daha çok geometrik ve bitkisel örgelerden oluşan kümeler yer alıyor. Hayat ağacının bu gelişimi içinde Kat.No.53'deki betimleniş şekilleri göz önüne alındığında, bezeme örgesinden çok kültle ilişkili olarak işlendiği görülmektedir. M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.37 (Res.105-107) ve Kat.No.38 (Res.109-114)'da tamamen bezeme örgesi olarak, figürler arasında yer almaktadırlar.

Kat.No.53'deki figürlerden aslan ve boğaları (Res.176, 178) ele aldığımızda benzerini, Kat.No.65 (Res.221-222, Çiz.47) ve Kat.No.75 (Res.248, 249, 254, Çiz.55)'de görmekteyiz. Bu örneklerdeki aslanlarda; gövdesi ince uzun, baş ve boynun kalın yapısı, yele ve gövde altı sınırının çentiklerle belirtilmesi, ortak özellik olarak görülmektedir. Bu örneklerdeki boğaların yapısı birbirine benzemesine karşın, bazı vücut detaylarında farklılıklar görülebilmektedir. Farklılıkların başında Kat.No.53'dekilerde daha çok çentik çizgiler kullanılırken , Kat.No.65 ve Kat.No.75'de küçük halka çizgilerin kullanılması gelmektedir. Bunun yanı sıra Kat.No.53'de aslan ve boğalar farklı pozisyonlarda verilmesine karşın, Kat.No.65 ve Kat.No.75'de koşar durumda betimlenmiştir.

Kat.No.53'de mızrak atar biçimde betimlenen süvarinin benzerini M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.33 (Res.89) ve Kat.No.35 (Res.101)'de görmekteyiz.

⁴⁹¹ T. Özgüç, Altıntepe II. (1969) 56, Res.57 Lev.L/1-4.

⁴⁹² Çilingiroğlu, Temple, 59, Fig.19-23.

⁴⁹³ Ayanis'de bulunan mühürler, Abay tarafından II. Rusa (M.Ö.685-645) dönemine tarihlendirilmiştir. E. Abay, "Seals and Sealings" Ayanis I., Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini, 200,1 323, Fig.1, 2, 3, 15, 16. ; M. Salvini, "Inscriptions On Clay" Ayanis I., Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 316-317, Fig.1-4, Fig.8a, b, c, d, e.

⁴⁹⁴ Toprak kale mühürleri Loon tarafından M.Ö.7.yy. içine tarihlendirilmiştir. Loon, Art, 152, Fig.19E/7, 8, 9, 10. ; U. Seidl, "Siegelabdrücke auf Tonverschlüssen aus Toprakkale", Beiträge zur Vorderasiatischen Archäologie Winfried Orthmann Giewidmet (2001) 453-455, Abb.4, 8.

Kat.No.53'deki süvarinin atı yürür durumda iken, diğer örneklerde koşar durumda betimlenmiştir. Ancak Kat.No.53'deki süvarinin başı, gövdeye oranla oldukça büyük olması ve vücut ayrıntılarının özensizce işlenmesi, Kat.No.33 ve Kat.No.35'dekilerde de görülmektedir. Ayrıca Kat.No.53'deki süvari zırhının yatay koşut çizgilerle belirtilişini Kat.No.35'de görmekteyiz.

Kat.No.53 (Res.176, 174)'deki sirenlerin benzerlerini, M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.59 (Res.195-196) ve Kat.No.90 (Res.285-286)'da görmekteyiz. Kat.No.53'deki siren küçük bir miğfer giyerken, Kat.No.59 ve Kat.No.90'dakilerin başı açıktır.

Kat.No.53'de iki aslan arasında, yürür durumda teçhizatlı bir piyade (Res.180), ellerini öne doğru yatay "V" şeklinde uzatır biçimde betimlenmiştir. Bu şekilde yalnız işlenişini M.Ö.8.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.9 (Res.38)'da, ok atar biçimde görmekteyiz. Başlarında küçük miğfer ve uzun elbiseleri benzerdir.

Kat.No.54, Kat.No.55, Kat.No.56 ve Kat.No.57'den oluşan kemerin genel görünüşü, Kellner'in eserinde dört kemerle⁴⁹⁵ ve Gaziantep'den⁴⁹⁶ bir örnekle benzeşmektedir. Kellner'in eserindeki figürlerin vücut işlenişleri Kat.No.54, Kat.No.55, Kat.No.56 ve Kat.No.57'dekilerden farklıdır. Fakat figür arasında gül bezeklerin bulunması benzerdir. Kat.No.54, Kat.No.55, Kat.No.56 ve Kat.No.57'nin en yakın benzerini Gaziantep kemeri oluşturmaktadır. Aslan ve boğaların vücut işlenişlerinin benzer olduğu görülmektedir. Ancak Gaziantep kemerinde gül bezeklerin yanı sıra malta haçları da kullanılmıştır.

Kat.No.53 ve Kat.No.58'deki üç sıra hayat ağaçlarının benzeri Kellner'in eserinde⁴⁹⁷, ve Giyimli'den birer kemerde⁴⁹⁸, figürleri birbirinden ayırmada, bezeme örgesi olarak kullanıldığını görmekteyiz. Kat.No.53'ün sol ucunda yer alan palmye ağacı biçimindeki bezemeyi aynı konumuyla yine Kellner'in eserindeki bir kemerde⁴⁹⁹ bulabilmekteyiz. Bu ağaç biçimdeki palmyeler pektoraller üzerinde de bulunmaktadır⁵⁰⁰.

⁴⁹⁵ Kellner, Gürtelbleche, 30 Kat.Nr.12, 13 Taf.4-5, 127 Taf.34-35, 137,140 Taf.36.

⁴⁹⁶ Çilingiroğlu tarafından Gaziantep kemeri M.Ö.7.yy.ın başlarına tarihlendirilmiştir. Çilingiroğlu, Gaziantep, 49-55.

⁴⁹⁷ Kellner, Gürtelbleche, 49 Kat.Nr.127 Taf.34-35.

⁴⁹⁸ Taşyürek, Giyimli, 209 Fig.5.

⁴⁹⁹ Kellner, Gürtelbleche, 49 Kat.Nr.124 Taf.35.

⁵⁰⁰ Kellner, Urartu, Taf.18/1.; O. A. Taşyürek, "Eine aus Giyimli Stammende Weihplatte", Zeitschrift Für Assyriologie, 69/II. 1979, 252, Abb.11. ; H. J. Kellner, "Medallions and Pectorals" Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 169, Fig.6,7.

Kat.No.53, Kat.No.54 ve Kat.No.58'deki süvarileri Altıntepe Kemerli'ndeki süvarilerle⁵⁰¹ karşılaştırdığımızda, orantısızca işlenişlerinin benzeştiği görülmektedir. Özellikle süvarilerin başı, gövdeye göre orantısızca büyük yapılışını Altıntepe örneğinde de izleyebilmekteyiz. Bu benzerliğe karşın, örneklerimizdeki atların uzun yapısı, bodur yapılı Altıntepe örneklerinden farklıdır.

Kat.No.53, Kat.No.54 ve Kat.No. 56'daki aslanları Ayanis Kalkanı'ndakilerle karşılaştırdığımızda⁵⁰², vücut yapılarının benzeştiğini görürüz. Özellikle gövdenin uzun yapısı ve boynun kalın tutulması gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi, ön bacak kürek kemiklerinin lades şeklinde belirtilmesi benzerken, bacak kasları ve yelenin işlenişleri farklıdır. Kat.No.53 ve Kat.No.57'de görülen boğalarında Ayanis Kalkanı'ndakilerle benzeşmektedir. Ayrıca örneklerimizdeki aslanların genel yapıları yine Adilcevaz Kef Kalesi⁵⁰³ sütun altlığındaki aslanlarla da benzeşmektedir. Adilcevaz aslanlarının bacak kasları, çizgilerle belirtilmesi ve yelelerin "S" biçiminde gösterilmesi örneklerimizdekilerden farklıdır. Ancak bu yapılarıyla aralarında fazla bir zaman fark bulunmamalıdır.

Kat.No.53 (Res.171-180, Çiz.38), Kat.No.54 (Res.181-182, Çiz.39), Kat.No.55 (Res.183-184, Çiz.40), Kat.No.56 (Res.185-186, Çiz.41), Kat.No.57 (Res.187-188, Çiz.42) ve Kat.No.58 (Res.189-190, Çiz.43)'den oluşan grupta figürler arasında hayat ağacı, gül bezeklerin yanı sıra palmet dizisinin yer alması ve M.Ö.8.yy.ın sonlarına doğru başlayan çözülmenin artarak devam etmesiyle kemerleri, M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreğine tarihlendirmek mümkündür.

Süslemeli av sahneleri grubu içinde yer alan Kat.No.59 (Res.191-196), Kat.No.60 (Res.197-198, Çiz.44) ve Kat.No.61 (Res.199-202, Çiz.45) aynı dönem özellikleri göstermektedir. Genel bezeme düzenlerinde benzer çok az figür bulunduğu için hepsi tekil olarak değerlendirilecektir.

Bunlardan Kat.No.59'un yüzeyini palina tuttuğu için, bezemelerin genel hatları seçilebilmektedir. Kemer yüzeyi iki yatay kabarık şeritle üç bezeme kuşağına bölünmüştür. Kuşaklardaki figürler arasına, gül bezek ve malta haçı rozetleriyle hayat ağaçları dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir.

⁵⁰¹ Özgüç, *Strip*, 848, 852, Pl.295a, Pl.298a, b.

⁵⁰² Derin-Çilingiroğlu, *Weapons*, 179 Fig.11,23.

⁵⁰³ Akurgal, *Anadolu*, 179 Res.57c. ; Çilingiroğlu, *Urartu*, 141 Çiz.32.

Kat.No.59'un genel bezeme düzeni Kat.No.66 (Res.227) ve Kat.No.67 (Res.229-230, Çiz.48) ile benzerdir. Kat.No.59'da sadece dış konturları seçilebilen aslan ve boğaların hafif uzun ve dolgun yapılarının benzerini, M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.45 (Res.143-146), Kat.No.66 (Res.227), Kat.No.67 (Res.229-230) ve Kat.No.61(Res.200-202)'de görmekteyiz.

Kat.No.59 (Res.194)'da diz çökmüş ok atar biçimde betimlenen avcının benzerini Kat.No.39 (Res.121-122) ve 6 Kat.No.0 (Res.198)'da görmekteyiz. Kat.No.59'da ok atan avcılar kuşaklarda yer alırken, Kat.No.39'da hayat ağaçlarının dalları arasında bulunmaktadır. Kat.No.60'da ise konum olarak Kat.No.59'daki gibi kuşaklarda işlenmesi benzeşirken, kanatlı olarak betimlenişi farklılık gösterir. Diz çökerek ok atan bütün avcı figürleri küçük miğferli olarak betimlenmiştir.

Örneğimizde figürler arasında bezeme örgesi olarak kullanılan üç katlı hayat ağaçlarının benzerlerini, M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.37 (Res.107), Kat.No.38 (Res.109-114), Kat.No.39 (Res.106-021) ve Kat.No.67 (Res.229-230)'de aynı biçimde görmekteyiz. Ayrıca Kat.No.59'un sağ ucundaki dikdörtgen çerçeve içinde bulunan hayat ağacının benzerlerini, aynı konumuyla M.Ö.7.yy.ın birinci yarısına tarihlediğimiz Kat.No.72 (Res.242), Kat.No.77 (Res.258), Kat.No.79 (Res.267), Kat.No.80 (Res.269) ve Kat.No.81 (Res.271)'de de izleyebilmekteyiz.

Örneğimizdeki yürür durumda betimlenen sirenlerin benzerleri, Kat.No.38 (Res.111) ve Kat.No.90 (Res.285-286)'da işlenmiştir. Üç örneğimizdeki sirenlerin dolgun yapıları ve başlarının açık betimlenişi ortak özelliktedir.

Kat.No.59'un sol ucunda (Res.192), iki kanadı açık, uçar görüntüsü içinde betimlenen kuş figürlerinin benzerlerini Kat.No.72 (Res.243)'de ziyafet sahnesinin üst kısmındaki boşlukta görmekteyiz. Bu kuş, Kat.No.59'daki kuş figürüyle, gövde ve kanat teleklerinin işlenişi açısından da benzerlik içindedir.

Kat.No.59'un genel görünüşünü, figürler ve ara rozetler açısından tam olmamakla birlikte Kellner'in eserinde bir örnekte⁵⁰⁴ işlenmiştir. Uçan yırtıcı kuş figürleri daha çok kemerlerde toka bağlantıları⁵⁰⁵ üzerinde görülmektedir. Kat.No.59'deki gibi kuş figürünün

⁵⁰⁴ Kellner, Gürtelbleche, 54 Kat.Nr.164 Taf.42-43.

⁵⁰⁵ Taşyürek, Kemerler, 10, Fig.8-9, Res.30-33 ; "Adana Bölge ve Gaziantep Müzelerindeki Urartu Heykelsik ve Madeni Kapları", TAD. XXII/2, 1976, 102, Res.3a,b, Fig.1a,b. ; ; R.B. Wartke, "Toprakkale Untersuchungen zu den Metallobjekten im Vorderasiatischen Museum zu Berlin", Schriften Zur Geschichte und Kultur Des Alten Orients, 22, 1990, 75vdd. Taf.XX/1-3 ; Kellner, Gürtelbleche, 28 Kat.Nr.1 Taf.1, 39 Kat.Nr.69 Taf.18, 82 Kat.Nr.441, 442, 443 Taf.87.

ana bezeme alanda kullanılışını, özel bir koleksiyonda⁵⁰⁶ ve Nahcivan Arkeoloji Müzesi'ndeki bir kemer parçası⁵⁰⁷ üzerinde izleyebilmekteyiz. İki kemerdeki kuş figürleri, örneğimizdeki kuş figürüne benzemesine karşın, Nahcivan örneğinin gagası ucunda, kesik insan başı betimlenmiştir. Uçan kuş figürlerini, erken döneme tarihli Anzaf Kalkanı⁵⁰⁸ üzerinde de görmekteyiz. Anzaf Kalkanı'ndakiler, Kat.No.59'dakilerden, gövde ve kanat telekleri açısından daha gerçekçi bir şekilde yapılmıştır. Uçan kuş figürleri erken dönemden gelen bir bezeme örgesi olarak kullanılmıştır. Ancak Kat.No.59'da her ne kadar bezeme örgesi olarak diğer figürler gibi kullanılmışsa da, Calmeyer'in söylediği gibi uçan kuş figürlerinin fantastik yaratıklarla birlikte kötülöklere karşı koruyucu bir fonksiyonu olduğu da söylenebilir⁵⁰⁹.

Kat.No.59'daki aslan ve boğalar, Altuntepe kemerindekilerden⁵¹⁰ daha ince uzun yapıda olmalarıyla daha geç dönem özelliğı gösterirler. Örneğimizdeki aslan ve boğaların genel yapıları Ayanis kalkanı üzerindekiyle daha çok benzemektedir. Ayrıca genel yapılarını Adilcevaz Kef Kalesi sütün altlığındaki aslanlarla da görmekteyiz⁵¹¹.

Kemerlerin genel gelişimi içinde figürler arasında bezeme örgesi olarak hayat ağaçlarının, gül bezek ile malta haçlarının kullanılması ve karşılaştırmalar sonucunda Kat.No.59 (Res.191-196)'u, M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlendirebiliriz.

Küçük bir parçadan oluşan Kat.No.60 (Res.197-198)'da, üç katlı olarak diz çökmüş ok atan kanatlı insan figürleri ile bunun arkasında halkaların oluşturduğu geometrik kümeler bulunmaktadır.

Kat.No.60'daki diz çökmüş ok atan kanatlı insan figürünün benzerini M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.39 (Res.119,121) ve Kat.No.59 (Res.194)'da görmekteyiz⁵¹². Örneğimizdeki ok atan figür, Kat.No.59'daki ile aynı konumda bulunmaktadır. Kat.No.39'da ise hayat ağaçlarının dalları arasında yer almaktadır. Kat.No.60'daki ok atan figürün kanatlı oluşu iki örnekten de ayrılan yanıdır. Bu örneklerin içerisinde, Kat.No.39'dakinin genel yapısı ve işleniş özellikleri Kat.No.60'ı daha çok çağrıştırmaktadır.

⁵⁰⁶ P. Calmeyer, "İkonographie und Stil urartäischer Bildwerke", Urartu Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens (1976) 48, Abb.41. ; Kellner, Gürtelbleche, 47 Kat.Nr.112 Taf.32-33.

⁵⁰⁷ V. B. Bahseliyev, Serurun Arkeoloji Abideleri (1993) 109, Fig.13.

⁵⁰⁸ Belli, Urartu, 37, Çiz.17 Res.46, 50, 64, 66, 68.

⁵⁰⁹ P. Calmeyer, "İkonographie und Stil urartäischer Bildwerke", Urartu Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens (1976) 48

⁵¹⁰ Özgüç, Sırip, 851 vd.Pl.297a,b, Pl.298a.

⁵¹¹ Akurgal, Anadolu, 179 179 Res.57c. ; Çilingiroğlu, Urartu, 141 Çiz.32.

⁵¹² Kat.No.52'in yüzeyi patina tutması sebebiyle Kat.No.60'daki ile detay karşılaştırmaları yapılamamıştır.

Kat.No.60'daki ok atan diz çökmüş kanatlı insan figürünün özdeşi yayınlanmış eserlerde bulunmamaktadır. Ancak kemerler de diz çökmüş kanatlı insan figürleri daha çok hayat ağacını kutsama içerisinde kullanılmıştır. Benzerleri Kellner'in eserinde iki örnekte⁵¹³ ve Giyimli'den bir kemer parçası⁵¹⁴ üzerinde yer alır. Kellner'in eserindekiler kartuş içindeki hayat ağacına karşı dini içerikli bir sahnede işlenmiştir. Bu örnek yapısıyla örneğimizden oldukça erkendir. Giyimli parçasında ise friz halinde diz çökmüş kanatlı insan figürleri kollarını yakarıya ve yanlara açar biçimde betimlenmiştir.

Kemerlerin genel gelişimi içinde, Kat.No.59 ve Kat.No.39'daki figürle yakın benzerlik içinde olması sebebiyle, Kat.No.60 (Res.197-198, Çiz.44)'ı da, M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlemek mümkündür.

Kat.No.61 (Res.199-202, Çiz.45)'in yüzeyi, yatay saç örgü şeritlerle üç bezeme kuşağına bölünmüştür. Kuşaklarda aslan, boğa, fantastik yaratık, malta haçları ile palmetler yer almaktadır.

Kat.No.61'deki aslan ve boğaları ele aldığımızda, benzerlerini M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.38 (Res.109-114, Çiz.28), Kat.No.39 (Res.117-122), Kat.No.45 (Res.143-146), ve Kat.No.59 (Res.193-194)'da görmekteyiz. Bu kemerlerdeki aslanların hafif uzun ve dolgun yapıları, yelenin çentiklerle belirtilmesi, gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi ve alt kısmın dikine çizgilerle taranması ortak özellikleridir. Boğaların vücut işlenişinde, gözün yuvarlak, sırt çizgisi ile gövde altının dikine çizgilerle taranması benzer özelliklerdir. Ayrıca Kat.No.61'deki malta haçlarının benzerlerini, aslan ve boğalarda olduğu gibi yine Kat.No.37 (Res.108), 38 (Res.112-114) ve Kat.No.59 (Res.195)'da görmekteyiz.

Kat.No.61'deki, bir elinde mızrak veya kalkan diğer elinde çift ağızlı balta tutan karışık yaratıkların bezeri diğer örneklerde bulunmamaktadır (Res.201-202). Kat.No.61 (Res.199, Çiz.45)'deki aslan baş ve ayaklı, kuş gövdeli fantastik yaratığın ok atışı, Kat.No.37 (Res.105) ve 38 (Res.113)'de de görülmektedir. Ancak hepsinin başlarının insan şeklinde oluşuyla, Kat.No.61'den farklıdır. Kat.No.61'deki bezeme alanlarının alttan ve üstten saç örgü şeridine paralel, belirli aralıklarla palmetler dizisi yerleştirilmiştir. Örneğimiz bu yapısıyla, Kat.No.34 (Res.90-93), 37 (Res.105-108), 54 (Res.181), 55 (Res.183), 56 (Res.185-186) ve 57 (Res.187) ile benzerdir.

⁵¹³ Kellner, Gürtelbleche, 48 Kat.Nr.117, 121 Taf.34.

⁵¹⁴ O. A. Taşyürek, "Eine aus Giyimli Stammende Weihplatte", Zeitschrift Für Assyriologie 69/II, 1979, 246, Abb.2.

Kat.No.61'in genel görünüşünden çok figürler açısından benzerini, Kellner'in eserinde bir kemerde⁵¹⁵ görmekteyiz. Kemerin yüzeyi üç katlı bezeme kuşağına bölünmüştür. Ancak Kat.No.61'dekinden farklı olarak bezeme kuşaklarını birbirinden ayırmada saç örgü yerine içi noktali kabarık şerit kullanılmıştır. Kemerin üzerindeki bazı fantastik yaratıkların Kat.No.61'dekiler ile aynı türde olduğu görülmektedir. Aynı zamanda aslan ve boğaların vücut işlenişlerinin de aynı olduğuna tanık olmaktadır. Figürler arasında Kat.No.61'de malta haçı bulunurken Kellner'in örneğinde sadece gül bezek bulunmaktadır. Kat.No.61'deki alt ve üst saç örgü şeridine paralel uzanan palmet dizilerinin benzerini Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden bir kemerde⁵¹⁶ de izleyebilmekteyiz.

Kat.No.61'deki aslan ve boğaları Ayanis Kalkanı'ndakilerle⁵¹⁷ yakınlık içerisinde olduğunu görmekteyiz. Ayanis Kalkanı'ndakiler yürür şekilde betimlenmesine karşın aslan ve boğaların hafif uzun ve dolgun yapısı, Kat.No.61'dekileri çağrıştırmaktadır. Özellikle aslanların kısa ve kalın tutulan boyunları ile yelenin içbükey çift çizgiyle baştan ayrılması benzerdir. Adilcevaz Kef Kalesi sütun altlığındaki tanrı Haldi'nin altında bulunan aslanlarla⁵¹⁸, da yapı olarak benzeştiği görülmektedir. Ancak vücut detaylarının işlenişinde bazı farklılıklar bulunmaktadır. Yelenin ve gövde altı sınırının birbirine bağlı "S" biçimindeki şekillerden oluşması ile bacak kaslarının çizgilerle vurgulanmıştır.

Bu değerlendirmeler sonucunda Kat.No.61 (Res.199-202, Çiz.45)'i, M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihleyebiliriz.

Kat.No.62 (Res.203-208)'nin yüzeyi, saç örgü şeridi ile üç bezeme kuşağına bölünmüş ve kuşaklara savaş arabası, süvari, piyade, aslan, boğa, fantastik yaratık, bitkisel ve geometrik örgeler yerleştirilmiştir.

Kat.No.62'deki figürler ile aralardaki bitkisel ve geometrik süslemelerin alt alta üç sıra yerleştirilmesini, M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.43 (Res.133-138, Çiz.31), Kat.No.46 (Res.147-152, Çiz.33), Kat.No.47 (Res.153-154, Çiz.34) ve Kat.No.48 (Res.155-158, Çiz.35)'de de görmekteyiz. Kat.No.62'deki aslan ve boğaların genel görünüşü yine yukarıdaki örneklerdekiyle benzeşmektedir. Kat.No.62'deki aslanları ele aldığımızda, dolgun ve ağır yapıları, Kat.No.43, Kat.No.46, Kat.No.47 ve Kat.No.48'de daha hafif yapıda görülmektedir. Ancak aslanların ağızları açık hırlar durumda ve içbükey

⁵¹⁵ Kellner, Gürtelbleche, 54 Kat.Nr.164 Taf.42-43.

⁵¹⁶ L. Ulusman, "Urartu Kemerleri", Mozaik, 15/2, 1996, 44, Res.1.

⁵¹⁷ Derin-Çilingiroğlu, Weapons, 179 Fig.11,23.

⁵¹⁸ Akurgal, Anadolu, 179 Res.57c.; Seidl, Urartäische, 558, Fig.3.; Çilingiroğlu, Urartu, 141 Çiz.32.

çift çizgiyle baştan ayrılan yeleleri, birbirine bağlı halkalardan oluşması ortak özelliktir. Ayrıca gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünüşü ve alt kısmın dikine çizgilerle taranışı bir başka benzeyen yöndür. Bu benzerlikler aslanlarla birlikte boğalarda da izlenebilmektedir.

Kat.No.62'de figürler arasında savaş arabası ve süvarilerin yerleştirilmesi, erken dönemden gelen bir özellik olarak göze çarpmaktadır. Kat.No.62 (Res.204-205)'deki savaş arabalarının bitkisel örgeler arasında verilmesi, Kat.No.55 (Res.183-184, Çiz.40)'deki ile benzeşmektedir. Ancak Kat.No.62'deki atların ağır ve stilize olmuş yapıları, Kat.No.55'den daha geç bir döneme ait olduklarını göstermektedir. Aynı duruma Kat.No.62 (Res.205)'de mızrak atar biçimde betimlenen süvaride de tanık olmaktadır. Kemerlerde savaş arabaları ile süvariler M.Ö.8.yy. da, av ve savaş sahneleri içinde sıkça kullanılırken, M.Ö.7.yy.ın içinde çok az işlenmiştir. M.Ö.7.yy. içinde kullanılanlar da daha çok bezeme amaçlıdır. Çünkü süvari veya savaş arabası üzerinde silahlarını atar biçimde betimlenen savaşçıların yönünde, yaralı hayvan veya düşman görülmemektedir.

Kat.No.62 (Res.205)'deki ok atan sirenlerin benzerini Kat.No.37 (Res.105, Çiz.27), Kat.No.38 (Res.109-110, Çiz.28), Kat.No.44 (Res.140, Çiz.32), Kat.No.63 (Res.212) ve Kat.No.64 (Res.217, 219, Çiz.46)'de görmekteyiz. Kat.No.37 ve Kat.No.38'deki sirenler miğferli ve insan ayaklı, Kat.No.44'dekiler ise başlarında takke türü başlık ve yine insan ayaklı oluşlarıyla Kat.No.62'den ayrılmaktadırlar.

Kat.No.62'de, nar çiçeği ve palmet yapraklı hayat ağaçları, üst üste dönüşümlü olarak işlenmiştir. Palmet yapraklı hayat ağaçlarının benzerlerine Kat.No.38 (Res.109-110), Kat.No.41 (Res.129-130), Kat.No.53(Res.173-176) ve Kat.No.58 (Res.190, Çiz.43)'de rastlamaktayız.

Kat.No.62'nin yayınlanmış kemerler arasında tam benzeri bulunmamaktadır. Ancak Kat.No.62'deki bezeme örgelerini içeren benzer örnekleri Kellner'in eserinde⁵¹⁹ ve British Müzesi'nden birer örnekte⁵²⁰ görmekteyiz. Kellner'in eserindeki örnekte, Kat.No.62'de olduğu gibi saç örgü şeridi kemeri üç bezeme kuşağına bölmüştür. Figürlerden aslan, boğa, süvari ve savaş arabasının Kat.No.62'dekilerle yakınlık içerisinde olduklarına tanık olmaktadır. Kellner'in kemerinde figürler arasına sadece gül bezek ile malta haçları yerleştirilmiştir. Britsh Müzesi'ndeki örnekte ise sadece nar çiçekli hayat ağaçları ile nar çiçeklerinden oluşan grup rozetlerin, figürler arasında yer alması Kat.No.62 ile benzerdir.

⁵¹⁹ Kellner, Gürtelbleche, 58 Kat.Nr.193 Taf.52-53.

⁵²⁰ Curtis, Belts, 131, Fig.7.

Kat.No.62'deki aslan ve boğalar genel yapıları, Ayanis Kalkanı'ndakilerle⁵²¹ benzeşir. Ancak Örneğimizdeki aslan ve boğaların dolgun ve ağır yapıları Ayanis Kalkanı'ndan biraz geç olduklarını gösterir. Ancak Kuşci, kemerindeki⁵²², tamamen stilize olmuş hantal yapıya da henüz ulaşmadıkları görülmektedir.

Kemerlerin genel gelişimi içinde figürler arasında bezeme örgesi olarak hayat ağaçlarının, gül bezek ile geometrik kümelerin artması ve karşılaştırmalar sonucunda Kat.No.62'yi, M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlendirmek mümkündür.

Süslemeli av sahneleri grubunda yer alan Kat.No.63 (Res.211-214) ve Kat.No.64 (Res.215-220, Çiz.46) bezemeleriyle aynı dönem özellikleri göstermektedirler. Örneklerimizin üç bezeme kuşağına bölünmesi, figürlerin işlenişindeki itinasızlıkla birlikte stilize olmuş yapıları ve figürlerin birbirinden tamamen soyutlanmaları aynı dönemde üretildiklerini göstermektedir. Ayrıca iki örneğimizdeki bütün figürlerin ağır ve küt yapıda betimleniş de ortak özelliktir.

Kat.No.63 ve Kat.No.64'teki figürlerden aslanları ele aldığımızda, baştaki organların gelişi güzel işlenmesi ve özellikle ağızlarının yayvan "V" şeklinde belirtilmesi, bozulmuşluğun ve stilize olmanın son aşamasını göstermektedir. Ayrıca gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi ve alt kısmın gelişi güzel dikine çizgilerle taranması da aslanların bir başka ortak özelliğidir. Kat.No.63 ve Kat.No.64'deki aslanlar gibi boğalarında benzer yanları bulunmaktadır. Koşar durumdaki boğaların iri ve büyük gözlerinin bulunması, vücudun alt ve üst sınırı ucu halkalı dikine koşut çizgilerle taranması ortak özelliktir. Örneklerimizdeki sirenlerin ok atar biçimde betimleniş de ortak özelliktir. Kat.No.63 ve Kat.No.64'deki figürler arasında geometrik ve bitkisel örgelerden oluşan grupların yer alması da yine ortak özelliktir. Dolayısıyla iki örneğimizin bezeme düzeni, aynı dönemde üretildiklerini göstermektedir.

Kat.No.63 ve Kat.No.64'in genel bezeme düzeni M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihllediğimiz Kat.No.51 (Res.163-168) ve Kat.No.69 (Res.233-234), Kat.No.70 (Res.235-240) ile yakınlık içindedir. Bu örneklerdeki aslan ve boğaların ağır ve bodur yapısı, vücut detaylarının gelişi güzel işlenmesi örneklerimizdekilere çok yakındır. Geometrik ve bitkisel örgelerin oluşturduğu kümelerin figürler arasında bulunması da ortak özelliktir. Ayrıca örneklerimizdeki aslanların genel yapısını M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihllediğimiz

⁵²¹ Derin-Çilingiroğlu, Weapons, 179 Fig.11.23.

⁵²² Hanfmann, Bulls, 211 Pl.XX-2. ; Barnett, Cemetery, 194 vd. Fig.48. ; Hamilton, Decorated, 50 vd. Fig.3. Pl.IIIa,b,c ; Seidl-Cameyer, Guşci, 706, Abb.1. ; Muscarella, Belt, 433, Fig.38.

Kat.No.52 (Res.169-170), Kat.No.93 (Res.290) ve Kat.No.94 (Res.291-292)'de görmekteyiz.

Kat.No.63 ve 64'ün genel bezeme düzenleri, Kellner'in eserinde üç⁵²³ Adana Bölge Müzesi'nden⁵²⁴ iki, Kuşci⁵²⁵ Dedeli⁵²⁶ ve Tokyo⁵²⁷ kemerleri ile benzeşir. Kat.No.63 ve Kat.No.64'deki aslan ve boğaların stilize olmuş hantal ve bodur yapılarını bu örneklerde izleyebilmekteyiz. Figürler arasında yer alan ara bezemelerin bütün kemerlerde farklı geometrik ve bitkisel gruplardan oluştuğu görülmektedir.

Kat.No.63'deki fantastik yaratığın başının açık ve ok atar durumda betimlenişi, Kellner'in⁵²⁸ ve Adana'dan⁵²⁹ birer örnekle tam benzeşir. Ancak örneklerde ayaklarının insan ayağı şeklinde betimlenişiyle Kat.No.63'dekilerden farklılık gösterirler.

Tokyo örneğindeki aslan, boğa, fantastik yaratıklar ve ara bezeme örgelerinin yerleştirilişi açısından, Kat.No.63'e göre daha fazla Kat.No.64 ile yakınlık içerisindedir. Ayrıca Kuşci kemerinin genel yapısı ve bezeme örgeleri yine Kat.No.64 ile daha fazla benzeşir. Figürlerdeki dolgun yapı, vücut detayları ile ara bezemeler tıpkı denemek türden aynıdır. Sadece Kuşci kemerini yatay bezeme kuşaklarına bölecek şeritler bulunmaması farklıdır.

Kat.No.63 ve Kat.No.64'deki aslan ve boğaları III. Rusa Kalkanı'ndakilerle karşılaştırdığımızda⁵³⁰, genel dolgun yapılarının benzeştiğini görmekteyiz. Buna karşın kalkandaki figürlerin yürür biçimde betimlenişi ve ayak detaylarının çizgilerle verilmesi ile örneklerimizden farklılık gösterirler. Kat.No.64'de olduğu gibi kalkanda da kuşakları birbirinden ayırmada saç örgü şeridi kullanılmıştır.

Kat.No.63 (Res.211-214) ve Kat.No.64 (Res.215-220, Çiz.46), kemerlerin genel gelişimi içinde geometrik ve bitkisel kümelerinin figürleri birbirinden tamamen ayırması, figürlerdeki bozulmanın artması ve karşılaştırmalar sonucunda, M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihlendirebiliriz.

⁵²³ Kellner, Gürtelbleche, 40 vdd. Kat.Nr.74 Taf.16-17, Kat.Nr.164, 169 Taf.42,43, Kat.Nr.188 Taf.50-51.

⁵²⁴ Taşyürek, Kemerler, 23 Fig.21 Res.57, Fig.22 Res.58.

⁵²⁵ Hanfinan, Bulls, 211 Pl.XX-2. ; Barnett, Cemetery, 194 vd. Fig.48. ; Hamilton, Decorated, 50 vd. Fig.3. Pl.IIIa, b, c ; Seidl-Cameyer, Güşü, 706, Abb.1. ; Muscarella, Belt, 433, Fig.38.

⁵²⁶ Taşyürek, Dedeli, 153vd. Fig.1, Res.1-17.

⁵²⁷ Hon-Miyashita-Ishida, Japanese, 70vd., Pl.XX/26.

⁵²⁸ Kellner, Gürtelbleche, 54 Kat.Nr.164, Taf.42,43.

⁵²⁹ Taşyürek, Kemerler, 23 Fig.21 Res.57.

⁵³⁰ Barnett, British, 39 Pl.II-13. ; Azarpay, Artifacts, 67, Plt.56-58.

2.2.2.2.2.Karışık Figür Süslemeliler: Bu grup içindeki Kat.No.65 (Res.221-226, Çiz.47), Kat.No.66 (Res.227-228), Kat.No.67 (Res.229-230, Çiz.48), Kat.No.68 (Res.231-232, Çiz.49), Kat.No.69 (Res.233-234, Çiz.50), Kat.No.70 (Res.235-240) ve Kat.No.71 (Res.241, Çiz.51) farklı türde bezemeler bulunmakla birlikte av sahnesi işlenmeyen örneklerden oluşmaktadır. Bunların bir diğer ortak özelliği saç örgü motifli veya kabarık şeritlerle bezeme kuşaklarına bölünmüş olmalarıdır.

Kat.No.65'in genel yapısı ve özellikle kuşakların dış sınırlarının palmet ve halkaların dönüşümlü yerleştirilmesinden oluşan şeritle sınırlandırılması, Kat.No.34 (Res.90-96, Çiz.25), Kat.No.36 (Res.104, Çiz.26), Kat.No.37 (Res.105-108, Çiz.27), Kat.No.54 (Res.181-182, Çiz.39), Kat.No.55 (Res.183, Çiz.40), Kat.No.56 (Res.185, Çiz.41), Kat.No.57 (Res.187, Çiz.42) ve Kat.No.61 (Res.199-200, Çiz.45) ile benzerdir. Kat.No.65'deki aslan ve boğalar, M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.54, Kat.No.55 ve Kat.No.56'nın oluşturduğu kemer ile Kat.No.57 (Res.188, Çiz.42)'deki - sadece boğa- ile benzeştiği görülmektedir. Özellikle figürlerin hafif dolgun yapıları ve vücut detaylarının işleniş tekniği benzeşmektedir. Kat.No.65 (Res.225)'deki dağ keçileri genel yapısı ve vücutlarındaki halka bezemelerin bulunmasıyla Kat.No.47 (Res.154)'dekilere benzemektedir. Ancak Kat.No.47 (Res.154)'deki dağ keçilerinin gövdesi enlemesine belirli aralıklarla bölünmesiyle Kat.No.65 (Res.225)'den farklılık gösterir. Ayrıca örneğimizdeki dağ keçilerinin kürek kemiği ve vücut işlemelerindeki doğallık, Kat.No.47 (Res.153)'dekilerden erken olduklarını göstermektedir. Kat.No.65 (Res.224)'deki fantastik yaratıkların benzerlerini Kat.No.76 (Res.256-257, Çiz.56)'da görmekteyiz. Kat.No.65'deki fantastik yaratığın ayakları boğa ayağı şeklinde iken Kat.No.76 (Res.255)'da aslan ayağı şeklinde yapılmıştır.

Kat.No.65 (Res.223)'in sağ ucundaki dikdörtgen panoda, merkezde ve iki yana kıvrılarak açılan dalların ucuna tomurcukların yerleştirilmesinden oluşan hayat ağacının üzerinde diz çökmüş, ellerini yukarı kaldırmış kanatlı insan figürü yer almaktadır. Figürün üst kısmında-ellerinin üstünde- kanatlı güneş kursu bulunmaktadır. Bu şekliyle güneş tanrısı Sivini'yi sembolize ediyor olmalıdır⁵³¹. Kemerlerimizde bu şekilde benzeri bulunmamasına karşın, güneş kursunun aynı yerde hayat ağaçları üzerinde, Kat.No.72

⁵³¹ Piotrovsky, diz çökmüş güneş kursu taşıyan kişinin, güneş tanrısı "Sivini"yi sembolize ettiğini söylemektedir. Bu görüşe Kendall'da katılmaktadır. Tanrı "Sivini" Anzaf kallasında üçüncü sırada ve boğa üzerinde yer almaktadır. Burada Sivini, sol omuzdan geçen ve sağ kalçasına, beline kadar uzanan güneş kursunun içinde durmaktadır. Piotrovsky, Regno, 324, Fig.70. ; Kendall, Urartian, 47 Fig.14a. ; Belli, Urartu, 48, Çiz.20, Res.53

(Res.242, Çiz.52), Kat.No.79 (Res.266-267) ve Kat.No.80 (Res.268-269, Çiz.59)'de betimlendiğini görmekteyiz. Kemerin sağ ucundaki dikdörtgen panolara hayat ağacı veya örneğimizde olduğu gibi tanrı Sivini sembolünün yerleştirilmesi kültle ilişkili olmalıdır.

Kat.No.65'deki Sivini'nin benzerini Karmir-Blur'dan bir kemer parçası üzerinde⁵³², kanatsız olarak görmekteyiz. İki figür de diz çökmüş biçimde iki eli yukarıda ve ellerinin üzerinde güneş kursu yer almaktadır. İkisinin de ayak bileklerine kadar uzanan elbise giymesi ortak özelliktir. Ayrıca vücut işlenişlerinde de benzerlikler görülmektedir.

Kat.No.65'deki aslan ve boğaların bodur yapıları, II. Argisti (M.Ö.714-685) dönemine tarihlenen Altın-tepe⁵³³ kemerindekilere benzemektedir. Kat.No.65'deki aslanların yelesi çentiklerle gösterilirken, Altın-tepe'dekiler⁵³⁴ küçük halkalarla belirtilmiştir. Ancak gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi ve kuyruğun arka ayaklara paralel uzaması ortak özelliktir. Bu iki eserdeki boğaların genel yapısıyla birlikte, sırt çizgisinin ucu halkalı koşut çizgilerle taranması ve göğüs kısmındaki halkaların bulunmasıyla benzerlik gösterirler. Ancak örneğimizdeki bitkisel örgelerin artması Altın-tepe Kemer'i'nden biraz geç olduğunu göstermektedir. Kat.No.65'deki aslanların genel yapısı Adilcevaz Kef Kalesi sütun altlığındaki tanrı Haldi'nin altında bulunan aslanlarla⁵³⁵, benzerlik içerisindedir.

Kemerlerin genel gelişimi ve karşılaştırmalar sonucunda Kat.No.65 (Res.221-226, Çiz.47)'i, M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreğine tarihlendirebiliriz.

Karışık figür süslemeliler içindeki Kat.No.66 (Res.227-228) ve Kat.No.67 (Res.229-230, Çiz.48) aynı dönem özellikleri göstermektedir. Kat.No.66, ilk olarak kemer (Res.227) daha sonra adak levhası (Res.228) olarak kullanılmıştır⁵³⁶. Kat.No.66'nın yüzeyi düzleştirilmesine rağmen ön yüzde sola koşar durumda üst üste üç aslan ve önlerinde iç içe halkalar ile baklava motiflerinin oluşturduğu geometrik rozetler görülebilmektedir.

⁵³² Piotrovsky, kemer M.Ö.8.yy.ın içinde tarihlendirmiştir. Bizce, kemer gelişimi ve bezeme düzeni daha çok M.Ö.7.yy.ın içinden olduğunu göstermektedir. Piotrovsky, *Regno*, 324, Fig.70.; *Urartu*, 141, Plt.80. ; Karmir-Blur, 4, Plt.84.; Azarpay, *Artifacts*, 51 Fig.14. ; Kendall, *Urartian*, 47 Fig.14a.

⁵³³ Özgüç, *Strip*, Fig.108 Pl.295-300.

⁵³⁴ Özgüç, *Strip*, Pl.297a, b.

⁵³⁵ Akurgal, *Anadolu*, 179 Res.57c. ; Seidl, *Urartäische*, 558, Fig.3. ; Çilingiroğlu, *Urartu*, 141 Çiz.32.

⁵³⁶ Hem kemer hem de adak levhası olarak kullanılan örnekler için bkz. Erzen, *Giyimli*, 191-213 ; Taşyürek, *Giyimli*, 201-220 ; "The Urartian Bronze Hoard From Giyimli", *Expedition The Magazine of Archaeology/Anthropology*, 19/4 1977, 12-20 ; "Eine aus Giyimli Stammende Weihplatte", *Zeitschrift Für Assyriologie*, 69/II. 1979, 244-257. ; H. J. Kellner, "Gadanken zu den Bronzenen Blechvotiven in Urartu", *AMI* 15, 1982, 79-95 Taf.5-14. ; "Ergänzungen zu den Blechvotiven in Urartu", *AMI* 16, 1983, 133-140 Taf.15-20. ; "Votives From Urartu", *TTK IX* 1986, 311-315 Pl.119-122 ; "Votive Plaques", *Urartu, A Metalworking Center in the First Millenium B.C.E.*, Edit.R. Merhav (1991) 286-299 ; O. Belli, "Giyimli (Irkaniş) Kazısı", *Türk Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi 1932-1999*, (2000), 228-231, Fig.1-9.

Kat.No.67'de⁵³⁷ üçer katlı olarak aslan ile boğalar dönüşümlü art arda koşar biçimde işlenmiştir. Kat.No.66'dan farklı olarak figürlerin arasına alt alta üç hayat ağacı yerleştirilmiştir

İki örneğimizde figürler, ortası noktalı, çift kabarık şeritlerin üç bezeme kuşağına bölündüğü alanlara yerleştirilmiştir. İki örneğimizdeki aslanların hafif dolgun ve uzun yapıda olmaları da benzerdir. Özellikle aslan boyunlarının kısa ve kalın tutulması, yelelerinin çentiklerle belirtilmesi, gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi ve alt kısmın dikine çizgilerle taranması ortak özelliktedir. İki örneğimiz yakın benzerliklerden dolayı, aynı dönemde üretilmiş olmalıdır.

Kat.No.66 -sadece aslan- ve Kat.No.67'deki aslan ve boğaların yakın benzerlerini, M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlenen, bezeme kuşaklarına bölünmeyen Kat.No.38 (Res.109-114), Kat.No.39 (Res.115-120) Kat.No.45 (Res.141-146) ve Kat.No.61 (Res.199-202)'de görmekteyiz. Örneklerimizde olduğu gibi aslanların, genel yapısı ve vücut detaylarından yelenin kesik çizgilerle, gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi ve alt kısmın dikine çizgilerle taranması, benzerdir. Kat.No.67'deki boğalarda, yukarıdaki örnekler yer alan boğalarla hep genel yapı hem de vücut detay işlenişi bakımından yakınlık içindedir.

Kat.No.67 (Res.299, Çiz.48)'deki hayat ağacının benzerini Kat.No.41 (Res.129-130), Kat.No.53 (Res.171-176), Kat.No.58 (Res.189-190, Çiz.43) ve Kat.No.59 (Res.193-194)'da görmekteyiz. Kat.No.41'deki hayat ağaçları süvarilerle, Kat.No.59 ise gül bezek motifleri ile dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir. Kat.No.41'de hayat ağaçlarının kaba işçilikli ve orta ekseninde palmet motifinin bulunmaması Kat.No.67'den geç dönem özelliği gösterir. Kat.No.53, Kat.No.58 ve Kat.No.59'daki hayat ağaçları Kat.No.67'dekilerle daha yakın benzerlik içindedir. Kat.No.67'deki hayat ağaçları, kutsal işlevden çok, figürler arasında bezeme örgesi olarak kullanılmıştır.

Kat.No.66'nın benzerini, Kellner'in eserinde bir kemerde⁵³⁸ görmekteyiz. Kat.No.67 ise, Kellner'in eserinde⁵³⁹, Giyimli⁵⁴⁰ ve Tokyo'dan⁵⁴¹ birer kemerle benzeşmektedir. Bütün eserlerde, kabarık nokta şeritle üç bezeme kuşağına bölünmesi, hayat ağaçlarının yine üç

⁵³⁷ Malatya Müzesi'nden olan Kat.No.66 daha önce Beyoğlu tarafından yayınlanmış ve M.Ö.7.yy.ın sonuna tarihlendirilmiştir. İ. H. Beyoğlu, "Malatya Müzesi'nde bulunan iki Urartu Kemer Parçası", Arkeoloji Dergisi 12/13, 1981, 5-8.

⁵³⁸ Kellner, Gürtelbleche, 54 Kat.Nr.167 Taf.43.

⁵³⁹ Kellner, Gürtelbleche, 49 Kat.Nr.127 Taf.34-35

⁵⁴⁰ Taşyürek, Giyimli, 205 Fig.5.

⁵⁴¹ Hon-Miyashita-Ishida, Japanesc, 70 Pl.XXV/32,33.

katlı yerleştirilmesi benzerdir. Ancak Kat.No.67'nin orta ekseninde bulunan palmet motifleri bu örneklerde bulunmamaktadır. Kat.No.67'deki aslan ve boğaların hafif uzun dolgun yapıları ve vücut işlenişleri açısından Tokyo örneği, en yakın benzerini oluşturmaktadır.

Kat.No.66 ve 67'deki aslanların boyun kısmının kısa ve kalın tutulması, gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi ve alt kısmın taranması, Ayanis kalkanında⁵⁴² ve Adilcevaz Kef Kalesi sütun altlığındaki tanrı Haldi'nin altında bulunan aslanlarla⁵⁴³ benzerlik içerisindedir. Altın-tepe⁵⁴⁴ kemerindeki aslan ve boğaların bodur yapısını ve vücut detaylarının daha çok noktalarla işlenişini, Kat.No.66 ve 67'de görememekteyiz. Örneklerimiz dolayısıyla Altın-tepe örneğinden geç olmakla birlikte, daha çok Adilcevaz ve Ayanis örneklerine yaklaşılmaktadır.

Kat.No.66 (Res.227-228) ve Kat.No.67 (Res.229-230, Çiz.48)'yi, kemerlerin genel gelişimi ve karşılaştırmalar sonucunda M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlendirmek mümkündür.

Karışık figür süslemeliler içinde değişik bir örnek olan Kat.No.68 (Res.231-232, Çiz.49)'in bezemeleri, ortası noktalı çift kabarık şeritlerin üç bezeme kuşağına böldüğü alanlara fantastik yaratıklar ile bunlar arasına halka ve baklava dilimi kümelerinin dönüşümlü olarak yerleştirilmesinden oluşmaktadır.

Kat.No.68'deki kuş ve insan karışımı fantastik yaratığın tam benzeri kemerlerimizde bulunmamaktadır. Buna karşın, Kat.No.68'deki fantastik yaratığın kuş gövdeli ve aslan bacaklı benzerlerini, M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihllediğimiz 43 (Res.133-138, Çiz.31) ve Kat.No.47 (Res.153-154, Çiz.34)'de siren şeklindeki fantastik yaratıklarda görmekteyiz. Kat.No.43 ve Kat.No.47'deki sirenlerin başında sivri külahlı miğfer yer almaktadır. Ayrıca Kat.No.68'deki fantastik yaratığın kuyruk yapısı da, küt yapılı ve akrep kuyruklu oluşuyla yukarıdaki örneklerden farklılık gösterir. Kat.No.68'deki fantastik yaratıklar arasına yerleştirilen halka ve baklava dilimli kümelerinin dönüşümlü olarak yerleştirilişinin benzeri bulunmamaktadır. Ancak halka ve baklava bezemesini ayrı-ayrı kemerlerde görmekteyiz. Halka kümelerini Kat.No.40 (Res.125-128, Çiz.29), Kat.No.46 (Res.147-152, Çiz.33), Kat.No.69 (Res.233-234, Çiz.50) ve Kat.No.70 (Res.235-240)'de, baklava kümelerini ise Kat.No.71 (Res.241, Çiz.51)'de görmekteyiz. Bu motiflerin figürler arasında ara bezeme örgesi olarak kullanılması, daha çok M.Ö.7.yy.ın ikinci yarısında yaygınlaşmaktadır.

⁵⁴² Derin-Çilingiroğlu, Weapons, 179 Fig.11,23.

⁵⁴³ Akurgal, Anadolu, 179 Res.57c. ; Seidl, Urartäische, 558, Fig.3. ; Çilingiroğlu, Urartu, 141 Çiz.32.

⁵⁴⁴ Özgüç, Strip, 849, Fig.108 Pl.295-299.

Fantastik yaratıkların küt yapıları M.Ö.7.yy.ın son dönemlerini gösterse de vücut detaylarındaki işçilik bu dönemden önce üretildiklerini göstermektedir. Dolayısıyla Kat.No.68'i, M.Ö. M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlemek mümkündür.

Karışık figür süslemeliler grubunda yer alan Kat.No.69 (Res.233-234, Çiz.50), Kat.No.70 (Res.235-240) ve Kat.No.71 (Res.241, Çiz.51), bezemeleriyle aynı dönem özelliği taşırlar. Kat.No. Örneklerimizden Kat.No.69 ve Kat.No.70, saç örgü şeridiyle üç bezeme kuşağına bölünmesi, figürlerin stilize olmaları ve figürlerin birbirinden tamamen ayrılması ortak özelliklerdir. Örneklerimizdeki bütün figürlerin ağır ve küt yapıları ile işleniş teknikleri, bunların aynı dönemde üretildiğini göstermektedir.

Kat.No.69 (Res.233-234, Çiz.50), Kat.No.70 (Res.235-240) ve Kat.No.71 (Res.241, Çiz.51)'deki -sadece boğa- figürlerden aslan ve boğalar koşar durumda betimlenmiştir. Aslanların vücut detayları stilize olmuş biçimde, dikkatsizce işlenmesi ortak özelliklerdir. Aslanların ağızları açık ve hırlar durumda betimlenmeye çalışılmıştır. İçbükey çift çizgiyle baştan ayrılan yeleleri açık "V" şeklinde taranmıştır. Gövdeleri iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş ve alt kısım dikine çizgilerle taranmıştır. Kat.No.69 (Res.233), Kat.No.70 (Res.235) ve 71 (Res.241, Çiz.51)'deki boğalar ise, aslanlarda olduğu gibi stilize olmuş biçimde vücut detayları özensizce işlenmiştir. Örneklerimizdeki boğaların enseden kuyruk başlangıcına kadar uzanan sırt çizgisi ile gövde altı sınırı, uçları halkalı dikine koşut çizgilerle taranmıştır. Kürekkemikleri iki paralel çizgiyle gösterilmiş ve arası ucu halkalı çizgilerle doldurulmuştur.

Kat.No.69 ve Kat.No.70'deki figürler arasına, halka ve halkalar ile palmetlerin oluşturduğu kümeler dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir. Kat.No.71'de ise diğer iki örnekten farklı olarak üç katlı ve dört sıradan oluşan baklava kümesi yer almaktadır.

Kat.No.70'de diğer iki örnekten farklı olarak, koşar durumda dağ keçisi ile yürür biçimde fantastik yaratıklarda bulunmaktadır. Fantastik yaratıklar, insan ayaklı ve kuş gövdelidir. Başları boğaya benzemekte, boynuz öne doğru kıvrılarak uzanmaktadır. Ayrıca Kat.No.70'in sağ ucundaki dikdörtgen panoya, dört katlı hayat ağacının iki yana açılan dalları ucuna nar ve tomurcuklar dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir. Bunun en üstünde kanatlı güneş kursu yer almaktadır. Kat.No.70'deki hayat ağacının benzerlerini, aynı konumuyla M.Ö.7.yy. içine tarihlediğimiz Kat.No.59 (Res.191), Kat.No.72 (Res.242, Çiz.52), Kat.No.77 (Res.258, Çiz.57), Kat.No.79 (Res.267), Kat.No.80 (Res.268-269, Çiz.59) ve Kat.No.81 (Res.270-271)'de görmekteyiz. Kat.No.72, Kat.No.79 ve

Kat.No.80'deki hayat ağacının üstünde güneş kursunun bulunması, Kat.No.70 ile daha yakın benzerlikte olduklarını gösterir.

Kat.No.69, Kat.No.70 ve Kat.No.71'in genel görünüşüne, M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.52 (Res.163-168), Kat.No.63 (Res.211-214) ve Kat.No.64 (Res.215-220, Çiz.46) benzemektedir. Bunlardan Kat.No.64'de saç örgü şeridinin bezeme kuşaklarını bölməsi, örneklerimize en yakın olanıdır. Örneklerimizle genel benzeşmenin yanı sıra Kat.No.52, Kat.No.63 ve Kat.No.64'deki aslan ve boğaların stilize olmuş yapıları ile birlikte vücut detaylarının da işlenişi benzerdir. Özellikle boğaların sırt çizgisini ucu halkalı dikine koşut çizgilerle taranması, gövde altına halka zincir şeridinin yerleştirilmesi ve ön bacak kürek kemiklerinin birbirine koşut iki çizgiyle vurgulanması aynıdır. Aslanlarda ise, ağızların açık ve hırlar durumda oluşu, gövdenin iki yatay çizgi ile üçe bölünüşü ve alt kısmın dikine çizgilerle taranışı bütün örneklerde ortak özelliktir. Ayrıca figürler arasındaki çözülmeı sağlayan geometrik ve bitkisel örgelerden oluşan grupların yer alması da ortaktır. Kat.No.71'deki boğanın yakın benzerini diyagonal süslemeliler grubunda yer alan ve M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.74 (Res.246-247, Çiz.54)'de görmekteyiz.

Kat.No.69, Kat.No.70 ve Kat.No.71'in üzerindeki aslan ve boğalar ile ara bezemelerin oluşturduğu genel bezeme düzenine, Kellner'in eserinde bir⁵⁴⁵, Kuşci⁵⁴⁶, Dedeli⁵⁴⁷ ve Tokyo⁵⁴⁸ kemerleri benzemektedir. Karşılaştırdığımız örneklerdeki aslan ve boğaların stilize olmuş yapıları Kat.No.69, Kat.No.70 ve Kat.No.71'dekilerle benzeşir. Bunlardan Tokyo kemerinde ara bezeme kuşaklarının bulunmaması ve kemerin yaklaşık eni boyunda, kanatlı iki insan figürünün bulunmasıyla örneklerimizden ayrılmaktadır. Ayrıca Dedeli ve Kuşci kemerlerinin yüzeyi kuşaklara bölünmemesi ile Kat.No.69, Kat.No.70 ve Kat.No.71'den farklılık göstermektedir. Ancak M.Ö.7.yy.ın sonlarına tarihlenen Kuşci kemerinde, figürler arasında çözülmeı sağlayan bitkisel ve geometrik bezeme örgelerinin işlenmesi örneklerimizdekilerle çok yakın benzerlik içindedir.

Kat.No.69, Kat.No.70 ve Kat.No.71'deki boğa ve aslanların genel yapıları, Ayanis kalkanı⁵⁴⁹ üzerindeki hafif uzun yapıdaki aslan ve boğalardan ayrılmakta ve daha geç

⁵⁴⁵ Kellner, Gürtelbleche, 56 Kat.Nr.188 Taf.50-51.

⁵⁴⁶ Hansmann, Bulls, 211 Pl.XX-2. ; Barnett, Cemetery, 194 vd. Fig.48. ; Hamilton, Decorated, 50 vd. Fig.3. Pl.IIla, b, c ; Seidl-Cameyer, Güşci, 706, Abb.1. ; Muscarella, Belt, 433, Fig.38.

⁵⁴⁷ Taşyürek, Dedeli, 153 vd Fig.1, Res.1-17.

⁵⁴⁸ Iton-Miyashita-Ishida, Japanese, 70 vd., Pl.XX/26.

⁵⁴⁹ Derin-Çilingiroğlu, Weapons, 179 Fig.11.23.

dönem özelliği taşımaktadırlar. Örneklerimizdeki aslan ve boğaları III. Rusa Kalkanı'ndakilerle karşılaştırdığımızda⁵⁵⁰, genel dolgun yapılarının benzeştiğini görmekteyiz. Kalkandaki figürlerin işçiliğinin daha kaliteli olmasıyla birlikte figürlerin yürür biçimde betimlenişi ve bacak kaslarının çizgilerle belirtilmesi Kat.No.69, Kat.No.70 ve Kat.No.71'dekilerden farklılık gösterirler. Kat.No.69 ve Kat.No.70'de olduğu gibi kalkanda da kuşakları birbirinden ayırmada saç örgü motifi kullanılmıştır. Örneklerimizdeki figürler ve ara bezeme örgeleri en çok Kuşci kemerindekilerle benzerlik içindedir.

Kat.No.69 (Res.233-234, Çiz.50), Kat.No.70 (Res.235-240) ve Kat.No.71 (Res.241, Çiz.51)'i, kemerlerin genel gelişimi ve karşılaştırmalar ışığında, M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihleyebiliriz.

2.2.2.3.Konu Sahneli Bezemeliler: Orta genişlikteki kemerlerde nadir olarak görülen konulu sahneler daha çok dar kemerlerde görülmektedir. Bu grup içerisinde Kat.No.72 (Res.242-243, Çiz.52) tekil olması bakımından önemlidir.

Kat.No.72, kabarık nokta şeritlerle bezeli kemer parçası ile ziyafet sahneli parçanın, antik dönemdeki onarımla birbirine tutturulmasından oluşmaktadır. Altı kabarık nokta sıra ile bezeli kısmın benzerlerini M.Ö.7.yy. içine tarihlediğimiz Kat.No.82 (Res.272-273, Çiz.60), Kat.No.83 (Res.274-275, Çiz.61), Kat.No.84 (Res.276), Kat.No.85 (Res.277), Kat.No.86 (Res.278-279), Kat.No.87 (Res.280), Kat.No.88 (Res.281-282) ve Kat.No.89 (Res.283-284)'da görmekteyiz. Kat.No.72'deki kabarık nokta bezeli kısmın genişliği ayrıca yukarıdaki örneklerle de yakındır. Dolayısıyla yukarıdaki örneklerle aynı dönemde, yani M.Ö.7.yy içinde üretilmiş olmalıdır.

Kat.No.72'nin sağ kısmındaki kompozisyon, ziyafet sahnesi ile çok katlı hayat ağacı ve bunun üzerindeki güneş kursundan oluşmaktadır. Ziyafet sahnesi, tahtta oturan tanrıya hizmet eden üç kişiden ve tanrıya sunulan yemek ile içeceklerin yer aldığı üç ayaklı iki masadan oluşmaktadır. Tanrının başının etrafında hale şeklinde, uçları lale motifiyle (şua) biten süsler yer almaktadır. Tanrı kollarını kendisine sunulan üç ayaklı sehpaye doğru kutsama biçiminde uzatmıştır. Tahtın önünde sehpaye yönelmiş -tahtta oturan tanrıya karşı- ayakta duran kişi, başında boynuzlu polos giymektedir. Muhtemelen tahtta oturan tanrıdan daha düşük düzeyde bir tanrıdır. Bu tanrının hemen arkasında sehpaye yönelmiş iki kadın

⁵⁵⁰ Barnett, British, 39 Plt.11-13.; Azarpay, Artifacts, 67, Plt.56-58.

hizmetçi, arka arkaya yerleştirilmiştir. Başları açık hizmetçiler diğer iki tanrıya göre daha kısa boylu yapılmıştır. Kemerin sağından soluna doğru -tahtta oturan tanrıya doğru- figürler derecelerine göre yerleştirilmiştir. Bu arkadaki iki hizmetçinin üzerindeki boşluk alanda güneş kursu yer almaktadır. Güneş kursunun solundaki boşlukta, arka kısmı kırık sağa yönelmiş bir boğa ve bunun hemen arkasında ve aynı zamanda tahtın önündeki sehpanın üzerinde, uçar vaziyette, baş kısmı yok olmuş yırtıcı kuş figürü yer almaktadır. Kemerin sağ ucundaki dikdörtgen panoya nar ve tomurcukların dönüşümlü olarak yerleştirilmesinden oluşan çok katlı hayat ağacı yerleştirilmiştir. Bunun da üzerinde hayat ağacına iki sarmalla bağlı güneş kursu bulunmaktadır. Bu şekildeki hayat ağaçlarının benzerlerini M.Ö.7.yy.ın ilk yarısına tarihlediğimiz Kat.No.79 (Res.267) ve Kat.No.80 (Res.268-269, Çiz.59)'de görmekteyiz.

Burada tahtta oturan tanrı ve önünde bulunan diğer figürlerin hangi tanrıları temsil ettiğini söylemek oldukça zordur. Çünkü farklı simgelerin Urartu dininde farklı tanrıları temsil ettiğini bilmekteyiz⁵⁵¹. Güneş kursunun, boğanın ve uçan yırtıcı kuşun (kartal), belli bir tanrının simgesi olmaktan çok anlatılmak istenen olayın tanrısallığını göstermek için kullanılmış olmalıdır⁵⁵².

Kat.No.72'deki "ziyafet sahnesi"ni Çilingiroğlu, tanrıların ölümsüzlükleri göz önünde tutulduğunda, bu sahnenin bir "Ölü Ziyafeti" değil tanrıya sunulan bir tür "Adak" merasimi olduğunu söylemektedir⁵⁵³. Bu görüşe katılmakla birlikte, orta genişlikteki kemerlerde görülmesi ilginçtir. Bu türden sahnelerin benzerini daha çok dar kemerler üzerinde görmekteyiz.

Kat.No.72'nin üzerindeki ziyafet sahnesinin benzerlerini dar kemerler grubunda yer alan Kat.No.96 (Res.300) ve Kat.No.98 (Res.305)'de görmekteyiz. Kat.No.96 ve Kat.No.98'deki ziyafet sahneleri dikdörtgen pano içerisinde yer almaktadır. Ortada, arkalıklı taht üzerinde oturan tanrıca bulunmakta ve bunun hemen önünde Kat.No.98'de bir Kat.No.96'da iki hizmetçi sehpa üzerine yemek bırakmaktadır. M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreğine

⁵⁵¹ Piotrosky, güneş kursunun Sivini'yi, boğanın Teişeba'yı ve aslanın ise Haldi'yi temsil ettiğini söylemektedir. Ancak son zamanlarda ortaya çıkan Anzaf kalkanı üzerinde, Teişeba'nın boğa üzerinde değil de aslan üzerinde betimlenmesi tartışmaya yeni bir boyut getirmiştir. Her iki durumda da boğa ve güneş kursunun farklı tanrıların simgesi göz önünde tutulduğunda Kat.No.71'deki tanrıların hangisini temsil ettiğini söylemek zordur. Ayrıca yakın doğuda bir tanrıya ait birden fazla simgenin kullanıldığı bilinmektedir. B. B. Piotrovsky, "Urartu Dini", AÜDTCFD C23/1-4, 1965, 49, Res.2-3.; Regno, 324, Fig.68, 69, 70.; Belli, Urartu, 47vd. Çiz.19 Res.52.

⁵⁵² A. Çilingiroğlu, "Bir Urartu Kemer Parçası Üzerindeki Ziyafet Sahnesi" " Erol Atalay Memorial, Edit. H. Malay, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi I, 1991, 19.

⁵⁵³ A. Çilingiroğlu, "Bir Urartu Kemer Parçası Üzerindeki Ziyafet Sahnesi" " Erol Atalay Memorial, Edit. H. Malay, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi I, 1991, 18 vdd.

tarikhlediğimiz Kat.No.98'de iki hizmetçinin bulunması Kat.No.72'ye daha fazla benzemektedir. İki kemerde de tahtta oturan tanrı, yukarıya kaldırdığı elinde kase tutmaktadır. Hizmetçiler uzun elbise ve başları açık olarak işlenmesi, ayrıca Kat.No.72'deki iki hizmetçi ile benzerir. Kat.No.98 ve Kat.No.96'daki ziyafet sahnelerinin genel yapısı, Kat.No.72'de tahtta oturan kişi, önde iki masanın bulunması ve hizmetçilerin boy olarak küçük tutulmasıyla farklılık gösterirler. Ayrıca Kat.No.72'deki tahtta oturan tanrının erkek olarak işlenmesi de diğer iki örnekten ayrılmaktadır.

Kat.No.72'deki ziyafet sahnesini, Kellner'in eserinde beş⁵⁵⁴ ve Adana Bölge Müzesi'nde bir⁵⁵⁵ kemerde görmekteyiz. Kellner'in eserinde yer alan beş örnekte, dar kemerler grubunda yer almaktadır. Kellner'in örneklerinde ziyafet sahnelerinde arkalıklı tahtta oturan kişilerin kadın figürü (Tanrıca) olmasıyla Kat.No.72'den farklılık gösterir. Ancak yemek masası ve hizmetçiler yönünden benzerdir. Adana örneği ise, niteliksiz işçiliğe sahiptir. Ziyafet sahnesinin işlendiği bölümde, üzerinde yiyecekler bulunan üç masa bulunmaktadır. Sahnenin sağında arkalıksız, solunda ise arkalıklı taht üzerine oturan iki figür yer almaktadır. Figürlerin erkek mi kadın mı olduğu tam belirgin değildir⁵⁵⁶. Sağdakinin yukarıya kaldırdığı sağ elinde kase bulunmaktadır. Sahnenin niteliksiz olması ve üç yiyecek masasının varlığı Kat.No.72'den tamamen farklıdır. Ancak ziyafet sahnesinin işlenmesi ortak özelliكتedir.

Kat.No.72'deki tahtta oturan kişiyi, M.Ö.7.yy.ın ilk yarısına tarihlenen Adilcevaz Kabartması'nda, boğa üzerinde duran Tanrı Teişeba⁵⁵⁷ ve Kef Kalesi sütun altlığındaki, aslan üzerinde duran Haldi⁵⁵⁸ ile karşılaştırdığımızda benzeştikleri görülmektedir. Bu iki örneğin ayakta olmasına karşın Kat.No.72'deki tanrı oturur biçimde betimlenmiştir. Ancak Kat.No.72'deki tanrının yüz yapısı, boynuzlu ve ponponlu başlık takması, saçların başlık altından enseye kadar uzanması, ellerini kutsama biçiminde ileri uzatması ve ayak bileklerine kadar uzanan giysisinin kare plakalarla bezenmesi, tamamen ortak özellik gösterir. Adilcevaz Kabartması'ndaki Teişeba'nın anıtsal boyutta büyük olması ve giysisinin de detaylıca işlenmesi Kat.No.72'den farklılık gösterir. Kat.No.72'deki tahtta oturan ve ayakta duran kişilerin elbiselerinde kare motiflerin benzerlerini II. Rusa (M.Ö.685-645)

⁵⁵⁴ Kellner, Gürtelbleche, 67 Kat.Nr.256 Taf.66-67, Kat.Nr.262,263,269 Taf.69, Kat.Nr.282 Taf.71.

⁵⁵⁵ Taşyürek, Kemerler, 7 vd. Fig.4 Res.19-22.

⁵⁵⁶ Taşyürek ziyafet sahnesinde yer alan figürlerin bayan olduğunu söylemektedir. Taşyürek, Kemerler, 8.

⁵⁵⁷ Burney-Lawson, Relief, 211 vdd. Fig.1,2 Pl.XXXIIIa, b, c. ; II. Kyrieleis, "Zum Orientalischen Kesselschmuck", Verlag Des Kunstgeschichtlichen Seminars, 1967, Taf.7. ; U. Seidl, "Torschützende Genien in Urartu", AMI VI. 1975, 115 vd. Abb.1 Taf.26-27. ; Çilingiroğlu, Urartu, 138, Çiz.31. Res.89.

⁵⁵⁸ Akurgal, Anadolu, 179 Res.57c. ; Calmeyer, Iconography, 312 vd. Fig.1, 3 a, b. ; Çilingiroğlu, Urartu, 141 Çiz.32

dönemine tarihli Toprakkale'den çıkmış taht parçasına ait heykeller üzerindeki giysilerde de görmekteyiz⁵⁵⁹.

Kat.No.72'deki ziyafet sahnesini karşılaştırdığımız dar kemer örnekleri muhtemelen kadınlar tarafından kullanılmıştır. Dar kemerlerdeki ziyafet sahnesinde, tahtta oturan kişilerin ve hizmetçilerinin de kadın olması, bunların kadınlar tarafından kullanılmış olabileceğine işaret etmektedir. Kat.No.72'de ise tahtta ve önünde duran figürün erkek olması bunların muhtemelen erkekler tarafından kullanıldığını göstermektedir. Kat.No.72'deki ziyafet sahnesi, muhtemelen kadın kemerlerinde sıkça kullanılan ziyafet sahnelerinden esinlenerek yapılmış olmalıdır.

Kat.No.72 (Res.242-243, Çiz.52)'yi, bütün değerlendirmeler sonucunda, M.Ö.7.yy'ın ilk yarısına daha çok II. Rusa (M.Ö.685-645) dönemine tarihlendirmek mümkündür⁵⁶⁰.

2.2.2.4.Diyagonal Bezemeliler: Bu grubu oluşturan eserlerden elimizde Kat.No.73 (Res.244-245, Çiz.53) ve Kat.No.74 (Res.246-247, Çiz.54) bulunmaktadır⁵⁶¹. Bunlardan Kat.No.73'de, ucu halka ile sonlanan dört diyagonal çizginin birleştirilmesinden oluşan panolara, değişik figürler ile geometrik kümelerden oluşan bezekler yerleştirilmiştir. Bu gruptaki Kat.No.73'den biraz farklı olan Kat.No.74'de, panoları "S" şeklindeki çift diyagonal hatlı çizgiler oluşturmaktadır. İki örneğimiz farklı dönemlerde üretilmiştir.

Küçük bir parçadan oluşan Kat.No.73'ün yüzeyinde, iç içe iki halka ile biten dört diyagonal çizginin oluşturduğu panolar yer almaktadır. Panolara ve aralarında kalan alt ve üst boşluklara aslan, dağ keçisi, fantastik yaratık ile geometrik kümeler yerleştirilmiştir.

Kat.No.73'deki diyagonal hatlı bezemeyi Kat.No.74'de görmekteyiz. Ancak, Kat.No.74'deki panoları oluşturan diyagonal hatlar, açık "S" şeklinde çizgilerin birbirine bağlanmasından oluşmaktadır. Ortak özelliklerinin başında ana ve yarım panolara figürlerin yerleştirilmesidir. Kat.No.73'deki figürlerden aslanın koşar durumda, ağız açık, yelenin

⁵⁵⁹Barnett, British, 15 Plt.VII/3.; U. Seidl, "Der Thron Von Toprakkale Ein Neuer Rekonstruktionsversuch", AMI 27, 1994, Abb.1, 10, Taf.14-15, Taf.17/1, 2, 3.

⁵⁶⁰Çilingiroğlu, bu kemer için "M.Ö.8.yy'ın ikinci yarısından önce imal edilmiş olmalıdır" demektedir. A. Çilingiroğlu, "Bir Urartu Kemer Parçası Üzerindeki 'Ziyafet Sahnesi' " Erol Atalay Memorial, Edit H. Malay, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi I, 1991, 20.

⁵⁶¹Akurgal, diyagonal hatlı süslemenin doğuda bilinmediğini ve İskit sanatından alındığını söylerken, Lorenz, Urartu sanatında çokça örneğine rastladığımız bu motifin Urartu ürünü olduğunu söylemektedir. Lorenz, Würzburg, 5vd. Erzen ise, diyagonal hatlı süsleme için, M.Ö.8.yy. Urartu eserleri üzerinde karşılaştığımız bu süslemenin Urartu sanatına M.Ö.7.yy'da girdiğini ve Mannai - İskit kökenli olduğunu söylemektedir. A. Erzen, "Van Bölgesinde Yeni Urartu Araştırmaları (1974'ten 1976'ya Kadar)", TTK VIII/1, 1976, 257.

çentiklerle belirtilmesi ve gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesini, M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihllediğimiz Kat.No.38 (Res.109-114, Çiz.28), Kat.No.45 (Res.143-146), Kat.No.48 (Res.155-156, Çiz.35) Kat.No.66 (Res.227) ve Kat.No.67 (Res.229-230, Çiz.48)'deki aslanlarla benzeştiğini görmekteyiz. Kat.No.73'deki dağ keçilerinin bacakları bükülü bir şekilde işlenmesi Kat.No.77 (Res.261, Çiz.57)'dekilerle benzerdir.

Kat.No.73'de diyagonal hatlı bezemeye sahip kemerin benzerini Kellner'in eserinde iki⁵⁶², özel bir koleksiyondan⁵⁶³ ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden⁵⁶⁴ birer örnekte görmekteyiz. Özel koleksiyondaki kemer hariç diğer örneklerde, diyagonal hatların içi açık "V" şeklinde taranması Kat.No.73 ile ortak özelliktedir. Kellner'in iki örneğinde ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndekinde, diyagonal hatların birleştiği noktalarda güneş kursu yerleştirilmişken, Kat.No.73'de, alt ve üstten tek tomurcuğun sınırlandığı oval bir yuvarlak bulunmaktadır. Kat.No.73'deki diyagonal hatların uçlarının halka ile bitmesi özel koleksiyondaki örnekle benzer. Kat.No.73'deki aslanın genel yapısı ile vücut detay işlenişinin yukarıdaki örneklerle benzeştiğini görmekteyiz. Ancak Kat.No.73'de keçilerin bacaklarının bükülü verilmesi, yukarıdaki örneklerde koşar biçimde verilmesi ile farklılık gösterir.

Kat.No.73'deki diyagonal hatlı süslemeyi, II. Rusa'nın son yıllarına tarihlenen Ayanis Susi tapınağı içindeki su mermerinden (alabaster) yapılmış sunak⁵⁶⁵ üzerindeki fantastik yaratıkları sınırlandıran bezeme örgesinde görmekteyiz. Kat.No.73'de olduğu gibi ip şeklindeki diyagonal hatların içi açık "V" şeklinde taralıdır. Su mermeri üzerindeki diyagonal hatların sınırlandığı alanlar içerisine başları aslan, yırtıcı kuş ve insan şeklinde olan fantastik yaratıklar, aslan gövdeli, kuş kanatlı olarak yerleştirilmiştir. Kat.No.73'deki hafif uzun aslanın genel yapısı, Ayanis Kalkanı⁵⁶⁶ üzerindekiyle ve Adilcevaz Kef Kalesi sütun altlığındaki tanrı Haldi'nin altında bulunan aslanlar⁵⁶⁷ ile benzeştiği görülmektedir. Kat.No.73'deki aslanın koşar durumda betimlenişi, Kef Kalesi aslanlarının yürür durumda oluşlarıyla farklılık gösterir.

Kemerlerin genel gelişimi içerisinde ve karşılaştırmalar sonucunda Kat.No.73 (Res.244-245, Çiz.53)'ü, M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlendirmek mümkündür.

⁵⁶² Kellner, Gürtelbleche, 62 Kat.Nr.224 Taf.58-59, Kat.Nr.25 Taf.58.

⁵⁶³ Ertman, diyagonal hatlı kemeri M.Ö.6.yy.inbaşlarına tarihlendirmiştir. E. L. Ertman, "An Urartian Belt And Other Unpublished Objects From A Private Collection", *Anatolian Iron Ages 3*, 1990, 65 vd. Plt.7.3.1,2, Plt.7.4,1,2 Plt.7.5 1.

⁵⁶⁴ L. Ulusman, "Urartu Kemerleri", *Mozaiik* 15/2, 1996, 44, Res.5.

⁵⁶⁵ Çilingiroğlu, Temple, 57 vd. Fig.19-23.

⁵⁶⁶ Derin-Çilingiroğlu, Weapons, 179 Fig.11,23.

⁵⁶⁷ Akurgal, Anadolu, 179 Res.57c. ; Calmeyer, Iconography, 312 Fig.1, 3a, b. ; Çilingiroğlu, Urartu, 141 Çiz.32.

Diyagonal süslemeli ikinci örneğimizi, Kat.No.74 (Res.246-247, Çiz.54) oluşturmaktadır. Kat.No.74'deki panoları, "S" şeklindeki çift diyagonal hatlı çizgiler süslemektedir. Kat.No.74'ün üst sınırını birbirinden bağımsız tomurcuk kuşağı sınırlandırmaktadır.

Kat.No.74'ün en yakın benzerini aynı grup içinde yer alan Kat.No.73 (Res.244-245, Çiz.53)'dir. Kat.No.74'deki panoların bir kenarını birbirine bağlı iki "S" şeklinde şerit oluştururken, Kat.No.73'de tek diyagonal hat meydana getirmektedir. Kat.No.73'de diyagonal hatların içi "V" şeklinde taralı iken Kat.No.74'de boş bırakılmıştır. Kat.No.74'deki küt ve dolgun yapıdaki boğa figürünün benzerini Kat.No.51 (Res.167), Kat.No.63 (Res.212, 214), Kat.No.64 (215-220, Çiz.46), Kat.No.69 (Res.233, Çiz.50), Kat.No.70 (Res.235-237) ve Kat.No.71 (Res.241, Çiz.51)'de görmekteyiz. Örneğimizdeki boğa özellikle Kat.No.71'deki ile sırt, gövde altı sınırları ve ön bacak kürek kemikleri içinin koşut çizgilerle taranmış olmasıyla ortak özelliktedir. Kat.No.74'deki birbirinden bağımsız tomurcuk kuşağın benzerini M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.52 (Res.169-170, Çiz.37)'de görmekteyiz. Tomurcuk kuşağı Kat.No.52'nin sağ ucundaki dikdörtgen panonun sınırlarında kullanılmıştır.

Kat.No.74'ün genel bezeme düzeninde benzerlerini, Kellner'in eserinde yedi⁵⁶⁸, Zakim⁵⁶⁹, Ani - Pemza⁵⁷⁰ Würzburg⁵⁷¹, Adana⁵⁷², Tokyo⁵⁷³ ve Londra'da⁵⁷⁴ birer kemerlerde görmekteyiz. Bütün kemerlerin ortak özelliği, panoları "S" şeklindeki çift diyagonal hatlı çizgilerin oluşturması ve panolara değişik türde figürlerin yerleştirilmesidir. Bu örnekler içerisinde Kat.No.74'ün en yakın benzerini Kellner'in eserindeki bir örnek oluşturmaktadır⁵⁷⁵. İki örnekte de bezeme alanını üstten ve alttan tomurcuk kuşağının sınırlandırması ve diyagonal hatların birleştiği noktada uçlarının halkalarla bitmesi ortak özellik göstermektedir.

⁵⁶⁸ Kellner, Gürtelbleche, 60 vd. Kat.Nr.206 Taf.54, Kat.Nr.208 Taf.54-55, Kat.Nr.214, 221 Taf.56,57, Kat.Nr.228, 229, 230 Taf.58,59.

⁵⁶⁹ H. J. Kantor, "A Fragment Of A Gold Applique From Ziwiye And Some Remarks On The Artistic Traditions Of Armenia And Iran During The Early First Millennium B.C.", Journal Of Near Eastern Studies XIX/1, 1960, 9, Fig.5. ; Piotrovsky, Regno, 358, Fig.85. ; Loon, Art, 124, Fig.15. ; Azarpar, Artifacts, 51, Fig.13. ; Lorenz, Würzburg, 1 vd. Abb.1-10.

⁵⁷⁰ Piotrovsky, Regno, 360, Fig.86.

⁵⁷¹ Lorenz, Würzburg, 1 vd. Abb.1-9.

⁵⁷² Taşyürek, Kemerler, 26, Fig.25 Res.60.

⁵⁷³ Iton-Miyashita-Ishida, Japanese, 70 vd. Pl.XXXIV/65.

⁵⁷⁴ Curtis, Belts, 127, Fig.4,5.

⁵⁷⁵ Kellner, Gürtelbleche, 60 Kat.Nr.206 Taf.54.

Kat.No.74'deki boğanın küt ve dolgun yapısı Kuşci⁵⁷⁶, kemerindeki boğalarla benzerlik içindedir. M.Ö.7.yy.ın sonlarına tarihlenen Kuşci kemerinde de boğalar küt ve hantal yapıda işlenmiştir. Ayrıca sırt ve gövde altı sanırı ucu halkalı dikine koştur çizgilerle taralı olması iki örnekte ortak özelliktedir.

Örneklerimizdeki boğayı III. Rusa Kalkanı'ndakilerle karşılaştırdığımızda⁵⁷⁷, genel dolgun yapılarının benzeştiğini görmekteyiz. Ancak kalkandaki figürlerin işçiliğinin daha kaliteli olmasıyla birlikte figürlerin yürür biçimde betimlenişi ve bacak kaslarının çizgilerle vurgulanması örneğimizdekinden farklılık gösterir.

Kat.No.74 (Res.246-247, Çiz.545)'ü, boğa figürünün tamamen stilize olması, tomurcuk dizilerinin bağımsız işlenmesi ve karşılaştırmalar sonucunda M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihlendirebiliriz.

2.2.2.5.Dama Tahtası Bezemeliler: Bu grup içerisine giren iki örneğimiz bulunmaktadır. Bunlardan Kat.No.75 (Res.248-255, Çiz.55)'de yatay ve dikey saç örgü şeritleriyle dama tahtası biçiminde bölünmüş ve her bölüme farklı figürler yerleştirilmiştir. Kat.No.76 (Res.256-257, Çiz.56)'nın bezeme şekli, Kat.No.75'den farklıdır. Kat.No.76'nın yüzey bölünmesi, baklava dilimi şekline benzemektedir. Ancak, bunların ortak özelliği dikdörtgen veya kare oluşturulan alanlara farklı figürlerin yerleştirilmesidir.

Kat.No.75'in yüzeyi yatay ve dikey saç örgü motifleriyle üç katlı dikdörtgen panolara bölünmüştür. Panolara koşar durumda aslanlar, boğalar, süvariler, dağ keçileri, fantastik yaratıklar ve değişik türde gül bezek motifi ile farklı türde rozetler yer almaktadır.

Kat.No.75'in yüzeyinin dikdörtgen panolara ayrılmasıyla Kat.No.76 ile benzeşir. Ancak Kat.No.76 (Res.256)'nın yüzeyi baklava dilimi motifi şeklinde dikdörtgen alanlara bölünmüştür. Kat.No.76'da panolara bölmede, küçük halka ile baklava motifinin dönüşüm olarak yerleştirilmesinden oluşan şeritler kullanılmıştır.

Kat.No.75'deki kanatlı tanrı içerikli figürleri (Res.250) ele aldığımızda, benzerleri tanrı bulunmamaktadır. Ancak tanrısal figürlerin ellerinin, kutsama biçiminde gösterilişi ve sağ ellerinde, ucu lale şeklinde sonlanan -tanrısalılık sembolü- asa tutmalarının benzerini II. Rusa (M.Ö.685-645) dönemine tarihlediğimiz Kat.No.77 (Res.258-259, Çiz.57) ve Kat.No.78 (Res.264-265, Çiz.58)'de, aslan ve boğa üzerinde duran tanrı figürlerinde

⁵⁷⁶ Hanfmann, Bulls, 211 Pl.XX-2. ; Barnett, Cemetery, 194 vd. Fig.48. ; Hamilton, Decorated, 50 vd. Fig.3. Pl.II.1a, b, c ; Seidl-Cameyer, Guß, 706, Abb.1. ; Muscarella, Belt, 433, Fig.38.

⁵⁷⁷ Barnett, British, 39 Pl.11-13. ; Azarpay, Artifacts, 67, Pl.56-58.

görmekteyiz. Kat.No.75'deki tanrı içerikli figürlerin çift kanatlı yapılmalarını, M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz, Kat.No.60 (Res.197-198, Çiz.44)'da, diz çökmüş ok atan figüründe tanık olmaktadır. Kat.No.75'in sağ ucundaki dikdörtgen panodaki tanrı içerikli kanatlı figürlerin benzerini, M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.65 (Res.223, Çiz.47)'de kanatlı tanrı içerikli figürün güneş kursu taşır biçimde görmekteyiz. İki örneğimizin kemerin sağ ucundaki dikdörtgen panoda yer alması ve giysilerinin benzerliği ortak özelliktir.

Kat.No.75'deki figürlerden, aslan ve boğaları ele aldığımızda M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.53 (Res.171-178, Çiz.38), Kat.No.54 (Res.181-182, Çiz.39) ve Kat.No.65 (Res.221-222, Çiz.47)'dekiler ile benzerlik içindedirler. Kat.No.75 (Res.254)'deki aslanların hafif dolgun yapılarıyla birlikte vücut detayları benzeşmektedir. Aslanların, ağızları açık ve hırlar durumda oluşu, yelelerin çift içbükey çizgiyle baştan ayrılışı ve gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi ve alt kısmın dikine çizgilerle taranması ortak özelliktir. Ancak Kat.No.54'deki aslanın yeleleri dikine çentiklerle belirtilmiştir. Kat.No.75'deki boğaların da, aslanlar gibi, genel yapıları ile birlikte vücut detay işlenişinin ortak özellikler içerdiği görülmektedir. Kat.No.75'de farklı şekillerde işlenen süvarilerden, mızrak atar biçimde betimlenenin (Res.248) benzerini, Kat.No.53 (Res.175-179)'de görmekteyiz. Kat.No.75'deki dağ keçilerinin (Çiz.55) yakın benzerini yine Kat.No.65 (Res.225)'de bulabilmekteyiz. Bunlarda ,vücutlarının dikey halka veya çizgilerle bölmelere ayrılması ortak özelliktir. Kat.No.75 (Res.250)'de sağ uçta dikdörtgen pano içindeki kanatlı tanrısal figürün altında bulunan fantastik yaratığın vücudunun balık pulu şeklinde düzenlenmesi Kat.No.34 (Res.97)'deki aslan başlı, kuş kanatlı ve balık kuyruklu fantastik yaratığın vücudunda da görülmektedir. Kat.No.75'in sağ ucundaki dikdörtgen panoyu içten sınırlandıran palmetlerin benzerlerini Kat.No.34'de de izleyebilmekteyiz.

Kat.No.75'in genel yapı olarak benzerini İzmir Müzesi'nden bir örnekte görmekteyiz⁵⁷⁸. Kemerin yüzeyi üç katlı olarak dama tahtası şeklinde dikdörtgen panolara bölünmüştür. Ancak panolara bölmede saç örgü şeridi yerine İzmir örneğinde çift kabarık şeritler kullanılmıştır. Yatay şeritlerin içerisi boş bırakılmışken, dikey şeritlerin içerisine farklı türden geometrik şekiller yerleştirilmiştir. Kemerin sağ ucunda dikdörtgen pano yer almaktadır. Ayrıca üzerinde güneş kursu bulunan üç katlı hayat ağacı bulunmaktadır.

⁵⁷⁸ N. Gençler, İzmir Müzesi'ndeki Urartu Kemerleri (Baskı Tarihi Yok), 5 vd. Res.1-4 Çiz.1.

Kat.No.75'de panolar içerisinde yer alan aslan ve boğa figürlerinin genel yapısıyla birlikte vücut detaylarının da İzmir örneğindeki ile benzer. Ayrıca Kat.No.75'deki, gül bezek motifleri (Res.245) ile merkezi noktadan çıkan dört boğa başlı (Res.253) rozetin aynısını İzmir örneğinde de görmekteyiz. Bu bezeklerin İskit kökenli olabilecekleri akla gelse de, bu konuda elimizde yeterli veri yoktur. Ayrıca Kat.No.75'deki fantastik yaratık da (Res.255) gördüğümüz, üst dudağın dışı doğru sarmal yapmasıyla, Ziviye Kelemes'ten M.Ö.7. ve 6.yy.lara tarihli İskit örneklerinde⁵⁷⁹ sıkça karşılaşılmaktadır.

Kat.No.75'de yer alan içbükey kare (Res.252) motiflerinin benzerlerini, Assur⁵⁸⁰, Arin-Berd⁵⁸¹, Altıntepe Apadana duvar resimleri⁵⁸² ile Luristan'dan bir kemer üzerinde görmekteyiz⁵⁸³. Arin-Berd örneğinde, içbükey karenin ortasında gül bezek motifi bulunmakta, Kat.No.75'deki içbükey karenin ortasında, daireye bağlı dört tomurcuğun bulunması, Altıntepe Apadana'sındaki ile Luristan kemerindeki örneklerle daha çok benzemektedir. Ancak Kat.No.75'deki içbükey karenin uçlarında dört ucunda püskül bulunması ve kare içindeki tomurcukların biraz daha kaba işlenişi Altıntepe ve Luristan örneklerinden ayrılan özellik olarak görülmektedir.

Kat.No.75'deki boğaların genel yapısı, Adilcevaz Kabartmasındaki Tanrı Teişeba'nın altında bulunan boğa⁵⁸⁴ ile benzeşmektedir. Boğaların baş yapısı ile sırt çizgisinin ucu halkalı koşut çizgilerle taranması ortak özelliğidir. Adilcevaz Kabartmasındaki boğanın ayak, kalça ve gövde kısmındaki detay işlenişleri Kat.No.75'den farklıdır. Kat.No.75'deki aslan ve boğaların, vücut işlenişleri açısından Ayanis Kalkanı'ndakilerle⁵⁸⁵ bazı ortak yönleri görülmesine karşın, genel yapı olarak benzeşmedikleri görülmektedir. Kat.No.75'in Ayanis Kalkanı'ndan önceki bir tarihte üretilmiş olmalıdır.

Kemerlerin genel gelişimi ve değerlendirmeler ışığında Kat.No.75 (Res.248-255, Çiz.55)'i, M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreğine tarihlendirmek mümkündür.

⁵⁷⁹ E. Akurgal, *Urartäische und Altiranische Kunstzentren* (1968) 108, Abb.95-98. Kemerlerdeki bazı fantastik yaratıklarda görülen üst ve alt dudağın dışı sarmal yapmasını, Urartu'nun M.Ö.8.yy.sonlarından itibaren kuzeye açılmalarıyla bağlantılı olarak Urartu sanatına girdiğini düşünmekteyiz.

⁵⁸⁰ Özgüç, içbükey kare motifinin benzerlerini Assur sanatındaki Khorsabad, Til-Barsib ve Arslantaş duvar resimlerinde görüldüğünü belirtmektedir. T. Özgüç, *Altıntepe I.* (1966) 24 vd.

⁵⁸¹ Piotrovsky, *Urartu*, 23 Fig.11-12.; Azarpay, *Artifacts*, 20, Fig.4.

⁵⁸² T.Özgüç, *Altıntepe I.* (1966) 12, Fig.14, 23, 24.

⁵⁸³ R. Dussaud, "Ceinture en Bronze du Luristan Avec Scenes de Chasse", *Syria* XV, 1934, 25 Fig.4,5.

⁵⁸⁴ Burney-Lawson, *Relief*, 211 vdd. Fig.1, 2 Pl.XXXIIIa, b,c.; U. Seidl, "Torschützende Genien In Urartu", *AMI* VI. 1975, 115 vd. Abb.1 Taf.26-27.; Çilingiroğlu, *Urartu*, 138, Çiz.31. Res.89.

⁵⁸⁵ Derin-Çilingiroğlu, *Weapons*, 179 Fig.11,23.

Dama tahtası şeklinde bezemelerin ikinci örneğini oluşturan Kat.No.76 (Res.256-257, Çiz.56)'in yüzeyi panolara bölünmüştür. Panoların sınırını küçük baklava ile dönüşümlü yerleştirilen küçük halka şeritleri oluşturmaktadır. Panolara dağ keçisi, fantastik yaratık ve güneş kursu yerleştirilmiştir.

Kat.No.76'nın yüzeyinin dama tahtası şeklinde bölünmesi aynı grup içerisinde bulunan Kat.No.75 (Res.248-255, Çiz.55) ile benzerdir. Ancak Kat.No.75'de panoları birbirinden ayırmada saç örgü şeridi kullanılmıştır.

Kat.No.76'nın üzerindeki keçinin (Res.257) benzerini II. Rura (M.Ö.685-645) dönemine tarihlediğimiz Kat.No.73 (Res.245, Çiz.53) ve Kat.No.77 (Res.261, Çiz.57)'de görmekteyiz. Örneğimizdeki dağ keçisi, Kat.No.73'deki ile genel yapısıyla birlikte vücut işlenişlerinin ortak olduğu görülmektedir. Fakat bacaklarının içe bükük biçimde işlenmesi Kat.No.76'dan ayrılmaktadır.

Kat.No.76'daki fantastik yaratığın (Res.257) benzerini Kat.No.65 (Res.224)'de görmekteyiz. Kat.No.65'deki fantastik yaratığın başı üzerinde tüylere yer verilmesi ve ayaklarının boğa ayağı şeklinde oluşu ile Kat.No.76'dakinden farklılık gösterir. Tamamen bezeme örgesi olarak kullanılan Kat.No.76'daki güneş kurslarının benzerlerini M.Ö.7.yy.ın ilk yarısına tarihlediğimiz Kat.No.38 (Res.112, Çiz.28), Kat.No.72 (Res.242, Çiz.52), Kat.No.77 (Res.258, Çiz.57), Kat.No.79 (Res.267) ve Kat.No.80 (Res.269)'de izleyebilmekteyiz.

Kat.No.76'nın bezeme stilini Kellner'in eserinde bir örnekte³⁸⁶ bulabilmekteyiz. Bu iki kemerdeki bezemeleri oluşturan dağ keçileri, fantastik yaratıklar ve güneş kurslarının tamamen aynı stilde işlendiğini görmekteyiz.

Kemerlerin gelişimi içinde Kat.No.76 (Res.256-257, Çiz.56)'yı, M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlendirebiliriz.

2.2.2.6.Tanrı Figürü Bezemeliler: Bu grup Kat.No.77 (Res.258-261, Çiz.57) ve Kat.No.78 (Res.262-265, Çiz.58)'den oluşmaktadır. Bunların ortak özelliği; panoları dıştan, uçları iki yandan palmetlerle biten, sarmallarla süslenmiş eşkenar dörtgen ile merkezdeki daireye teğet dört tomurcuğu sınırlandıran çemberin dönüşümlü olarak yerleştirilmesinden oluşan şeritlerin sınırlandırması ve panolara aslan veya boğa üzerinde tanrı figürleri ile

³⁸⁶ Kellner, Gürtelbleche, 66 Kat.Nr.250 Taf.66-67.

bitkisel ve geometrik örgelerden oluşan bezemelerin yerleştirilmesidir. Örneklerimizin süsleme teknikleri ve figürlerin benzerliği aynı dönemde üretildiklerini göstermektedir.

Kat.No.77, atkı kemeri olarak kullanılmıştır. Kat.No.78 ise iki küçük parçadan oluşmaktadır. İki örneğimizdeki bezemelerin dış sınırını ve ana panoları; uçları iki yanda palmetlerle biten, sarmallarla zenginleştirilmiş eşkenar dörtgen ile merkezdeki daireye teğet dört tomurcuğu sınırlandıran çemberin dönüşümlü olarak yerleştirilmesinden oluşan şerit sınırlandırmaktadır. Bu tarz süsleme kemerlerin yüzeyini dikine bölmektedir. Kat.No.77 (Res.261)'de dikine panoları ayırmada merkezi daireler ile dağ keçileri dönüşümlü olarak da kullanılmıştır. İki örnekteki panolara, boğa ve aslan üzerinde tanrı figürleri ile hayat ağacı biçimli şekillerin dönüşümlü yerleştirilmesinden oluşmaktadır. Kat.No.78'in birinci parçasında (Res.264-265), bir boğanın boynuzu üzerine ayağını basan, büyük kısmı eksik tanrı figürü yer almaktadır. Kat.No.77 (Res.258, 261)'de ise hem boğa hem de aslan üzerinde aynı türde tanrı figürlerinin işlendiğini görmekteyiz. İki örneğimizde tanrının altında bulunan boğa figürlerinin boynuzları yukarı kıvrılarak uzanmakta, gözleri yuvarlak, ağız ve burunları çizgilerle belirtilmiştir. Ayrıca sırt çizgileri dikine uzanan koşut çizgilerle taranırken, gövde altı, yatay "V" şeklinde taranmıştır. Ucu dikdörtgen şeklinde ve taralı olan kuyrukları arka ayaklara paralel uzanmaktadır. Kat.No.78'deki tanrı figürünün görülen kısmı Kat.No.77'dekiler ile de benzerlik içindedir. Dolayısıyla iki örneğimiz aynı dönemde üretilmiştir.

Kat.No.77'deki dört tomurcuğu sınırlandıran çemberler üzerinde ayakları bükülü şekilde betimlenen dağ keçilerine, (Res.261) aynı şekliyle II. Rusa (M.Ö.685-645) dönemine tarihlediğimiz Kat.No.73 (Res.245)'de de tanık olmaktadır. Kat.No.77'de (Res.258) çemberler ile dönüşümlü yerleştirilen güneş kurslarının benzerleri, genellikle M.Ö.7.yy.ın ilk yarısına tarihlendirdiğimiz Kat.No.38 (Res.112, Çiz.28), Kat.No.65 (Res.223), Kat.No.72 (Res.242, Çiz.52), Kat.No.76 (Res.257, Çiz.56), Kat.No.79 (Res.267) ve Kat.No.80 (Res.269)'de görmekteyiz.

Kat.No.77 (Res.258-261, Çiz.57) ve Kat.No.78 (Res.262-265, Çiz.58)'in genel bezeme düzeninin benzerini Kellner'in eserinde beş⁵⁸⁷, Karmir-Blur'dan⁵⁸⁸ ve British

⁵⁸⁷ Kellner, bu türden bezemeli kemerleri M.Ö.7.yy.ın ilk yarısına tarihlendirmektedir. Kellner, Gürtelbleche, 65 Kat.Nr.240, 241, 242, 243, 244, Taf.62, 63, 64, 65

⁵⁸⁸ Loon, Art. 122, Fig.14, Plt.XXX. ; Azarpay, Artifacts, 50, Fig.14. ; Piotrovsky, Urartu, 141, Plt.80. ; Kellner, Gürtelbleche, 66 Kat.Nr.248 Taf.64.

Müzesi'nden iki⁵⁸⁹, Metropolitan Müzesi'nden bir⁵⁹⁰ örnekte görmekteyiz. Bütün bu kemerlerdeki bezeme tekniği, panoların içerisindeki aslan veya boğa üzerinde tanrı figürlerinin betimleniş şekli aynıdır. Bu örneklerden sağ uçları sağlam olan kısımlara, çok katlı hayat ağacı yerleştirilmiştir⁵⁹¹. Kat.No.77 ve Kat.No.78'in bezeme tekniğinde Çavuştepe'den bir başka kemer örneği daha bulunmaktadır⁵⁹². İki küçük parçadan oluşan kemerin sağ uç parçasında, çok katlı hayat ağacı bulunmaktadır⁵⁹³. Diğer parçada ise yukarıdaki örneklerden tamamen farklı, ortada etrafı halkalarla içi dört tomurcukla doldurulmuş şekillerin iki yanında antitetik duran aslan ve boğa figürleri yer almaktadır. Aslan ve boğa figürleri yukarıdaki örneklerde olduğu gibi yürür durumda betimlenmiştir. Bu parça Karmir-Blur'daki bir örnekte⁵⁹⁴ olduğu gibi yatay olarak iki bezeme kuşağına bölünmüştür. Karmir-Blur ve Çavuştepe örneklerinin iki yatay bezeme kuşaklara bölünmesiyle Kat.No.77 ve Kat.No.78'den farklılık gösterirler. Piotrovsky, bu tür kemerlerde aslan üzerindeki tanrının Haldi, boğa üzerindeki Teişeba⁵⁹⁵ ve başı üstünde güneş kursu taşıyan diz çökmüş figürün ise, tanrı Şivini'yi temsil ettiğini söylemektedir⁵⁹⁶.

Kat.No.77 ve Kat.No.78'deki boğa üzerindeki tanrıyı, Adilcevaz kabartmasıyla⁵⁹⁷ karşılaştırdığımızda, genel görünüşte bazı ortak yanların olduğu, ancak Kat.No.77'deki aslan ve boğanın niteliksiz işçiliğe sahip olması, ince işçilikli Adilcevaz kabartmasından ayrılan özellik olarak görülmektedir. Kat.No.77'deki aslan ve aslan üzerindeki tanrıyı (Haldi), Adilcevaz Kef Kalesi sütun altlığındaki⁵⁹⁸ ile karşılaştırdığımızda Teişeba gibi benzeştikleri görülmektedir. Kat.No.77'deki aslanın yürür pozisyonda oluşu, ağzının açık ve hırlar durumda betimleniş, gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünüşü ve bacak kas

⁵⁸⁹ Kellner, Gürtelbleche, 65 Kat.Nr.245, 246 Taf.63. ; Curtis, Belts, 129, Fig.6.

⁵⁹⁰ Muscarella, Metropolitan Müzesi'nde bulunan kemer M.Ö.7.yy.'la tarihlendirmektedir. Muscarella, Belt, 435, Fig.579a, b, c.

⁵⁹¹ Loon, Art, 122, Fig.14. ; Muscarella, Belt, 435, Fig.579. ; Kellner, Gürtelbleche, 64 Kat.Nr.240 Taf.63, Kat.Nr.241 Taf.65.

⁵⁹² A. Erzen, "Van Bölgesinde Yeni Urartu Araştırmaları (1974'ten 1976'ya Kadar)", TTK VIII/1, 1976, 252, Lev.153 Res.6-7.

⁵⁹³ A. Erzen, "Van Bölgesinde Yeni Urartu Araştırmaları (1974'ten 1976'ya Kadar)", TTK VIII/1, 1976, 252 Lev.153 Res.7.

⁵⁹⁴ Piotrovsky, bu kemer parçasını M.Ö.8-7.yy.lar arasına vermiştir. Piotrovsky, Urartu, 141, Plt.80. ; Loon, Art, 121, 168, Plt.XXX. ; Azarpay, Artifacts, 50, Fig.14. ; Kellner, Gürtelbleche, Kat.Nr.248 Taf.64.

⁵⁹⁵ Piotrovsky'nin bu görüşüne birçok bilim adamı katılmaktadır. Ancak son zamanlarda, Anzaf kazılarında, Urartu tanrılarının betimlendiği bir kalkan ortaya çıkmıştır. Bu kalkanda Haldi'nin yaya, Teişeba'nın aslan üzerinde betimleniş tartışmaya yeni bir boyut getirmiştir. Piotrovsky, Regno, 323. Fig.68, 69. ; Belli, Urartu, 47, Çiz.17, 19 Res.52.

⁵⁹⁶ Loon, Art, 11, 168, Plt.XXX. ; Piotrovsky, Regno, 324. Fig.70. ; Urartu, 141, Plt.80. ; Azarpay, Artifacts, 50, Fig.14. ; Kellner, Gürtelbleche, 65 Kat.Nr.248 Taf.64.

⁵⁹⁷ Burney-Lawson, Relief, 211 vdd. Fig.1, 2 Plt.XXXIIIa, b, c ; H. Kyrieleis, "Zum Orientalischen Kesselschmuck", Verlag Des Kunstgeschichtlichen Seminars, 1967, Taf.7. ; U. Seidl, "Torschützende Genien in Urartu", AMI VI. 1975, 115 vd. Abb.1 Taf.26-27. ; Çilingiroğlu, Urartu, 138, Çiz.31. Res.89.

⁵⁹⁸ Akurgal, Anadolu, 179 Res.57c. ; Seidl, Urartäische, 558, Fig.3. ; Çilingiroğlu, Urartu, 141 Çiz.32.

detaylarının çizgilerle işlenişi Adilcevaz örneği ile ortak özelliktir. Ancak Kat.No.77'deki aslanın itinasız işçiliği, yelenin çentiklerle belirtilişi ve kuyruğun keskin açıyla aşağıya sarkıtılması Adilcevaz örneğinden ayrılan özellikler olarak göze çarpmaktadır. Kat.No.77'deki tanrı Haldi'nin genel yapısı Adilcevaz'daki ile benzeştiği görülmektedir. Başta boynuzlu Polos'un bulunuşu, vücudu saran giysinin ayak bileklere kadar uzanması ve hayvanın başına basan ayağın diz kapaktan aşağı çıplak verililişi benzerdir. Ancak Kat.No.77'deki tanrı giysinin bezenişinde dik ve "S" şeklinde çizgiler kullanılmışken, Adilcevaz'dakinde, dik çizgilerle birlikte kare plakalar kullanılmıştır. Kat.No.77 ve Kat.No.78'deki uçları iki yandan palmetlerle biten bezeme örgesini, Adilcevaz kabartmasında Haldi'nin üst kısmında, iki yırtıcı kuşun arasında kalan bölümde de görmekteyiz.

Kemerlerin genel gelişimi içerisinde ve karşılaştırmalar sonucunda grup Kat.No.77 (Res.258-261, Çiz.57) ve Kat.No.78 (Res.262-265, Çiz.58)'i, M.Ö.7.yy.ın ilk yarısına tarihlendirmektediriz.

2.2.2.7.Kabarık Nokta Bezemeliler: Orta genişlikteki kemerler içerisinde önemli bir yer tutan kabarık nokta bezeli kemerlerden elimizde Kat.No.79 (Res.266-267), Kat.No.80 (Res.268-269, Çiz.59), Kat.No.81 (Res.270-271), Kat.No.82 (Res.272-273, Çiz.60), Kat.No.83 (Res.274-275, Çiz.61), Kat.No.84 (Res.276), Kat.No.85 (Res.277), Kat.No.86 (Res.278-279), Kat.No.87 (Res.280), Kat.No.88 (Res.281-282) ve Kat.No.89 (Res.283-284) bulunmaktadır.

Bu grup içindeki kemerlerin, geniş kemerler grubunda yer alan ve aynı bezemeye sahip yazıtlı II. Sarduri⁵⁹⁹ (Res.360) ve II. Rusa (Kat.No.24, Res.70-71) kemerlerinden ayrılan yönleri, genişliklerinin daha dar olmasıdır. Ayrıca yine geniş kemerler grubunda bulunan ve M.Ö.8.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.19 (Res.62-63, Çiz.17), Kat.No.20 (Res.64-65, Çiz.18) ve Kat.no.21 (Res.66-67, Çiz.19)'ın sağ ucundaki figürlü panoların yerini, bu grupta M.Ö.7.yy. özelliği olarak genelde, hayat ağacı doldurmaktadır.

Kabarık nokta bezemeli kemerlerden, bazılarının sağ ucundaki dikdörtgen panoda bulunan figürlü bezemenin dışında, üzerleri tamamen kabarık nokta şeritlerle bezenmesi ortak özelliktir. Bu yüzden birbirlerine çok benzeyen ve aynı özellikleri gösterecek kemerler birlikte ele alınarak değerlendirilecektir. Bunların genel olarak ortak özelliği üst üste dört

⁵⁹⁹ Belli-Kellner, Inschriften, 320 Abb.1, 3.

kabarık noktanın yan yana dizilmesinden oluşan kuşaklarla bezenmiş olmalarıdır. Bunlardan Kat.No.84 ve 89'un yüzeyi dört, Kat.No.79, Kat.No.80, Kat.No.81, Kat.No.83, Kat.No.85, Kat.No.86 ve Kat.No.87'nin beş, Kat.No.82'in ise altı kabarık nokta şerit kuşak bulunmaktadır. Kat.No.79, Kat.No.80 ve Kat.No.81'in sağ ucundaki dikdörtgen pano içerisine üç katlı hayat ağacı yerleştirilmiştir. Kat.No.80 ve Kat.No.81'deki hayat ağaçlarının üzerinde güneş kursu bulunmaktadır. Kat.No.83'ün sağ ucunda üst üste dört fantastik yaratık işlenmiştir. Kat.No.82, Kat.No.84, Kat.No.85, Kat.No.86 ve Kat.No.87'nin sağ uçlarında her hangi bir figürel bezemeye yer verilmemiştir.

Kabarık nokta bezeli kemerlerden ortak özellik gösteren Kat.No.79 (Res.266-267, Çiz.33), Kat.No.80 (Res.268-269, Çiz.59) ve Kat.No.81⁶⁰⁰ (Res.270-271)'i ele aldığımızda, bezeme stillerinden aynı dönemde üretildiklerini görmekteyiz. Bunların yüzeyini enlemesini beş kabarık nokta şerit bezendiği ve sağ uçlarındaki dikdörtgen pano içerisinde üç katlı hayat ağacının yerleştirilmiş olduğunu görmekteyiz. Hayat ağaçlarının ortada ve iki yana açılan dalları ucuna, Kat.No.79 ve Kat.No.81'de nar çiçeği ile tomurcuk, Kat.No.80'de ise tomurcuk ile palmetler dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir. Kat.No.80 ve Kat.No.81'in sağ ucundaki hayat ağaçlarının üzerinde güneş kursu bulunması ortak özelliktir.

Kat.No.79, Kat.No.80 ve Kat.No.81'de sağ uçta, dikdörtgen pano içerisinde yer alan hayat ağacı betimlemesini, yine orta genişlikteki bezemeli kemerlerden, M.Ö.7.yy.ın ilk yarısına tarihlediğimiz Kat.No.59 (Res.191-196), Kat.No.72 (Res.242-243, Çiz.52) ve Kat.No.77 (Res.285-261, Çiz.57)'de aynı konumda görmekteyiz. Bunlardan Kat.No.72'deki hayat ağacının üzerinde, Kat.No.79 ve Kat.No.80'de olduğu gibi güneş kursu bulunmaktadır.

Kat.No.79, Kat.No.80 ve Kat.No.81'in yakın benzerini Kellner'in eserinde iki örnekte görmekteyiz⁶⁰¹. Bu iki örnekte Kat.No.79, Kat.No.80 ve Kat.No.81'de olduğu gibi beş kabarık nokta şeritle bezeli olup sağ uçlarında çok katlı hayat ağaçları bulunmaktadır. Kellner'in iki örneğindeki hayat ağaçları dört katlı işlenmiştir. Bunlardan birinde hayat ağacının dalları ucuna palmetler ile nar çiçekleri dönüşümlü⁶⁰² yerleştirilmesi Kat.No.80 ile, diğerine ise nar çiçekleri ile tomurcuklar yerleştirilmesi⁶⁰³, Kat.No.79 ve Kat.No.81 ile benzerdir.

⁶⁰⁰ 145cm uzunluğundaki bu kemer, "Atkı kemerleri" bölümünde ele alınacaktır.

⁶⁰¹ Kellner, Gürtelbleche, 71 Kat.Nr.292 Taf.72-73, Kat.Nr.297 Taf.74.

⁶⁰² Lorenz, Würzburg, 7 Abb.12.; Kellner, Gürtelbleche, 71 Kat.Nr.292 Taf.72-73.

⁶⁰³ Kellner, Gürtelbleche, 71 Kat.Nr.297 Taf.74.

Kat.No.79, Kat.No.80 ve Kat.No.81'deki hayat ağaçlarının benzerini Altıntepe ikinci mezardan çıkmış bulunan fildişi⁶⁰⁴ parça üzerindeki hayat ağacı betimlemesinde görmekteyiz. Altıntepe örneğinin dört katlı yapılışı Kat.No.79, Kat.No.80 ve Kat.No.81'den farklılık gösterir. Ancak tomurcuklar ile nar çiçeklerinin kullanılışı ile Kat.No.79 ve Kat.No.81 ile yakın benzerlik içerisindedir. Kat.No.79, Kat.No.80 ve Kat.No.81'deki hayat ağaçları Ayanis Susi tapınağı içinde sunak üzerinde bulunan su mermerindeki⁶⁰⁵ (alabaster) hayat ağaçlarıyla da benzeşmektedir. Bunların üç katlı oluşu Kat.No.79, Kat.No.80 ve Kat.No.81 ile benzeşmesine karşın, hayat ağaçlarında ya tomurcuk yada nar çiçeğinin kullanılışı ile farklılık göstermektedirler. Kemerlerin sağ ucundaki hayat ağaçları, M.Ö.7.yy. başlarından yüzyılın sonuna kadar dikdörtgen pano içerisinde kültle ilişkili olarak kullanılmış olmalıdır.

Kat.No.79 (Res.266-267), Kat.No.80 (Res.268-269, Çiz.59) ve Kat.No.81 (Res.270-271)'deki hayat ağaçlarının benzerini daha çok M.Ö.7.yy. ilk yarısında bulduğumuz için, örneklerimizi M.Ö.7.yy.ın ilk yarısına tarihlendirebiliriz.

Kabarık nokta bezemeli kemerler içerisindeki Kat.no.82 (Res.272-273, Çiz.60), Kat.No.83 (Res.274-275, Çiz.61), Kat.No.84 (Res.276), Kat.No.85 (Res.277), Kat.No.86 (Res.278-279), Kat.No.87 (Res.280), Kat.No.88 (Res.281-282) ve Kat.No.89 (Res.283-284), benzer özellikler gösterdikleri için aynı dönemde üretilmişlerdir.

Bunlardan altı kabarık nokta şerit kuşakla bezeli Kat.No.82 (Res.272-273, Çiz.60)'nin sağ ucunda kilit bağlantısı olarak umbo⁶⁰⁶ yer almaktadır. Umbonun orta bölümü, daire biçiminde yukarıya doğru kabarıktır. Bu kısmın delik olan orta bölümünden, kemerle bağlantılı halka çengeli uzanmaktadır. Kat.No.82'deki umbolu kilit bağlantısının benzeri bulunmamaktadır.

Kat.No.83 (Res.274-275, Çiz.61), yatay beş kabarık nokta şeritle ve sağ ucundaki alana üst üste dört fantastik yaratık yerleştirilmesinden oluşmaktadır. Örneğimizin sağ ucuna, iki türde üst üste dört fantastik yaratık yerleştirilmiştir.

Kat.No.83'ün yüzeyinde beş kabarık nokta şeridin bulunmasıyla, bu grup içindeki Kat.No.79 (Res.266-267), Kat.No.80 (Res.268-269, Çiz.59), Kat.No.81 (Res.270-271), Kat.No.85 (Res.277), Kat.No.86 (Res.278-279) ve Kat.No.87 (Res.280) ile benzeşir. Kat.No.83'ün sağ ucundaki dört katlı fantastik yaratıkların yerleştiriliş düzeni, geniş

⁶⁰⁴ T. Özgüç, Altıntepe II. (1969) 56, Fig.57 Lev.1/1.

⁶⁰⁵ Çilingiroğlu, Temple, 57vd. Fig.19-23.

⁶⁰⁶ Kat.No.81'deki umbolu kilit bağlantısı "Kemer Bağlama Tokaları" bölümünde tekrar ele alınacaktır.

kemerler grubunda yer alan Kat.No.14 (Res.51-52, Çiz.12) ve Kat.No.15 (Res.53-54, Çiz.13)'dekilerle benzeşmektedir. Ancak fantastik yaratıkların Kat.No.14'de üst üste yedi kez, Kat.No.15'in beş kez tekrarlanmasıyla birlikte işlenişleri açısından da tamamen farklı ve erken dönem özelliği gösterirler.

Kat.No.83'ün yatay beş kabarık şeritle bezeli oluşu ve sağ ucunda üst üste fantastik yaratıkların işlenişi (Res.274, Çiz.61) ile Kellner'in eserinde bir kemerle⁶⁰⁷ benzerlik içerisindedir. Ancak Kellner'in örneğindeki fantastik yaratıkların üç kez ve siren şeklinde işlenmesiyle Kat.No.83'den farklılık gösterir.

Kat.No.84 (Res.276), Kat.No.85 (Res.277), Kat.No.86 (Res.278-279) ve Kat.No.87 (Res.280) kabarık nokta şeritlerle bezelidir. Sağlam olan Kat.No.84'ün yüzeyini dört kabarık nokta şerit bezemektedir. Sağ ucunda dikdörtgen pano yapılmış olmasına karşın içerisi boş bırakılmıştır. Kat.No.85, Kat.No.86 ve Kat.No.87, beş kabarık nokta şerit ile bezenmiştir.

Kat.No.84, Kat.No.85, Kat.No.86 ve Kat.No.87'de olduğu gibi Kellner'in eserinde⁶⁰⁸ ve Türkiye'deki çeşitli müzelerde⁶⁰⁹ bu türden çok sayıda kemer bulunmaktadır.

Kat.No.88 (Res.281-282)'in yüzeyi, dörtlü kabarık nokta şerit ile iki bezeme kuşağına bölünmüştür. Kuşaklar içerisine, belirli bir kurala bağlı olmaksızın, halka ve halkalarla palmetlerin oluşturduğu kümeler yerleştirilmiştir.

Kat.No.88'de gelişi güzel yerleştirilen halka ve palmetlerin oluşturduğu kümelerin benzerini, M.Ö.7.yy. içinde farklı dönemlere tarihlendirdiğimiz Kat.No.40 (Res.125-128, Çiz.29), Kat.No.46 (Res.147-152, Çiz.33), Kat.No.51 (Res.163-168), Kat.No.60 (Res.197-198, Çiz.44), Kat.No.64 (Res.215-220, Çiz.46), Kat.No.65 (Res.221-226, Çiz.47), Kat.No.68 (Res.231-232, Çiz.49), Kat.No.69 (Res.233-234, Çiz.50) ve Kat.No.70 (Res.235-240)'de figürler arasında belirli kurallar içerisinde işlendiğini görmekteyiz.

Kabarık nokta bezeliler grubunun son kemerini oluşturan Kat.No.89 (Res.283-284)'un üzeri dört kabarık nokta şerit ile bezelidir. Diğerlerinden fazla olarak sol kısmında, üzerinde yürür durumda yırtıcı kuş figürünün işlendiği toka uzantısı bulunmaktadır. Kuş figürünün yüzeyi yıprandığı için sadece dış konturları görülmektedir.

⁶⁰⁷ Kellner, Gürtelbleche, 71 Kat.Nr.294 Taf.72.

⁶⁰⁸ Kellner, Gürtelbleche, 70 Kat.Nr.283-370 Taf.72-79.

⁶⁰⁹ Müzelerdeki incelemelerimizde bu türde çok sayıda kemer örneği bulunmasına karşın, biz sadece birkaç tanesini katalogumuza aldık.

Kabarık nokta bezeli kemerler içinde yer alan Kat.no.82 (Res.272-273, Çiz.60), Kat.No.83 (Res.274-275, Çiz.61), Kat.No.84 (Res.276), Kat.No.85 (Res.277), Kat.No.86 (Res.278-279), Kat.No.87 (Res.280), Kat.No.88 (Res.281-282) ve Kat.No.89 (Res.283-284)'i, bezeme türleri ve genişlikleri esas alındığında M.Ö.7.yy. içinde sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz. Sonuçta bu örneklerimizi M.Ö.7.yy.a tarihlendirebiliriz.

2.2.2.8.Diğer Bezemeliler: Geniş kemerlerde olduğu gibi Orta genişlikteki kemerler içerisinde de, kemerin asıl gövdesinden bağımsız olarak işlenebilen toka bağlantıları kısmı "Diğerleri" başlığı altında incelenmiştir. Kat.No.90 (Res.285-286, Çiz.62), Kat.No.91 (Res.287-288, Çiz.63), Kat.No.92 (Res.289, Çiz.64), Kat.No.93 (Res.290, Çiz.65), ve Kat.No.94 (Res.291-292, Çiz.66) bu gruba girmektedir. Bunların ortak özelliği, kemerlerin sağ ucundaki dikdörtgen panolardan oluşmalarıdır. Ayrıca Kat.No.91, Kat.No.92 ve Kat.No.93'de, üst üste aslanlar, Kat.No.90'da yine üst üste yürür durumda sirenler işlenmiştir. Kat.No.94'de ise aslan üzerinde ok atan tanrı figürü yer almaktadır.

Bu grup içerisindeki kemerlerden Kat.No.90 (Res.285-286, Çiz.62), kemerin sağ uç parçasından oluşmaktadır. Kat.No.90'ın yüzeyine, iki kabank çizgi şerit ile sınırlanan dikdörtgen pano içersine aynı özelliklere sahip üst üste dört siren işlenmiştir.

Kat.No.90'daki sirenlerin benzerlerini Kat.No.43 (Res.133-138, Çiz.31), Kat.No.46 (Res.147-152, Çiz.33), Kat.No.47 (Res.153-154, Çiz.34), Kat.No.50 (Res.161-162, Çiz.36) Kat.No.53 (Res.171-180, Çiz.38) ve Kat.No.59 (Res.195-196)'da görmekteyiz. Bunların içerisinde örneğimizdeki sirenlere baş, ayak ve gövde yapısıyla tamamen benzer olan ve M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.no.59'dakiler oluşturmaktadır.

Kat.No.90'ın yakın benzerini Kellner'in eserinde⁶¹⁰ ve Adana Bölge Müzesi'nde⁶¹¹ birer örnekte görmekteyiz. Kellner ve Adana örneği Kat.No.90'da olduğu gibi kemerin sağ ucuna ait bölümlerinde bulunmaktadır. Kellner'in örneğinde başı açık, yürür durumda dört siren yerleştirilmiştir. Bunların baş ve gövde yapıları Kat.No.90 ile tamamen aynıdır. Sadece ayaklarının aslan ayağı şeklinde değil boğa ayağı şeklinde olmasıyla Kat.No.90'dakilerden farklılık gösterirler. Adana kemerinde ise sirenler yırtıcı kuşlar ile

⁶¹⁰ Kellner, Gürtelbleche, 54 Kat.Nr.164 Taf.43.

⁶¹¹ Taşyürek, Kemerler, 11 Fig.10 Res.32.

dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir. Buradaki sirenlerin baş, gövde ve ayak yapılarının Kat.No.90'dakiler ile aynı özellikleri taşırlar.

Kat.No.90 (Res.185-186, Çiz.62)'ı, orta genişlikteki kemerler içerisinde bulunması, özellikle Kat.No.59 (Res.195-196)'daki sirenlerle benzeşmesi ve bununda M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlendirilmesi nedeniyle, Kat.No.90'da aynı döneme tarihlenebilir.

Bu grup içinde yer alan Kat.No.91 (Res.287-288) ve Kat.No.92 (Res.303, Çiz.68)'in bezeme düzenleri ile aslanların vücut işlenişleri aynı dönemde üretildiğini göstermektedir.

Kemerin sağ uç parçasından oluşan Kat.No.91'de üst üste dört aslan koşar durumda yerleştirilmiştir. Kat.No.92 ise kemerin sağ ucuna ait küçük bir parçadan oluşmaktadır. Yüzeyinde üst üste, sağa yürür durumda üç aslan yer almaktadır. İki örneğimizde de aslanların dolgun yapılarıyla birlikte ağızları açık, gözleri badem şeklinde ve burun kırışıklıkları enine çizgilerle belirtilmiştir. Ayrıca baştan içbükey çift çizgiyle ayrılan yeleler, küçük halka çizgilerle belirtilmiştir.

Kat.No.91 ve Kat.No.92'deki aslanların yakın benzerlerini M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.40 (Res.158, Çiz.29), Kat.No.41 (Res.129), Kat.No.43 (Res.135-138, Çiz.31), Kat.No.46 (Res.149, Çiz.33), Kat.No.47 (Res.153, Çiz.34) ve Kat.No.48 (Res.155-156, Çiz.35)'de görmekteyiz. Bu örneklerdeki aslanların stilize olmuş dolgun yapıları, vücut detaylarının işleniş ortak özelliktedir.

Kat.No.91'deki yapıda yayınlanmış kemerler arasında çok sayıda örneğin bulunmasına karşın en yakın benzerini Kellner'de⁶¹² görmekteyiz. Aslanların genel görünüşü ve vücut detaylarını aynı şekildedir.

Kat.No.91 ve Kat.No.92'deki aslanları, Ayanis kalkanındakiler ile karşılaştırdığımızda⁶¹³, genel yapılarıyla ve gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünüşü benzerdir. Ancak vücut detayları yönünden Ayanis kalkanındakilerde daha erken olduğu izlenebilmektedir. Örneklerimizdeki aslanların Kuşci Kemerlerindekiyle⁶¹⁴ benzeşmektedir. Ancak örneklerimizdeki aslanların M.Ö.7.yy. sonlarına tarihlenen Kuşci kemerlerindeki ağır ve küt yapılara henüz ulaşmadıklarına tanık olmaktadır. Ayrıca

⁶¹² Kellner, Gürtelbleche, 40 Kat.Nr.74 Taf.16-17.

⁶¹³ Derin-Çilingiroğlu, Weapons, 179 Fig.11,23.

⁶¹⁴ Hanfmann, Bulls, 211 Pl.XX-2.; Barnett, Cemetery, 194 vd. Fig.48.; Hamilton, Decorated, 50 vd. Fig.3. Pl.IIIa, b, c.; Seidl-Camey, Guß, 706, Abb.1.; Muscarella, Belt, 433, Fig.38.

Kat.No.91 ve 92'deki aslanların Toprakkale kalkanındakilere⁶¹⁵, genel yapıları benzeşse de, bu kalkandaki aslanların bacaklarındaki detaylar örneklerimizdekilerden farklıdır.

Kemerlerin genel gelişimi içerisinde ve karşılaştırmalar sonucunda Kat.No.91 (Res.287-288, Çiz.63) ve Kat.No.92 (Res.289, Çiz.64)'yi, M.Ö.7.yy. üçüncü çeyreğine tarihlendirebiliriz.

Kat.No.93'de kabark şeritlerin sınırlandırdığı dikdörtgen panoya sığar durumda, üst üste üç aslan yerleştirilmesinden oluşmaktadır.

Kat.No.93'deki yapının benzerini orta genişlikteki kemerler grubunda bulunan ve M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.52 (Res.169-170, Çiz.37), Kat.No.63 (Res.211-213), Kat.No.64 (Res.216-217, Çiz.46) ve Kat.No.70 (Res.236, 237, 239)'de görmekteyiz. Bu kemerlerdeki aslanların dolgun yapısı, ayrıntıların itinasız işlenişi ve stilize olmaları ortak özelliklerdir.

Kat.No.93'deki yapının benzerini Kellner'in eserinde birçok örnekte görmekteyiz. Bunların içerisinde bir örnek⁶¹⁶, Kat.No.93'deki aslanların üç katlı oluşu ve vücut detay işlenişi açısından aynı özellikleri gösterir. Kat.No.93'deki aslanların yapısını Dedeli⁶¹⁷ ve M.Ö.7.yy.ın sonlarına tarihlenen Kuşçi Kemer⁶¹⁸ üzerinde de görmekteyiz.

Kat.No.93'deki aslanların stilize yapıları ve vücut detay işlenişleri açısından Ayanis Kalkanı⁶¹⁹ üzerindeki aslanlardan tamamen farklı ve geç dönem özelliği gösterir. Kat.No.93'deki aslanların stilize yapıları daha çok III.Rusa kalkanındaki aslanları⁶²⁰ çağrıştırmaktadır. Ancak Kat.No.93'deki aslanların koşar biçimde betimlenişi ve vücut detay işlenişleriyle kalkandaki aslanlardan farklılık gösterirler.

Kat.No.93 (Res.290, Çiz.65)'deki aslanların tamamen stilize olması, kemerlerin genel gelişimi içinde ve karşılaştırmalar sonucunda, M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihlendirmek mümkündür.

Kemerin sağ ucuna ait olan Kat.No.94 (Res.291-292, Çiz.66)'ün yüzeyine, dikdörtgen pano içerisine aslan üzerinde ayakta ok atar durumda tanrısal figürü yerleştirilmiştir. Tanrısal figürün altında yer alan aslanın hantal ve stilize olmuş yapısı

⁶¹⁵ Barnett, British, 39 Plt.11-13. ; Loon, Art, 116, Plt.XXV. ; Azarpay, Artifacts, 67, Plt.56-58. ; Akurgal, Anadolu, 179 Res.58a.

⁶¹⁶ Kellner, Gürtelbleche, 61 Kat.Nr.212 Taf.57.

⁶¹⁷ Taşyürek, Dedeli, 155 Fig.1 Res.4, 8, 15.

⁶¹⁸ Hanfmann, Bulls, 211 Pl.XX-2. ; Barnett, Cemetery, 194vd. Fig.48. ; Hamilton, Decorated, 50vd. Fig.3. Pl.IIIa, b, c ; Seidl-Cameyer, Guß, 706, Abb.1. ; Muscarella, Belt, 433, Fig.38.

⁶¹⁹ Derin-Çilingiroğlu, Weapons, 179 Fig.11,23.

⁶²⁰ Barnett, British, 39 Plt.11-13. ; Loon, Art, 116, Plt.XXV. ; Azarpay, Artifacts, 67, Plt.56-58. ; Akurgal, Anadolu, 176 Res.58a.

M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihlendirdiğimiz Kat.No.52 (Res.169-170, Çiz.37), Kat.No.63 (Res.211-213), Kat.No.64 (Res.216-217, Çiz.46) ve Kat.No.70 (Res.236, 237, 239)'de görmekteyiz.

Kat.No.94'deki yapının en yakın benzerini Kellner'in dört örneğinde⁶²¹ görmekteyiz. Bunlardan ikisinde boğa⁶²², birinde at⁶²³, diğerinde ise aslan⁶²⁴ üzerinde ok atar biçimde betimlenmiştir. Kat.No.94'de olduğu gibi bütün örneklerde iki sıra kabarık şerit arasında ya palmet yada palmet-halka dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir.

Kat.No.94'deki ok atan savaşçının altındaki aslanı ele aldığımızda, Ayanis kalkanındakilerden⁶²⁵, vücudun genel yapısı ve detay işlenişi açısından geç dönem özelliği gösteren Kuşci Kemer'i'ndeki⁶²⁶ aslanlarla benzeşmektedir.

Kat.No.94 (Res.291-192, Çiz.66)'ü, orta genişlikteki kemerler grubunda yer alması, aslanın yapısının tamamen stilize olması ve karşılaştırmalar sonucunda, M.Ö.7.yy. son çeyreğine tarihlendirmektedir.

2.2.3.Dar Kemerler

Bunlar ortalama 5,5/6-8cm. genişliğe sahip olup bezeme özellikleri bakımından Urartu kemerleri içinde önemli yer tutarlar. Geniş ve orta genişlikte ki kemerlerde işlenen av, savaş gibi farklı sahnelerin bu gruptaki kemerlerde işlenmediği ve figüratifli olanlarda daha çok ziyafet, libasyon, eğlence, kale tasviri gibi konulu sahneler yer verildiği görülmektedir. Konulu sahneler dışında olanlar ise ağırlıklı olarak geometrik ve bitkisel örgelerle bezenmişlerdir. Diğer iki gruptan farklı bir özellik olarak bunların dış sınırlarına kısa aralıklarla ip deliklerinin açılmamasıyla birlikte arkalarına da deri dikilmediği anlaşılmaktadır. Dar kemerlerin şimdiye kadar kadınlar tarafından kullanıldığına dair kesin buluntu ele geçmemesine karşın, bunların genişlikleri, işlenen konuların genellikle kadınlarla ilgili sahnelerden seçilmesi ve bu grup içerisinde betimlenen kadın figürlerin belinde kemerin işlenmesi göz önüne alındığında, kadınlar tarafından kullanılmış oldukları

⁶²¹ Kellner, Gürtelbleche, 56 Kat.Nr.185,186,188,189 Taf.48, 49, 50, 51.

⁶²² Kellner, Gürtelbleche, 56 Kat.Nr.188,189 Taf.50, 51.

⁶²³ Kellner, Gürtelbleche, 56 Kat.Nr.186 Taf.49.

⁶²⁴ Kellner, Gürtelbleche, 56 Kat.Nr.185 Taf.49.

⁶²⁵ Derin-Çilingiroğlu, Weapons, 179 Fig.11, 23.

⁶²⁶ Hanfmann, Bulls, 211 Pl.XX-2. ; Burnett, Cemetery, 194vd. Fig.48. ; Hamilton, Decorated, 50vd. Fig.3. Pl.IIa,b,c ; Seidl-Cameyer, Gürtel, 706, Abb.1.; Muscarella, Belt, 433, Fig.38.

düşüncesini güçlendirir⁶²⁷. Ayrıca uzunluklarının, genelde 80 cm. civarında olması da, daha çok genç kızlar tarafından kullanıldığına işaret etmektedir.

Dar kemerlerin tarihsel gelişimi de, geniş ve orta genişlikteki kemerlere paraleldir ve aynı dönemde üretilmiştir. Bu grup içerisindeki kemerler arasında genişlik açısından pek fazla farklar görülmemesine karşın, en geniş olanlar geniş kemerlerde olduğu gibi erken örnekler olmalıdırlar. Bunların tarihlendirilmesinde, konulu sahnelerde işlenen figürlerin yanı sıra, özellikle bitkisel örgelerden tomurcuk önemli bir faktördür. Çünkü Urartu metal sanatı içerisinde çok sevilen bu örgenin çeşitli eserlerde kullanılmış olması dar kemerlerin tarihlendirilmesinde de önemli etkindir.

2.2.3.1.Konu Sahneli Bezemeliler: Dar kemerler içerisinde önemli bir yer tutan bu tür kemerlerden elimizde Kat.No.95 (Res.293-294, Çiz.67), Kat.No.96 (Res.295-302), Kat.No.97 (Res.303, Çiz.68) ve Kat.No.98 (Res.304-307) bulunmaktadır.

Küçük bir parçadan oluşan Kat.No.95 (Res.293-294, Çiz.67)'in üzerindeki birbirine bağlı damla kümelerini ve ana panoyu dıştan küçük halka şeritleri sınırlandırmaktadır. Ana panoda kutsama içinde betimlenen grifon yer almaktadır. Örneğimizdeki grifonun benzerini kemerler üzerinde bulunmamasına karşın, damla kümelerinin benzerini aynı tür özellikleriyle M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.101 (Res.320-325)'de görmekteyiz.

Kat.No.95'deki grifonun benzerine at koşum takımlarından bronz bir göğüslük⁶²⁸ üzerinde tanık olmaktadır. At göğüslüğü üzerindeki çift sıra tomurcuk kuşağı, figürlerin stilistik özellikleri ve diğer yazıtlı at koşum takımları göz önünde bulundurularak M.Ö.8.yy. civarına tarihlendirilmiştir⁶²⁹. At göğüslüğü üzerindeki, Kat.No.95'de olduğu gibi yürür durumda ve aşağıda tuttuğu sol elinde bakraç, yukarı kaldırdığı sağ elinde kozalak tutmaktadır. İleri adım atar biçimde uzattığı sağ ayağı, diz kapaktan aşağı açık şekilde betimlenmiştir. Sol ayak bileğine kadar uzanan elbise ucunun düz şekilde, püskülsüz verilmesi Kat.No.95'den farklıdır. Elbise ucunun farklılığı dışında diğer bütün yönleri Kat.No.95 ile benzerdir. Bu nedenle yakın tarihte üretilmiş olmalıdırlar. Kat.No.95'deki grifonun benzerlerini Assur sanatında özellikle hayat ağacına karşı antitetik

⁶²⁷ M. Karaosmanoğlu, Uartular'da Metal-Fildişi-Taş İşlemeciliği, (Atatürk Üniv.Sos.Bil.Ens.Yayınlanmamış Dok. Ön. Çalışması) (1981)18.

⁶²⁸ U. Seidl, "Horse Trappings" Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 80, Fig.42-44.

⁶²⁹ U. Seidl, "Horse Trappings" Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 80.

durumda grifonların sıkça işlendiğini görmekteyiz. Bu durum mühür baskıları⁶³⁰ ve saray duvar kabartmalarında çokça işlenmiştir⁶³¹. Kat.No.95'deki grifonun benzerlerine özellikle Assur kralı II. Asurnasirpal (M.Ö.853-859) dönemine ait taş kabartmalarında⁶³² sıkça tanık olmaktadır. Kabartmalardaki grifonların genel görünüşleri tamamen Kat.No.95'dekilerle benzeşmektedir. Ancak giysilerinin zengin süslemeleriyle farklılık gösterir. Kat.No.95'deki grifonun Assur örneklerinden etkilendiğinden daha geç bir döneme ait olmalıdır.

Kat.No.95 (Res.293-294, Çiz.66)'i bu değerlendirmeler sonucunda M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreğine tarihlendirmek mümkündür.

Kat.No.96 (Res.295-302)'nın dış sınırını tomurcuk şeridi oluşturmaktadır. Figüratifli ana ve ara panoları küçük halka şeritleri sınırlandırmaktadır. Ana panolarda ziyafet sahnesi, libasyon ve kanatları iki yana açık fantastik yaratıklar yer almaktadır.

Kat.No.96'daki ziyafet sahnesinin yakın benzerini Kat.No.98 (Res.304-307)'de görmekteyiz. Kat.No.98'deki tahtta oturan kadın figürünün önünde bir hizmetçinin bulunmasıyla Kat.No.96'dan farklıdır. Ayrıca Kat.No.98'deki figürlerin daha basitçe ele alınması, geç dönem özelliğidir. Kat.No.96'daki ana panolarda yürür durumdaki fantastik yaratıkların benzerini Kat.No.99 (Res.310) ve Kat.No.102 (Res.329, Çiz.69)'de görmekteyiz. Bunlardan Kat.No.102'deki fantastik yaratıkların kanatlarının, iki yana açılmayışı, kalça ve gövde altı bölgesinin küçük halkalarla doldurulması ve stilize olması Kat.No.96'dan geç dönem özellikleri göstermektedir. M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreğine tarihllediğimiz Kat.No.99'daki fantastik yaratıkların vücut detay işlenişleri Kat.No.96 ile aynı tarzda işlenmiştir. Özellikle kaburga kemiklerinin sınırlandırılmış alan içinde verilmesi birbirlerine yakın tarihte üretildiklerinin kanıtıdır. Ayrıca tomurcuk dizilerinin işleniş de benzerdir. Fakat Kat.No.96'daki tomurcuk dizileri, Kat.No.99'dakilerden birbirlerine daha yakın olması, geç dönemde üretildiğini göstermektedir. Kat.No.96'daki yatay kuşaklarda art arda işlenmiş kuş figürlerinin yakın benzeri Kat.No.103 (Res.330-331, Çiz.70)'de görmekteyiz.

⁶³⁰ U. Moortgat-Correns, "Zum Siegel Der Assyrischen Königin Rimeni", AnAr X. 1986, 253 vdd. Abb.1-6.

⁶³¹ J. Meuszynski, "The Throne-Room of Assur-nasir-pali II.(Room B in the North-West Palace at Nimrud)" Zeitschrift Für Assyriologies, 64/ I. 1975, 72 Res.IX. ; J. Meuszynski, " Die Reliefs Von Assurnariapi II. Die Sammlungen Ausserhalb Des Irak", Archilologischer Anzeiger, 4, 1976, 423vdd. Abb.5, 7, 10, 12, 21.

⁶³² A. Parrot, Assur (1961) 80, Fig.78. ; J. Meuszynski, " Die Reliefs Von Assurnariapi II. Die Sammlungen Ausserhalb Des Irak", Archilologischer Anzeiger, 4, 1976, 423 vdd. Abb.5, 7, 10, 12, 21. ; Kellner, Urartu, 21 Taf.14/1, 2.

Kat.No.96'daki ziyafet sahnesinin benzerini Kellner'in eserinde çok sayıdaki kemer⁶³³ örneğinde görülmesine karşın, figürlerin yerleştirilişi bakımından bir tanesi aynı özellikleri yansıtmaktadır⁶³⁴. Bu kemerde ziyafet sahnesi bulunmasına karşın, balık ve kuş figürleri ile oynayan iki kadın, Kat.No.96 (Res.297)'dekilerle benzeşmektedir. Kellner'in eserindeki ömekte ana panolara yerleştirilen fantastik yaratıkların kuyruğunun akrep şeklinde oluşu ile Kat.No.96'dan farklılık göstermektedir.

Kat.No.96'nın tarihlendirilmesinde önemli etkenlerden biri ana panolarda yer alan fantastik yaratıkların, Anzaf Kalkanı'ndaki Tanrı Arsimela'nın altında bulunun fantastik yaratık⁶³⁵ ile benzeşmesidir. Aslan gövdeli fantastik yaratıklar, yırtıcı kuş başlı ve kanatlıdır. Kalkandaki fantastik yaratık koşar durumdayken, Kat.No.96'dakiler yürür durumda betimlenmiştir. Bu farklı pozisyona karşın, baştan enseye doğru inen tüylerin ve kanat teleklerinin koşut çizgiyle verilmesi ortak özelliktir. Gövde de oluşturulan yatay dikdörtgen alanın dikine çizgilerle taranması ve kalça ile karın kısmının çift dik çizgiyle ayrılması ortaktır. Kalkandaki fantastik yaratığın bu dik çizgiden arka ayaklara doğru dil biçimindeki uzantı Kat.No.96'dakinden daha uzundur. Ancak ucu bağlı kuyrukların kıvrılarak yukarıya doğru uzanması benzer olmasına rağmen, panoları sınırlandıran tomurcuk dizilerinin tamamen farklı olduğu görülür. Anzaf Kalkanı⁶³⁶ üzerindeki frizleri sınırlandıran tomurcukların dönüşümlü olarak içlerinin tarandığı görülmektedir. Kat.No.96'dakilerin içleri boş bırakılmıştır. Tomurcuk şeritlerinin Menua (M.Ö.810-786) döneminde dönüşümlü olarak içleri çapraz çizgilerle tarandığı bilinmektedir⁶³⁷. Kat.No.96'daki içleri boş tomurcuk dizileri Anzaf Kalkanı'ndan geç üretildiğini göstermektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında Kat.No.96 (Res.295-302)'yı, M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlendirebiliriz.

Kat.No.97 (Res.303, Çiz.68) küçük bir parçadan oluşmaktadır. Ortadan çift yatay çizgiyle iki bezeme kuşağına bölünmüştür. Kat.No.97'nin alt ve üst sınırını tomurcuk dizileri sınırlandırmaktadır. Kuşaklarda sağa yürür durumda ellerinde bir şeyler taşıyan kadın figürleri yer almaktadır.

⁶³³ Kellner, Gürtelbleche, 67 Kat.Nr.256 Taf.67, Kat.Nr.260, 261, 262, 263, 265, 269 Taf.68-69, Kat.Nr.282 Taf.70.

⁶³⁴ Kellner, Gürtelbleche, 68 Kat.Nr.266 Taf.68.

⁶³⁵ Belli, Urartu, 63, Çiz.26 Res.59.

⁶³⁶ Belli, Urartu, 37 Çiz.17.

⁶³⁷ Kellner, Gürtelbleche, 18.

Kat.No.97'nin yüzeyinde iki yatay kuşağın benzeri katalogumuzda bulunmamasına karşın, kadın figürünün benzerini Kat.No.96 (Res.295-302) ve Kat.No.98 (Res.304-307)'de görmekteyiz. Kat.No.97'deki kadın figürünün bunlardan ayrılan yönü daha bodur yapıda işlenmiş olmasıdır. Ancak Kat.No.97'nin alt ve üst sınırında tomurcuk kuşağının işleniş biçimi Kat.No.99 (Res.308-313) ve Kat.No.96 ile ortak özelliktedir. Özellikle Kat.No.97'deki tomurcukların büyüklüğü, birbirleriyle bağlantısı ve aralarındaki uzaklığı Kat.No.96'dakiler ile aynıdır.

Kat.No.97'nin iki yatay kuşağa bölünme şekliyle Kellner'in eserinde üç örnekte görmekteyiz⁶³⁸. Bunlardan biri⁶³⁹ Kat.No.97'deki gibi çift yatay çizgiyle iki bezeme kuşağına bölünmesi, alttan ve üstten tomurcuk bezeme dizisinin sınırlandırması ve kadın figürlerinin genel görünüşüyle benzerdir.

Kat.No.97 (Res.303, Çiz.68)'nin Kat.No.96 (Res.295-302) ile yakın benzerlikleri göz önüne alındığında, aynı dönemde yani M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğinde üretilmiş olmalıdır.

İki parçadan oluşan Kat.No.98 (Res.304-307)'in üzerindeki halka şeritler, hem bezeme örgesi olarak, hem de sahnelerin çerçevesini oluşturmada kullanılmıştır. Dikdörtgen ana panolardan birinde ziyafet sahnesi, diğerinde ise büyük bir bölümü eksik kanatlı fantastik yaratık yer almaktadır.

Kat.No.98'deki bezemelerden ziyafet sahnesinin yakın benzerini aynı grup içerisinde yer alan Kat.No.96 (Res.295-302)'da görmekteyiz. Kat.No.96'daki ziyafet sahnesinin farklılığı, tahtta oturan tanrıca önünde iki hizmetçinin bulunması ve figürlerin daha itinalı işlenmesiyle erken dönem özelliği göstermesidir.

Kat.No.98'deki ziyafet sahneli kemerin benzerini Kellner'in eserinde dokuz⁶⁴⁰, Tokyo'dan⁶⁴¹ ve New York'tan⁶⁴² birer kemerde benzerini görmekteyiz. Kellner'in eserindeki örneklerin biri⁶⁴³ Kat.No.98'deki ziyafet sahnesiyle benzerlik içerisindedir. Sadece tahtta oturan tanrıca figürünün önünde iki hizmetçi bulunmasıyla Kat.No.98'den ayrılır. Kat.No.98'deki ziyafet sahnesi, Tokyo örneğinde tahtta oturan tanrıca figürünün arkasında iki hizmetçi bulunmasına karşın, yakın benzerlik görülüyor. New York örneğinde

⁶³⁸ Kellner, Gürtelbleche, 68 Kat.Nr.265,274 Taf.69, Kat.Nr.282 Taf.70-71.

⁶³⁹ Kellner, Gürtelbleche, 68 Kat.Nr.265 Taf.69.

⁶⁴⁰ Kellner, Gürtelbleche, 67 Kat.Nr.260, 261, 262, 263, 264, 265, 269 Taf.68,69, Kat.Nr.279, 282 Taf.70, 71.

⁶⁴¹ Hon-Miyashita-Ishida, Japanese, 70vd. Fig.28 Pl. XXIV. ; Kellner, Gürtelbleche, 68 Kat.Nr.256 Taf.66-67.

⁶⁴² Kellner, Grouping, 160 Fig.17.

⁶⁴³ Kellner, Gürtelbleche, 69 Kat.Nr.279 Taf.70-71.

ise ziyafet sahnesi ve işlenen figürlerin yeri tamamen Kat.No.98'deki gibidir. Yalnız New York kemerindeki ziyafet sahnesinde işlenen figürlerin bodur yapıda olması Kat.No.98'den ayrılan tek özelliiktir. Kat.No.98'deki kuş ve balık figürleri, Tokyo kemeri dışında diğer örneklerde genelde benzerdir.

Kat.No.98'deki tahtta oturan tanrıça ile önündeki hizmetçi kadın figürünü, Toprakkale'den bir madalyon üzerindeki tanrıça ve hizmetçi⁶⁴⁴ ile karşılaştırdığımızda benzer oldukları görülmektedir. Madalyon üzerinde tahtta oturan tanrıça elbisenin iç içe karelerle süslenişi, Kat.No.98'dekinden farklıdır. Ancak bu farklılığa karşın, Kat.No.98'deki kadın hizmetçi figürü ile madalyon üzerindeki hizmetçi genel yapıları benzemektedir. Madalyon M.Ö.7.yy.ın içerisine tarihlendirilmiştir⁶⁴⁵. Madalyon üzerindeki figür giysilerinin süslenişi, madalyonun daha çok II. Rusa (M.Ö.685-645) döneminden olduğunu göstermektedir. Kat.No.98'deki figürlerin genel yapısı, madalyon üzerinkilerle benzeşmesi, bu iki eserin yakın dönemde üretildiğini göstermektedir.

Kat.No.98 (Res.304-307)'i, değerlendirmeler sonucunda, M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreğine tarihlendirmek mümkündür.

2.2.3.2.Mimari Bezemeliler: Mimari tasvirli kemerlerden elimizde Kat.No.99 (Res.308-313) ile Kat.No.100 (Res.314-319) bulunmaktadır. Bunların üzerindeki ana panolara başka türden figürlerde işlenmiştir. Bu iki kemerin ortak özelliği üzerlerinde kale tasvirlerinin bulunmasıdır.

Kat.No.99 (Res.308-313)'un dış sınırını iki sıra tomurcuk kuşağı dolanmaktadır. Tomurcuk kuşaklar arasında kalan, ana ve ara panoları halka şeritleri sınırlandırmaktadır. Ana panolardan birinde bir kalenin giriş cephesi işlenmiştir. Diğer bir ana panoda, hayat ağacına yönelik antitetik durumda iki dağ keçisi yer alır. Sonuncu ana panoda ise yine antitetik durumda iki fantastik yaratık yer almaktadır. Bunların da arasına daha küçük dağ keçisi işlenmiştir. Ana panolar arasında yatay geniş kuşak şeklinde uzanan bölümlerden birinde zik-zak bezeme örgesi, diğerinde ise kanatları iki yana açık dört kuş figürü bulunmaktadır.

Kat.No.99'daki genel bezeme düzenini tamamen ele aldığımızda benzeri bulunmamaktadır. Ancak ana panoları ayrı ayrı incelediğimizde benzerlerini diğer

⁶⁴⁴ Barnett, British, 29 Fig.18. ; Piotrovsky, Regno, 261, Fig.45. ; Akurgal, Anadolu, Res.56. ; H. J. Kellner, "Personal Adornments" Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 164, Fig.1.

⁶⁴⁵ Akurgal madalyonu M.Ö.7.yy.ın sonlarına tarihlendirmektedir. Akurgal, Anadolu, 182, Şek.187.

kemerlerde görülmektedir. Bunlardan Kat.No.99 (Res.311)'un üzerindeki ana panoda yer alan kale tasvirin benzerini daha küçük ve basit işlenmiş şekliyle, M.Ö.7.yy.ın ikinci yarısına tarihlediğimiz Kat.No.100 (Res.316)'de görmekteyiz. Bu iki kalenin de giriş kapıları oval şekilde çizilmiştir. Ancak Kat.No.100'deki kale girişinin iki yanında pencereleli mekanların bulunması ve üst yapısıyla tamamen Kat.No.99'dan farklıdır. Kat.No.99'u alt ve üstten sınırlandıran çift sıra tomurcuk kuşağının benzerini M.Ö.8.yy.ın ikini yarısına tarihlediğimiz Kat.No.105 (Res.336-337, Çiz.72)'de görmekteyiz. Ancak Kat.No.105'deki çift sıra tomurcuk kuşağından başka farklı bir bezeme bulunmaması ile Kat.No.99'dan ayrılmaktadır.

Kat.No.99 (Res.311)'daki kale tasviri türünden betimlemeleri, özellikle dar kemerler ve adak levhalarında⁶⁴⁶ sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Kat.No.99'daki kale tasvirinin benzerlerini, Kellner'in eserinde beş⁶⁴⁷, British⁶⁴⁸, Adana Bölge⁶⁴⁹, Nevşehir⁶⁵⁰ ve Anadolu Medeniyetleri⁶⁵¹ Müzeleri'nde birer kemer örneğinde görmekteyiz. Bütün kale tasvirli kemerler genel hatlarıyla birbirlerine benzemektedir. Kat.No.99'un en yakın benzeri Adana Bölge Müzesi'ndeki kemer oluşturmaktadır. İkisinin de oval giriş kapısı, girişin iki yanında dikdörtgen pencerelerin bulunması ve en üstteki burçların altında testere biçimli bezemenin yer alması ortak özelliktir. Adana örneğinde, girişin iki yanında, yan cephelerin bulunması, Kat.No.99'dan farklılık gösterir. Örneğimizdeki (Res.309) ana panolar arasında kalan ara panoda bulunan zikzak bezeme kuşağının benzerini yine Adana örneğinde görmekteyiz.

Kat.No.99'daki piramidal şekilde biten dandaneli kale tasvirinin benzerini, Toprakkale'den bronz bir kabartma üzerinde⁶⁵² ve Adilcevaz Kef Kalesi sütun altlığı⁶⁵³ kabartmasında izliyoruz. Kat.No.99'daki gibi Urartu kale tasvirlerini⁶⁵⁴, Assurluların tarihi

⁶⁴⁶ H. J. Kellner, "Gedanken Zu Den Bronzenen Blechvotiven in Urartu", AMI I/15, 1982, Taf.5-9.

⁶⁴⁷ Kellner, Gürtelbleche, 67 Kat.Nr.254 Taf.66, Kat.Nr.255 Taf.67, Kat.Nr.275, 279, 282 Taf.70-71.

⁶⁴⁸ Curtis, Belts, 132, Fig.8.

⁶⁴⁹ Taşyürek, Kemerler, 22 Fig.5 Res.23.; A. Erzen, Çavuştepe I (1988) Pl.XXXIV/a.

⁶⁵⁰ H. Avcı, "Nevşehir Müzesine Ait Bir Urartu Kemerinin Konservasyon İşlemleri" Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1993 Yıllığı, 1994, 158 vdd. Lev.II-V Res.1-8.

⁶⁵¹ A. Erzen, Çavuştepe I (1988) Pl.XXXIV/b.; E. I. Ertman, "An Urartian Belt and Other Unpublished Objects from a private Collection" Anatolian Iron Ages 3, 1994, 65 Pl.7.2.3.; Kellner, Gürtelbleche, 68 Kat.Nr.269 Taf.68-69.; L. Ulusman, "Urartu Kemerleri", Mozaik, 15/2, 1996, 44, Res.3, 6.

⁶⁵² R. Merhav, "Architectural Elements: Functional And Symbolic" Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 302 vdd. Fig.3.; Çilingiroğlu, Urartu, 63, Çiz.3.

⁶⁵³ Akurgal, Anadolu, 176 Res.57c.; Seidl, Urartäische, 558, Fig.3.; Çilingiroğlu, Urartu, 141 Çiz.32.

⁶⁵⁴ Urartu kale tasvirleri hakkında geniş bilgi için bkz. W. Kleiss, "Darstellungen Urartäischer Architektur", AMI 15, 1982, 53-77 Abb.1-22.; R. Merhav, "Architectural Elements: Functional And Symbolic" Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 302-307.; W. Kleiss, "Die Toranlagen Der Urartäischen Festung Rusa-i Uru. Tur Von Bastam In Iranisch-Azerbaidjan", AnAr XIV, 1996, 289-306.

olaylarını anlattığı Balavat Kapı ve saray kabartmalarına da sıkça işlenmiştir⁶⁵⁵. Bu kale tasvirini Assur sanatından etkilenecek alındığını söyleyebiliriz. Kemerler üzerinde görülen kale betimlemeleri, Urartu mimarisi hakkında bilgi verdikleri için önemli bir yer tutarlar.

Kat.No.99'daki ana panoda yer alan hayat ağacı kompozisyonunun benzerini geniş kemerler grubunda bulunan ve M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.1 (Res.1)'de görmekteyiz. İki örneğimizde tomurcuk uçlu dallara sahip hayat ağaçları serbest biçimde işlenmiştir.

Kat.No.99'daki hayat ağacı ve dağ keçilerinin oluşturduğu ana panonun benzerini Kellner'in eserinde⁶⁵⁶ ve Adana Bölge Müzesi'nden⁶⁵⁷ birer örnekte görmekteyiz. Kellner örneğindeki hayat ağacı Kat.No.99 ile tamamen benzeşir. Ancak hayat ağacına yönelmiş yürür durumdaki dağ keçilerinin kanatlı verilmesi, Kat.No.99'dan farklılık gösterir. Adana örneğinde ise hayat ağacına iki dağ keçisinin yönelmesi Kat.No.99 ile benzerken, keçilerin vücut işlenişleri ve koşar durumda betimlenmeleri farklıdır.

Hayat ağacı zaman içerisinde Urartu sanatında farklı şekillerde işlenmiştir. Hayat ağacı ve buna iki yandan yönelmiş dağ keçileri kompozisyonunun Assur sanatından alındığı görülmektedir⁶⁵⁸. Urartu sanatında hayat ağacına tırmanır biçimde dağ keçilerinin işlendiğini farklı eserlerden bilmekteyiz⁶⁵⁹. Bunların başında Armavir'den (Argistihinili) M.Ö.8.yy.la tarihlendirilmiş bir küp parçasındaki frizde⁶⁶⁰ ve bir Urartu bakracı⁶⁶¹ üzerindeki kuşakta görmekteyiz.

Kat.No.99'daki diğer bir ana panoda, antitetik durumda iki fantastik yaratık ve bunların arasında daha küçük ebatta dağ keçisi yerleştirilmesinden oluşmaktadır. Bu sahnenin benzerini II. Asumasırpal'in taş kabartması üzerindeki, giysi süslemeleri üzerinde işlenmiş bir kompozisyonda görmekteyiz⁶⁶². Kabartma üzerindeki fantastik yaratıklar, dağ keçisine saldırır biçimde işlenmiştir. Kabartmadaki dağ keçisi Kat.No.99'da olduğu gibi

⁶⁵⁵ Assurlulann, Urartu üzerine yapmış oldukları seferlerde ele geçirdikleri kale ve şehirlerin tasvirlerini, tarihi olayların anlatıldığı kapı ve saray kabartmalarında betimlediklerini görmekteyiz. Bu tasvirler Urartu sanatındaki kale tasvirleri ile uyum içerisindedir. Urartu mimarisi hakkında geniş bilgi vermektedir. A. Gunter, "Representations Of Urartian And Western Iranian Fortress Architecture In The Assyrian Reliefs" Iran, XX, 1982, 103-112.

⁶⁵⁶ Kellner, Gürtelbleche, 67 Kat.Nr.256 Taf.67.

⁶⁵⁷ Taşyürek, Kemerler, 9 Fig.5.

⁶⁵⁸ E. Herzfeld, "Die Kunst Des Zweiten Jahrtausends in Vorderasien (I.Teil)", AMI VIII/37, 1936, Abb.10, 14, 24, 26, 27, 50. ; E. Herzfeld, "Die Kunst Des Zweiten Jahrtausends in Vorderasien (II.Teil), An Die Mesopotamische Gruppe Anzugesiedelnde Siegel", AMI IX, 1938, Abb.171, 211, 212.

⁶⁵⁹ O. Belli, "Urartular'da Hayat Ağacı İnancı", AnAr VIII 1980 (1982), 237 vdd. Res.1-6 Lev.1/1,2.

⁶⁶⁰ Piotrovsky, Urartu, 15, Pl.67.

⁶⁶¹ Y. Güner, "İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Bulunan Bir Urartu Bakracı", İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı, 17 (2001) 227-230, Res.3, 4, Çiz.1, 2.

⁶⁶² J. V. Canby, "Decorated Garments In Arhumarpal's Sculpture", Iraq, XXXIII/1, 1971, 32 Pl.XIV/d.

küçük yapılmıştır. Kat.No.99'daki fantastik yaratıklardan arkada kalan sol ön ayağını keçiye saldırır biçimde ileri uzatmıştır. Kabartmalardaki fantastik ve dağ keçisinin genel yapıları Kat.No.99'dakiler ile benzerlik içerisinde olmasına karşın, vücut detay işlenişlerinin erken özellikler taşıdığı görülmektedir. Kat.No.99'daki fantastik yaratıkların bir başka benzerini de II. Sarduri dönemine verilen bir miğfer yanaklığı üzerinde görmekteyiz⁶⁶³. Genel yapıları Kat.No.99'dakilere benzemesine karşın, ince gövde, kanat teleklerinin yatay çizgilerle belirtilmesi ve kaburga kemiklerinin sınırlandırılmamış olması, örneğimizdekilerden farklılık ve geç dönem özelliği gösterir. Kat.No.99'daki fantastik yaratıkların ağır ve hantal yapıları ve kaburga kemiklerinin sınırlandırılmış olması, Anzaf kalkanındaki tanrı "Arsimela"'nın altındaki fantastik yaratıkla benzerdir⁶⁶⁴.

Kat.No.99 (Res.308-313)'daki ana panolarda bulunan bütün kompozisyonları karşılaştırmalar sonucunda, M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreğine verebiliriz.

Geneli sağlam olan Kat.No.100 (Res.314-319)'ün dış sınırını halka kuşağı sınırlandırmaktadır. Kale tasviri dışında kalan bütün yüzeyi geometrik şekillerle bezelidir.

Kat.No.100'ün üzerindeki kale giriş kapısının oval biçimde ve yarısının açık olarak gösterilmesi Kat.No.99 (Res.311)'dekiyle benzerdir. Ancak Kat.No.100'dekinin özensiz işçiliği Kat.No.99'dan geç olduğuna işaret etmektedir. Kat.No.100'deki içi küçük halkalarla dolu gamalı haçları, aynı türde M.Ö.7.yy.ın ikinci yarısına tarihlediğimiz Kat.No.106 (Res.338-339)'da, üç panoda da tanık olmaktadır.

Kat.No.100'deki kale tasviri ile zikzak bezemelerin benzerini Kellner'in eserinde bir örnekte⁶⁶⁵ görmekteyiz. Ortadaki ana panoda, sadece kale giriş cephesinin işlenmesi, girişin oval şekilde yapılması ve yarısının açık gösterilmesi Kat.No.100 ile ortak özelliktedir. Diğer iki panoda Kat.No.100'den farklı olarak dama tahtası şeklinde düzenlenmiştir. İki dış ana pano ile kemer uçları arasında kalan bölümdeki kısımlara zikzak bezeme şeridinin yerleştirilmesi Kat.No.100 ile benzerdir. Kat.No.100'deki gamalı haçların benzerini Adana Bölge⁶⁶⁶ ve Nevşehir⁶⁶⁷ Müzeleri'nden birer örnekte görmekteyiz. Gamalı haçların içlerinin küçük halkalarla doldurulma özelliği Kat.No.100'dekiler ile benzerdir. Ancak diğer bezeme

⁶⁶³ Belli, Ispuini, 353, Res.8.

⁶⁶⁴ Belli, Urartu, 63, Çiz.26 Res.59.

⁶⁶⁵ Kellner, Gürtelbleche, 69. Kat.Nr.275 Taf.70-71.

⁶⁶⁶ Taşyürek, Kemerler, 9 fig.6 Res.25-27. ; Kellner, Gürtelbleche, 66 Kat.Nr.251 Taf.66-67.

⁶⁶⁷ H. Avcı, "Nevşehir Müzesine ait bir Urartu Kemerinin Konservasyon İşlemleri" Anadolu Medeniyetleri Müzesi, 1993 Yılı, 1994, 158, Res.1,3.

özellikleri bakımından Kat.No.100'den tamamen farklıdır. Adana örneği M.Ö.6.yy.ın başlarına tarihlendirilmiştir⁶⁶⁸.

Kat.No.100'deki kale tasvirlerinin yakın benzerlerini Kless'in Urartu mimarisi hakkında bilgi veren bir makalesinde de görmekteyiz⁶⁶⁹. Bu eserdeki kale tasvirlerinden üçü Kat.No.100'deki kale tasviriyle benzerdir. Kapıların oval biçimde yapılması ve yarısının açık bırakılması, ön cephenin halkalarla bezenmesi gibi genel görünüşleri Kat.No.100'deki gibidir.

Kat.No.100 (Res.314-319)'deki gamalı haçların M.Ö.7.yy.dan önce kullanılmadığı bilinmektedir. Ayrıca kemer üzerindeki itinasız işleme özelliği daha çok M.Ö.7.yy.ın ikinci yarısından itibaren artmıştır. Bu özellikler göz önüne alındığında örneğimiz muhtemelen M.Ö.7.yy. ikinci yarısı içinde yapılmış olmalıdır.

2.2.3.3.Çeşitli Figür Bezemeliler: Bu grup içerisine giren elimizde Kat.No.101 (Res.320-325), Kat.No.102 (Res.326-329), Kat.No.103 (Res.330-331), ve Kat.No.104 (Res.332-335, Çiz.71) bulunmaktadır. Bunların hepsi genelde farklı bezenmesine karşın, ana panolarda fantastik yaratık veya hayvan figürlerine yer verilmesi ortak özelliktir.

Büyük bir bölümü eksik olan Kat.No.101 (Res.320-325)'de, üç ana pano bulunmaktadır. Ana panolardan ikisinde yırtıcı kuş figürü, diğerinde ise geometrik şekil yer almaktadır.

Kat.No.101'deki yırtıcı kuş figürlerinin (Res.323, 325) benzeri, örneklerimiz arasında bulunmamaktadır. Ancak Kellner'in eserinde iki örnekte benzerlerini görmekteyiz⁶⁷⁰. Bunlardan bir tanesinin sağ ve sol ucunda yer alan kuş figürlerinin genel görünüşü Kat.No.101'dekilere benzemektedir⁶⁷¹. Fakat özensiz yapıları ve vücut detaylarının gelişi güzel işlenişiyile Kat.No.101'dekilerden tamamen farklılık gösterirler. Kellner'in diğer örneğinin sağ ucunda,⁶⁷² ana panoda antitetik durumda işlenmiş yırtıcı kuş figürleriyle Kat.No.101'dekiler tamamen aynı özellikleri gösterirler. Kellner'in bu örneğindeki ana bezeme kuşağını dıştan tomurcuk şerit sınırlandırmaktadır. Tomurcuklar, biri boş biri taralı olarak dönüşümlü işlenmiştir. Aynı tür bezemenin Anzaf Kalkanı'nda⁶⁷³,

⁶⁶⁸ Taşyürek, Kemerler, 9.

⁶⁶⁹ W. Kleiss, "Darstellungen Urartäischer Architektur" AMI 15, 1982, 53, Abb.1.

⁶⁷⁰ Kellner, Gürtelbleche, 67 Kat.Nr.256 Taf.66-67, Kat.Nr.266 Taf.68-69.

⁶⁷¹ Kellner, Gürtelbleche, 67 Kat.Nr.266 Taf.68-69.

⁶⁷² Kellner, Gürtelbleche, 67 Kat.Nr.256 Taf.66-67.

⁶⁷³ Belli, Urartu, 37 Çiz.17.

figürleri sınırlandırmada kullanıldığına tanık olmaktadır. Bu tür tomurcuk dizilişinin Menua (M.Ö.810-786) döneminde kullanıldığı bilinmektedir⁶⁷⁴. Dolayısıyla, Kellner'in örneği Menua dönemiyle bağlantılı olmalıdır.

Kat.No.101'deki ana panolar arasında kalan birbirine ters düz bağlı damla motiflerin benzerini, M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreğine tarihlendirdiğimiz Kat.No.95 (Res.293-294)'de de aynı şekilde işlendiğini görmekteyiz.

Kat.No.101 (Res.326-329, Çiz.69)'deki fantastik yaratıkların Kellner'in eserindekilerle benzerliği ve Kat.No.95'in tarihlendirilmesi göz önünde tutulduğunda, M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreğine tarihlemek mümkündür.

Bu grup içinde ikinci örneğimizi oluşturan Kat.No.102 (Res.326-329, Çiz.69)'de dört ana pano bulunmaktadır. Ana panolardan üçünde fantastik yaratık, birinde ise kadın figürü yer almaktadır.

Kat.No.102'nin genel bezeme düzeninde işlenmiş kemer bulunmamasına karşın ana panolarda yer alan fantastik yaratıkların (Res.327-329) benzerlerini Kat.No.96 (295-302) ve Kat.No.103 (Res.330-331, Çiz.70)'de görmekteyiz. Bu iki kemerdeki fantastik yaratıkların kanatları iki yöne açık olarak betimlenmesiyle Kat.No.102'dekilerden farklılık gösterir. Kat.No.103'deki fantastik yaratığın genel yapısı Kat.No.102'dekilere benzemesine rağmen, kuyruğun aşağıya uzanması, gövde ve kanat teleklerindeki niteliksiz işçiliği daha geç dönemde üretildiğini göstermektedir. Kat.No.96'daki fantastik yaratığın, gövdesinin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi ve orta kısmın dikine çizgilerle taranması Kat.No.102'dekiler ile ortak özelliktedir. Ancak Kat.No.102'deki gövde altı ve kalçanın küçük halkalarla doldurulmuş olması da Kat.No.96'da görülmemekle birlikte örneğimiz geç dönem özelliği taşımaktadır. Kat.No.102'deki kadın figürünün (Res.328) genel yapısı M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreğine tarihllediğimiz Kat.No.98 (Res.305)'de tahtın arkasında duran kadın hizmetçiyle benzer. Ancak örneğimizin kadın figürünün belinde iki kademeli kemerin bulunması ve giysinin küçük halkalarla gelişi güzel doldurulması Kat.No.98'den farklılık gösterir.

Kat.No.102'deki fantastik yaratıkların benzerini Kellner'in eserinde bir örnekte görmekteyiz⁶⁷⁵. Bu örnekteki fantastik yaratığın, alt dudağın düz, üst dudağın volüt yapması, gövdenin iki yatay çizgiyle üçe bölünmesi ve kuyruğun yukarıya doğru uzanması

⁶⁷⁴ Kellner, Gürtelbleche, 18.

⁶⁷⁵ Kellner, Gürtelbleche, 56 Kat.Nr.261 Taf.68.

Kat.No.102'dekiler ile benzerlik içerisinde. Ancak kemerlerin genel bezeme düzenleri birbirlerinden tamamen farklıdır.

Kat.No.102'deki fantastik yaratıkları II. Sarduri (M.Ö.764-734) dönemine tarihlendirilmiş, miğfer yanaklığı⁶⁷⁶ üzerindeki antitetik duran fantastik yaratıklarla karşılaştırdığımızda, genel yapıları benzemektedir. Ancak Kat.No.102'deki fantastik yaratıkların gövde altı ve kalça üzerindeki küçük halkaların bulunmasıyla farklılık gösterir. Gövde altı ve kalça üzerinin bezenmesi daha çok M.Ö.7.yy. özelliği olarak görülmektedir. Bu bölgelerin işlendiğini, Ayanis Susi tapınağı içinde yer alan sunak⁶⁷⁷ üzerindeki fantastik yaratıklarda görmekteyiz. Bunların Kat.No.102'deki fantastik yaratıkların dolgun yapılarının benzeştiği, ancak vücut detay işlenişinde bazı farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu farklılıklara karşın tarih olarak birbirlerine yakın tarihte üretilmiş olmalıdırlar.

Kat.No.102 (Res.197-198, Çiz.44)'yi, bütün değerlendirmeler sonucunda M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine verebiliriz.

Çeşitli tasvirlerle süslü üçüncü örneğimizi oluşturan Kat.No.103 (Res.330-331, Çiz.70), küçük bir parçadan oluşmaktadır.

Örneğimizdeki ana panolarda yer alan fantastik yaratıkların genel görünüşünün M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlendiğimiz Kat.No.102 (Res.326-329, Çiz.69)'dekilerle benzeştiği görülmektedir. Ancak Kat.No.103'deki fantastik yaratıkların stilize olmuş yapıları, gövde de içi dikine taralı dikdörtgen alanların oluşturulması ve kuyruğun aşağıya sarkıtılması Kat.No.102'dekilerden tamamen farklı ve geç dönem özelliği taşımaktadır.

Kat.No.103'deki ana panolardaki fantastik yaratıkların başlarının farklı türde işlenmesi ve ara kuşaklarda kuş figürlerine yer verilmesinin benzerini Adana Bölge Müzesi'nden bir örnekte görmekteyiz⁶⁷⁸. Genel bezeme türleri birbirlerine benzememektedir. Ayrıca Adana örneğindeki fantastik yaratıkların itinasız işlenişleri ve kuyruklarının aşağıya sarkıtılması da ortak özelliktir. Ana panolar arasındaki kuşaklarda artarda yerleştirilen kuş figürleri de benzerdir.

Kat.No.103'deki fantastik yaratıkları, Ayanis Susi tapınağında yer alan su mermerinden fantastik yaratıklarla⁶⁷⁹ karşılaştırdığımızda genelde benzemedikleri

⁶⁷⁶ Belli, Ispuini, 353, Res.8.

⁶⁷⁷ Çilingiroğlu, Temple, 59. Fig.23.

⁶⁷⁸ Taşyürek, Kemerler, 9 Fig.6 Res.25-27.; Kellner, Gürtelbleche, 66 Kat.Nr.251 Taf.66-67.

⁶⁷⁹ Çilingiroğlu, Temple, 59. Fig.23.

görülmektedir. Ancak gövde ve kalça üzerinin, bezeme alanı olarak değerlendirilmesi ortak özelliktir. Kat.No.103'deki fantastik yaratıkların tamamen stilize olduğuna tanık olmaktadır. Böylece Kat.No.103'ün Ayanis Susi tapınağındaki su mermerinden geç bir dönemde üretilmiştir.

Kat.No.103 (Res.330-331, Çiz.70)'ü, kemerlerin gelişimi içinde ve karşılaştırmalar sonucunda M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihlendirmek mümkündür.

Kat.No.104 (Res.332-335, Çiz.71)'ün dış sınırını ve panoları birbirinden ayırmada tomurcuk kuşağı kullanılmıştır. Üç ana panodan ikisinde boğa, birine dağ keçisi işlenmiştir. Ana panolar arasında kalan yatay dikdörtgen alanlara ise geometrik bezeme örgesiyle çift sıra balık figürü yerleştirilmiştir. Ana panolarda yer alan hayvan figürleri anatomiden uzak işlenmiştir.

Kat.No.104'ün bezeme düzeninin benzeri kemerlerimiz arasında bulunmamaktadır. Ancak çift sıra balık ile kuş figürlerini (Res.333), Kat.No.96 (Res.295-302) ve Kat.No.98 (Res.304-307)'de görmekteyiz. Fakat Kat.No.104'deki figürlerin niteliksiz ve orantısız işleniş ile bu iki örnekten tamamen farklıdır.

Kat.No.104'de boğa figürlerinin benzerini Kellner'in eserinde bir örnekte⁶⁸⁰ görmekteyiz. Kat.No.104'deki gibi tomurcuk kuşağının sınırlandırdığı ana panoda yer alan boğaların anatomiden uzak bir biçimde yapılması ve gövdelerinde bezeme örgesi olarak küçük halkalara yer verilmesi ortak özelliktir.

Kat.No.104'deki hayvan figürleri, daha çok Giyimli definesinden elde edilen adak levhalarının bazılarında görülen orantısız figürlere benzemektedir⁶⁸¹. Halk sanatı⁶⁸² olarak adlandırılan bu eserlere, Kat.No.104'deki figürlerin işleniş tekniğinin benzediği görülmektedir. Kat.No.104, belki de halk kesimi tarafından üretilmiştir. Bu kemer, dar kemerlerde sıkça gördüğümüz tomurcuk kuşağı, kuş ve balık gibi bezeme örgelerinin kullanılmasına ilave olarak boğa ve dağ keçisi figürlerinin işlenmesi açısından ilginçtir. Bu da merkezi denetimin kaybolduğu dönemle, halk stiline gelişmesiyle bağlantılı olmalıdır.

⁶⁸⁰ Kellner, Gürtelbleche, 66 Kat.Nr.252 Taf.66.

⁶⁸¹ Erzen, Giyimli, 191-213 ; Taşyürek, Giyimli, 201-220 ; O. A. Taşyürek, " The Urartian Bronze Hoard From Giyimli", Expedition The Magazine of Archaeology/Anthropology, 19/4 1977, 12-20 ; "Eine aus Giyimli Stammende Weihplatte", Zeitschrift Für Assyriologie, 69/II. 1979, 244-257. ; H. J. Kellner, "Votive Plaques"Urartu, A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 286-299 ; "Gadanken zu den Bronzenen Blechvotiven in Urartu", AMI 15, 1982, 79-95 Taf.5-14. ; "Ergänzungen zu Den Blechvotiven in Urartu", AMI 16, 1983, 133-140 Taf.15-20. ; "Votives From Urartu", TTK IX 1986, 311-315 Pl.119-122 ;

⁶⁸² O. Belli, "Giyimli (Hirkanis) Kazısı", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (2000) 231.

Kat.No.104 (Res.332-335, Çiz.71)'deki figürlerin özellikle anatomiden uzak yapıları ve Giyimli eserlerindeki stile benzemeleri dolayısıyla, M.Ö.7.yy. sonlarına Urartu'nun yıkılış dönemlerine tarihlendirmektedir.

2.2.3.4.Tomurcuk Bezemeliler: Tomurcuk bezeme, Urartu sanatında çok sevilen bir bezeme örgesi olarak çeşitli metal eserlerde sıkça kullanılmıştır. Bu örge geniş, orta geniş ve dar kemerlerde de işlenmiştir. Özellikle dar kemerlerde, ortadaki bezeme alanların dış çerçevesini sınırlandırmaktadır. Tomurcuk bezeme diğer bezeme örgeleriyle sıkça kullanılmasına karşın, Kat.No.105 (Res.336-337, Çiz.72)'de tek başına kullanılmıştır. Kat.No.106 (Res.338-339)'da ise ana panolara yerleştirilen gamalı haçların arasına iki sıra halinde uzanmaktadır. Kat.No.105'de iki kuşak halinde sırt sırta verilerek işlenen tomurcuk dizileri her iki yönden küçük halka şeritlerle sınırlandırılmıştır. Tomurcukları yuvarlak bölümlerinden birbirine bağlamada yay biçiminde çift çizgiler kullanılmıştır. Ancak çizgiler tomurcuklara genellikle değmemektedir.

Kat.No.105 (Res.336-337, Çiz.72)'in tomurcuk kuşağı, aynı grup içerisinde yer alan ve M.Ö.7.yy.ın ikinci yarısına tarihlediğimiz Kat.No.106 (Res.338-339)'dakiler ile benzer. Ancak Kat.No.106'daki tomurcukların birbiriyle bağlantılarının tamamen koptuğunu ve geç dönem özelliği gösterdiğini görmekteyiz. Kat.no.105'deki tomurcuk dizilerinin daha yakın benzerini geniş kemerler grubunda yer alan ve M.Ö.8.yy.ın ikinci yarısına tarihlediğimiz Kat.no.25 (Res.72-73)'de görmekteyiz. Kat.No.25'in yüzeyini iki yönden kazıma çizgilerinin sınırlandırdığı dört tomurcuk kuşağı bezemektedir. Tomurcuk kuşakları Kat.No.105'de olduğu gibi iki yönde sırt sırta verilerek işlenmiştir. Kat.No.105'deki tomurcuk kuşağının bir başka benzerini M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.96 (Res.295-302) ve Kat.No.97 (Res.303, Çiz.68)'de ortadaki sahneleri sınırlandırır biçimde işlenmiştir. Ancak tomurcuk kuşakları Kat.No.105'den daha düzenli ve itinalı işlenmesiyle erken özellik göstermektedir.

Kat.No.105'deki tomurcuk kuşaklarının birbirine yakınlığı ve işleniş tekniği I. Sarduri'ye (M.Ö.764-734) ait kalkan⁶⁸³ üzerindekiyle benzeşmektedir. Ancak kalkan üzerindeki daha düzenli ve itinalı işlenmesiyle biraz erken özellik gösterir.

⁶⁸³ Piotrovsky, Regno. XXXIX. : Urartu, 159, Pl.90-91. ; Loon, Art, 113, Pl. XXIV-XXV. ; Azarpay, Artifacts, 37, Pl.18-20.

Kat.No.105'in yakın benzerini Kellner'in eserinde⁶⁸⁴ ve Münih'den⁶⁸⁵ birer kemer örneğinde görmekteyiz. Münih örneği geniş kemerler grubuna girmekte ve üzerinde "Rusa eşyası/belgesi" anlamına gelen kitabe yer almaktadır. I. Rusa (M.ö.634-614)'ya ait kemerin üzerini tek sıra halinde sekiz tomurcuk kuşağı süslemektedir. Tomurcukların işleniş tekniği Kat.No.105'dekilerle yakın benzerlik içindedir. Kellner'in örneği ise dar kemerler grubunda bulunması ve sadece sırt sırta vermiş tomurcuk kuşağıyla süslenmiş olması Kat.No.105 ile daha yakından benzerdir. Kat.No.105'de tomurcukların bir başka benzerini Diyarbakır Müzesi'nden bir kemerde⁶⁸⁶ görmekteyiz. Bu örnekte figürlü alanın dış sınırını sırt sırta vermiş tomurcuk kuşağının sınırlandırması, Kat.No.105'deki ile benzer özelliktedir.

Kemerlerin genel gelişimi ve değerlendirme sonucunda Kat.No.105 (Res.336-337, Çiz.72)'i, M.Ö.8.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirebiliriz.

Tomurcuk bezeli kemerlerin ikincisini oluşturan Kat.No.106 (Res.338-339)'nın dış sınırı ve ana panoları küçük halka şeridi sınırlandırmaktadır. Üç ana panoya, içleri küçük halkalarla doldurulmuş gamalı haçlar yerleştirilmiştir. Ana panolar arasında karşılıklı ters düz dizimli iki sıra halinde tomurcuk kuşağı uzanmaktadır. Tomurcuklar birbirinden bağımsız olarak işlenmiştir.

Kat.No.106'daki tomurcuk kuşağının benzerini M.Ö.7.yy.ın son çeyreğine tarihlediğimiz Kat.No.52 (Res.169-170, Çiz.37) ve Kat.No.74 (Res.246-247, Çiz.54)'de görmekteyiz. Kat.No.106'daki içi küçük halkalarla doldurulmuş gamalı haçlar M.Ö.7.yy.ın ikinci yarısına tarihlediğimiz Kat.No.100 (Res.314-319)'dekiler ile benzerdir. Ayrıca gamalı haçların M.Ö.7.yy.dan önce kullanılmadığı bilinmektedir.

Kat.No.106'daki gamalı haçların benzerini Adana Bölge⁶⁸⁷ ve Nevşehir⁶⁸⁸ Müzelerinden birer örnekte görmekteyiz. Malta haçlarının küçük halkalarla doldurulması Kat.No.106'dakiler ile ortak özelliktedir. Adana örneği M.Ö.6.yy.ın başlarına tarihlendirilmiştir⁶⁸⁹.

⁶⁸⁴ Kellner, Gürtelbleche, 80 Kat.Nr.409 Taf.83.

⁶⁸⁵ Belli-Kellner, Inschriften, 324, Abb.4 Taf.II/2. ; Kellner, Urartu, Taf.25/1. ; Grouping, 159, Fig.16. ; Gürtelbleche, 79 Kat.Nr.406 Taf.82-83. ;

⁶⁸⁶ H. Hoffmann, "An Urartian Decorated Bronze Strip From Diyarbakir" Studies Presented to George M. A. Hanfmann, Edit. D. G. Mitten, J. G. Pedley, J. A. Scott, Fogg Art Museum, Harvard University Monographs in art and Archaeology II, 1971, 70 Plt.27.

⁶⁸⁷ Taşyürek, Kemerler, Fig.6 Res.25-27. ; Kellner, Gürtelbleche, 66 Kat.Nr.251 Taf.66-67.

⁶⁸⁸ H. Avcı, "Nevşehir Müzesine ait bir Urartu Kemerinin Konservasyon İşlemleri" Anadolu Medeniyetleri Müzesi, 1993 Yılı, 1994, 158, Res.1.3.

⁶⁸⁹ Taşyürek, Kemerler, 9.

Değerlendirmeler sonucunda Kat.No.106 (Res.338-339)'yı, M.Ö.7.yy.ın ikinci yarısına tarihindirebiliriz.

2.2.3.5.Geometrik Bezemeliler: Dar kemerler içerisinde önemli bir yere sahip geometrik bezeli kemerlerden elimizde Kat.No.107 (Res.340-341) ile Kat.No.108 (Res.342-343) bulunmaktadır. Geometrik bezeli Kat.No.107 ve Kat.No.108'de, dar kemerler içerisinde bulunan figürlü bezeme örneklerinde olduğu gibi ana ve ara panolar biçiminde işlenmeleri, bezeme düzeninde bir birliğin olduğunu göstermektedir.

Kat.No.107 (Res.340-341)'deki uçları damla motifli biten hilal biçimindeki şeritlerin benzerini Kellner'in eserinde bir örnekte görmekteyiz⁶⁹⁰ ve ayrıca ana panolarda farklı türden geometrik şekiller ile kale tasviri yer almaktadır. Bu ana panolar arasında kalan bölümde Kat.No.107'de olduğu gibi sırt sırta vermiş uçları damlayla biten hilal biçiminde şeritler uzanmaktadır.

Geometrik bezeliler grubunun ikinci örneğini oluşturan Kat.No.108 (Res.342-343)'in dış sınırını çift sıra nokta şerit dolanmaktadır. Kemerin yüzeyinde birbirini takip eden kare ana panolar ile çift sıra noktanın ikiye böldüğü dikdörtgen ara bölmeler yer almaktadır. Kare şeklindeki ana panolarda köşelerden ve orta kesimden çift nokta çizgilerin uzatılmasıyla oluşan geometrik şekiller bulunmaktadır.

M.Ö.7.yy.ın ikinci yarısına tarihllediğimiz Kat.No.100 (Res.314-319) ve Kat.No.106 (Res.338-339)'deki geometrik bezemeler göz önüne alındığında, geometrik bezemelerin daha çok M.Ö.7.yy. içinde işlendiği görülmektedir. Bu değerlendirme ışığında Kat.No.107 ve Kat.No.108'i, M.Ö.7.yy. içine tarihlendirebiliriz.

2.2.3.6.Bezemesizler: Bu grup içerisine giren ve tek örneğimizi oluşturan Kat.No.109 (Res.344, Çiz.73)'un üzerinde herhangi bir bezeme bulunmamaktadır. Urartu dar kemerleri içerisinde bu tür bir kemerin kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir. Kellner'in eserinde de bu türden iki örnek bulunmaktadır⁶⁹¹.

Kat.No.109 (Res.344, Çiz.73)'un, üzerinde süsleme örgesi bulunmadığından rahatlıkla her döneminde üretilebilir. Dolayısıyla bu kemeri Urartu bronz kemerlerin

⁶⁹⁰ Kellner, Gürtelbleche, 69 Kat.Nr.275 Taf.70-71.

⁶⁹¹ Kellner, Gürtelbleche, 80 Kat.Nr.414,415 Taf.85.

kullanılmaya başladığı M.Ö.8.yy.ın başından Urartu'nun yıkılışı arasına tarihlendirmek doğru olacaktır.

2.3.ATKI KEMERLER

Urartu kemerlerinin ikinci türünü oluşturan "atkı kemerler", sağ omuzdan sol kalçaya doğru çapraz olarak kullanılmıştır. Bu kemerlerin uzunluğu, bele takılan diğer kemerlere göre oldukça fazladır. "Atkı Kemer" olarak değerlendirmemizin sebebi, uzun olmaları; Çavuştepe Kazıları'nda bir askerin üzerinde *in situ* olarak bulunması⁶⁹² ve benzer şekilde kullanılmış örneklerinin Assur'da da görülmesidir. Ninive'den Assurbanipal (M.Ö.668-627) dönemine ait kabartmalarda⁶⁹³, Assurluların geometrik bezemelerle süslü atkı kemerleri çapraz olarak, sağ omuzdan sol kalçaya doğru uzatılarak kullandığı izleniyor.

Atkı kemerlerinden elimizde üç örnek bulunmaktadır. Bunlardan ilki "orta genişlikteki kemerler grubunda, süslemesiz av sahnelerinde" yer alan Kat.No.34 (Res.90-97, Çiz.25)'dür. Van Müzesi'ndeki kemerin mevcut parçalarının toplam uzunluğu 115 cm.'dir. Ancak kemerin Adana Bölge Müzesi'nde bulunan kısmı⁶⁹⁴ ve eksik olan parçaları göz önüne alındığında tam uzunluğun 140 cm. den daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Kemerin üzerinde koşar durumda birkaç kez tekrar edilen figürler betimlenmiştir. Ana bezeme alanını, dıştan saç örgü bandı ve içten halkalarla palmetlerin dönüşümlü yerleştirilmesinden oluşan şerit bezeme kuşağı dolanmaktadır. Ana bezeme alanında, sıçrar durumda aslan, boğa, at ve dağ keçisi üzerinde ok atar şekilde betimlenen tanrı figürleri yer alır. Avcıların sağ ayakları hayvanların başına, sol ayakları sırtına basar durumda gösterilmiştir. Bu figürler kemerin ortasında fantastik yaratıklarla dönüşümlü olarak kemerin uçlarına doğru yönlendirilmişlerdir. Ok atar biçimde betimlenen tanrısal figürler üst üste iki kez, bunlarla dönüşümlü olarak yerleştirilen kanatlı fantastik yaratıklar üç kez işlenmiştir.

Atkı kemerlerin ikincisini oluşturan Kat.No.77 (Res.258-261, Çiz.57) de, Çavuştepe kazılarında bir askerin üzerinde *in situ* bulunmuştur. 152cm. olan bu kemer "orta genişlikteki tanrı figürlü kemerler grubunda" yer almaktadır. Kemerin dış sınırına paralel, uçları iki yandan palmetlerle biten, alttan sarmallarla zenginleştirilmiş eşkenar dörtgen ile merkezdeki daireye teğet dört tomurcuğu sınırlandıran çemberin dönüşümlü olarak

⁶⁹² 1961-1986 yılları arasında Çavuştepe kazılarına katılan, Prof. Dr. V. Sevin ile yapılan bir söyleşide, Kat.No.77'nin bir iskelet üzerinde *in situ* şeklinde bulunduğunu belirtmiş, ancak iskelet üzerinde bir "atkı kemeri" biçiminde omuzdan kalçaya doğru uzandığını söylemenin zor olduğunu da ifade etmiştir. Dolayısıyla Assur örneklerindeki atkı kemerlerin saray duvar kabartmalarında kullanıldığı, muhtemelen bu kemerin de "atkı kemeri" olarak kullanılmış olabileceği söylenmiştir.

⁶⁹³ D. Frankel, *The Ancient Kingdom of Urartu* (1979) 17, Fig.9. ; R. B. Wartke, *Urartu Das Reich Am Ararat* (1993) 56, Taf.21.

⁶⁹⁴ Taşyürek, *Kemerler*, 22, Fig.19 Res.55. ; Kellner, *Gürtelbleche*, 36 Kat.Nr.54 Fig.13.

yerleştirilmesinden oluşan şerit uzanmaktadır. Bu tarz süsleme ile yine merkezi daireye teğet dört tomurcuğu sınırlandıran çemberlerin dağ keçileriyle dönüşümlü yerleştirilmesinden oluşan şeritler Kat.No.77'nin yüzeyini dikine panolara bölmektedir. Panolar, içerisindeki boğa ve aslan üzerinde tanrı figürleri ile hayat ağacı biçimli şekillerin, dönüşümlü yerleştirilmesinden oluşmaktadır. Kat.No.77'nin sağ ucundaki dikdörtgen panoya dört katlı hayat ağacı yerleştirilmiştir⁶⁹⁵.

Atkı kemerlerin üçüncüsünü oluşturan Kat.No.79 (Res.266-267), "orta genişlikteki kabarik nokta bezeli kemerler" grubunda yer almaktadır. 145 cm. uzunluğa sahip kemerin yüzeyini, enlemesine beş kabarik nokta şerit bezemektedir. Ayrıca sağ uçundaki dikdörtgen pano içerisine üç katlı hayat ağacı ve bunun üzerine de güneş kursu yerleştirilmiştir. Kemerler üzerinde dikdörtgen pano içerisine sık yerleştirilen hayat ağaçlarının, dinsel içerikli olduğunu belirte biliriz⁶⁹⁶.

Atkı kemerler içerisinde ele alınan bu üç örnek, bezemeleri açısından bele takılanlardan uzunlukları dışında, farklı özellikler sergilememektedir. Bu üç kemerin ortak özelliği, "orta genişlikteki kemerler" grubunda yer almaları, üzerlerinde dini içerikli motiflerin bulunması ve dış sınırlarına deriye tutturulmak üzere ip deliklerinin açılmış olmasıdır.

Atkı kemerlerden Kat.No.77 (Res.258-261)'nin bir insan iskelet üzerinde *in situ* olarak bulunması, bu türde ki uzun kemerlerin, insanlar tarafından törenler sırasında kullanıldığını açıkça göstermektedir. Böylece, uzun kemerlerin, at koşum takımlarının bir parçası olabileceği fikri⁶⁹⁷ de iddiadan öteye gitmemektedir.

⁶⁹⁵ Çavuştepe'den çıkan bu kemer daha sonra onanılarak birleştirilmiştir.

⁶⁹⁶ Bu görüş için "Kemerlerde Kült Betimleri" bölümüne bakınız.

⁶⁹⁷ Hamilton, Decorated, 50vd.

2.4.KEMER BAĞLAMA TOKALARI

Çok sayıda tam kemer ve kemer parçası ele geçmesine karşın, kemerlerin bağlama tokaları ya da kilit düzenekleri hakkında çok az sayıda bulgu mevcuttur. Bunun nedeni, uzun süre toprak altında kemerle birlikte kalan tokaların oksitlenmesi ve rahatlıkla kemerden kopabilmesidir. Ayrıca kaçak kazılarla ele geçen kemerlerin çıkarılması sırasında dikkat edilmemiş olması da buda etkili olmuştur.

Kemerin iki ucunu birleştirmede, genelde halkalar kullanılmıştır. Bu halkalar, sağ bölümde kemerin sağ ucuna yerleştirilirken, sol bölümde iki farklı kesimde bulunabilmektedir. İlki, sol kısmın ucunda, diğeri ise aynı kısmın ortalarına doğru bir bölümdedir. Uçlarda yer alan halkalar, ince bir levhaya geçirilmiş ve levha iki veya üç perçinle kemere tutturulmuştur. Kemerin sol bölüm ortalarına doğru bir yerde halkanın takılı bulunduğu levhalar, birkaç değişik şekilde uygulanmıştır. Elimizde dört değişik tip bulunmaktadır:

TİP.A: Şerit levha, kemere yatay "V" biçiminde perçinlerle tutturulmuş halkalılar (Kat.No.83 Res.275, Çiz.77/Tip.A).

TİP.B: Toka oval, üç kollu kaz ayağı biçimindeki halkalılar (Kat.No.110 Res.345, Çiz.77/Tip.B)

TİP.C: Uçan kuş figürlü halkalılar (Kat.No.1 Res.1-2, Çiz.77/Tip.C).

TİP.D: Kare plaka üzerinde, kanatları havaya kalkık kuş figürlü halkalılar (Kat.No.89 Res.283-284, Çiz.77/Tip.D).

Sol bölümdeki halkaların değişik biçimlerde kemere tutturulmasındaki amaç, iki uçlardaki halkalar, ip ve deri sicim gibi şeritlerle bele göre ayarlanıp sıkı bağlandığında kemerin uç kısımlarının kopmasını önlemek ve kemerin uzun ömürlü olmasını sağlamaktır. Kemerin sol bölümüne halka yerleştirilmesiyle de, muhtemelen kemer sahibinin şişmanlaması veya zayıflaması durumlarında, kemerin beli daha rahat kavrayacak biçimde sıkılması amaçlanmış olmalıdır. Bu uygulama kemerlerin sipariş üzerine yapılmadığını, hazır satışa yönelik olarak standart imal edilmiş olabileceklerini de akla getirmektedir.

Kemerlerin iki ucunu birleştirmede, farklı biçimlerde bağlama kancaları kullanılmıştır. Elimizde üç değişik tür toka bağlantısı bulunmaktadır:

TİP.1: Halkalı kancalar (Kat.No.111 Res.346, Çiz.78/Tip.1).

TİP.2: Yaprak biçimli kanca (Kat.No.112 Res.347-348, Çiz.78/Tip.2).

TİP.3: Yatay "S" biçimindeki kanca (Kat.No.33 Res.88-89, Çiz.78/Tip.3).

Bunlardan başka değişik bağlama tokaları da kullanılmıştır. Örneğin Toprakkale'den bir kemerde⁶⁹⁸, çengel şeklindeki kemer uzantısının; Adana Bölge Müzesi'nden bir kemerde⁶⁹⁹ ise, yırtıcı kuş gagasının kemer bağlama tokası olarak kullanıldığını görmekteyiz. Metalden yapılmış bu kemer bağlama tokalarının dışında⁷⁰⁰, iki uçtaki halkaları birbirine yanaştırmak için, muhtemelen ip biçiminde dokumalar, deri sicimler veya küçük halka zincirler de kullanılmış olabilir. Deri sicimlerin ve ip şeklindeki dokumaların bugün ele geçmemesi, bunların çürümüş olmalarıyla açıklanabilir.

Urartu kemerlerinde çeşitli türde bağlama tokalarının kullanılması, Urartu ustalarının zengin düşünce yapısını ve işçilikteki hünerlerini göstermektedir.

Yukarıda bahsedilen bağlama tokaları düzeneği, geniş ve orta genişlikteki kemerler için geçerlidir. Dar kemerler üzerinde bağlama tokası ele geçmediğinden, düzeneğin nasıl olduğu bilinmemektedir. Ancak dar kemerlerde bağlantı tokasından kalma, genelde solda iki, sağda bir perçin deliği, bunların kilit düzeneklerinin diğerlerinden farklı olduğunu göstermektedir. Bu farklılık, dar kemerlerin kadınlar tarafından kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Assur⁷⁰¹, Hitit⁷⁰² ve Geç Hitit⁷⁰³ kabartmalarında insanların belinde sıkça görülen kemerlerin bağlantı tokalarının deri veya dokuma şeritlerle birbirine tutturulmasına karşın, kazılarda bağımsız metal örnekleri ele geçmediğinden, bire bir karşılaştırma yapmak söz konusu olamamıştır. Buna karşın bir Kafkas kemerinde⁷⁰⁴, çengel biçiminde bağlama tokası kullanılmıştır. Bu basit sistem Tip.2'de uygulandığı gibi farklı örneklerde vardır. Kafkas kemerlerinin kronolojik sorunu olması, köken konusunda fikir vermekten uzaktır.

⁶⁹⁸ R. B. Wartke, "Toprakkale Untersuchungen zu den Metallobjekten im Vorderasiatischen Museum zu Berlin" Schriften Zur Geschichte Und Kultur Des Alten Orients 22, 1990, 76, Abb.14a.

⁶⁹⁹ O. A. Taşyürek, "Adana Bölge ve Gaziantep Müzelerindeki Urartu Heykeltik ve Madeni Kapları" TAD XXII/2, 1976, 102, Res.3a,b, Fig.1a,b.

⁷⁰⁰ Bu türlerin yanı sıra henüz ele geçmemiş farklı türde metal bağlama tokalarının da kullanıldığını tahmin etmekteyiz.

⁷⁰¹ A. Parrot, Assur (1961), 75 Abb.68. ; A. Kurgal, Orient und Okzident (1966) 15, Abb.2, 4, 8b.

⁷⁰² Darga, Hitit, 126 Res.129. ; Akurgal, Anadolu, 113 Lev.3.

⁷⁰³ Darga, Hitit, 219 Res.226. ; Akurgal, Anadolu, 114 Lev.38 Res.64-85.

⁷⁰⁴ 2001'de Van'da düzenlenen 5. Demir Çağlar Sempozyumun'da görüştüğümüz, K. S. Robinson'un yayına hazırlamakla olduğu bir grup Kafkas kemerinden birinde -çiziminde- çengel biçiminde toka bulunmaktaydı.

2.5.KEMERLERDE KÜLT BETİMLERİ

Urartu kemerlerinin kültle de ilgili olduğunun en önemli belgesi, hayat ağacının varlığı ve buna yönelik düzenlenen çeşitli törenlerdir. Kutsal içerikli sahneler, Mezopotamya uygarlıklarında olduğu gibi Urartular'da da, tanrısal bir hayat yenilenmesini ve varlığın ölümden sonra da süreceğine olan inancı yansıtmaktadır⁷⁰⁵. Bunun yanı sıra, Assur'dan alınan hayat ağacının, Urartu sanatında kötülöklere karşı koruyucu görevi üstlendiğı ve bu amaca yönelik olarak değişik eserlerde sıkça işlendiğı bilinmektedir⁷⁰⁶. Bu görüşler ışığında kemerlerdeki hayat ağacı incelendiğinde kült içerikli olduğu kadar, bezeme örgesi olarak da kullanıldığını görmekteyiz⁷⁰⁷. Kültle ilişkili bezemeye sahip kemerlerden Kat.No.1 (Res.1)'de tomurcuk dallı hayat ağacına boğa, Kat.No.99 (Res.310, 312)'da antitetik biçimde dağ keçileri, Kat.No.4 (Res.8-9, Çiz.3)'de süvari ve Kat.No.16 (Res.57, Çiz.14)'da aslan yönelmiş durumda betimlenmiştir. Kat.No.53 (Res.171-176, Çiz.38)'de üç katlı palmet yapraklı hayat ağaçlarına dağ keçilerinin tırmanması, aslan ve boğaların antitetik biçimde işlenmeleri, kültle ilişkili olarak betimlendiklerini göstermektedir. Kültle ilişkili hayat ağaçlarına bezeme kuşaklarında, dini içerikli seremonilerle birlikte kemerlerin sağ ucunda dikdörtgen pano içine yerleştirilmiş örnekleri de bulunmaktadır. Panodaki hayat ağaçları tomurcuk, nar çiçekli ve palmetin tek başına hayat ağacının yapraklarını oluştura bildiğı gibi dönüşümlü olarak da, bazen ikisi bazen de üçünün bir arada kullanıldığını görmekteyiz. Bunlardan Kat.No.77 (Res.258, Çiz.57), Kat.No.81 (Res.270-271)'de hayat ağaçları tek verilirken, Kat.No.44 (Res.139, Çiz.32), Kat.No.70 (Res.237-239), Kat.No.72 (Res.242, Çiz.52), Kat.No.79 (Res.266-267), Kat.No.80 (Res.268-269, Çiz.59)'de hayat ağacı üzerine güneş kursu eklenmiştir. Ayrıca Kat.No.65 (Res.221, Çiz.47)'in sağ ucunda stilize edilmiş, tek katlı, tomurcuk yapraklı hayat ağacı üzerinde güneş kursu taşıyan kanatlı insan figürü, kültle ilişkili olarak tanrı Şivini'yi⁷⁰⁸ temsil ediyor olmalıdır. Piotrovsky, Karmir-Blur kemerlerinden birinde, başı üstünde güneş kursu taşıyan diz çökmüş insan figürünün Şivini'yi temsil ettiğini

⁷⁰⁵ O. Belli, "Urartular'da Hayat Ağacı İnancı", AnAr VIII, 1980, (1982), 237vd.

⁷⁰⁶ Lorenz, Würzburg, Gvd.

⁷⁰⁷ O. Belli, "Urartular'da Hayat Ağacı İnancı", AnAr VIII, 1980, (1982), 237.

⁷⁰⁸ B.B. Piotrovsky, "Urartu Dini", AÜDTCFD, C23/1-4, 1965, 49, Res.2-3. ; Regno, 324, Fig 68, 69, 70. ; Belli, Urartu, 47vd. Çiz.19Res.52.

söylemektedir⁷⁰⁹. Kemer bele takıldığında önde, en göz alıcı noktada hayat ağaçlarına yer verilmesi ve ayrıca tanrı Şivini'nin sembolü olan güneş kursunun hayat ağacıyla birlikte betimlenmesi, bu tür kemerlerin kültle bağlantılı olduklarını açıkça göstermektedir.

İncelediğimiz kemerlerden bir kaçında, hayat ağaçlarının kültle ilişkisinin yanı sıra bezeme örgesi olarak da kullanıldığını görmekteyiz. Kat.No.37 (Res.105-107, Çiz.27), Kat.No.38 (Res.109-114, Çiz.28), Kat.No.62 (Res.203-210) gibi örneklerde figürleri birbirinden ayırmada rozet şeklinde hayat ağacı kullanılmıştır. Bu tarzdaki hayat ağaçlarının kültle ilişkili hiçbir unsur taşımadığı ve daha çok bezeme örgesi olarak yapıldığına inanmaktayız.

Antropomorfik düşünce sonucu tanrının insan biçiminde betimlenmesinin örneklerini erken dönemde Anadolu'daki Hacılar'da görmekteyiz. Benzer örnekleri daha sonra Uruk döneminde, Assur ve Suriye'de, yine Anadolu'da Hitit ve Geç Hitit Beylikleri'nde, hayvan ve karışık yaratık üzerinde görülmektedir⁷¹⁰. Urartu bronz kemerleri üzerinde rastladığımız hayvan ve karışık yaratıklar üzerindeki tanrısal içerikli insan betimlerini de bu bağlamda değerlendirmek gerektiği düşüncesini taşımaktayız.

Genellikle kemerlerde kültle ilişkili diğer sahneleri ana bezeme alanında ve kemerin sağ ucundaki dikdörtgen panoda; çeşitli hayvanlar ile fantastik yaratıklar üzerinde betimlenen tanrı figürlerinde de görmekteyiz. Ana bezeme alanında bu tür bezemenin bulunduğu en güzel örnek Kat.No.34 (Res.90-97, Çiz.25)dür. Koşar durumda aslan, boğa, at ve dağ keçisi üzerinde ok atar şekilde betimlenen insan figürlerin başlarında boynuz⁷¹¹ bulunmasa da bunlar tanrısal içerikli olmalıdır. Piotrovsky, aslan üzerinde duran tanrının Haldi, boğa üzerinde duranın ise Teişeba olduğunu söylemektedir⁷¹². Bunun en güzel örneği Adilcevaz Kabartmasında, boğa üzerinde betimlenen Teişeba⁷¹³ ile yine Adilcevaz Kef kalesi sütun altlığında, aslan üzerinde betimlenen tanrı Haldi'dir⁷¹⁴. Anzaf Kalkanında,

⁷⁰⁹ Piotrovsky, Regno, 324. Fig.70.; Urartu, 141, Plt.80.; Loon, Art, 121,168, Plt.XXX.; Azarpay, Artifacts, 50, Fig.14.; Kellner, Gürtelbleche, 66 Kat.Nr.248 Taf.64.

⁷¹⁰ Kendall, Urartian, 41 Fig.9, 10.

⁷¹¹ Erzen, Giyimli, 207.

⁷¹² Piotrovsky'nin bu görüşüne birçok bilim adamı katılmaktadır. Ancak son zamanlarda, Anzaf kazılarında ele geçen, Urartu tanrılarının betimlendiği kalkanda Haldi'nin yaya ve hemen arkasından gelen Teişeba'nın aslan üzerinde betimlenişi tartışmaya yeni bir boyut getirmiştir. B. B. Piotrovsky, "Urartu Dini", AÜDTCFD, C23/1-4, 1965, 49, Res.2-3.; Regno, 323. Fig.68,69.; Belli, Urartu, 37, Çiz.17,19 Res.52.

⁷¹³ U. Seidl, "Trschützende Genien in Urartu", AMI 7, (1974), 1975, 115vd. Abb.1 Taf.26, 27.; Calmeyer, Iconography, 312 Fig.1.; Çilingiroğlu, Urartu, 138 Çiz.31 Res.89.

⁷¹⁴ Akurgal, Anadolu, 179 Res.57c.; Seidl, Urartüliche, 558, Fig.3.; Çilingiroğlu, Urartu, 141 Çiz.32.

fantastik yaratıklar ve değişik hayvanlar üzerinde betimlenen Urartu tanrıları, boynuzludur⁷¹⁵.

Diğer bir örneğimizi oluşturan Kat.No.36 (Res.104, Çiz.26)da, kanatlı fantastik yaratık üzerinde, ok atar biçimde miğferli, kanatlı figür; tanrısal içerikli olarak yer almaktadır. Ayrıca Kat.No.40 (Res.126-127, Çiz.29)'da boğa üzerinde miğferli, ok atan figürde tanrısal içerikli olarak görmekteyiz. Kat.No.77 (Res.258, Çiz.57)'de aslan üzerinde tanrı Haldi, boğa üzerinde Teişeba ile Kat.No.78 (Res.264-265, Çiz.58)'de sadece boğa üzerinde Teişeba'nın betimlendiğini görmekteyiz. Bunun yanı sıra Kat.No.77'de hayat ağacı ve tanrı Şivini'nin sembolü olan güneş kursları da bulunmaktadır. Bir başka örnekte, Kat.No.75 (Res.248, 250, Çiz.55)'in sağ ucundaki dikdörtgen pano içine, iki fantastik yaratık üzerinde, birbirlerinin tekrarı şeklinde kanatlı tanrısal içerikli figürler yerleştirilmiştir. Başlarında ponponlu polos bulanan kanatlı figürler, ellerini ileriye doğru kutsama şeklinde uzatmıştır. Aşağıya sarkan sağ ellerinde, ucu lale şeklinde sonlanan -tanrı sembolü- asa tutmaktadırlar. Kat.No.34 (Res.96)'ün ana bezeme alanında yer alan, aslan üzerinde ok atar biçimdeki tanrısal içerikli figürün benzerini, Kat.No.94 (Res.291-292, Çiz.66)'ün sağ uçundaki dikdörtgen pano içinde de görmekteyiz. Kemerlerin sağ ucunda hayat ağacına, hayat ağacı ile birlikte güneş kursuna, fantastik yaratıklara, aslan ve boğalar üzerinde betimlenen tanrısal içerikli figürlere yer verilmesi, Urartu kültürle açıklanmalıdır. Ancak bunların Urartu dininde ne anlam ifade ettiğini yazılı belge olmadan açıklamak zordur.

Kültle ilişkili bir başka örneğimiz ise dar kemerler grubunda yer alan Kat.No.95 (Res.293-294, Çiz.67)'dir. Burada görülen, kutsama sahnesinde verilen grifonun benzerlerini Urartu ve Assur sanatında, özellikle hayat ağacına karşı antitetik durumda sıkça işlendiğini görmekteyiz. Ayrıca Assur mühürlerinde⁷¹⁶ ve saray duvar kabartmalarında da çokça işlenmiştir⁷¹⁷. Urartu'da ise mühür⁷¹⁸ ve metal⁷¹⁹ eserlerde sıkça

⁷¹⁵ Belli, Urartu, 37 Çiz.17.

⁷¹⁶ U. Moortgat-Correns, "Zum Siegel Der Assyrischen Königin Rimeni", AnAr X. 1986, 253vdd. Abb.1-6.

⁷¹⁷ J. Meuszynski, "The Throne-Room of Assur-nasir-pali II. (Room B in the North-West Palace at Nimrud)" Zeitschrift Für Assyriologies, 64/ 1, 1975, 72 Res.IX. ; J. Meuszynski, "Die Reliefs Von Assurnariapli II. Die Sammlungen Ausserhalb Des Irak", Archäologischer Anzeiger, 4, 1976, 423vdd. Abb.5, 7, 10, 12, 21.

⁷¹⁸ U. Seidl, "Siegelabdrücke auf Tonverschlüssen aus Toprakkale", Beiträge zur Vorderasiatischen Archäologie Winfried Orthmann Gewidmet, 2001, 453, Abb.4. ; M. Salvini, "Inscriptions on Clay", Ayanis I, Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 316-318 Abb.3, 4, Fig.8. ; E. Abay, "Seals and Sealings", Ayanis I, Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 323, Fig.1, 2.

⁷¹⁹ R. Merhav, "Chariot Accessories", Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) Fig.4 ; U. Seidl, "Horse Trappings", Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) Fig.42-44, 62,63.

yer verilmiştir. Kat.No.95 (Res.294)'deki grifonun en yakın benzerini, at koşum takımlarından bronz bir göğüslük⁷²⁰ üzerinde, aynı şekilde görmekteyiz.

Konulu sahneli kemerler, kütle ilişkili farklı bir grubu oluştururlar. Bunlardan orta genişlikteki kemerler içinde bulunan Kat.No.72 (Res.242-243, Çiz.52)'de, ziyafet sahnesiyle birlikte çok katlı hayat ağacı yer almaktadır. Tahtta oturan tanrıya hizmet eden üç kişi ile tanrıya sunulan yiyecek ve içeceklerin yer aldığı ziyafet sahneleri dar kemerler grubunda sıkça işlenmiştir⁷²¹. Elimizde tek örneği oluşturan Kat.No.96 (Res.300)'da, farklı konuların yanı sıra, kütle ilişkili olarak ziyafet ve libasyon sahneleri bulunmaktadır. Ziyafet sahnesinde, arkalıklı tahtta oturan bir tanrıça ve karşısında kendisine yönelik, ortadaki yüksek ayaklı masa üzerine yemek bırakan iki kadın hizmetçi bulunmaktadır. Diğer panoda, ellerinde testi bulunan karşılıklı iki kadın, ortada bulunan geniş ağızlı bir küpe sıvı dökerken veya sıvı alırken işlenmiştir. Bu libasyon sahnesinin, kurban kanı, şarap ve su kullanılarak yapıldığı ve her türlü dini törenler ile ölü gömme merasimleri esnasında uygulandığı ileri sürülmektedir⁷²².

Kemerlerde ayrıca sevilerek kullanılan ve daha önce Mezopotamya kültürlerinde görülen, anzu, abubu, sfenks, grifon, pegasus, siren gibi örneklere ilave olarak, sadece Urartuya özgü olan, insan ve hayvanların değişik organlarının bir araya getirilmesiyle oluşturulan, fantastik yaratıkları da Urartu kültü içinde anlamlandırmak doğru olacaktır.

Kemerlerde işlenen sahnelerin büyük çoğunluğu, yukarıda zikredilen nedenlerden dolayı, doğrudan kütle ilişkilendirilebilir. Ayrıca her ne şekilde bezenmiş olurlarsa olsunlar Urartu kemerlerinin-Çavuştepe'de bulunan hariç- tamamına yakınının mezarlardan ele geçmiş olması da, bezeme yanında kemerin kendisi de Urartu kültüyle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Bu kütle ilişkili olan sahnelerin toplumda ne tür bir inanış için yapıldığını söylemek, yazılı kaynak olmadığından, tahminden öteye gidememektedir. Muhtemelen kemeri takan kişinin sosyal sınıfını, kahramanlığını, yiğitliğini ve dinsel içerikli olarak da kötülöklere karşı koruduğu inancını gösteriyor olmalıdır.

⁷²⁰ U. Seidl, "Horse Trappings" Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 80, Fig.42-44.

⁷²¹ Ziyafet sahneli örnekler için bkz. Kellner, Gürtelbleche, Kat.Nr.255,256 Taf.67, 269 Taf.68-69, 282 Taf.71.

⁷²² R. Merhav, "Cauldrons and Their Stands", Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 226vd. Fig.1-3.; Çilingiroğlu, Urartu Krallığı, 102vd. Çiz.21. Libasyon sahneli kemerler için bkz.Kellner, Gürtelbleche, Kat.Nr.256 Taf.67, 269 Taf.68-69, 282 Taf.71. ; T. Anlağan, "Sadberk Hanım Müzesi'ndeki Bir Urartu Kemer Üzerine Gözlemler", Palmet II. 1998, 61vd. Çiz.2, Res.3.

3.USTALAR ve İŞLİKLER

Urartu'da, kemerlerin merkezi yönetimin denetiminde ve merkezdeki atölyelerde üretildiği görüşü yaygındır⁷²³. Kemerler üzerinde atölye veya usta ismine rastlanmamaktadır. Ancak birkaç kemer üzerinde atölye veya usta idogramı olabilecek türden şekiller görülmektedir. Bu türden idogramlar II. Sarduri⁷²⁴ ve I. Rusa'ya⁷²⁵ (Kat.No.22 Res.70-71) ait yazıtlı ikişer kemerde bulunmaktadır. Yazıtlı kemerlerde hangi kralın ismi geçiyorsa kral ismiyle birlikte ".....eşyası/belgesi" anlamına gelen bir ibare bulunmaktadır. Bu kemerlerdeki idogramlar boğa başı şeklinde olup, kemerlerin sağ üst köşesinde yer almaktadır. Bunların dışında şimdiye kadar herhangi bir kemerde yada kemer parçası üzerinde usta veya atölye amblemi olabilecek türden işarete rastlanılmamıştır. Kemerlerde boğa başı şeklinde görülen simge bazı metal kaselerde⁷²⁶, dağ keçisi başı ve bazı mühürlerde⁷²⁷ aslan başı biçiminde görülmektedir. Kellner⁷²⁸ Urartu metal eserlerinde kullanılan bu tür simgelerin, "kral atölyesi amblemi" olabileceğini söylemektedir. Yazıtlı kemerlerde görülen boğa başı biçimindeki amblemlerin aynı bölgede bulunması, bu görüşü destekler niteliktedir.

Urartunun pek çok metal eserinde görülen çivi yazısının kemerlerde görülmesi, çağdaş uygarlıklarda görülmeyen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır⁷²⁹.

Urartu kemerlerini süsleyen ustaların günün modasına göre kemerleri bezedikleri gözlenmektedir. Kemerlerin süsleme tekniklerinden hareketle, genelde tek usta tarafından bezendikleri anlaşılmaktadır. Ancak istisnâî bir durum olarak Kat.No.45 (Res.141-146)'de iki kişinin çalıştığı, işçilik farkından rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bu kemerdeki süslemeler, usta çırak ilişkisini gösterecek türdendir. Kemerin sol bölümündeki bezemelerin daha özenli ve ustalıkla bir biçimde işlendiği, sağ kısımda ise daha özensiz ve acemice işlendiği

⁷²³ Taşyürek, Kemerler, 1. ; Kellner, Gürtelbleche, 23. ; Çilingiroğlu, Urartu, 123.

⁷²⁴ Belli-Kellner, Inschriften, 320 Abb.1,3 Taf.I/1-II/1.

⁷²⁵ Belli-Kellner, Inschriften, 324 Abb.4, Taf.II/2. ; Kellner, Gürtelbleche, Kat.Nr.406 Taf.82-83. ; O. Belli, "Der Bronzegürtel des Königs Rusa in Malatya Museum", Anadolu/Anatolia XXIII, Akurgal'a Armağan/Festschrift Akurgal, Edit C. Bayburthoğlu, 1997, 294, Abb.1.

⁷²⁶ O. A. Taşyürek, "Adana Bölge ve Gaziantep Müzelerindeki Urartu Heykelsic ve Madeni Kapları", TAD XXIII/2, 1976, 110, Fig.2, 3a,b,c, 4, 5, 6, 7.

⁷²⁷ R. D. Barnett, "Further Russian Excavations in Armenia", Iraq XXI/1, 1959, 3 Fig.2. ; Calmeyer, Iconography, 312 Fig.8.

⁷²⁸ Kellner, Gürtelbleche, 6.

⁷²⁹ Belli-Kellner, Inschriften, 320.

görülmektedir. Bunun en güzel örneği, ana bezemeyi dıştan sınırlayan saç örgü şeridi ve aslan figürleridir (Res.141-146).

Urartu insanı yeniden kemer yaptırmanın yerine, varolanı değerlendirme yoluna gitmiştir. Bunun en güzel kanıtı ise, geniş, orta genişlikte ve dar kemerlerde bazı onarım izlerinin bulunmasıdır. Kemerlerin tamirinde kullanılan malzemenin yine kemer parçalarından oluştuğunu görmekteyiz. Antik tamir izlerini geniş kemerlerden iki ((Kat.No.26 Res.74-75, Çiz.20), (Kat.No.28 (Res.79)), orta genişlikteki kemerlerden on bir ((Kat.No.35 Res.98-99), (Kat.No.43 Res.133, 137, Çiz.31), (Kat.No.47 Res.153, Çiz.34), (Kat.No.54 Res.181, Çiz.39), (Kat.No.57 Res.187, Çiz.42), (Kat.No.64 Res.215-217, Çiz.46), (Kat.No.70 Res.235), (Kat.No.72 Res.242-243, Çiz.52), (Kat.No.73 Res.244, Çiz.53), (Kat.No.87 Res.280), (Kat.No.89 Res.283)) ve dar kemerlerden bir örnekte (Kat.No.108 Res.342-343) görmekteyiz. Bu tamir izleri genelde çatlamış haldeki alt ve üst kısımların onarımında izlenmektedir. Bunun nedeni, kemer bele takıldığında, sahibinin eğilip bükülmelerde, ip delikleri sebebiyle zayıf olan alt ve üst sınırlarının basınca maruz kalarak çatlamasıdır. Çatlak türünden tamirlerin yanı sıra iki ayrı parçanın birleştirildiği kemer örnekleri de bulunmaktadır. Bunlardan elimizde üç örnek Kat.No.63 (Res.212), Kat.No.72 (Res.243), Kat.No.82 (Res.273, Çiz.60) vardır. Tamir edilecek kısma içerden, yine levha biçiminde kemer parçası konulmakta ve perçinlerle kemere tutturulmaktadır. Genelde alt ve üst kısımlardaki çatlaklarda kullanılan parçaların uç kısmı, sağlamlaştırmak için dış kısma bükülmektedir. Tamirlerde lehim türü ya da metalin eritilmesi gibi yöntemlerin uygulanmadığı, bunun yerine perçinlerin kullanıldığını görmekteyiz. Bu da kemer tamirinde bir tür onarım tekniğinin bilindiğini ve uygulandığını göstermektedir. Tamirler, muhtemelen kemerlerin üretildiği atölyelerde kemer ustaları tarafından yapılmıştır.

Kemerler üzerinde bu denli çok tamir izinin bulunması, Urartuların kemerleri uzun süre kullandığını açıkça göstermektedir.

4.SONUÇ

Urartu sanatının başlangıcında, Assur sanatı etkilerinin bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Fakat bu etkilerin kısa sürede Urartu sanatı içerisinde kendilerine özgü bir tarz aldığını da açıkça görmekteyiz. Bunun güzel bir örneğini Assurlular'da yok denecek kadar az olan metal kemerlerde izlemekteyiz. Urartular metal kemer yapımı konusunda Assurlular'dan etkilenmemişlerdir; ancak kemerler üzerine yansıtılan konular ve figürler Assur etkisinin varlığını açıkça göstermektedir.

"Bele takılmak" ve "atkı" biçiminde olmak üzere genelde iki farklı kullanılış şekli olan kemerlerin, diğer madeni eserler gibi merkezi denetim altındaki atölyelerde üretilmiş oldukları tahmin edilmektedir. Assurlular'da çokça örneğine rastladığımız atkı kemerlerinin, Urartu'da güncel hayatta bele takılanlardan farklı olarak, özel günlerde ve törenlerde takıldığını düşünmekteyiz.

Genişliklerine göre üç ana grup altında incelediğimiz kemerlerden, "geniş" ve "orta genişlikteki" kemerleri erkeklerin, "dar" kemerleri ise, kadınların kullandığı sonucuna varılmıştır. Dar kemerlerin ebatları, üzerlerindeki bezemelerin erkek kemerlerinde bulunanlardan farklılık göstermesi ve özellikle sahnelerde kadınlarla ilişkili konuların yer alması, bunların kadınlar tarafından kullanıldığına işaret etmektedir. Bunun yanı sıra dar kemerlerde, deriye dikmek için ip delikleri de bulunmamaktadır. İp deliklerinin bulunmaması, kemerlerin kalınlığı ve bayanlar tarafından kullanılmasıyla bağlantılıdır.

Erkeklerin kullandığı "geniş" ve "orta" genişlikteki kemerler iki aşamalı bir gelişim gösterirler. Bunlardan "geniş kemerler", erken dönemden itibaren, M.Ö.8.yy. boyunca, "orta genişlikteki kemerler" ise daha çok M.Ö.7.yy.ın başlarından itibaren Urartu'nun çöküşüne değin üretilmiştir. Kadınların kullandığı "dar kemerler" ise erkeklerin kullandığı kemerlere paralel olarak, M.Ö.8.yy.ın başından itibaren Urartu'nun sonuna değin kullanılmıştır. (Tablo.1)

Kemerlerdeki tarihsel gelişimin oluşturulmasında, üzerindeki yazıtlarla kesin tarihli bezemeli bulgular, bilim adamları tarafından tarihi ortak kabul edilmiş eserler, kemerlerin bezeme düzeni, figürlerin stil gelişimi, yeni bezeme örgelerinin ortaya çıkışı ve bazı bitkisel örgelerin tarihi süreç içindeki gelişiminden yararlanılmıştır. M.Ö. 8.yy. başlarında kuşaklara bölünerek farklı konuların merasim içerikli işlendiği kemerler ilk sırayı almaktadır. Bundan sonraki aşamada, ilkiyle sıkı sıkıya bağlı merasim geçişinin, üst üste

her kuşakta tekrar edildiği ve av ve savaş sahnelerinin serbest biçimde işlenmeye çalışıldığı örnekler gelmektedir. Ayrıca M.Ö.8.yy. ortalarından itibaren, daha sade kabarik nokta ve zikzak bezekli kemerlerin ortaya çıkmaya başladığı da görülmektedir. Ardından, M.Ö.8.yy.ın ikinci yarısında, üst üste fantastik yaratıklar, av ve savaş sahneleri gibi konuların üst üste tekrar edildiği ve aynı tür bezemenin defalarca tekrarlandığı kemerler gelmektedir. Bu dönemde kemerlerdeki hareketli figürlerin stilize olmasındaki sürecin başlangıcını oluşturmaktadır. Ayrıca bu dönemde figürler arasında rozet biçiminde bitkisel ve geometrik bezeme unsurları görülmez. M.Ö.8.yy. sonlarına doğru figürler arasına çeşitli rozetlerin yerleştirilmesiyle konulu sahnelerin soyutlanmaya başladığı görülmektedir. Bu süreç M.Ö.7.yy. başından sonuna kadar artarak devam etmektedir. Kemerlerin bezeme sürecinde izlenen diğer bir özellik de M.Ö.7.yy.ın başında Urartuların göçebe kavimler ve Kafkasya bölgesi ile sıkı ilişkiler kurması sonucu, Urartu sanatında yeni unsurların işlenmeye başlamasıdır. Bununla birlikte, M.Ö.7.yy. içinde figürlerde stilize olma, konular arasında geometrik ve bitkisel örgelerin girmesiyle çözülme ve kopmalar izlenmektedir. (Tablo.2)

Urartu kemerleri üzerindeki farklı fantastik yaratıkların çok az bir bölümü Assur sanatından alınmasına karşın, insan ve hayvanlara ait bazı organların bir araya getirilmesiyle çok sayıda mitolojik yaratık oluşturulmuştur. Bu tür mitolojik yaratıklar Urartu üretisidir. Ancak ne anlam içerdiklerini söylemek, bu konudaki yazılı kaynakların eksikliği yüzünden oldukça zordur.

Bu çalışma kemerlerin bezeme türüne göre farklı sosyal sınıflar tarafından kullanıldığını ortaya koymuştur. Buna göre zengin süslemelere sahip kemerler daha çok saray, saraya yakın yönetici sınıf ve zenginler tarafından kullanılmış olmalıdır. Bu kesimin kullandığı kemerler daha çok, figüratifli süslemelere sahiptir. Altıntepe örneklerinde olduğu gibi bezemeyle birlikte kemerin yapıldığı maden, kullanıcı sınıfını belirlemede önemli etkindir. Bunların dışında kalan daha basit bezeli kemerlerin ise halk tarafından kullanıldığı söylenebilir. Halka ait Dilkaya, Van/Altıntepe, Patnos-Dedeli ve Liç Köylerindeki mezarlarda kabarik nokta bezeli kemerlerin yoğun ele geçmesi, bu görüşü destekler niteliktedir.

Kemerlerin farklı sosyal sınıflara ait mezarlarda bulunması, Urartular için metal kemerlerin giysinin ayrılmaz bir parçası veya giysiyi tamamlayan bir takı olarak benimsendiğini ve sevilerek kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca Urartu savaşçıları

tarafından kullanılan kemerlerin savaşlarda zırh görevini üstlendiği de söylenebilir. Buna paralel olarak kemerdeki süslemeler kişiye yiğitlik, kahramanlık, cesaret verdiği gibi toplum içindeki yerini de belirtiyor olmalıdır. Kültle ilişkili sahneleri bulunan kemerlerin ise kullanan kişiye kötölüklerden koruduğu inancıyla bağlantılı kullanıldığı düşünülebilir.

Bayanların kullandığı dar kemerlerin uzunlukları esas alındığında, muhtemelen genç kızlar tarafından kullanılmıştır. Kemer üzerindeki süslemeler ise erkek kemerlerinde olduğu gibi takan kişinin sosyal sınıfını da belirtmiş olmalıdır.

KATALOG

Katalogda kemerler tipolojideki sıralamaya göre kronolojik olarak dizilmiştir. Atkı kemerleri ile bağlama tokaları, bunun dışında tutulmuştur. Katalog numaraları tipolojideki sıraya göre verilmiş ve kısaltma olarak da "Kat.No." kullanılmıştır. Tipolojideki üç ana sınıflandırmayla kemerlerin "Adı" başlığında, kemerin genişliği esas alınarak oluşturulan tipolojideki grup adına yer verilmiştir. Kemerlerin bulunduğu müze ve envanter numarası "Müze Env. No." başlığının altına, uzunluk "Uz.", genişlik "Gen" olarak kısaltılarak belirtilmiştir. Kemer birkaç parçadan oluşuyorsa parçalar ayrı ayrı numaralandırılmış ve ölçüleri de ayrı ayrı belirtilmiştir. "Kaynak" kısmında, kemer daha önce yayınlanmışsa, ilgili kaynak verilmiş, yayınlanmamışsa bu kısım boş bırakılmıştır. "Tanım" da, kemerlerin genel yapısıyla birlikte üzerindeki bezemeler detaylıca anlatılmıştır. "Levha" bölümünde, ilgili kemerin resim, çizim ve sayfa numarası yazılmıştır. Kataloğun sonunda kemerin tarihlendirildiği dönem "Tarih" başlığında belirtilmiştir. Müzelere geldikleri yerler belli olan "Kat.No.4 Giyimli, Kat.No.8, 13, 31 Burmageçit, Kat.No.39 Suçatı ve Kat.No.77 Çavuştepe" dışındakilerin buluntu yerleri belli olmadığı için katalogda belirtilmemiştir. Katalogdaki kemerlerin tamamı bronzdan olduğu için madeni ayrıca belirtilmemiştir.

Kat. No:1

Res. 1-4, Çiz., S.47-50

Adı: Geniş Kemer

Müze:Elazığ

Müze Env. No:1)74.14.2 2)77.14.4

1)Uz:17,7cm.Gen.:10cm.

2)Uz.13,5cm. Gen.:9,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemere ait iki parça. Yüzeyleri oksitlenme ve patına tutmuştur. Kabartma tekniğinde yapılmıştır. Birbirine paralel iki kabarık çizginin oluşturduğu beş şeritle, üç bezeme kuşağına bölünmüştür. I. parçada belirli bir düzene bağlı olmaksızın; yürür durumda piyade, diz çöküp ok atar şekilde avcı veya savaşçı, boğa, fantastik yaratık, hayat ağacı, ve su kuşları yer almaktadır. Bu figürler üzerine sola yönelik, altı perçinle tutturulmuş kanatları açık-iki kuşak genişliğinde- yırtıcı kuş plakası yer almakta ve ucunda halka bulunmaktadır. II. parçanın en üst kuşağında, yürüyen develer ile önünde yine

yürüyen sağ eliyle gemi sol eliyle mızrağı tutan miğferli kişiler işlenmiştir. Alt iki kuşakta koşan dağ keçileri yer almaktadır.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No:2

Res. 5, Çiz.1, S.50-52

Adı: Geniş Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: Etütlük malzeme

Uz: 8,1cm.

Gen.: 4cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Üzerinde sola doğru koşan, biri eksik olan üç süvari yer almaktadır. Profilden işlenen süvariler; miğferli, kaşkanlı ve çift mızraklıdır. Ayaklarına kadar uzanan uzun elbise giymektedir. Profilden verilen atların koşum takımları yatay çizgilerle vurgulanmıştır.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No: 3

Res. 6-7, Çiz.2, S.52-53

Adı: Geniş Kemer

Müze:Van

Müze Env. No:72.13.1.

Uz: 5.5cm.

Gen.:9,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Üst üste yerleştirilen üç kuşak, bezemesiz iki kabarık şeritle birbirinden ayrılmıştır. Üç kuşakta koşan iki atın çektiği sekiz ispitli savaş arabasında, iki savaşçı bulunmaktadır. Profilden verilen miğferli savaşçılar, atların dizginlerini tutar. Arabanın arkasında eğimli duran mızrak ucuna bayrak yerleştirilmiştir. Kemerin sol ucunda kalan izlerden savaş arabalarının süvarilerle dönüşümlü olarak yerleştirildiği anlaşılmaktadır.

Tarih: M.Ö.8.yy. ikinci çeyreği.

Kat. No: 4**Res. 8-9, Çiz.3, S.52-53****Adı: Geniş Kemer****Müze: Van****Müze Env. No: 72.8.1.****Uz: 8,7cm.****Gen.: 3,6cm.****Kaynak: Taşyürek, Kemerler, 48, Fig.14, Res.35**

Tanım:Kemer parçası. Üsten iki alttan tek yatay kabarık çizgilerin sınırlandırdığı alan içerisine; sol başta, araba kısmı eksik iki atın çektiği savaş arabası, ortada koşan miğferli, kalkanlı, mızraklı süvari ve sağ uçta ise kartuş içerisine alınmış beş boğumlu hayat ağacı⁷³⁰.

Tarih: M.Ö.8.yy. ikinci çeyreği**Kat. No:5****Res. 10-19, Çiz.4, S.53-58****Adı: Geniş Kemer****Müze: Elazığ****Müze Env. No: 75-19-44a,b,c,d****Uz:57,4cm.****Gen.: 16,8/17cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım:Dört parçadan oluşan kemerin üçü sol uca, biri ise sağ uca aittir. Orta kısmından büyük bölümü eksiktir. Kemer parçalarının üzerinde av ve savaş sahneleri, birlikte karışık işlenmiştir. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Figürler üst üste beş sıradır. Koşan iki at tarafından çekilen savaş arabaları sekiz ispitli tekerleklerle sahiptir. Yatay hatlarla bezeli araba içerisinde, ikisi öne birisi arkaya dönük üç asker bulunmaktadır. Öne dönük olanlardan birisi atların dizginlerini tutmakta, diğer ikisi ok atmaktadır. Profilden işlenen miğferli askerlerin gövdeleri cepheden verilmiş, elbiseleri yatay ve dikey çizgilerle vurgulanmıştır. Aslanlar, koşar, yaralı, oturur ve yar biçimindedir. Gövdeleri iki yatay çizgi ile üçe bölünmüştür. Baş yuvarlak, burun paralel çizgili, gözler badem biçimli, ağızlar açık-kapalı, içbükey çift çizgiyle baştan ayrılan yellerler açık 'V' şeklinde taralıdır. Kemer üzerinde iki tip süvari vardır.Düşman süvarileri yaralı, sakallı ve diz kapakları altına

⁷³⁰Bu parçanın alt kısmı Adana Bölge Müzesi'nde Env.No.117.5.1973 numaralı olarak bulunmaktadır. Bkz. Taşyürek, Kemerler, 18, Fig.18, Res.35.

kadar uzanan elbiselidir. Diğerleri, koşan atlardadır. Başları ve ayakları profilden, gövdeleri cepheden, yukarı kalkık bir elleriyle mızrak, diğer elleriyle atın gemini tutmaktadırlar. Düşman piyadeleri yaralı, teslim olur ve öldürülür biçimde işlenmiştir. Bunlar sakallı, baş ve ayaklar profilden gövde cepheden, diz kapakları altına kadar uzanan elbise giymektedir. **Tarih:** M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No: 6

Res. 20-29, Çiz., S.53-58

Adı: Geniş Kemer

Müze: İstanbul Arkeoloji

Müze Env. No:1. 74.40 2. 74.41 3. 74.42 4.74.43 5.74.44

1.Uz:17cm. **Gen.:**13cm.

2.Uz:6,7cm. **Gen.:**11,5cm.

3.Uz:17,5cm. **Gen.:**8cm.

4.Uz:6cm. **Gen.:**4,9cm.

5.Uz:6cm. **Gen.:**7cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Aynı kemere ait beş parça. Parçalar üzerinde av ve savaş sahneleri iç içe işlenmiştir. Parçaların dış sınırını kısa aralıklarla açılmış küçük ip delikleri dolanmaktadır. Figürler dört katlıdır. Parçalar üzerinde; savaş arabaları, aslanlar, süvariler ve düşman askerleri yer almaktadır. Koşar durumda iki at tarafından çekilen ve tekerlekleri sekiz ispitli savaş arabalarına üç savaşçı veya avcı yerleştirilmiştir. Savaşçılardan ikisi öne biri arkaya dönüktür. Öne dönük olanlardan biri atların dizginlerini tutmakta, ikisi ok atmaktadır. Miğferli askerlerin elbiseler ile atların koşum takımları yatay ve dikey koşut çizgilerle vurgulanmıştır. Yaralı biçimdeki aslanların ağızları açık, burunları yatay çizgilerle taralı, gözleri badem biçiminde, kulakları yuvarlak, içbükey iki çizgiyle baştan ayrılan yele gövde altına kadar uzanmakta ve "V" şeklinde taralıdır. Gövdeleri iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş ve kuyruk bele doğru yay çizmektedir. Parçalar üzerinde iki türde süvari işlenmiştir. Koşar durumda atlar üzerinde miğferli süvariler, geriye doğru kaldırdıkları ellerinde mızrak, diğer elleriyle, hem atın dizginlerini hem de çift mızrak tutmaktadır. Diğer süvariler sol kaluyla kalkanı ve atın dizginlerini, sağ eliyle çift mızrak tutmaktadır. Boğanın gövdesi profilden, başı cepheden verilmiştir. Boğanın duruşu, yerden kalkar yada çömelir şeklindedir. Cepheden gösterilen baştaki boynuzlar hilal biçimde, kuyruk bele doğru yay çizmektedir.

Yaralı düşman askerleri miğferli, sakallı ve diz kapakları altına kadar uzanan elbiseler giymektedir. Ok atan piyade miğferli, sakalsız, ve diz kapakları altına kadar uzanan uzun elbise giymektedir.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No: 7

Res. 30, Çiz.5, S.53-58

Adı: Geniş Kemer

Müze: İstanbul Arkeoloji

Müze Env. No: 74.46

Uz: 3,8cm.

Gen.: 3,2cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Parçada savaş arabasının yalnız atlar kısmı görülmektedir. İki atın koşum takımları, yatay çizgilerle vurgulanmıştır. Atların dizginlerini tutan askerin, yalnız el kısmı kalmıştır. Asker dizginlerle birlikte birde kırbaç tutmaktadır.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No: 8

Res. 31-32, Çiz.6, S.53-58

Adı: Geniş Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 85.1.53.

Uz: 10,2cm.

Gen.: 9,8cm.

Kaynak: R.Yıldırım, "Urartian Belt Fragments From Burmaceçit, Now on Display in Elazığ Museum" Anatolian Iron Ages II, Edit. by A.Çilingiroğlu-D.H.French,1991,131-148

Tanım:Kemer parçası. Dört bir yandan eksik kemer parçasında av sahnesi işlenmiştir. Aslanlar tarafından parçalanmış iki avcı betimlenmiştir. Parçalanmış avcılar diz kapaklarının altına kadar uzanan elbiselere sahiptir. Bunların en altında başına bir ok saplı, yalnız sırt ile baş kısmının üst bölümleri kalmış aslan bulunmaktadır. Üst üste dört araba yerleştirilmiştir. Koşar durumda iki at tarafından çekilen arabaların tekerlekleri sekiz ispittir. Yatay hatlarla bezeli arabaların içerisinde ikisi öne, birisi arkaya dönük üç miğferli avcı

yerleştirilmiştir. Öne dönük avcılardan biri atların dizginlerini tutmakta, diğer ikisi; biri öne diğeri arkaya doğru ok atmaktadır.

Tarih: M.ö.8.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No: 9

Res. 33-40, Çiz.7, S.58-61

Adı: Geniş Kemer

Müze: Van

Müze Env. No:20.87.77/20.87.88/20.87.89/20.64.77/21.7.77.

Uz: 111cm.

Gen.:16cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Av sahnesi işlenmiş kemer. Kemerde yer-yer dökülmüş küçük parçalar vardır. Kemerin dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Deliklere paralel iki kabarık çizgi şerit, bezeme alanını sınırlandırmaktadır. Kemerde belirli kurala bağlı olmaksızın üst üste altı kez tekrar edilen at arabaları, süvariler, boğalar ve aslanlar yer olmaktadır. Av sahnesinde kullanılan at arabaları; -bazen beş bazen de dört ispitli tekerleklerle sahip- iki at tarafından çekilmektedir. Arabada, iki miğferli avcı bulunmaktadır. Biri atların dizginlerini tutarken diğeri geriye doğru ok atmaktadır. Avcıların başları profilden, yatay ve dikey çizgilerle taralı gövdeleri cepheden işlenmiştir. Kemerin altı ayrı yerinde bu türden at arabaları görülmektedir. Süvariler at üzerinde geriye doğru dönük ok atar durumda, baş ve ayakları profilden, gövdeleri cepheden verilmiştir. Süvariler ayak bileklerine kadar uzanan elbise giymektedirler. Atın ard sağrı hizasında bağlı bulunan kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Boğalar, toslar ve koşar durumda olmak üzere iki türde işlenmiştir. Koşar durumda olanlara birer ok, toslar durumdakiler ikişer ok saplanmıştır. Boğaların boynuzları yukarı doğru kıvrık, gözler büyük ve yuvarlak, ağız koşut çizgilere taralı, kuyruk bele doğru kıvrılarak yay çizmektedir. Enseden kuyruk sokumuna dek uzanan sırt çizgisine dik olarak ucu küçük halkalı koşut çizgilerle taralıdır. Ön bacak kürek kemiği iki paralel çizgi ile vurguludur. Aslanlar koşar ve yürür durumda olmak üzere iki farklı türde işlenmiştir. Aslanların ağız açık, göz badem şeklinde, burun enine çizgilerle taralı, kulak yuvarlak, yele içbükey çift çizgi baştan ayrılmış, yatay 'V' şeklinde taralı, gövde iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş, alt kısım dikine çizgilerle taralı, ön bacak kürek kemiği kalp şeklinde, kuyruk bele doğru yay çizmektedir. Kemerin sağ ucunda

av sahnesini sınırlandıran iki kabarık çizginin sağ üst köşesinde ok atar vaziyette miğferli avcı işlenmiştir. Sağa doğru yönelmiş avcının baş ve ayakları profilden gövdesi cepheden verilmiştir. Avcı sağ eliyle yayı, sol eliyle oku germiş vaziyette tasvir edilmiştir. Diz kapaklarının altına kadar uzanan elbise giymektedir.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın son çeyreği.

Kat. No: 10

Res. 41-42, Çiz.8, S.58-61

Adı: Geniş Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 76.3.2

Uz: 9cm.

Gen.: 6,7cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Dört bir yandan eksik parçanın üzerine üç katlı av sahnesi işlenmiştir. Parçanın sol ucunda yarı gövdeleri kalmış yaralı iki aslan, ortada, öne doğru ok atan üç süvari ve sağ ucunda da dönüşümlü olarak birer adet yaralı boğa ve aslan yerleştirilmiştir. Profilden işlenen aslanlar; arka ayakları üzerinde, ön ayakları yere koştur ileri uzatılmış, ağızları açık, kuyrukları bele doğru yay çizmektedir. Parçanın sağ alt köşesinde yer alan boğa; koşar durumda, boynuz yukarı doğru kıvrılmış, kuyruk bele doğru yay çizmektedir. Enseden kuyruk sokumuna uzanan sırt çizgisine dik, uçları halkalı koştur çizgilerle bezelidir. Boğa ve aslanların sırtına birer mızrak saplanmıştır. Koşar durumda atlar üzerinde bulunan miğferli süvariler; öne doğru ok atmakta, başları ve ayakları profilden, gövdeleri cepheden işlenmiştir.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın son çeyreği

Kat. No: 11

Res. 43-44, Çiz.9, S.58-61

Adı: Geniş Kemer

Müze: Diyarbakır

Müze Env. No: 16.7.75.

Uz: 10,5cm.

Gen.: 5,5/6cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemer parçası. Dört bir yandan eksik kemer parçası üzerine iki katlı av sahnesi işlenmiştir. Parçanın sol ucunda yaralı iki aslan, ortada öne doğru ok atan iki süvari ve sağ uçta yaralı, altta boğa üstte aslan yer almaktadır. Profilden işlenen aslanlar, koşar durumda, ağız açık, yele içbükey çift çizgiyle baştan ayrılmış ve çentiklerle vurgulu biçimde betimlenmiştir. Parçanın sağ alt köşesinde yer alan yaralı boğa koşar durumda, boynuz yukarı kıvrık, göz yuvarlak, enseden kuyruk sokumuna uzanan sırt çizgisi ucu halkalı dikine çizgilerle taralı şekilde betimlenmiştir. Boğa ve aslanların sırtına birer mızrak saplanmıştır. Süvariler, öne doğru ok atmakta, başları ve ayakları profilden, gövde cepheden işlenmiştir.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın son çeyreği

Kat. No:12

Res. 45-48, Çiz., S.58-61

Adı: Geniş Kemer

Müze: Ahlat

Müze Env. No: Etütlük Malzeme

1-Uz:11,5cm.**Gen.:** 12cm.

2-Uz:19cm. **Gen.:** 12,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Üzerinde av sahnesi işlenen iki kemer parçası. Parçaların alt sınırına kısa aralıklarla ip delikleri açılmıştır. Av sahnesi; savaş arabaları, süvariler, aslanlar ve boğaların değişik şekillerde üst üste yerleştirilmesinden oluşuyor. İki at tarafından çekilen arabaların tekerlekleri dört ispitten sekiz ispite kadar değişmektedir. Savaş arabaları üst üste beş kez tekrarlanmıştır. Arabalarda miğferli iki avcı bulunmakta, biri atların dizginlerini tutarken diğeri geriye dönük ok atmaktadır. Süvari, koşar durumdaki at üzerinde, geriye doğru ok atmaktadır. Boğalar koşar ve toslar durumda olmak üzere iki farklı türde işlenmiştir. Boğaların boynuz yukarı doğru kıvrılmış, göz yuvarlak, kuyruk bele doğru yay çizmektedir. Sırt çizgisine, uçları halkalı dikine koşut çizgiler uzanmaktadır. Kürek kemikleri, çift koşut çizgiler arasına halkalı çizgiler ile vurgulanmıştır. Koşar şeklindeki aslanların sol ön ayakları hafif yukarı kalkıktır. Aslanların, ağızları hırlar biçimde açık, yele "V" şeklinde taralı, gövde iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş, kuyruk bele doğru yay çizmektedir. Boğa ve aslanların değişik yerlerine oklar saplanmıştır.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın son çeyreği.

Kat. No:13

Res. 49-50, Çiz.11, S.61-64

Adı: Geniş Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 85.1.83.

Uz: 8,5cm.

Gen.: 6cm.

Kaynak: R.Yıldırım, "Urartian Belt Fragments From Burmameçit, Now on Display in Elazığ Museum" Anatolian Iron Ages II. (Edited by A. Çilingiroğlu-D.H.French), 1991, 131-148

Tanım:Dört bir yandan eksik kemer parçası. Kabarık şeritler arasında ki zikzak bantların sınırlandığı iki bezeme kuşağına, sola yönelmiş fantastik yaratıklar yerleştirilmiştir. İki bezeme kuşağına, art arda, koşar durumda at gövdeli kanatlı yaratıklar (pegasus) ile yürür durumda aslan gövdeli kanatlı fantastik yaratıklar yerleştirilmiştir⁷³¹.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No: 14

Res. 51-52, Çiz.12, S.64-65

Adı: Geniş Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: Etütlük Malzeme

Uz: 3cm

Gen.: 12cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemerin sağ ucuna ait parça. Çift kabarık çizgiler arasına bir sıra kabarık noktanın sınırlandığı dikdörtgen pano yer almaktadır. Pano içerisine aynı özelliklere sahip yedi kat aslan baş ve ayaklı, boğa boynuzlu, kuş kanatlı ve akrep kuyruklu fantastik yaratık yürür biçimde yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın üçüncü çeyreği.

⁷³¹ 1985 yılında Tunceli'ye bağlı Burmameçit Köyü yol inşaatı esnasında elde edilen bir grup Urartu buluntusu Elazığ Müzesi'ne getirilmiştir. Burmameçit Köyünden 19 adet eser elde edilmesine rağmen müze yetkilileri bize yalnız üçünü incelemek üzere vermiştir. Bu köyden elde edilen bulgular R. Yıldırım tarafından yayınlanmıştır. Ancak çizim olarak sunulan eserlerin çizimleri hatalıdır. Bkz. Yıldırım, Burmameçit, 131-148.

Kat. No: 15 ✓**Res. 53-54, Çiz.13, S.65-66****Adı: Geniş Kemer****Müze: Van****Müze Env. No: 72.8.4****Uz: 4cm.****Gen.: 12/12,3cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım:Kemerin sağ ucunu oluşturan parça. Bu parça üzerine, iki kabarık çizgi arasında bir sıra nokta bordürün sınırlandığı dikdörtgen pano yerleştirilmiştir. Panonun sağında dikine kabarık zikzak motifi bulunmaktadır. Sol kısımda sağa yürür durumda üst üste beş fantastik yaratık yerleştirilmiştir. Bu yaratıkların en alta ve en üstünde siren, ortada ise yalnız baş kısımlarında farklılıklar gözlemlenen üç fantastik figür işlenmiştir.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın son çeyreği.**Kat. No:16****Res. 55-57, Çiz.14, S.66-68****Adı: Geniş Kemer****Müze: Van****Müze Env. No: Etütlük malzeme****1.Uz:6,8cm.Gen.: 3,6cm.****2.Uz:6,6cm.Gen.: 3,5cm.****3.Uz:4,7cm.Gen.: 3,8cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım:Kemere ait üç parça. Parçalar üzerinde aslanlar ve boğalar işlenmiştir. Boğalar toslar ve yürür olmak üzere iki türde işlenmiştir. Boğaların boynuzları yukarı doğru kıvrık, kuyrukları belin üstüne yay çizmekte ve sırt çizgileri, uçları küçük halkalı dikine uzanan koşut çizgilerle taralıdır. Aslanlar yürür, hayat ağacına karşı ve boğa ile mücadele halinde olmak üzere üç değişik tipte işlenmiştir. Ağzları açık, içbükey iki çizgiyle baştan ayrılan yeleleri "V" şeklinde taralı, gövde iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş, kuyruk bele doğru yay çizmektedir.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No:17**Res. 58-59, Çiz.15, S.66-68****Adı: Geniş Kemer****Müze: Elazığ****Müze Env. No: 75-9-43****Uz: 6,3cm.****Gen.: 13cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım:Kemer parçası. Üst sınırında kısa aralıklarla ip delikleri açılmıştır. Sağa yürür durumda, önde aslan, arkada boğalar üst üste beş kez işlenmiştir. Aslanların ağızları açık, yeleleri "V" şeklinde taralı, kürek kemikleri kalp biçiminde, kuyrukları bele doğru kıvrılmıştır. Boğaların boynuzları hilal şeklinde yukarı kıvrık, sırt çizgisi dikine uzanan halka uçlu çizgilerle taralı, gövde yatay iki çizgiyle üçe bölünmüş ve alt kısım noktalarla sınırlandırılmıştır.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreği.**Kat. No:18****Res. 60-61, Çiz.16, S.68-69****Adı: Geniş Kemer****Müze: İstanbul Arkeoloji****Müze Env. No: 13186****Uz: 5,5cm.****Gen.: 13cm.****Kaynak:Taşyürek, Kemerler, 15, Fig.13**

Tanım:Bir kemerin sol uç parçası. Üst üste altı dizi aslan sola koşar pozisyonda iki sıra halinde yerleştirilmiştir. Aslanların, ağızları açık, yeleleri çentiklerle vurgulu, gövde kısmı iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş, kuyruk bele doğru kıvrılmış biçimde betimlenmiştir⁷³².

Tarih: M.Ö.8.yy.ın son çeyreği.**Kat. No: 19****Res. 62-63, Çiz.17, S.69-72****Adı: Geniş Kemer****Müze: Erzurum**

⁷³² Bu eser Taşyürek tarafından envanter numarası ve resmi olmadan, ölçü ve eksik çizimiyle yayınlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taşyürek, kemerler, 15, Fig.13.

Müze Env. No: 3-78

Uz: 14,5cm.

Gen.: 13,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Kemerin sağ ucunda yer alan dikdörtgen çerçeve panoya kadar, dörtlü kabarık noktalardan oluşan, dokuz yatay kuşak uzanmaktadır. Pano içerisine üst üste dört süvari yerleştirilmiştir. Koşar durumdaki süvariler ayak bileklerine kadar uzanan uzun elbise giymekte, başlarında miğferler, sağ ellerinde-göğüs hizasında- tuttukları kalkan, sol ellerinde atın yularları bulunmaktadır.

Tarih: M.Ö.8.yy. üçüncü.

Kat. No: 20

Res. 64-65, Çiz.118, S.69-72

Adı: Geniş Kemer

Müze: Van

Müze Env. No:73.9.2.

Uz: 95cm.

Gen.:14,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Tam kemer. Sağ ucundaki dikdörtgen panoya kadar, üzeri dokuz kabarık nokta şeritle bezelidir. Panoda üst üste dört boğa, yürür pozisyonunda profilden işlenmiştir. Boğaların boynuzları yukarı doğru hilal şeklinde, gözleri badem biçiminde, başları çift çizgi ile gövdeden ayrılmış, enseden kuyruk çıkışına kadar uzanan sırt çizgisi, ucu nokta halka ile sonlanan dikine çizgilerle taralıdır. Ön bacak kürek kemikleri kalp şeklindedir.

Tarih: M.Ö.8.yy. üçüncü çeyreği.

Kat. No: 21

Res. 66-67, Çiz.19., S.69-72

Adı: Geniş Kemer

Müze: Malatya

Müze Env. No:6925

Uz: 19/20,5cm.

Gen.: 14/14,2cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemerin sağ uç parçası. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Sağ uçtaki dikdörtgen panoya kadar, dörtlü kabarık noktaların oluşturduğu sekiz yatay kuşak uzanmaktadır. Pano içerisine; arkada, üst üste dört boğa gövdeli, kanatlı mitolojik yaratık, önde ise iki elleri ile mızraklarını ileri uzatan miğferli üç piyade yer almaktadır. Piyadelerin en alt kısmına, ön ayaklarını içe bükmüş durumda dağ keçisi işlenmiştir.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın üçüncü çeyreği.

Kat. No: 22

Res. 68, Çiz., S.72

Adı: Geniş Kemer

Müze: Erzurum

Müze Env. No: 14,77/3

Uz: 19cm.

Gen.: 14,7cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Tokalı kemer parçası. Kenarlarına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Kemer parçası, dıştan dörtlü kabarık noktaların oluşturduğu çerçeve şerit ve bu çerçeveyi boylamasına bölen altı kabarık kuşak ile bezelidir.

Tarih: II.Saduri(M.Ö.764-734) ve I.Rusa(M.Ö.734-714) dönemleri.

Kat. No:23

Res. 69, Çiz., S.72

Adı: Geniş Kemer

Müze: Van

Müze Env. No:9.2.77/9.3.77

Uz:42cm.

Gen.:12,7cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Kabarık nokta şeritlerle bezeli kemerin sol bölümü sağlam, sağ bölümü eksiktir. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Dışta dört kabarık noktalı iki çerçeve şerit; içte bu çerçeveleri enlemesine bölen altı kuşak yer almaktadır.

Tarih: II.Saduri(M.Ö.764-734) ve I.Rusa(M.Ö.734-714) dönemleri.

Kat. No: 24**Res. 70-71, Çiz., S.72-73****Adı: Geniş Kemer****Müze: Malatya****Müze Env. No: 6923****Uz: 109/110cm.****Gen.: 13cm.**

Kaynak: O. Belli, "Der Bronzegürtel Des Königs Rusa in Malatya Museum" Anadolu/Anatolia, XXIII, Akurgal'a Armağan=Festschrift Akurgal, Edit. by C. Bayburtluoğlu, 1997, 293-297.

Tanım: Tam kemer. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Kemer, enlemesine dörtlü kabarık noktaların oluşturduğu yedi şerit bezemektedir. Kemerin sağ ucunda kabarık nokta şeride paralel çivi yazılı kitabede "Ru-sa-a u-ri-i" ibaresi yer almakta ve "Rusa eşyası/belgesi" anlamına gelmektedir. Buranın en üst kısmında kabarık nokta şeritler arasında boş bandın ucuna bir boğa başı çizilmiştir.

Tarih: Üzerindeki kitabeye göre, I.Rusa (M.Ö.734-714) dönemi.

Kat. No: 25**Res.72-73, Çiz., S.73-75****Adı: Geniş Kemer****Müze: Van****Müze Env. No: 74.9.7.****Uz: 28cm.****Gen.: 13cm.****Kaynak:** Yayınlanmamış

Tanım: Kemer parçası. Dört kuşak halinde sırt sırta işlenen tomurcuk dizileri, her iki yönde tek çizgi ile sınırlandırılmıştır. Sıra halinde uzanan tomurcuk dizileri, birbirlerine yay biçiminde çizgi ile bağlanmıştır.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ikinci yarısı.

Kat. No: 26**Res.74-75, Çiz.20, S.75-76****Adı: Geniş Kemer****Müze: Elazığ****Müze Env. No: 75-23-37**

Uz: 27cm.

Gen.: 15,4cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Parçanın alt ve üst sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Birbirine bağlı spirallerle bezeli orta alanı, alttan ve üstten iki yatay kabarık şerit sınırlandırmaktadır. Parçanın alt sınırında antik dönemden kalma üç onarım izi bulunmaktadır.

Tarih: M.Ö.8.yy'ın son çeyreği ile M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No:27

Res. 76-77, Çiz., S.75-76

Müze: İstanbul Arkeoloji

Müze Env. No:1-75.185 2- 75.186

1.Uz: 7,1cm. **Gen.:**4,4cm.

2.Uz: 6,2cm. **Gen.:**4,5cm.

Kaynak:

Tanım:Bir kemere ait iki ayrı parça. Paçanın üzeri bir birine bağlı spirallerle bezelidir.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın son çeyreği ile M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No: 28

Res. 78-79, Çiz., S.76-77

Adı: Geniş Kemer

Müze:Malatya

Müze Env. No:6924

Uz:92,5cm.

Gen.: 12cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Tam kemer. Dış sınırına, kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Kemerini enlemesine, altta iki nokta şeridin, üstte ve uçlarda çift nokta şeritlerin sınırlandırdığı zikzak bordür kuşatmaktadır. Kemerin sağ ucundaki dikine yerleştirilmiş üçlü panoya kadar, enlemesine iki zikzak bordür daha uzanmaktadır. Panolar içerisine üç katlı, arkada kanatlı fantastik yaratık, ortada boğa ve önde aslan yer almaktadır. Aslan ve boğaların ayakları yere paralel koşar durumda betimlenmiştir. Panonun alt kısmında antik dönemden kalma tamir izi bulunmaktadır.

Tarih: M.Ö.8.yy. ikinci yarısı.

Kat. No: 29

Res.80-81, Çiz., S.76-77

Adı: Geniş Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: Etütlük malzeme

Uz: 100/105cm.

Gen.: 12/12,3cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Tam kemer. Helezon daire şeklinde katlanmış ve yer-yer tahrip olmuştur. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük delikleri açılmıştır. Kemer kabarık çizgi şeritlerin sınırlandığı yedi zikzak kuşak ile bezelidir.

Tarih: M.Ö.8.yy. ikinci yarısı.

Kat. No: 30

Res.82-83, Çiz.21, S.76-77

Adı: Geniş Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: 10.12.77.

Uz: 12cm.

Gen.: 8cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemer parçası. Üzerinde üç sıra zikzak bezemesinin kabarık nokta şeritlerle sınırlandırılmasından oluşur. Zikzak bezeme aralarında kalan üçgen boşluklar kabarık noktalarla doldurulmuştur.

Tarih: M.Ö.8.yy. ikinci yarısı.

Kat. No: 31

Res. 84-85, Çiz.22, S.78-79

Adı: Geniş Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 85-1-48

Uz: 6/6,4cm.

Gen.: 17,5cm.

Kaynak: R. Yıldırım, "Urartian Belt Fragments From Burmaceit, Now on Display in Elazığ Museum" *Anatolian Iron Ages II.*, Edit.A. Çilingiroğlu-D. H. French, 1991, 131-148

Tanım: Kemerin sağ uç parçası. Pıpranmış parçanın üzerinde, kabarık çizginin sınırlandığı dikdörtgen pano yer almaktadır. Pano yatay kabarık çizgilerle beş metopa bölünmüş ve her bölüm içerisine koşar durumda süvari işlenmiştir. Süvariler, sağ ellerinde kalkan, arkalarında sadak ve sol elleri ile de atın yularını tutmaktadırlar⁷³³.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No: 32

Res. 86-87, Çiz.23, S.79

Adı: Geniş Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 75/11-3

Uz: 10,5cm.(Toka halkası ile birlikte)

Gen.: 11cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Halka tokalı kemer parçası. Üst kısmı tahrip olmuştur. Dış sınırına-halka tokalı ve alt kenar- kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Bir birine paralel çift kabarık çizgi seritle sınırlanan iki dikdörtgen pano yer almaktadır. Öndeki panoda sağa yürür durumda - üsttekinin yalnız ön ayaklarının görüldüğü- beş aslan işlenmiştir. Aslanlar ağızları açık, kürek kemikleri vurgulu, yeleleri küçük halkalarla belirtilmiş ve kuyruk bele doğru yay çizmektedir. Arkadaki panoda sağa yürür durumda üst üste-orijinal de dört olan- ikisi tam biri yarım üç süvari işlenmiştir. Süvariler; başlarında külah biçimli miğfer, sağ ellerinde kalkan ve sol elleri ile de atların yularını tutmaktadırlar.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın üçüncü çeyreği.

Kat. No:33

Res.88-89, Çiz.24, S.79-80

Adı: Geniş Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 76/8-9

⁷³³ 1985 yılında Tunceli'ye bağlı Burmaceit Köyü yol inşaatı esnasında elde edilen bir grup Urartu buluntusu Elazığ Müzesi'ne getirilmiştir. Burmaceit Köyünden 19 adet eser elde edilmesine rağmen müze yetkilileri bize yalnız üçünü incelemek üzere vermiştir. Bu köyden elde edilen bulgular R. Yıldırım tarafından yayınlanmıştır. Ancak çizim olarak sunulan eserlerin çizimleri hatalıdır. Bkz. Yıldırım, Burmaceit, 131-148.

Uz: 5,5cm. (Toka halkası ile birlikte)

Gen.: 12,3/12,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Tokalı kemer parçası. Kabarık çift çizgilerin sınırlandığı üst üste dört dikdörtgen pano yer almaktadır. Panolar içerisine koşar biçimde süvariler yerleştirilmiştir. Süvariler başlarında külâh biçimde miğfer, arkaya doğru gerdikleri sağ elerinde mızrak, sol ellerinde atın yularını tutmaktadırlar. Perçinlerle kemere tutturulan halkaya, "S" şeklinde bağlama tokası asılmaktadır.

Tarih: M.Ö.8.yy. son çeyreği.

Kat. No: 34

Res. 90-97, Çiz.25, S.80-82

Adı: Atkı Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: 74.9.6

Uz: 115 cm.

Gen.: 9,7/10cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemer üzerinde yer yer eksiklikler vardır⁷³⁴. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Ana bezeme alanını dışta kabarık çizgi şerit, içten saç örgü motifi ve halkalarla palmetlerin dönüşümlü yerleştirilmesinden oluşan şerit uzanmaktadır. Ana bezeme alanında aslanlar, boğalar, atlar ve keçiler üzerinde ok atan tanrı figürleri üst üste iki kez, diğer mitolojik yaratıklar üçer kez tekrarlanmıştır. Tanrı figürleri fantastik yaratıklarla dönüşümlü olarak kemer yüzeyine yerleştirilmiştir. Kemerin sağ ucundaki dikdörtgen pano içerisine yürür durumda üst üste aslanlar yerleştirilmiştir. Tanrı figürlerinin baş ve ayakları profilden, gövdeleri cepheden işlenmiştir. Sağ ayakları hayvanların başına sol ayakları sırtına basar durumdadır. Vücudu saran yarım kollu, dar ve ayak bileklerine dek inen uzun elbise giymekte, sağ ayak dizden aşağı açıktır. Başlarında takke türü miğfer, arkalarında oktanlık, sağ elleriyle yayı, sol elleriyle oku germektedirler. Tanrı figürlerinin altında kalan aslanlar; ağızları açık, burun enine çizgilerle taralı, gözleri badem şeklinde,

⁷³⁴ Bu kemerin küçük bir parçası Adana Bölge Müzesi'nde sorgülenmektedir. Bu parçanın eklenmesi ve aradaki eksik parçalarla birlikte toka bağlantısı göz önüne alındığında 140cm'den daha fazla uzunluğu sahip olmaktadır. Bu acıdan atkı kemerleri içerisine alınmıştır. Taşyürek, Kemerler, 22, Fig.19, Res.55. Kellner, Gürtelbleche, 36, Kat.Nr.54, Taf.13.

yatay çift çizgi ile baştan ayrılan yeleler çentiklerle belirtilmiştir. Ön ayakların kürek kemikleri paralel iki çizgiyle vurgulanmıştır. Gövde alt sınırı balık kılçığı şeklinde çentiklerle taralı, kuyruk arka ayaklara paralel olarak aşağıya sarkıtılmıştır. Tanrı figürlerinin altında kalan boğaların gözleri yuvarlak ve patlak, burunları tek, ağızları çift çizgi ile belirtilmiştir. Enseden kuyruk başlangıcına dek uzanan sırt çizgisi ucu küçük halkalı koşut çizgilerle taralıdır. Kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Tanrı figürlerinin altında kalan atlar, gözleri badem şeklinde, ağız ve burun çizgilerle belirtilmiş, kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Tanrı figürlerinin altında kalan dağ keçileri; gözleri yuvarlak biçimde, ağız ve burun çizgilerle belirtilmiş, boynuz yukarıya kıvrılarak uzanmakta, gövde dikey küçük halka çizgilerle bölünmüş, kuyruk kısa ve yukarı kıvrıktır.

Kemer yüzeyinde hareket halinde dört değişik fantastik yaratık yer almaktadır. İki aslan başlı ve ayaklı, kuş kanatlı, balık kuyrukludur. İkinci insan başlı, kanatlı, ön ayakları boğa, arka ayakları aslan ayağı şeklinde belirtilmiştir. Üçüncü fantastik yaratığın, göz yuvarlak, üst dudak kartal gagası, alt dudak yuvarlak biçimdedir. Ön ayakları boğa arak ayakları aslan ayağı biçimindedir. Dördüncü fantastik yaratık ise; kanatlı at (pegasus)dır.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın son çeyreği.

Kat. No: 35

Res. 98-103, Çiz., S.82-83

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Gaziantep

Müze Env. No: 120-1-74 / 120-2-74 / 120-3-24

1.Uz: 27 cm. (halka ucuyla birlikte) **Gen.:** 10.8 cm.

2.Uz: 18.5 cm. **Gen.:** 11 cm.

3.Uz: 20 cm. **Gen.:** 10.8 cm.

Kaynak: H.J.Kellner, Gürtelbleche aus Urartu, 1991, Kat.no.66 Taf.14

Tanım: Kemere ait üç ayrı parça⁷³⁵. Parçaların alt ve üst sınırını küçük ip delikleri dolanmaktadır. Bezeme alanlarını –alt sınır dışında- kabarık çizgi şerit sınırlandırmaktadır. Alt sınır çizgisi; figürleri yarıdan keserek geçmektedir. Parçalar üzerinde antik dönemden kalma üç tamir izi bulunmaktadır. Bezeme alanında koşar durumda dört katlı olarak piyade, aslan, savaş arabası, dağ keçisi, süvari, boğa, gül bezek, eşeğe benzer figürler yer

⁷³⁵ Bu kemerin iki parçası Kellner tarafından yayınlanmıştır. Kellner, Gürtelbleche, Kat.Nr.66 Taf.14.

almaktadır. Kabark çift çizgi ile sınırlanan dikdörtgen pano içerisine sağa yürür durumda, teçhizatlı dört piyade yerleştirilmiştir. Koşar durumda, sırtlarına mızrak saplanmış aslanların; ağızları açık, kuyruk bele doğru yay çizmekte, ayaklar ile kuyruk içerisine sıralı noktalar yerleştirilmiştir. İki at tarafından çekilen, dört ispitli savaş arabalarında miğferli iki asker bulunmaktadır. Öne dönük olan askerlerden biri atların dizginlerini, diğeri mızrak atar biçimdedir. Koşar durumdaki dağ keçilerinin sırtına mızrak saplanmıştır. Boynuzları geriye doğru yay çizmekte, kuyruk, kısa ve yukarı dönüktür. Süvariler; sol eliyle atın dizginini, yukarı ve geri kalkık sağ eliyle mızrak tutmaktadır. Boğalar boynuzlarının yukarı ve aşağı sarkıtılmasıyla iki farklı tür gösterir. Gözleri yuvarlak ve iri, sırt çizgisine dikine, uçları halkalı koşut çizgilerle taralı, kuyruk bele doğru yay çizmektedir. Eşeğe benzer figürlerin, gözleri yuvarlak, kulakları dik, kuyrukları arka ayaklara paralel aşağıya uzanmaktadır. Ayaklar aslan ayağı şeklindedir.

Tarih: M.Ö.8.yy. son çeyreği.

Kat. No: 36

Res. 104, Çiz.26, S.84

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 76.16.3

Uz: 6,1cm.

Gen.:5,7cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Tahrip olmuş kemer parçası. Üst sınırında kısa aralıklı ip delikleri bulunmaktadır. Alt kısmı eksik olan kanatlı fantastik yaratık üzerinde, ok atar durumda kanatlı, miğferli tanrı figürü yer almaktadır. Parçanın sağ kısmında yalnız ön ayakları ve başı görülen aslan bulunmaktadır. Üst kısmında asılı, figürler arasında dik durumda belirli aralıklarla küçük palmet motiflerine yer verilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy. ikinci çeyreği.

Kat. No: 37

Res. 105-108, Çiz.27, S.84-88

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: 74.24.7

Uz: 76 cm.

Gen.: 8.5 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Yer yer eksik parçalara sahip kemerde av sahnesi işlenmiştir. Dış sınırında kısa aralıklarla küçük delikler bulunmaktadır. Kemere üç katlı olarak aslanlar, boğalar, fantastik yaratıklar ve bunların arasına çok katlı hayat ağaçları, ortada gül bezek, alt ve üstte malta haçından oluşan rozetler ile bakla ve halkaların üst üste yerleştirilmesinden oluşan geometrik süslemeler yerleştirilmiştir. Kemerin sağ ucundaki dikdörtgen panoda üst üste üç aslan bulunmaktadır. Aslanların ağızları açık, gözleri badem şeklinde, burunları enine çizgilerle taralı, yeleleri içbükey çift çizgi ile baştan ayrılmış ve birbirine koşut aşağıya doğru inen küçük halka şeritlerden oluşmaktadır. Gövde iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş ve alt bölüm dikine çizgilerle taralı, kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Boğaların boynuzları hilal şeklinde yukarı kıvrılmakta, gözleri yuvarlak, ağızları çift çizgi ile belirtilmiş, enseden kuyruk başlangıcına dek uzanan sırt çizgisi, ucu küçük halkalı koşut çizgilerle taralıdır. Boğaların ön bacak kürek kemiği iki koşut çizgi ile belirtilmiş ve arası enine çizgilerle taralıdır. Kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Fantastik yaratıklar; insan başlı, kuş gövdeli ve iki boğa ayaklıdır. Elllerinde tuttukları silah ve başlarının açık ve polos giymeleri ile iki değişik türde işlenmişlerdir. Figürler arasına çok katlı hayat ağacı, baklava-halka kümeleri ile malta haçı, gül bezek motifleri yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy. üçüncü çeyreği.

Kat. No: 38

Res. 109-114, Çiz.28, S.84-88

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze:Elazığ

Müze Env. No: 76.2.1.a,b,c

Uz: 104cm.

Gen.: 9,6cm/10,2cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Sağ ucu eksik kemer parçası. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Bezeme alanını kabarık çizgi kuşaklar sınırlandırmaktadır. Bezeme alanında aslanlar, boğalar, fantastik yaratıklar ve bunların arasına iki katlı hayat ağaçları ile üç katlı

baklava ve palmetlerin birlikte oluşturduğu kümeler yerleştirilmiştir. Koşar durumdaki aslanların ağızları açık, yeleleri yatay çizgilerle vurgulu, gövdeleri iki yatay çizgiyle üçe bölünmüş, alt kısım dikine çizgilerle taralı, kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya uzanmaktadır. Koşar durumdaki boğaların, boynuzları yukarıya doğru kıvrık, sırt çizgileri; ucu halkalı koştut çizgilerle taralı, gövdeleri alt sınırı yatay çizgilerle taralı, kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya uzanmaktadır. Fantastik yaratıklar üç farklı şekilde işlenmiştir. İlki ok atar durumda, miğferli, insan başlı ve ayaklı, kuş gövdeli, kanatlı olarak işlenmiştir. İkinci tip fantastik yaratık; ok atar durumda, insan başlı, aslan ayaklı, kuş kanatlı ve akrep kuyrukludur. Üçüncü tip fantastik yaratık siren şeklindedir.

Tarih: M.Ö.7.yy. ikinci çeyreği.

Kat. No: 39

Res. 111-124, Çiz., S.84-88

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze:Erzurum

Müze Env. No:5.88/6.88/7.88/8.88/9.88

Uz:71cm.(beş parçanın toplamı).

Gen.:11,5cm.

Kaynak: M. Karaosmanoğlu, "Suçatı Urartu Kemer", Belleten, LV, 1991, 595-603

Tanım:Bir kemere ait beş parça. Parçaların dış sınırını kısa aralıklarla açılan küçük ip delikleri dolaşmaktadır. Bezeme alanını saç örgü motifi sınırlandırmaktadır. Figürler dört katlı olarak yerleştirilmiştir. Bezeme alanına aslanlar, boğalar, hayat ağaçları, gül bezek motifleri ile diz çökmüş avcılar yerleştirilmiştir. İki katlı olarak iki kez üst üste tekrar edilen hayat ağaçları birbirleriyle bağlantılıdır. Hayat ağaçlarının dalları arasındaki boşluğa, diz çökmüş miğferli ok atan avcılar, simetrik olarak yerleştirilmiştir. Koşar durumda betimlenen boğaların sırt veya göğüs kısmına iki ok saplanmış biçimde tasvir edilmiştir. Boynuz yukarı kıvrık, göz yuvarlak ve büyük, enseden kuyruk sokumuna dek sırt çizgisi ve buradan aşağıya doğru uzanan koştut çizgilerin ucu küçük halkalı, ön bacak kürek kemiği iki paralel çizgi ile vurgulu, gövde alt sınırına paralel küçük halka çizgisi uzanmakta, ucu enine çizgilerle taralı kuyruk arka ayaklara paralel uzanmaktadır. Aslanlar yürür ve koşar durumda olmak üzere iki farklı türde işlenmiştir. Aslanların ağızları açık, gözleri badem şeklinde, içbükey çift çizgiyle baştan ayrılan yeleleri açık "V" biçiminde taralı, gövde iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş ve alt kısım çentiklerle vurgulu, ön bacak

kürek kemiği çift çizgi ile lades şeklinde, tomurcuk şeklinde sonlanan kuyruk, yürür durumda olanlarda bele yay çizmekte, koşar durumda olanlarda ise arka ayaklara paralel uzanmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy. ikinci çeyreği.

Kat. No: 40

Res. 125-128, Çiz.29, S.88-92

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze:Elazığ

Müze Env. No: 76.21.1b/76.21.1c,e,d.

Uz:38,5cm. **Gen.:** 8,9/9,7cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Bir kemere ait iki ayrı parça. Parçaların üst ve alt sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Bezeme alanında boğaların üzerine basar durumda ok atan tanrı figürleri üst üste iki kez, aslanlar, fantastik yaratıklar ile aralardaki geometrik şekiller üçer kez tekrarlanmıştır. Koşar durumda betimlenen boğalar üzerinde ok atan miğferli tanrı figürleri; sağ ayakları hayvanın başına, sol ayakları sırtına basar biçimdedir. Ayak bileklerine dek inen uzun elbise giymektedir. Tanrı figürlerinin altındaki boğaların gözleri yuvarlak ve iri, boynuzları hilal şeklinde yukarıya doğru kıvrıktır. Sırt ile gövde altı sınırına; uçları küçük halkalı, dikine çizgilerle taralıdır. Kürek kemikleri iki paralel çizgiyle vurgulu ve kuyruk, arka ayaklara paralel aşağıya uzanmaktadır. Koşar durumdaki aslanların ağızları açık, içbükey çift çizgiyle baştan ayrılan yeleleri çentiklerle belirtilmiş, gövdeleri iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş ve alt kısım dikine çizgilerle taralıdır. Kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Fantastik yaratıklar geyik başlı, kuş kanatlı, ön ayakları aslan, arkadakiler boğa şeklindedir. Figürler arasına; çift çizgili yedi halkanın ve çift çizgili baklava ile halkaların değişik diziminden oluşan farklı geometrik kümeler yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreği.

Kat. No: 41

Res. 129-130, Çiz., S.88-92

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Erzurum

Müze Env. No: 35.77

Uz: 12,4cm.

Gen.: 9,8cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Alt kenardan bir bölümü korunmuş küçük parça. Üzerinde koşar durumda aslan, boğa ve süvari ile dönüşümlü olarak yerleştirilen hayat ağaçları yer alır. Süvariler miğferli, kalkanlı ve mızrak kuşanmıştır. Üst üste üç kez tekrarlanan hayat ağaçları; bir gövdeden iki yana açılan ve uçları küçük palmetlerle sonlanan dallara sahiptir. Üst üste beş kez işlenen aslanların ağızları açık, gözleri yuvarlak, yeleleri birbirine bağlı halka zincir şeklinde vurgulu, gövdeleri iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş, kuyrukları arka ayaklara paralel aşağı uzatılmıştır. Boğaların boynuzları yukarı doğru kıvrık, gözleri yuvarlak, sırt çizgisi ve gövde altı sınırı, uçları halkalı koşut çizgilerle taralıdır. Kuyruk arka ayaklara paralel uzanmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy. üçüncü çeyreği.

Kat. No: 42

Res. 131-132, Çiz.30, S.88-92

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Gaziantep

Müze Env. No: 119.9.74

Uz: 16.5 cm.

Gen.: 7.5 cm.

Kaynak:Kellner, Gürtelbleche, 47, Kat.no.115, Taf.32

Tanım:Kemer parçası. Alt sınırını kısa aralıklarla açılan ip delikleri oluşturur. Bezeme örgesi olarak; fantastik yaratıklar, geriye doğru ok atan süvariler ve içbükey karelerden oluşmaktadır. Figürler, içbükey karelerle dönüşümlü olarak işlenmiştir. Miğferli süvariler ayak bileklerine kadar uzanan elbise giymektedir. Fantastik yaratık; kuş başlı ve kanatlı, balık kuyruğu şeklinde kısa bir kuyruk, kanat üstü ile göğüs kısmı küçük halka sıralı, kanat uçları ve başın üstündeki bölüm yatay çizgilerle taralıdır.

Tarih: M.Ö.7.yy. üçüncü çeyreği.

Kat. No: 43

Res. 133-138, Çiz.31, S.88-92

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: 14.165.99

Uz: 40cm(Halka toka dahil)

Gen.:9,5/10cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemere ait beş parça. Parçaların alt ve üst sınırına kası aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Bezeme kuşağını alttan ve süttten birbirine koşut iki kabarık şeritle sınırlandırmaktadır. Bezeme örgesi olarak üst üste üçer kez aslan, boğa, fantastik yaratık ve bunlar arasında malta haçı, gül bezek motifleri işlenmiştir. Sağ uça ait parçada baklava ve iç içe halka motiflerinin dönüşümlü olarak işlenmesinden oluşan, şerit bezeme ile üç dikdörtgen pano oluşturulmuş, ön iki pano boş bırakılırken, arka panoda üst üste dört adet, insan başlı, aslan ayaklı, kuş gövdeli fantastik yaratık yer almaktadır. Aslanların ağızları açık, çift içbükey çizgiyle baştan ayrılan yeleleri küçük halka zincirlerle belirtilmiş, gövde iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş ve alt bölüm dikine koşut çizgilerle taralıdır. Kuyruk ark ayakları paralel aşağıya uzatılmıştır. Boğaların gözleri yuvarlak, ağızları koşut çizgilerle vurgulu, boynuzları yukarıya doğru kıvrılmakta, sırt çizgisi uçları halkalı dikine çizgilerle taralıdır. Öndeki boğaların sırtına birer ok saplanmışır. Fantastik yaratıklar insan başlı, aslan ayaklı, kuş gövdeli ve kuş kanatlı olarak betimlenmiştir. Kanatların telekleri vurgulu ve gövde dikine, birbirine koşut küçük halka çizgilerle taralı.

Tarih: M.Ö.7.yy. üçüncü çeyreği.

Kat. No: 44

Res. 139-140, Çiz.32, S.88-92

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 76-21-2a/76-21-2e

Uz: 11cm(76-21-2a toka halkası ile), 12,5cm(76-21-2e)

Gen.: 9,3cm(76-21-2a), 9cm(76-21-2e)

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemerin iki parçası. Tokalı uç parçasına dört katlı hayat ağacı yerleştirilmiştir. Kökle başlayan hayat ağacının iki yana açılan kolları ucuna dönüşümlü olarak büyük, iç içe tek halka ve küçük halka kümeleri yerleştirilmiştir. Sol kısmı eksik bezeme alanına üst üste

kısımlarından bir yere ait parçayı, alttan ve üstten halka dizileri kuşatmaktadır. Bezeme alanı, köşelerinde halkalar bulunan üç katlı baklava motifleri sınırlandırmaktadır. Bezeme alanında ok atar durumda insan başlı, kuş gövdeli fantastik yaratık yer almaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy. üçüncü çeyreği.

Kat. No: 45

Res. 141-146, Çiz., S.92-93

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Erzurum.

Müze Env. No:1-)18-77 2-)15-77 3-)16-77 4-)17-77/1

1-Uz:8cm. **Gen.:**9,6cm.

2-Uz:3cm. **Gen.:** 9,6cm.

3-Uz:8,3cm. **Gen.:**9,6cm.

4-Uz:9,6cm. **Gen.:**9,4cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemere ait dört parça. Toka parçasının kenarını ve diğerlerinin alt ve üst sınırını, kısa aralıklarla açılan küçük ip delikleri dolanmaktadır. Bezeme örgesi olarak aslan, boğa ve gül bezekler üst üste üçer kez tekrar edilmiştir. Koşar durumda betimlenen aslanların ağızları açık, yele yatay koşut çizgilerle vurgulu, gövde tek çizgi ile ikiye bölünmüş, üst ve alt kısım dikine çizgilerle taralı, kuyruk arka ayaklara paralel uzanmaktadır. Koşar durumdaki boğalar; boynuz yukarı kıvrık, göz yuvarlak, vücudunun değişik yerleri ile kürek kemiği ve sırt çizgisi halka uçlu çizgilerle taralı, kuyruk arka ayaklara paralel uzanmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy. ikinci çeyreği.

Kat. No: 46

Res. 147-152, Çiz.33, S.93-96

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: 74.5.120

Uz: 99 cm.

Gen.: 9.5 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemere ait beş parça. Parçaların alta ve üst sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Bezeme alanının dış sınırını saç örgü motifi dolanmaktadır. Bezeme alanında üst üste üçer kez tekrar edilen aslanlar, boğalar, fantastik yaratıklar, malta haçı, gül bezek ve halka kümeleri yerleştirilmiştir. Profilden işlenen aslanların ağızları açık, burunları enine çizgilerle taralı, gözleri badem şeklinde, baştan içbükey çift çizgiyle ayrılan yeleleri aşağıya doğru enine çizgilerle taralı, gövde yatay iki çizgi ile üçe bölünmüş ve alt kısım dikine çizgilerle taralıdır. Kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Boğaların boynuz yukarı doğru hilâl şeklinde kıvrık, kulak yaprak biçiminde, göz yuvarlak ve patlak, gövde küçük halka ve çizgilerle doldurulmuş, kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Dağ keçilerinin boynuzları yukarı doğru kıvrılmakta, gözleri yuvarlak ve büyük, ağız ve burunları çizgilerle belirtilmiş, kuyrukları kısa ve yukarıya doğru kalkık biçimdedir. Fantastik yaratıklar, insan başlı ve ayaklı, kuş gövdelidir. Gövdelerinin arka kısmı-kuyruğa kadar yatay çift çizgi ile ikiye bölünmüş ve alt kısım çapraz çizgilerle taralıdır.

Tarih: M.Ö.7.yy. üçüncü çeyreği.

Kat. No: 47

Res. 153-154, Çiz.34, S.93-96

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze:Van

Müze Env. No: 13.55.98

Uz: 32,4cm.

Gen.: 9,8cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Parçanın alt ve üst sınırına kısa aralıklarla ip delikleri açılmıştır. Bezeme alanına aslan, dağ keçisi, fantastik yaratık, gül bezek, malta haçı ve baklava ile iç içe halkalar üst üste üçer kez yerleştirilmiştir. Aslanlar, ağız açık, iki içbükey çizgiyle baştan ayrılan yele, küçük halkalarla gövde iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş ve alt kısım koşut çizgilerle taralı, kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya uzatılmıştır. Parçanın ortasına yakın bir yerde bulunan dağ keçileri; koşar durumda, boynuz yukarı kıvrık, gövde kısa aralıklarla, dikine birbirine bağlı küçük halkalarla bezelidir. Fantastik yaratıklar; insan başlı, kuş gövdeli ve aslan ayaklı olarak betimlenmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy. üçüncü çeyreği.

Kat. No: 48**Res. 155-158, Çiz.35, S.93-96****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze:Elazığ****Müze Env. No: 76.21.1a/1f.****Uz: 20,3cm.****Gen.: 9,1cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım:Kemerin sağ kısmına ait iki parça. Parçaların alt sınırında küçük ip delik izleri bulunmaktadır. Bezeme alanına aslan, fantastik yaratıklar, baklava ile halkaların oluşturduğu kümeler üst üste üç kez tekrar edilmiştir.

Aslanlar, ağız açık, yele vurgulu, gövde iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş ve alt kısım dikine çizgilerle taralıdır. Kuyruk, pano içerisinde bele doğru yay çizerken diğerlerinde arka ayaklara paralel aşağıya uzanmaktadır.Sağ uçtaki panoda aslanlar üst üste dörder kez işlenmiştir. Fantastik yaratıklar; keçi başlı, kuş kanatlı ve aslan gövdeli olarak işlenmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy. üçüncü çeyreği.

Kat. No: 49**Res. 159-160, Çiz., S.96-97****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Elazığ****Müze Env. No: 76-21-27****Uz: 18cm.****Gen.: 9,5cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım:Kemer parçası. Tahrip olmuş parçanın alt ve üst sınırına kısa aralıklarla ip delikleri açılmıştır. Bezeme alanını alt ve üstten kabarık çizgilerin sınırlandığı, içerisinde ortada büyük bir halka ve buna bağlı üç küçük halkanın oluşturduğu dizi kuşak sınırlandırmaktadır. Köşelerine halkalar yerleştirilen üç katlı baklava motifleri, bezeme alanlarına dikine uzanmaktadır. Bezeme alanına küçük halkalarla çevrelenen kare bezemeler, aslan ve fantastik yaratıklarla dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir. Fantastik yaratıklar at gövdeli, kuş baş ve kanatlıdır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreği.

Kat. No: 50**Res. 161-162, Çiz.36, S.96-97****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Elazığ****Müze Env. No: 80-9-20f****Uz:17,3cm.****Gen.:7,6cm.****Kaynak: Kellner, Gürtelbleche, 46, Kat.no.107, Taf.30-31**

Tanım: Kemer parçası. Parçanın sağ üst kısmında, iç içe halkalar dizisinin oluşturduğu kuşak bulunmaktadır. Bezeme alanında dikine iki kez tekrarlanan, ortada büyük yanlarda üç küçük halkadan oluşan üç katlı baklava motifleri uzanmaktadır. Merkezi daireden dört yana tomurcuk şeklinde uzanan ve uçları çift yay çizgilerle yuvarlak bezek haline dönüştürülmüş şekiller, fantastik yaratıklarla dönüşümlü yerleştirilmiştir. Fantastik yaratıklar insan başlı, kuş kanatlı ve balık kuyrukludur⁷³⁶.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreği.**Kat. No: 51****Res. 163-168, Çiz., S.97-98****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Gaziantep****Müze Env. No: 2.23.93****1.Uz: 15.5 cm. En : 9.2 cm.****2.Uz: 17.5 cm. En : 9.2 cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım: Kemere ait iki parça. Parçaların alt ve üst sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Bezeme alanına üç katlı olarak boğa, dağ keçisi ve fantastik yaratıklar, iç içe halkalar ile halkalarla, oluşturduğu kümeler yerleştirilmiştir. Dağ keçilerinin gözleri yuvarlak, boynuzları yukarı ve geriye kıvrık, kuyrukları kısa ve yukarı kalkık, ön bacak kürek kemiği vurgulu, göğüs, sırt ve gövde altı ucu halkalı çizgilerle taralıdır. Fantastik yaratıklar iki türdedir. İlki insan başlı, kuş kanatlı ve aslan gövdelidir. İkincisi kuş kanatlı aslan başlı ve aslan gövdelidir. Gövdeleri iki yatay çizgiyle üçe bölünmüş ve alt kısım yatay "V" şeklinde taranmıştır. Boğaların gözleri yuvarlak, boynuzları yukarı doğru kıvrık,

⁷³⁶ Kellner tarafından yedi parça olarak yayınlanmıştır. Fakat, kendisinin verdiği katalog numarasından başka, ne müzesi nede envanter numarası vardır.

sırtları uçları halkalı dikine çizgilerle taralı, gövde iki yatay çizgiyle üçe bölünmüş, alt kısım küçük halkalar doldurulmuştur. Kürek kemikleri birbirine paralel çizgi ile vurgulanmış, kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya uzanmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy. son çeyreği.

Kat. No: 52

Res. 169-170, Çiz.37, S.97-98

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Erzurum

Müze Env. No: 47-84

Uz: 8,5

Gen.: 5,7cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemerin sağ uç parçası. Alt kısmı eksik parçanın sağ ve üst kenarına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. İp delikleri ile bezeme arasına saç örgü şeridi ile tomurcuk dizisi uzanmaktadır. Üsteki ikisi sağlam alttakinin yalnız başı görülen üç aslan yerleştirilmiştir. Aslanların ağızları açık, çift içbükey çizgiyle baştan ayrılan yeleleri çentiklerle taralıdır. Kuyruk bele doğru yay çizmektedir. Parçanın sol üst köşesinde, insan başlı, kuş kanatlı ve aslan gövdeli fantastik yaratık yer olmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın son çeyreği.

Kat. No: 53

Res. 171-180, Çiz.38, S.98-103

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: 7.33.77/7.72.77

Uz: 86cm.

Gen.: 11cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Geneli sağlam kemerin, sağ ucunun alt kısmı ile sol ucunun üst kısmı eksiktir. Dış sınırında kısa aralıklarla açılmış küçük ip delikleri bulunmaktadır. Kemerin yüzeyi ortası noktalı çift kabarcık şeritler ile üç bezeme kuşağına bölünmüştür. Bezeme alanlarında aslan, boğa, keçi, fantastik yaratık, süvariler, hayat ağacı, gül bezek ve palmetler yer almaktadır. Aslanlar, yürür durumda, tek ayaklarını kaldırır ve saldırır

pozisyonda olmak üzere üç değişik türde işlenmiştir. Saldıran tipteki aslanlar cepheden, yürür ve hayat ağaçlarına tek ayaklarını kaldırmış olanlar profilden işlenmiştir. Aslanların ağızları açık, burunları enine çizgilerle taralı, içbükey tek çizgi ile baştan ayrılan yeşelleri çentiklerle belirtilmiş, gövdeleri yatay çizgi ile üçe bölünmüş, alt kısım dikine çizgilerle taralıdır. Ön bacak kürek kemikleri kalp şeklindedir. Kuyrukları bele doğru yay çizmektedir. Boğalar koşar ve toslar durumda olmak üzere iki türdedir. Boğaların boynuzları yukarı kıvrık, gözleri yuvarlak, ağızları çift çizgiyle belirtilmiştir. Başları gövdeden yay çizen küçük halka şeridiyle ayrılmakta, gövdeleri iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş ve alt kısım dikine koşut çizgilerle taralıdır. Kuyruk bele doğru yay çizmektedir. Fantastik yaratıklar iki farklı türde işlenmiştir. İlki boğa başlı, kuş gövdeli ve aslan pençelidir. İkincisi konik miğferli, insan başlı ve kuş gövdelidir. Keçiler kemerin sol ucuna yakın bölümde -en üst kuşakta- antitetik olarak hayat ağacına tırmanır biçimde işlenmiştir. Arka ayakları üzerine kalkmış keçilerin ön ayakları hayat ağacı dallarına tutturulmuştur. Hayat ağaçları üç katlı ve palmye şeklinde olmak üzere iki türde işlenmiştir. Hayat ağaçları, kemerin üç ayrı yerinde, üst üste aynı doğrultuda işlenmiştir. Bir kökten çıkıp iki yana açılan dalların ucuna ve orta eksene palmetlerin yerleştirilmesinden oluşmaktadır. Palmye şeklindeki hayat ağacı bir kökten çıkan, eksen yaprağına bağlı yanlara doğru açılan üçer taç yapraktan oluşmaktadır. Yürüyen atlar üzerinde yer alan süvariler miğferli ve zikzak çizgilerle vurgulu zırh giymektedir. Geriye doğru kaldırdıkları sağ eliyle mızrak, diğer eliyle atın gemini tutmaktadır. Kemerin ortalarında, en alt kuşakta, iki aslan arasında, sağa yürür durumda piyade yer almaktadır. Baş ve ayakları profilden, gövdesi cepheden verilmiştir. Ayak bileklerine kadar uzanan elbise giymektedir. Başında miğferi, omuzun da oktanlığı bulunan piyade, ellerini 'V' şeklinde öne uzatmıştır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No: 54

Res. 181-182, Çiz.39, S.98-103

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Erzurum

Müze Env. No: 156.81

Uz: 12.8 cm.

Gen.: 11 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Parçada av sahnesi işlenmiştir. Parçanın alt sınırında küçük ip delikleri açılmıştır. Bezeme alanı içi noktalı çift kabarık çizgiler üç bezeme kuşağına bölünmüştür. Bezeme alanında süvari, aslan ve boğa figürleriyle gül bezek motifleri üst üste ikişer kez işlenmiştir. Süvari geriye doğru ok atmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No: 55

Res. 183-184, Çiz.40, S.98-103

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Erzurum

Müze Env. No: 161.81

Uz: 6.3 cm.

Gen.: 4 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Bezeme kuşağını alttan ve üstten içi noktalı çift kabarık çizgi şeritler sınırlandırmaktadır. Parçanın sağ kısmında rozet, sol kısmında altı ispitli tekerleğe sahip savaş arabası ve bunun üzerinde, miğferli iki asker yer almaktadır. Öne yönelik asker atların dizginlerini tutmakta, geriye yönelik olan ok atmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No: 56

Res. 185-186, Çiz.41, S.98-103

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Erzurum

Müze Env. No: 158.81

Uz: 6.6 cm.

Gen.: 8.8 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemer parçası. Parçanın sol ve alt sınırına kısa aralıklarla ip delikleri açılmıştır. Sol uca dik, tek kabarık şeritle oluşturulan dar bezeme kuşağı içerisine belirli aralıklarla palmet motifleri yerleştirilmiştir. Koşar durumdaki aslanların ağızları açık, burunları enine çizgilerle taralı, içbükey tek çizgi ile baştan ayrılan yeleleri çentiklerle belirtilmiş, gövdeleri yatay çizgi ile üçe bölünmüş, alt kısım dikine çizgilerle taralıdır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No: 57**Res. 187-188, Çiz.42, S.98-103****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Erzurum****Müze Env. No: 160.81****Uz: 5.2 cm.****Gen.: 5 cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım:Kemer parçası. Alt sınırında belirli aralıkla küçük ip delikleri açılmıştır. Bezeme kuşağını alttan ve üstten -çok az kısmı belirgin- içi nokta sıralı kabarık çizgiler sınırlandırmaktadır. Bezeme kuşağının ortasında sola koşar durumda boğa figürü yer almaktadır. Profilden işlenen boğanın; boynuzu yukarı doğru kıvrık, göz yuvarlak, kulak yaprak şeklinde, enseden kuyruk başlangıcına kadar ki sırt ve gövde altı çizgisi, uçları halkalı, dikine koşut çizgilerle taralıdır. Kuyruk, arka ayaklara paralel, aşağıya doğru uzanmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreği.**Kat. No: 58****Res. 189-190, Çiz.43, S.98-103****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Ahlat****Müze Env. No: 801****Uz: 12.5 cm.****Gen.: 9.5 cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım:Kemer parçası. Oldukça tahrip olmuş parçanın sağ alt kısmında küçük ip delikleri bulunmaktadır. İçi nokta sıralı kabarık çizgiler bezeme alanını üç bezeme kuşağına bölmüştür. Bezeme kuşaklarında, üç katlı olarak süvariler, boğalar, gül bezekler ve üç katlı hayat ağaçları yer almaktadır. Süvariler, koşar durumdaki atlar üzerinde öne doğru ok atmaktadır. Parçanın sağ ucunda, arka kısımları eksik boğalar yer almaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No: 59**Res.191-196, Çiz., S.103-105****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Van****Müze Env. No:13.53.98****Uz:117cm.(Toka ile birlikte)****Gen.:9,8cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım:Kemer iki ayrı parçadan oluşmakta. Kemerin yüzeyini patına tutmuştur. Kemerin dış sınırına kısa aralıklarla ip delikleri açılmıştır. Kemerin sağ ucunda çift kabarık şeritlerin sınırlandığı dikdörtgen pano yer almaktadır. Panoda çok katlı hayat ağacı ve bununda üzerinde güneş kursu bulunmaktadır. Kemerin yüzeyi iki kabarık yatay şerit ile üç bezeme kuşağına bölünmüştür. Bezeme kuşaklarında üst üste üç katlı olarak aslanlar, boğalar, fantastik yaratıklar, dağ keçileri, uçar biçimde betimlenmiş yırtıcı kuşlar, diz çöküp ok atan avcılar veya savaşçı yer almaktadır. Figürler arasına gül bezek, malta haçı ve çok katlı hayat ağaçları dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreği.**Kat. No: 60****Res. 197-198, Çiz.44, S.105-106****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Erzurum****Müze Env. No: 119.90****Uz: 5,5cm.****Gen.: 7,9cm.****Kaynak:**

Tanım:Kemer parçası. İçi nokta sıralı, kabarık çizgiler bezeme alanını üçe bölmüştür. Parçanın sol kısmına üst üste diz çökmüş ok atan kanatlı, miğferli insan figürleri, sağ kısmına, iç içe geçirilen iki halkanın oluşturduğu kümeler yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreği.**Kat. No: 61****Res. 199-202, Çiz.45, S.106-107****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Van**

Müze Env. No: 63.80.75

Uz: 42 cm.

Gen.: 9.5 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemere ait yedi parça. Parçaların dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Dört saç örgü şeridi bezeme alanını üç bezeme kuşağına bölmüştür. Kuşaklarda aslanlar, boğalar, fantastik yaratıklar, malta haçı rozetleri yer almaktadır. Koşar durumda profilden işlenen aslanların; ağızları açık, burunları enine çizgilerle taralı, gözleri yuvarlak, yeleleri içbükey çift çizgi ile baştan ayrılmış ve çentiklerle taralı, gövdeleri tek çizgi ile ikiye bölünmüş ve alt kısım dikine çizgilerle taralıdır. Kuyrukları keskin açıyla arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Koşar durumda profilden betimlenen boğaların; boynuzları hilâl şeklinde yukarı kıvrık, gözleri yuvarlak, ağız ve burunları çizgilerle vurgulu, enseden kuyruk başlangıcına dek uzanan sırt çizgileri ile gövde altları dikine koşut çizgilerle taralıdır. Ön bacak kürek kemiği iki çizgi ile sınırlandırılmış, kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır.

Fantastik yaratık dört değişik türdedir. İlki; yırtıcı kuş başlı, ileri uzattığı sol ellerin kalkan, geriye ve yukarı kaldırdığı sağ elinde çift ağızlı balta tutmaktadır. İkinci tür; köpeğe benzer başlı, ağız açık, burun enine çizgilerle taralı, göz yuvarlak, ileri doğru uzattığı sol elinde mızrak, geriye ve yukarı kaldırdığı sağ elinde çift ağızlı balta tutmaktadır. Üçüncü tür aslan başlı, ok atar vaziyette işlenmiştir. Sol eliyle yayı, sağ eliyle oku germektedirler. Dördüncü tür aslan başlı, sol elinde kalkan, geriye ve yukarı kaldırdığı sağ elinde -kısa bir sopa- tutmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No: 62

Res. 203-210, Çiz., S.107-109

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Ahlat

Müze Env. No: 1)14-12 2)14-13 3)14-14

1-Uz:48,5cm. **Gen.:**10cm.

2-Uz:29cm. **Gen.:**8,5cm.

3-Uz:16,5cm. **Gen.:**8,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemere ait üç parça. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Yatay dört sıra saç örgü motifi bezeme alanı üç kuşağa bölmüştür. Kuşaklarda üst üste üçer kez aynı özelliklere sahip savaş arabaları-biri hariç-, aslanlar, boğalar, süvariler, fantastik yaratıklar, piyadeler yer almaktadır. Figürler arasına hayat ağaçları, gül bezek, plamet ve halkaların değişik diziminden oluşan rozetler yerleştirilmiştir. Savaş arabalarında iki miğferli asker bulunmaktadır. Öne dönük olan atların dizginlerini tutmakta, arkaya dönük olan ise ok atmaktadır. Koşar durumdaki aslanların ağızları açık, içbükey çift çizgi ile baştan ayrılan yeleleri çentiklerle belirtilmiş, gövde iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş ve alt kısım dikine çizgilerle taralıdır. Koşar durumdaki boğaların boynuzları yukarı kıvrık, gözleri, sırt çizgisi ucu halkalı dikine koşut çizgilerle taralıdır. Ön bacak kürek kemiği iki paralel çizgiyle vurgulu, göğüs ve gövde altı sınırına paralel küçük halka sıraları ile doldurulmuş ve kuyrukları arka ayaklara paralel aşağıya uzanmaktadır. Fantastik yaratıklar; ok atar durumda, insan başlı ve kollu, kuş gövdeli ve aslan ayaklı olarak betimlenmiştir. Miğferli piyadeler yukarı ve geriye kaldırdığı sağ elinde balta, ileri uzattığı sol elinde kalkan tutmaktadır. Piyadeler diz kapaklarının altına kadar uzanan uçları dikine çizgilerle taralı elbise giymektedir. İki katlı hayat ağaçları, dallarının ucuna yerleştirilen nar çiçeği ve palmet betimlemeleriyle iki türde ele alınmıştır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreği.

Kat. No: 63

Res. 211-214, Çiz., S.109-110

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Erzurum

Müze Env. No: 1) 8.12.76 / 1a 2) 8.12.76 / 2a

1.Uz: 14.7 cm. **Gen.:** 6.4 cm.

2.Uz: 13.8 cm. **Gen.:** 9.3 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Bir kemere ait iki parça. Parçalarda aslan, boğa, fantastik yaratık, baklava ve iç içe halkaların oluşturduğu kümeler işlenmiştir. Çift kabarık şeritler bezeme kuşağını ikiye bölmüştür. Koşar durumdaki boğaların boynuzları yukarı kıvrık, gözleri yuvarlak, vücudun üst ve alt sınırı ucu halkalı, dikine koşut çizgilerle taralıdır. Kuyrukları arka ayaklara paralel aşağıya uzanmaktadır. Koşar durumdaki aslanların; ağızları açık, gövdeleri iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş ve alt kısımları yatay çizgilerle taralıdır. Kuyrukları arka ayaklara

paralel aşağı uzatılmıştır. Fantastik yaratıklar iki türde işlenmiştir. İlki kanatlı ve aslan gövdelidir. İkincisi ok atar pozisyonunda, insan başlı, kuş gövdeli ve boğa ayaklıdır. Baklava ve iç içe üç katlı halkaların oluşturduğu kümeler, figürleri birbirinden ayırmada kullanılmıştır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın son çeyreği.

Kat. No: 64

Res. 215-220, Çiz.46, S.109-110

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: 12.3.96

Uz: 76cm.

Gen.: 9,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemere ait beş parça. Parçalar üzerinde beş antik tamir izi bulunmaktadır. Parçaların alt ve üst sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Kemer parçaları dört sıra saç örgü motifiyle üç bezeme kuşağına bölünmüştür. Kuşaklarda üst üste aynı türden boğalar, aslanlar, fantastik yaratıklar, dağ keçileri, iç içe halka ve halkalarla palmetlerin oluşturduğu kümeler üç katlı işlenmiştir. Boğaların boynuzları hilal şeklinde hafif yukarı kıvrık, gözleri yuvarlak, ağız ve burunları çizgilerle vurgulu, enseden kuyruk başlangıcına dek uzanan sırt çizgileri ile gövde altı bölümleri dikine koştur çizgilerle taralı, ön bacak kürek kemiği iki çizgi ile sınırlandırılmış, kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Aslanların ağızları açık hırlar durumda, burunları enine çizgilerle taralı, gözleri badem, kulak yaprak şeklinde, yeleleri içbükey çift çizgi ile baştan ayrılmış ve çentiklerle taralı, gövdeleri çift yatay çizgi ile ikiye bölünmüş ve alt kısım dikine çizgilerle taralıdır. Kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtmıştır. Fantastik yaratıklar; insan baş, kol ve ayaklı, kuş gövdeli; yürür durumda, sağ eliyle yayı sol eliyle oku gerer vaziyette işlenmiştir. Dağ keçilerinin gözleri yuvarlak, ağız ve burunları çizgiyle vurgulu, boynuzları kısa ve başa paralel uzanmakta, kuyruk kısa ve yukarı hafif kıvrık, göğüs ve gövde altı bölümü enine çizgilerle taralıdır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın son çeyreği.

Kat. No: 65**Res. 221-226, Çiz.47, S.111-112****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Van****Müze Env. No: 10.3.78/10.4.78****Uz: 96 cm.****Gen.: 10.5 cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım: Sağlam kemer. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Üç saç örgü şeridi kemeri iki bezeme kuşağına bölmüştür. Bu motif kemerin sağ ucunda, dikdörtgen pano oluşturmaktadır. Kemerde; aslan, boğa, dağ keçisi ve fantastik yaratıklar üst üste iki kez ve bunların arasına daire ve palmet kümeleri yerleştirilmiştir. Aslanların ağızları açık, burunları enine çizgilerle taralı, gözleri badem şeklinde, içbükey çift çizgi ile baştan ayrılan yeleleri, çentiklerle vurgulu, gövdeleri iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş, alt bölüm dikine çizgilerle taralıdır. Kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Boğaların boynuzları yukarı doğru kıvrık, gözleri büyük, ağızları çizgilerle belirtilmiş, enseden kuyruk çıkışına kadar sırt çizgileri; ucu küçük halkalı dikine koştur çizgilerle taralıdır. Gövde iki yatay çizgi ile üçe bölünmüştür. Kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Fantastik yaratıklar; kuş başlı, kuş gövdeli, -kanatları açık- ve boğa ayaklıdır. Kanatlı tanrısal figür kemerin sağ ucundaki dikdörtgen pano içerisinde yer almaktadır. Hayat ağacı, orta ve iki yana açılan tomurcuklardan oluşmaktadır. Hayat ağacı üzerindeki tanrısal figür sağ ayağını bükmüş, sol ayağını ileri atmış, kanatları açık ve yukarı kaldırmış olduğu elleri üzerine güneş kursu yerleştirilmiştir. Tanrısal figürün başı ile ayakları profilden, gövde cepheden verilmiştir. Ayak bileklerine kadar uzanan elbise giymektedir⁷³⁷. Dağ keçilerinin boynuzları yukarı ve geriye doğru kıvrılmakta, gözleri badem şeklinde, burun ve ağızları tek çizgi ile belirtilmiş, gövdeleri küçük halka çizgilerle dikey olarak bölünmüş, kuyruk kısa ve yukarıya kalkık biçimdedir. Boğaya benzer üst üste iki kez tekrar edilen hayvan; boğa gövdeli, boynuz geriye doğru uzanmakta, göz badem biçiminde, ağız açık, alt ve üst dudakları dışa volüt yapmakta, gövde yatay tek çizgi ile ikiye bölünmüştür.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreği.

⁷³⁷ Bu şekliyle muhtemelen Sivini'yi temsil etmektedir. Piotrovsky, diz çökmüş güneş kursu taşıyan kişinin, güneş tanrısı "Sivini"nin sarıboylu olduğunu söylemektedir. Tanrı "Sivini" Anzaf kalkanında üçüncü sırada ve boğa üzerinde yer almaktadır. Burada Sivini, sol omuzundan geçen ve sağ beline kadar uzanan güneş kursunun içinde durmaktadır. Piotrovsky, Regno, 324, Fig.70. ; Belli, Urartu, 48, Çiz.20, Rca.53.

Kat. No: 66**Res. 227-228, Çiz., S.112-114****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Van****Müze Env. No: 72.5.9****Uz: 7cm.****Gen.: 10,5cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım: Kemerin sol ucuna ait parça. Parça hem kemer hem de adak levhası olarak kullanılmıştır. Adak levhası olarak kullanılan yüzde uzun elbiseli kadın figürü yer almaktadır. Ellerini yatay "V" şeklinde ileri uzatmış, sol elinde tespit, sağ elinde sopaya benzer bir şey tutmaktadır. Diğer yüzde sola koşar durumda profilden işlenen üstü üste üç aslan ve önlerinde iç içe halkalar ile baklava motiflerinin oluşturduğu geometrik rozetler yer almaktadır. Aslanların ağızları açık, gözleri badem şeklinde, burunları enine çizgilerle taralı, içbükey çift çizgi ile baştan ayrılan yeleleri çentik çizgilerle belirtilmiş, gövdeleri çift çizgi ile üçe bölünmüş, alt bölümleri dikine çizgilerle taranmıştır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreği.**Kat. No: 67****Res. 229-230, Çiz.48, S.112-114****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Malatya****Müze Env. No: 5018****Uz: 13.2 cm.****Gen.: 10.4 cm.**

Kaynak: İ. H. Beyoğlu, "Malatya Müzesinde Bulunan İki Urartu Kemer Parçası" Arkeoloji Dergisi, 12/13, 1981, 5-8

Tanım: Kemerin sağ ucuna ait parça. Uç kısmında kısa aralıklarla küçük ip delikleri bulunmaktadır. bezeme örgesi olarak aslan, boğa ve üç katlı hayat ağaçları bulunmaktadır. Koşar durumdaki aslanların ağızları açık, yeleleri vurgulu, kuyrukları bele doğru yay çizmektedir. Boğaların gözleri yuvarlak, boynuzları yukarı doğru kıvrılmış, kuyrukları arka ayaklara paralel aşağıya uzanmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No: 68**Res. 231-232, Çiz.49, S.114-115****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Van****Müze Env. No: 41.19.76****Uz: 28 cm.****Gen.: 9.5 cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım: Kemerin sol ucuna ait parça. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Çift kabarık nokta şeritler bezeme alanını üç bezeme kuşağına bölmüştür. Bezeme alanındaki fantastik yaratıklar arasına halka ve baklava kümelerinden oluşan kümeler yerleştirilmiştir. Fantastik yaratıklar, kuş gövdeli, aslan ayaklı, yüzleri kuş ve insan karışımı bir şekilde, boyun arkası gövdeye kadar enine çizgilerle taralı, kanatlar açık ve ortadan çift çizgi ile ikiye bölünmüştür.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreği.**Kat. No: 69****Res. 233-234, Çiz.50, S.115-117****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Adıyaman****Müze Env. No: 1) 40.31 2) 40.30****1.Uz: 19.5 cm. Gen.: 9.5 cm.****2 Uz: 14.6 cm. Gen.: 9.4 cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım: Kemere ait iki parça. Parçaların alt üst sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Dört saç örgü motifi, parçaları üç bezeme kuşağına bölmüştür. Bezeme örgeleri aslan, boğa, rozetler, iç içe halka ve halkalarla palmetlerin oluşturduğu kümeler kullanılmıştır. Koşar durumdaki aslanların ağızları açık, yeleleri "V" şeklinde taralı, gövdelerinin altı yatay çizgilerle taralı, kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya uzanmaktadır. Koşar durumdaki boğaların boynuzları yukarı kıvrık, sırt çizgisi ucu halkalı dikine çizgilerle taralı, kuyruk ayaklara paralel aşağıya uzatılmıştır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın son çeyreği.

Kat. No: 70**Res. 235-240, Çiz., S.115-117****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Van****Müze Env. No: 10.9.77/10.10.77/10.11.77****Uz: 60 cm.****Gen.: 9.5 cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım: Kemere ait üç parça. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Dört sıra saç örgü şeridi bezeme alanını üç bezeme kuşağına bölmüştür. Sağ ucunda çok katlı hayat ağacı ile üzerindeki güneş kursunu dikdörtgen çerçeve içine almıştır. Bezeme alanına aslanlar, boğalar, dağ keçileri ve fantastik yaratıklar işlenmiştir. Figürler arasına halka ve halka palmet karışımı kümelerden oluşan rozetler yerleştirilmiştir. Aslanların ağızları açık, gözleri badem şeklinde, burunları enine çizgilerle taralı, içbükey çift çizgiyle baştan ayrılan yeleleri çentiklerle belirtilmiş, gövdeleri iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş, alt kısımları dikine çizgilerle taralı, kuyrukları keskin açıyla arka arkalara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Boğaların boynuzları yukarıya doğru kıvrılmış, gözleri yuvarlak, ağız ve burunları tek çizgiyle belirtilmiş, gövdeleri iki çizgi ile üçe bölünmüş ve alt kısımları dikine çizgilerle taralı, kuyrukları arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Dağ keçilerinin boynuzları yukarı doğru yay çizmekte, gözleri badem şeklinde, ağız ve burunları tek çizgi ile belirtilmiş, gövdeleri iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş ve alt bölüm dikine çizgilerle taranmış, kuyrukları kısa ve yukarı doğru kıvrılmaktadır. Kemerin sağ ucundaki dikdörtgen pano içerisine dört katlı hayat ağacının iki yana açılan dallarının ucuna nar ve tomurcuklar dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir. Bunun en üstünde kanatlı güneş kursu yer almaktadır. Kemerin, sağ uç parçasının alt kısmında antik dönemden kalma tamir kalıntısı bulunmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın son çeyreği.**Kat. No: 71****Res. 241, Çiz.51, S.115-117****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze: Erzurum****Müze Env. No: 121.90****Uz: 6.6 cm.**

Gen.: 2.8 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemer parçası. Parçanın sağ kısmında koşar durumda boğa figürü yer almaktadır. Boğanın; boynuzu hilâl şeklinde yukarı kıvrık, gözleri belirgin ve yuvarlak, enseden kuyruk başlangıcına kadar uzanan sırt çizgisi uçları halkalı dikine koşut çizgilerle taralıdır. Parçanın solunda, konturları çift çizgiyle belirtilen üst üste üç katlı, dört sıradan oluşan baklava kümesi yer almaktadır

Tarih: M.Ö.7.yy.ın son çeyreği.

Kat. No: 72

Res. 242-243, Çiz.52, S.117-120

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Van

Müze Env. No:74.5.119

Uz: 28cm.

Gen.:9,5cm.

Kaynak: A. Çilingiroğlu, "Bir Urartu Kemer Parçası Üzerindeki 'Ziyafet Sahnesi'" Erol Atalay Memorial, Edit. H. Malay, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Arkeoloji Dergisi I, 1991, 15-21

Tanım:Bir kemerin sağ ucuna ait parça. Kabarık nokta şeritlerle bezeli kemer parçası ile ziyafet sahneli parçanın, perçinlerle birbirine tutturulmasından oluşmaktadır. Parçanın alt kısmı büyük oranda tahrip olmuştur. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Parçanın sağ kısmında ziyafet sahnesi yer almaktadır. Parçanın sağ ucundaki pano içerisine hayat ağacı ve bunun üzerinde güneş kursu yerleştirilmiştir. Ziyafet sahnesi tahtta oturan tanrıya hizmet eden üç kişiden ve tahtta oturan tanrıya sunulan yemek ve içeceklerin yer aldığı üç ayaklı iki masadan oluşmaktadır. Tanrıya yakın masada ay şeklinde ekmek ve içecekler bulunmaktadır. Sol baştaki tanrı; arkalıklı, kolluklu ve ayak tabureli taht üzerine oturmaktadır. Profilden işlenen tanrının başında boynuzlu polos giymekte ve saçlar tacın altından omuza kadar sarmaktadır. Tanrının başı etrafını hale şeklinde, uçları lale motifiyle (şua) biten süsler çevirmektedir. Tanrı ayak bileklerine dek uzanan uzun manto giymektedir. Tanrı kollarını kendisine sunulan üç ayaklı sehpaye doğru -ileri- yatay 'V' şeklinde uzatmıştır. Dirseklerden itibaren çıplak verilen kolların bileklerinde her birinde bilezik yer almaktadır. Tahta oturan tanrıya karşı, başında boynuzlu

polosa sahip tanrı yer almaktadır. İleri doğru yatay 'V' şeklinde uzattığı ellerinde, tahtta oturan tanrıya içki sunmaktadır. Bu tanrının hemen arkasında yine üç ayaklı sehpa yer almakta ve üzerinde tek kulplu sürahi ve derin kâseler yer almaktadır. Sehpaya yönelmiş iki kadın hizmetçi yer almaktadır. İki hizmetçinin üzerindeki boşlukta güneş kursu yer almaktadır. Güneş kursunun solundaki boşlukta, arka kısmı kırık sağa yönelmiş bir boğa yer almaktadır. Tahtın önünde yarım ay şeklindeki ekmeğin üzerindeki boşluğa uçar vaziyette, baş kısmı eksik yırtıcı kuş işlenmiştir. Kemerin sağ ucundaki dikdörtgen panoya üzerinde güneş kursu bulunan hayat ağacı yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk yarısı.

Kat. No: 73

Res. 244-245, Çiz.53, S.120-122

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: Etütlük Malzeme

Uz: 16,2cm.

Gen.: 9,7cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Alt ve üst sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Sol üst kısımda antik tamir izi bulunmaktadır. Dört diyagonal çizginin oluşturduğu panolara ve bunlar arasında kalan alt ve üst yarım boşluklara fantastik yarattığı, dağ keçisi, aslan ve baklava motifleriyle halkalardan oluşan kümeler yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No: 74

Res. 246-247, Çiz.54, S.122-123

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 73-23-39a/75-23-39b

Uz: 16cm.

Gen.: 4,4cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemere ait iki parça. Parçanın üst sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. İp deliklerine paralel tomurcuk dizisi yer almaktadır. Diyagonal hatların

birbirine bağlanmasından oluşmuş panoların üst boşluklarına, solda iç içe yedi halka kümesi, sağda ise koşar durumdu bir boğa figürü yerleştirilmiştir. Boğanın boynuzu yukarı kıvrılarak uzanmakta, gözleri yuvarlak, ağzı ve burnu çizgi ile vurgulu, sırt ve gövde altı çizgisi ucu halkalı dikine koşut çizgilerle taralı, kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya uzanmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın son çeyreği.

Kat. No: 75

Res. 248-255, Çiz.55, S.123-125

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: 74.17.2/56.1.74

Uz: 70 cm.

Gen.: 10 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Yer yer eksiklikleri bulunun kemer. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Kemerin yüzeyi yatay ve dikey saç örgü motifleriyle dikdörtgen panolara bölünmüştür. Panolarda bezeme örgesi olarak aslanlar, boğalar, süvariler, dağ keçileri, fantastik yaratıklar ve değişik türde gül bezek motifi ile farklı türde rozetler yer almaktadır. Kemerin sağ ucundaki dikdörtgen pano içine, üst üste iki fantastik yaratık üzerinde tanrısal figürler yerleştirilmiştir. Tanrı figürleri ellerini ileriye "V" şeklinde uzatmış ve sağ elinde asa tutmaktadır. Omuzdan iki kademeli olarak aşağı ve yukarı çıkan kanatların telekleri çizgilerle gösterilmiştir. Üstteki tanrısal figürün altında bulunan fantastik yaratık, aslan başlı ve gövdeli, vücudu balık pullu şeklindedir. İkinci tanrısal figürün altında fantastik yaratık, kuş gövdeli, boğa başlı ve ayaklıdır. Bezeme alanında profilden verilen aslanlar koşar pozisyonda işlenmiştir. Ağız açık, göz badem şeklinde, kulak yuvarlak, içbükey çift çizgi ile baştan ayrılan yele çentiklerle vurgulu, gövde iki çizgi ile üçe bölünmüş, alt bölüm dikine çizgilerle taralı, kuyruk arka ayaklara paralel olarak aşağıya sarkıtılmıştır. Boğaların boynuzları yukarı doğru hilâl şeklinde kıvrılmakta, gözleri yuvarlak, ağızları tek çizgi ile belirtilmiş, burunları enine çizgilerle taralı, enseden kuyruk sokumuna dek, sırt çizgileri dik uzanan ucu halkalı koşut çizgilerle taralı, kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Süvariler duruş ve askeri teçhizat yönünden dört değişik tipte göstermektedir. Birinci tip süvarilerin başlarında miğfer, sağ ellerinde -göğüs hizasında- tuttıkları kalkan,

sol ellerinde atın yuları bulunmaktadır. İkinci tip süvarilerin sol kolu geri kaldırmış olup elinde mızrak, ileri doğru uzattığı diğer elinde atın gemini tutmaktadır. Üçüncü süvari atın üzerine ayaklarını dizden bükerek oturmuştur. Dördüncü süvari başında çift çizgi ile sınırlandırılan takke türü miğfer bulunmakta, sağ elini 'V' şeklinde ileri doğru uzatırken sol eliyle atın dizginlerini tutmaktadır. Dağ keçilerinin boynuzları geriye doğru yay çizmekte, göz yuvarlak ve patlak, burun enine çizgilerle taralı, gövde eğik çizgilerle on bölüme ayrılmış ve her bölümün içi aşağıdan yukarıya doğru balık kılçığı şeklinde ince çizgilerle taralı, kısa olan kuyruk hafifçe yukarıya kalkıktır. Fantastik yaratıklar koşar durumda, ejder başlı, boynuzlu, aslan gövdeli, akrep kuyruklu, kuş kanatlı olarak tasvir edilmiştir. Üst dudak dışa völut yaparken alt dudak düz, ağızdan üç çatalı alev çıkmakta, yele balık pulu şeklindedir. Kemer üzerinde üç çeşit rozete yer bulunmaktadır. İlki kalkan şeklinde iç içe daireden yay şeklinde çıkan, dört boğa başı, ikişerli olarak antitetik bir durumda rozet şeklinde betimlenmişlerdir. İkincisi içbükey kare motifi şeklinde stilize edilmiş hayat ağacıdır. Üçüncü tip gül bezek motifi bunun üstü ve altında, çift halkadan çıkan dört tomurcuk ve tomurcuklar arasında yay şeklinde çift çizgi ile bağlantı sağlanarak oluşturulan rozetlerdir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No: 76

Res. 256-257, Çiz.56, S.126

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 80.9.17

Uz: 6.4 cm.

Gen.: 8.8 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Parçanın yüzeyine, geometrik şekillerin sınırlandığı bakla biçimli panolar yerleştirilmiştir. Panolarda; sağa koşar durumda dağ keçisi, fantastik yaratık ve güneş kursu bulunmaktadır. Panoların sınırı halka ve baklavalara dönüşümlü olarak yerleştirilmesinden oluşmaktadır. Fantastik yaratık sağa yönelmiş olup; kuş başlı, kuş gövdeli ve aslan ayaklıdır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No: 77**Res. 258-261, Çiz.57, S.126-129****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze:Van****Müze Env. No: 74.35.75****Uz: 152cm(Toka ile birlikte)****Gen.: 10,5cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım:Birçok bölümü eksik atkı kemeri. Dış sanırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Bezeme alanı dıştan kabarık çizgi şerit sınırlandırmaktadır. Bu çizgiye paralel, uçları iki yandan palmetlerle biten, sarmallarla zenginleştirilmiş eşkenar-dörtgen ile merkezdeki daire teğet dört tomurcuğu sınırlandıran çemberin dönüşümlü olarak yerleştirilmesinden oluşan şerit uzanmaktadır. Bezeme alanına boğa ve aslan üzerinde tanrı figürleri ile hayat ağacı biçimli şekillerin dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir. Kemerin sağ ucunda güneş kursları ile çemberli tomurcuklar dönüşümlü yerleştirilmiştir. Boğa üzerinde tanrı figürlerinin, sağ ayağı hayvanın başına, sol ayağı beline basar durumda, başında boynuzlu polos, bunun altından, uçları bağlı saçlar bele kadar uzanmakta, kollar dirsekten yukarıya bükülerek "V" şeklinde açılmış, sol el ağaya doğru uzanan, ucu lale şeklinde asa tutmaktadır. Vücudu saran elbise ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Yürür durumdaki boğaların boynuzları yukarı hilal şeklinde kıvrık, gözleri büyük ve yuvarlak, ense kökünden kuyruk başlangıcına kadar uzanan sırt çizgileri, dikine uzanan koşut çizgilerle taralı, ve kuyruk arak ayaklara paralel aşağıya sarkıtılmıştır. Aslanların ağızları açık, yeleleri vurgulu, gövdeleri iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş ve alt kısımları dikine çizgilerle taralı, kuyruk arka ayaklara paralel aşağıya uzanmaktadır.

Kemerin sağ ucunda çift kabarık şeridin sınırlandırdığı dikdörtgen pano içerisine dört katlı olarak hayat ağacı yerleştirilmiştir. Hayat ağacının iki yana açılan kolları ucuna ve orta kısma palmet yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk yarısı.**Kat. No: 78****Res. 262-265, Çiz.58, S.129****Adı: Orta Genişlikte Kemer****Müze:Erzurum****Müze Env. No:1.41.83 2.42.83**

1.Uz:7cm. Gen.:5,8cm.

2.Uz.6,4cm.Gen.:8,8cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemere ait iki parça. Üst kısımları eksik parçaların alt sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. İp deliklerine paralel, uçları iki yanda palmetlerle biten, sarmallarla zenginleştirilmiş eşkenar dörtgen ile merkezdeki daireye teğet dört tomurcuğu sınırlandıran çemberin dönüşümlü olarak yerleştirilmesinden oluşan kuşak yer almaktadır. Parçanın sol köşesinde, büyük kısmı eksik, bir boğanın boynuzu üzerine ayağını basan tanrı figürü görülmektedir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk yarısı.

Kat. No: 79

Res. 266-267, Çiz., S.129-131

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No:75.8.65

Uz:145cm.(Tokası ile birlikte)

Gen.: 10cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Tam kemer. Kemerin dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Kemerin sol ucundan başlayarak sağ uçtaki dikdörtgen panoya kadar, üst üste dört nokta bezeminin oluşturduğu ve kabarık çizgilerin sınırlandığı beş süsleme kuşağı uzanmaktadır. Sağ ucundaki pano içine, güneş kursu ve hayat ağacı yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk yarısı.

Kat. No: 80

Res. 268-269, Çiz.59, S.129-131

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze:Van

Müze Env. No: 13.53.98

Uz: 26,5cm.

Gen.: 9,5/10cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemerin sağ ucundan parça. Yer-yer tahrip olmuştur. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Uç kısmında bir sıra kabarık noktanın çerçevelediği pano yer almaktadır. Parça kabarık nokta çizgi şeritlerin sınırlandığı beş kabarık nokta kuşak ile bezelidir. Pano içerisine aşağıdan yukarıya doğru üç katlı hayat ağacı ve dallarının ucuna dönüşümlü olarak palmet ve tomurcuk, bununda üzerine kanatlı güneş kursu yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk yarısı.

Kat. No: 81

Res. 270-271, Çiz., S.129-131

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Erzurum

Müze Env. No: 55-80

Uz: 49,5cm.

Gen.: 10cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Kemerin sağ ucundaki dikdörtgen panoya kadar, kabarık çizgilerin sınırlandığı ve içerileri dörtlü kabarık noktalarla bezeli beş yatay kuşak uzanmaktadır. Dikdörtgen çerçeve içerisine üç katlı hayat ağacı yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk yarısı.

Kat. No: 82

Res. 272-273, Çiz.60, S.131-133

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: 3.6.97

Uz:83cm.

Gen.: 9/9,5cm

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Sol bölümü sağlam kemer parçası. Yer-yer tahrip olmuştur. Kemerin sol ucuna kilit bağlantısı olarak umbo yerleştirilmiştir. Parçayı enlemesine kabarık noktaların süslediği altı şerit bezemektedir. Yaklaşık orta bölümünde iki onarım izi bulunmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın içine.

Kat. No: 83

Res. 274-275, Çiz.61, S.131-133

Adı: Orta Genişlikte Kemer.

Müze:Van

Müze Env. No:27.2.76

Uz: 93cm.

Gen.:10,8cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Üç ayrı parçaya ayrılmış tam kemer. Üzeri, üst üste yerleştirilen dört kabarık noktanın yan yana tekrarından oluşan şeritlerle bezelidir. Kemerin sağ ucuna iki türde üst üste dört fantastik yaratık yerleştirilmiştir. Bunlardan en üstteki ile en alttaki birbirlerinin aynısı, insan yüzlü, boynuzlu, kuş gövdeli ve boğa ayaklıdır. Ortada kalan iki fantastik yaratık; hayvan başlı, kuş gövdeli boğa ayaklı ve tek kökten iki yana sarkıtılan çift boyunuza sahiptir. Gövdenin arka kısmı daralarak arı kuyruğu şeklinde aşağıya sarkıtılmış ve eşit aralıklarla enine taranmıştır. Kemerin sol bölümünde, iki dar şeridin yatay "V"şeklinde kemerin yüzeyine perçinlerle tutturulan ve birleşme noktasında halka bulunan toka bağlantısı yer almaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın içine.

Kat. No: 84

Res. 276, Çiz., S.131-133

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze:Elazığ

Müze Env. No:76.24.12

Uz:112,5cm.

Gen.: 10cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Tam kemer. Dış sınırına kısa aralıklarla delikler açılmıştır. Kemerin sol ucundan başlayarak sağ ucundaki boş dikdörtgen panoya kadar, üst üste dört kabarık noktanın oluşturduğu dört bordür ile bezenmiştir. Sağ ucunda yuvarlak toka bulunmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın içine.

Kat. No: 85 **Res. 277, Çiz., S.131-133**

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze:Elazığ

Müze Env. No:79.11.1.

Uz:105cm.

Gen.:11cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Tam kemer. Kemerin sağ ucunda yuvarlak toka, dış sınırında kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Üzeri dörtlü kabarık nokta dizilerinin oluşturduğu beş şerit bant ile bezelidir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın içine.

Kat. No: 86 **Res. 278-279, Çiz., S.131-133**

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze:Van

Müze Env. No:11.1.76

Uz:102cm.

Gen.:9,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemer parçası. Dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Parçayı boydan boya beş kabarık nokta kuşağı bezemektedir. Kabarık nokta kuşaklarını alttan ve üstten kabarık çizgi şeritler sınırlandırmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın içine.

Kat. No: 87 **Res. 280, Çiz., S.131-133**

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze:Malatya

Müze Env. No:5068

Uz:40cm.

Gen.:11,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası, dış sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Bu parça; kabarık çizgi şeritlerin sınırlandığı ve bunların içerisine dörtlü kabarık noktaların doldurduğu beş şerit ile bezenmiştir. Kemerin sağ ucuna yakın bölümde antik dönemden kalma tamir izi bulunmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın içine.

Kat. No: 88

Res. 281-282, Çiz., S.131-133

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze:Elazığ

Müze Env. No:75.8.62

Uz:78cm.

Gen.:7,3/7,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Tam kemer. Kemer üç kabarık nokta şerit ile iki bezeme kuşağına bölünmüştür. Kuşaklarda iç içe geçmiş iki halkanın oluşturduğu kümelerle, palmetlerin iç içe halkalarla oluşturduğu değişik motifler yer almaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın içine.

Kat. No: 89

Res. 283-284, Çiz., S.131-133

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze:Elazığ

Müze Env. No: 75/8-64-A

Uz:52cm

Gen.: 10cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemer parçası. Dış sınırına, kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Parçayı boydan boya, üstten ve alttan kabarık çizgi şeritler ile sınırlandırılmış, üst üste dört sıra nokta bezemelerden oluşan dört bordür yer almaktadır. Kemerin sol ucuna yakın yaklaşık 5x5cm. ölçülerinde, beş perçinle dıştan kemere tutturulan ve sol kısmında yuvarlak tokası bulunan levha vardır. Bu levha üzerine yürüyen yırtıcı kuş motifi işlenmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın içine.

Kat. No: 90 **Res. 285-286, Çiz.62, S.133-134**

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Erzurum

Müze Env. No: 382-83

Uz: 5,2cm.

Gen.: 10cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemerin sağ uç parçası. İki kabarık çizgi şerit ile sınırlanan dikdörtgen pano içerisine aynı özelliklere sahip üst üste, insan başlı, aslan ayaklı, kuş gövdeli dört fantastik yaratık (siren) yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No: 91 **Res. 287-288, Çiz.63, S.134-135**

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Van

Müze Env. No: 7.63.77

Uz: 6.5 cm.

Gen.: 11 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemerin sağ uç parçası. Kabarık çizgilerin oluşturduğu pano içerisine üst üste dört aslan yerleştirilmiştir. Koşar durumda profilden işlenen aslanların ağızları açık, gözleri yuvarlak, burunları enine çizgilerle taralı, içbükey çift çizgi ile baştan ayrılan yeleleri küçük halka çizgilerden oluşmakta, gövdeleri çift çizgi ile üçe bölünmüş ve alt kısımları dikine çizgilerle taralı, kuyrukları bele doğru yay çizmektedir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreği.

Kat. No: 92 **Res. 289, Çiz.64, S.134-135**

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze:Elazığ

Müze Env. No:75-23-34

Uz:3,8cm.

Gen.:5,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemerin sol ucuna ait parça. Üst üste sağa yürür pozisyonunda üç aslan yer almaktadır. Ağızları açık, burunları enine çizgilerle taralı, yeleleri küçük halkalarla vurgulu, kuyrukları bele doğru yay çizmektedir. Parçanın değişik yerlerine beş küçük delik bulunmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın üçüncü çeyreği.

Kat. No: 93

Res. 290, Çiz.65, S.135

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 77/12-5

Uz: 9cm.(Toka halkası ile birlikte)

Gen.: 9,5/9,2cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemerin sağ uç parçası. Üst bölümü tahrip olmuş parçanın, halkalı ve alt sınırına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Çift kabarık çizgilerin sınırlandığı dikdörtgen pano içerisine üst üste üç aslan yerleştirilmiştir. Koşar durumda betimlenen aslanların ağızları açık, kuyrukları bele doğru yay çizmektedir. Panoyu ve kemerin dış sınırını oluşturan çift kabarık şeritler arasında palmet ve baklava motiflerinin art arda sıralanmasından oluşan kuşak uzanmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın son çeyreği.

Kat. No: 94

Res. 291-292, Çiz.66, S.135-136

Adı: Orta Genişlikte Kemer

Müze: Gaziantep

Müze Env. No: 3.23.93

Uz: 7/7,3cm.

Gen.: 9,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemerin sağ uç parçası. Ön kısmı tahrip olmuş parçanın alt ve üst kenarına kısa aralıklarla küçük ip delikleri açılmıştır. Ortada kabarık nokta ve bunu iki yandan sınırlandıran kabarık çizgilerin oluşturduğu dikdörtgen pano içerisine aslan üzerinde ayakta

ok atar durumda tanrı figürü yerleştirilmiştir. İki dikdörtgen kabarık nokta kuşak arasında, dönüşümlü olarak palmet ve çift halka bordürü yer almaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın son çeyreği.

Kat. No: 95

Res. 293-294, Çiz.67, S.137-138

Adı:Dar Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 76.12.45

Uz: 12,9cm.

Gen.: 7cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemer parçası. Parçanın orta kısmındaki pano içerisine, kanatlı, kartal başlı fantastik yaratık (grifon) yerleştirilmiştir. Sol elinde bir bakraç, sağ elinde kozalak biçiminde bir şey tutmaktadır. Bu çerçeveye enine uzanan üç bezeme kuşağından ortadaki boş, iki yanda kalanlar ise ters-düz, bir birine bağlı damla kümeleriyle doldurulmuştur.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No: 96

Res. 295-302, Çiz., S.138-139

Adı:Dar Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 76.3.1.a,b,c,d,e,f,g

Uz: Toplam parçaları uzunluğu: 76.2 cm.

Gen.: 5.5 / 5.8 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Bir kemere ait yedi parça. Parçaların kenarları boyunca iç içe halka sıralarının iki yandan sınırlandırdığı tomurcuk kuşağı dolanmaktadır. Bezemeler arasındaki sınırları; yatay hatlarda tek sıra, dikey hatlarda çift sıra, iç içe halkalardan oluşan kuşaklar sınırlandırmaktadır. Ana konular arasındaki yatay panolarda iki tür figür kullanılmıştır. Birincisi olarak kanatları açık, art arda dört kez tekrar edilen kuş motifleridir. İkinci tür, art arda tekrar edilen balık figürleridir. Parçalar üzerinde iki ana panoda; biri sağa, diğeri sola yönelik iki yana kanatları açık, kuş başlı ve aslan gövdeli, fantastik yaratıklar yürür biçimde işlenmiştir. Ana panolarda, uzun elbiseli iki kadının karşılıklı olarak yer aldığı libasyon

(sıvı kurban) sahnesi işlenmiştir. Burada kadınlar ellerindeki testilerden, ortada bulunan geniş ağızlı küpe sıvı dökerken işlenmiştir⁷³⁸. Diğer bir ana panoda, karşılıklı hareket halinde, iki kadın figürü, bir çanak, diğeri tanımlanamayan bir nesne tutmaktadır. Ziyafet sahnesinde sağa yönelik arkalı tahtta oturan tanrıca, karşısında sola yönelik durumda art arda işlenmiş ve ortadaki yüksek ayaklı masa üzerine yemek koyan, uzun giysili iki hizmetçi kadın bulunmaktadır. Tahtın arka kısmında, sağa yönelik yine uzun giysili bir başka hizmetçi bulunmaktadır.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No: 97

Res. 303, Çiz.68, S.139-140

Adı:Dar Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 76.8.6b

Uz: 2,6cm.

Gen.: 7,6cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Bezeme alanını, üstten ve alttan tomurcuk dizileri sınırlandırmaktadır. Bezeme alanı ortadan çift yatay çizgiyle ikiye bölünmüştür. Altta, sağa yürür durumda ellerini ileriye uzatmış bir kadın figürü yer almaktadır. Üstte ise sağa yönelmiş bir el ile kadının başı görülmektedir.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ikinci çeyreği.

Kat. No: 98

Res. 304-307, Çiz., S.140-141

Adı:Dar Kemer

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 1) 76.5.27.a 2) 76.5.27. b

1.Uz: 26 cm. **Gen.:** 5.7 cm.

2.Uz: 13 cm. **Gen.:** 6 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

⁷³⁸ Libasyon kabı, birçok dar kemerler üzerindeki bezemelerde görülmektedir. Bu tür kap orijinal boyutlarıyla Ayanis kazılarında ortaya çıkarılmıştır. Çilingiroğlu, Urartu, 151, Çiz.35.

Tanım: Kemere ait iki parça. Oldukça tahrip olmuş parçalar üzerindeki bezemelerin dış sınırını iç içe halka zinciri dolanmaktadır. Parçanın orta kısmına yalnız kanatları fark edilebilen hayvan figürleri yerleştirilmiştir. Bu ana betimlemenin ortasına dik uzanan sol panoda; kanatları açık iki kuş figürü, sağda ise; iki kez tekrar edilen üst üste iki balık figürü ve bunların sağında da yine kanatları açık iki kuş figürü yer almaktadır. Ziyafet sahnesinde ortada, sağa yönelik durumda, arkalıkla taht üzerinde oturan tanrıca figürü yer almakta, bunun önündeki sehpa üzerine yemek bırakan hizmetçi, arka tarafta yine sağa yönelik ayakta, uzun giysili bir başka hizmetçi kadın figürü bulunmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No: 99

Res. 308-313, Çiz., S.141-144

Adı: Dar Kemer

Müze: Erzurum

Müze Env. No: 6.87/7.87

Uz: 45.8 cm.

Gen.: 7 cm./7.2 cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım: Kemere ait iki parça. Parçaların dış sınırını, ters-düz iki sıra tomurcuk kuşağı ve bu kuşakları her iki yandan iç içe halkaların sınırlandırdığı şerit uzanmaktadır. Parçalar üzerinde uzun dikdörtgen biçimli beş pano yer almaktadır. İkiisi kendi içerisinde yatay olarak, iç içe iki halka şerit ile üçe bölünmüştür. Bunlardan yalnız ortada yer alan kuşak bezelidir. Bu türden bezeli iki dar kuşak orta ana panonun sağında ve solunda yer almaktadır. Solundakinde sağa yönelmiş, kanatları açık, aynı şekilde dört kuş figürü, sağındakinde ise kalın zik-zak bezeme yer alır. Ortadaki ana panoda hayat ağacına yönelik (antitetik) iki dağ keçisi yer almaktadır. Sağdaki ana panoya kalenin giriş cephesi işlenmiştir. Ortada iki kanatlı oval giriş kapısı ve bunun her iki yanına, üzerinde mazgal türü çıkıntısı bulunan dikdörtgen pencereler yer almaktadır. En üst bölümde belirli aralıklarla burçlar, hemen altında bütün cephe boyunca uzanan iki dar kuşak, testere ağzı şeklinde bezelidir. Soldaki ana panoya kuş başlı ve kanatlı, aslan gövdeli iki fantastik yaratık, karşılıklı (antitetik) durmaktadır. Bunların arasına daha küçük ebatta sağa yönelmiş boynuzlu dağ keçisi yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No: 100**Res. 314-319, Çiz., S.144-145****Adı:**Dar Kemer**Müze:** Erzurum**Müze Env. No:**34.77**Uz:**73,3cm**Gen.:** 5,8cm.**Kaynak:** Yayınlanmamış

Tanım:Üç parçadan oluşan tam kemer. Bezeme alanını, iç içe küçük halkaların oluşturduğu zincir kuşağı sınırlandırmaktadır. Kemer yüzeyi üç ana pano ve aralarında geometrik bezeklerle süslüdür. Ortadaki panoda, üzeri burçlu, mazgal pencereli ve oval kapılı kale cephesi işlenmiştir. Diğer iki panoda ise kenarları çift çizgili, içi noktalı halkalarla doldurulmuş gamalı haçlar yer alır. Sahneler arası boşluklara zikzak çizgiler, içi noktalı halka zincirleri ile geometrik bezekler yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy. ikinci yarısı.**Kat. No: 101****Res. 320-325, Çiz., S.145-146****Adı:**Dar Kemer**Müze:** Elazığ**Müze Env. No:** 76.10.1a,c,ç**Uz:** 46,2cm.**Gen.:**6,4cm.**Kaynak:** Yayınlanmamış

Tanım: Kemere ait üç parça. Parçalar üzerindeki bezemeleri iç içe halka zinciri sınırlandırmaktadır. Bezeme yüzeyine üç ana pano ve bunlar arasında kalan yatay dikdörtgen alanlardan oluşmaktadır. Yatay dikdörtgen alanların ortası boş bırakılırken alt ve üst bölümlere, ters-düz bir birine bağlı damla kümeleri yerleştirilmiştir. Ana panolardan ikisi aynı, sağ uçtaki farklıdır. Sol kısımdakilerde; kanatları açık yırtıcı kuşlar, sağ uçtakinde; merkezde kabarık noktadan köşelere ve orta bölümlere doğru çift, iç içe halka şeritlerin uzatılmasından oluşan geometrik bezeme yer alır. Arada kalan üçgen alanlara ise iç içe küçük halkaların çevirdiği yuvarlak kabarıklar yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ilk çeyreği.

Kat. No: 102**Res. 326-329, Çiz.69, S.146-147****Adı: Dar Kemer****Müze: Van****Müze Env. No: 5.83.77.****Uz: 47cm.****Gen.: 6cm.****Kaynak: Yayınlanmamış**

Tanım: Tam kemer. Üst kısmında yer-yer dökülmüş parçalar bulunmaktadır⁷³⁹. Kemerin dış sınırı ile figürlerin çerçevesini ve bezemeler arasındaki yata dikdörtgen alanlarda iç içe küçük halka şeritler kullanılmıştır. Kemerin iki uç kısmı ile orta bölümde yer alan panoların her birine birer adet fantastik, sağ bölümünde bulunan panoya ise bir kadın figürü yerleştirilmiştir. Yürür şekilde işlenen fantastik yaratıklar aslan gövdeli, kuş kanatlı, ejder başlıdır. Alt dudak düz, üst dudak üste völüt yaparak kıvrılmaktadır. Açık ağızlardan üç çatalı dil uzatmaktadır. Gözler yuvarlak, alından enseye kadar uzanan telekler oval hatlarla sonlanmaktadır. Gövdeleri iki yatay çizgi ile üçe bölünmüş, orta bölüm dikine çizgilerle taralı, alt kısım ise nokta halkalarla doldurulmuştur. Gövde kısmı ile kalça kısmı, çift kırık çizgi ile birbirinden ayrılmış ve arka kısım enine küçük nokta çizgilerle taralıdır. Kuyruklar yukarıya doğru kıvrılarak uzanmaktadır. Ana panodaki kadın figürü, yürür vaziyette, baş ve ayaklar profilden, gövde cepheden işlenmiştir. Küçük halkalarla belirtilen saçları omuza kadar uzanmakta, göz badem şeklinde, ağız çizgi ile belirtilmiştir. Ayak bileklerine kadar uzanan elbise, nokta halkalarla bezeli ve bel kısmını, üç çift çizgi ile iki kuşak (kemer) sarmaktadır. Kuşakların uç kısımları arkadan dalgalı şekilde sarkıtılmıştır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ikinci çeyreği.**Kat. No: 103****Res. 330-331, Çiz.70, S.147-148****Adı: Dar Kemer****Müze: Van****Müze Env. No: 5.84.72**

⁷³⁹ Kemer Van Müzesi'ne geldikten sonra parçaları yeniden birleştirilerek onarılmıştır. Sağ uç kısmındaki parça ile sol kısmındaki parça arasında büyük bir bölümün eksik olmasına karşın, onarım sırasında parçalar bitişik olarak yapılmıştır. Böyle yapılmakla kadın figürünün bulunduğu ana pano ile sağ uçtaki fantastik yaratığın bulunduğu pano karşı karşıya gelmiştir.

Uz: 19cm.

Gen.: 6cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Bezeme-örgesi olarak ortada ana kuşak ile bunu alttan ve üstten sırt-sırt ve uçları nokta ile sonlanan hilal şeklindeki şerit motifler uzanmaktadır. Sınırlarını küçük nokta çizgilerin oluşturduğu ana kuşakta fantastik yaratıklar ile kuş motifleri yer almaktadır. Parça üzerindeki iki ana panoda yürü durumunda, kanatlı ve aslan gövdeli olarak işlenen fantastik yaratıkların yalnız baş kısımları birbirinden farklıdır. Parçanın solunda yer alan, yırtıcı kuş başı, sağındaki ise geyik(?) başı şeklindedir. Fantastik yaratıkların baş ve gövdeleri profilden sağ kanatları cepheden işlenmiştir. Açık olan kanatların telekeleri çizgilerle belirtilmiş, gövde iki çizgi ile üçe bölünmüş orta bölüm dikine çizgilerle taranmıştır. Fantastik yaratıklar arasında kalan uzun dikdörtgen alanlar, üç bölümü ayrılmış ve orta kısımda, kanatları açık üç kuş yer almaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın son çeyreği.

Kat. No: 104

Res. 332-335, Çiz.71, S.148-149

Adı:Dar Kemer

Müze:Van

Müze Env. No:7.69.70/7.69.71/7.69.72

Uz: 60cm.

Gen.:6,5cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer iki parçadan oluşmakta. Kemerin bezemesinde tomurcuk kuşağı, iç içe halka şeritler, panolar içerisinde hayvan tasvirleri ile geometrik bezemler yer almaktadır. En dışta, alttan ve üstten iç içe halka çizgilerinin sınırlandığı tomurcuk kuşağı yer almaktadır.

Kemerin üç ayrı bölümündeki panolar içinde sola yürür durumda profilden betimlenen hayvan figürlerinden ikisi boğa birisi dağ keçisidir. Oldukça ilkel şekilde betimlenen boğalardan birisinin boynuzu-sol uçtaki- yukarıya doğru kıvrılarak uzanmakta, diğerinki-kemerin sağ bölümünde- ise alna doğru yay çizmektedir. Boğaların diğer özellik aynı olup; göz yuvarlak, ağız düz şekilde belirtilmiş, birbirine bağlı dört sıra küçük halka şerit, boyunda dikine, gövde de yatay biçimde uzanmakta, kuyruk keskin acıyla

aşağıya sarkıtılmış ve ucu yan çizgilerle taranmıştır. Kemerin orta bölümündeki panoda yer alan dağ keçesi, duruş ve vücut işleniş boğalarla aynı özellikleri taşımaktadır. Boğalardan ayrılan yönü, boynuzunun geriye doğru kıvrılması ile kuyruğunun kısa yukarı kalkık olarak betimlenmesidir. Kemerin orta bölümündeki panoda, iki sıra halinde peş-peşe üçer balık ve birer kuş figürü yer almaktadır. Birbirinin tekrarı niteliğinde yapılan figürlerden balıkların; gözleri yuvarlak, ağız tek çizgi ile vurgulu, gövde paralel nokta şeritlerle bezeli, kuyruk paralel çizgilerle taralıdır. Balıkların hemen arkasında yer alan kuş figürleri; yürür vaziyette kafaları öne eğik, kanatları açık, şekilde işlenmiştir. Kuşların gözler yuvarlak, kanatları birbirine paralel nokta şeritlerle bezeli, oldukça kısa tutulmuş, kuyruk çift çizgi ile taralıdır.

Geometrik bezeli panolardan ikisi aynı, biri farklı biçimde işlenmiştir. Kendi içinde tek sıra panolar kendi içinde tek sıra halinde iç içe halka şerit ile ikiye ayrılmıştır. Aynı türden işlenen iki panoda; sırt-sırta vermiş, iki sıra halinde birbirine ay şeklinde bağlı ve uçlarında üçlü halka bulunan şeritler uzanmaktadır. Kemerin sol bölümünde yer alan geometrik bezeli panoda; testere ağzı şeklinde ve içi nota şeritlerle doldurulmasından oluşmaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy. son çeyreğine, daha çok Urartu'nun yıkılış dönemleri.

Kat. No: 105

Res. 336-337, Çiz.72, S.149-150

Adı:Dar Kemer

Müze:Van

Müze Env. No:14.170.99

Uz:46cm.

Gen.:6cm.

Kaynak:Yayınlanmamış

Tanım:Sağ bölümü sağlam kemer parçası. Üzerinde iki kuşak halinde sırt sırta verilerek işlenen kabarık tomurcuk dizileri, her iki yönden iç içe küçük dairelerle sınırlandırılmıştır. Ayrıca sol ucunda deforme olmuş bir toka deliği yer almaktadır.

Tarih: M.Ö.8.yy.ın ikinci yarısı.

Kat. No: 106

Res. 338-339, Çiz., S.150-151

Adı:Dar Kemer

Müze: Erzurum

Müze Env. No: 33.77

Uz: 77,9cm.

Gen.: 6cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Uçları toka delikli tam kemer. Bezeme alanı; üstten ve alttan, içi noktalı halkalarla sınırlandırılmıştır. Kemer bezemesini dört eşit parçaya bölen, içi noktalı halkalarla dolu-orta kare alanı boş- büyük üç gamalı hac yer almaktadır. Bölünmüş dört alana, ters-düz dizimli tomurcuk kuşağı yerleştirilmiştir.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın ikinci yarısı.

Kat. No: 107

Res. 340-341, Çiz., S.151

Adı:Dar Kemer

Müze:Van

Müze Env. No:5.82.77.

Uz: 70cm.

Gen.:6cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Geometrik şekillerin işlendiği sağlam bir kemer. Geometrik süslemelerden en çok nokta, dikdörtgen panolar ve uçları damla motifleriyle biten hilal biçiminde şeritler yer almaktadır. Kemer bezemesinin dış sınırını çift sıra nokta şerit oluşturmaktadır. Kemerin sağ ucunda çift sıra küçük halka bezemenin sınırlandığı dikdörtgen pano içine, ortada kabarık noktadan köşelere ve orta bölümlere doğru uzanan kazıma çizgileri küçük halkalarla sınırlandırılmıştır. Kemerin sol ucunda, uçları damla motifleriyle biten ve küçük aralıkla sırt sırta veren hilal motifleri dikdörtgen panoya oluşturmakta ve bunun ortasında çift sıra nokta bezeme ile ince uzun dikdörtgen çerçeve oluşturulmuştur. Bunun hemen sağındaki dikdörtgen panoda sağ uçta olduğu gibi, çift sıra noktaların sınırlandığı, bezemenin ortasında kabarık ve bundan her iki yana üçer olmak üzere altı çizgi uzatılmıştır. Çizgiler her iki yandan noktalarla sınırlandırılmıştır. Bu iki tür pano dönüşümlü olarak kemeri süslemektedir.

Tarih: M.Ö.7.yy'ın içine.

Kat. No: 108

Res. 342-343, Çiz., S.151

Adı:Dar Kemer

Müze:Van

Müze Env. No: 74.29.3.

Uz: 71cm.

Gen.:5,7/6cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Geometrik bezemeli, uçları toka delikli tam kemer. Bezeme kuşakları, çift sıra nokta şerit ile birbirini takip eden kare ve dikdörtgen çerçevelerden oluşmaktadır. Kare çerçeveler içinden köşe ve orta kısımlara doğru uzanan çift nokta çizgilerin uçlarına ve ara kısımlara papatya çiçeği motifi yerleştirilmiştir. Dikdörtgen çerçeveler, ortasından nokta şeritler geçirilerek ikiye bölünmüştür. Kemerin sol ucuna yakın kısımda antik dönemden kalma onarım yer almaktadır.

Tarih: M.Ö.7.yy.ın içine.

Kat. No: 109

Res. 344, Çiz.73, S.151-152

Adı:Dar Kemer

Müze:Van

Müze Env. No:Etütlük malzeme

Uz:32cm.

Gen.:6cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Kemer parçası. Sağ ve sol ucu eksik kemer parçasının üzeri bezemesizdir.

Tarih: Her döneminde üretilebileceğinden tarihlendirilmemiştir.

Kat. No: 110

Res. 345, Çiz.74, S.155-156

Adı: Bağlama Tokası

Müze: Erzurum

Müze Env. No: 127-90

Uz: 17,2cm

Gen.: 4,7cm. (Halka tokası ile birlikte)

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Üstte iki kolu kısmen eksik olan halka tokalı parça. Ucu oval üç kollu V şeklinde uzanan parçanın dış sınırlarını kabarık çizgi kuşatmaktadır. Yan kolların ortasından gelen kabarık çizgi, uç kısma paralel oval şekil yaparak birleşmektedir. Bu kısma orta koldan gelen kabarık çizgi dik biçimde uzanmaktadır. Toka parçası iki perçinle tutturulmuştur.

Kat. No: 111

Res. 346, Çiz.75, S.155-156

Adı: Bağlama Tokası

Müze: Van

Müze Env. No: Etütlük malzeme

Uz:10cm.(Halka ile birlikte)

Kanca kalınlığı: 3cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Bağlantı tokası. Halkaya bağlı olarak sağa uzanan iki çubuktan üstekinin ucu oval (U) şekilde geldiği yöne bükülmüş, diğeri ise bükülen kısmın ortasına dikine uzatılmıştır.

Kat. No: 112

Res. 347-348, Çiz.76, S.155-156

Adı: Bağlama Tokası

Müze: Elazığ

Müze Env. No: 76-18-71

Uz: 8,5cm.

Gen.: 2,7cm.

Kalınlık:0,2cm.

Kaynak: Yayınlanmamış

Tanım:Oval biçimli bağlantı tokası. Sol ucunda küçük halka deliği, sağ ucunda ise içe bükülmüş sivri bir kanca yer olmaktadır. Kazıma çizgileri ile bezenen parçanın dış sınırında birbirleri ile bağlantılı ovaler içerisine yuvarlaklar yerleştirilmiştir. Bezemenin içerisi gelişi güzel yuvarlak halkalar ve önde üçlü, ortada ve arkada dörtlü oval kümeleri yeri ile doldurulmuştur.

VI.LEVHALAR DİZİNİ

ÇİZİM LİSTESİ

- Çizim.1 Kat.No.2 (Van Müz. Env.No. Etütlük Malzeme)
Çizim.2 Kat.No.3 (Van Müz. Env.No. 72.13.1)
Çizim.3 Kat.No.4 (Van Müz. Env.No. 72.8.1)
Çizim.4 Kat.No.5 (Elazığ Müz. Env.No. 75.19.44.a,b,c,d)
Çizim.5 Kat.No.7 (İst. Arkeoloji Müz. Env.No. 74.46)
Çizim.6 Kat.No.8 (Elazığ Müz. Env.No. 85.1.53)
Çizim.7 Kat.No.9 (Van Müz. Env.No. 20.87.77/20.87.88/20.87.89/20.64.77/21.7.77)
Çizim.8 Kat.No.10 (Elazığ Müz. Env.No. 76.3.2)
Çizim.9 Kat.No.11 (Diyarbakır Müz. Env.No. 16.7.75)
Çizim.10 Kat.No.10-11
Çizim.11 Kat.No.13 (Elazığ Müz. Env.No. 85.1.83)
Çizim.12 Kat.No.14 (Van Müz. Etütlük Malzeme)
Çizim.13 Kat.No.15 (Van Müz. Env.No. 72.8.4)
Çizim.14 Kat.No.16 (Van Müz. Etütlük Malzeme)
Çizim.15 Kat.No.17 (Elazığ Müz. Env.No. 75.9.43)
Çizim.16 Kat.No.18 (İst. Arkeoloji Müz. Env.No. 13186)
Çizim.17 Kat.No.19 (Erzurum Müz. Env.No. 3-78)
Çizim.18 Kat.No.20 (Van Müz. Env.No. 73.9.2)
Çizim.19 Kat.No.21 (Malatya Müz. Env.No. 6925)
Çizim.20 Kat.No.26 (Elazığ Müz. Env.No. 75.23.37)
Çizim.21 Kat.No.30 (Van Müz. Env.No. 10.12.77)
Çizim.22 Kat.No.31 (Elazığ Müz. Env.No. 85.1.48)
Çizim.23 Kat.No.32 (Elazığ Müz. Env.No. 75/11-3)
Çizim.24 Kat.No.33 (Elazığ Müz. Env.No. 76/8-9)
Çizim.25 Kat.No.34 (Van Müz. Env.No. 74.9.6)
Çizim.26 Kat.No.36 (Elazığ Müz. Env.No. 76.16.3)
Çizim.27 Kat.No.37 (Van Müz. Env.No. 74.24.7)
Çizim.28 Kat.No.38 (Elazığ Müz. Env.No. 76.2.1.a,b,c)
Çizim.29 Kat.No.40 (Elazığ Müz. Env.No. 76.21.1b/76.21.1c,e,d)

- Çizim.30 Kat.No.42 (Gaziantep Müz. Env.No. 119.9.74)
- Çizim.31 Kat.No.43 (Van Müz. Env.No. 14.165.99)
- Çizim.32 Kat.No.44 (Elazığ Müz. Env.No. 76-21-2a/76-21-2e)
- Çizim.33 Kat.No.46 (Van Müz. Env.No. 74.5.120)
- Çizim.34 Kat.No.47 (Van Müz. Env.No. 13.55.98)
- Çizim.35 Kat.No.48 (Elazığ Müz. Env.No. 76.21.1a/1f)
- Çizim.36 Kat.No.50 (Elazığ Müz. Env.No. 80-9-20f)
- Çizim.37 Kat.No.52 (Erzurum Müz. Env.No. 47-84)
- Çizim.38 Kat.No.53 (Van Müz. Env.No. 7.33.77/7.72.77)
- Çizim.39 Kat.No.54 (Erzurum Müz. Env.No. 156.81)
- Çizim.40 Kat.No.55 (Erzurum Müz. Env.No. 161.81)
- Çizim.41 Kat.No.56 (Erzurum Müz. Env.No. 158.81)
- Çizim.42 Kat.No.57 (Erzurum Müz. Env.No. 160.81)
- Çizim.43 Kat.No.58 (Ahlat Müz. Env.No. 801)
- Çizim.44 Kat.No.60 (Erzurum Müz. Env.No. 119.90)
- Çizim.45 Kat.No.61 (Van Müz. Env.No. 63.80.75)
- Çizim.46 Kat.No.64 (Van Müz. Env.No. 12.3.96)
- Çizim.47 Kat.No.65 (Van Müz. Env.No. 10.3.78/10.4.78)
- Çizim.48 Kat.No.67 (Malatya Müz. Env.No. 5018)
- Çizim.49 Kat.No.68 (Van Müz. Env.No. 41.19.76)
- Çizim.50 Kat.No.69 (Adıyaman Müz. Env.No. 1-) 40.31 2-) 40.30)
- Çizim.51 Kat.No.71 (Erzurum Müz. Env.No. 121.90)
- Çizim.52 Kat.No.72 (Van Müz. Env.No. 74.5.119)
- Çizim.53 Kat.No.73 (Van Müz. Etütlük Malzeme)
- Çizim.54 Kat.No.74 (Elazığ Müz. Env.No. 73-23-39a/75-23-39b)
- Çizim.55 Kat.No.75 (Van Müz. Env.No. 74.17.2/56.1.74)
- Çizim.56 Kat.No.76 (Elazığ Müz. Env.No. 80.9.17)
- Çizim.57 Kat.No.77 (Van Müz. Env.No. 74.35.75)
- Çizim.58 Kat.No.78 (Erzurum Müz. Env.No. 41.83/42.83)
- Çizim.59 Kat.No.80 (Van Müz. Env.No. 13.53.98)
- Çizim.60 Kat.No.82 (Van Müz. Env.No. 3.6.97)
- Çizim.61 Kat.No.83 (Van Müz. Env.No. 27.2.76)

- Çizim.62 Kat.No.90 (Erzurum Müz. Env.No. 382-83)**
Çizim.63 Kat.No.91 (Van Müz. Env.No. 7.63.77)
Çizim.64 Kat.No.92 (Elazığ Müz. Env.No. 75-23-34)
Çizim.65 Kat.No.93 (Elazığ Müz. Env.No. 77/12-5)
Çizim.66 Kat.No.94 (Gaziantep Müz. Env.No. 3.23.93)
Çizim.67 Kat.No.95 (Elazığ Müz. Env.No. 76.12.45)
Çizim.68 Kat.No.97 (Elazığ Müz. Env.No. 76.8.6b)
Çizim.69 Kat.No.102 (Van Müz. Env.No. 5.83.77)
Çizim.70 Kat.No.103 (Van Müz. Env.No. 5.84.72)
Çizim.71 Kat.No.104 (Van Müz. Env.No. 7.69.70/7.69.71/7.69.72)
Çizim.72 Kat.No.105 (Van Müz. Env.No. 14.170.99)
Çizim.73 Kat.No.109 (Van Müz. Etütlük Malzeme)
Çizim.74 Kat.No.110 (Erzurum Müz. Env.No. 127-90)
Çizim.75 Kat.No.111 (Van Müz. Etütlük Malzeme)
Çizim.76 Kat.No.112 (Elazığ Müz. Env.No. 76-18-71)
Çizim.77 Bağlantı Tokaları
Çizim.78 Bağlantı Tokaları

RESİM LİSTESİ

- Resim.1-4 Kat.No.1 (Elazığ Müz. Env.No. 74.14.2/77.14.4)**
- Resim.5 Kat.No.2 (Van Müz. Etütlük Malzeme)**
- Resim 6-7 Kat.No.3 (Van Müz. Env.No. 72.13.1)**
- Resim 8-9 Kat.No.4 (Van Müz. Env.No. 72.8.1)**
- Resim 10-19 Kat.No.5 (Elazığ Müz. Env.No. 75.19.44.a,b,c,d)**
- Resim 20-29 Kat.No.6 (İst.Ark.Müz. Env.No. 1.)74.40 2.)74.41 3.)74.42 4.)74.43 5.)74.44**
- Resim 30 Kat.No.7 (İst. Ark. Müz. Env.No. 74.46)**
- Resim 31-32 Kat.No.8 (Elazığ Müz. Env.No. 85.1.53)**
- Resim 33-40 Kat.No.9 (Van Müz. Env.No. 20.87.77/20.87.88/20.87.89/20.64.77/21.7.77)**
- Resim 41-42 Kat.No.10 (Elazığ Müz. Env.No. 76.3.2)**
- Resim 43-44 Kat.No.11 (Diyarbakır Müz. Env.No. 16.7.75)**
- Resim 45-48 Kat.No.12 (Ahlat Müz. Etütlük Malzeme)**
- Resim 49-50 Kat.No.13 (Elazığ Müz. Env.No. 85.1.83)**
- Resim 51-52 Kat.No.14 (Van Müz. Etütlük Malzeme)**
- Resim 53-54 Kat.No.15 (Van Müz. Env.No. 72.8.4)**
- Resim 55-57 Kat.No.16 (Van Müz. Etütlük Malzeme)**
- Resim 58-59 Kat.No.17 (Elazığ Müz. Env.No. 75.9.43)**
- Resim 60-61 Kat.No.18 (İst. Ark. Müz. Env.No. 13186)**
- Resim 62-63 Kat.No.19 (Erzurum Müz. Env.No. 3-78)**
- Resim 64-65 Kat.No.20 (Van Müz. Env.No. 73.9.2)**
- Resim 66-67 Kat.No.21 (Malatya Müz. Env.No. 6925)**
- Resim 68 Kat.No.22 (Erzurum Müz. Env.No. 14,77/3)**
- Resim 69 Kat.No.23 (Van Müz. Env.No. 9.2.77/9.3.77)**
- Resim 70-71 Kat.No.24 (Malatya Müz. Env.No. 6923)**
- Resim 72-73 Kat.No.25 (Van Müz. Env.No. 74.9.7)**
- Resim 74-75 Kat.No.26 (Elazığ Müz. Env.No. 75.23.37)**
- Resim 76-77 Kat.No.27 (İst. Ark. Müz. Env.No. 1- 75.185 2- 75.186)**
- Resim 78-79 Kat.No.28 (Malatya Müz. Env.No. 6924)**
- Resim 80-81 Kat.No.29 (Van Müz. Etütlük Malzeme)**

- Resim 82-83 Kat.No.30 (Van Müz. Env.No. 10.12.77)
- Resim 84-85 Kat.No.31 (Elazığ Müz. Env.No. 85.1.48)
- Resim 86-87 Kat.No.32 (Elazığ Müz. Env.No. 75/11-3)
- Resim 88-89 Kat.No.33 (Elazığ Müz. Env.No. 76/8-9)
- Resim 90-97 Kat.No.34 (Van Müz. Env.No. 74.9.6)
- Resim 98-103 Kat.No.35 (Gaziantep Müz. Env.No. 120-1-74/120-2-74/120-3-24)
- Resim 104 Kat.No.36 (Elazığ Müz. Env.No. 76.16.3)
- Resim 105-108 Kat.No.37 (Van Müz. Env.No. 74.24.7)
- Resim 109-114 Kat.No.38 (Elazığ Müz. Env.No. 76.2.1.a,b,c)
- Resim 115-124 Kat.No.39 (Erzurum Müz. Env.No. 5.88/6.88/7.88/8.88/9.88)
- Resim 125-128 Kat.No.40 (Elazığ Müz. Env.No. 76.21.1b/76.21.1c,e,d)
- Resim 129-130 Kat.No.41 (Erzurum Müz. Env.No. 35.77)
- Resim 131-132 Kat.No.42 (Gaziantep Müz. Env.No. 119.9.74)
- Resim 133-138 Kat.No.43 (Van Müz. Env.No. 14.165.99)
- Resim 139-140 Kat.No.44 (Elazığ Müz. Env.No. 76-21-2a/76-21-2e)
- Resim 141-146 Kat.No.45(Erzurum Müz. Env.No. 1-)18-77 2-)15-77 3-)16-77 4-)17-77/1)
- Resim 147-152 Kat.No.46 (Van Müz. Env.No. 74.5.120)
- Resim 153-154 Kat.No.47 (Van Müz. Env.No. 13.55.98)
- Resim 155-158 Kat.No.48 (Elazığ Müz. Env.No. 76.21.1a/1f)
- Resim 159-160 Kat.No.49 (Elazığ Müz. Env.No. 76-21-27)
- Resim 161-162 Kat.No.50 (Elazığ Müz. Env.No. 80-9-20f)
- Resim 163-168 Kat.No.51 (Gaziantep Müz. Env.No. 2.23.93)
- Resim 169-170 Kat.No.52 (Erzurum Müz. Env.No. 47-84)
- Resim 171-180 Kat.No.53 (Van Müz. Env.No. 7.33.77/7.72.77)
- Resim 181-182 Kat.No.54 (Erzurum Müz. Env.No. 156.81)
- Resim 183-184 Kat.No.55 (Erzurum Müz. Env.No. 161.81)
- Resim 185-186 Kat.No.56 (Erzurum Müz. Env.No. 158.81)
- Resim 187 188 Kat.No.57 (Erzurum Müz. Env.No. 160.81)
- Resim 189-190 Kat.No.58 (Ahlat Müz. Env.No. 801)
- Resim 191-196 Kat.No.59 (Van Müz. Env.No. 13.53.98)
- Resim 197-198 Kat.No.60 (Erzurum Müz. Env.No. 119.90)

- Resim 199-202 Kat.No.61 (Van Müz. Env.No. 63.80.75)
- Resim 203-210 Kat.No.62 (Ahlat Müz. Env.No. 1-) 14-12 2-) 14-13 3-) 14-14)
- Resim 211-214 Kat.No.63 (Erzurum Müz. Env.No. 1-) 8.12.76/1a 2-) 8.12.76/2a)
- Resim 215-220 Kat.No.64 (Van Müz. Env.No. 12.3.96)
- Resim 221-226 Kat.No.65 (Van Müz. Env.No. 10.3.78/10.4.78)
- Resim 227-228 Kat.No.66 (Van Müz. Env.No. 72.5.9)
- Resim 229-230 Kat.No.67 (Malatya Müz. Env.No. 5018)
- Resim 231-232 Kat.No.68 (Van Müz. Env.No. 41.19.76)
- Resim 233-234 Kat.No.69 (Adiyaman Müz. Env.No. 1-) 40.31 2-) 40.30)
- Resim 235-240 Kat.No.70 (Van Müz. Env.No. 10.9.77/10.10.77/10.11.77)
- Resim 241 Kat.No.71 (Erzurum Müz. Env.No. 121.90)
- Resim 242-243 Kat.No.72 (Van Müz. Env.No. 74.5.119)
- Resim 244-245 Kat.No.73 (Van Müz. Etütlük Malzeme)
- Resim 246-247 Kat.No.74 (Elazığ Müz. Env.No. 73-23-39a/75-23-39b)
- Resim 248-255 Kat.No.75 (Van Müz. Env.No. 74.17.2/56.1.74)
- Resim 256-257 Kat.No.76 (Elazığ Müz. Env.No. 80.9.17)
- Resim 258-261 Kat.No.77 (Van Müz. Env.No. 74.35.75)
- Resim 262-265 Kat.No.78 (Erzurum Müz. Env.No. 41.83/42.83)
- Resim 266-267 Kat.No.79 (Elazığ Müz. Env.No. 75.8.65)
- Resim 268-269 Kat.No.80 (Van Müz. Env.No. 13.53.98)
- Resim 270-271 Kat.No.81 (Erzurum Müz. Env.No. 55-80)
- Resim 272-273 Kat.No.82 (Van Müz. Env.No. 3.6.97)
- Resim 274-275 Kat.No.83 (Van Müz. Env.No. 27.2.76)
- Resim 276 Kat.No.84 (Elazığ Müz. Env.No. 76.24.12)
- Resim 277 Kat.No.85 (Elazığ Müz. Env.No. 79.11.1)
- Resim 278-279 Kat.No.86 (Van Müz. Env.No. 11.1.76)
- Resim 280 Kat.No.87 (Malatya Müz. Env.No. 5068)
- Resim 281-282 Kat.No.88 (Elazığ Müz. Env.No. 75.8.62)
- Resim 283-284 Kat.No.89 (Elazığ Müz. Env.No. 75/8-64-A)
- Resim 285-286 Kat.No.90 (Erzurum Müz. Env.No. 382-83)
- Resim 287-288 Kat.No.91 (Van Müz. Env.No. 7.63.77)
- Resim 289 Kat.No.92 (Elazığ Müz. Env.No. 75-23-34)

- Resim 290 Kat.No.93 (Elazığ Müz. Env.No. 77/12-5)
- Resim 291-292 Kat.No.94 (Gaziantep Müz. Env.No. 3.23.93)
- Resim 293-294 Kat.No.95 (Elazığ Müz. Env.No. 76.12.45)
- Resim 295-302 Kat.No.96 (Elazığ Müz. Env.No. 76.3.1.a,b,c,d,e,f,g)
- Resim 303 Kat.No.97 (Elazığ Müz. Env.No. 76.8.6b)
- Resim 304-307 Kat.No.98 (Elazığ Müz. Env.No. 1-) 76.5.27.a 2-) 76.5.27.b)
- Resim 308-313 Kat.No.99 (Erzurum Müz. Env.No. 6.87/7.87)
- Resim 314 319 Kat.No.100 (Erzurum Müz. Env.No. 34.77)
- Resim 320-325 Kat.No.101 (Elazığ Müz. Env.No. 76.10.1a.c.ç)
- Resim 326-329 Kat.No.102 (Van Müz. Env.No. 5.83.77)
- Resim 330-331 Kat.No.103 (Van Müz. Env.No. 5.84.72)
- Resim 332-335 Kat.No.104 (Van Müz. Env.No. 7.69.70/7.69.71/7.69.72)
- Resim 336-337 Kat.No.105 (Van Müz. Env.No. 14.170.99)
- Resim 338-339 Kat.No.106 (Erzurum Müz. Env.No. 33.77)
- Resim 340-341 Kat.No.107 (Van Müz. Env.No. 5.82.77)
- Resim 342-343 Kat.No.108 (Van Müz. Env.No. 74.29.3)
- Resim 344 Kat.No.109 (Van Müz. Etütlük Malzeme)
- Resim 345 Kat.No.110 (Erzurum Müz. Env.No. 127-90)
- Resim 346 Kat.No.111 (Van Müz. Etütlük Malzeme)
- Resim 347-348 Kat.No.112 (Elazığ Müz. Env.No. 76-18-71)
- Resim 349-351 (Anzaf Kalkanı, Belli, Urartu Tanrıları, Çiz.17)
- Resim 352 (I.Argisti Levhası, Kendall, Boston, Fig.3)
- Resim 353 (I.Argisti Miğferi, Piotrovsky, Regno, Tav.XXXVIII)
- Resim 354 (I.Argisti Vazo Kapağı, Piotrovsky, Regno, Tav.XLIII)
- Resim 355-356 (II.Sarduri Kalkanı, Piotrovsky,Urartu, PL.XXXIXa,b)
- Resim 357 (II.Sarduri Miğferi, Piotrovsky, Urartu, Fig.93)
- Resim 358-359 (II.Sarduri Miğferi, Loon, Urartian Art, PL. XXIXa,b)
- Resim 360-361 (II.Sarduri Kemer, Belli-Kellner, Inschriften, Abb.1,2)
- Resim 362 (II. Rusa Kemer, Belli-Kellner, Inschriften, Abb.4)
- Resim 363 (Ayanis Tapınağı, A. Çilingiroğlu, "Teple Area" Ayanis I. Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) Fig.23)
- Resim 364 (III. Rusa Kalkanı, Akurgal, Anadolu, Lev.58a)

VII. KAYNAKÇA

- Abay, E.,** Seals and Saelings", Ayanis I, Edit.
A.Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 321-354.
- Akurgal, E.,** Urartu Medeniyeti (1959).
....., Urartäische Und Altiranische Kunstzentren
(1968).
....., Anadolu Uygarlıkları (1993).
....., Anadolu Kültür Tarihi (1998).
- Anlağan, T.,** "Sadberk Hanım Müzesi'ndeki Bir Urartu
Kemer Üzerine Gözlemler"/"An Urartu Belt in
the Sadberk Hanım Museum", Palmet II., 1998,
51-74.
- Avcı, H.,** "Nevşehir Müzesine ait bir Urartu Kemerinin
Konservasyon İşlemleri", Anadolu
Medeniyetleri Müzesi, 1993 Yıllığı, 1994, 154-
157.
- Azarpay, G.,** Urartian Art and Artifacts (1968).
- Bahseliyev, V. B.,** Serurun Arkeoloji Abideleri (1993).
- Balkan, K.,** "Patnosta Keşfedilen Urartu Tapınığı ve Urartu
Sarayı" Atatürk Konferansları I. TTK XVII/I,
1964, 235-243.
- Barnett, R. D.,** "The Excavations Of The British Museum At
Toprak Kale Near Van" Iraq XII/1, 1950, 1-43.
....., "The Excavations of The British Museum at
Toprak Kale, Near Van-Addenda", Iraq XVI/1,
1954, 3-22.
....., "Further Russian Excavations in Armenian
(1949-1953)", Iraq XXI/1, 1959, 1-19.
....., "The Urartian Cemetery At Igdyr", AS XIII,
1963, 153-198.

-, "More Addenda From Toprak Kale", AS XXII, 1972, 163-178.
- Belli, O., - Kayacıoğlu, İ. G.,** Anadolu'da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi (1993).
- Belli, O., – Kellner, H. J.,** "Urartäische Bronzegürtel Mit Inschriften", AnAr X, 1986, 317-326.
- Belli, O.,** "Urartu Sanatının Sosyo-Ekonomik Açıdan Eleştirisi Üzerine Bir Deneme", AnAr VI, 1979, 45-95.
-, "Urartu Mitolojisi Üzerine Bir Deneme", AnAr VII, 1979 (1981) 61-79.
-, "Urartular'da Hayat Ağacı İnancı", AnAr VIII, 1980 (1982) 237-246.
-, "Urartu Kralı İspuini'ye Ait Çiviyazılı Ve Resimli Tunç Eserler", AnAr IX, 1983, 325-357.
-, "Demir Metalurjisinin Araştırılması", AST III, 1985, 365-378.
-, "Doğu Anadolu Bölgesinde Antik Demir Metalurjisinin Araştırılması" AST III, 1985, 365-378.
-, "Ore Deposits and Mining in Eastern Anatolia in the Urartian Period: Silver, Copper and Iron", Urartu A Metalworking Center in The First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 16-43.
-, "Eskiçağ ve Ortaçağ Doğu Anadolu Bölgesinde Bulunan Önemli Bronz Atölyeler", Semavi Eyice'ye Armağan (1993) 79-96.
-, "Der Bronzegürtel Des Königs Rusa in Malatya Museum", Akurgal'a Armağan/Festschrift Akurgal,

-, Anadolu/Anatolia, XXIII, Edit. C. Bayburtluoğlu, 1997, 293-297.
-, "Doğu Anadolu Bölgesi'nde Keşfedilen Urartu Barajlarına Toplu Bir Bakış", Belleten 60, 1997, 631-680.
-, Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları (1998).
-, "1997 Yılı Aşağı ve Yukarı Anzaf Kaleleri Kazısı", 20. KST I, 1999, 507-525.
-, "Eskiçağ Dünyasının En Büyük Madenci Krallığı: Urartular", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (2000) 371-378.
-, "Giyimli (Hırkanis) Kazısı", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (2000) 228-231.
- Beyoğlu, İ. H.,** "Malatya Müzesinde Bulunan İki Urartu Kemer Parçası" Arkeoloji 12/13, 1981, 3-5.
- Bilgiç, E., - Öğün, B.,** "Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları 1972", TAD XXX/1, 1974, 31-35.
- Boysal, Y.,** "Toprakkale'de Yeni Yapılan Kazılarda Ele Geçen Bir Urartu Kalkanı", TTK, IX/VI, 1967, 71-75.
- Burney, A. C., - Lawson, G. R. J.,** "Urartian Reliefs At Adilcevaz, On Lake Van, And Rock Relief From The Karasu, Near Birecik", AS VIII, 1958, 211-218.
- Calmeyer, P.,- Seidl, U.,** "Eine Frühurartäische Siegesdarstellung", AS XXXIII, 1983, 103-114.
- Calmeyer, P.,** "Helmets and Quivers", Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 123-133.
-, "Ikonographie und Stil urartäischer Bildwerke", Urartu Ein wiederentdeckter Rivale Assyriens, (1976), 45-52.

-, "Some Remarks On Iconography", Urartu A Metal Working Center in the First Millenium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 312-319.
-, "Some Remarks On Iconography", Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit.R. Merhav (1991) 311-318.
- Canby, J. V., "Decorated Garments In Arhumarpal's Sculpture", Iraq XXXIII/1, 1971, 31-51.
- Culican, W.,- Zimmer, J., "Decorated Belts from Iran And the Cuacacus", Iranica Antiqua XXII, 1987, 159-199.
- Curtis, J., "Urartian Bronze Belts", Zeitschrift Für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie 86, 1996, 118-136.
- Çevik, Ö., "Two Decorated Belts From Van Regional Museum", Abr-Nahrain 34, 1996-1997, 30-41.
- Çilingiroğlu, A., - Derin, Z., "Van-Dilkaya Kazısı, 1990", XIII. KST I (1991) 403-422.
- Çilingiroğlu, A., - Salvini, M., "The Historical Background of Ayanis" Ayanis I, Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 15-24.
- Çilingiroğlu, A., "Gaziantep Müzesi'ndeki Bir Urartu Kemer", AnAr VII, 1979, (1981), 49-55.
-, "Van-Dilkaya Höyüğü Kazısı", IX KST I, 1987, 229-247.
-, "Van-Dilkaya Höyüğü 1987 Kazısı", X KST I, 1988, 261-272.
-, "Van-Dilkaya Höyüğü Kazıları, 1988" XI KST I, 1989, 249-257.
-, "Bir Urartu Kemer Parçası Üzerindeki 'Ziyafet Sahnesi'" Erol Atalay Memorial, Edit. H. Malay, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi I, 1991, 15-21.

-,
 "The Early Iron Age at Dilkaya", Edit. A. Çilingiroğlu-D. French, *Anatolian Iron Ages II*, 1991, 29-38.
-,
 "Van-Dilkaya Höyüğü Kazıları Kapanış", XIV. KST I, 1992, 469-491.
-,
 Urartu Tarihi (1994).
-,
 "Decorated Stone Vessels From the Urartian Fortress of Ayanis" *Tel Aviv* 21/1, 1994 68-76.
-,
 "Urartu'da Az Bilinen Bir Sanat Dalı, Bezemeli Taş Kaplar", *AnAr XIV*, 1996, 183-195.
-,
 Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı (1997).
-,
 "Ayanis Kalesi Kazıları", 21. KST/I, 1998, 397-408.
-,
 "Temple Area", Ayanis I, Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 37-65.
- Darga, A. M.,**
 "Boğazköy-Hattusa Kral Kapısındaki Tanrı'nın Adı ve Tanılanması Hakkında bir Deneme", *AnAr VI.*, 1979, 145-163,
-,
 Hitit Sanatı (1992).
- Derin, Z.,- Çilingiroğlu, A.,**
 "Armour And Weapons" Ayanis I, Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 155-187.
- Dinçol, A.,**
 Anadolu Uygarlıkları I, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi (1982).
- Dussaud, R.,**
 "Ceinture En Bronze Du Louristan Avec Scènes De Chasse", *Syria, Revue D'art Oriental Et D'archéologie XV*, 1934, 187-198.
-,
 "Anciens Bronzes Du Louristan Et Cultes Iraniens", *Syria, Revue D'art Oriental Et D'archéologie XXVI*, 1949, 196-217.
- Egg, M., – Pare, C.,**
 "Das Königreich Urartu", *Die Metallzeiten in Europa Und im Vorderen Orient* (1995) 126-134.

- Emre, K.- Çınaroğlu, A.,** "A Grup of Metal Vessels From Kınık-Kastamonu", Aspects of Art And Iconography: Anatolia And Its Neighbors, Studies In Honor Of Nimet Özgüç, Edit. M. J. Mellink-E. Porada-T. Özgüç (1993) 675-714.
- Emre, K.,** Anadolu Kurşun Figürinleri ve Taş Kalıpları (1971).
- Ertman, E. L.,** "An Urartian Belt and Other Unpubhlshed Objects From A Private Collection" Anatolian Iron Ages 3, 1994, 63-74.
- Erzen, A.,** "Untersuchungen In Der Urartäischen Stadt Toprakkale Bei Van in Den Jahren 1959-1961" Archäologischer Anzeiger 2, 1962, 383-414.
-, "Giyimli Bronz Definesi ve Giyimli Kazısı", Belleten XXXVIII/150, 1974, 191-213.
-, "Van Bölgesinde Yeni Urartu Araştırmaları (1974'ten 1976'ya Kadar)", TTK VIII/I, 1976, 151-262.
-, Çavuştepe I (1978).
-, "Çavuştepe (1961-1986)", Arkeoloji ve Sanat 34/35, 1986, 6-12.
-, Doğu Anadolu ve Urartular, (1992).
- Frankel, D.,** The Ancient Kingdom Of Urartu (1979).
- Gençer, N.,** İzmir Müzesi'ndeki Urartu Kemerleri (Baskı Tarihi Yok)
- Godard, A.,** "Le Trésor de Ziwiyé", Syria, Revue D'art Oriental Et D'archéologie XXVIII, 1951, 287-289.
- Gunter, A.,** "Representations of Urartian and Western Iranian Fortress Architecture in the Assyrian Reliefs", Iran XX, 1982, 103-112.

- Güner, Y.,** "İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Bulunan Bir Urartu Bakracı", İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı 17/Annual Of The Archaeological Museums Of İstanbul 17, 2001, 227-231.
- Güney, O. R.,** Hititler (2001).
- Hamilton, R. W.,** "The Decorated Bronze Strip From Gushchi", AS XV, 1965, 41-51.
- Hanfmann, G. M. A.,** "Four Urartian Bulls' Heads" AS VI, 1956, 205-213.
- Herzfeld, E.,** "Die Kunst Des Zweiten Jahrtausends in Vorderasien (I. Teil)", AMI VIII/37, 1936, 103-160.
- "Die Kunst Des Zweiten Jahrtausends in Vorderasien (I. Teil), An Die Mesopotamische Gruppe Anzugliedernde Siegel ", AMI IX, 1938, 1-87.
- Hoffmann, H.,** "An Urartian Decorated Bronze Strip From Diyarbakir" Studies Presented to George M. A. Hanfmann, Edit. D. G. Mitten, J. G. Pedley, J. A. Scott, Fogg Art Museum, Harvard University Monographs in art and Archaeology II, 1971, 69-77.
- Işık, C.,** "Neue Beobachtungen Zur Darstellung Von Kultszenen Auf Urartäischen Rollstempelsiegeln", Jahrbuch Des Deutschen Archäologischen Instituts 101, 1986, 1-22.
- İlslı, A.,** "A Hittite Statue Found In the Area of Ahurhisar" Aspects of Art And Iconography: Anatolia And Its Neighbors, Studies In Honor Of Nimet Özgüç, Edit. M. J. Mellink-E. Porda-T. Özgüç, (1993), 302-308.

Kantor, H. J.,

"A Fragment Of A Gold Appliqué From Zıwiye And Some Remarks On The Artistic Traditions Of Armenia And Iran During The Early First Millennium B.C.", *Jornal Of Near Eastern Studies* XIX/1, 1960, 1-14.

Karaosmanoğlu, M.,

Urartular'da Metal-Fildişi-Taş işlemeciliği, (Atatürk Ün. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Ön Çalışması) (1981).

.....,

"Suçatı Urartu Kemer", *Belleten* LV/214, 1991, 595-603.

Kayacıoğlu, İ. G.,

"Bakır Kap Yapım Teknikleri ; I Dövme Tekniği" *Folklor ve Etnografya Araştırmaları* (1984) 219-225.

Kellner, H. J.,

"Ein Datierter Silberfund Aus Urartu", *Anadolu'Anatolia* XIX, 1975/1976, 57-67.

.....,

"Bronzene Weihe-und Votivgaben", *Urartu Ein Wiederentdeckter Rivale Assyriens* (1976) 53-60.

.....,

"Pectorale Aus Urartu", *Belleten* XLI/163, 1977, 481-486.

.....,

"Gedanken Zu Den Bronzenen Blechvotiven in Urartu", *AMI* 15, 1982, 79-95.

.....,

"Ergänzungen Zu Den Blechvotiven in Urartu", *AMI* 16, 1983, 133-140.

.....,

"Votives From Urartu", *IX TTK*, 1986, 311-315.

.....,

"Gürtel in Urartu", *X. TTK*, 1986, 153-168.

.....,

"Datierungsfragen zu Urartu", *Skythika* 98, 1987, 19-24.

.....,

"Grouping and Dating of Bronze Belts", *Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.*, Edit. R. Merhav (1991) 142-161.

-, "Medallions and Rectorals", Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 164-170.
-, "Votive Plaques", Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 286-300.
-, Gürtelbleche Aus Urartu (1991).
- Kendall, T.,** "Urartian Art in Boston: Two Bronze Belts and A Mirror", Boston Museum Bulletin 75, 1977, 27-57.
- Kinal, F.,** Eski Anadolu Tarihi, Ankara (1987).
- Kleiss, W.,** "Darstellungen Urartäischer Architektur", AMI 15, 1982, 53-77.
- Kroll, S.,** Archaeologie entdeckt Geschichte Urartu Das Reich am Ararat (1979).
- Kyrieleis, H.,** "Zum Orientalischen Kesselschmuck", Verlag Des Kunstgeschichtlichen Seminars (1967) 1-25.
- Layard, A. H.,** Ninova ve Kaltınları (Çev. Z. Avşar) (2000).
- Lorenz, T.,** "Urartäischer Bronzegurt im Martin Von Wagner-Museum Der Universität Würzburg", Archäologischer Anzeiger I, 1984, 1-11.
- Merhav, R.,** "Ceremonial and Evryday Use of the Bucket in Mesopotamia and Neighbouring Lands", Reprinted From The Israel Museum 11, 1976, 67-81.
-, "Architectural Elements: Functional and Symbolic", Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991), 302-309.
-, "Cauldrons and Their Stands", Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R. Merhav (1991) 226-243.

- "Chariot Accessories", *Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.*, Edit. R. Merhav (1991) 53-78.
-, "Everyday and Ceremonial Utensils", *Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.*, Edit. R. Merhav (1991) 200-213.
-, "Pairing and Grouping of Chariot and Horse Fittings", *Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.*, Edit. R. Merhav (1991) 97-113.
-, "Shields", *Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.*, Edit. R. Merhav (1991) 134-139.
-, "Thrones, Footrests, and Tables", *Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E.*, Edit. R. Merhav (1991) 246-262.
- Meuszynski, J.,** "The Throne-Room of Assur-nasir-pali II. (Room B in the North-West Palace at Nimrud)" *Zeitschrift Für Assyriologies* 64/ 1, 1975, 51-73.
-, "Die Reliefs Von Assurnariapli II. Die Sammlungen Ausserhalb Des Irak", *Archäologischer Anzeiger* 4, 1976, 424-480.
- Moorey, P. R. S.,** *Ancient Dersian Bronzes In The Adam Collection* (1974).
-, "Some Ancient Metal Belts: Their Antecedents and Relativas", *Iran, Journal of the British Institüte of Persian Studies* V, 1967, 83-102.
- Moortgat-Correns, U.,** "Zum Siegel Assyrischen Königin Rimeni", *AnAr* X, 1986, 253-268.

Muscarella, O.W.,

"Belt", *Ancient Art The Norbert Schimmel Collection*, Edit. O.W.Muscarella (1974)133-137.

.....,

"578. Belt Fragment, 579 Belt Fragments", *Bronze And Iron, Ancient Near Eastern Artifacts In The Metropolitan Museum Of Art* (1988) 433-438.

.....,

Bronze And Iron Ancient Near Eastern Artifacts in The Metropolitan Museum Of Art (1988).

Naumann, R.,

Eski Anadolu Mimarlığı (1991).

Overlaet, B. J.,

"A Transcaucasian Belt With A Quadriga Representation" *Iranica Antiqua XVIII*, 1983, 110-117.

Ögün, B.,

"Die Urartäischen Gräber in Der Gegend Von Adilcevaz Und Patnos", *The Proceeding of the Xth International Congress of Classical Archaeology IX*, 1973, 61-67.

.....,

"Urartu Halk Mezarları", *AÜDTCFY. No.239 Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı*, 1974, 443-471.

.....,

"Türkiye'de Eski Eser Kaçakçılığı, Turizm ve Arkeolojik Kazılar", *AÜDTCF 50. Yıl Konferansları*, 1976, 1-10.

Özgüç, N.,

"The Decorated Bronze Strip and Plaques From Altıntepe", *Mansel'e Armağan/Melanges Mansel, II. VII/60, TTK*, (1974), 847-860.

Özgüç, T.,- Akok, M.,

"Anıt- Kabir Alanında yapılan Tümülüs Kazıları", *Belleten XI*, 1947, 27-64.

.....,

"Recent Excavations at the Urartian Capital Tuşpa", *Tel Aviv 21*, 1994, 22-27.

- Özgüç, T.,** "Altıntepe Kazıları", Belleten XXV/98, 1961, 253-280.
-, Altıntepe I. (1966).
-, Altıntepe II. (1969).
-, "Jewellery, Gold Votive Plaques and A Silver Belt From Altıntepe" AS XXXIII, 1983, 33-37.
-, İnandiktepe (1988).
- Özgünel, C.,** "Urartu Kemer Parçaları Üzerine Bir Tanıtım" Belleten L/197, 1986, 403-412.
- Parrot, A.,** Assur (1961).
- Piotrovskiy, B. B.,** "Urartu Dini", AÜDTCFD, C.23/1-4, 1965, 37-48.
-, Il Regno Di Van Urartu (1966).
-, Urartu (1969).
-, Karmir-Blur (1970).
-, Urartu, The Kingdom of Van and its Art (1976).
- Reindell, I.,** "Conservation of Bronzes and Technical Remarks", Ayanis I, Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 381-390.
- Roaf, M.,** Mezopotamya ve Eski Yakındoğu, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi 9, (Çev.Z. Kılıç) (1996).
- Ruder, A., - Merhav, R.,** "Technologies of Production of Metal Artifacts in the Urartu Culture", Urartu A Metalworking Center in the First Millennium B.C.E, Edit. R. Merhav (1991) 334-354.
- Sağlamtimur, H.- Kozbe, G.-Çevik, Ö.,** "Small Finds", Ayanis I, Edit. A. Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 219-250.
- Salvatori, S.,** "An Urartian Bronze Strip in a Private Collection", East end West 26/1-2, 1976, 97-108.

Salvini, M.,

.....,

Geschichte Und Kultur Der Urartäer (1995).

"Inscriptions on Clay", Ayanis I, Edit. A.

Çilingiroğlu-M. Salvini (2001) 279-320.

Schauensee, M. de.,

"Northwest Iran as a Bronzeworking Center:

The View from Hasanlu", Bronzeworking

Centres of Western Asia C.1000-539 B.C.,

Edit. J. Curtis, (1988) 45-63.

Seidl, U., – Calmeyer, P.,

"Gušči", Reallexikon Der Assyriologie Und

Vorderasiatischen Archäologie, 1971, 705-707.

Seidl, U.,

"Torschützende Genien in Urartu", AMI VII,

1975, 115-119.

.....,

"Urartäische Glyptik", Urartu Ein

wiederentdeckter Rivale Assyriens 1976 61-64.

.....,

"Zu Einem Pferde-Pektorale Des Ispuini",

AnAr X, 1986, 309-314.

.....,

"Urartu as a Bronzeworking Centre"

Bronzeworking Centres of Western Asia

C.1000-539 B.C, Edit. J.Curtis (1988) 169-175.

.....,

"Arm Guards", Urartu A Metalworking Center

in the First Millennium B.C.E., Edit. R.

Merhav (1991) 116-122.

.....,

"Horse Trappings", Urartu A Metalworking

Center in the First Millennium B.C.E., Edit. R.

Merhav (1991) 79-96.

.....,

"Ein Urartäischer Dämonenkampf", Acta

Praehistorica et Archaeologica 24, 1992, 143-

157.

.....,

"Urartäische Bauskulpturen", Aspects Of Art

And Iconography: Anatolian And Its

Neighbors, Studies In Honor Of Nimet Özgüç

Edit. M. J. Mellink-E. Porada-T. Özgüç (1993)

557-564.

-

Sevin, V., - Özşirat, A.,

Sevin, V., – Kavaklı, E.,

Sevin, V. – Özşirat, A. – Kavaklı, E.,

Sevin, V.,

- "Der Thron Von Toprakkale Ein Neuer Rekonstruktionsversuch" AMI 27, 1994, 67-84.
- "Ein Marmorsockel Aus Toprakkale", Studi Micenei Ed Egeo-Anatolici XLII/1, 2000, 103-124.
- "Siegelabdrücke auf Tonverschlüssen aus Toprakkale", Beiträge zur Vorderasiatischen Archäologie Winfried Orthmann Gewidmet, 2001, 446-455.
- "Anadolu'da Yeni Bir Uygarlık Hakkari Stelleri: Hıbuşkia Prensleri", Arkeoloji ve Sanat 87, 1998, 6-9.
- "Van-Altıntepe Kazıları", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (2000) 217-222.
- "Van-Karagündüz Kazıları", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (2000) 168-174.
- "Van-Karagündüz Erken Demir Çağı Nekropolü Kurtarma Kazıları 1992-93", XVI. KST I, 1994, 331-350
- Bir Erken Demir Çağ Nekropolü Van/Karagündüz (1996).
- "Van-Karagündüz Erken Demir Çağı Nekropolü", Belleten 227, 1996, 1-20.
- "1997-98 Van/Altıntepe Urartu Nekropolü Kazıları", 21. KST/1, 1999, 421-434.
- "1997-1999 Hakkari Kazıları" 22. KST/1, 2001, 355-368.
- "Urartu Mezar Mimarisine Yeni Katkılar", AnAr. X, 1986, 329-350.
- Yeni Assur Sanatı I Mimarlık (1991).

-, "An Urartian Lion From Gevaş, Van", Aspects Of Art And Iconography: Anatolian And Its Neighbors, Studies In Honor Of Nimet Özgüç Edit.M. J. Mellink-E. Porada-T. Özgüç (1993) 565-567.
-, "The Origins of the Urartians in the Light of the Van/Karagündüz Excavations", A. Çilingiroğlu-R. J. Matthews, Anatolian Iron Ages 4, 1997, 159-164.
-, "Hakkari'nin Çıplak Kralları" Atlas Dergisi 79, 1999, 75-80.
- Tanabe, K.-Hori, A.-Hayashi, T.-Miyashita, S.-Ishida, K.,** Studies In The Urartian Bronze Objects From Japanese Collections 1, IV (1982).
- Tarhan, M. T., – Sevin, V.,** "İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Urartu Bronz At-Koşum Parçaları" İst. Üniv. Ed. Fak. Tarih Enstitüsü Derisi 6, 1975, 45-62.
- Tarhan, M. T.,** "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları", KST X/1, 1988, 369-428.
-, "Sevgili Hocam Prof. Dr. Afif Erzen", Prof. Dr. Afif Erzen'e Armağan, AnAr XIV, 1996, 1-20.
- Taşyürek, O. A.,** "Gaziantep Müzesi'ndeki Bronz Urartu Miğferi"/"The Bronze Urartian Helmet in the Gaziantep Museum", TAD XXI/1, 1974, 179-181.
-, "Adana Bölge Müzesi'ndeki Karahasan Bronz Urartu Kemer"/"The Karahasan Bronze Urartian Belt in The Adana Regional Museum", Anadolu/Anatolia XVII, 1973 (1975) 197-205.

-
"Adana Bölge Müzesi'ndeki Urartu Süs
Eşyaları ve Delici Aletler", TAD XXII/2,
1975, 141-150.
-
Adana Bölge Müzesi'ndeki Urartu Kemerleri-
The Urartian Belts In The Adana Regional
Museum (1975).
-
"Adana Bölge ve Gaziantep Müzelerindeki
Urartu Heykelcik ve Madeni Kapları", TAD
XXII/2, 1976, 101-115.
-
"The Urartian Bronze Hoard From Giyimli"
Expedition The Magazine of Archaeology
/Anthropology 19/4, 1977, 12-20.
-
"Adana Bölge Müzesi'ndeki "Dedeli" Bronz
Urartu Kemer", TAD XXIV/2, 1977, 153-164.
-
"Ein Kaukasischer Gürtel in Adana", AMI 10,
1977, 119-123.
-
"Giyimli (Hırkanis) Adak Levhalarından
Örnekler", Belleten XLII/166, 1978, 201-234.
-
"Eine aus Giyimli Stammende Weihplatte",
Zeitschrift Für Assyriologie 69/II, 1979, 244-
257.
- Ulusman L.,**
Van Loon, M. N.,
.....
"Urartu Kemerleri", Mozaik 15/2, 1996, 44-47.
Urartian Art (1966).
-
"The Place Of Urartu in First-Millennium B.C.
Trade", Iraq XXXIX/2, 1977, 229-232.
- Wartke, R. B.,**
.....
Urartu Das Reich Am Ararat (1993).
-
"Toprakkale Untersuchungen zu den
Metallobjekten im Vorderasiatischen Museum
zu Berlin" Schriften Zur Geschichte Und
Kultur Des Alten Orients 22, 1990, 75-78.

Yaylalı, S.,

Erzurum Müzesi'ndeki Urartu Bronz Kemerleri
(Atatürk Üniv. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış
Yük. Lis. Tez.) (1986).

Yıldırım, R.,

Urartu İğneleri (1989).

.....,

"Urartian Belt Fragments From Burmageçit,
now on Display in Elazığ Museum" natolian
Iron Ages II, Edit. A. Çilingiroğlu-D. H.
French, 1991, 131-149.

Yıldırım, T.,

"M.Ö.II. Bin'de Anadolu Metal Kemerleri",
AÜDTCFD XXXVII/1-2, 1995, 675-683.

LEVHALAR

ZAMAN DİZİN																															
GENİŞ KEMERLER	KATALOG NO:																														
	Kült ve Merasım Sahneli Bezemeliler	1, 2			3, 4																								*		
	Av ve Savaş Sahneli Bezemeliler				5, 6, 7, 8							9, 10, 11, 12																			
	Karışık Yaratık Bezemeliler				13			14			15																				
	Hayvan Bezemeliler				16, 17						18																				
	Kabarık Nokta Bezemeliler							19, 20, 21																							
	Tomurcuk Bezemeliler							22, 23																							
	Spiral Bezemeliler										25																				
	Zikzak Bezemeliler										26, 27																				
	Diğer Bezemeliler							28, 29, 30																							
ORTA GENİSLİKTEKİ KEMERLER	Tek Kuşaklı Bezemeliler Süslemesiz Av Sahneleri										31			32			33														
	Tek Kuşaklı Bezemeliler Süslmeli Av Sahneleri													34																	
	Tek Kuşaklı Bezemeliler Süslmeli Av Sahneleri													35						36, 37, 38, 39			40, 41, 42, 43, 44,								
	Karışık Figür Süslemeliler																			45			46, 47, 48, 49, 50			51, 52					
	Çok Kuşaklı Bezemeliler Süslmeli Av Sahneleri																			53, 54, 55, 56, 57, 58			59, 60, 61			62			63, 64		
	Çok Kuşaklı Bezemeliler Karışık Figür Süslemeliler																			65			66, 67			68			69, 70, 71		
	Konu Sahneli Bezemeliler																			72											
	Diagonal Bezemeliler																			73								74			
	Dama Tahtası Bezemeliler																			75			76								

ZAMAN DİZİN

KATALOG NO:

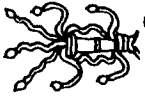
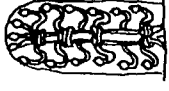
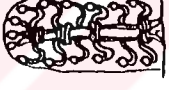
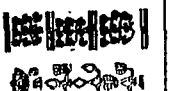
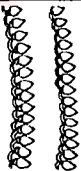
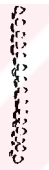
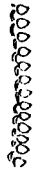
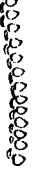
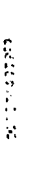
GENİŞ KEMERLER

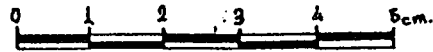
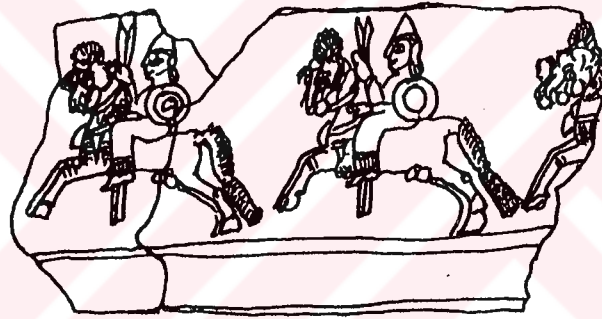
ORTA GENİSLİKTEKİ KEMERLER

DAR KEMERLER

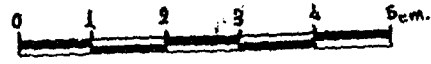
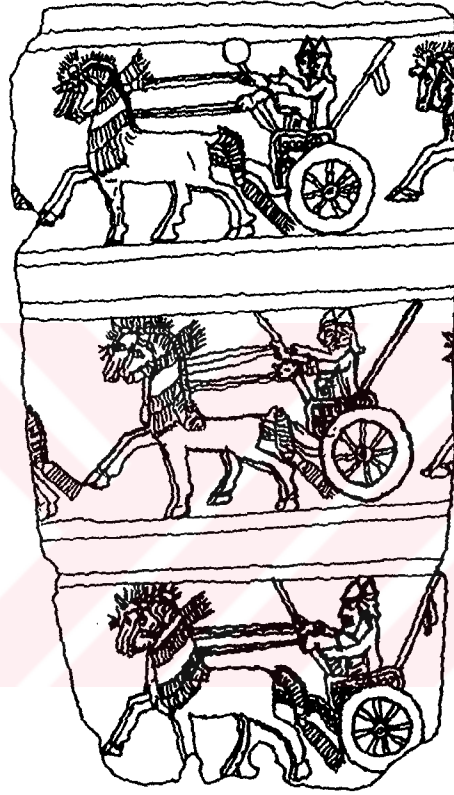
Kült ve Merasım Sahneli Bezemeliler	1, 2	3, 4																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																										
-------------------------------------	------	------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

TABLO 2

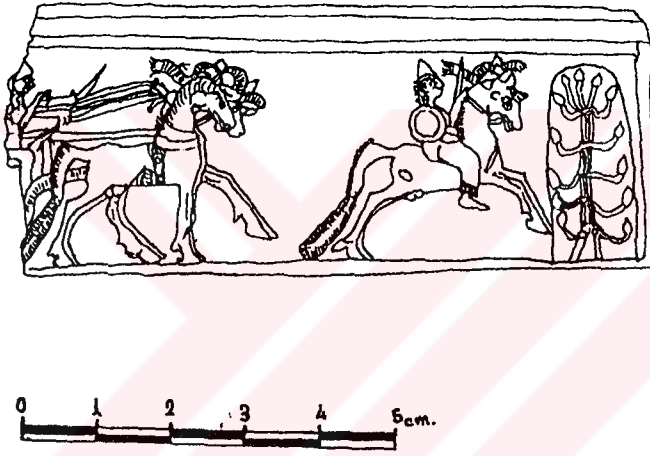
KEMERLER ÜZERİNDEKİ BAZI BEZEME ELEMANLARININ KRONOLOJİK DİZİLİŞİ									
ASLANLAR									
BOĞALAR									
HAYAT AĞAÇLARI									
TOMURCUK DİZİLERİ									
DOLDURMA ROZETLERİ									
M.Ö. 800	775	750	725	700	675	650	625	600	

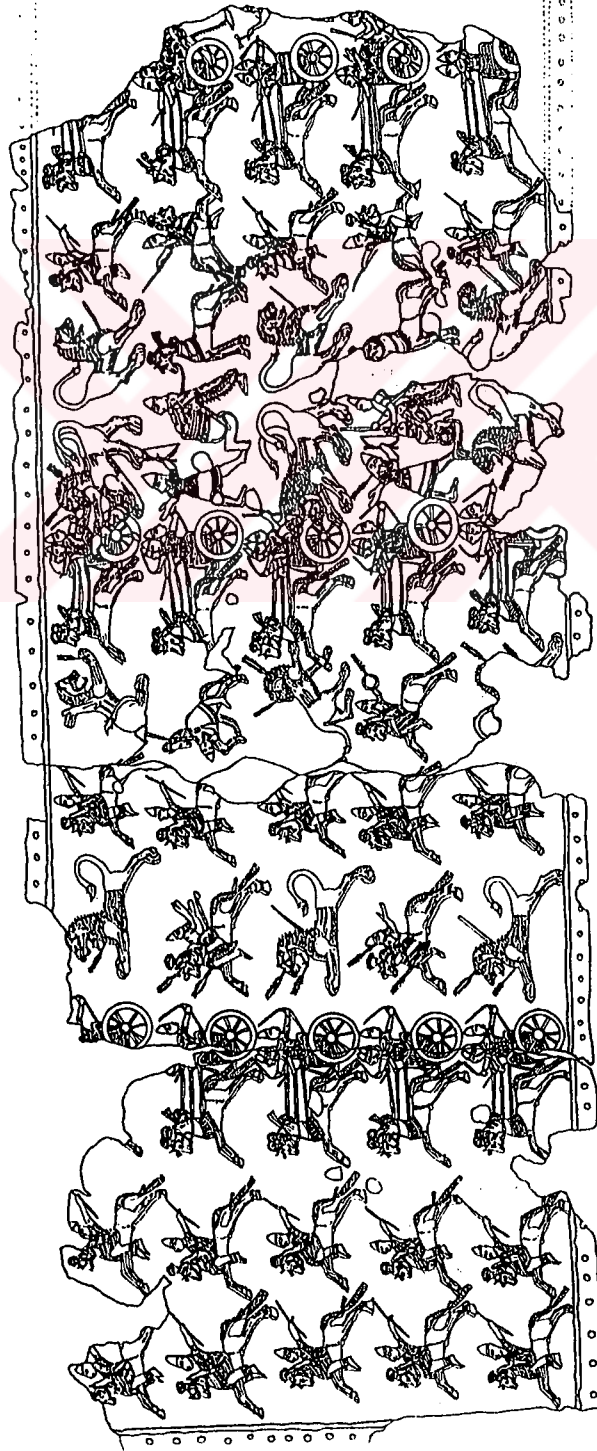
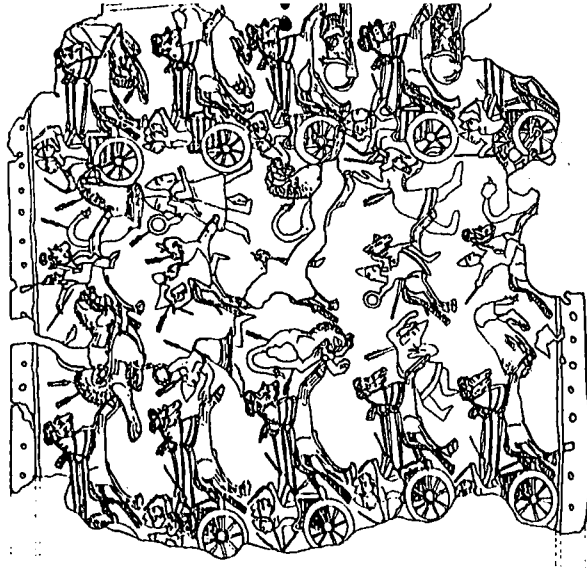
Kat. No.2

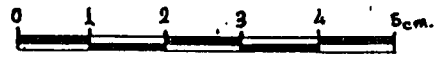
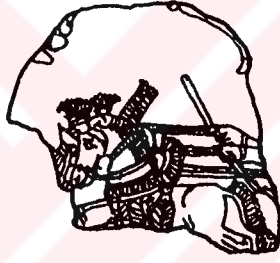
Kat. No.3

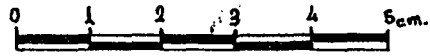
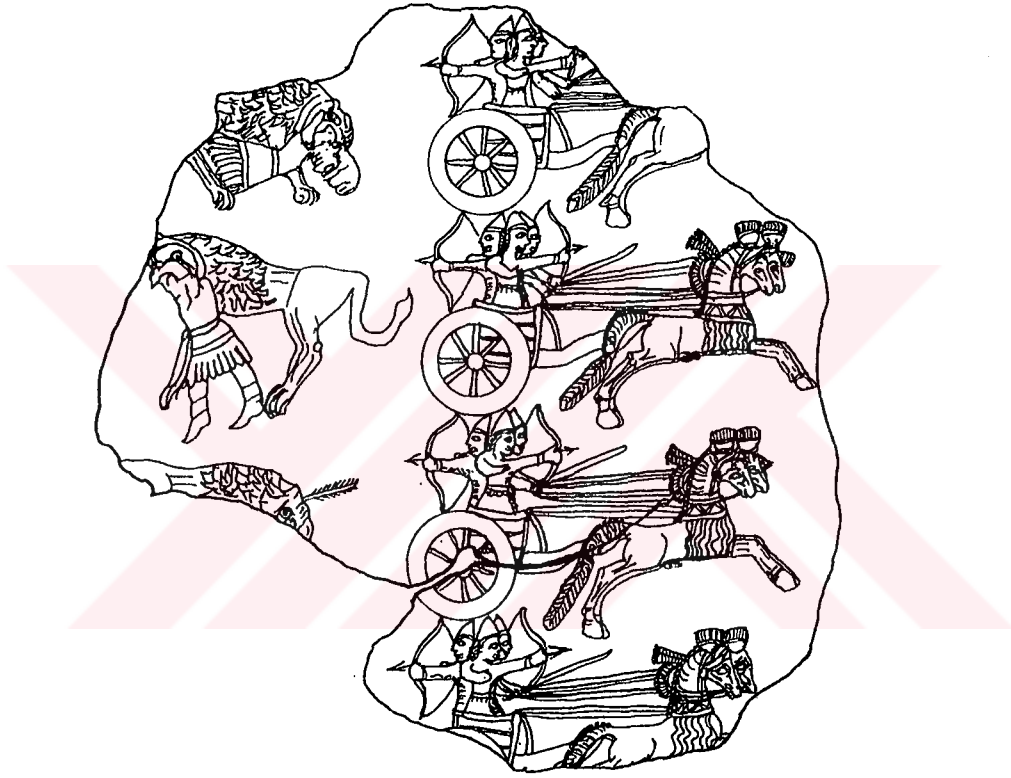
Kat. No.4

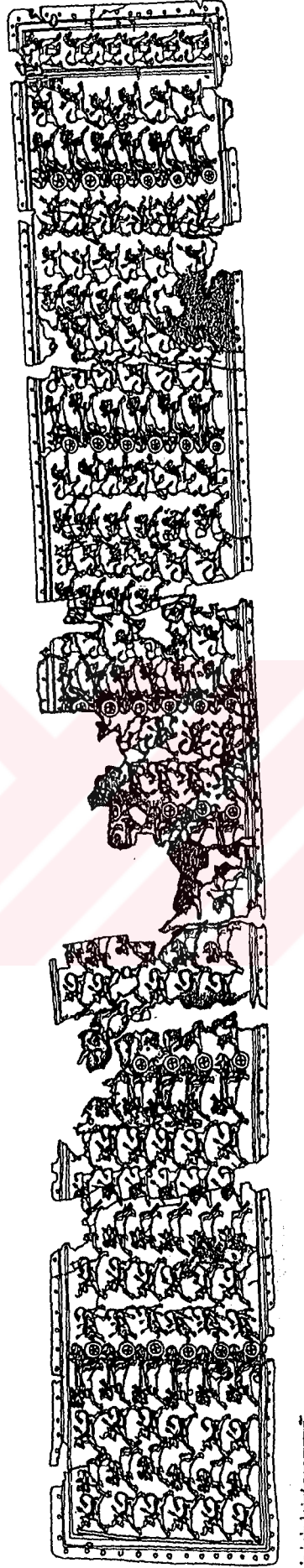
Kat. No.5

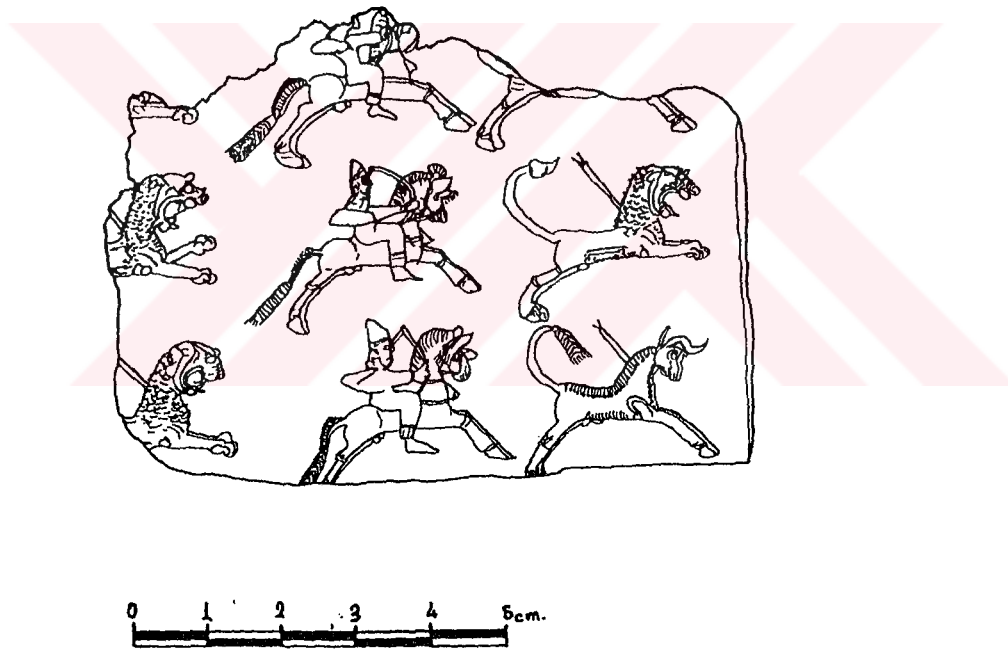
Kat. No.7

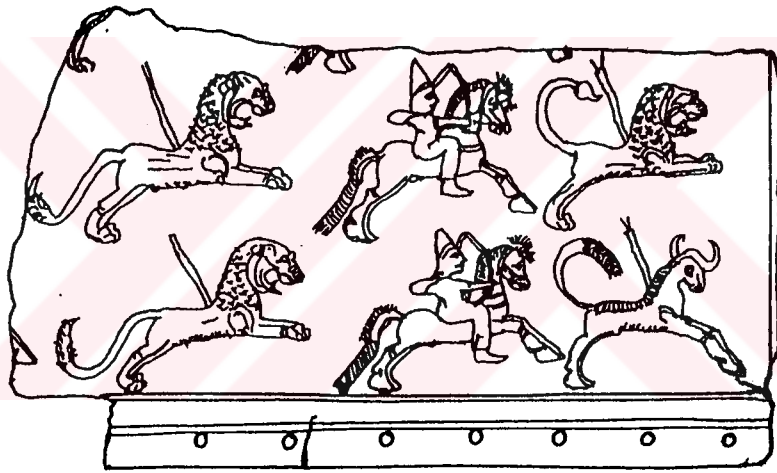
Kat. No.8

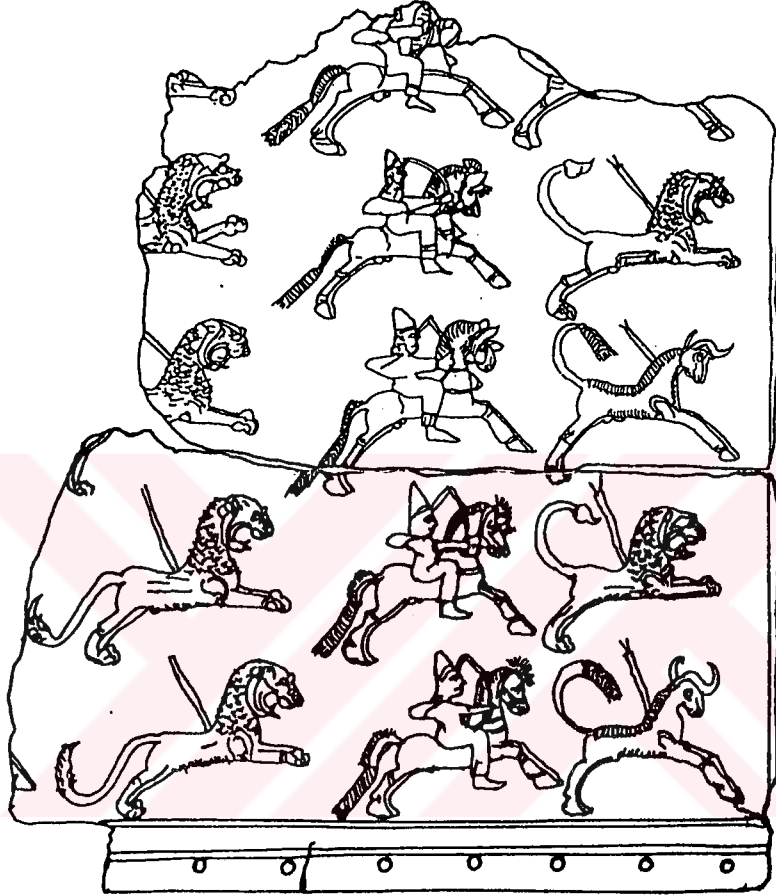
Kat. No.9

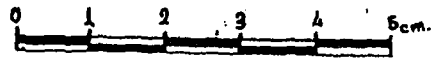
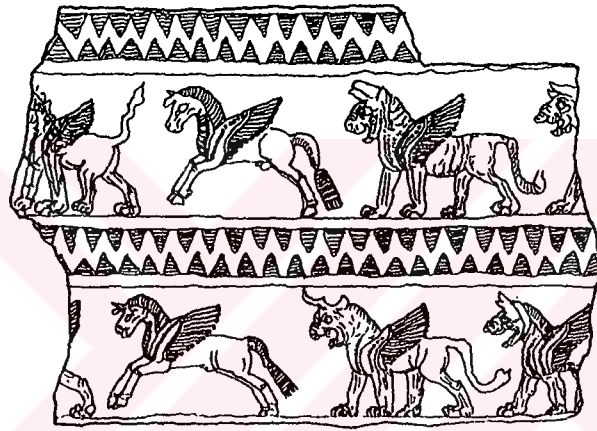
Kat. No.10

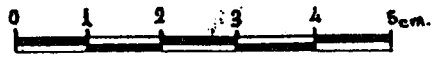
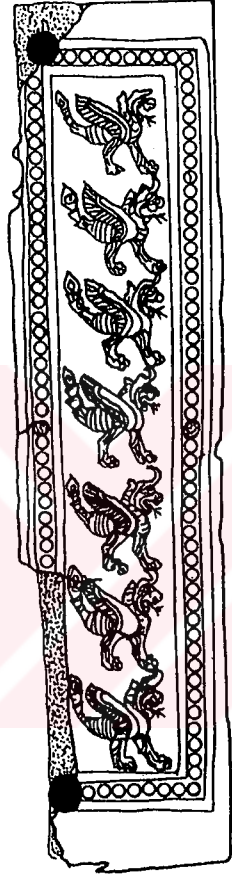
Kat. No.11

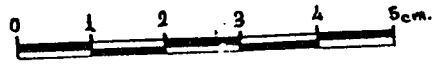
Kat. No.10-11

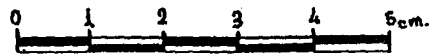
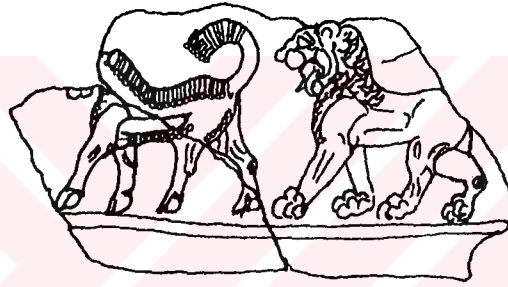
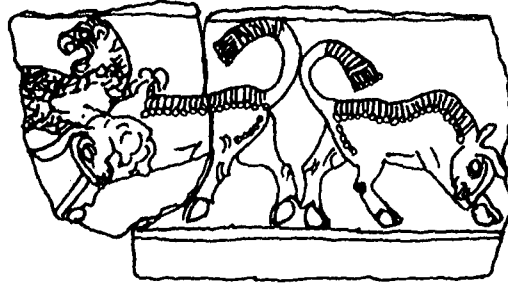
Kat. No.13

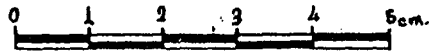
Kat. No.14

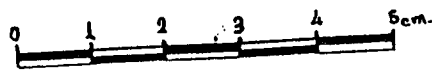
Kat. No.15

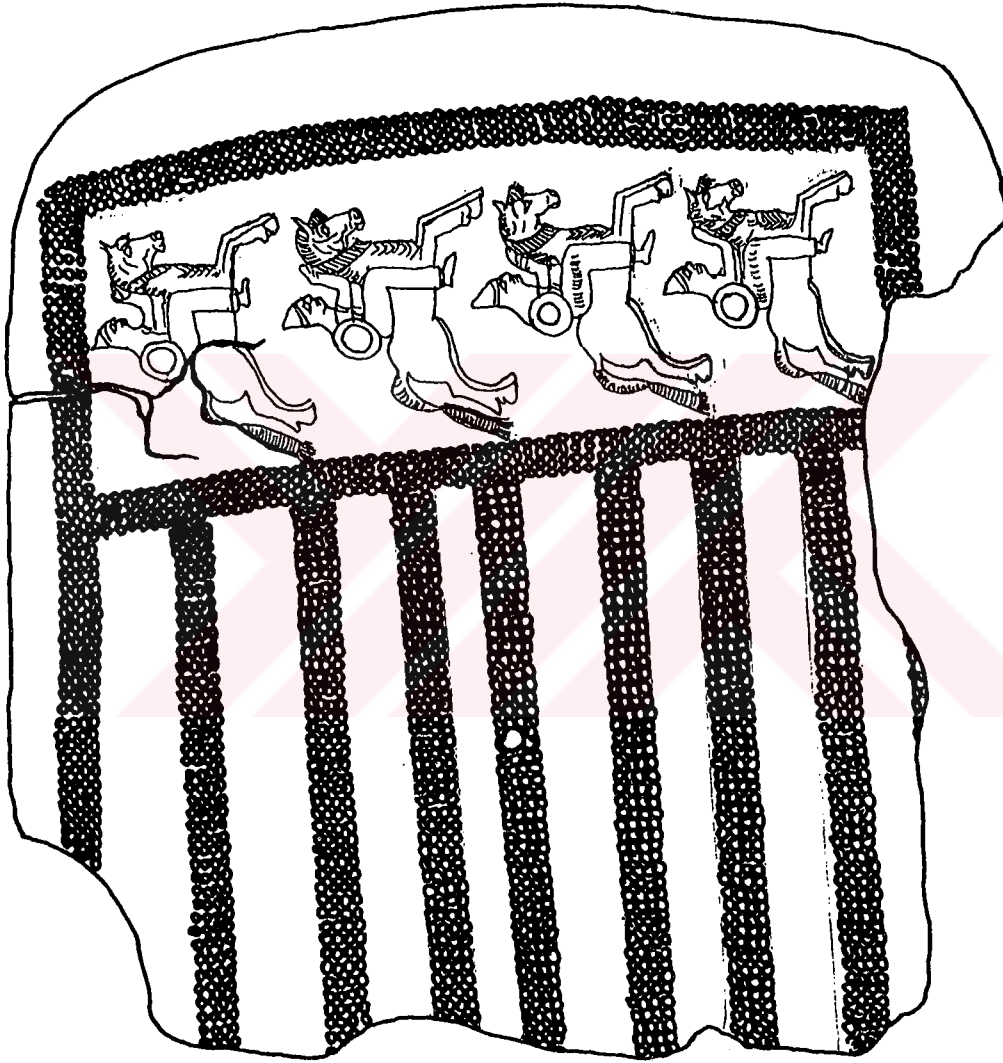
Kat. No.16

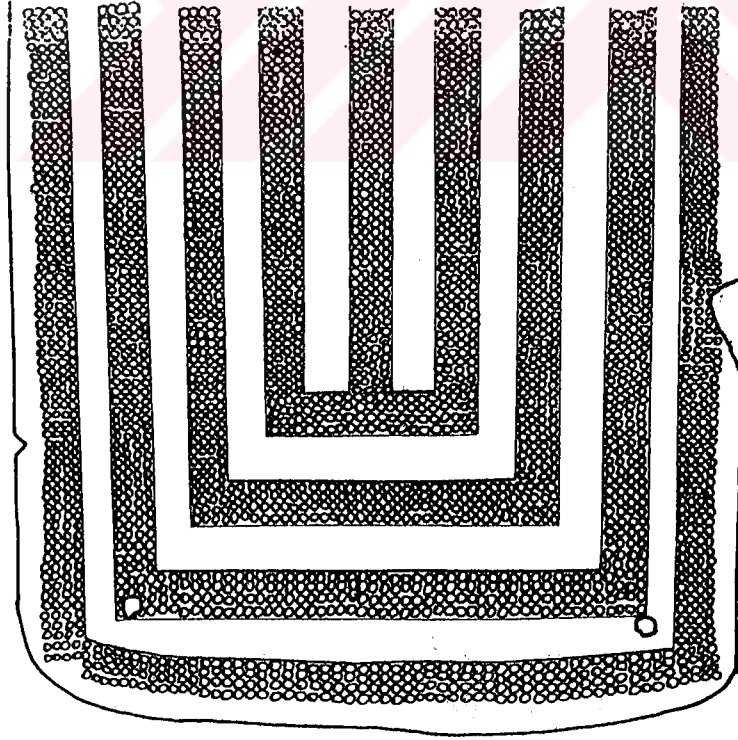
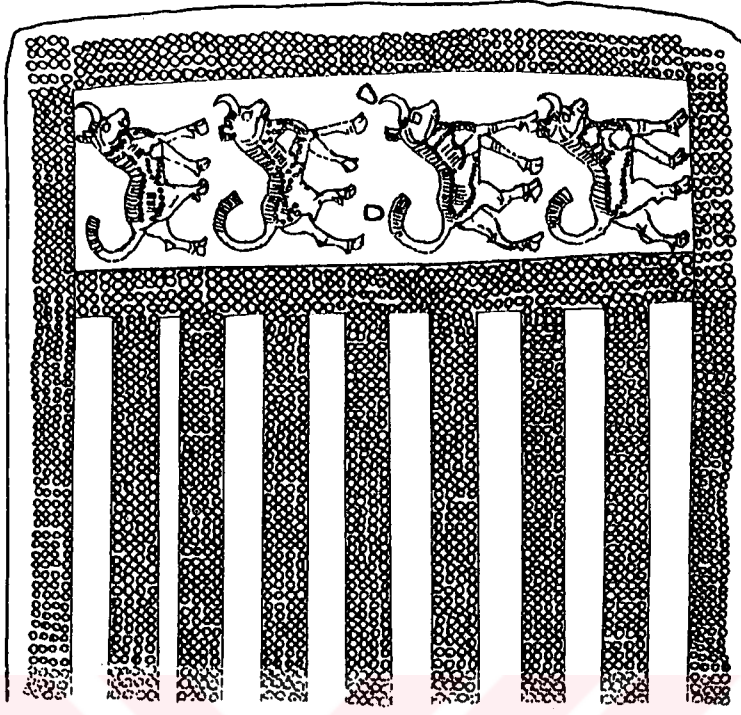
Kat. No.17

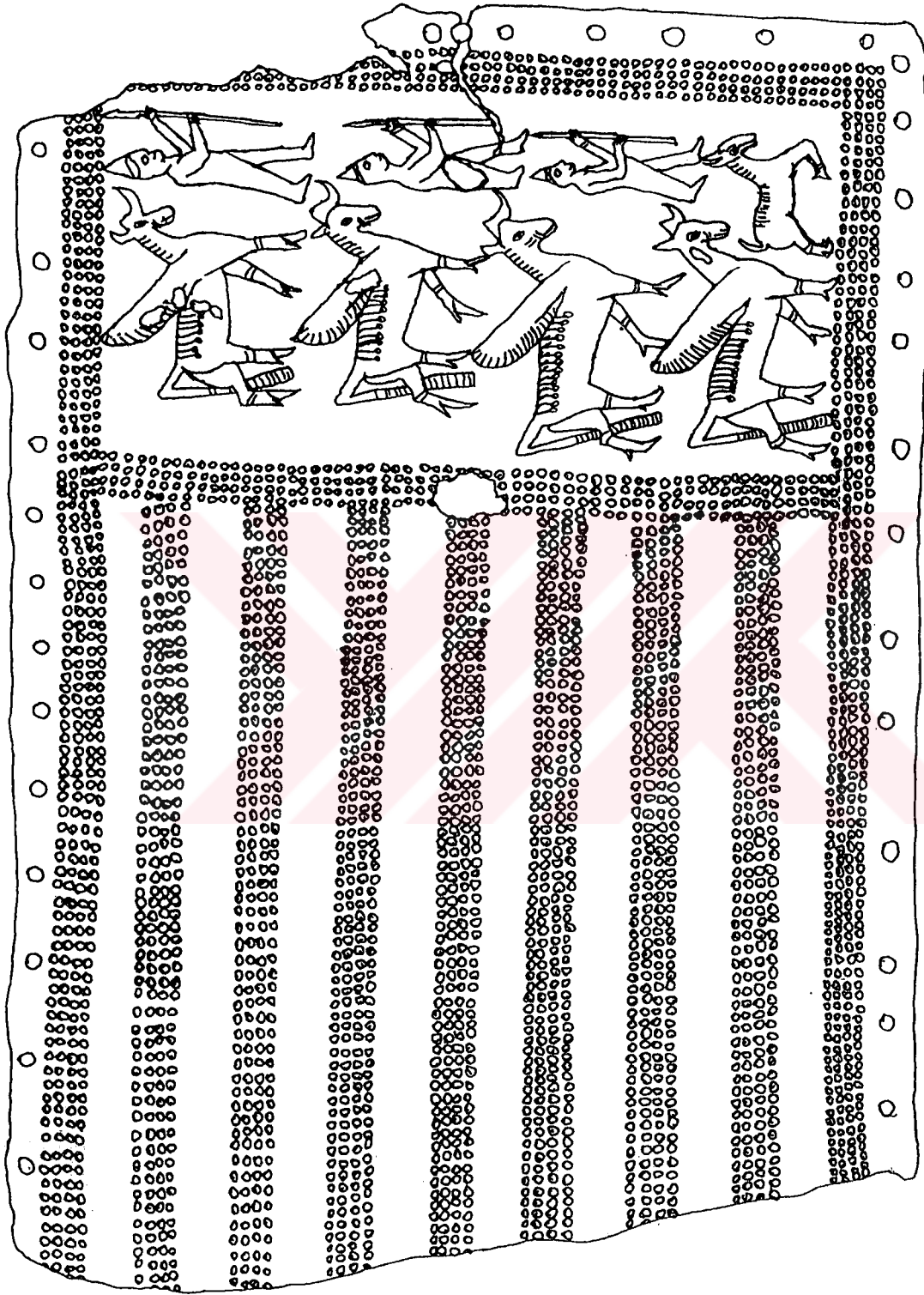
Kat. No.18

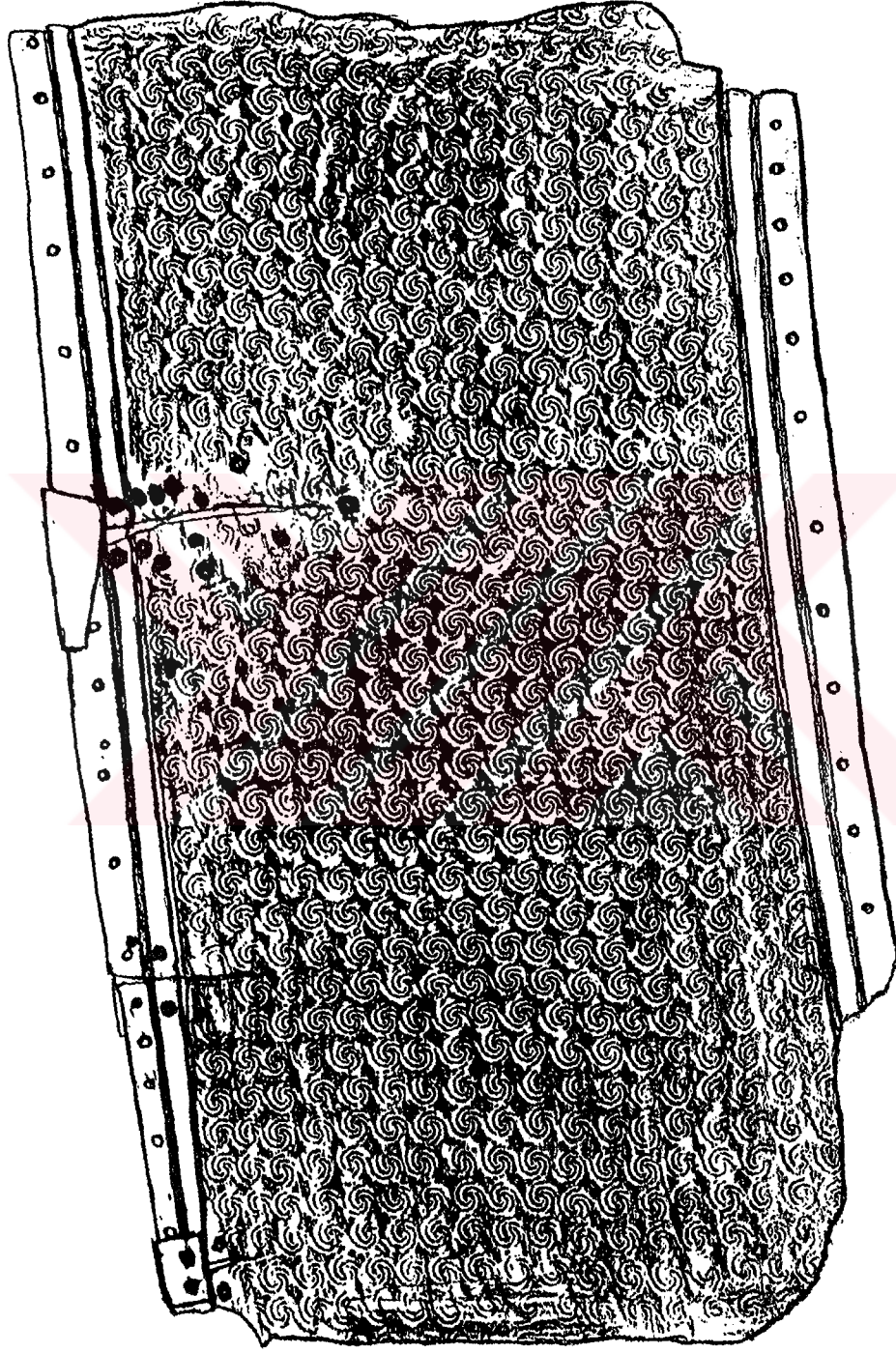
Kat. No.19

Kat. No.20

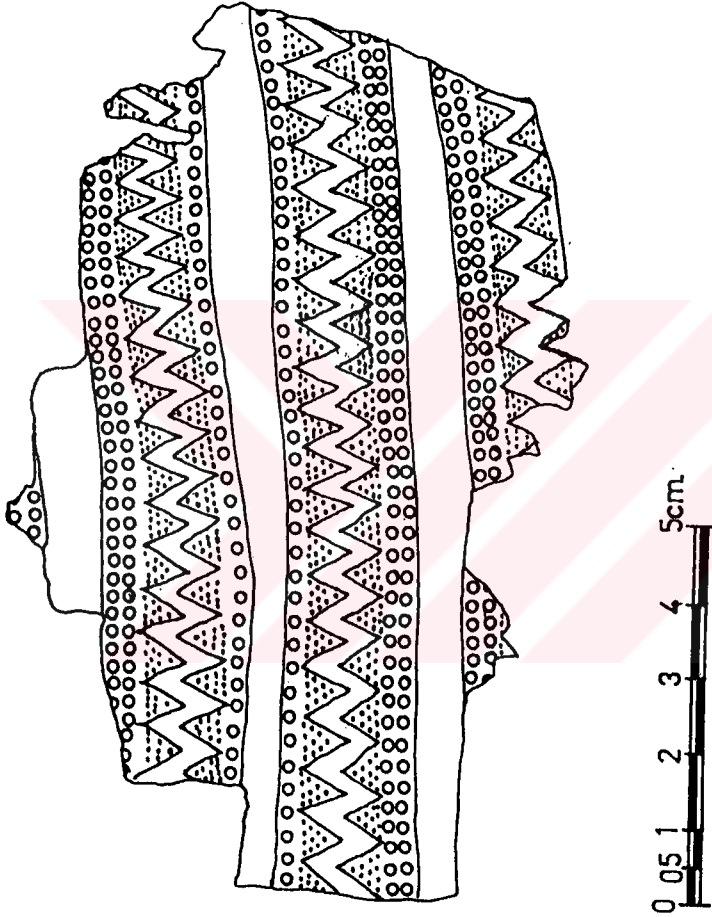

Kat. No.21

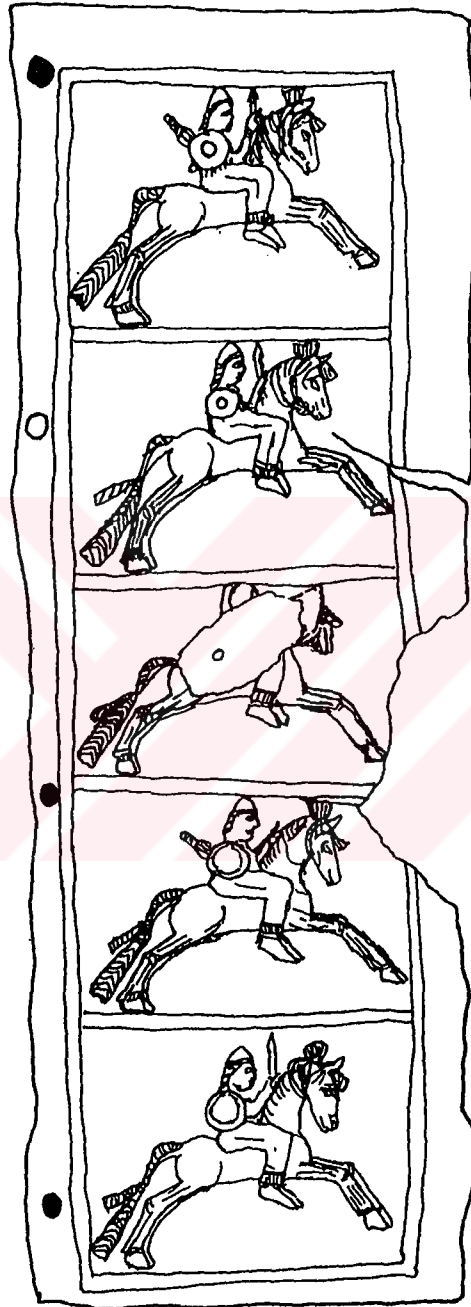

Kat. No.26

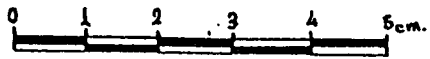
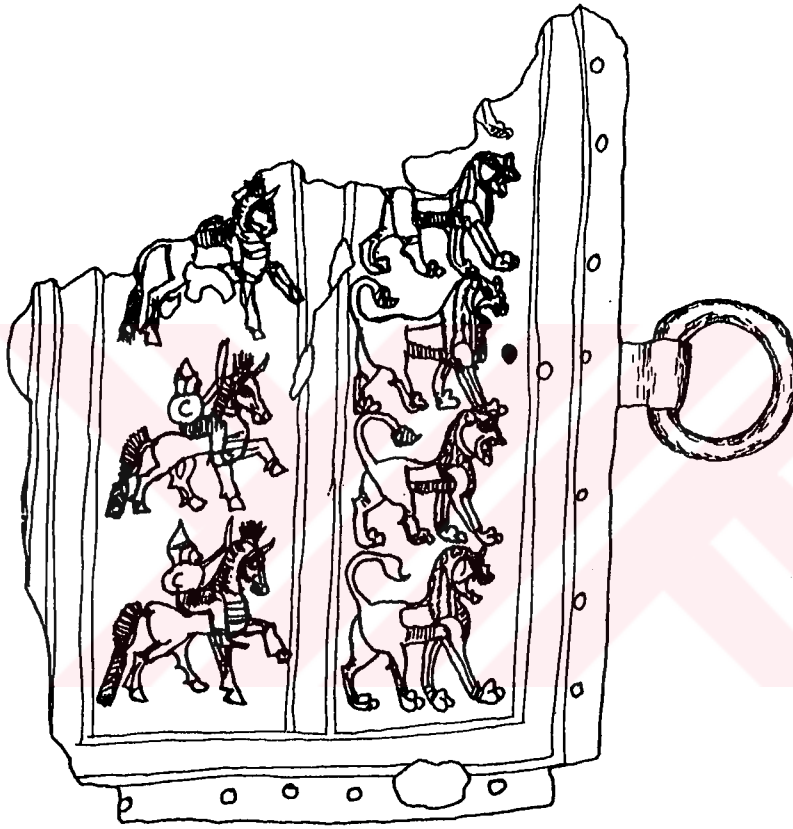

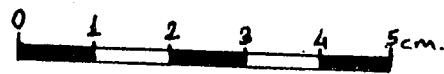
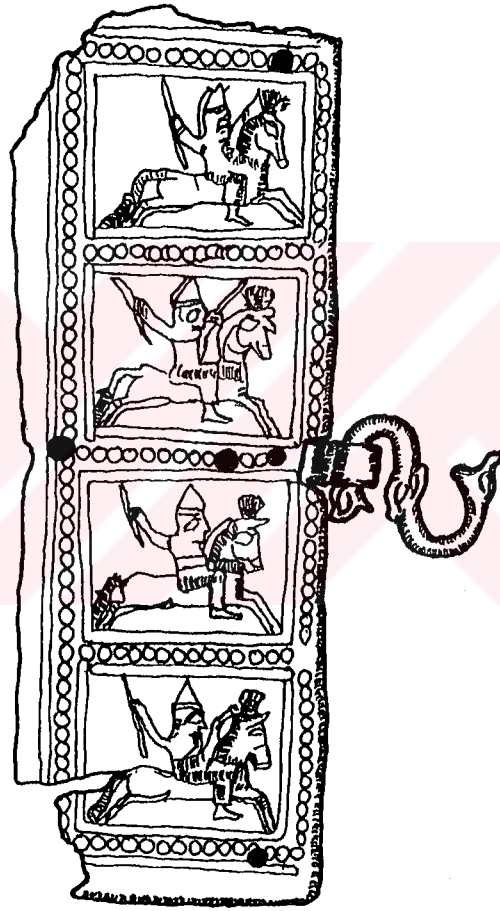
Kat. No.30

Kat. No.31

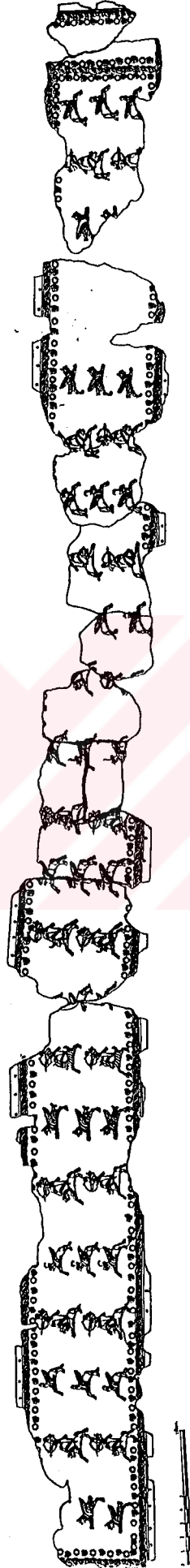

Kat. No.32

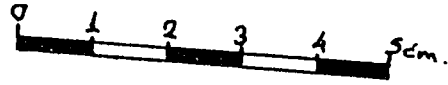
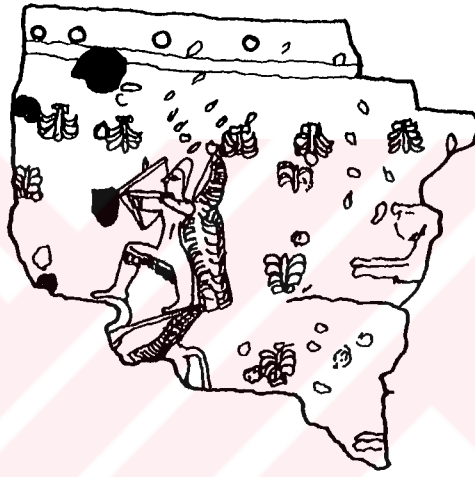

Kat. No.33

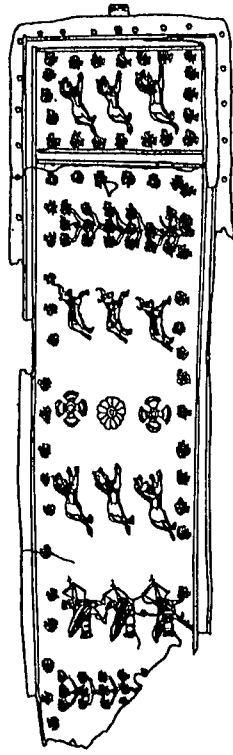
Çiz.25

Kat. No.34

Kat. No.36

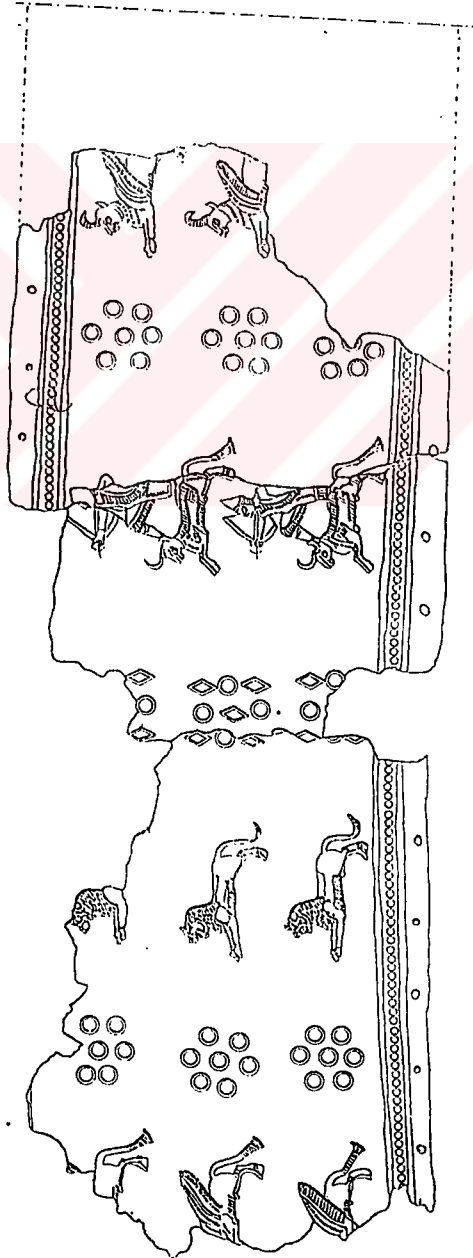
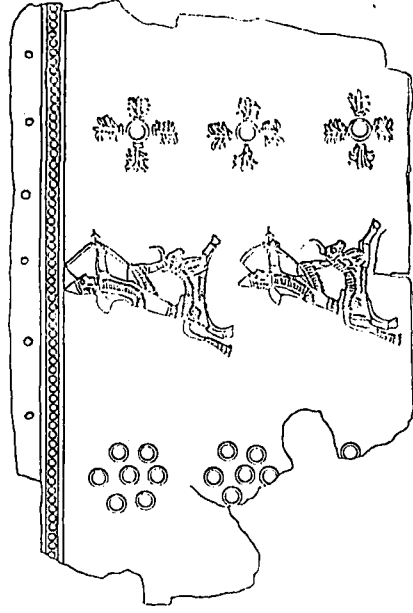

Kat. No.37

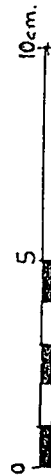

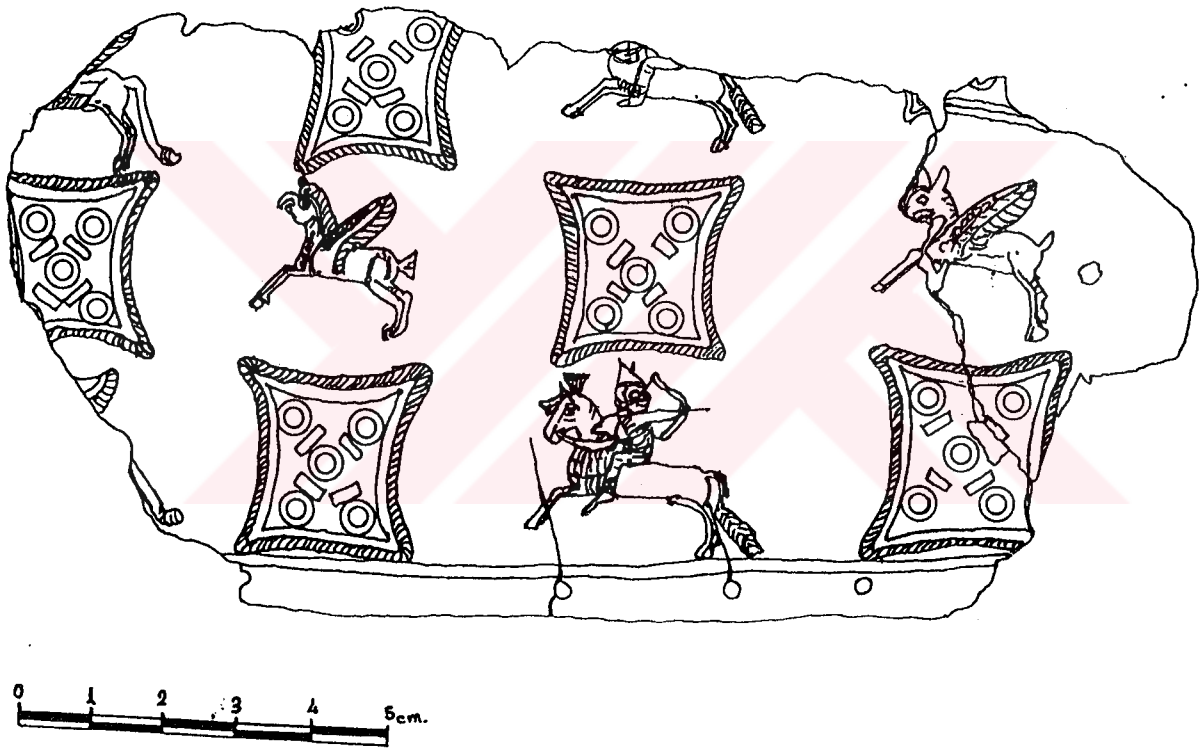

Kat. No.38

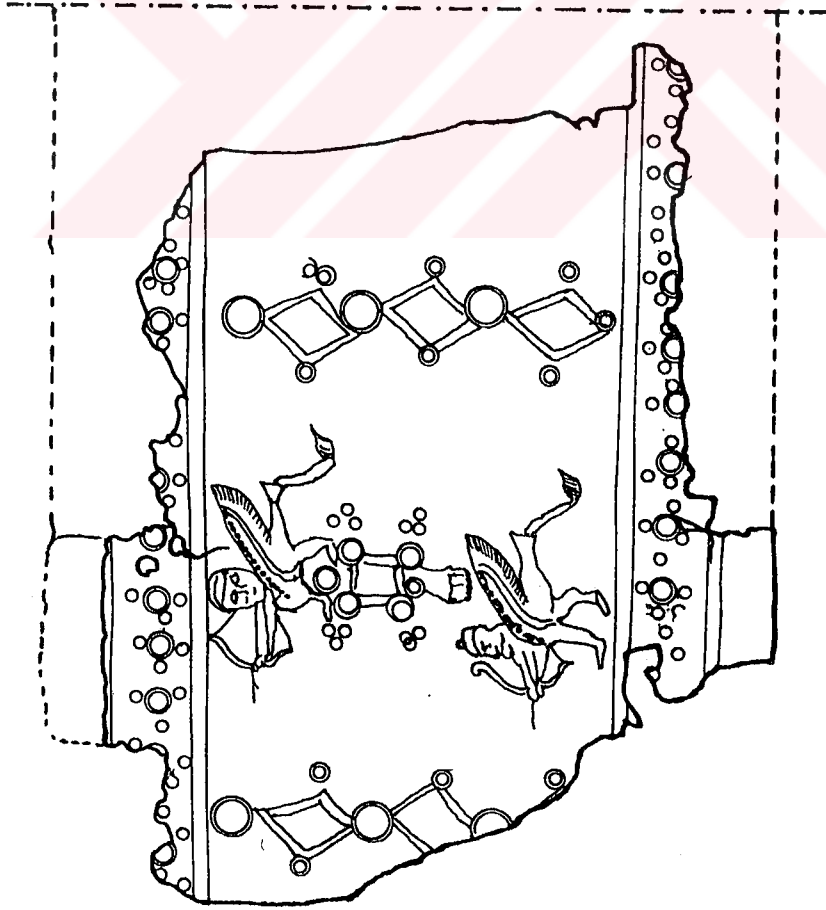
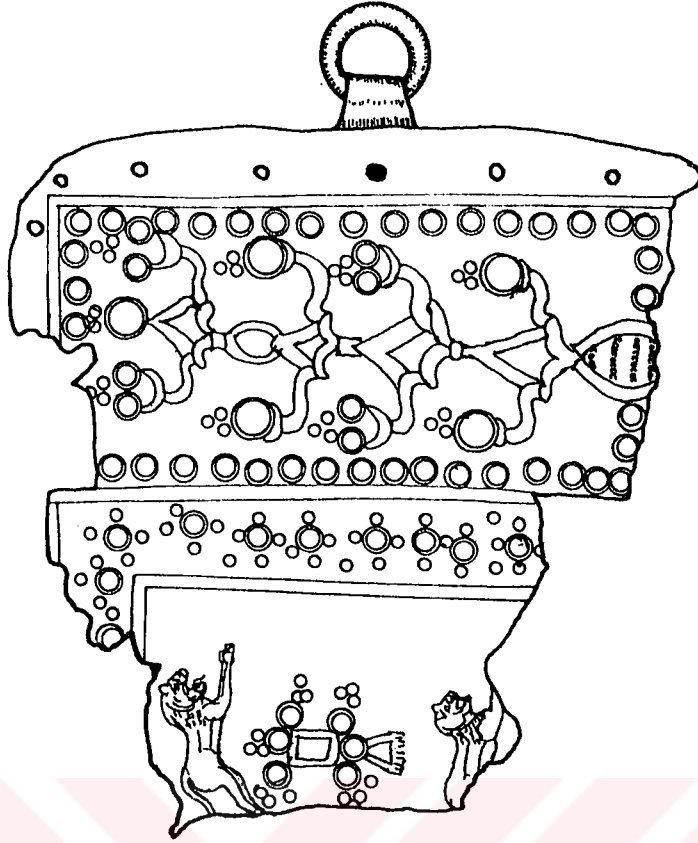

Kat. No.40

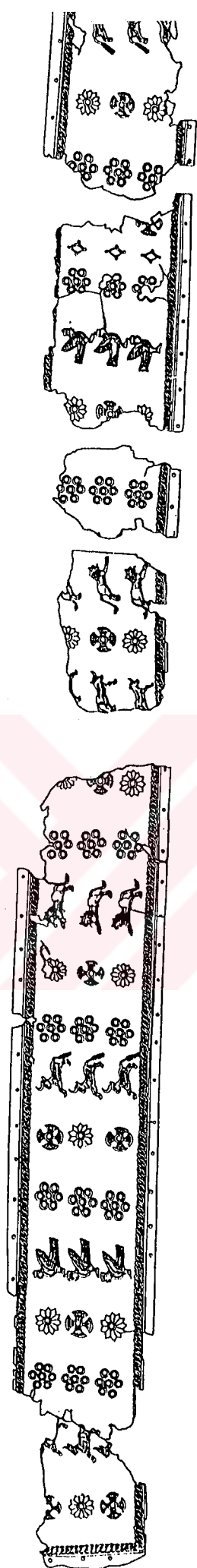

Kat. No.42

Kat. No.44

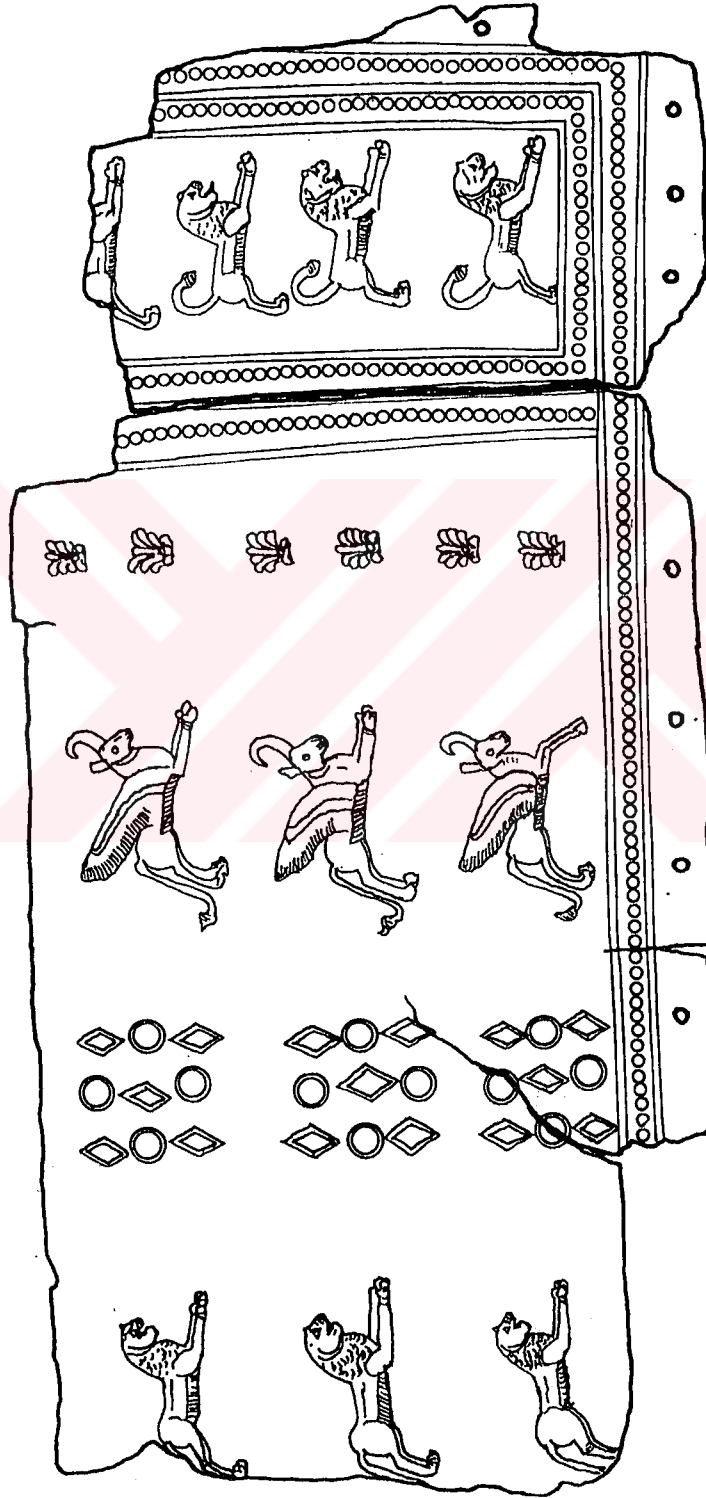

Kat. No.46

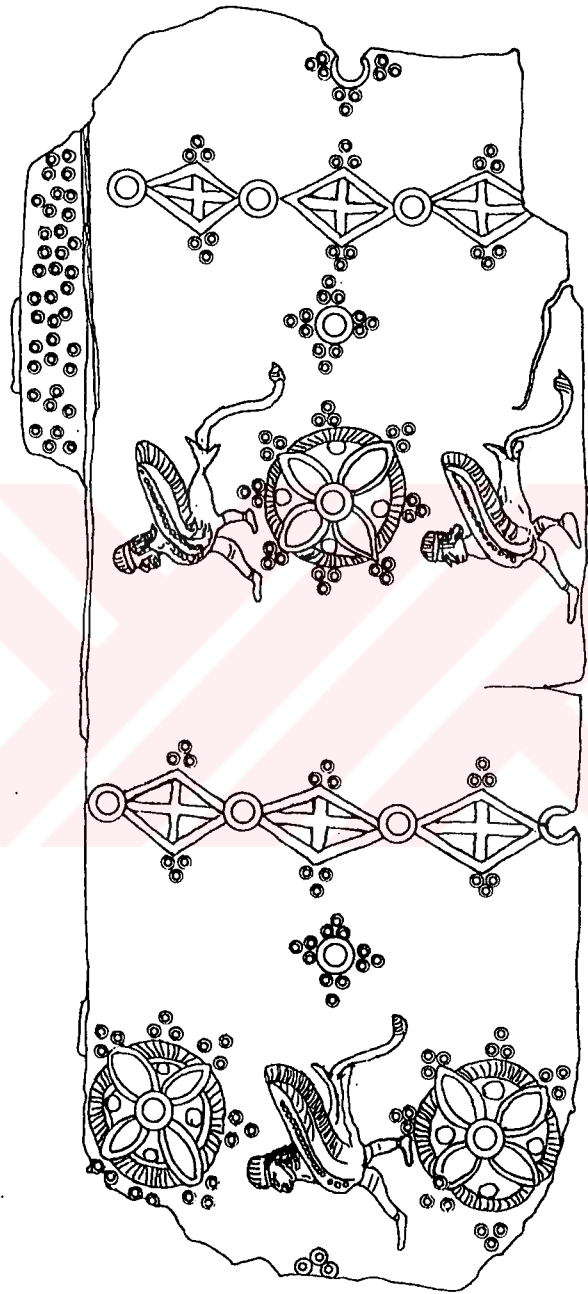
Kat. No.47

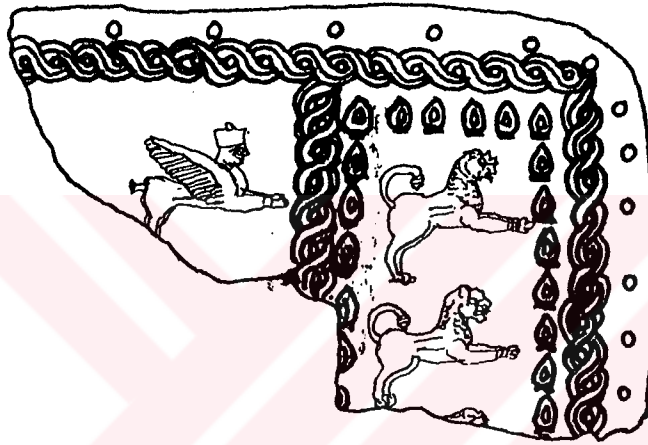

Kat. No.48

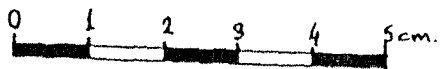
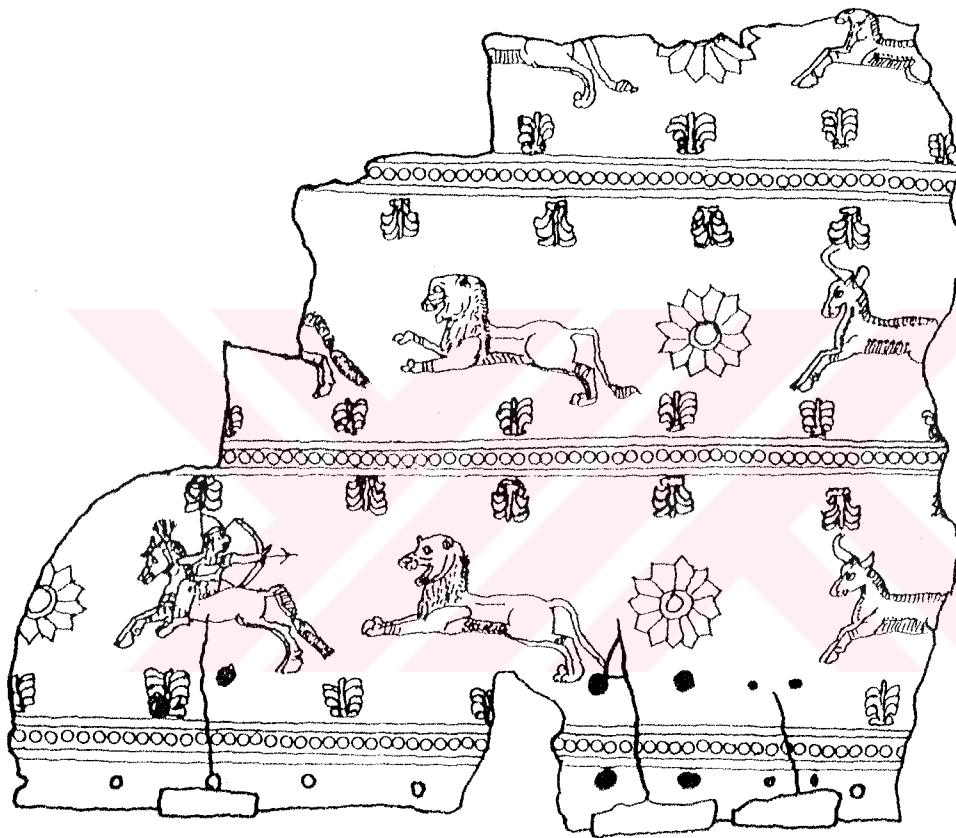

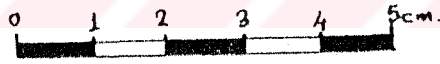
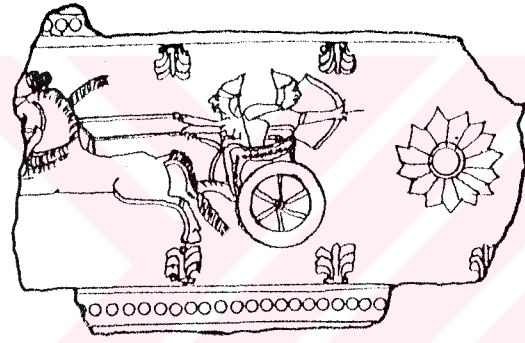
Kat. No.50

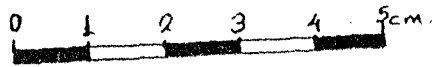
Kat. No.52

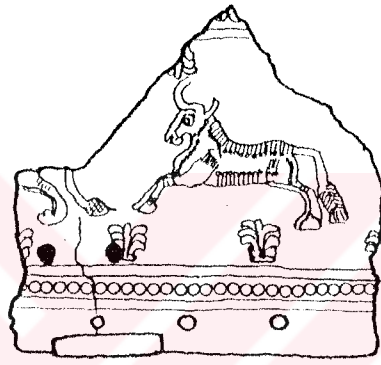
Kat. No.54

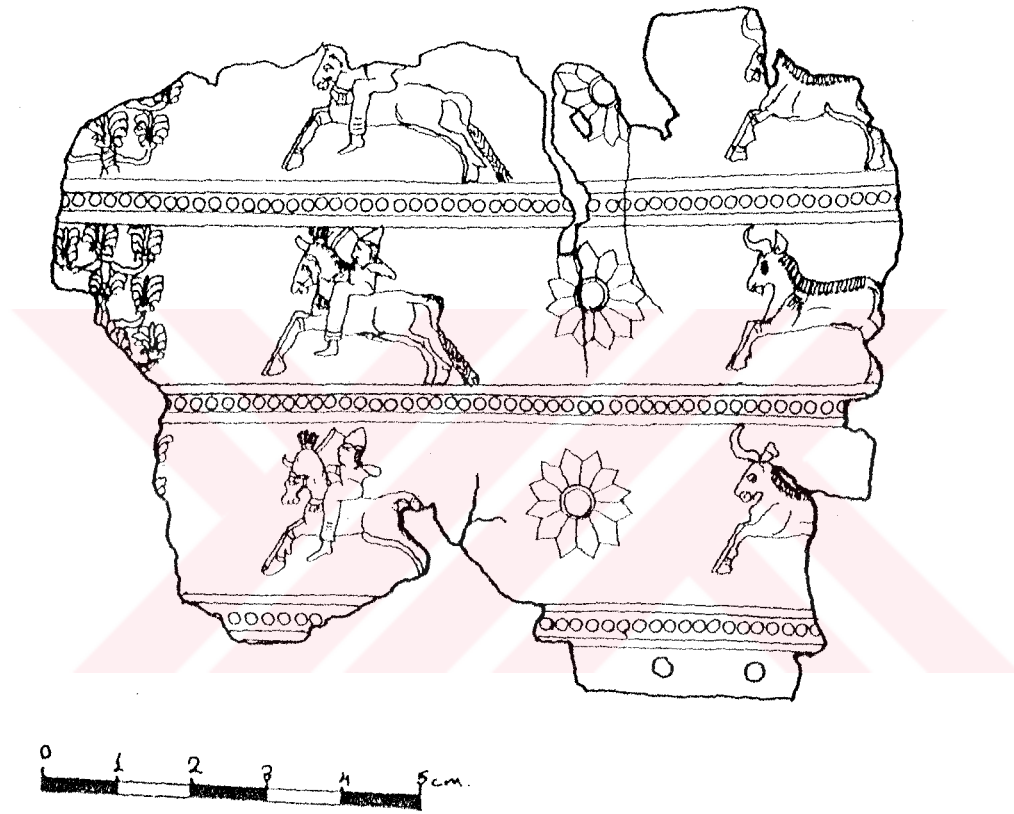
Kat. No.55

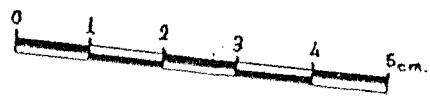
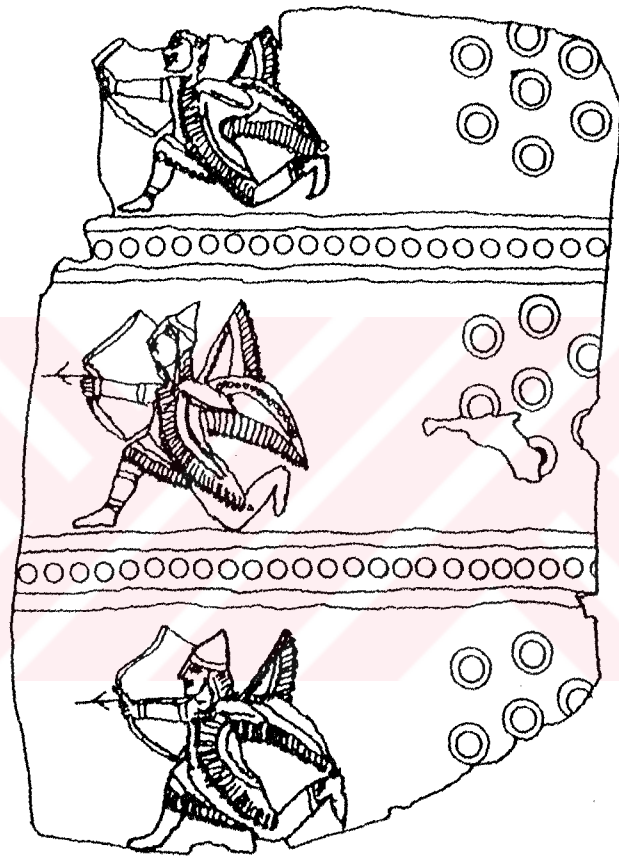
Kat. No.56

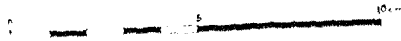
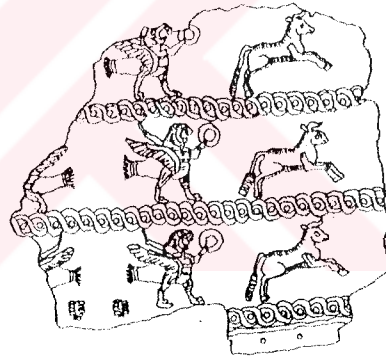
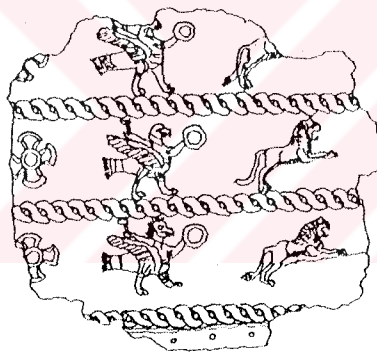
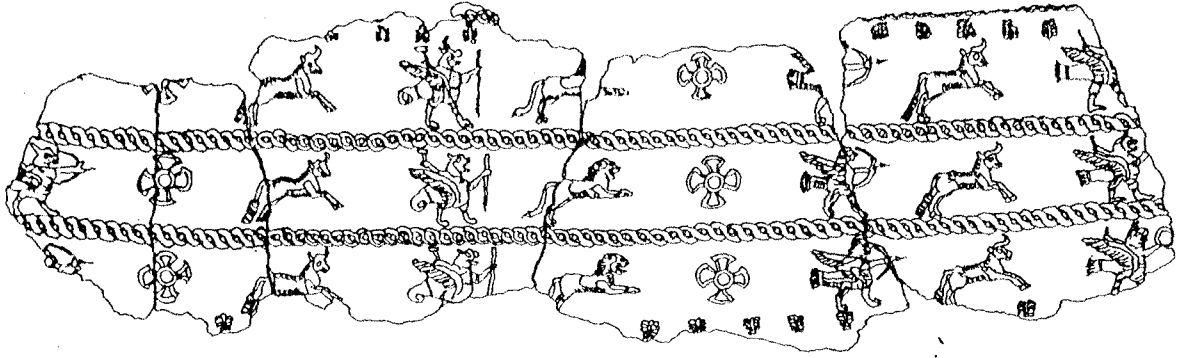
Kat. No.57

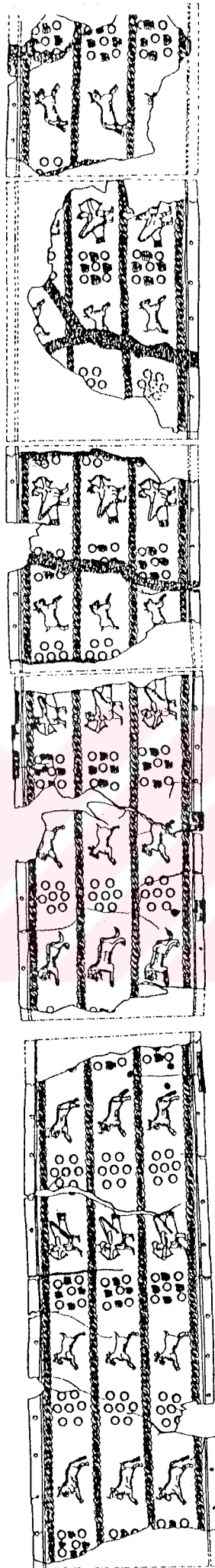
Kat. No.58

Kat. No.60

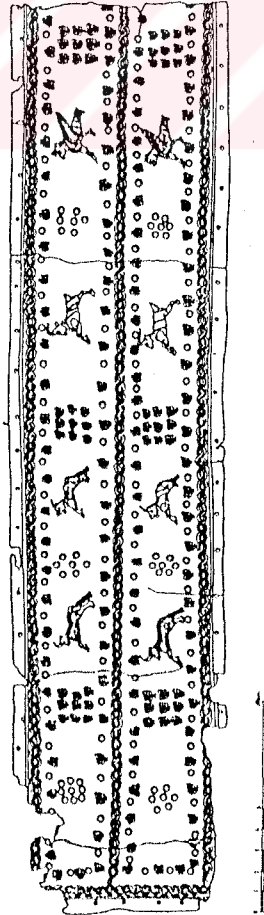
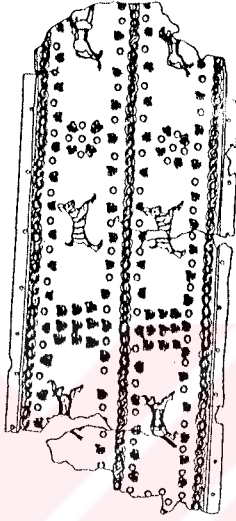
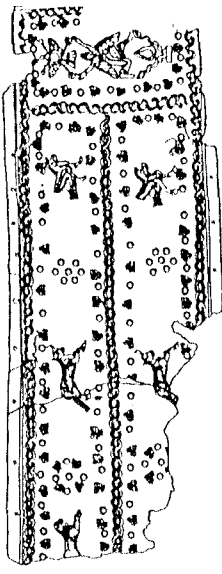

Kat. No.61

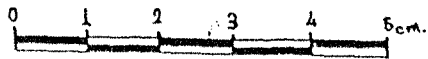
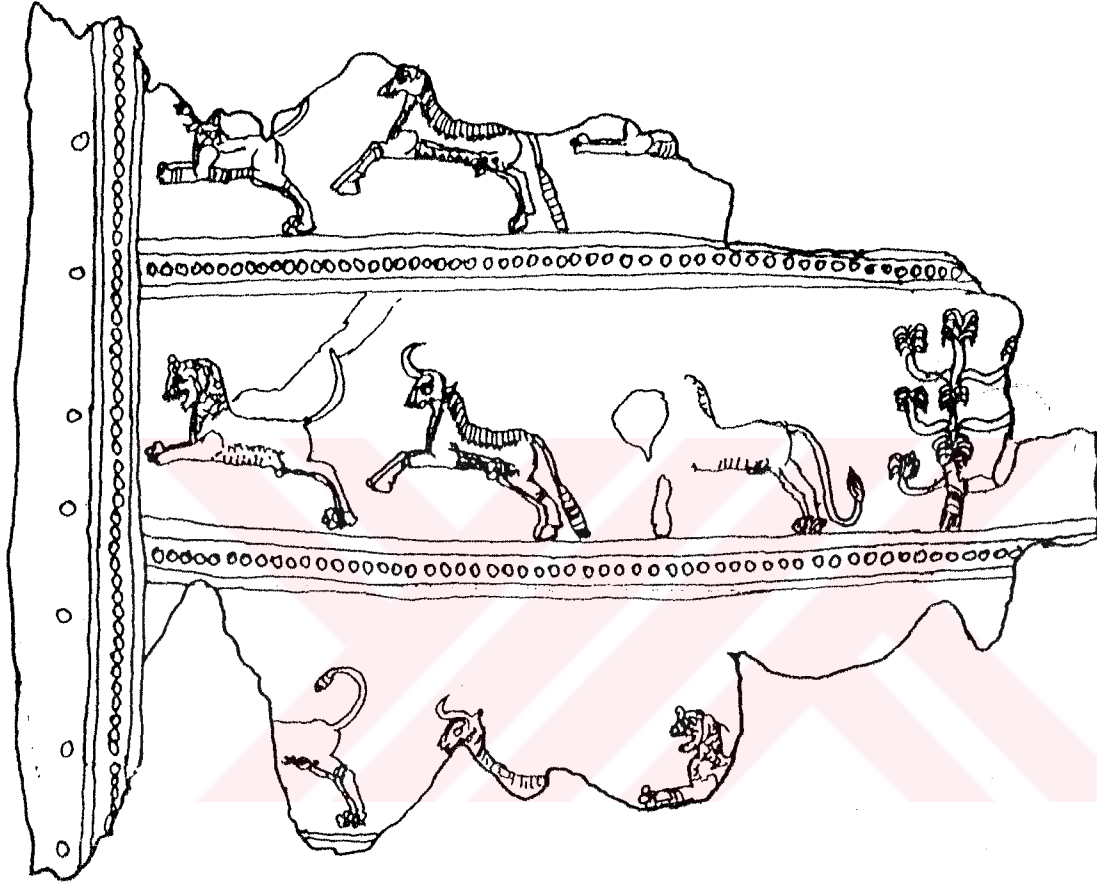

Kat. No.64

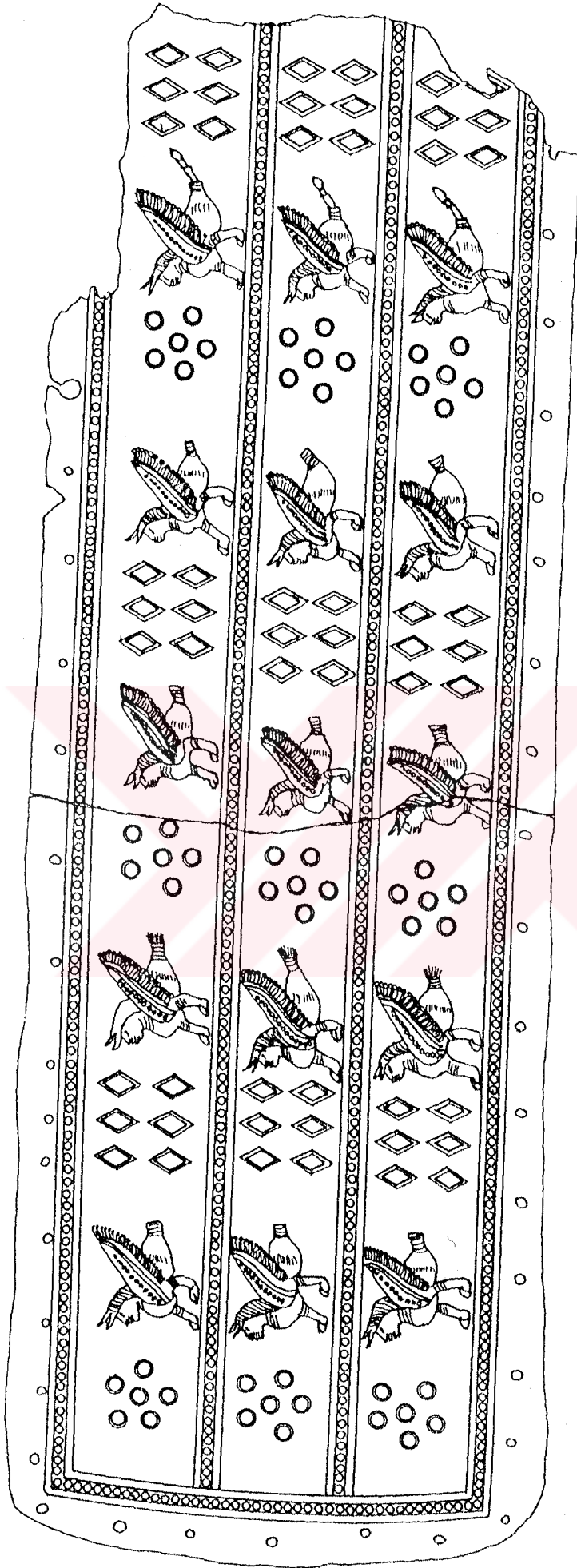

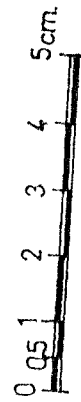
Kat. No.65

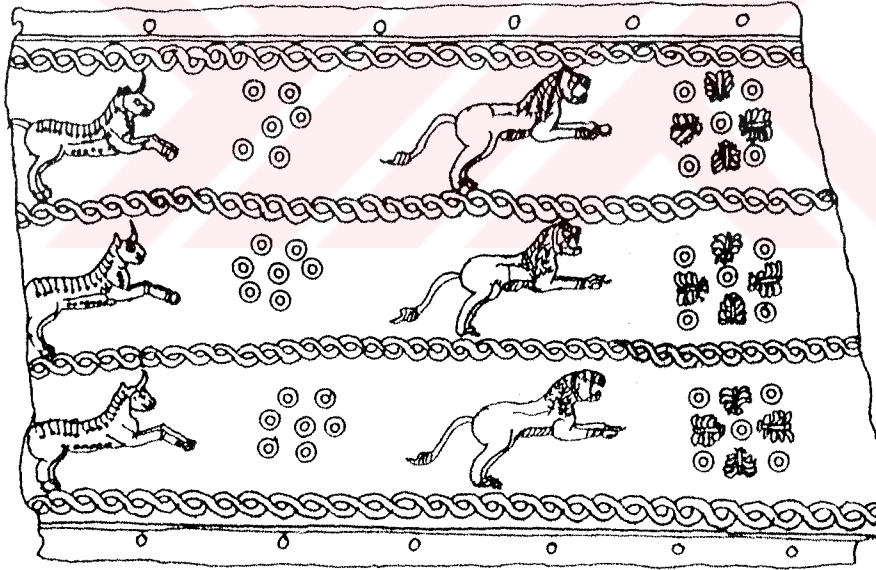
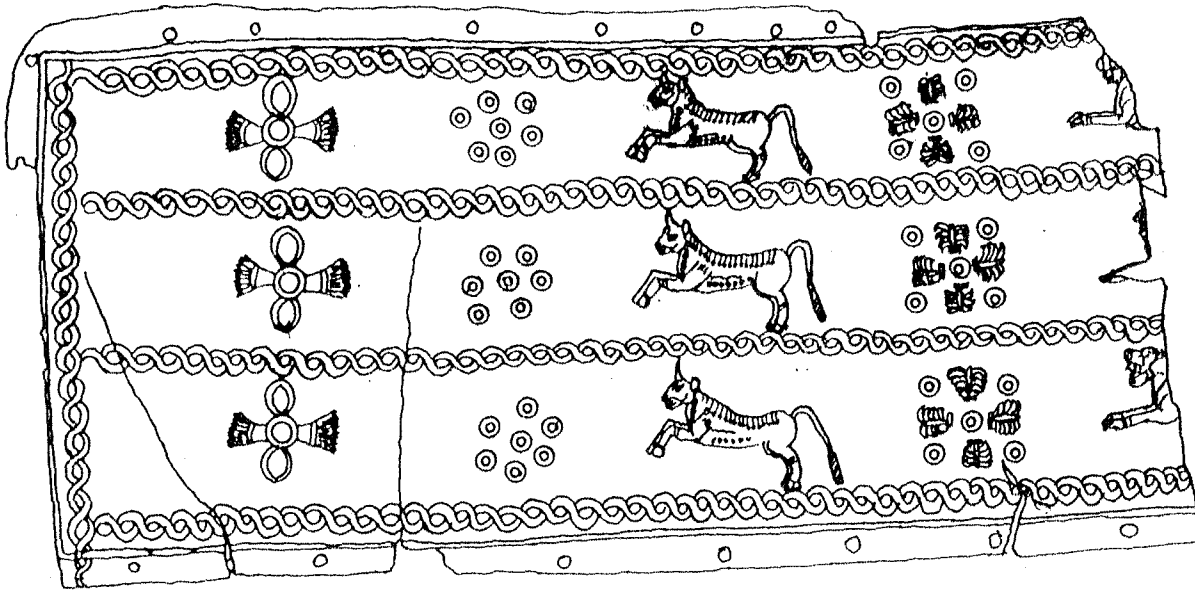

Kat. No.67

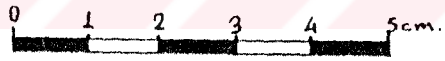
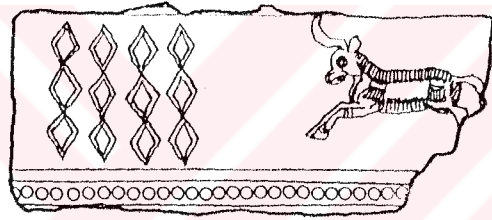

Kat. No.68

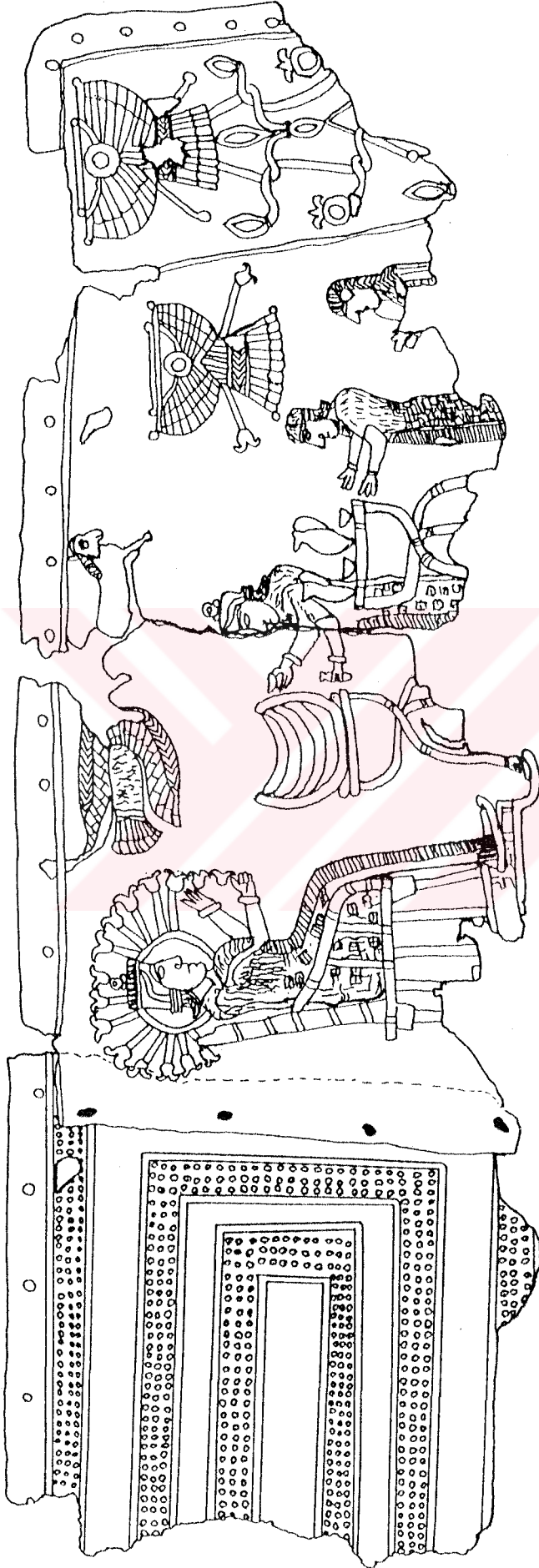

Kat. No.69

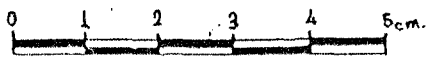
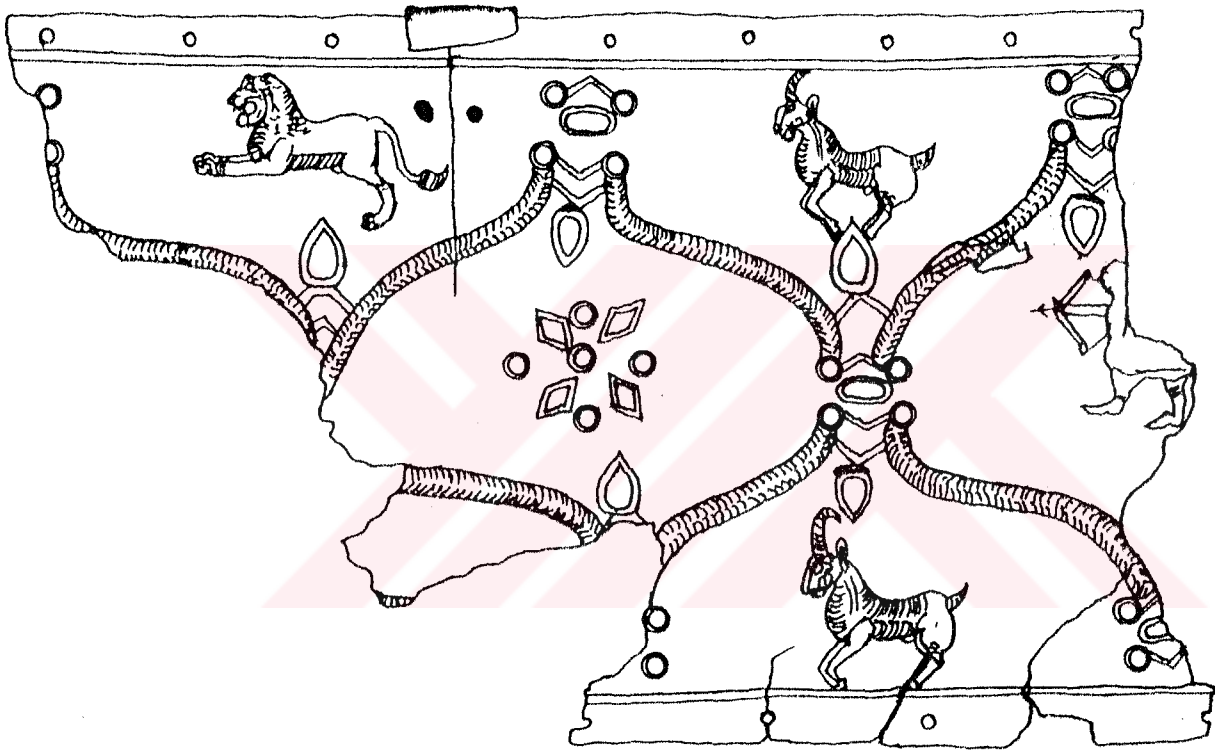

Kat. No.71

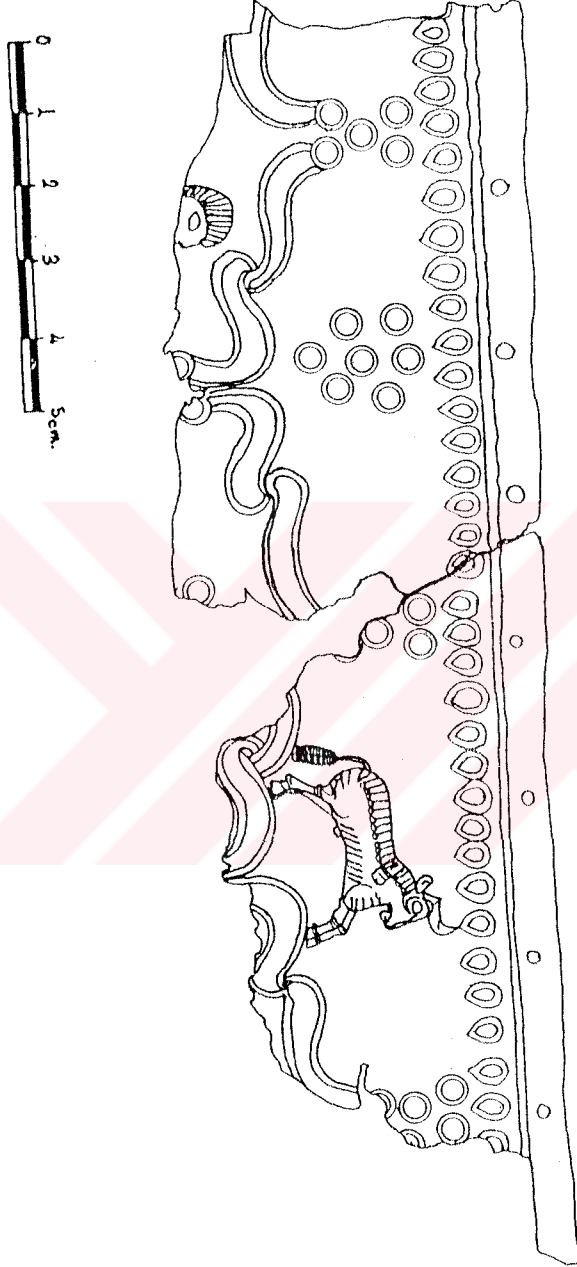

Kat. No.72

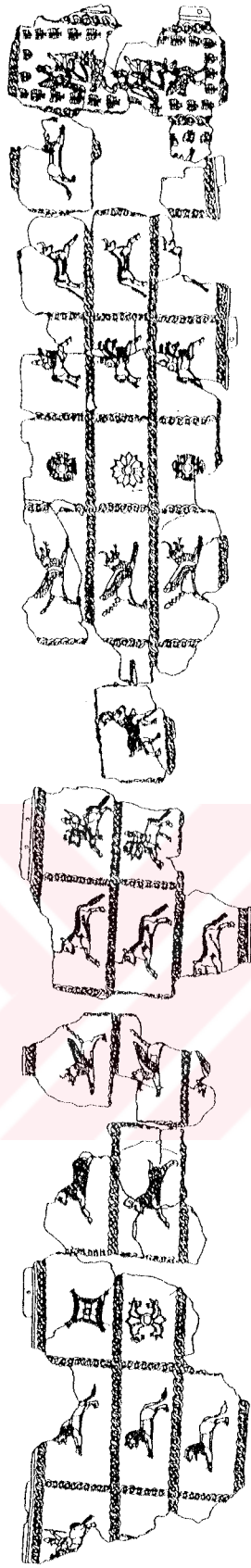

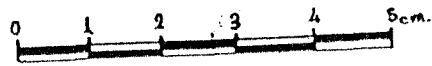
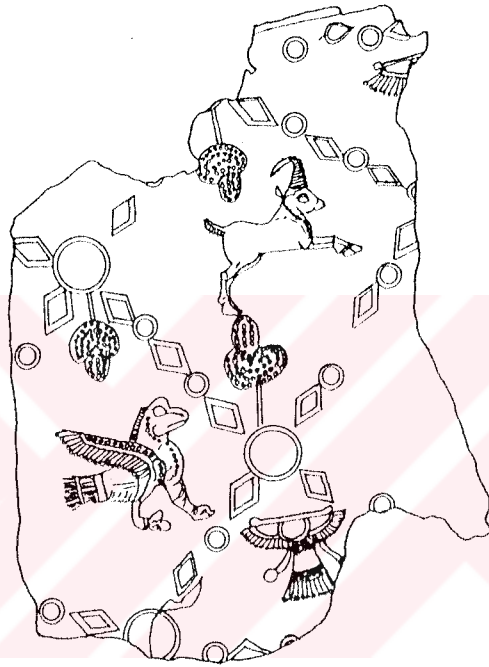
Kat. No.73

Kal. No.74

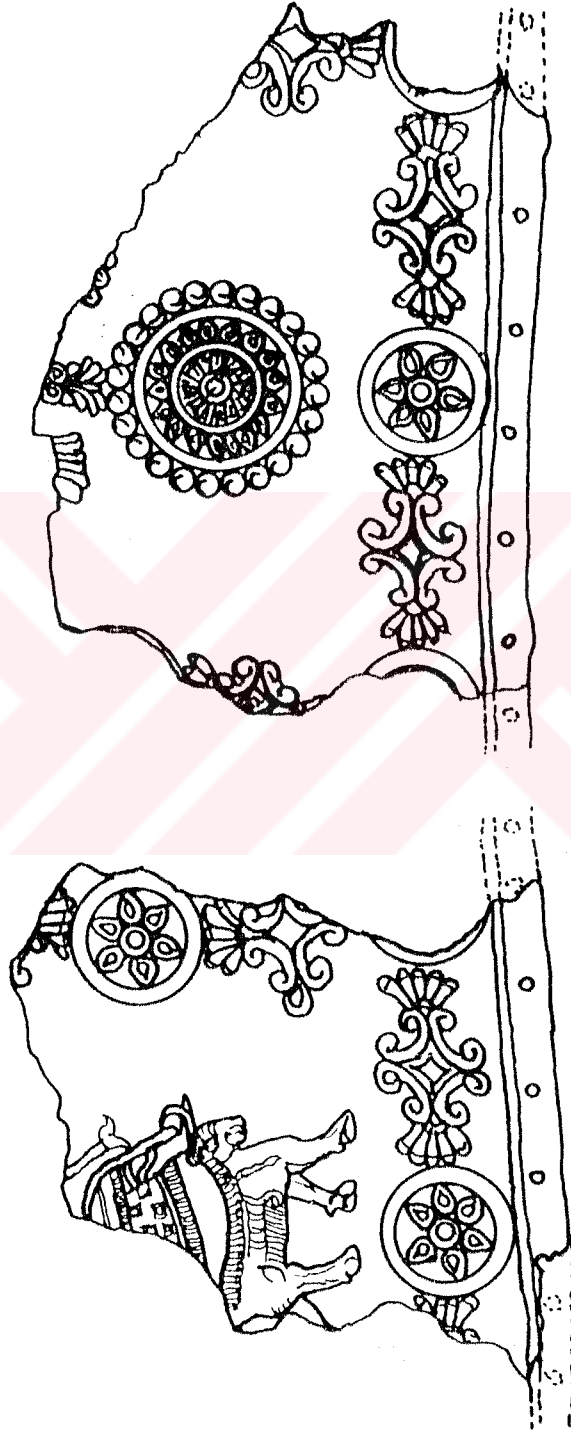
Kat. No.75

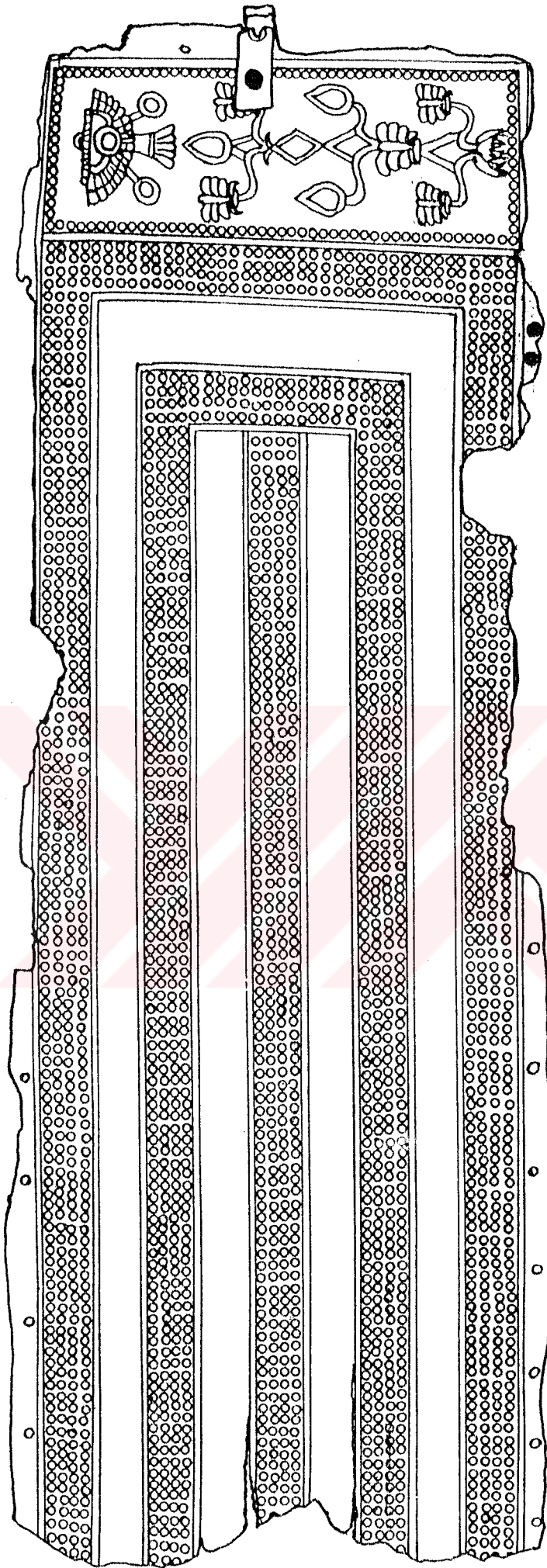
Kat. No.76

Kat. No.77

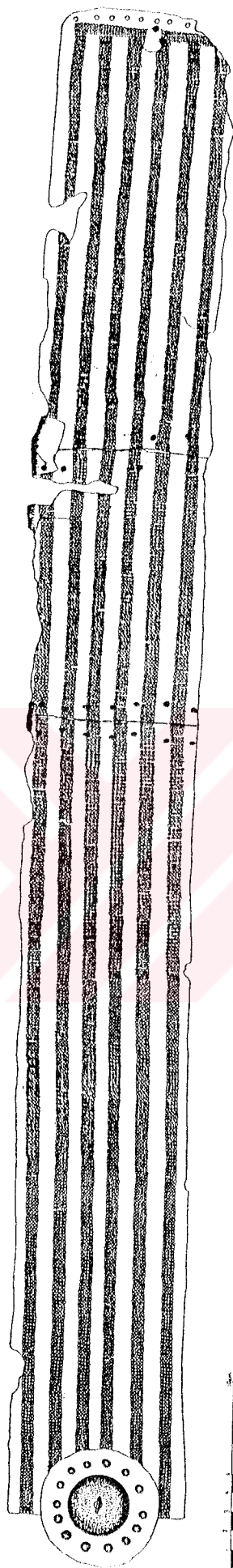

Kat. No.78

Kat. No.80

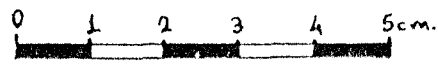
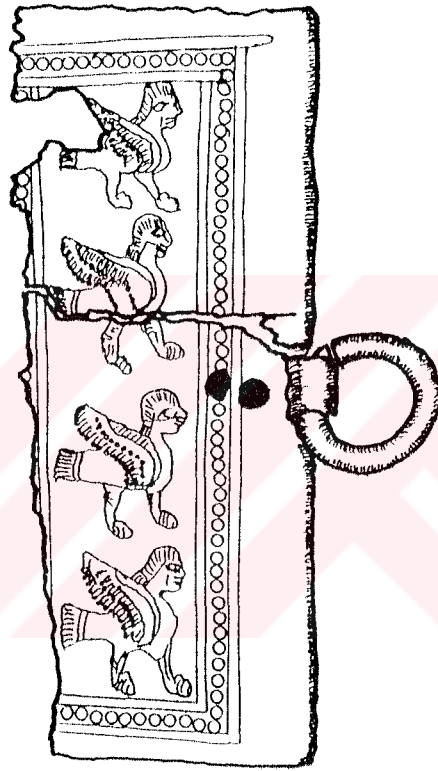
Kat. No.82

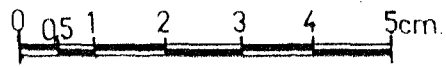
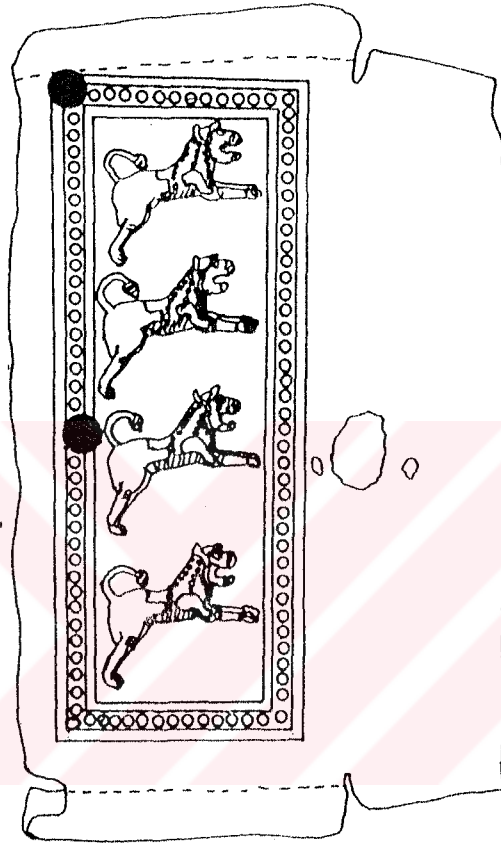

Kat. No.83

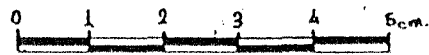
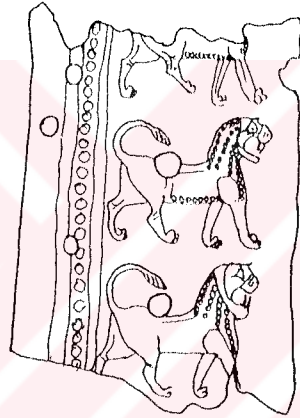

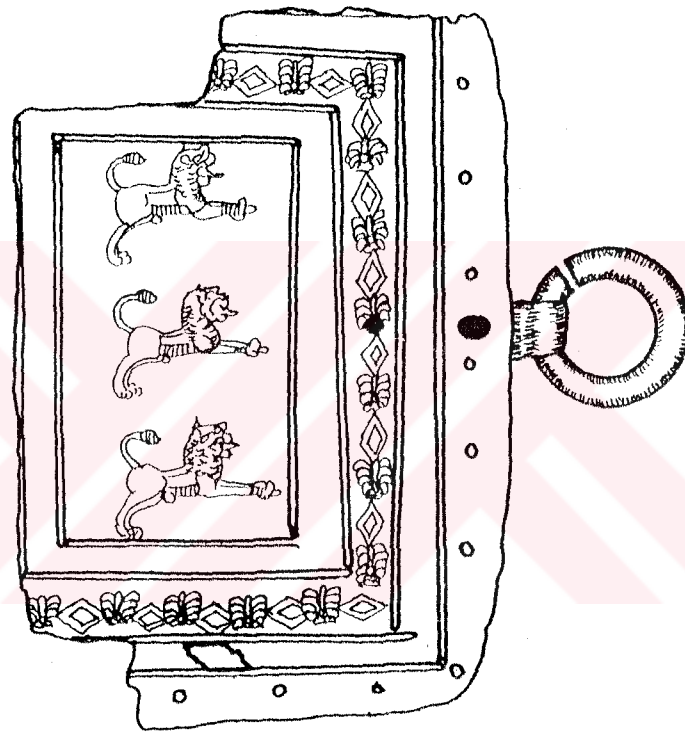
Kat. No.90

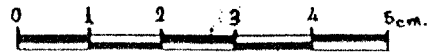
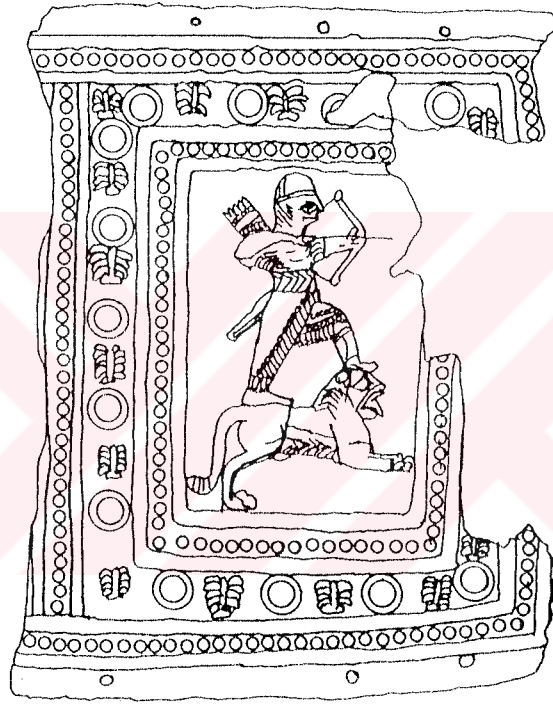
Kat. No.91

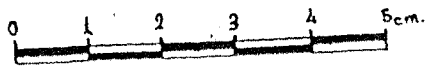
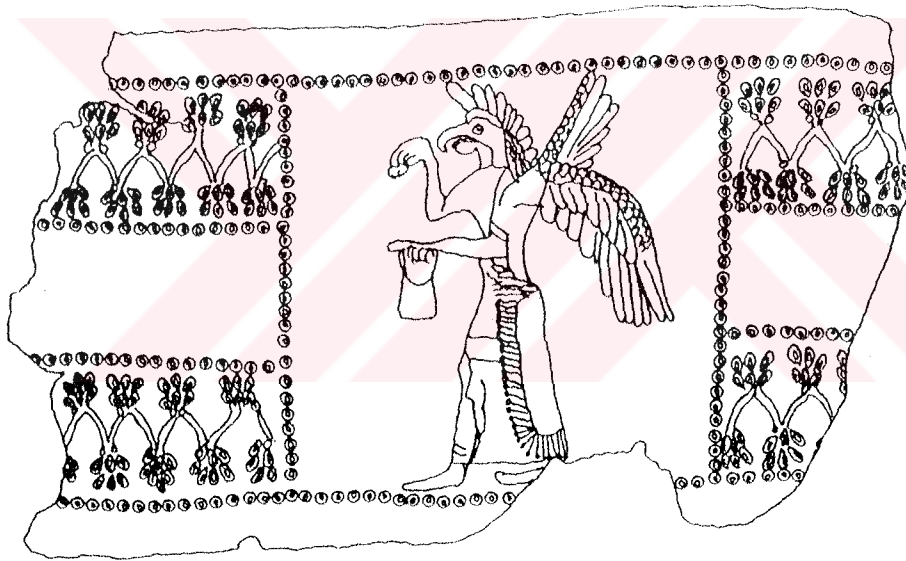
Kat. No.92

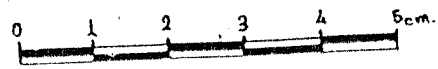
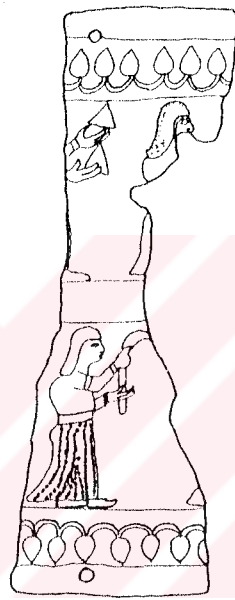
Kat. No.93

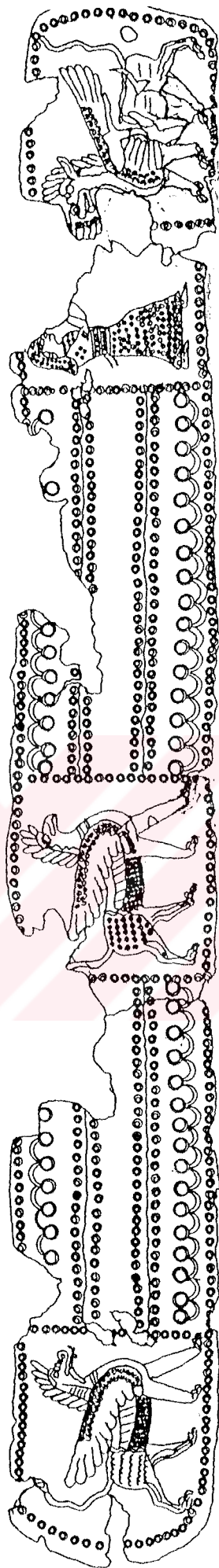
Kat. No.94

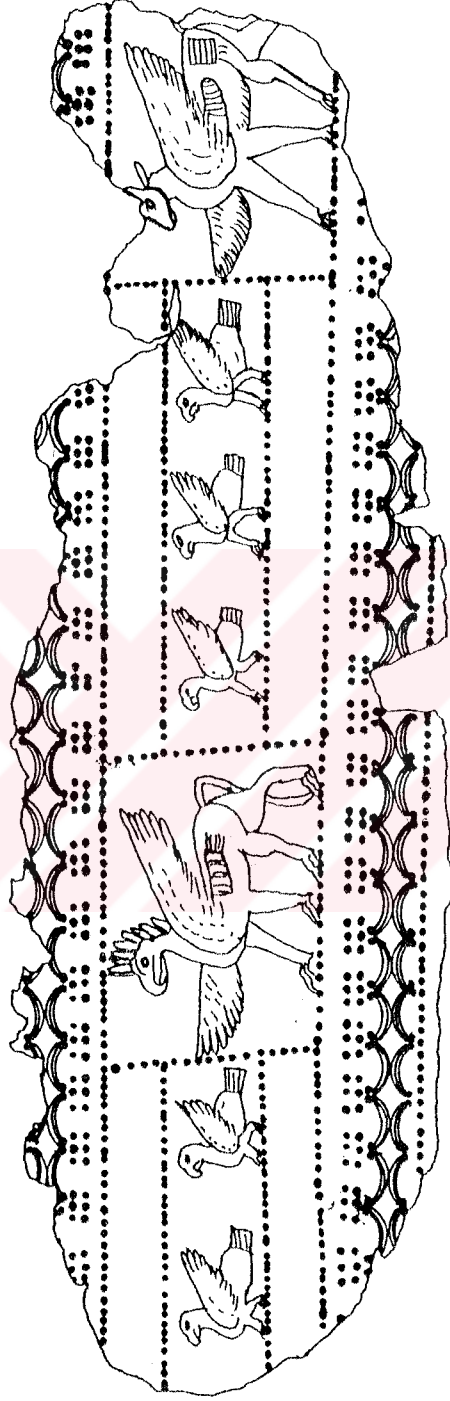
Kat. No.95

Kat. No.97

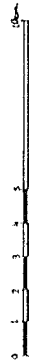
Kat. No.102

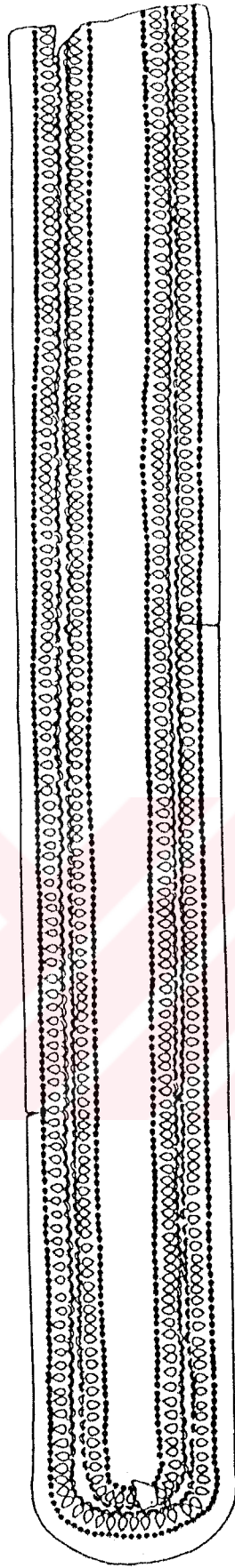

Kat. No.103

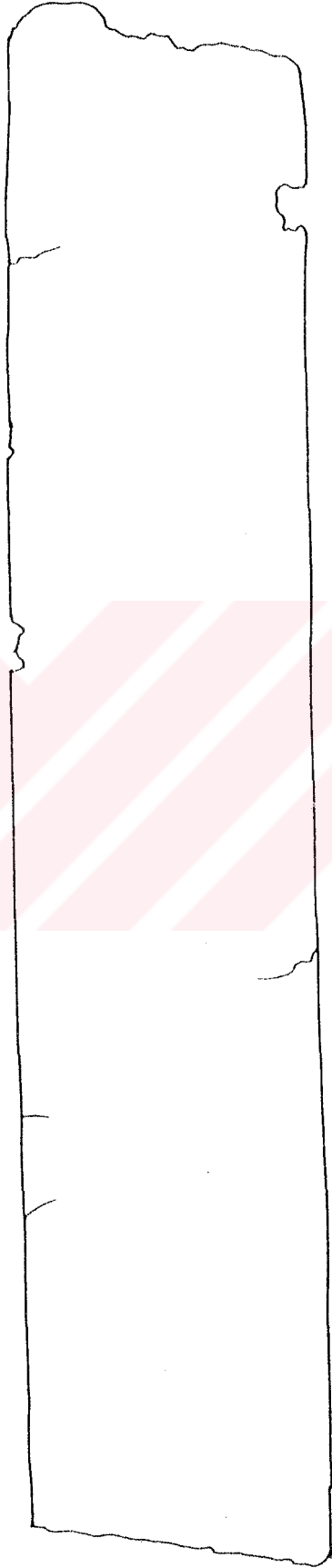

Kat. No.104

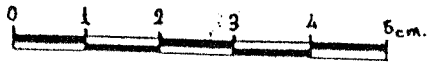
Kat. No.105

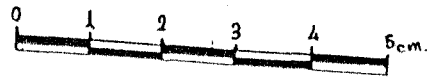
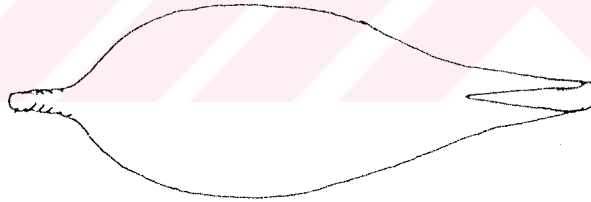
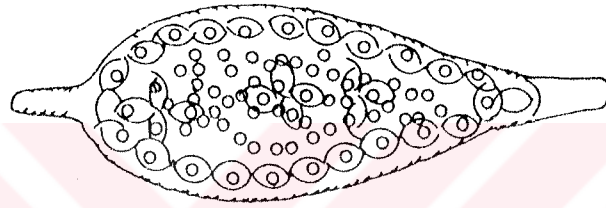
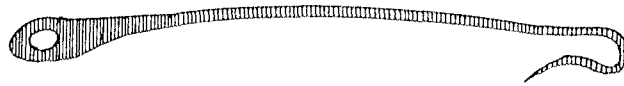
Kat. No.109

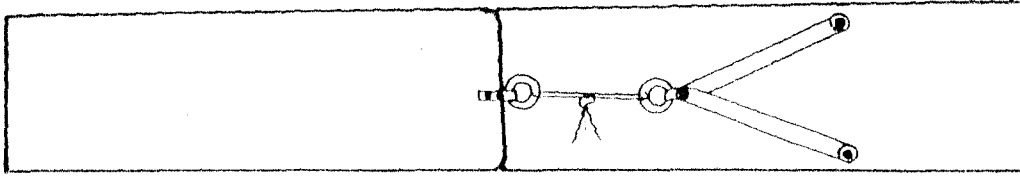
Kat. No.110

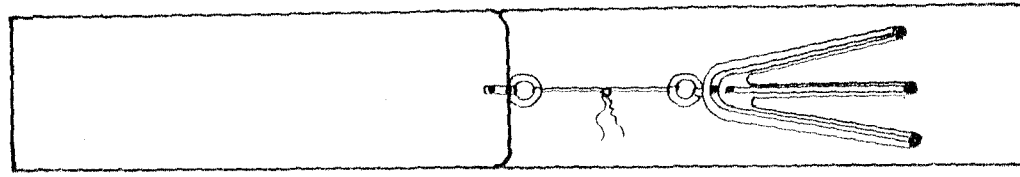
Kat. No.III

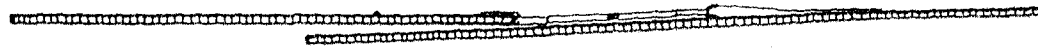
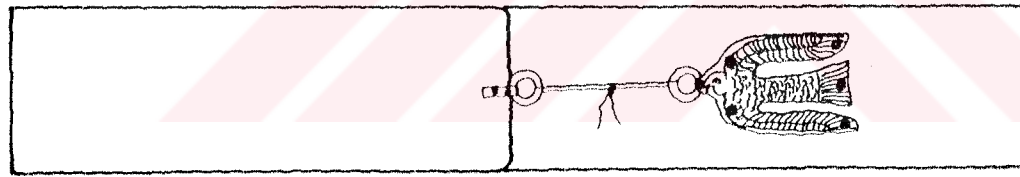
Kat. No.112

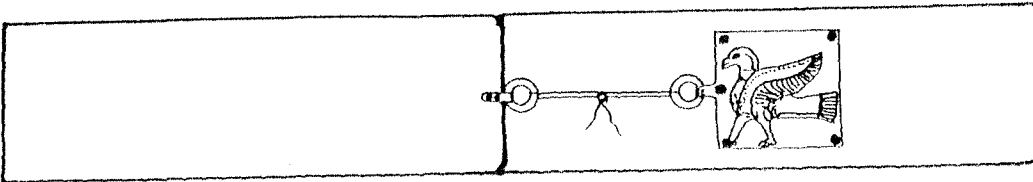
TİP.A

TİP.B

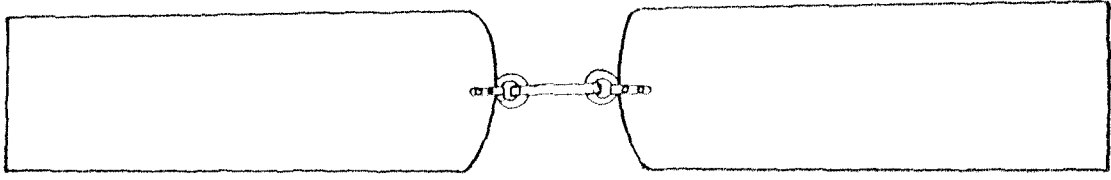

TİP.C

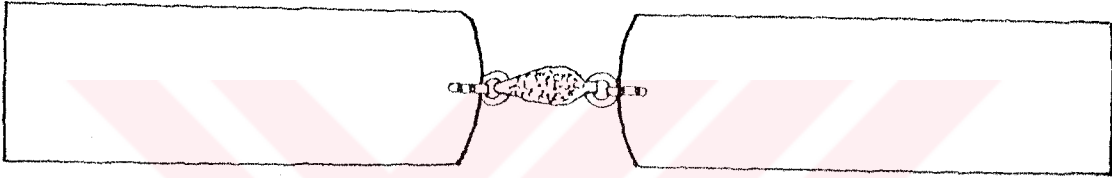

TİP.D

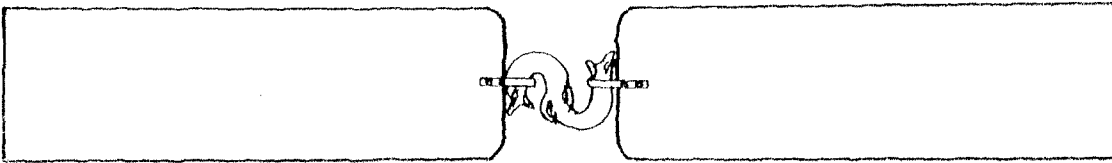
Bağlantı Tokaları

TİP.1

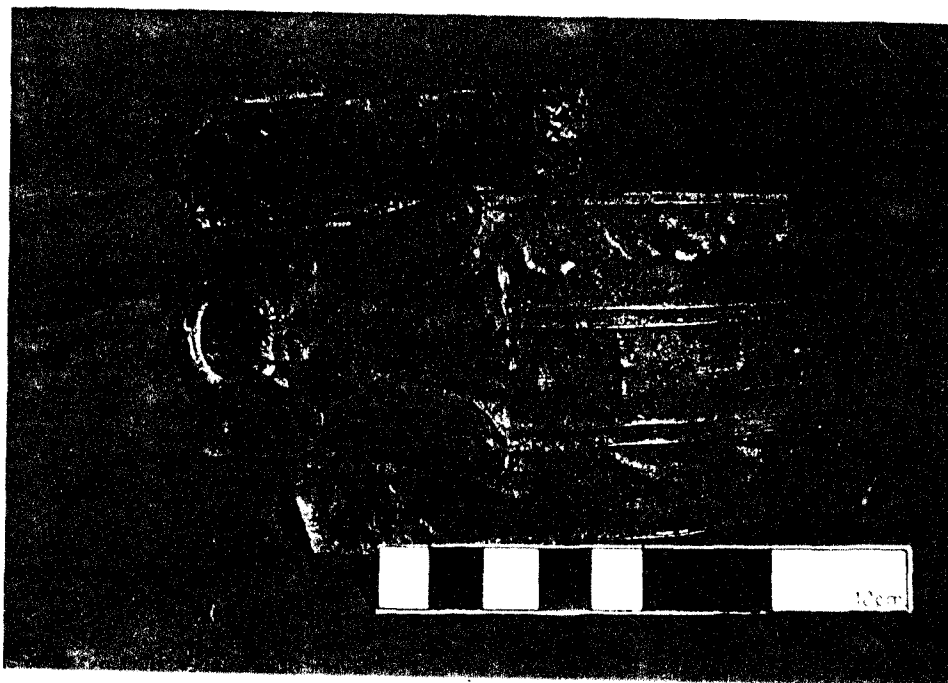

TİP.2

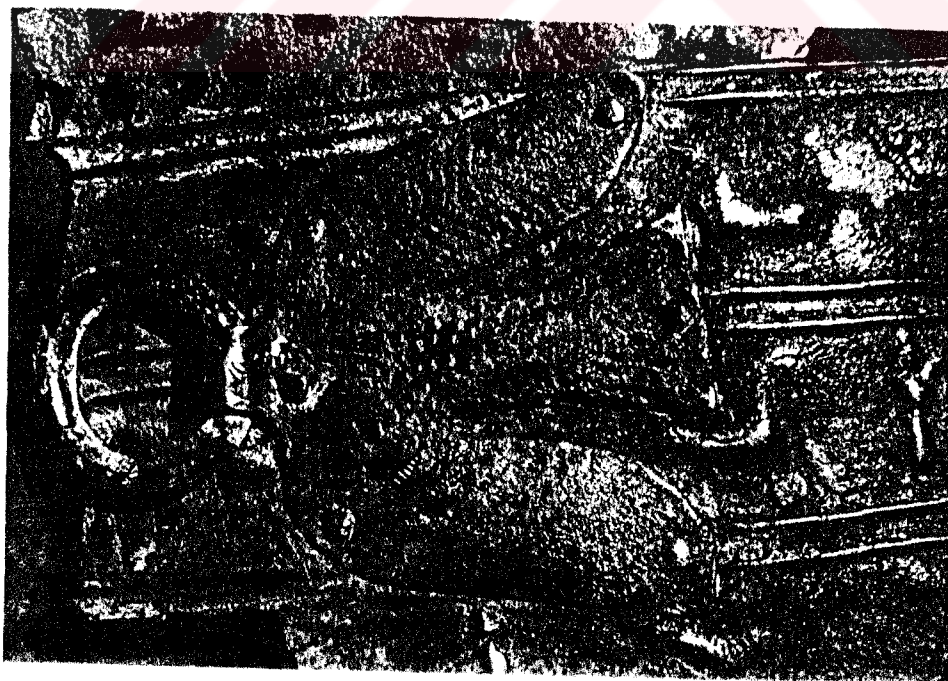

TİP.3

Bağlantı Tokaları

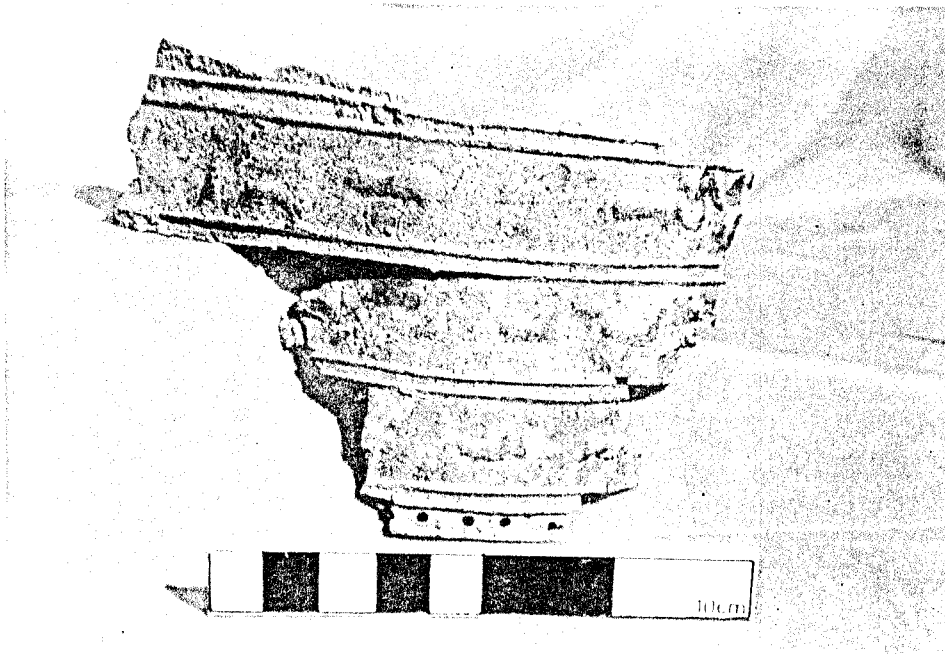

Res.1 Kat. No.1

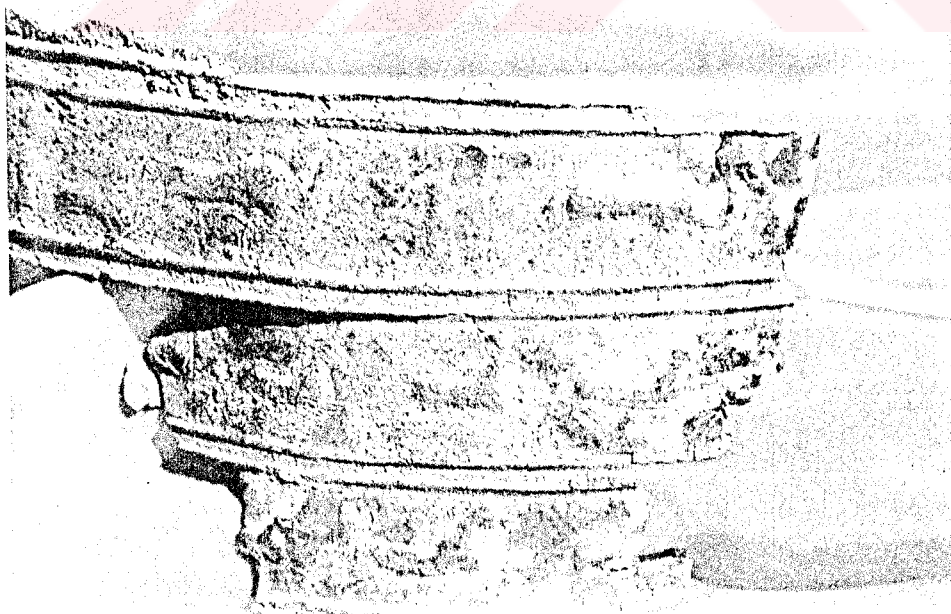
Res.2 Kat. No.1

IC YERLİKİ YERİNE
KUTUP KUTUP KUTUP

Res.3

Kat. No.1

Res.4

Kat. No.1

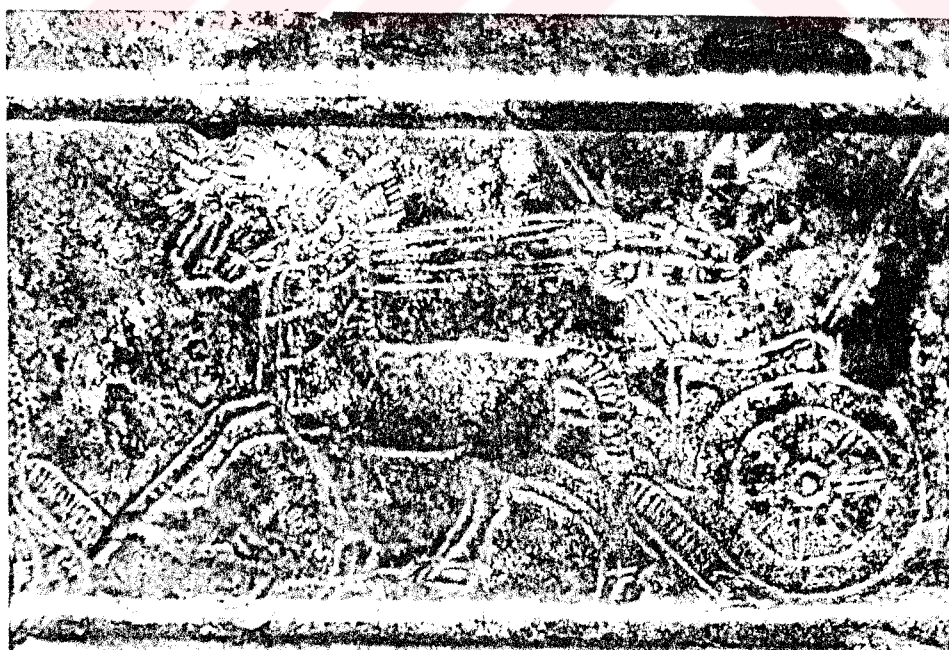

Res.5 Kat. No.2

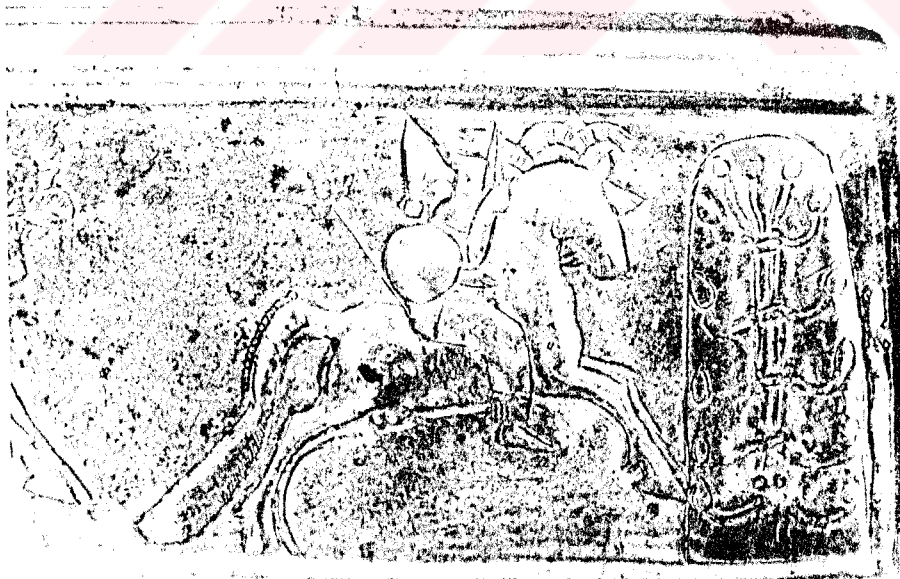
Res.6 Kat. No.3

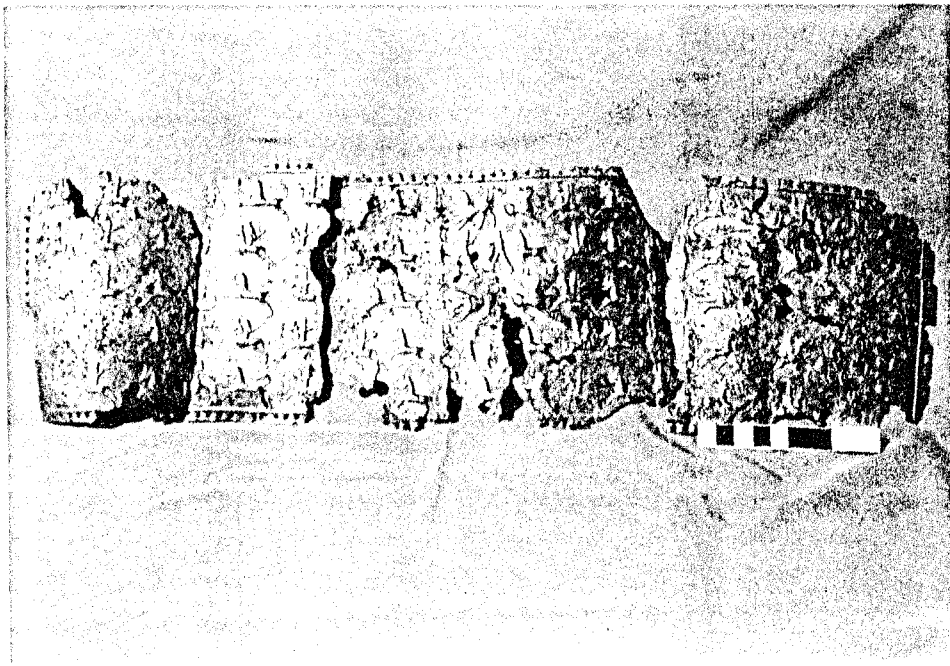
Res.7 Kat. No.3

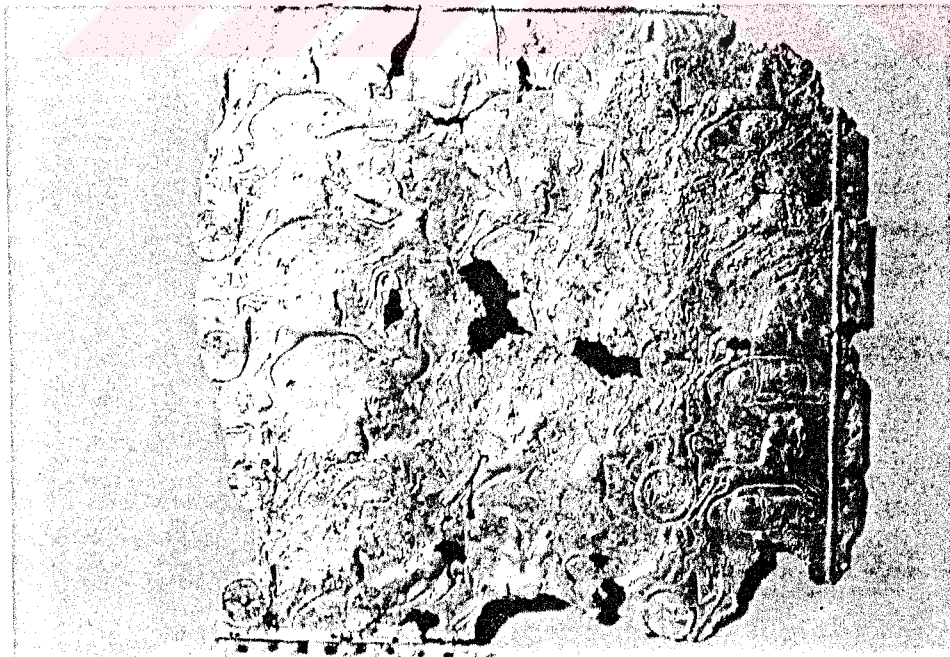
Res.8 Kat. No.4

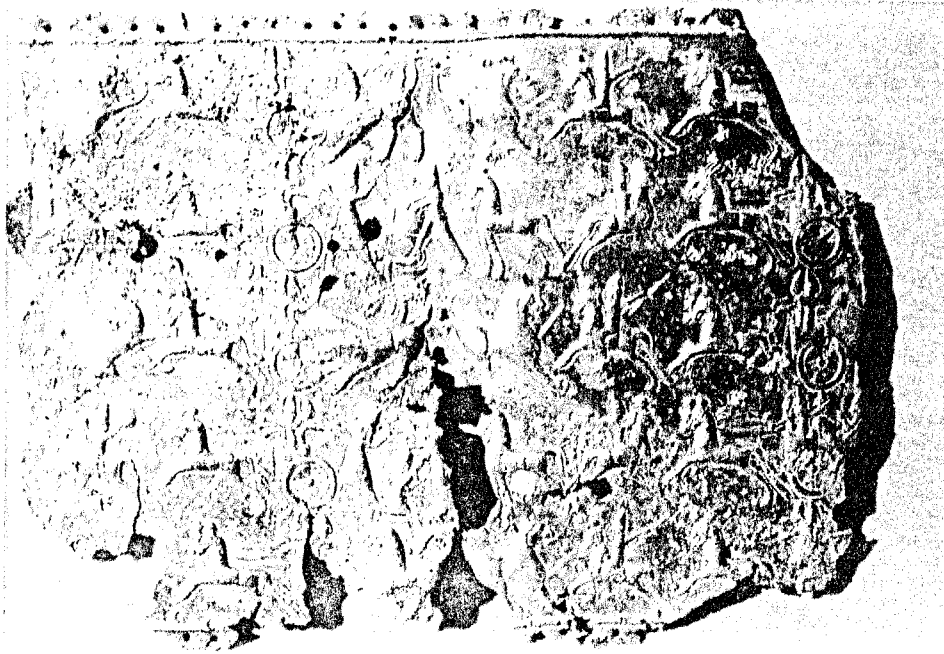
Res.9 Kat. No.4

Res.10 Kat. No.5

Res.11 Kat. No.5

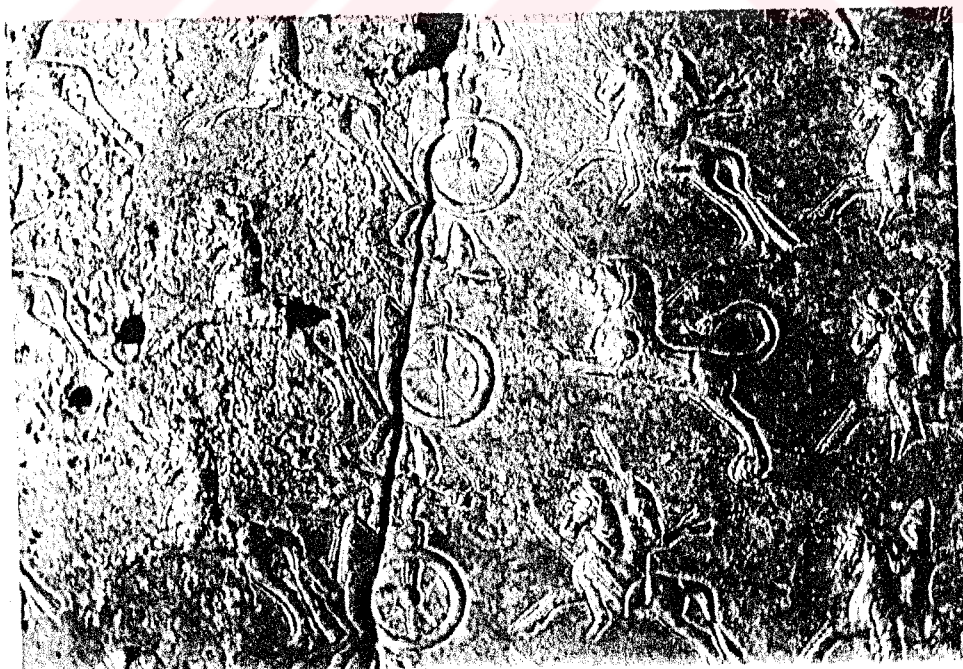
Res.12 Kat. No.5

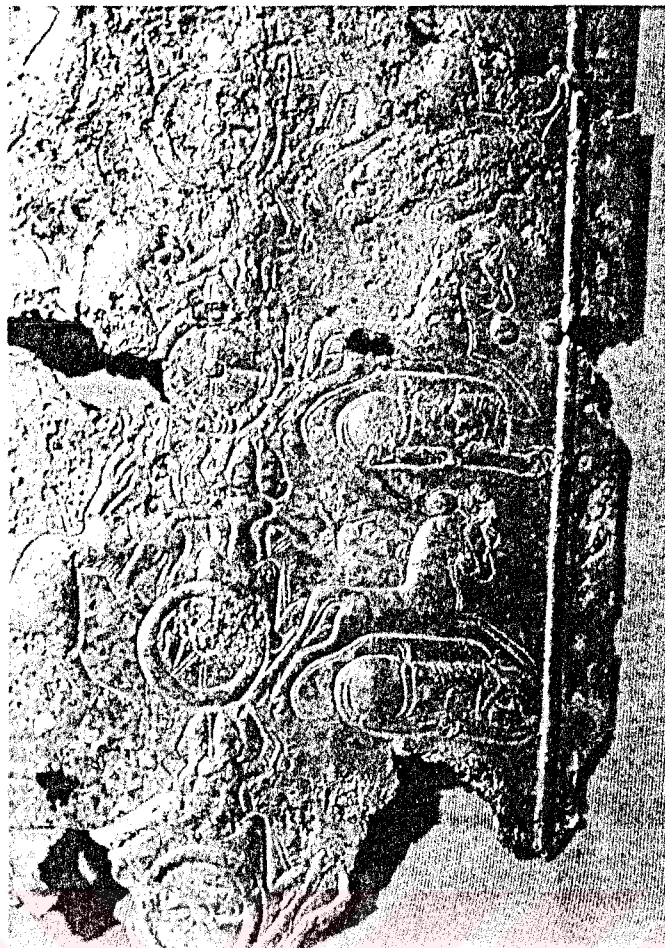
Res.13 Kat. No.5

Res.14 Kat. No.5

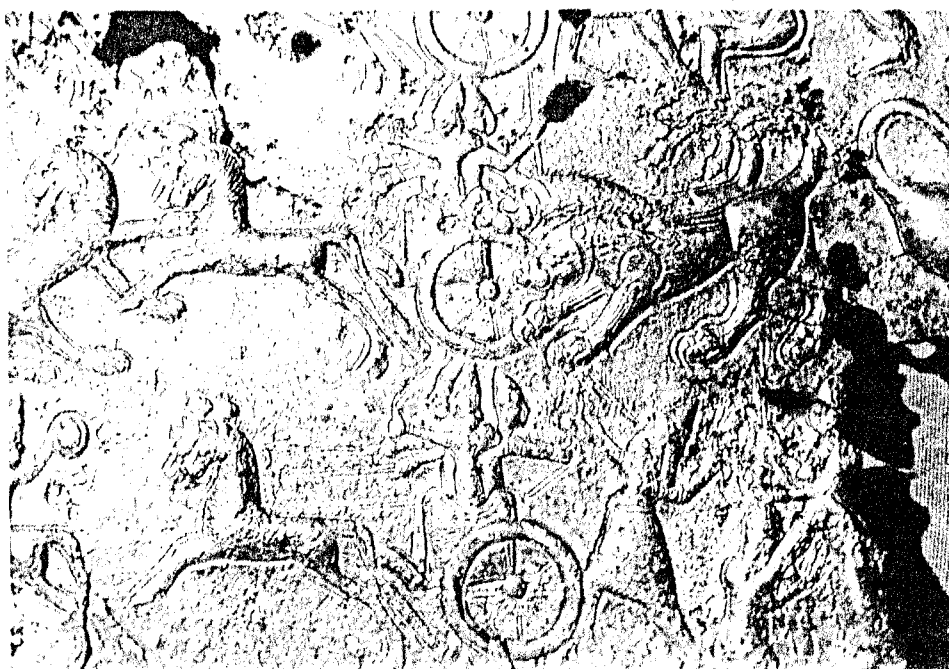
Res.15 Kat. No.5

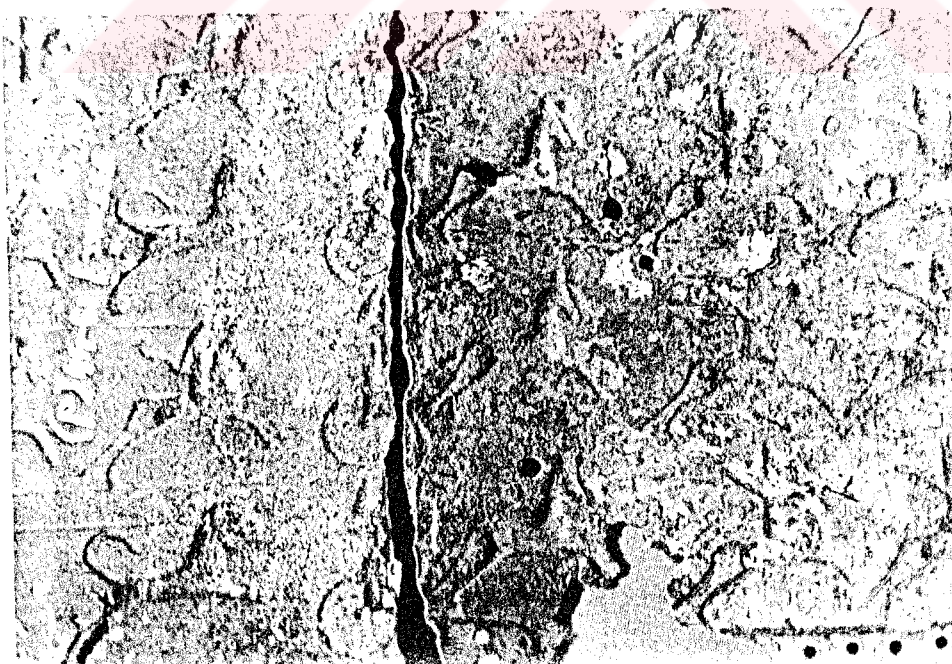
Res.16 Kat. No.5

Res.17 Kat. No.5

Res.18 Kat. No.5

Res.19 Kat. No.5

Fig. 40

Fig. 42

Res. 20 Kat. No. 6

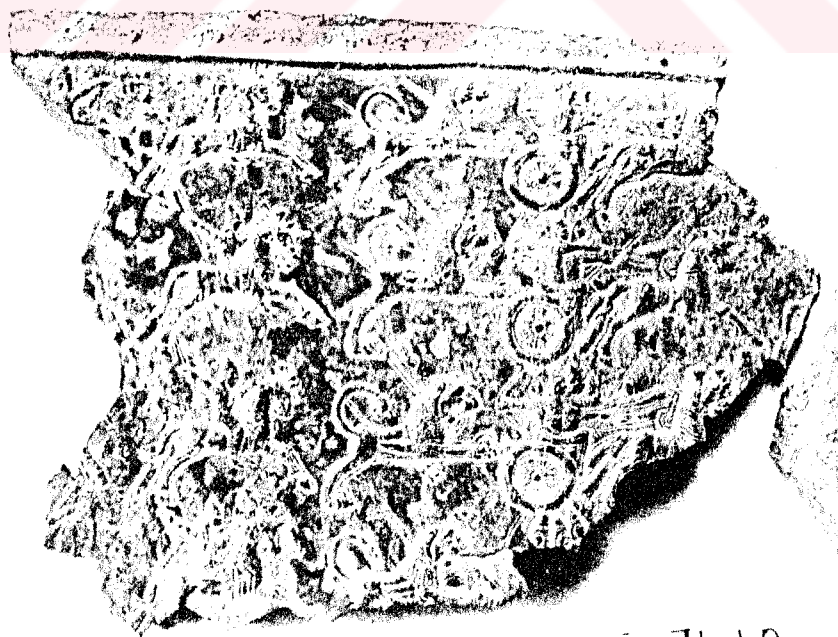

Fig. 40

Res. 21 Kat. No. 6

Res.22 Kat. No.6

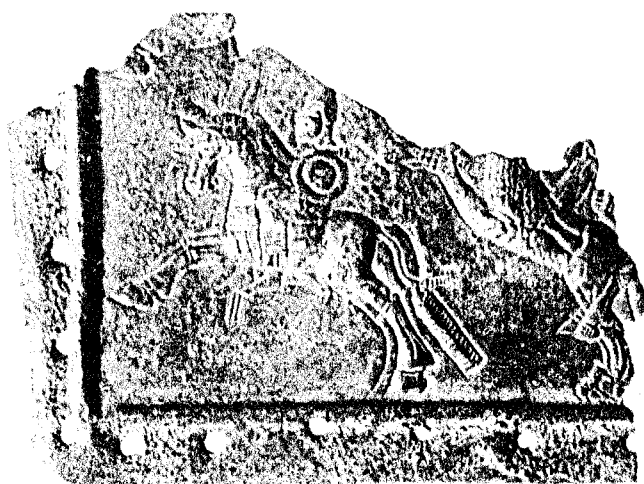
Res.23 Kat. No.6

Res.24 Kat. No.6

Res.25 Kat. No.6

7/1.1.3

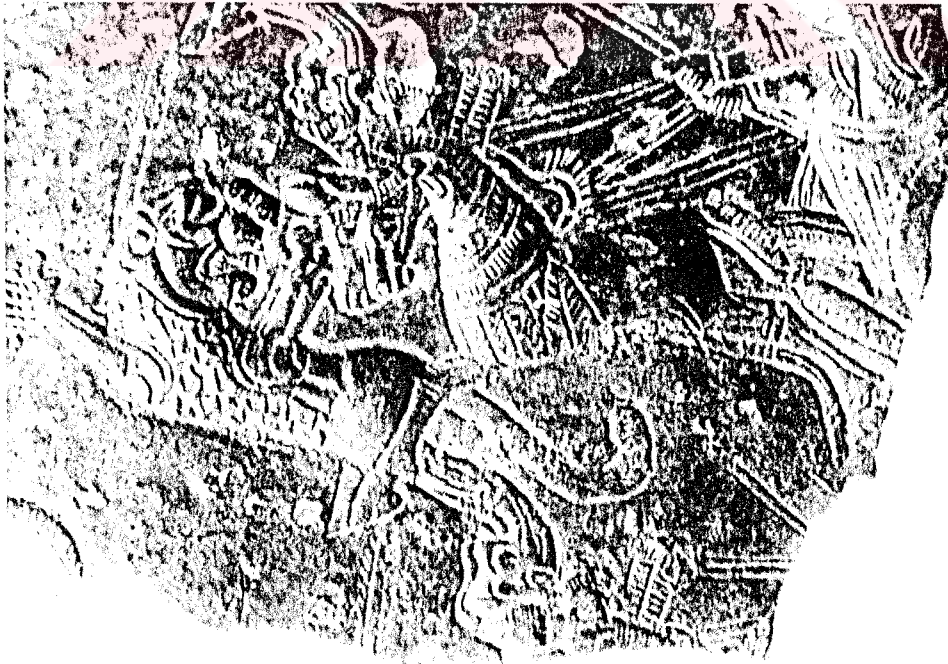
Res.26 Kat. No.6

Res.27 Kat. No.6

Res.28 Kat. No.6

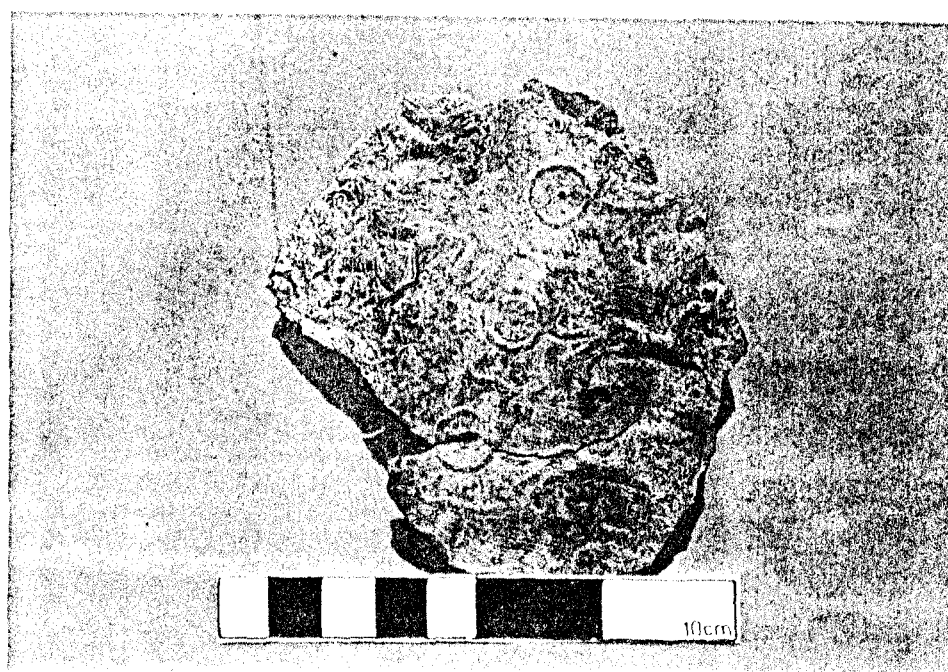

Res.29 Kat. No.6

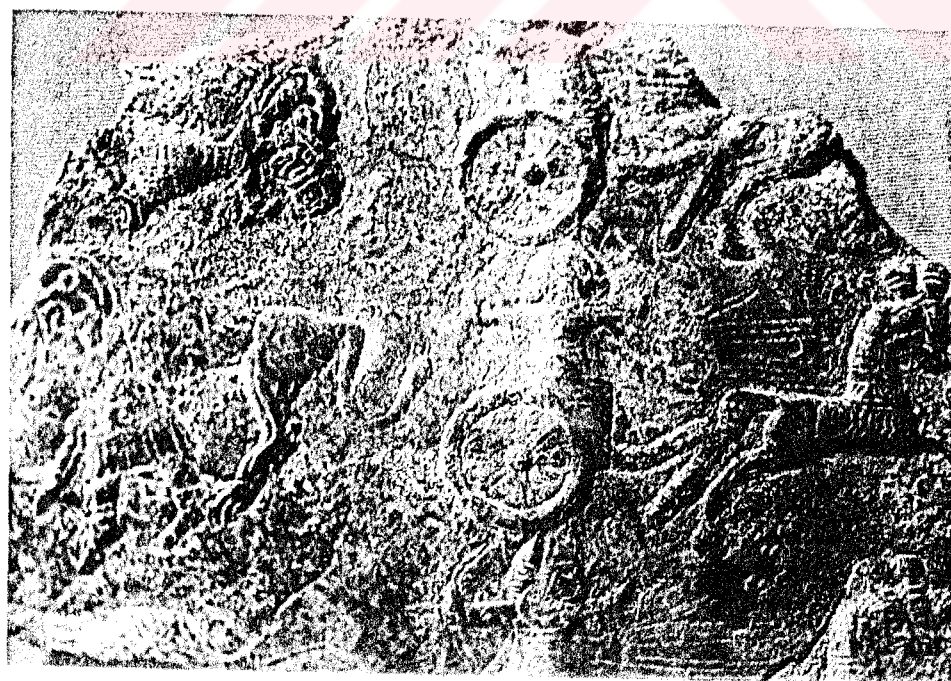

Res.30 Kat. No.7

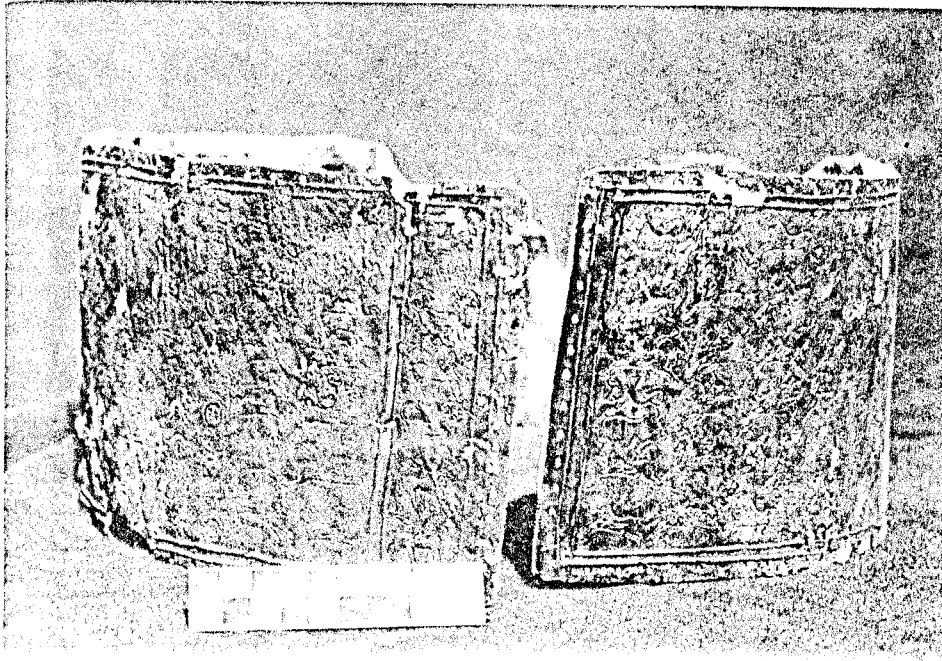

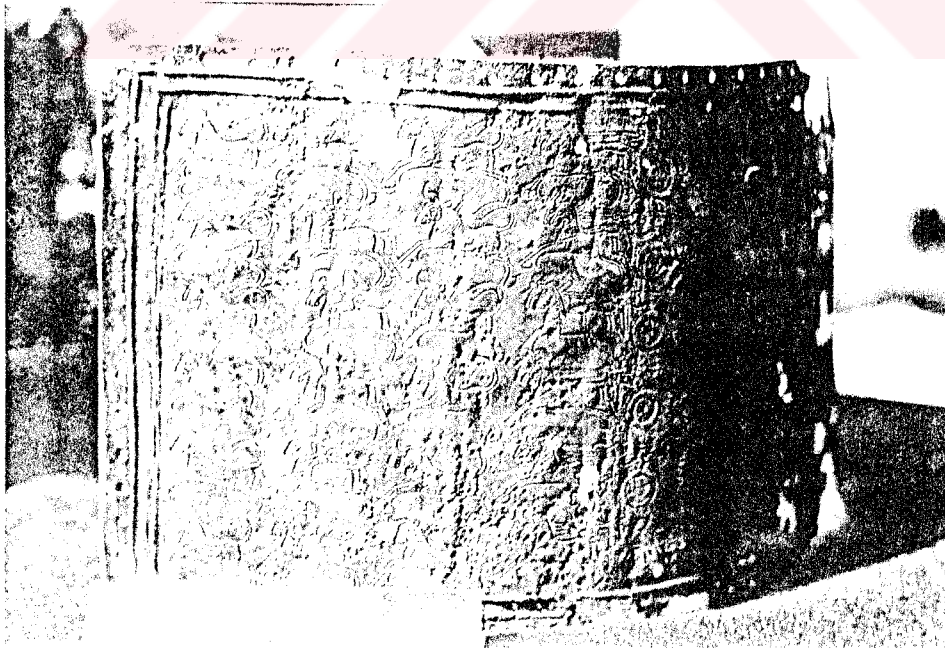
Res.31 Kat. No.8

Res.32 Kat. No.8

Res.33 Kat. No.9

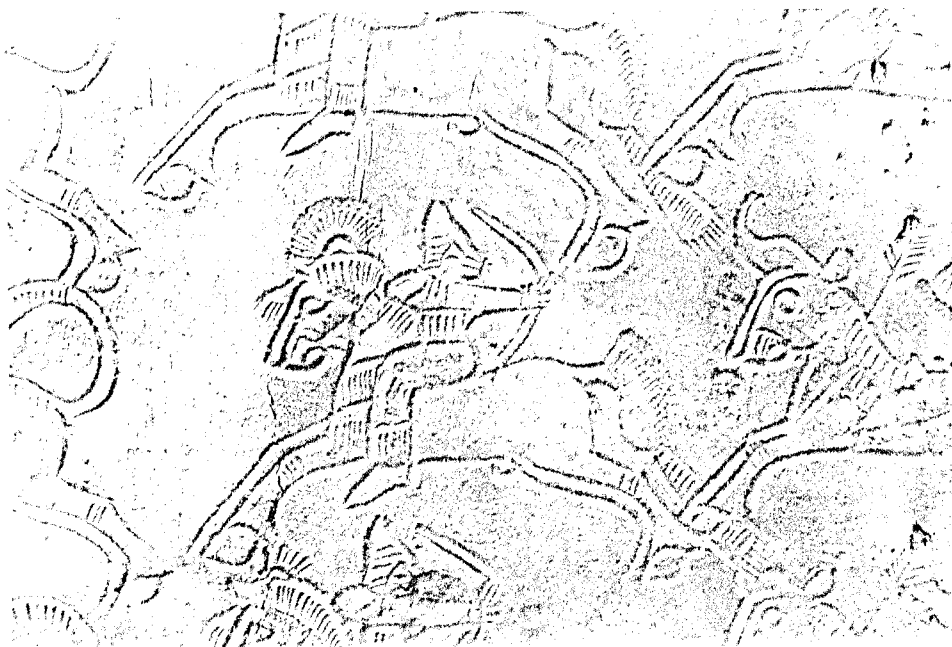
Res.34 Kat. No.9

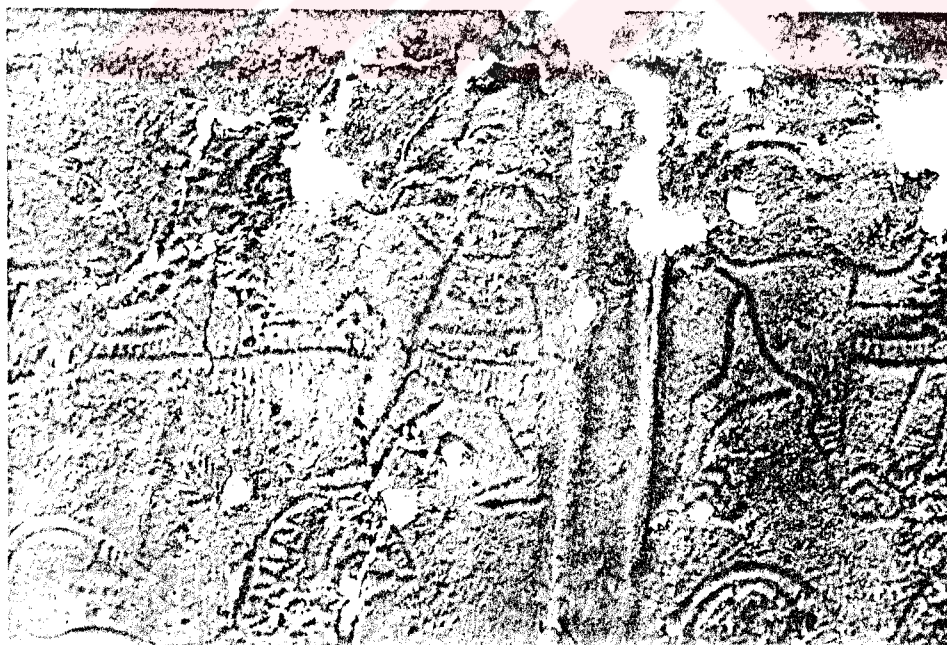
Res.35 Kat. No.9

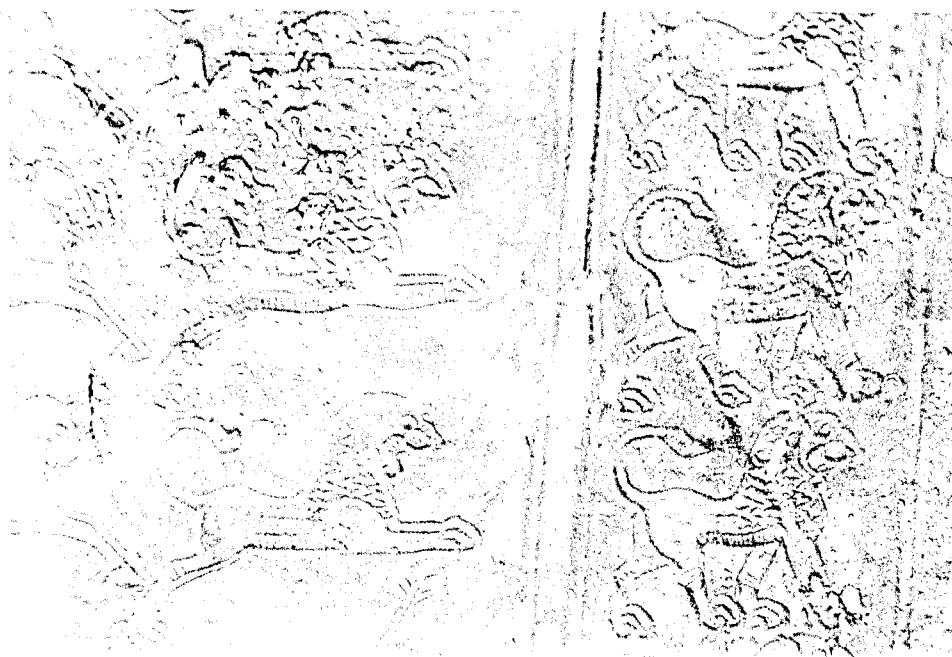
Res.36 Kat. No 9

Res.37 Kat. No.9

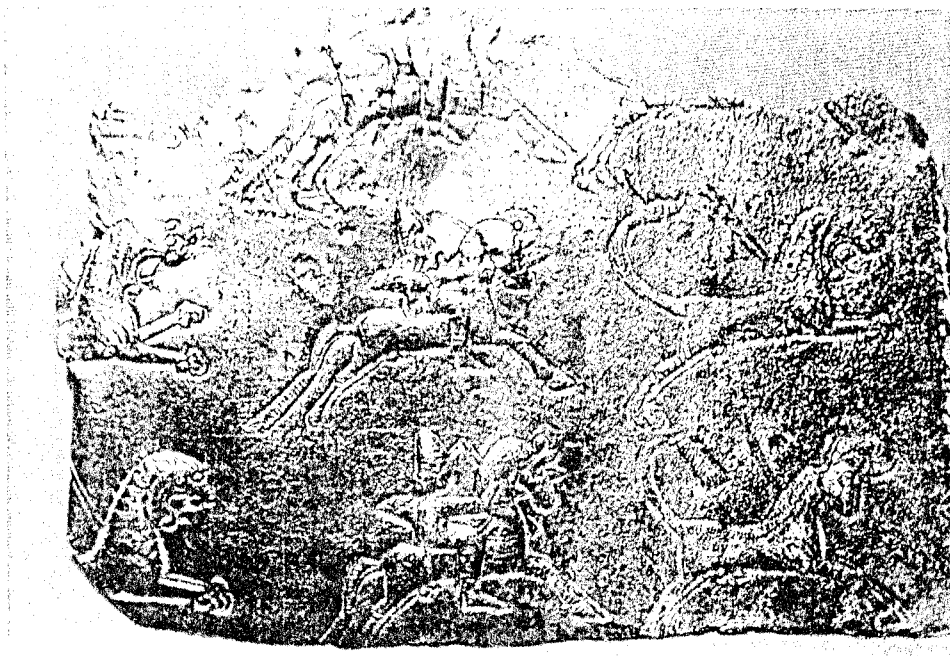
Res.38 Kat. No.9

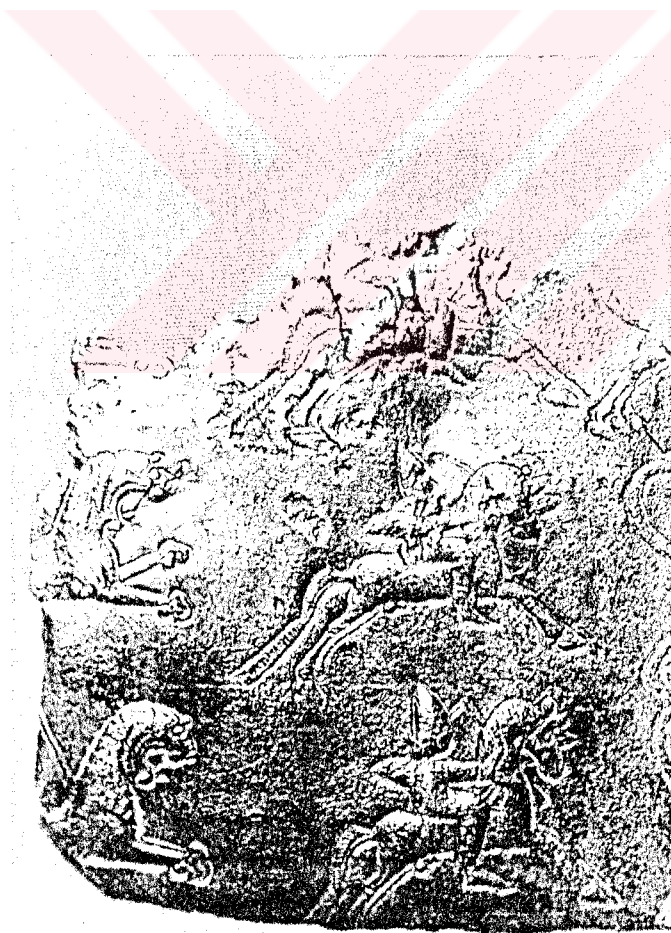
Res.39 Kat. No.9

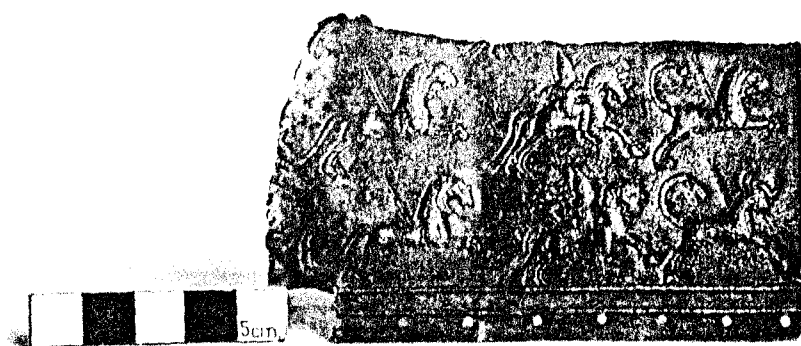
Res.40 Kat. No.9

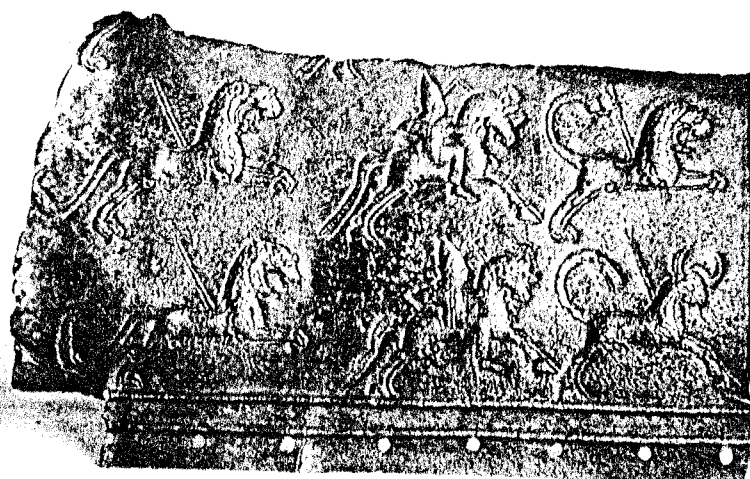
Res.41 Kat. No.10

Res.42 Kat. No.10

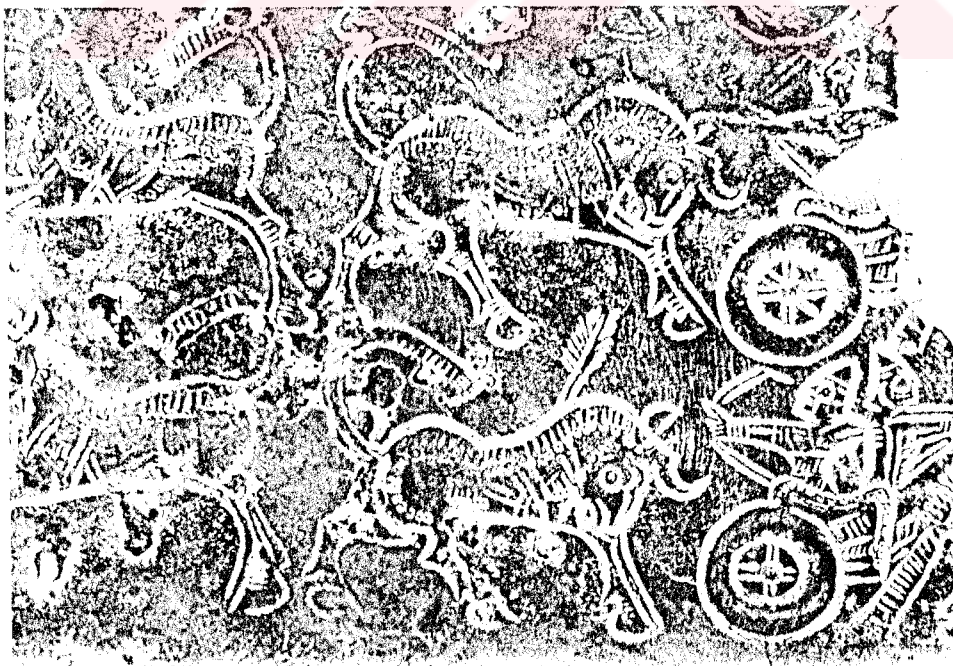
Res.43 Kat. No.11

Res.44 Kat. No.11

Res.45 Kat. No.12

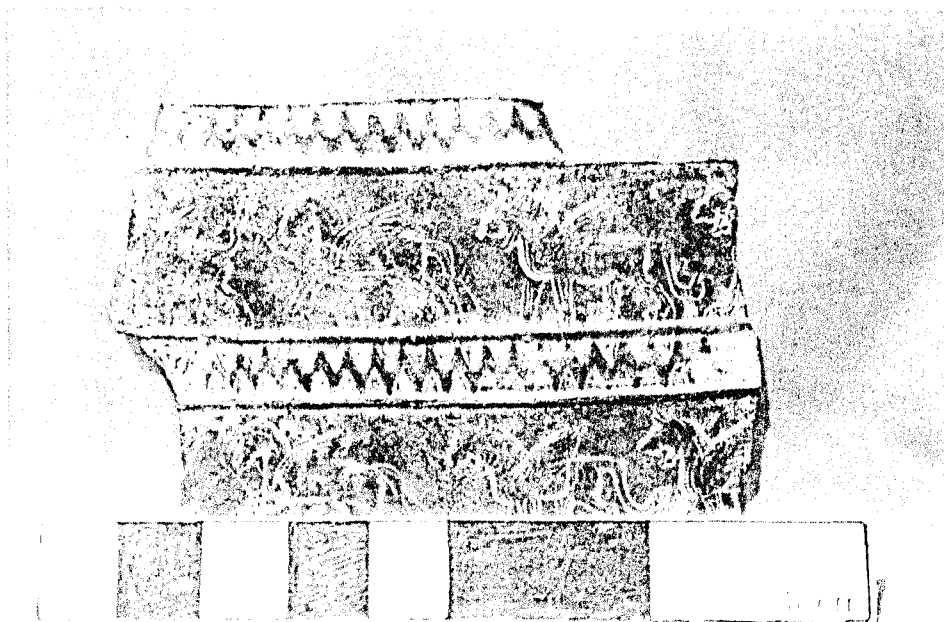
Res.46 Kat. No.12

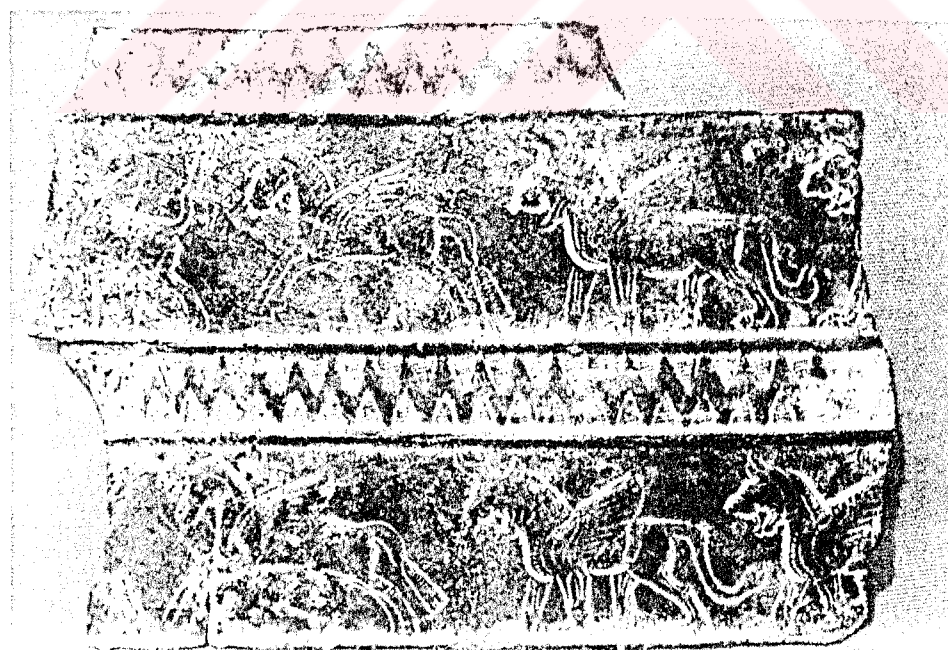
Res.47 Kat. No.12

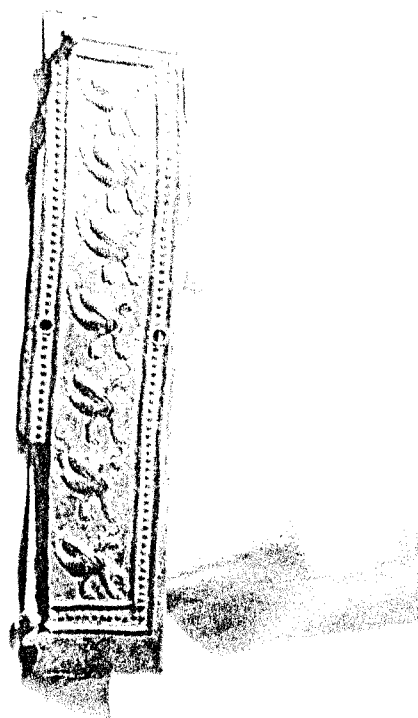
Res.48 Kat. No.12

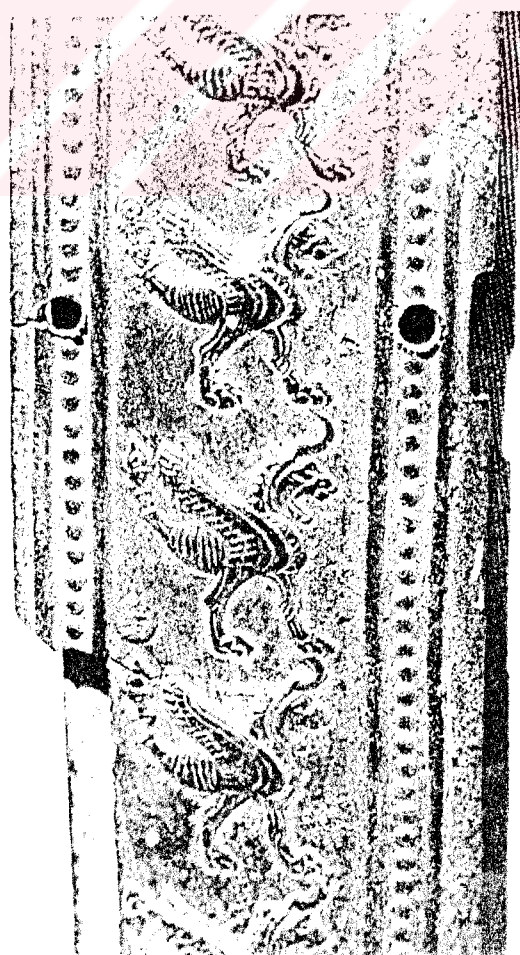
Res.49 Kat. No.13

Res.50 Kat. No.13

Res.51 Kat. No.14

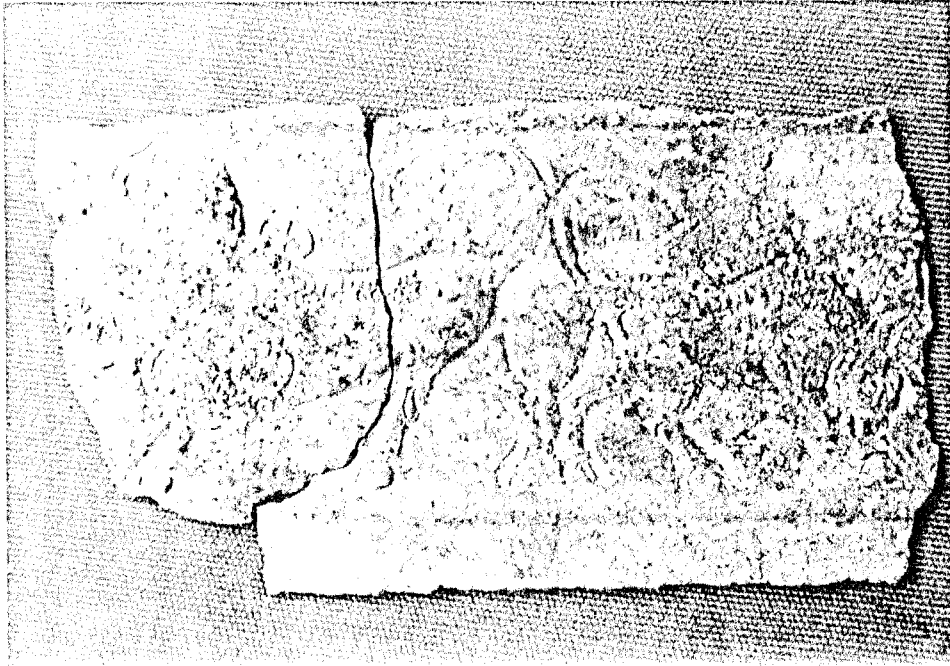
Res.52 Kat. No.15

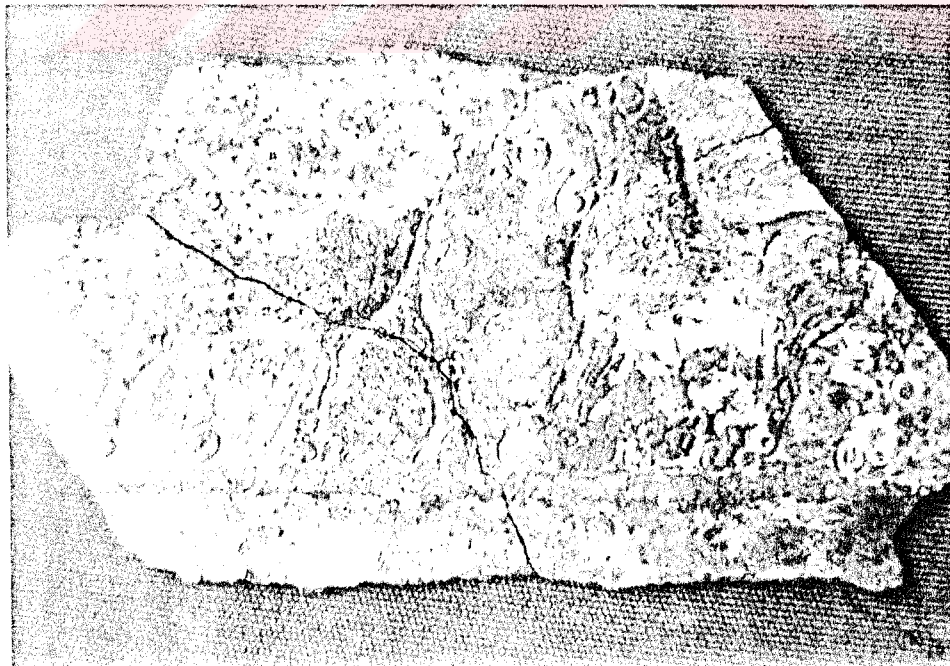
Res.53 Kat. No.15

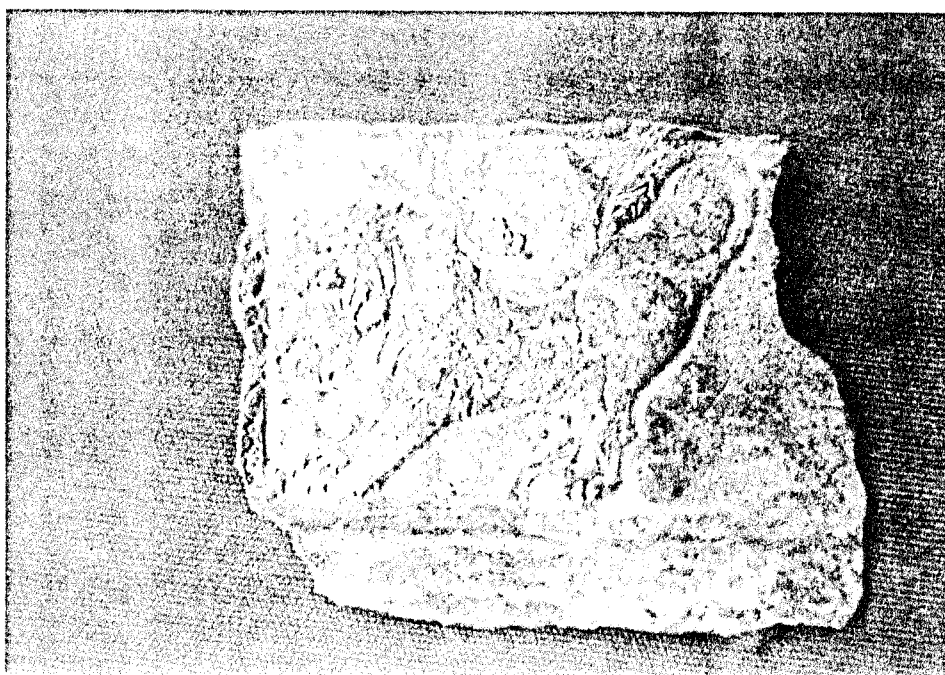
Res.54 Kat. No.15

Res.55 Kat. No.16

Res.56 Kat. No.16

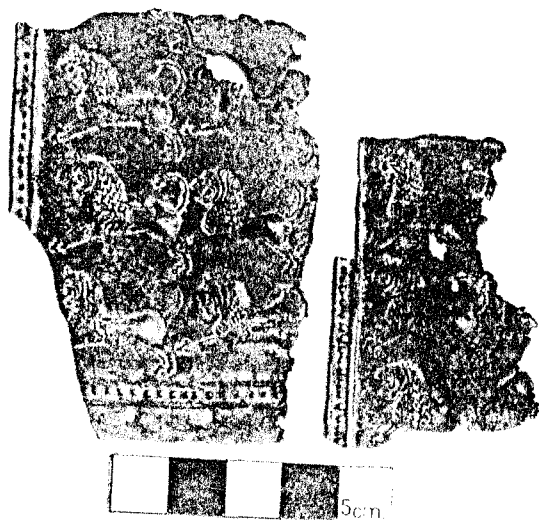
Res.57 Kat. No.16

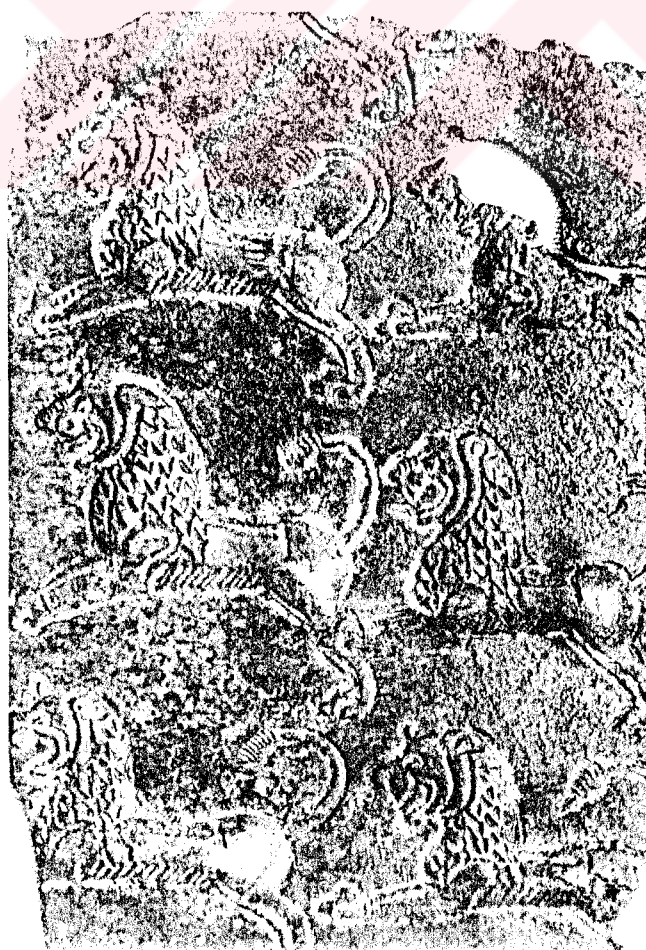
Res.58 Kat. No.17

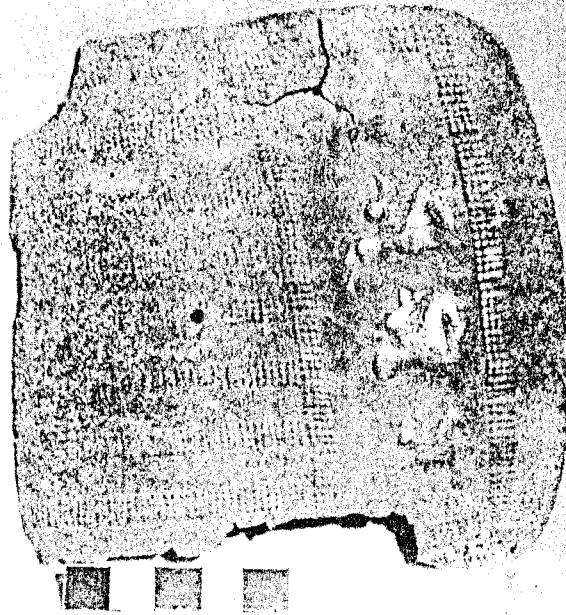
Res.59 Kat. No.17

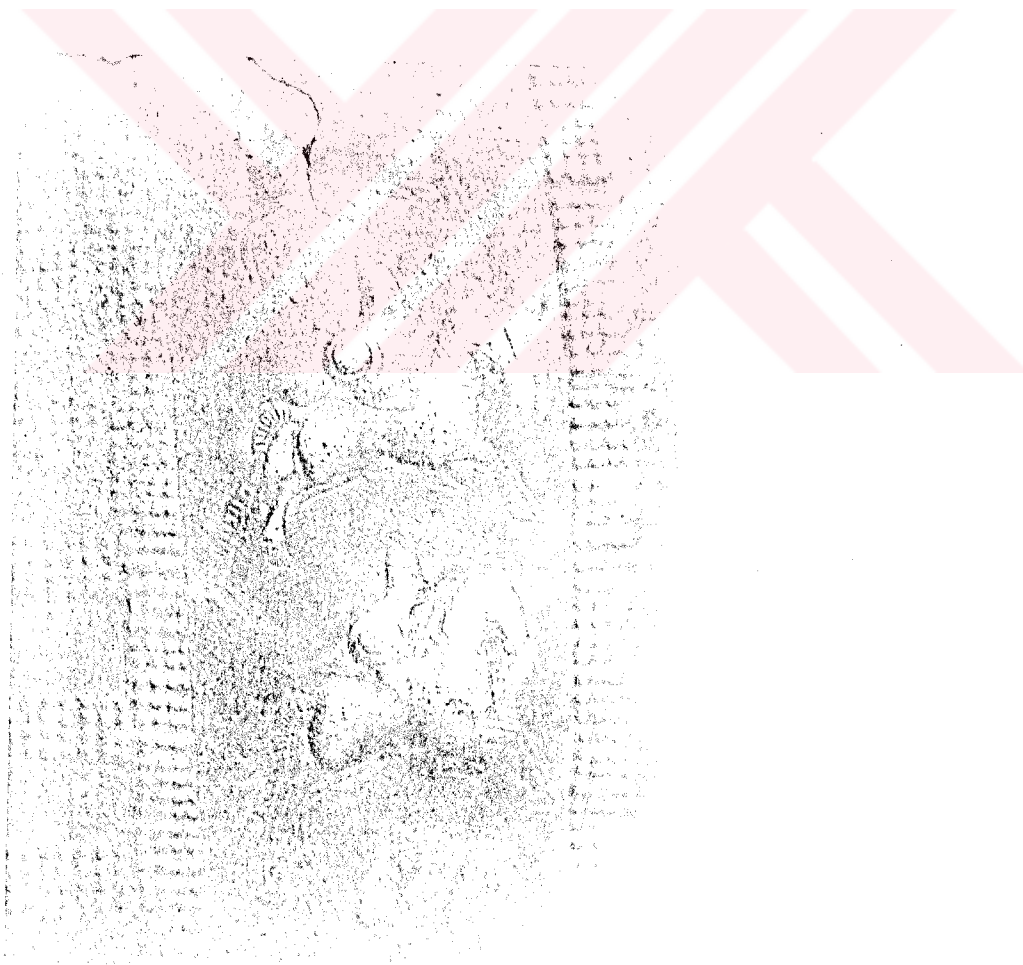
Res.60 Kat. No.18

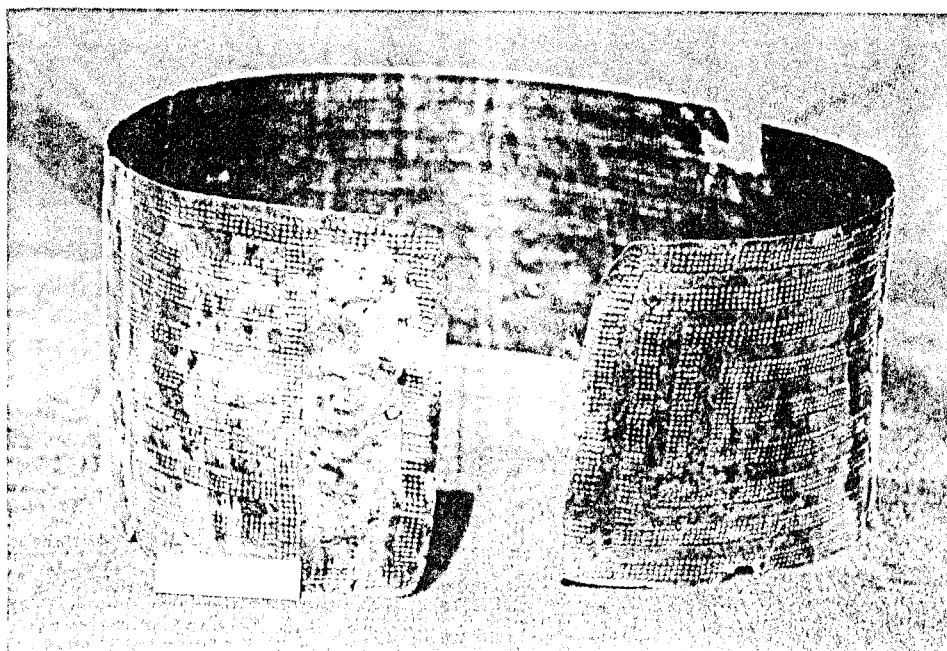
Res.61 Kat. No.19

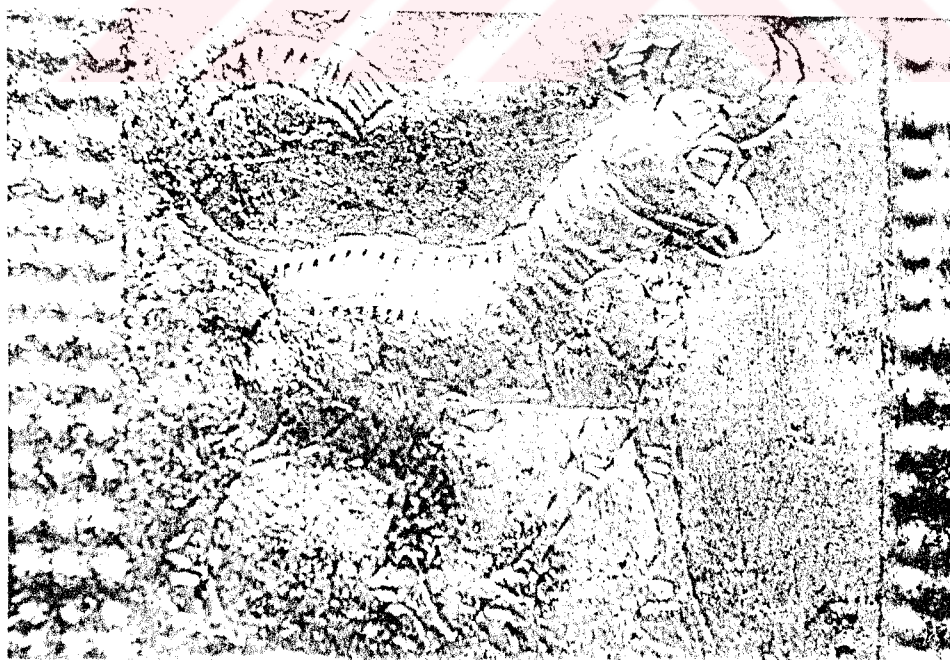
Res.62 Kat. No.19

Res.63 Kat. No.19

Res.64 Kat. No.20

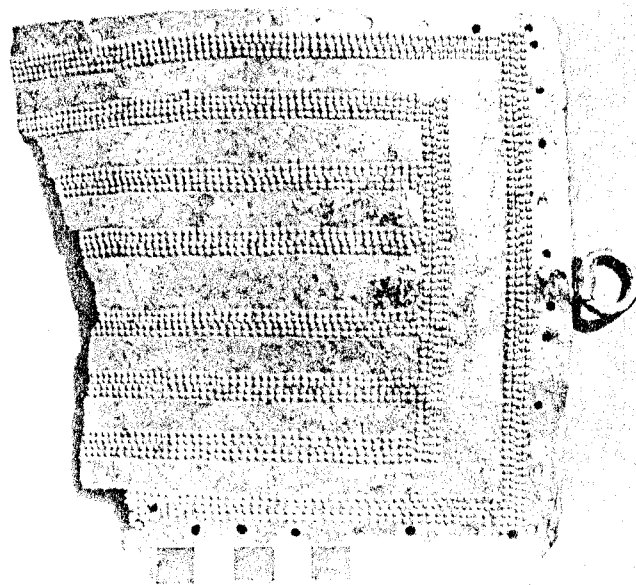
Res.65 Kat. No.20

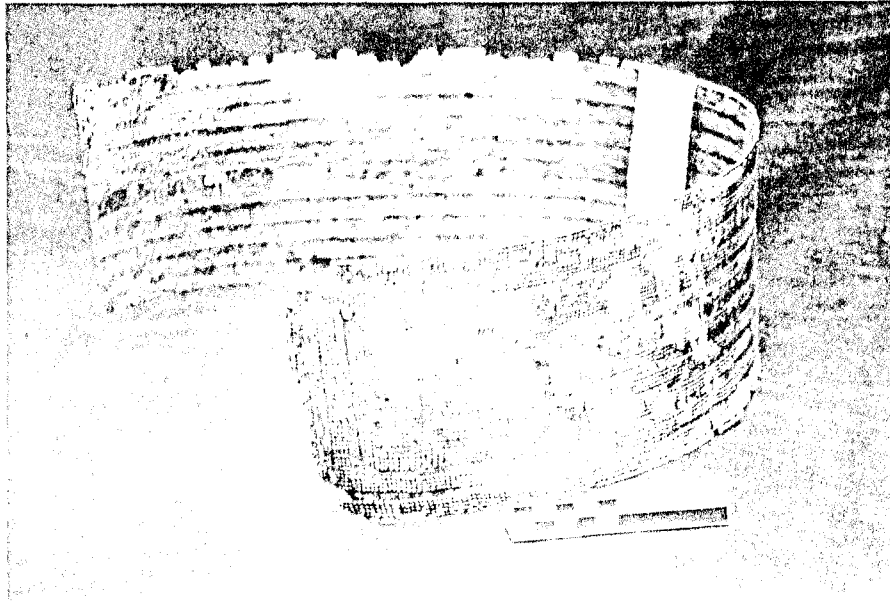
Res.66 Kat. No.21

Res.67 Kat. No.21

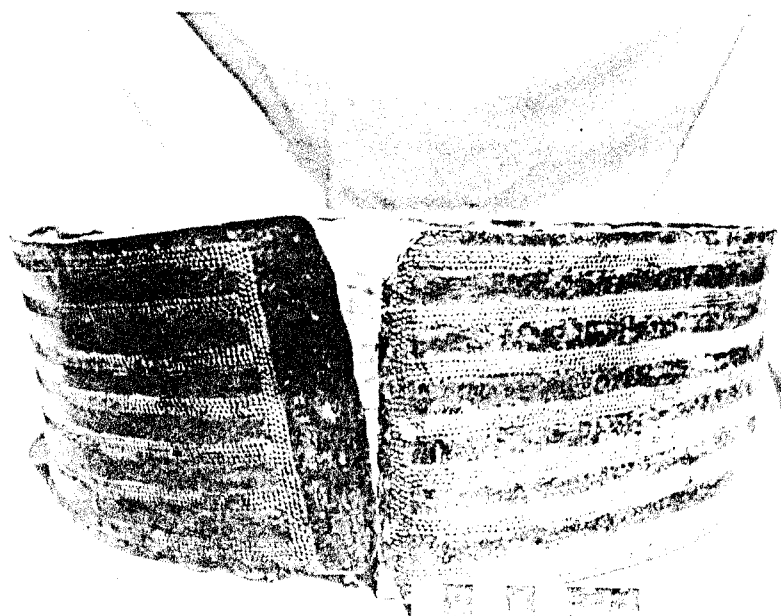

Res.68 Kat. No.22

Res.69 Kat. No.23

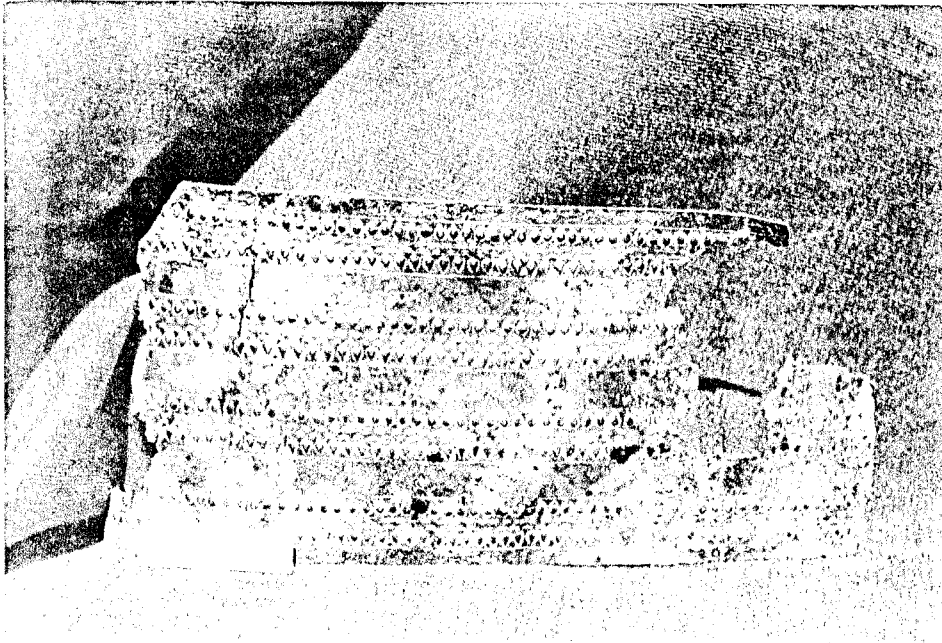

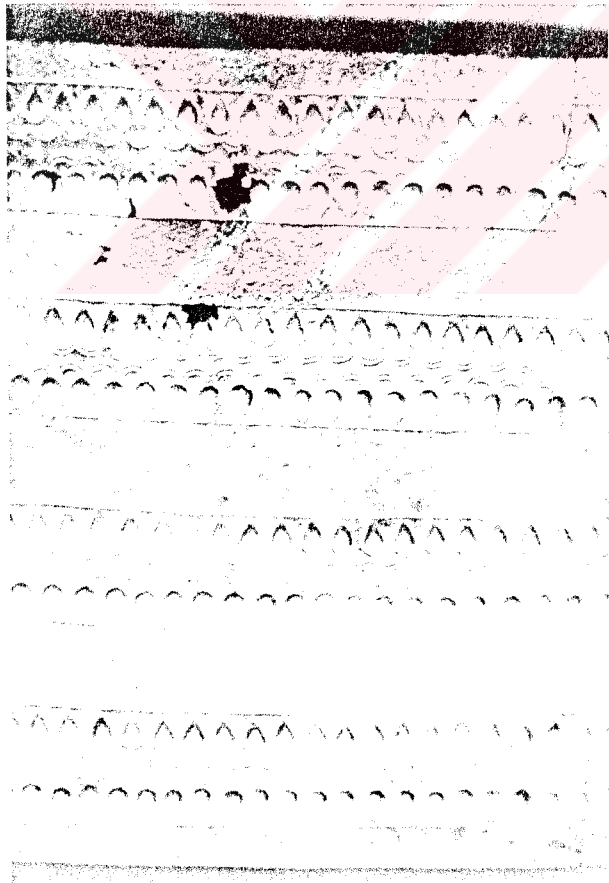
Res.70 Kat. No.24

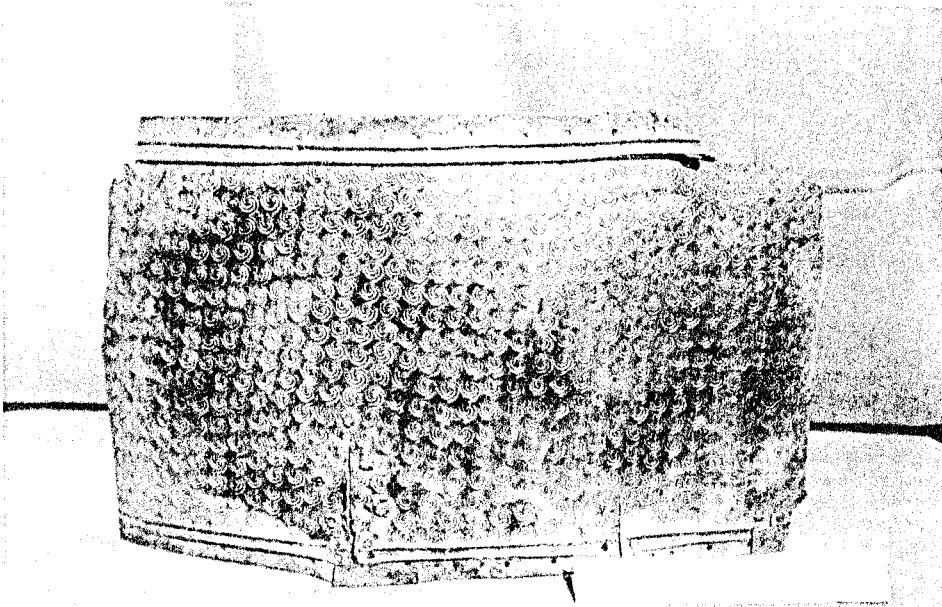
Res.71 Kat. No.24

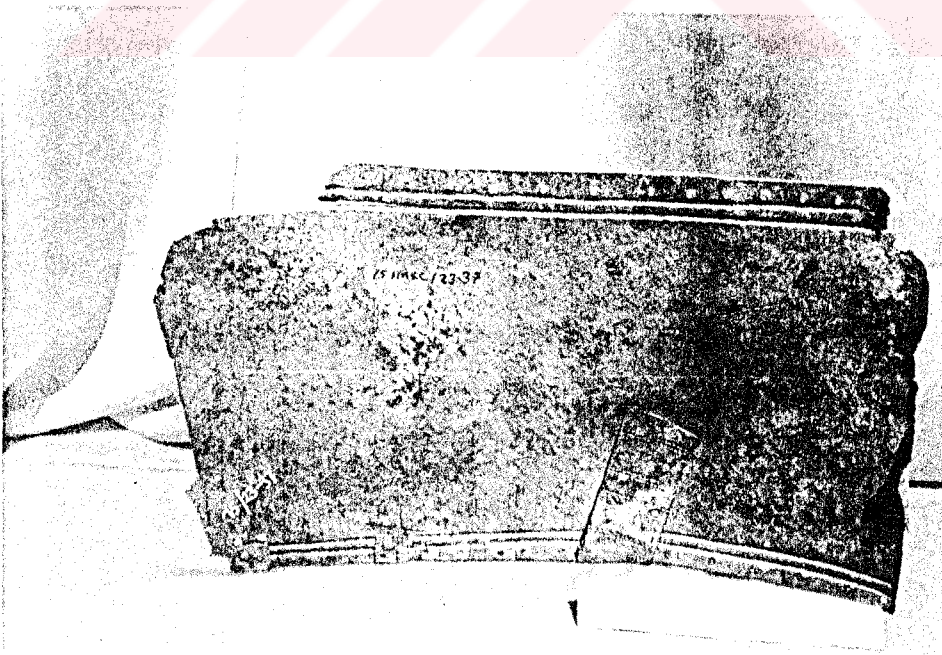
Res.72 Kat. No.25

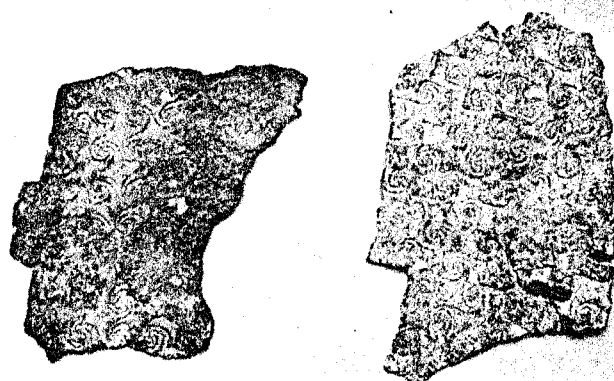
Res.73 Kat. No.25

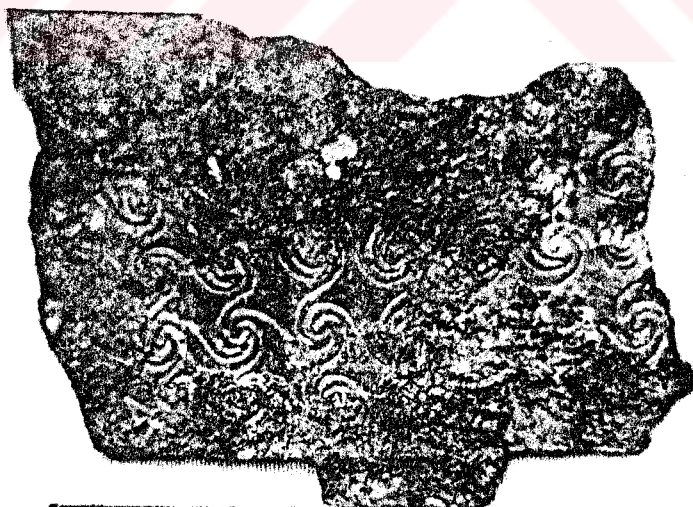
Res.74 Kat. No.26

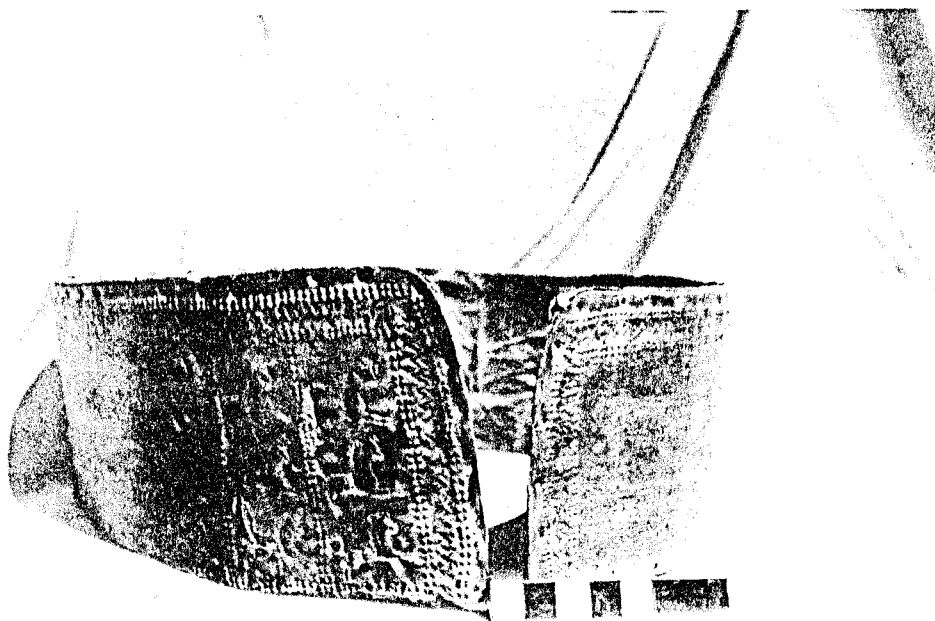
Res.75 Kat. No.26

Res.76 Kat. No.27

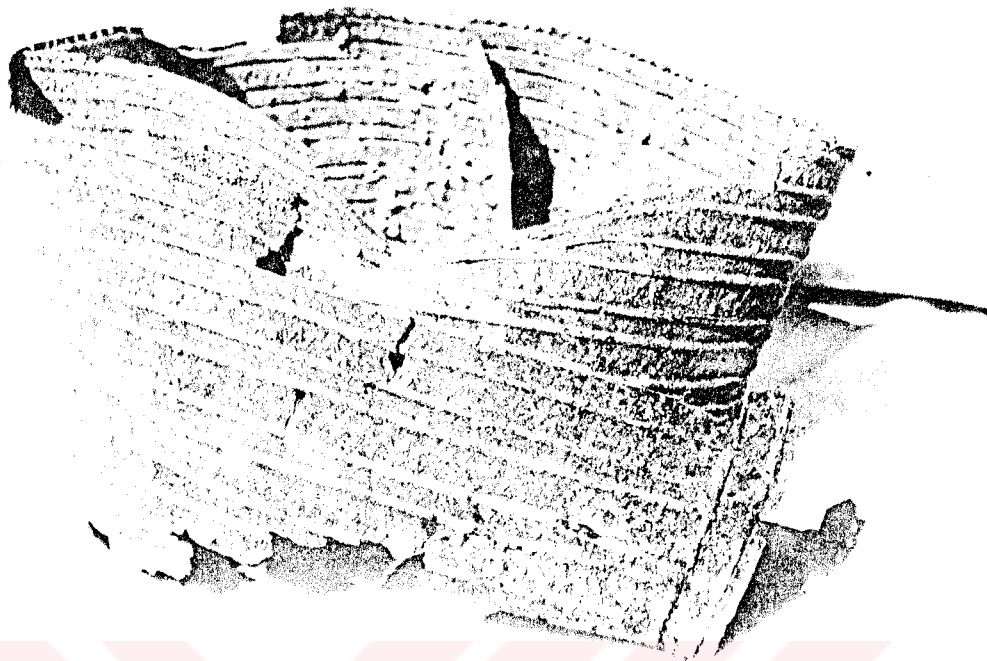
Res.77 Kat. No.27

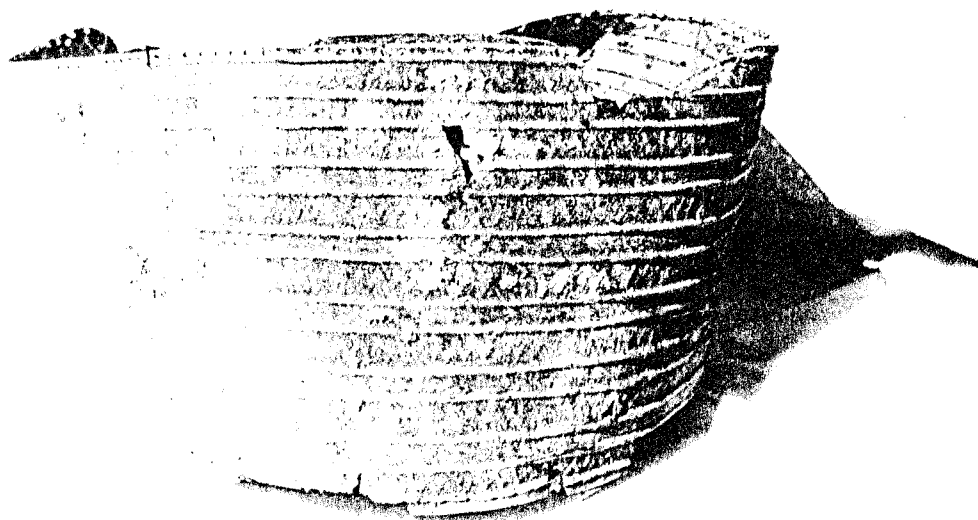
Res.78 Kat. No.28

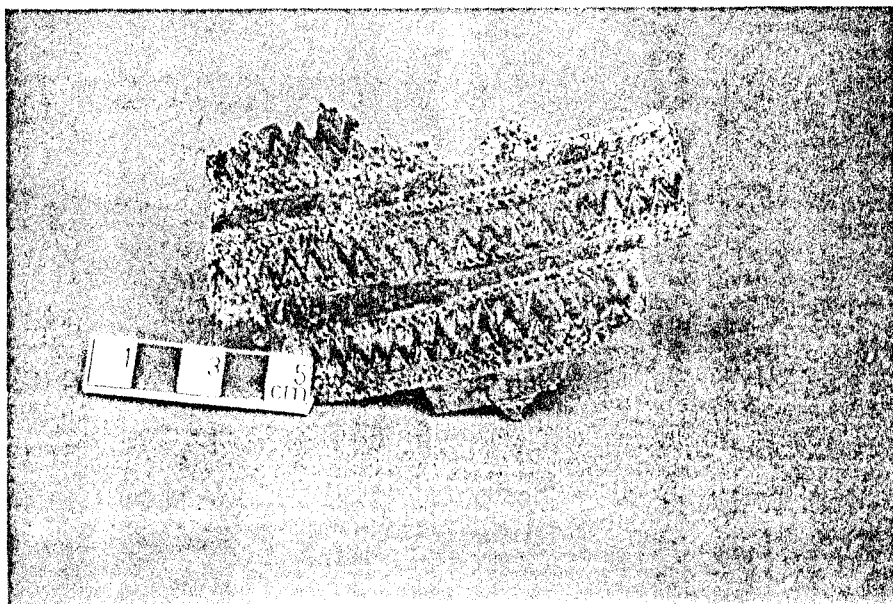
Res.79 Kat. No.28

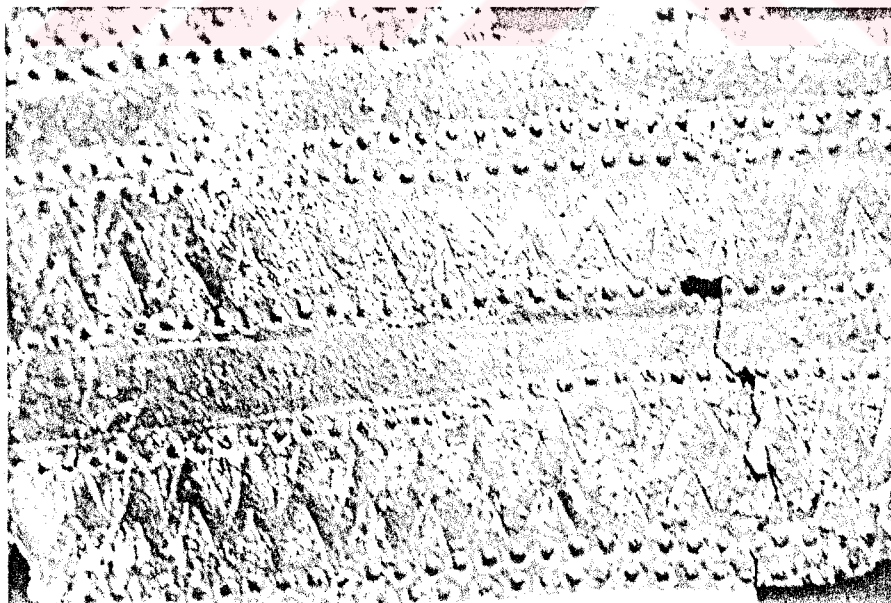
Res.80 Kat. No.29

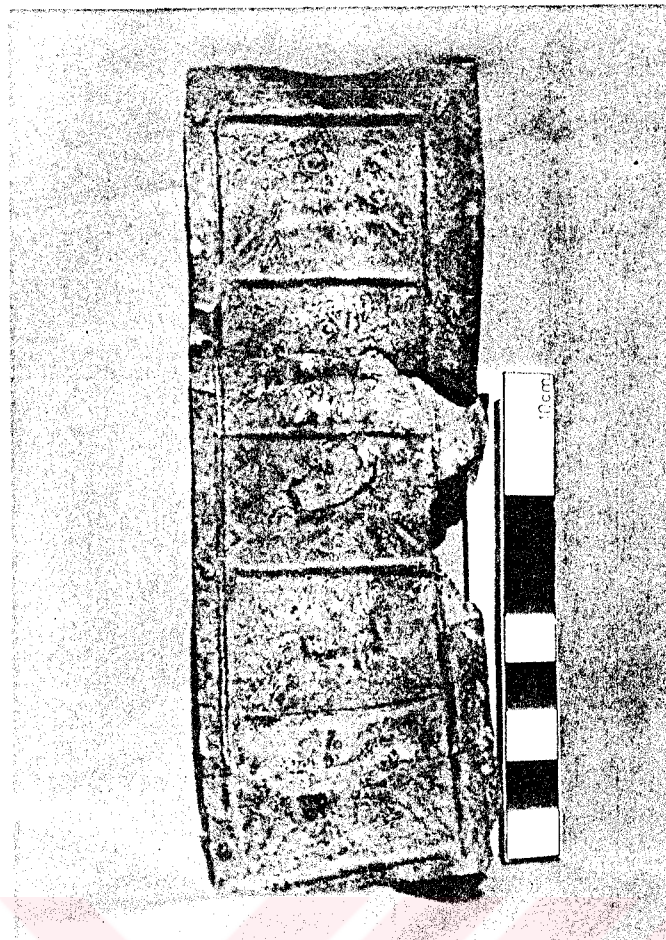
Res.81 Kat. No.29

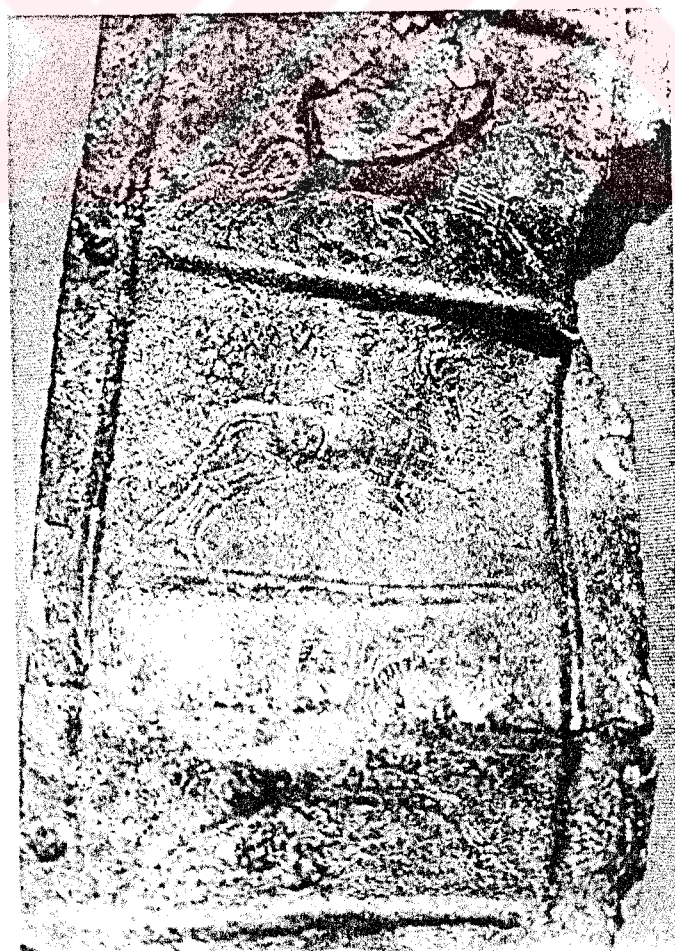
Res.82 Kat. No.30

Res.83 Kat. No.30

Res.84 Kat. No.31

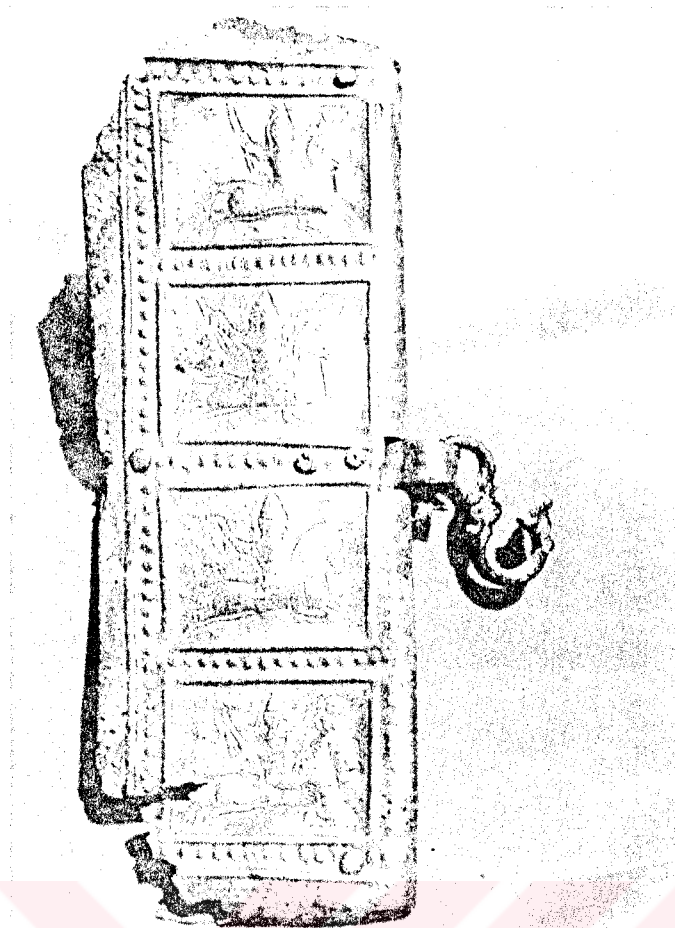
Res.95 Kat. No.34

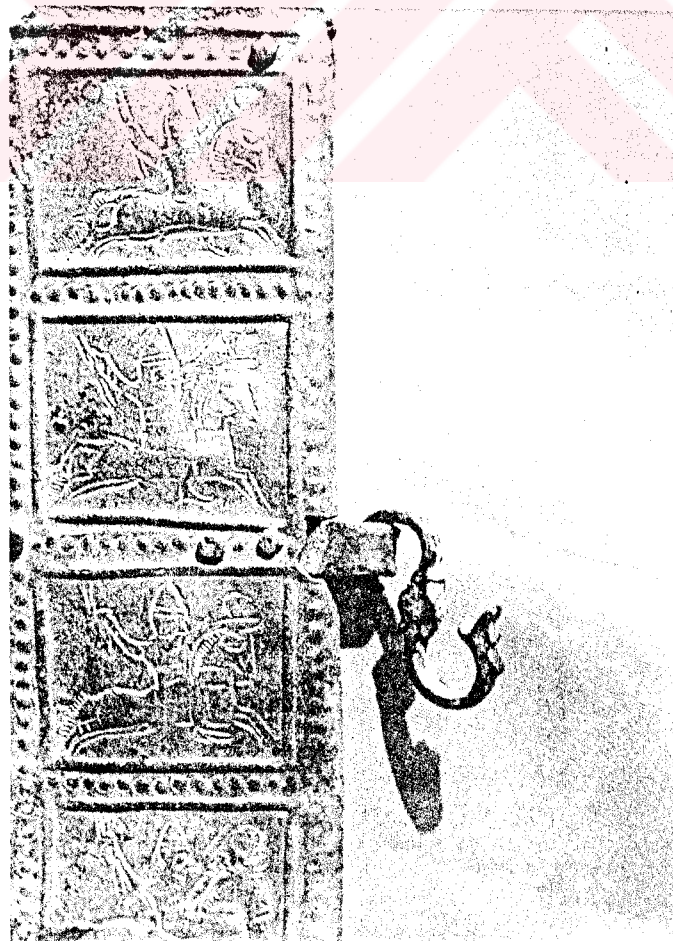
Res.86 Kat. No.32

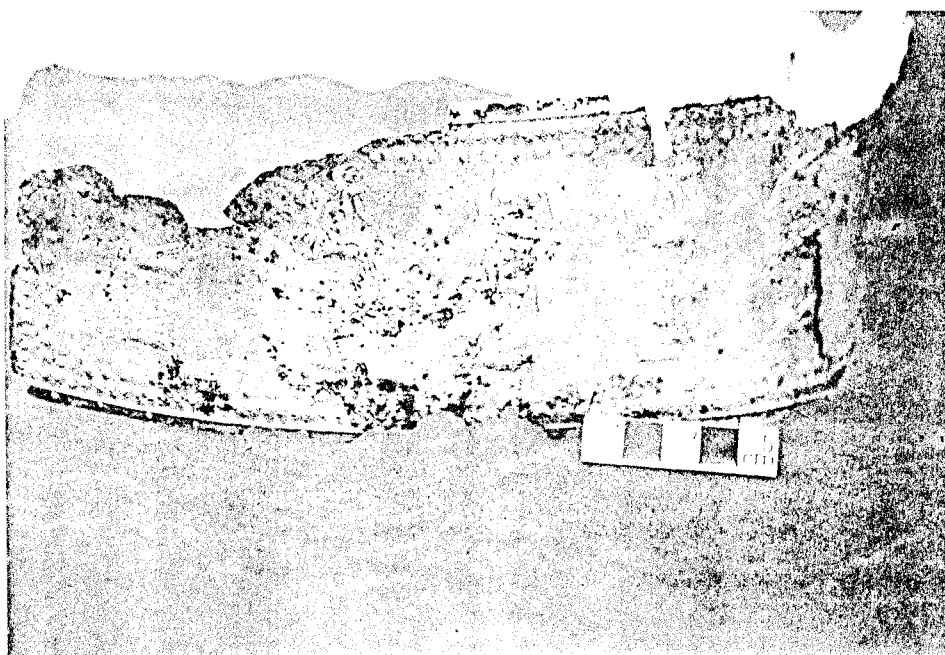
Res.87 Kat. No.32

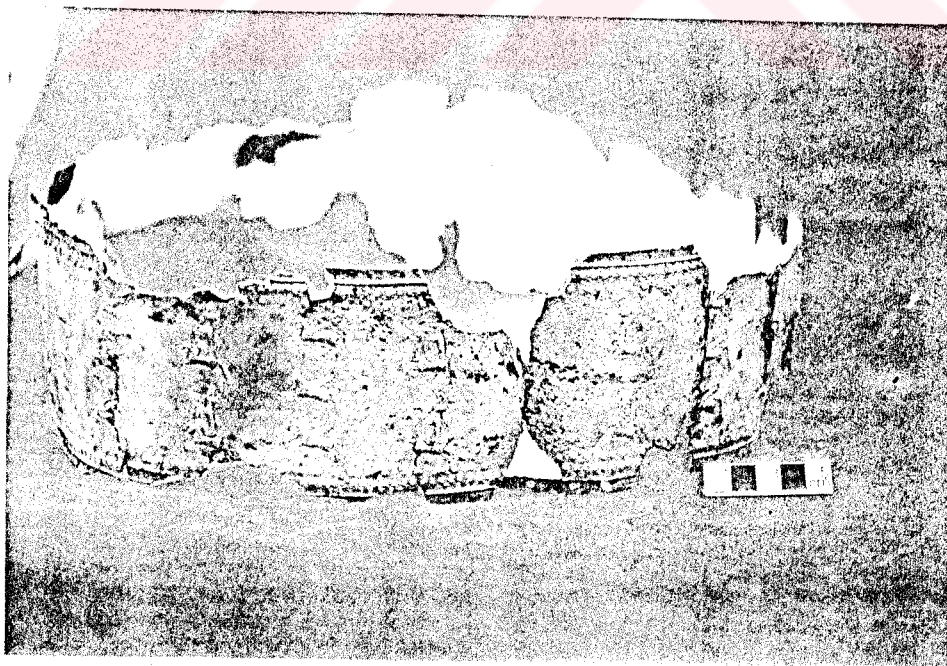
Res.88 Kat. No.33

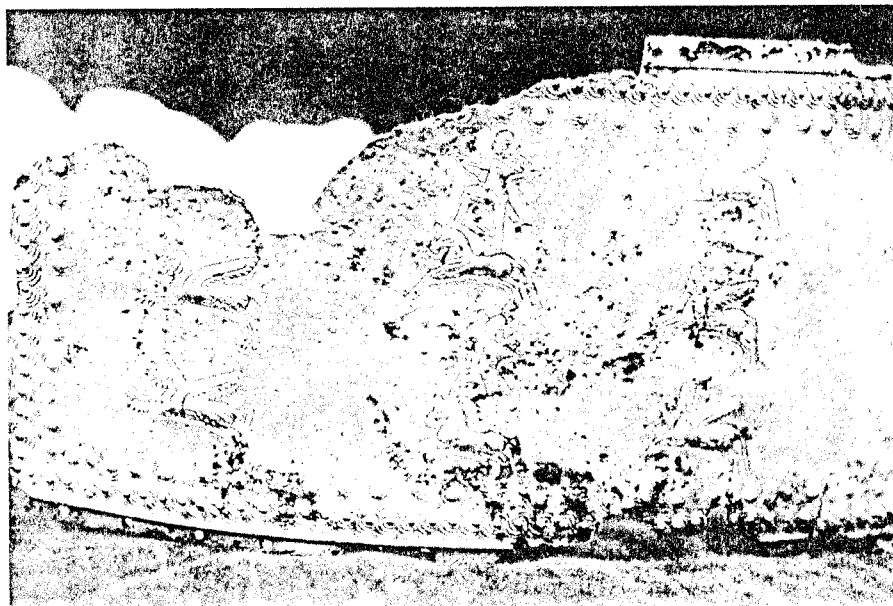
Pl. 100 Kat. No. 34

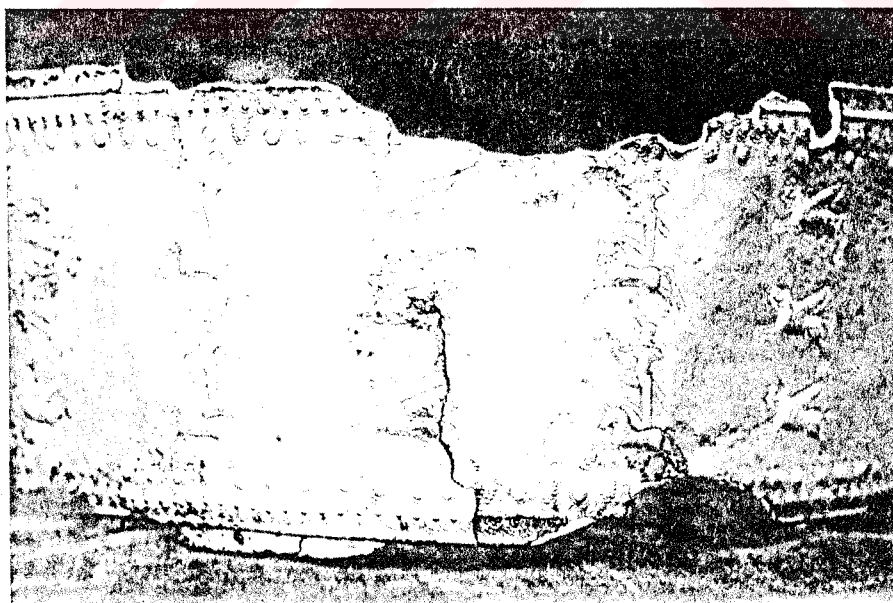
Res.90 Kat. No.34

Res.91 Kat. No.34

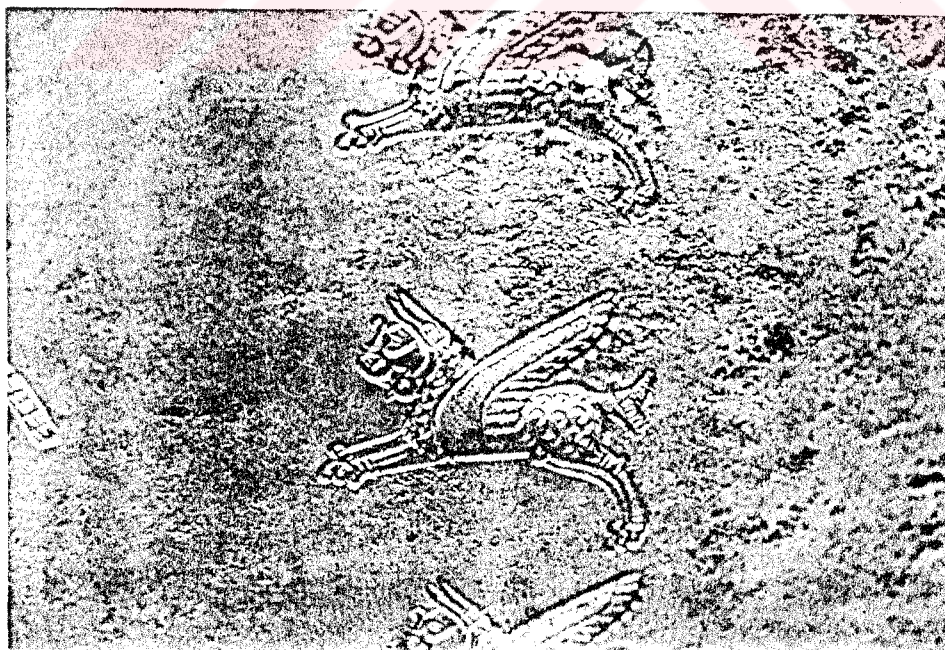
Res.92 Kat. No.34

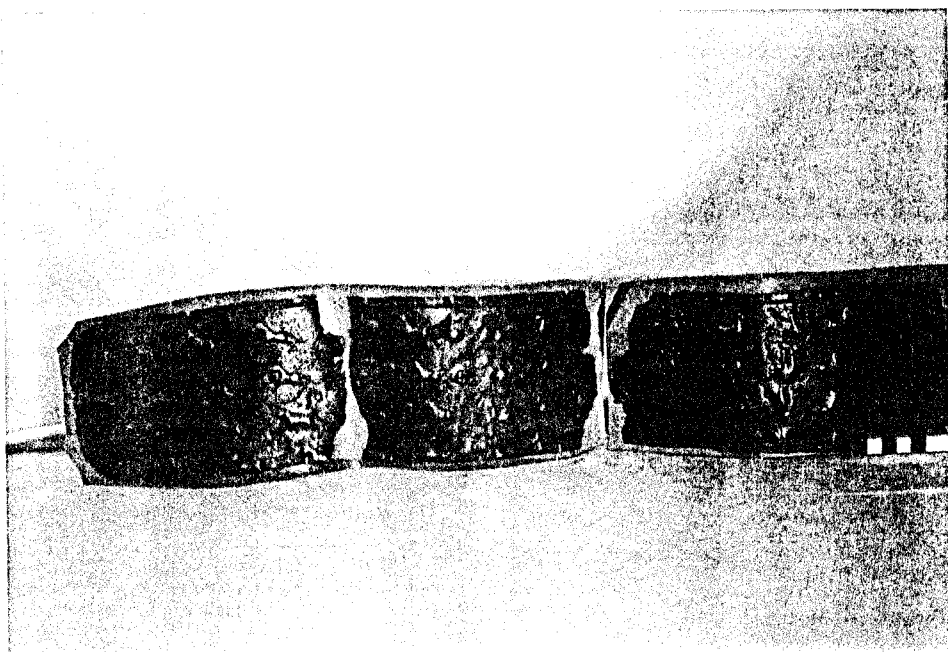
Res.93 Kat. No.34

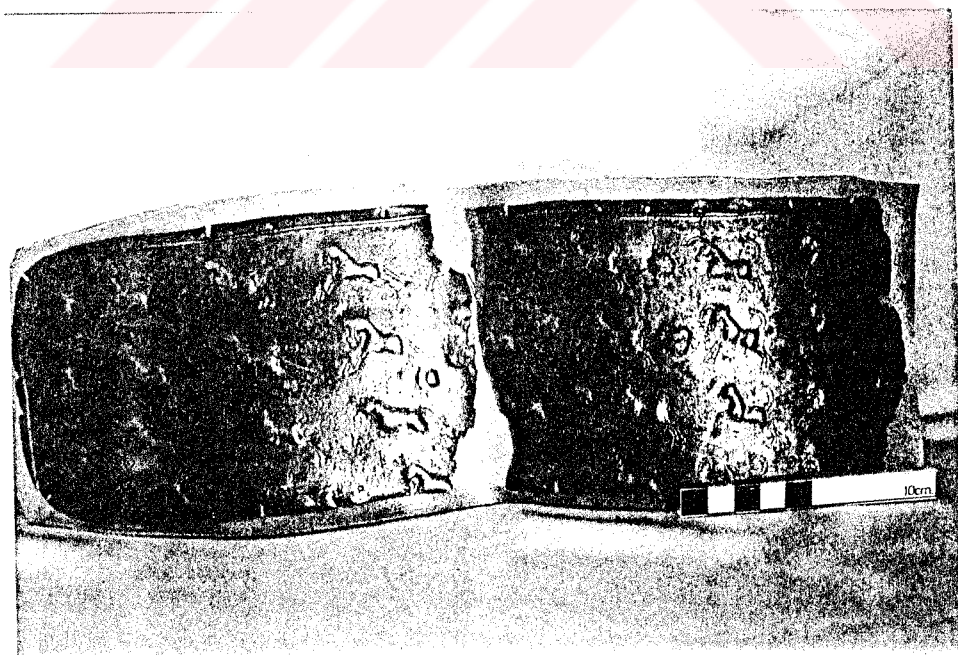
Res.96 Kat. No.34

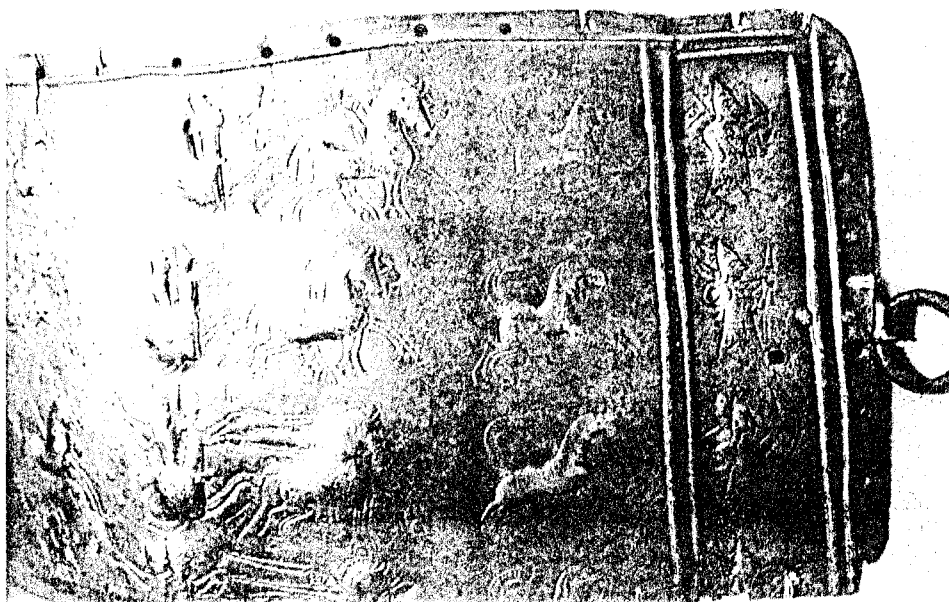
Res.97 Kat. No.34

Res.98 Kat. No.35

Res.99 Kat. No.35

Res.100 Kat. No.35

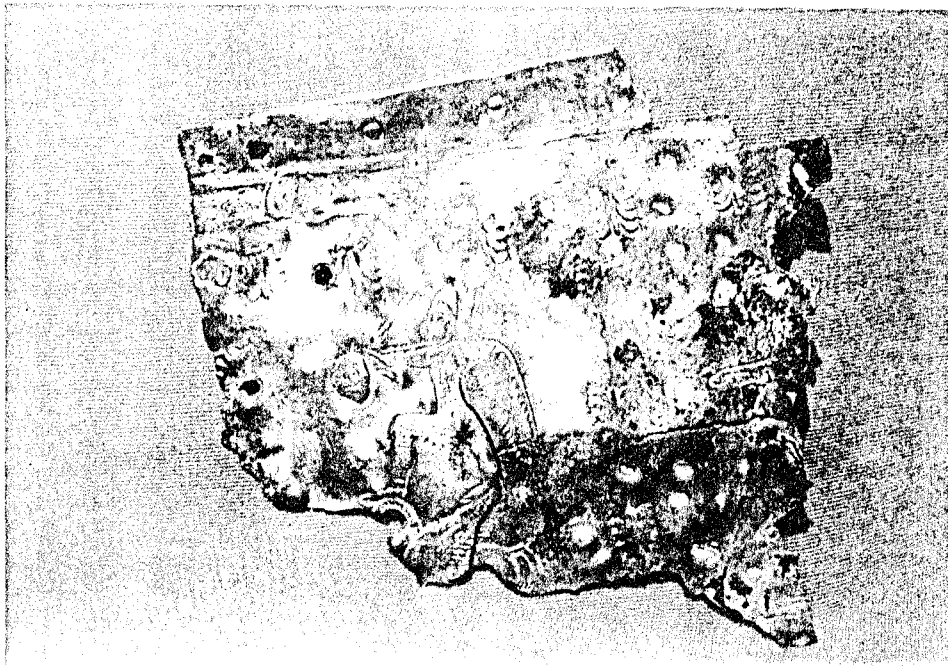
Res.101 Kat. No.35

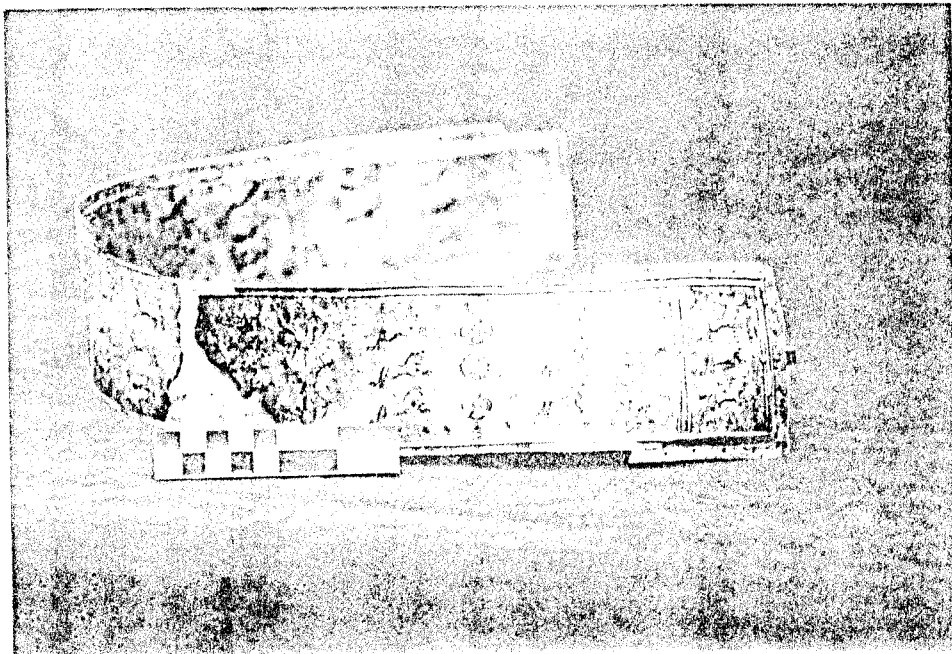
Res.102 Kat. No.35

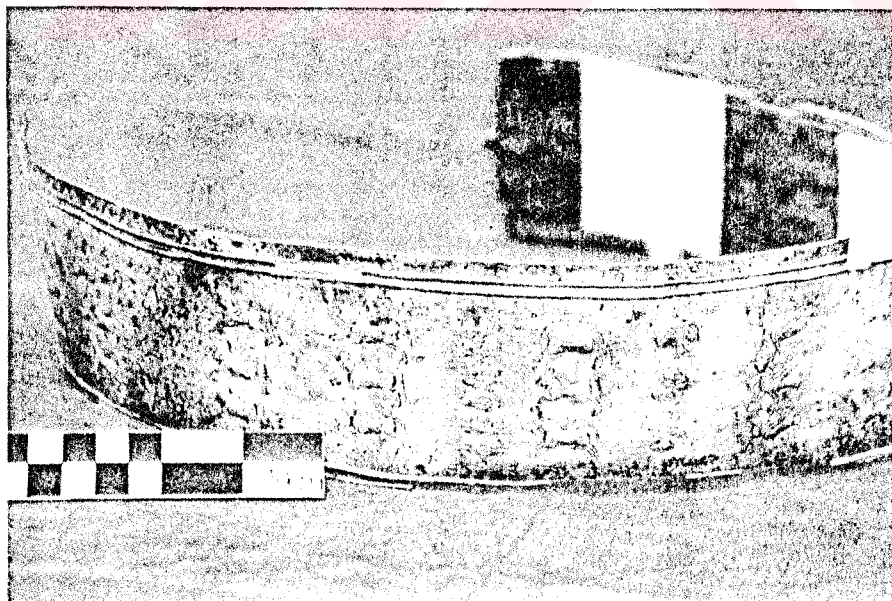
Res.103 Kat. No.35

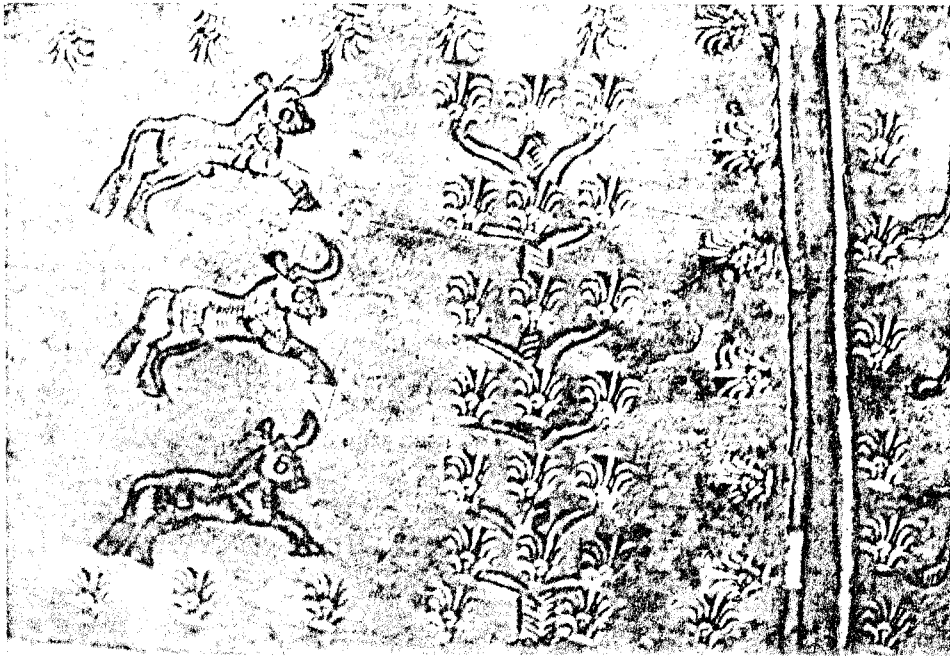
Res.104 Kat. No.36

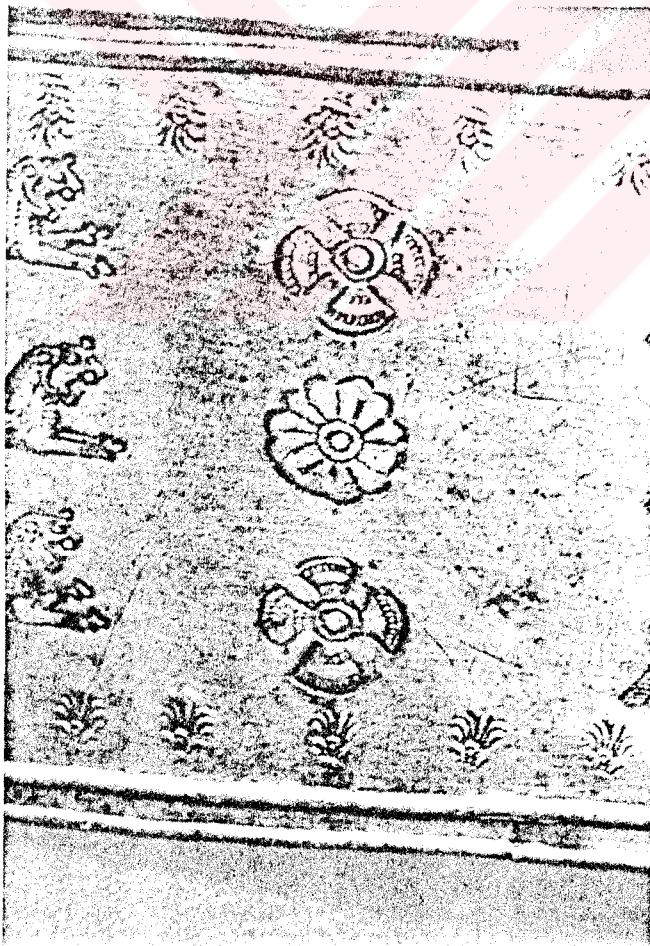
Res.105 Kat. No.37

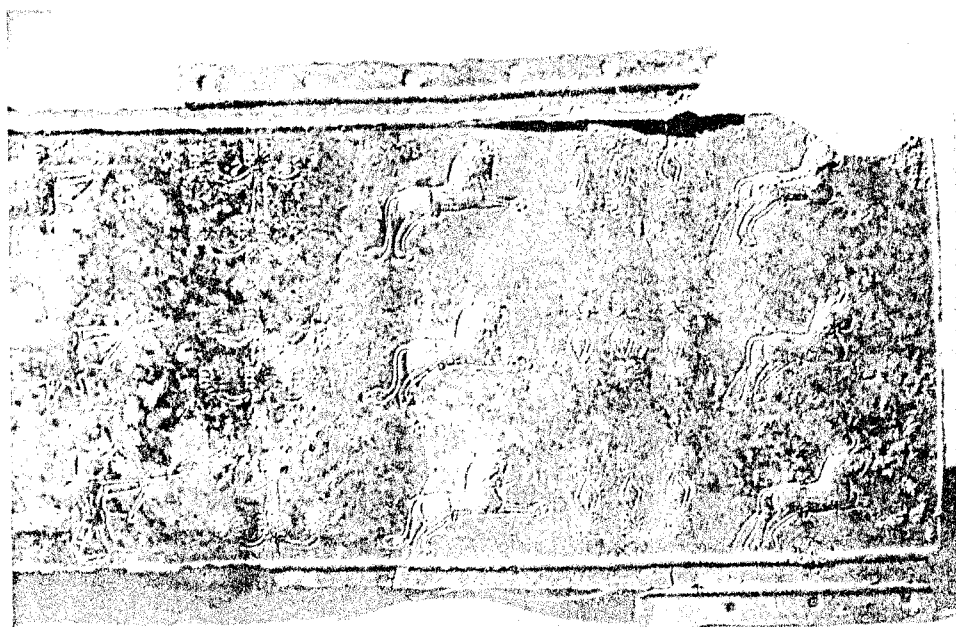
Res.106 Kat. No.37

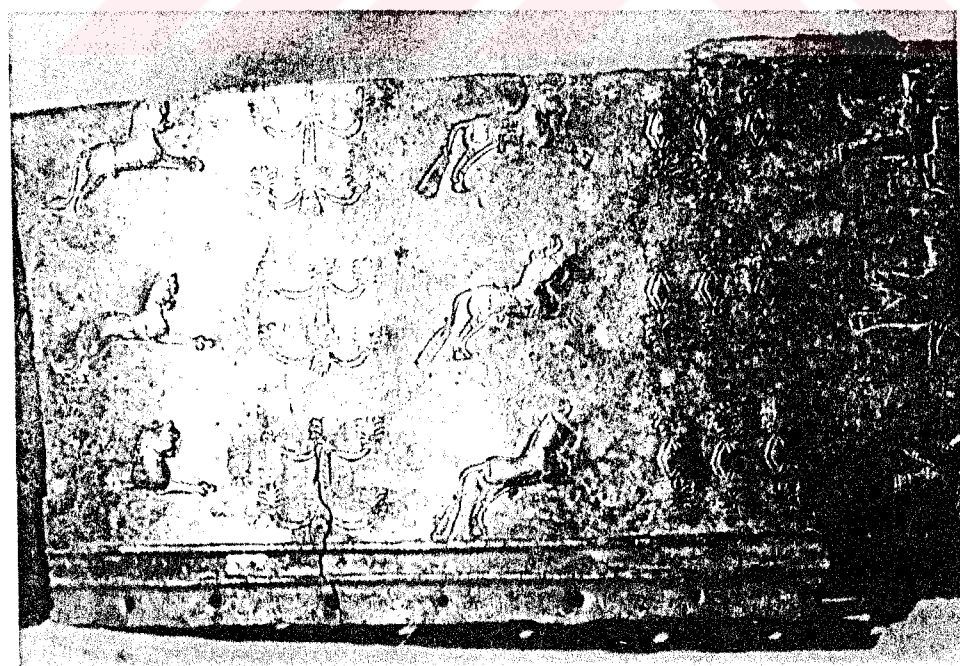
Res.107 Kat. No.37

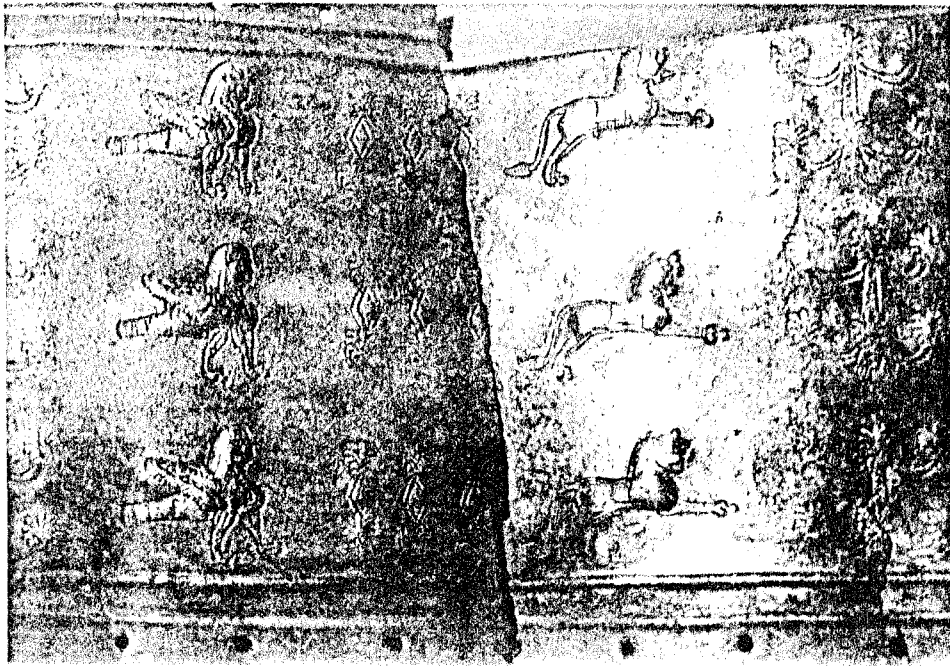
Res.108 Kat. No.37

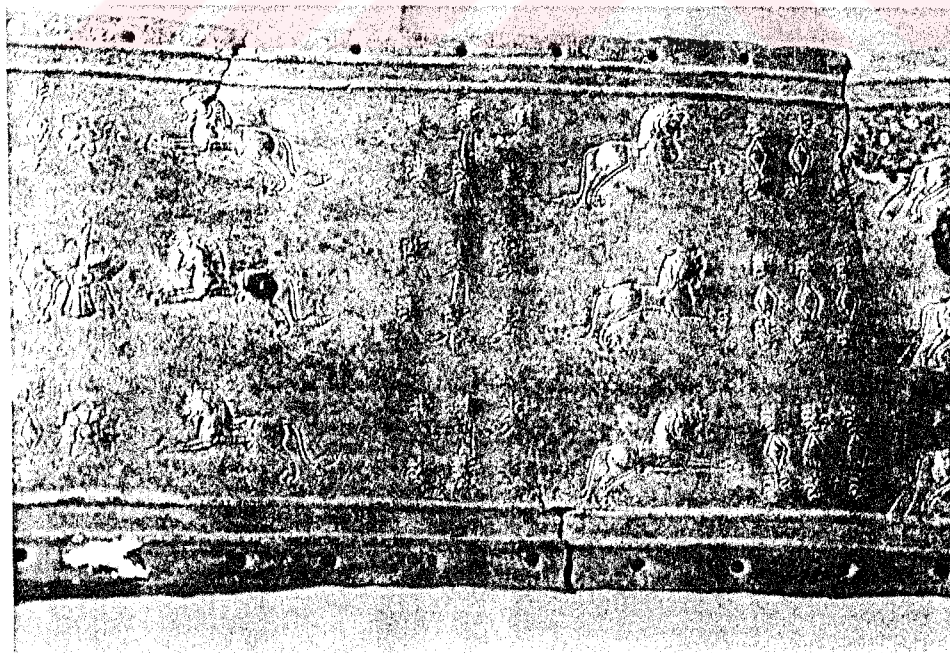
Res.109 Kat. No.38

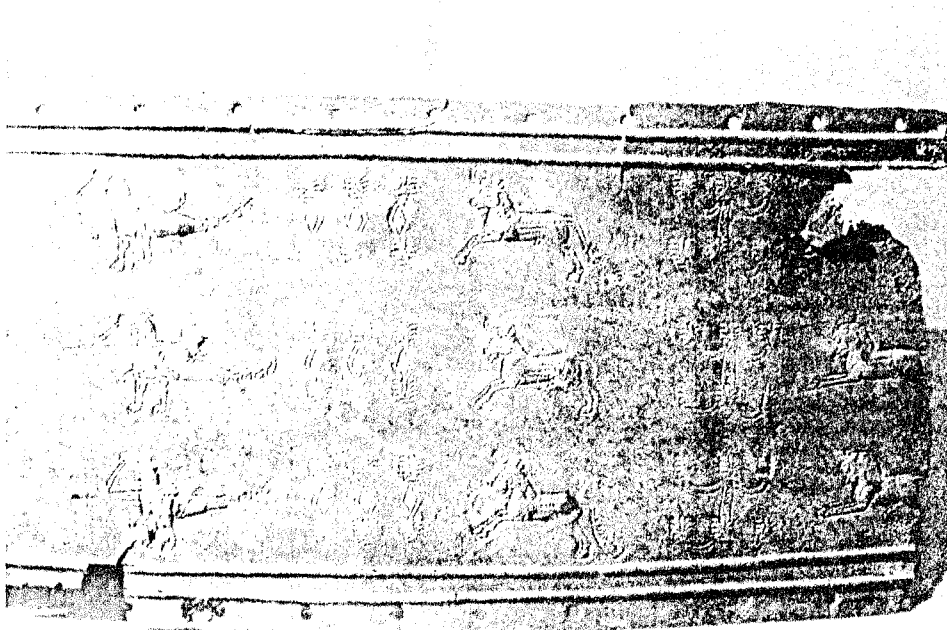
Res.110 Kat. No.38

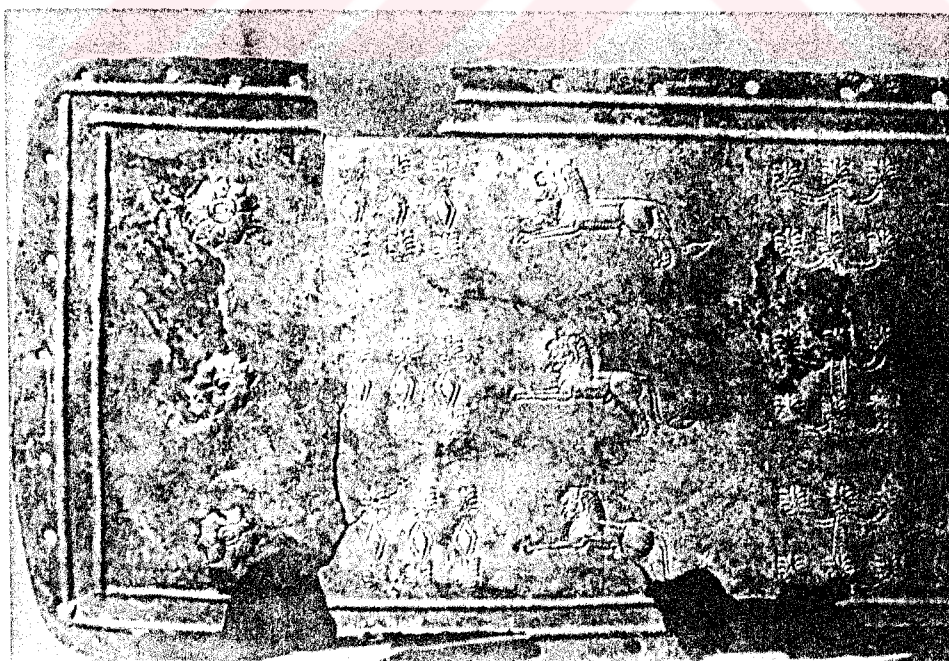
Res.111 Kat. No.38

Res.112 Kat. No.38

Res.113 Kat. No.38

Res.114 Kat. No.38

Res.115 Kat. No.39

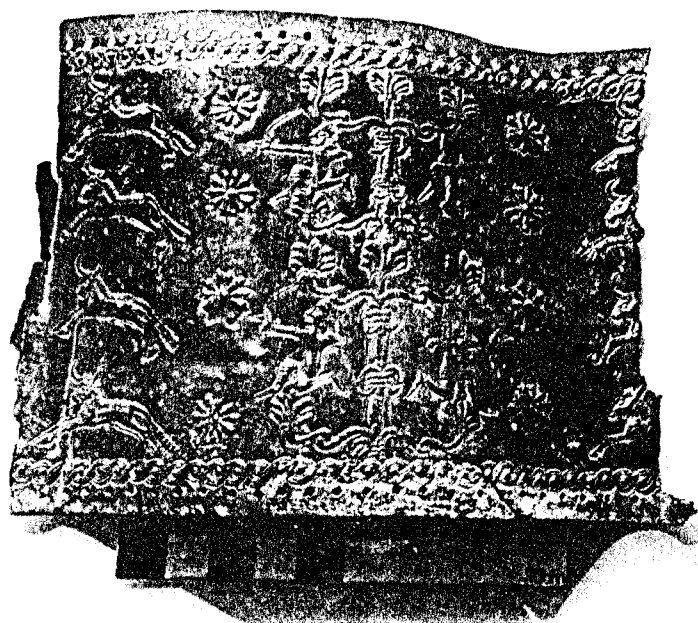
Res.116 Kat. No.39

Res.117 Kat. No.39

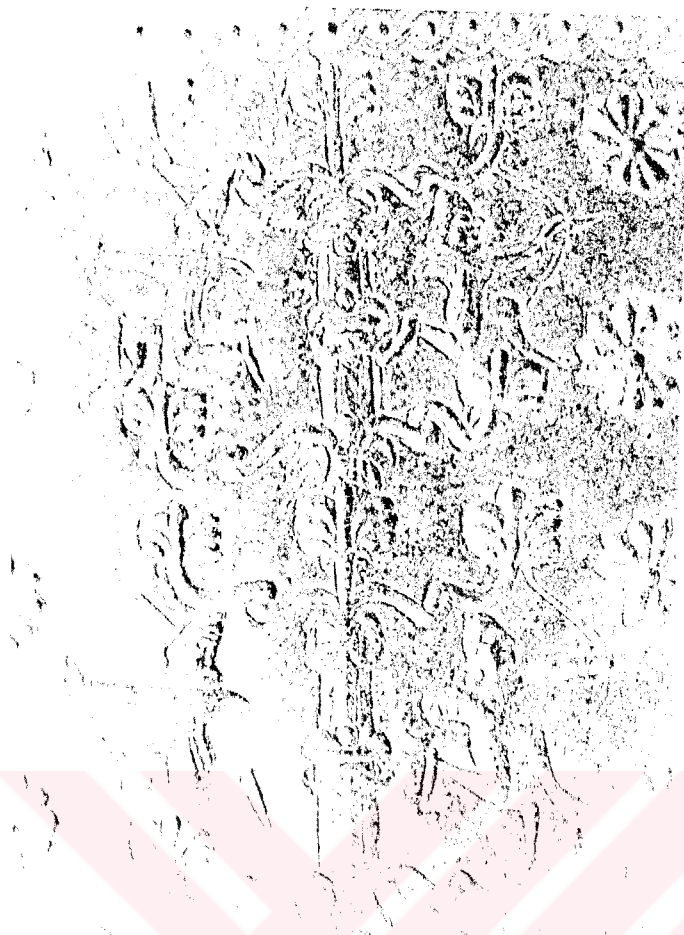
Res.118 Kat. No.39

Res.119 Kat. No.39

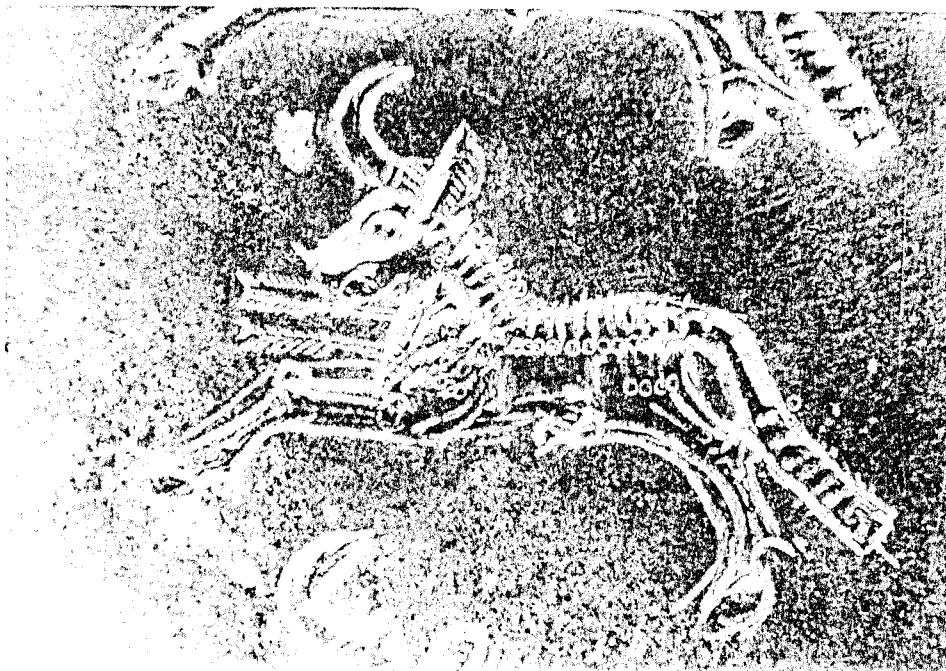
Res.120 Kat. No.39

Res.121 Kat. No.39

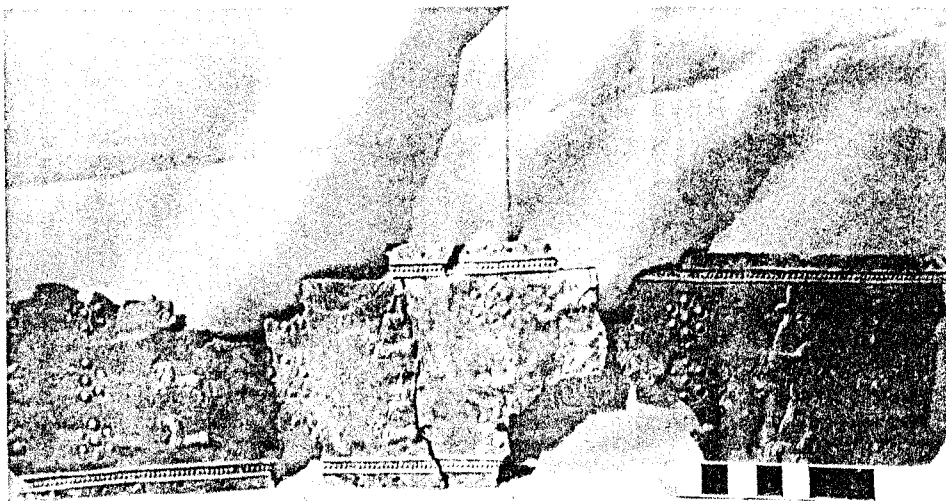
Res.122 Kat. No.39

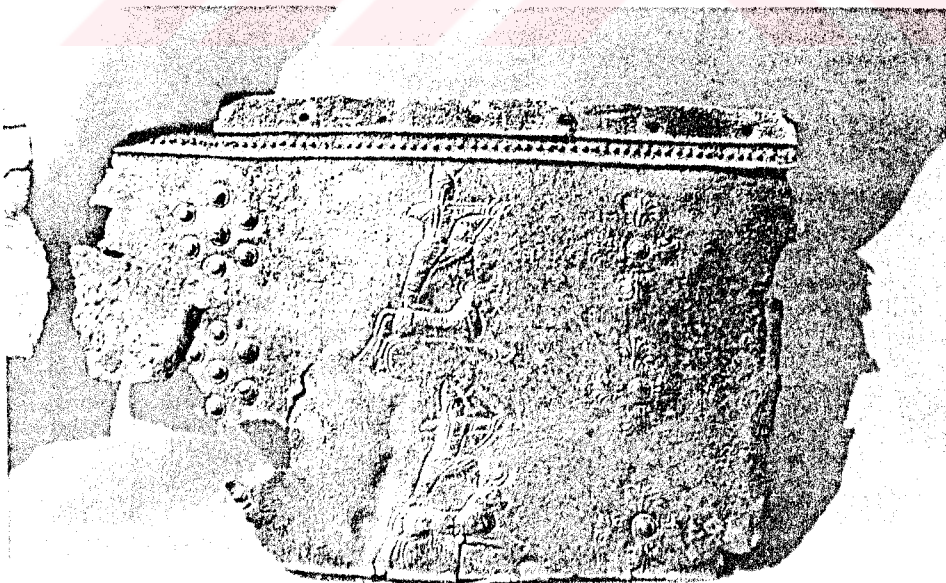
Res.123 Kat. No.39

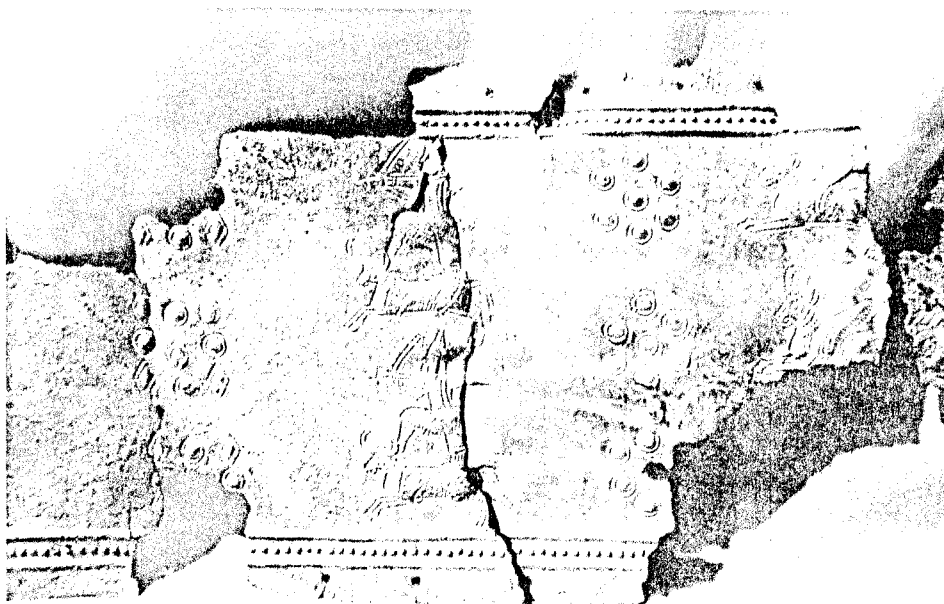
Res.124 Kat. No.39

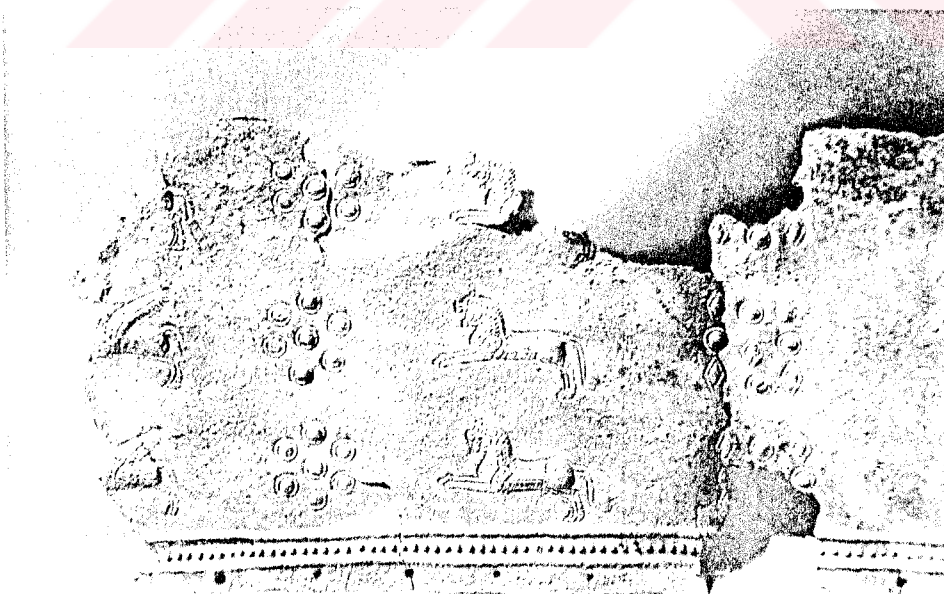
Res.125 Kat. No.40

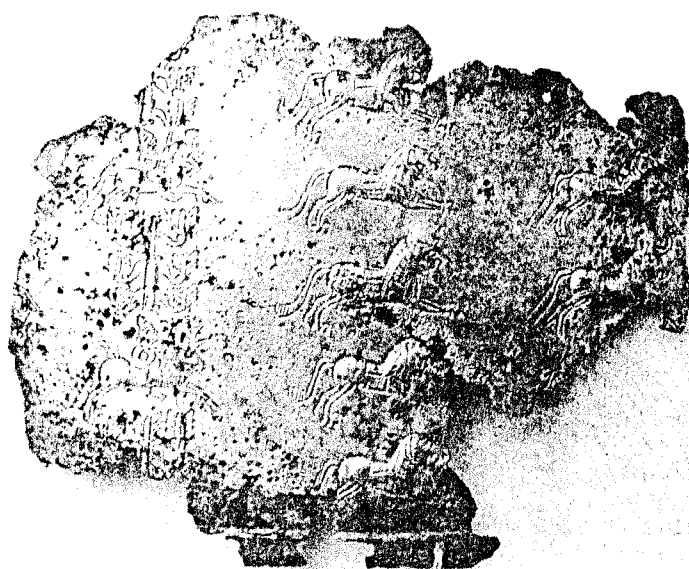
Res.126 Kat. No.40

Res.127 Kat. No.40

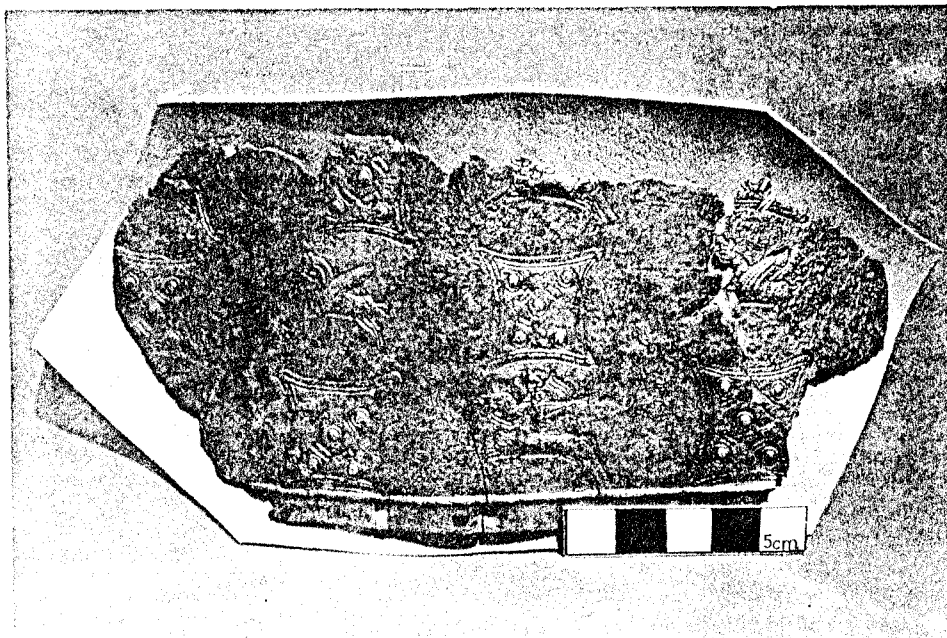
Res.128 Kat. No.40

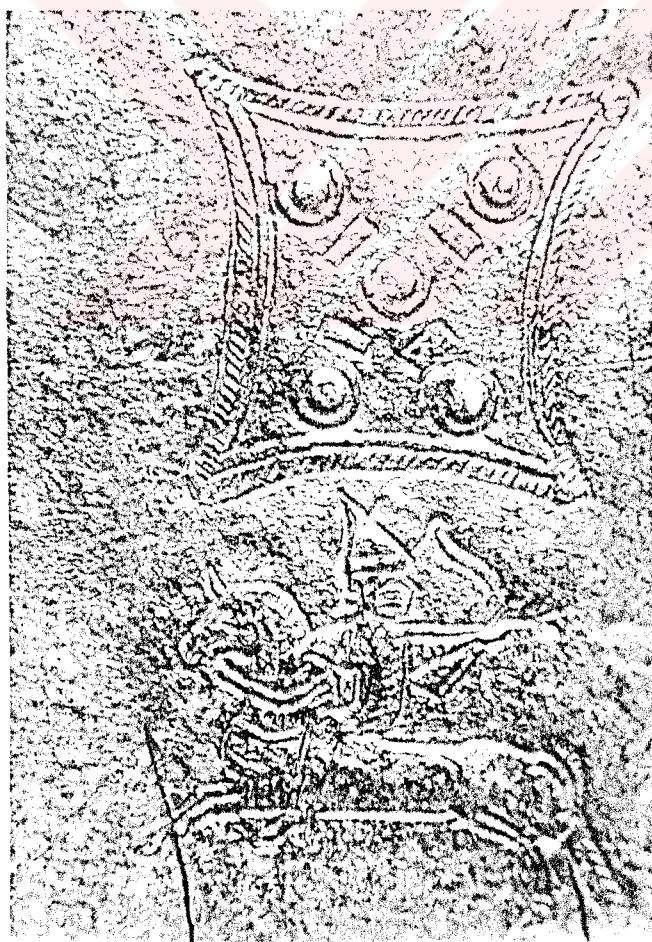
Res.129 Kat. No.41

Res.130 Kat. No.41

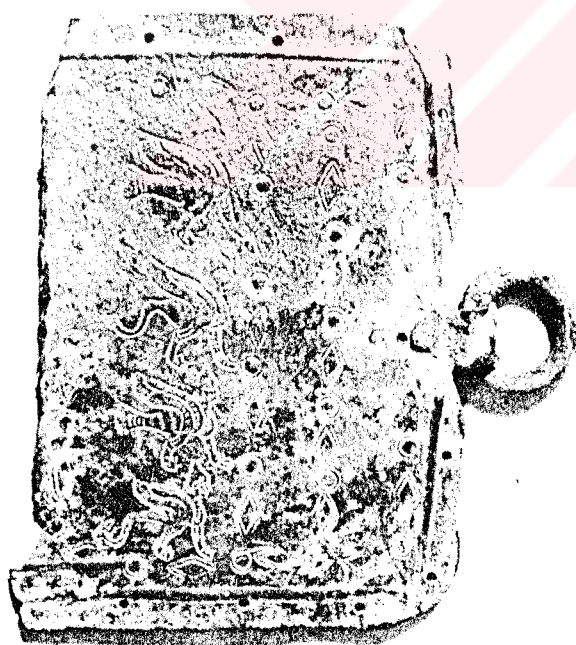
Res.131 Kat. No.42

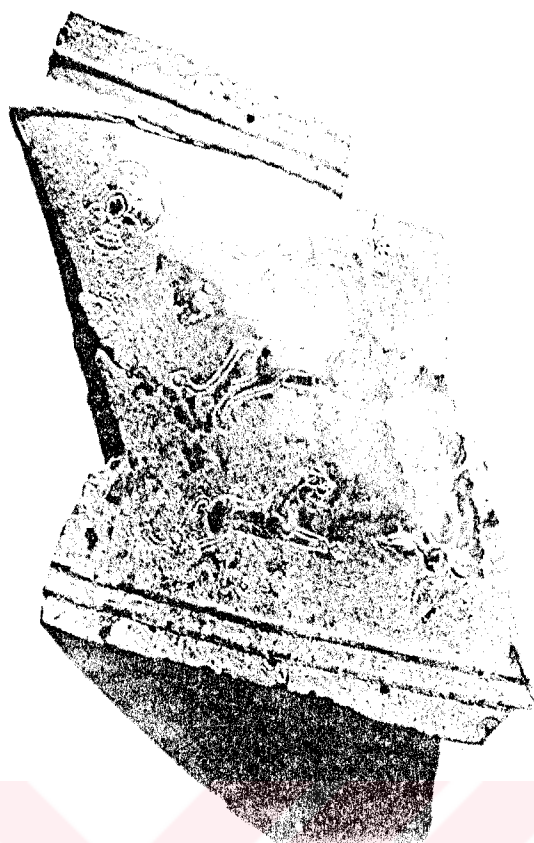
Res.132 Kat. No.42

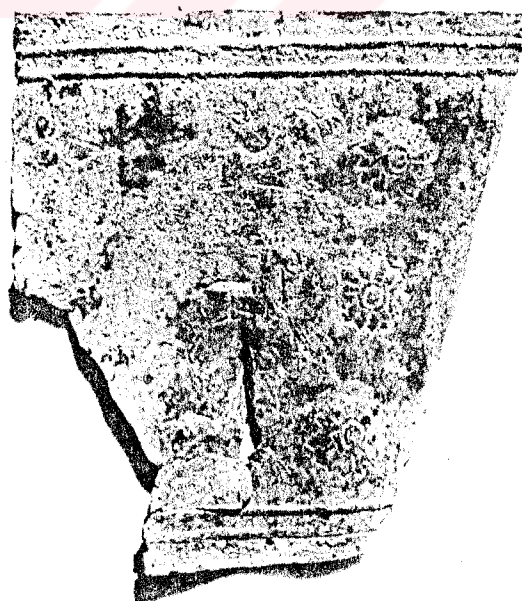
Res.133 Kat. No.43

Res.134 Kat. No.43

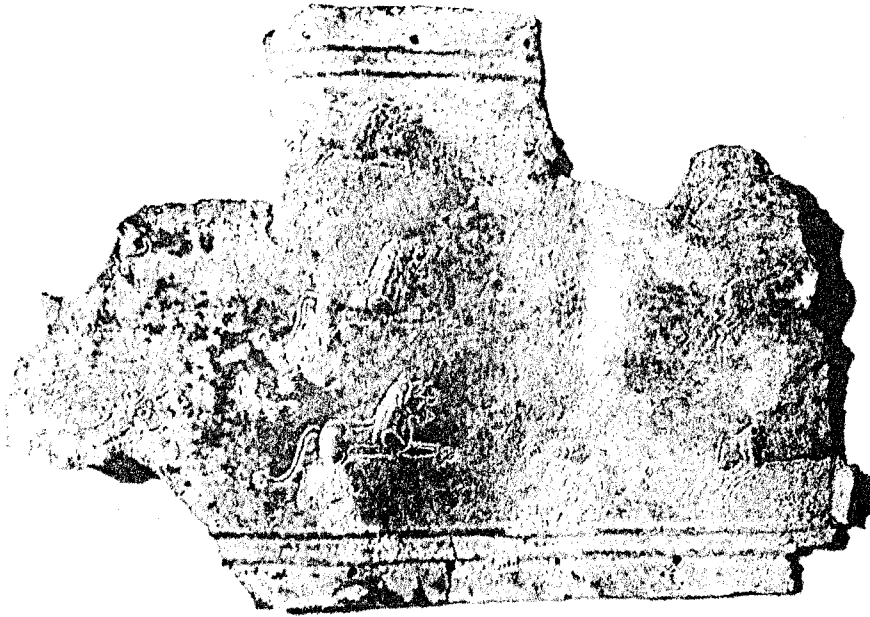
Res.135 Kat. No.43

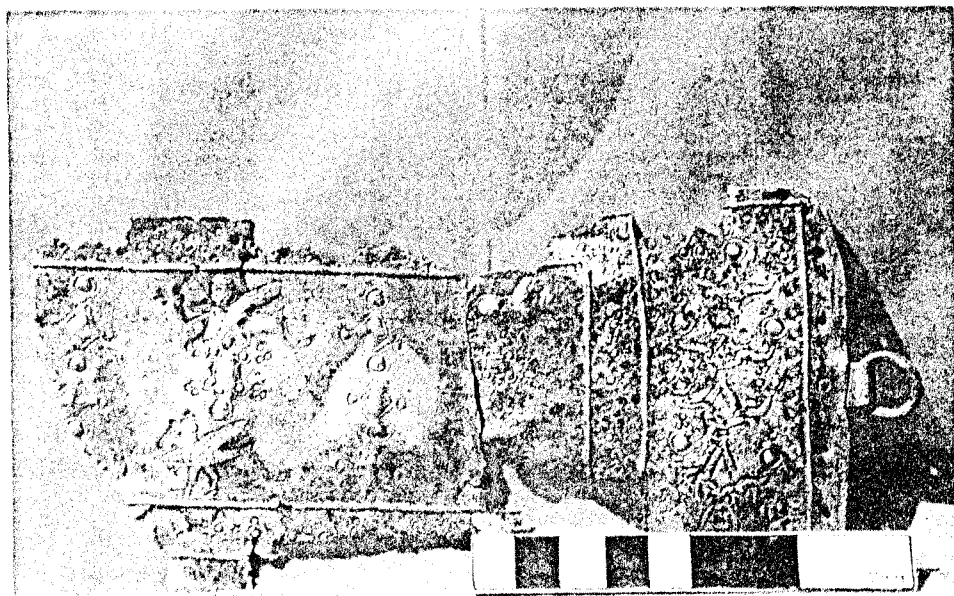
Res.136 Kat. No.43

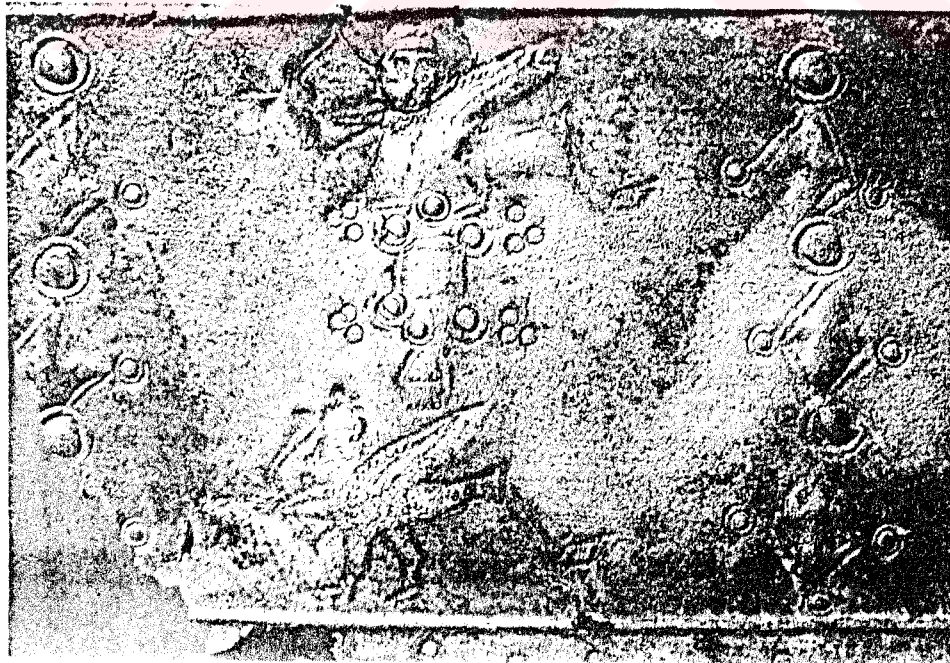
Res.137 Kat. No.43

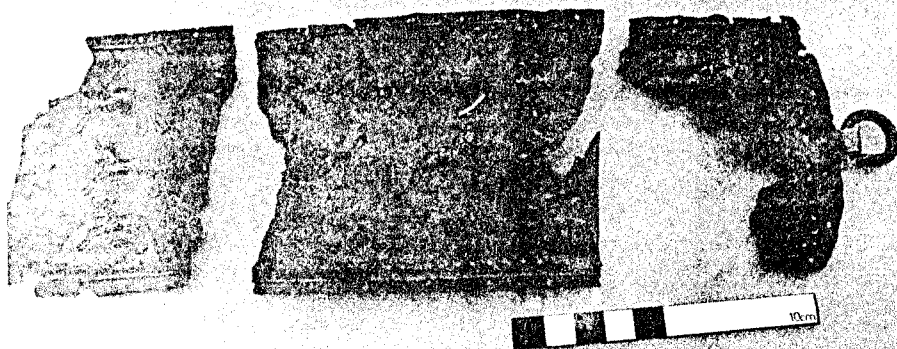
Res.138 Kat. No.43

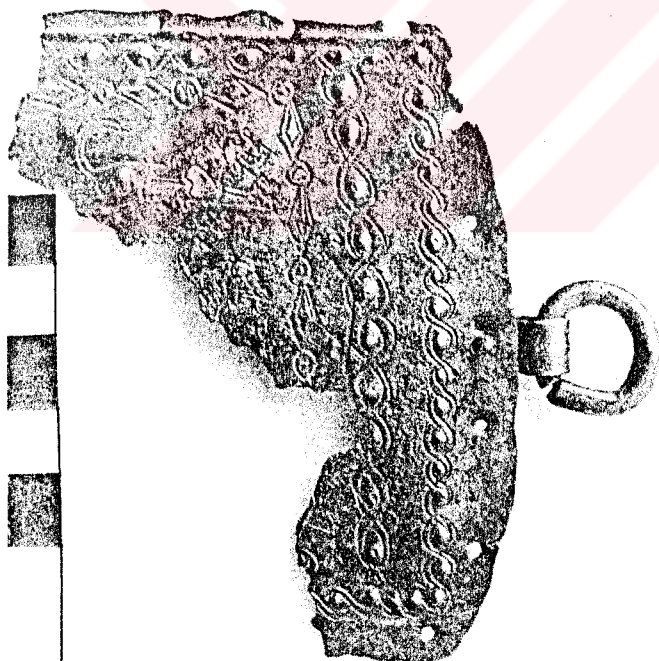
Res.139 Kat. No.44

Res.140 Kat. No.44

Res.141 Kat. No.45

Res.142 Kat. No.45

Res.143 Kat. No.45

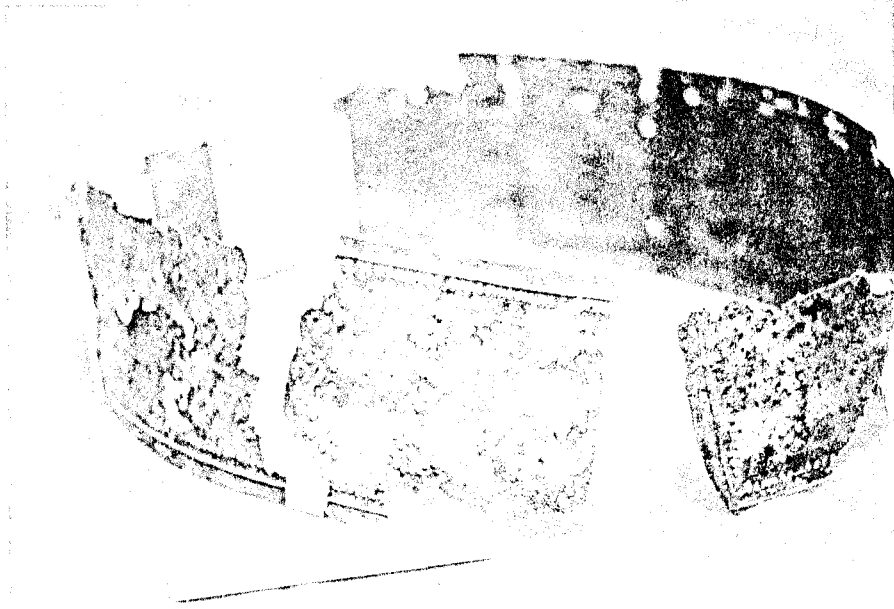
Res.144 Kat. No.45

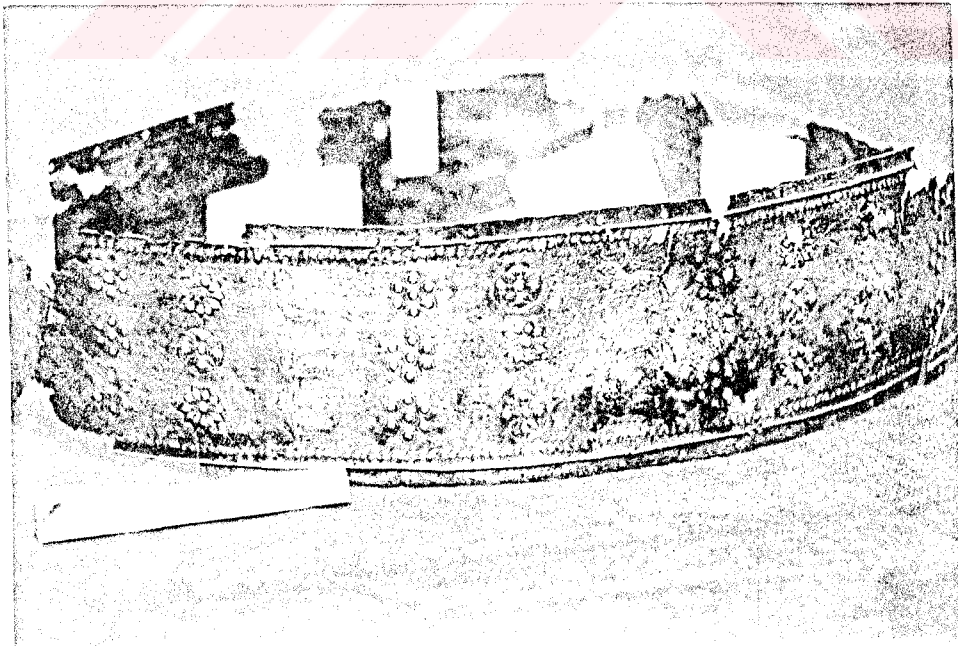
Res.145 Kat. No.45

Res.146 Kat. No.45

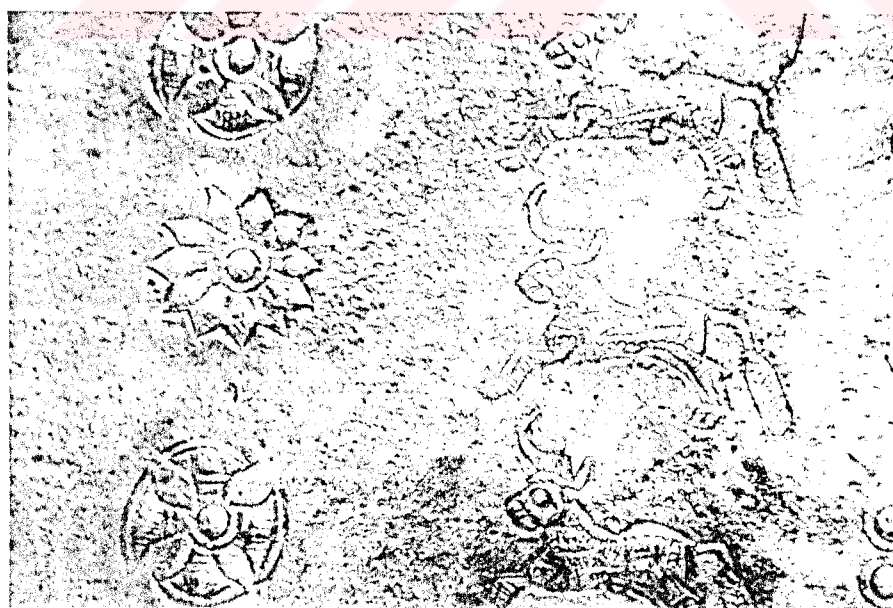
Res.147 Kat. No.46

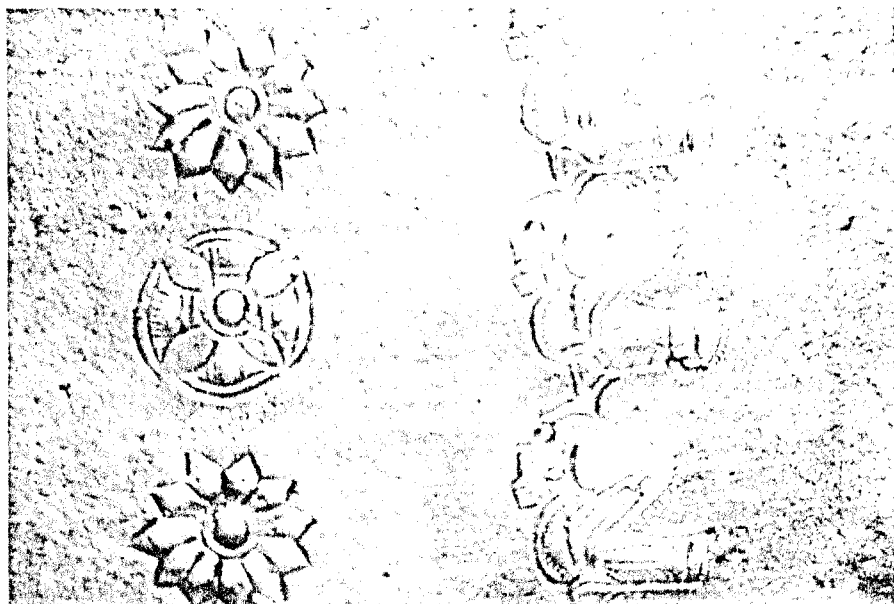
Res.148 Kat. No.46

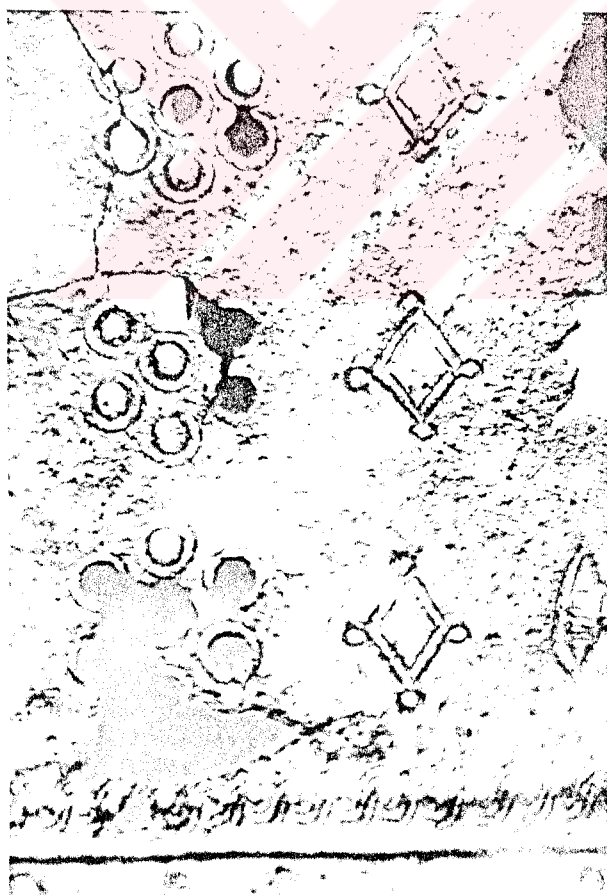
Res.149 Kat. No.46

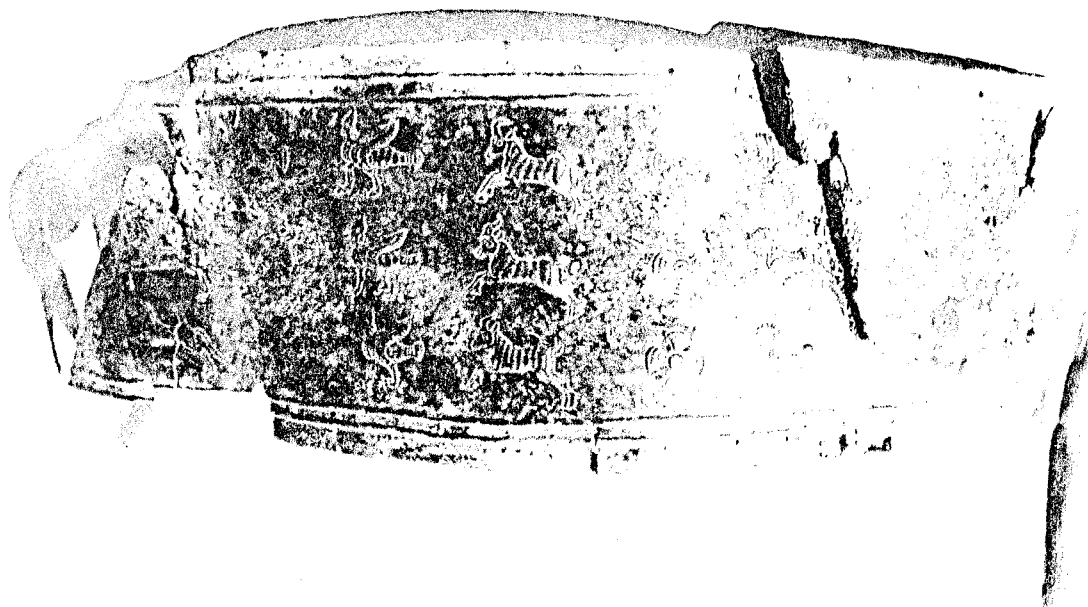
Res.150 Kat. No.46

Res.151 Kat. No.46

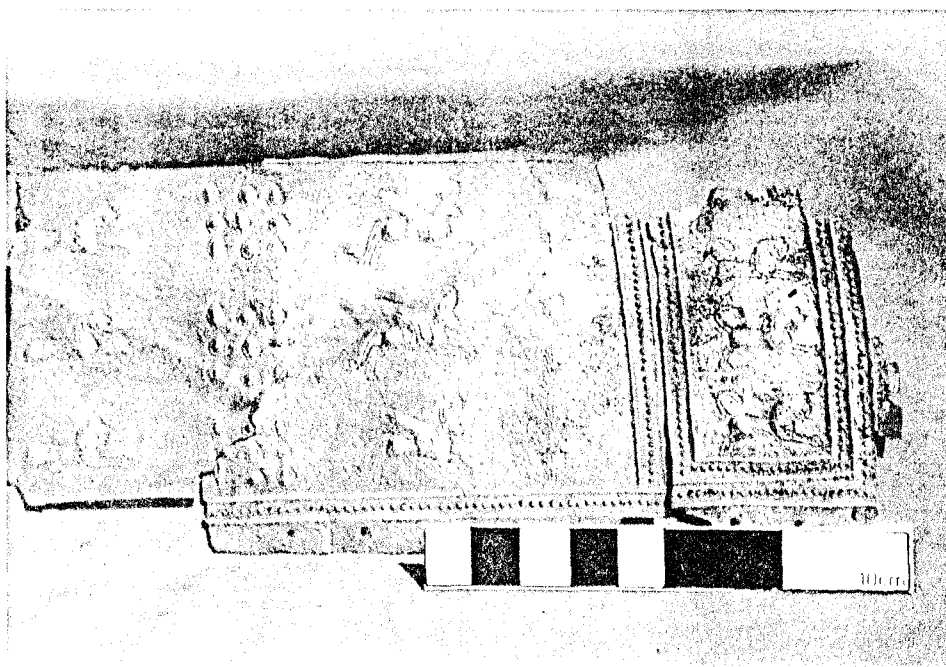
Res.152 Kat. No.46

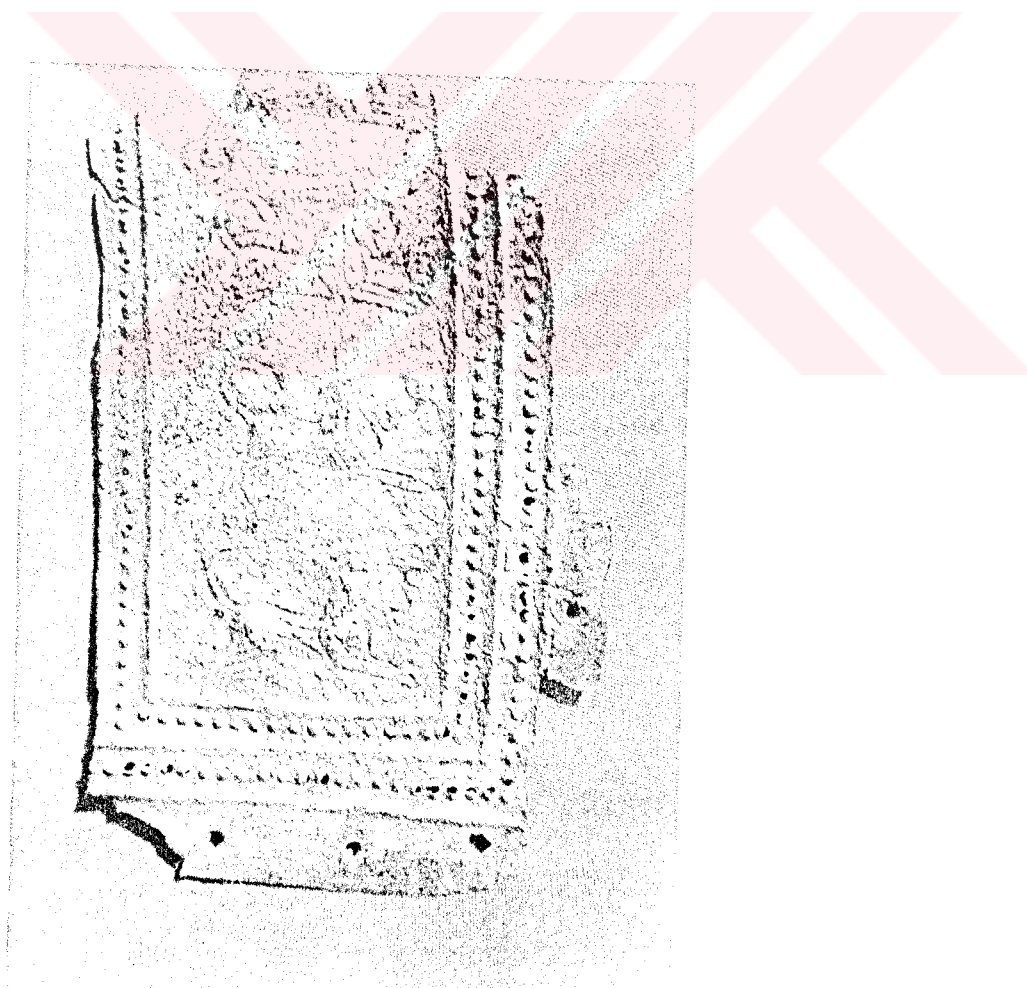
Res.153 Kat. No.47

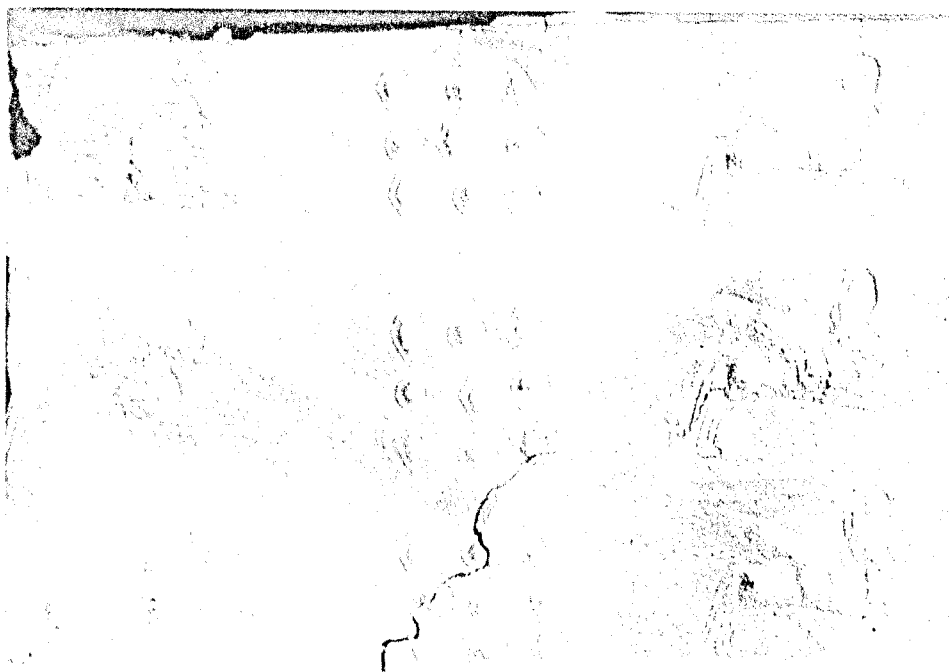
Res.154 Kat. No.47

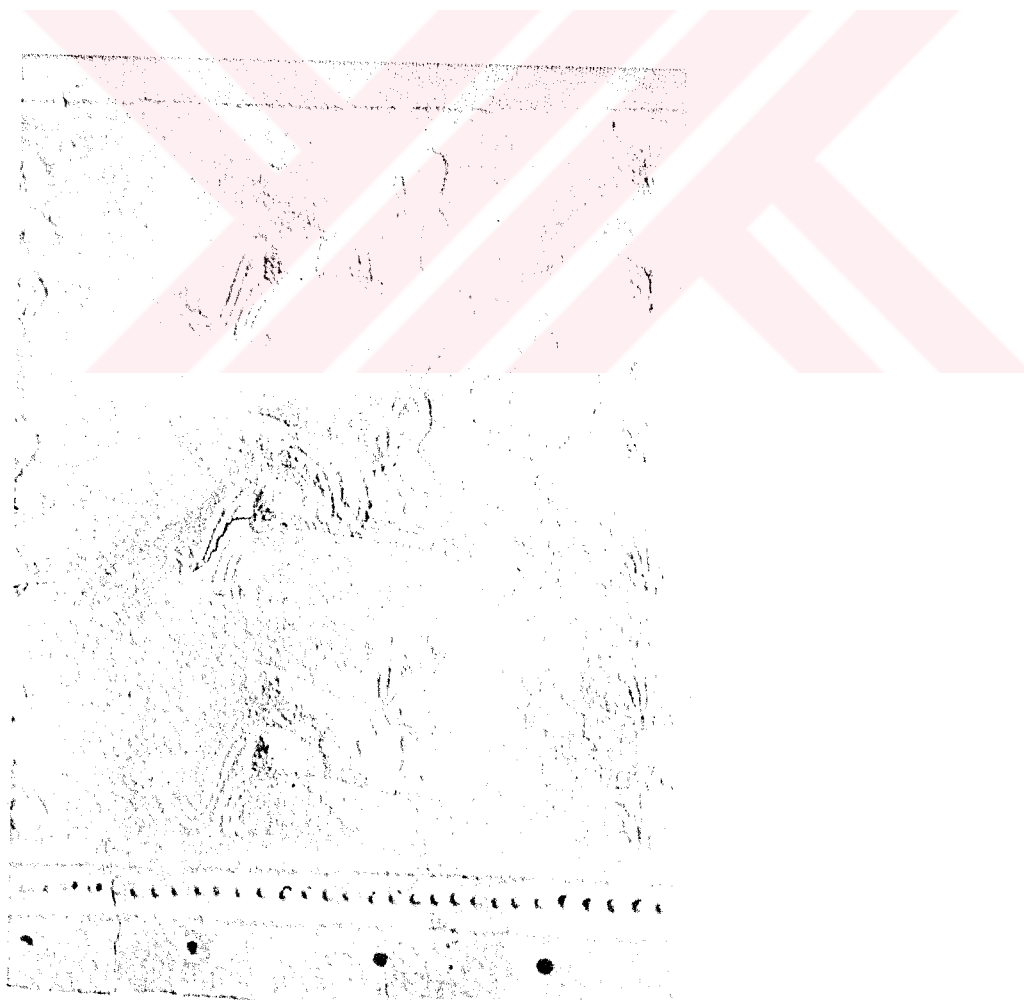
Res.155 Kat. No.48

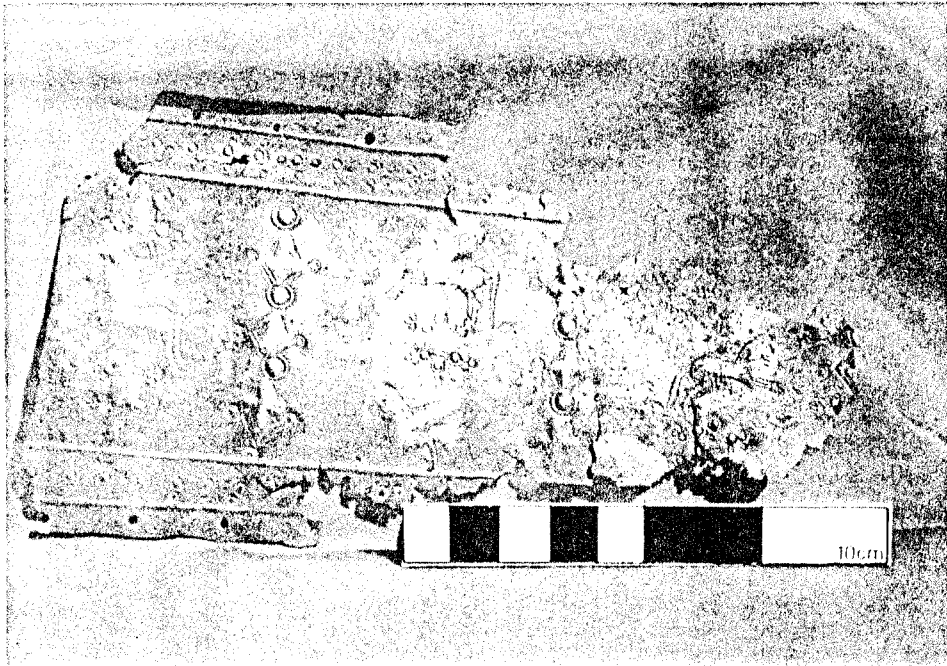
Res.156 Kat. No.48

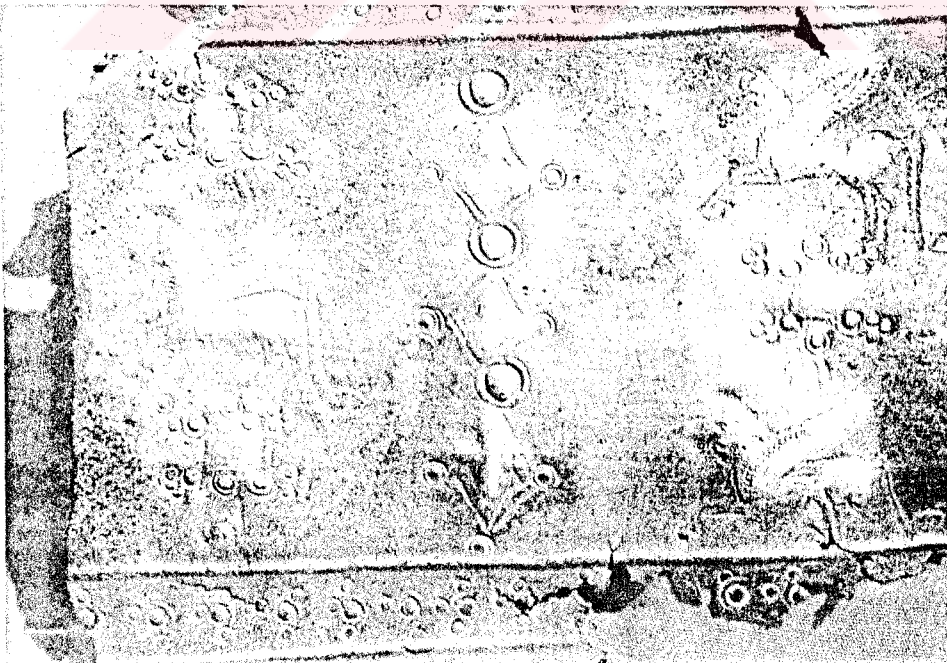
Res.157 Kat. No.48

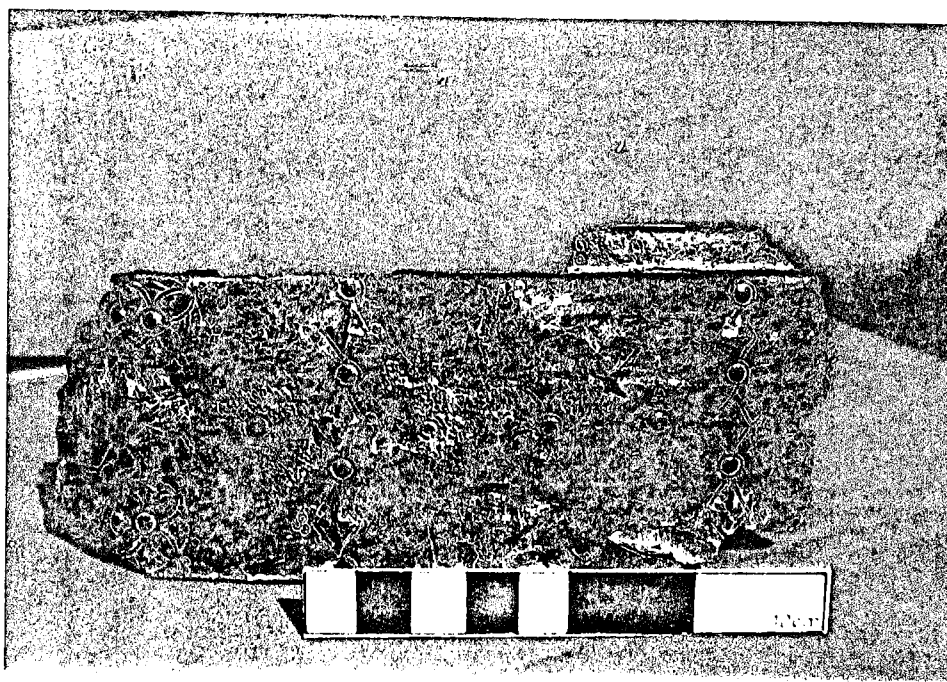
Res.158 Kat. No.48

Res.159 Kat. No.49

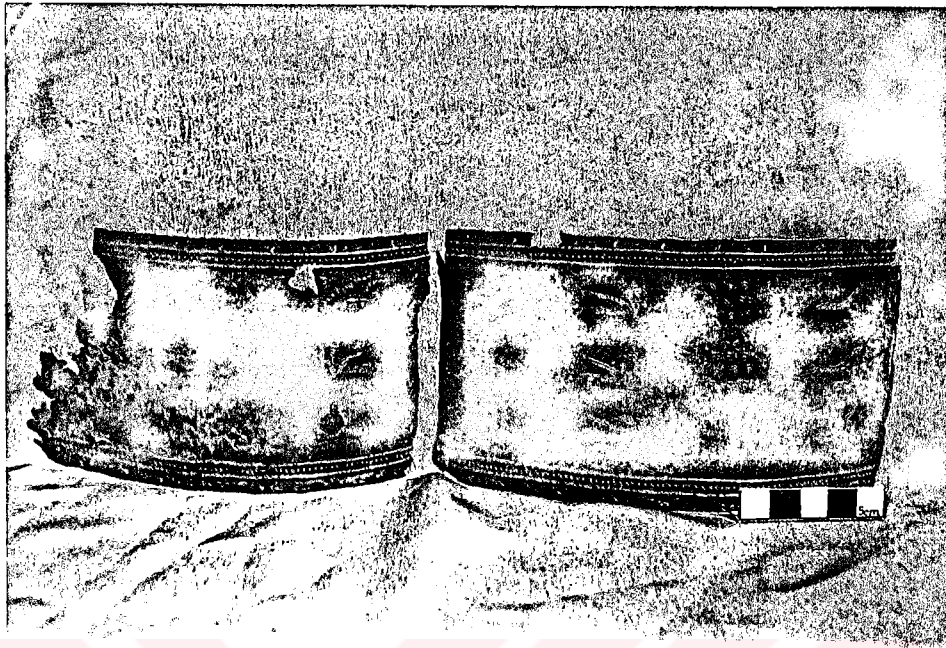
Res.160 Kat. No.49

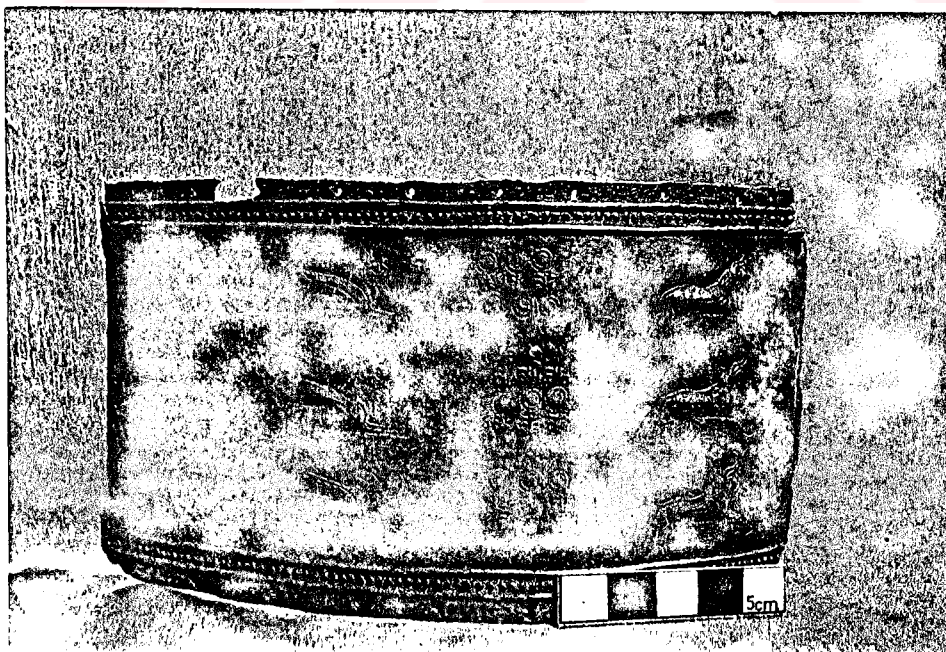
Res.161 Kat. No.50

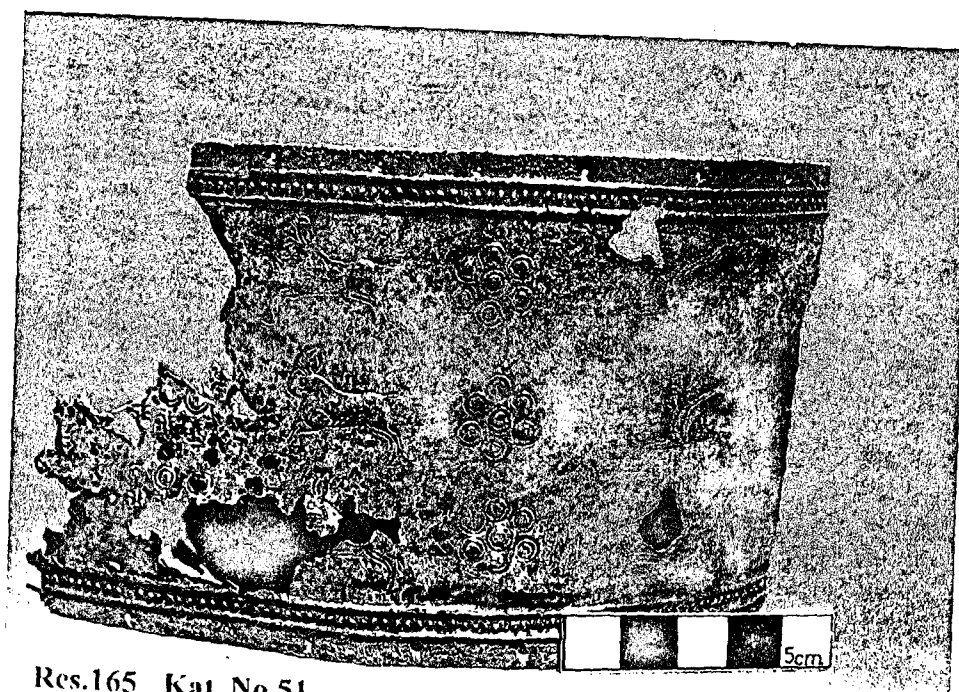
Res.162 Kat. No.50

Res.163 Kat. No.51

Res.164 Kat. No.51

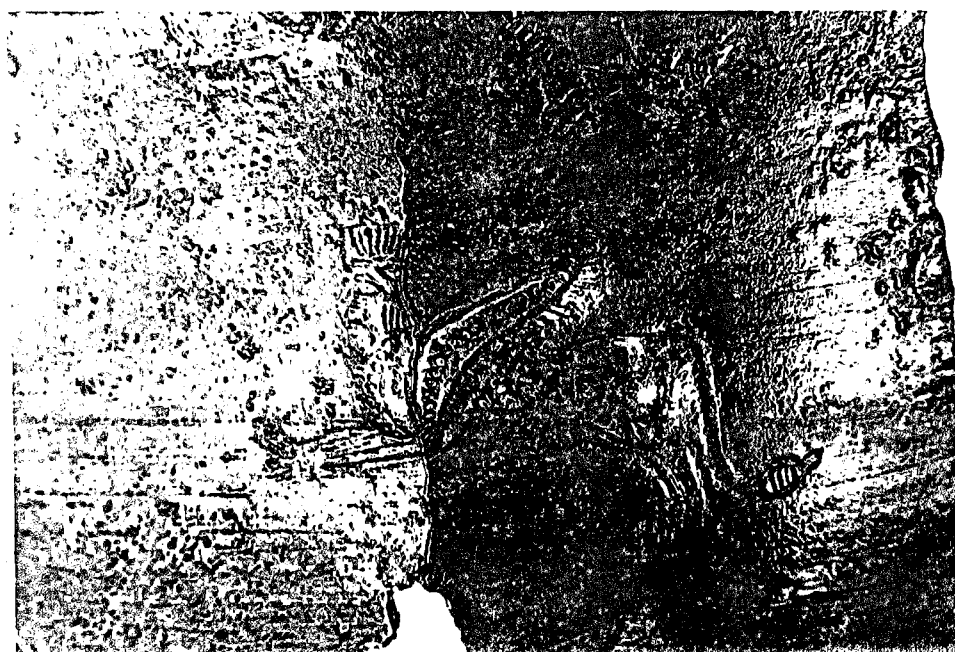
Res.165 Kat. No.51

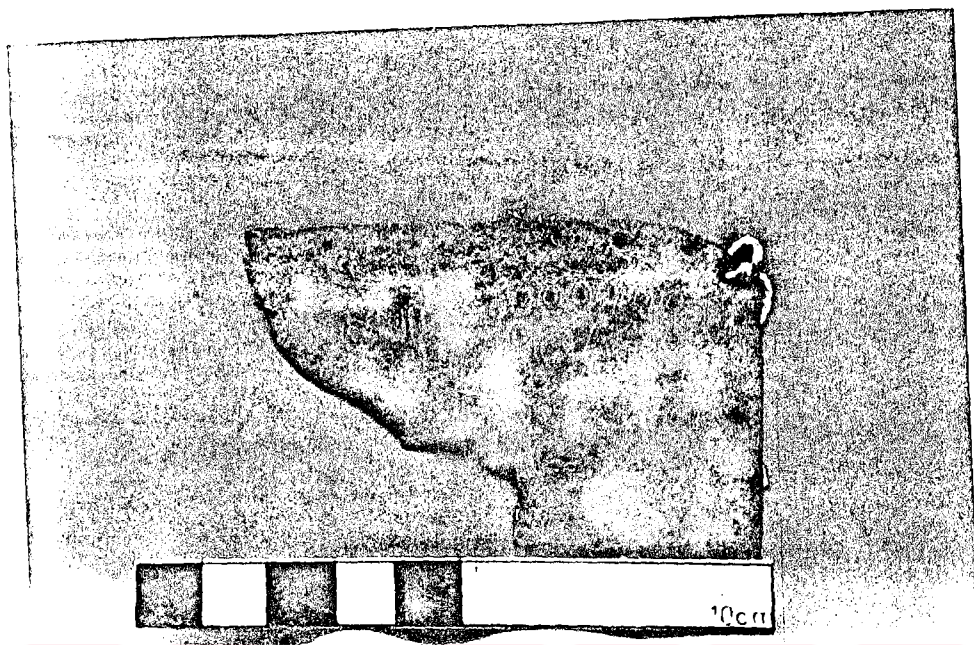
Res.166 Kat. No.51

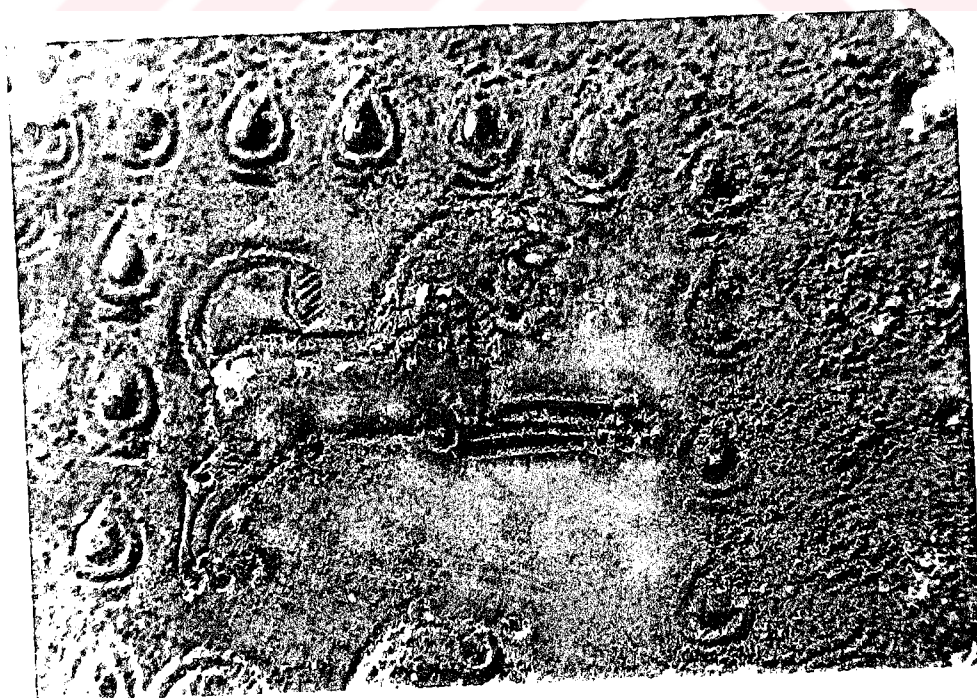
Res.167 Kat. No.51

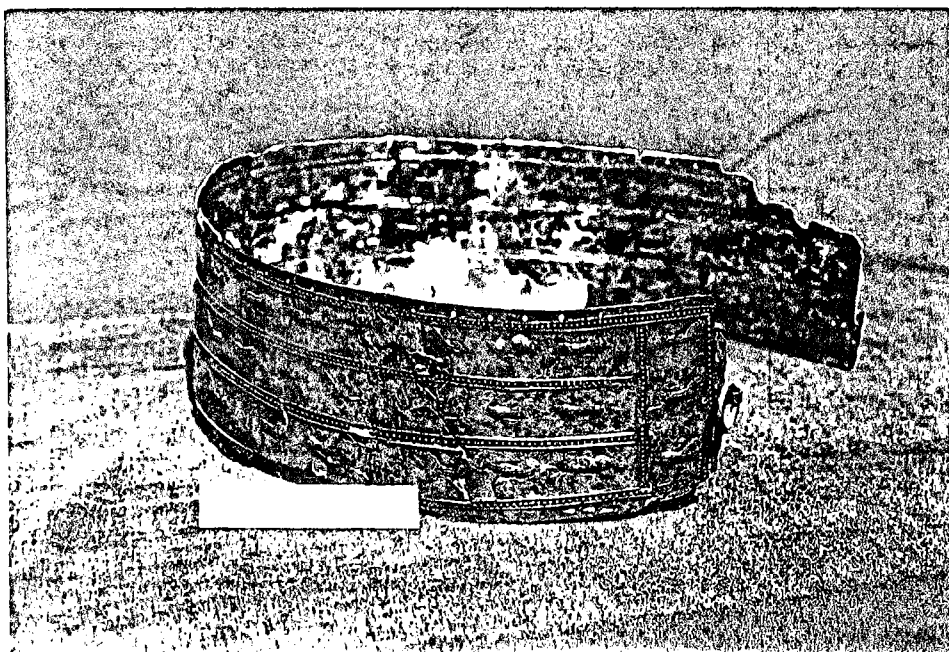
Res.168 Kat. No.51

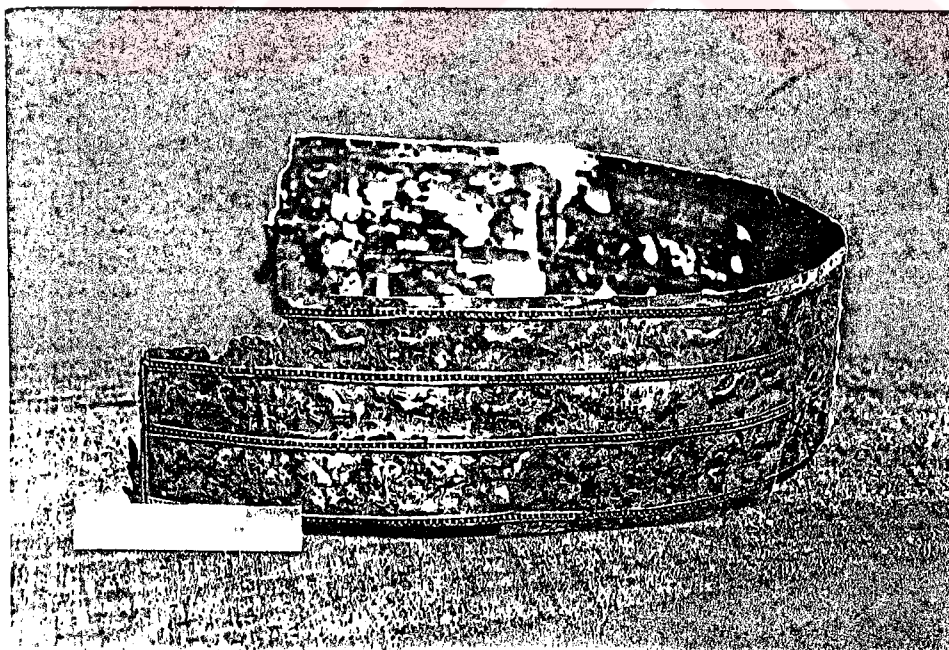
Res.169 Kat. No.52

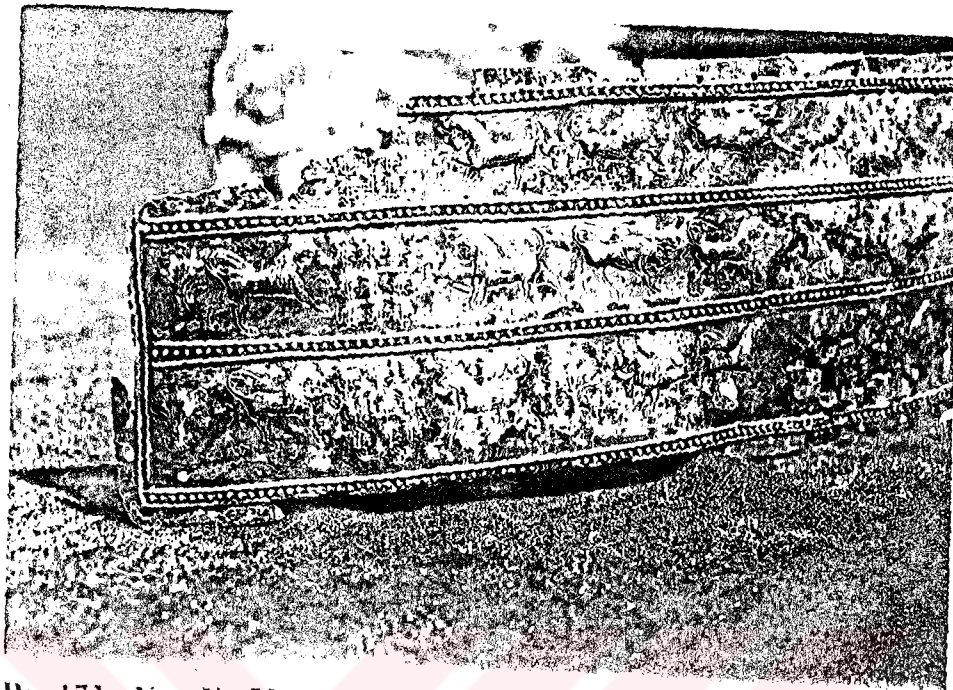
Res.170 Kat. No.52

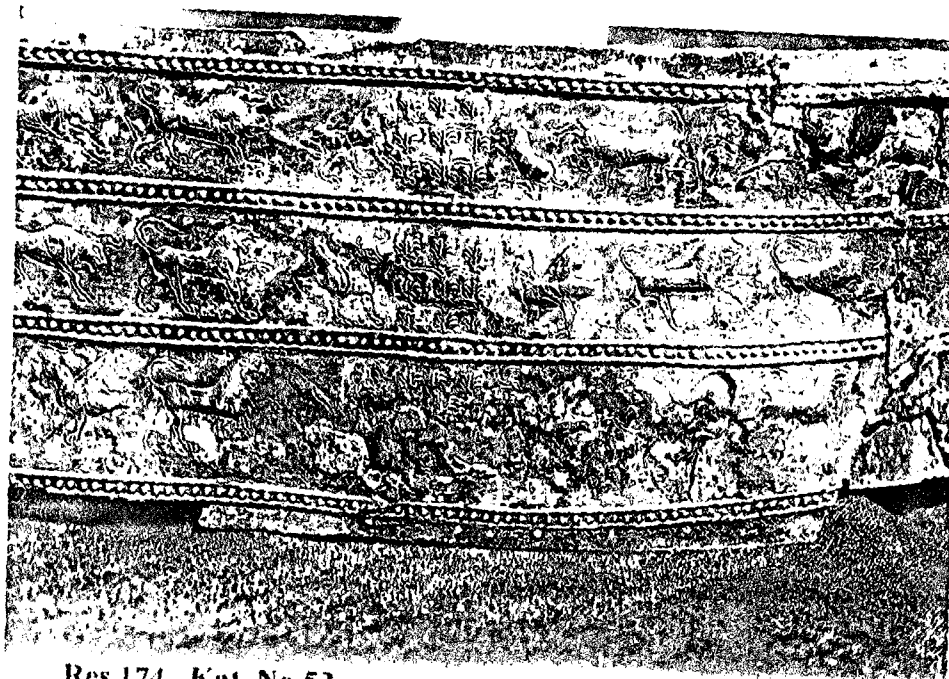
Res.171 Kat. No.53

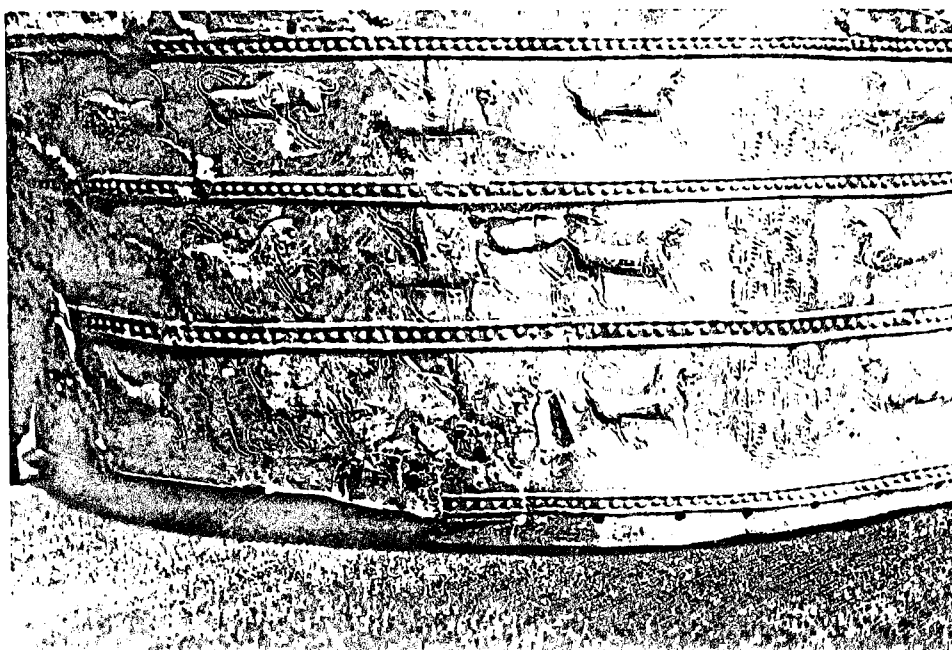
Res.172 Kat. No.53

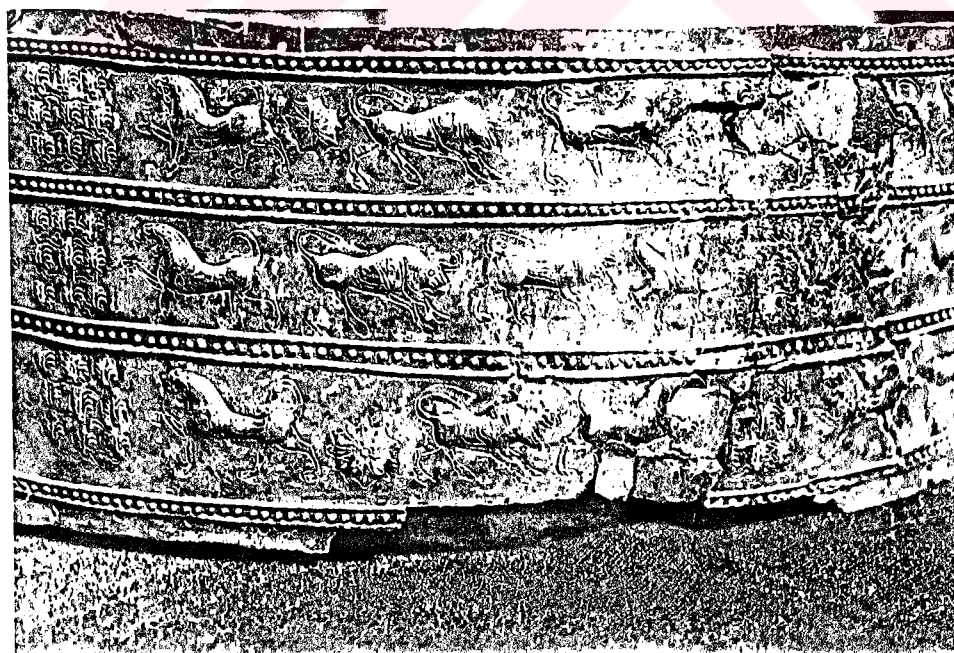
Res.173 Kat. No.53

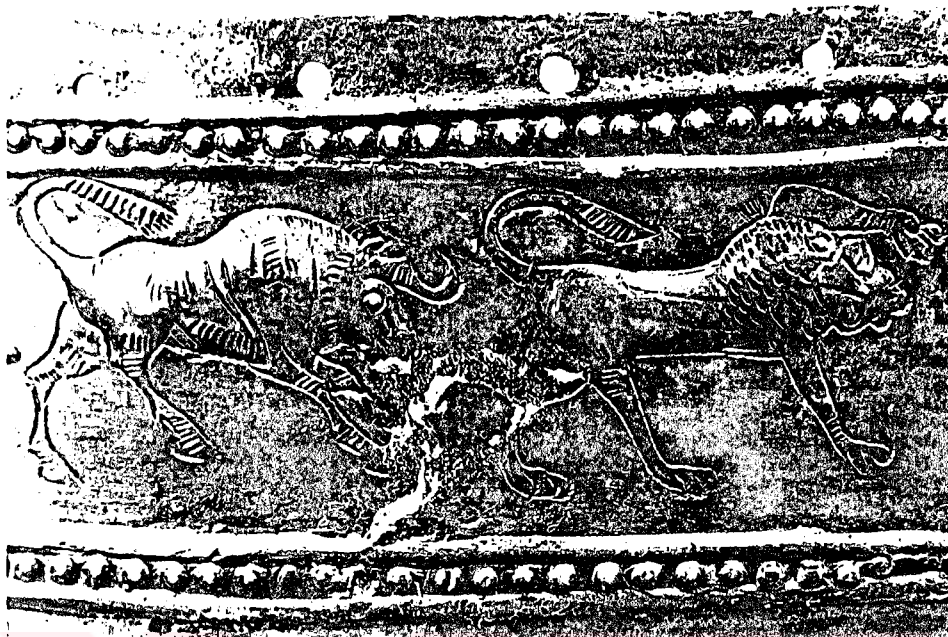
Res.174 Kat. No.53

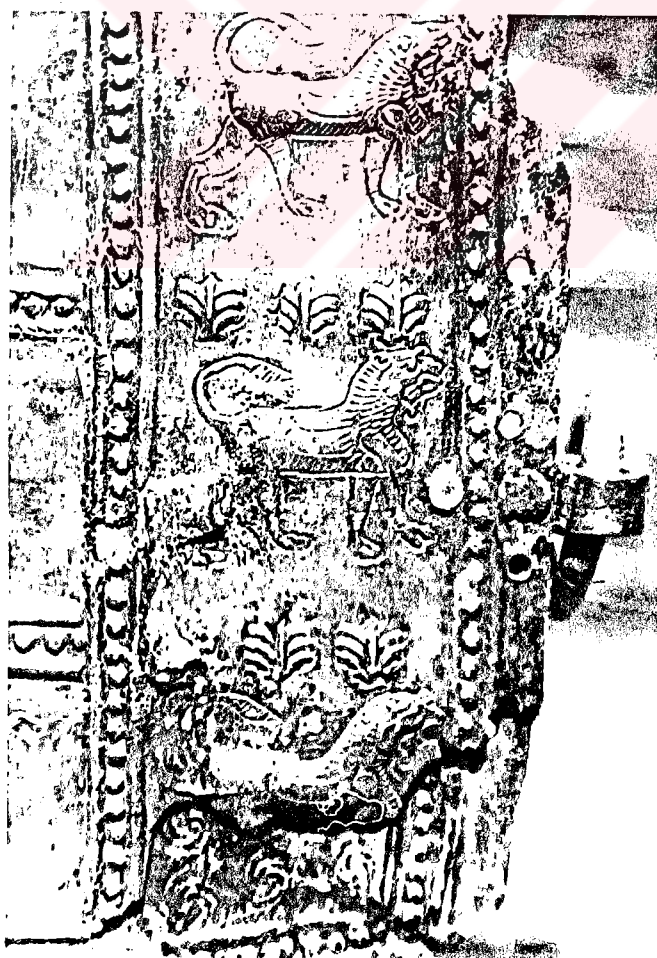
Res.175 Kat. No.53

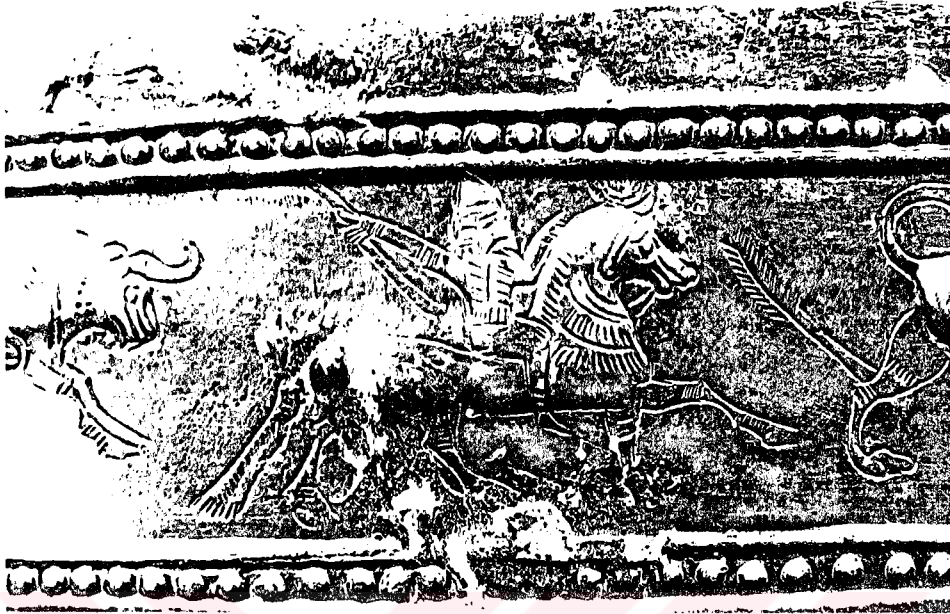
Res.176 Kat. No.53

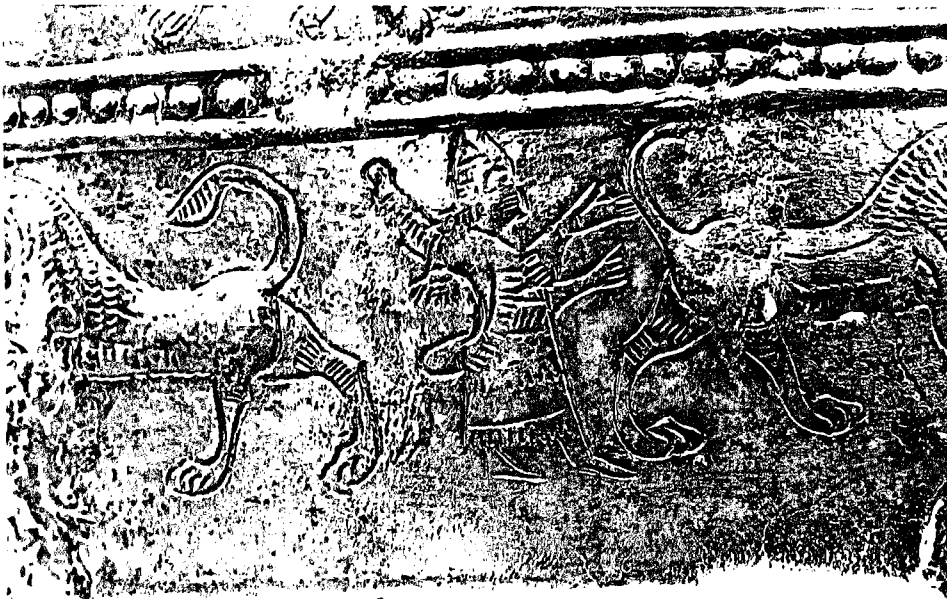
Res.177 Kat. No.53

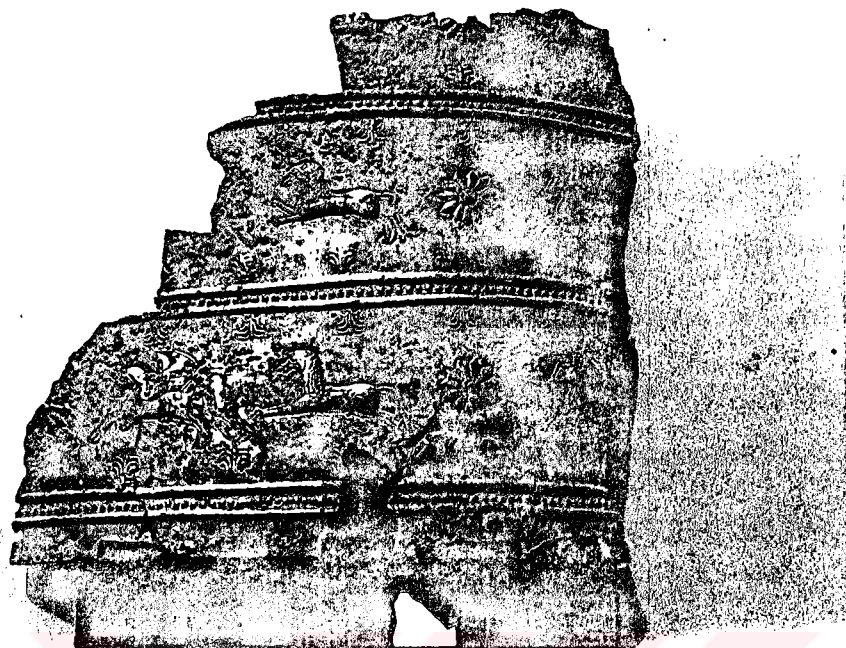
Res.178 Kat. No.53

Res.179 Kat. No.53

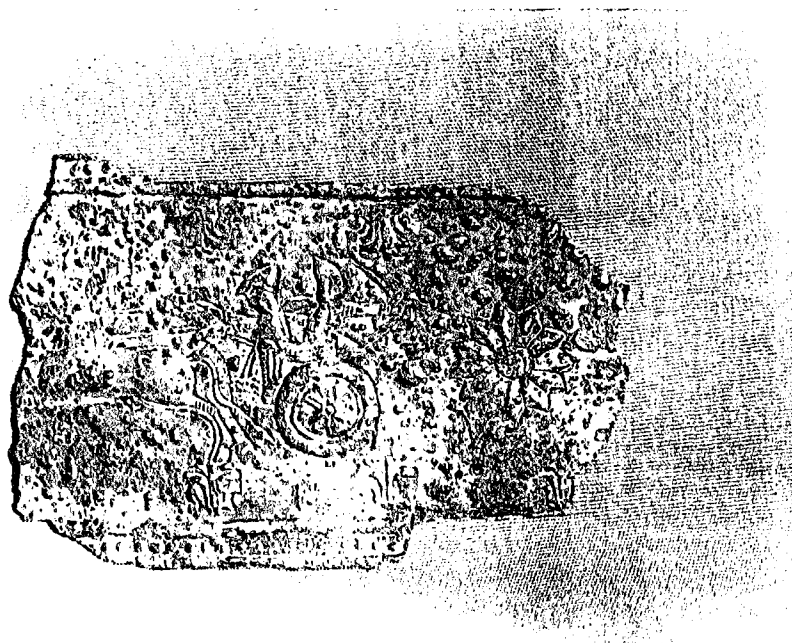
Res.180 Kat. No.53

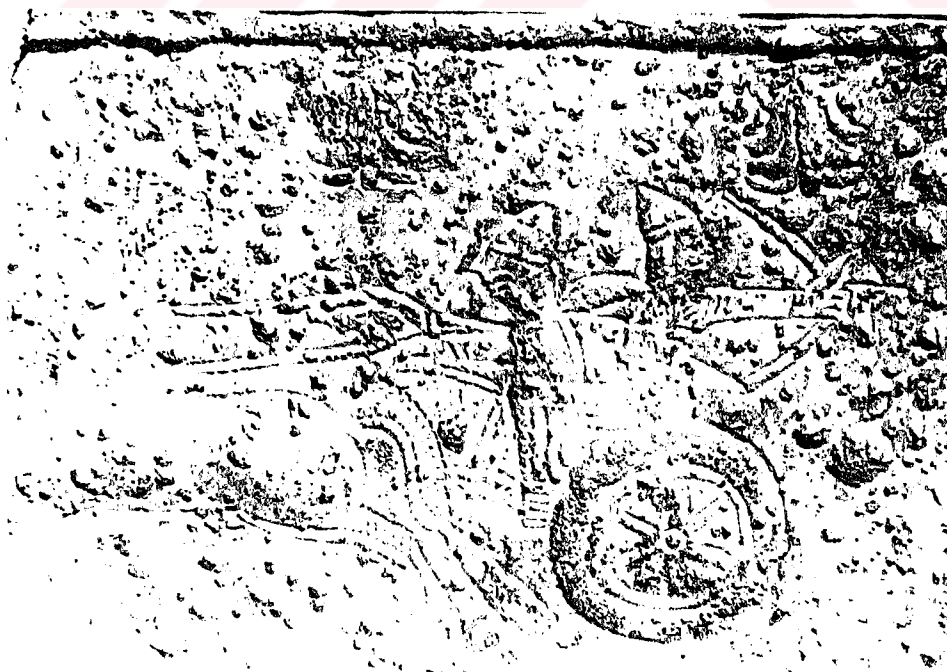
Res.181 Kat. No.54

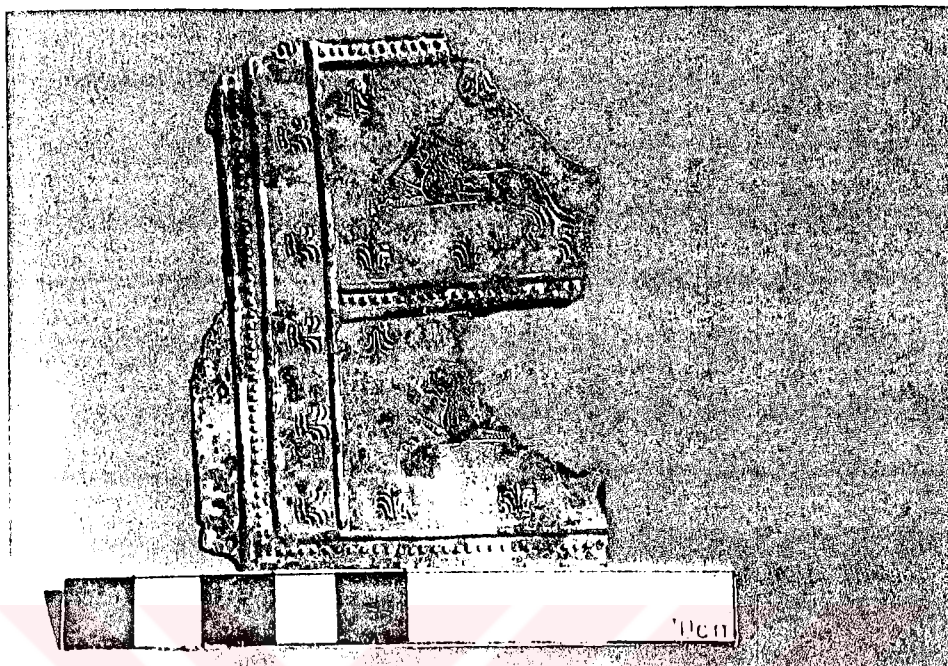
Res.182 Kat. No.54

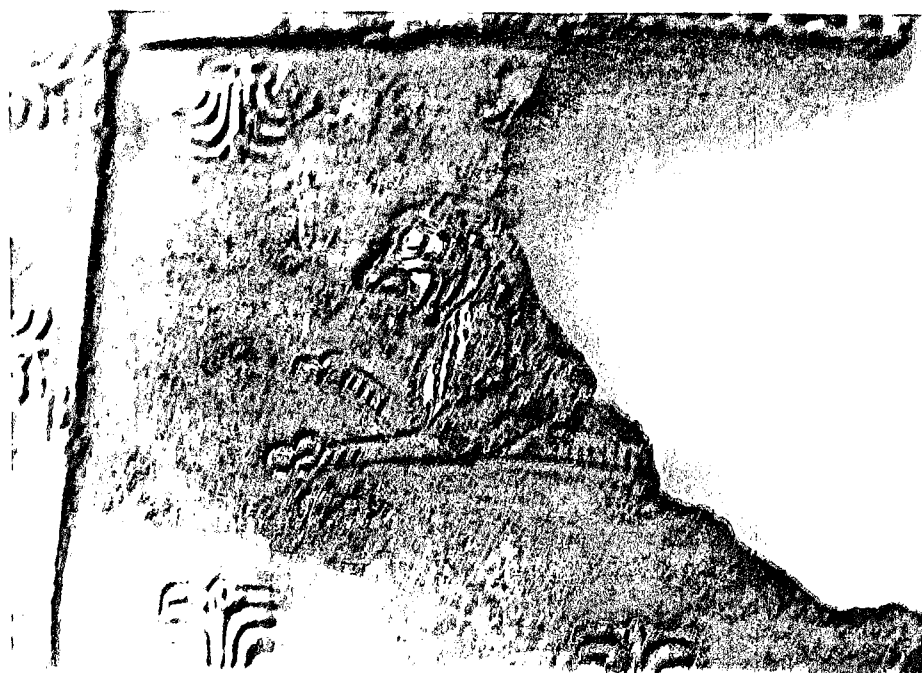
Res.183 Kat. No.55

Res.184 Kat. No.55

Res.185 Kat. No.56

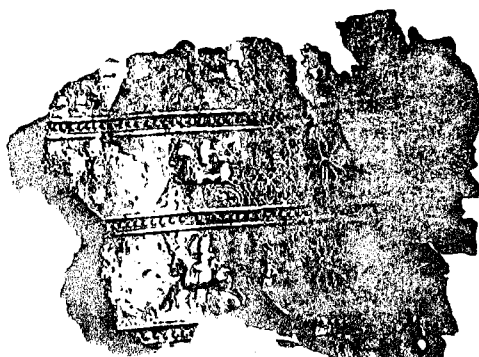
Res.186 Kat. No.56

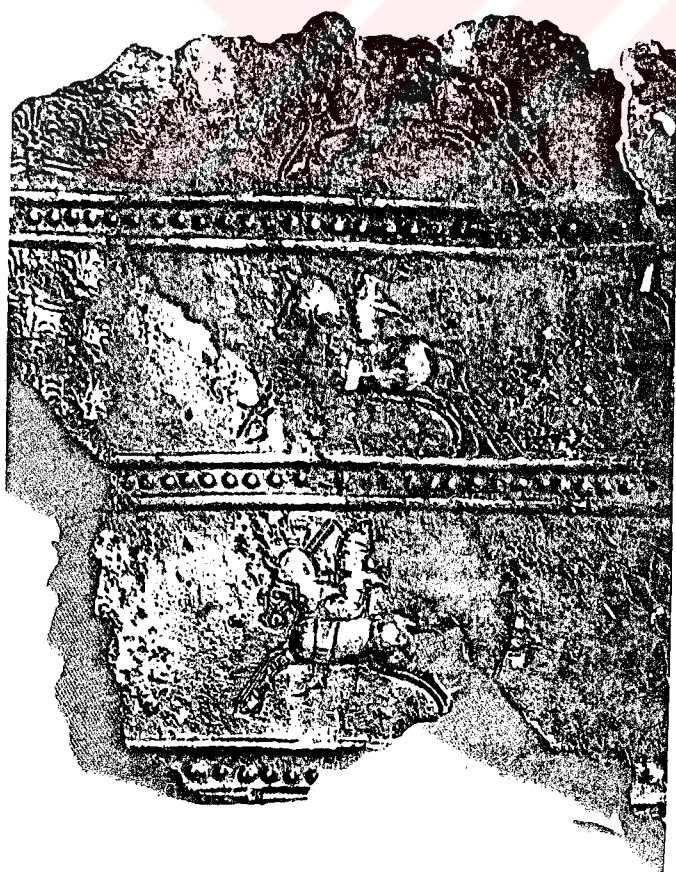
Res.187 Kat. No.57

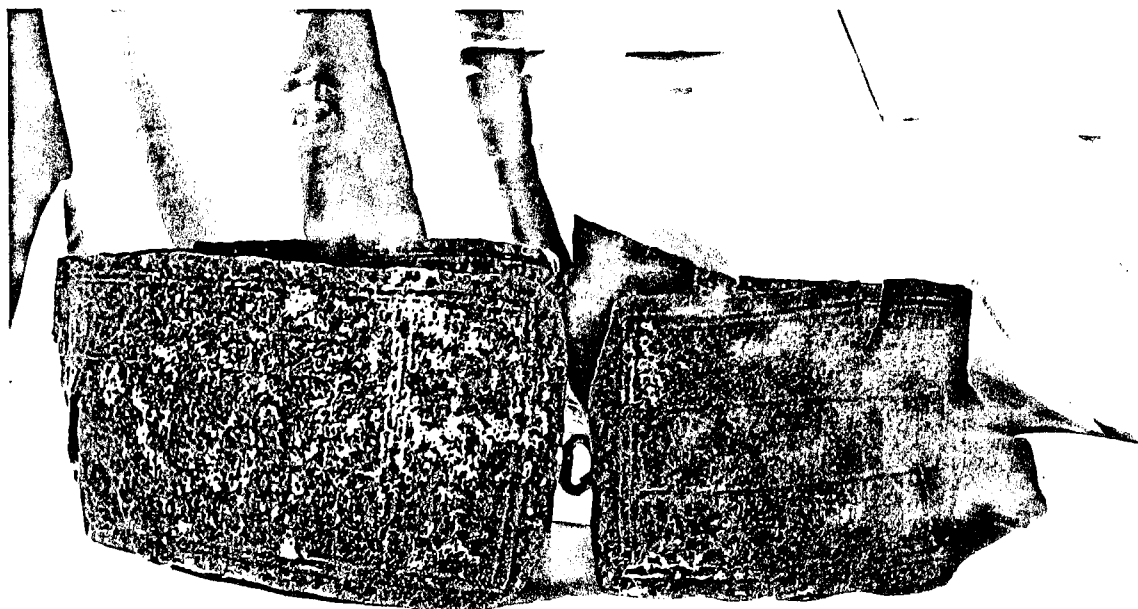
Res.188 Kat. No.57

Res.189 Kat. No.58

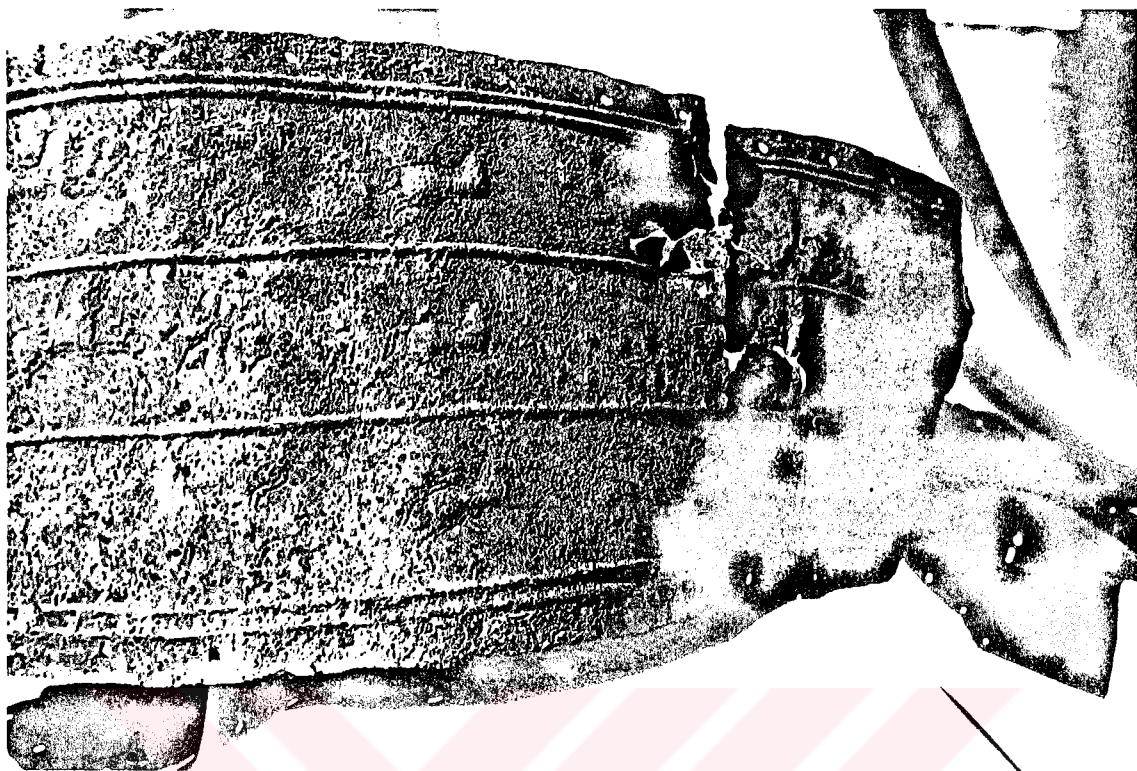
Res.190 Kat. No.58

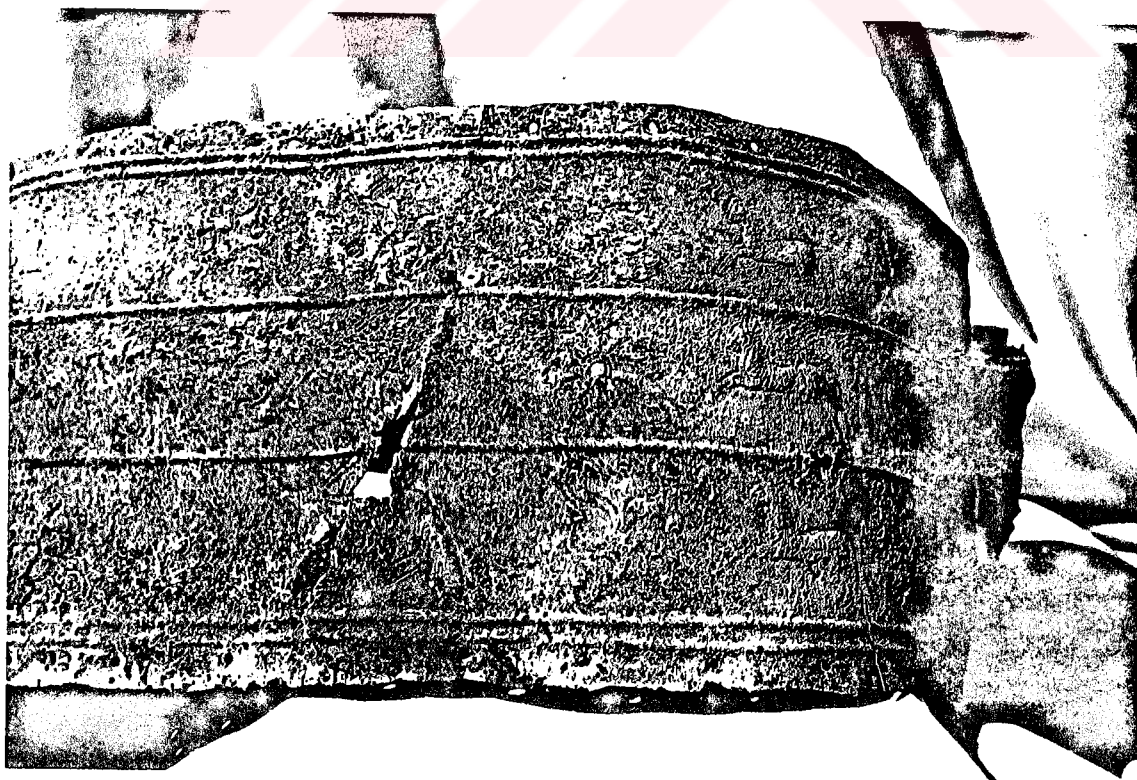
Res.191 Kat. No.59

Res.192 Kat. No.59

Res.193 Kat. No.59

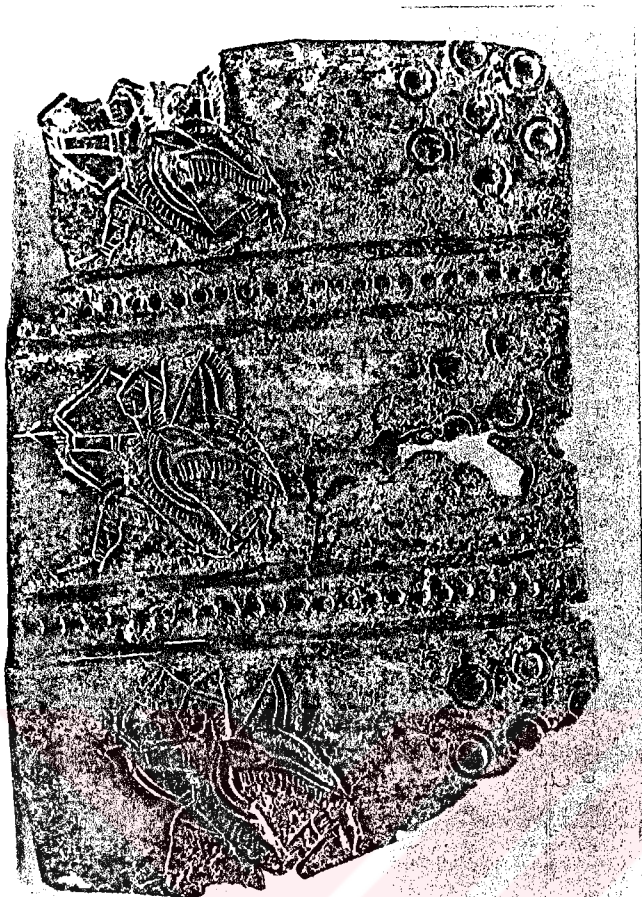
Res.194 Kat. No.59

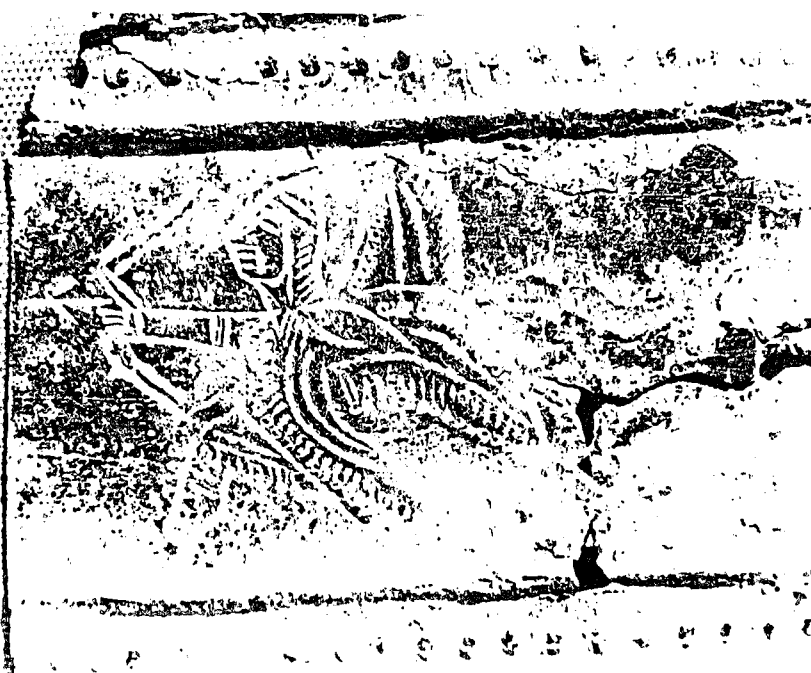
Res.195 Kat. No.59

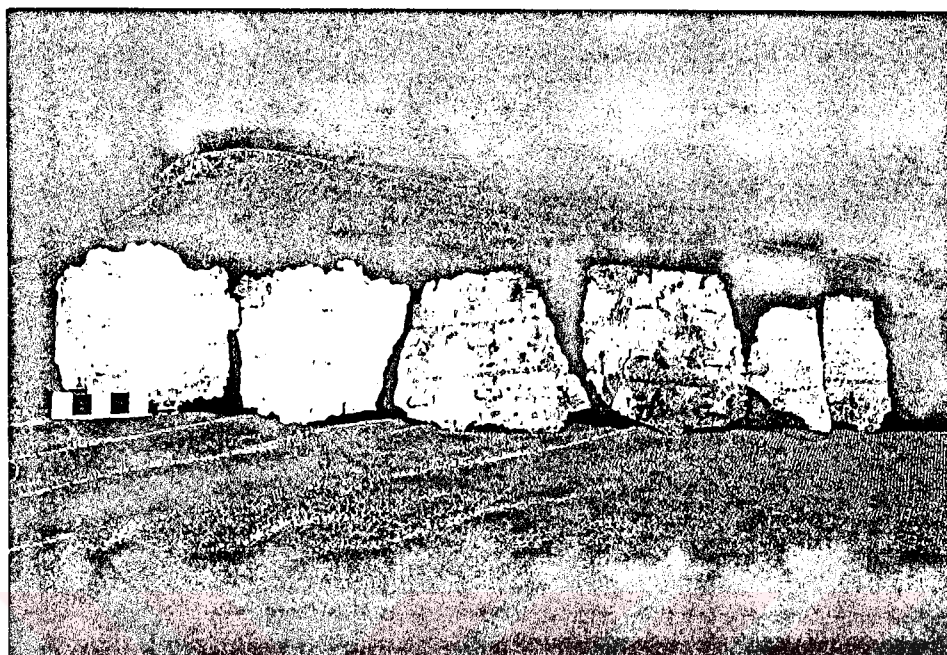
Res.196 Kat. No.59

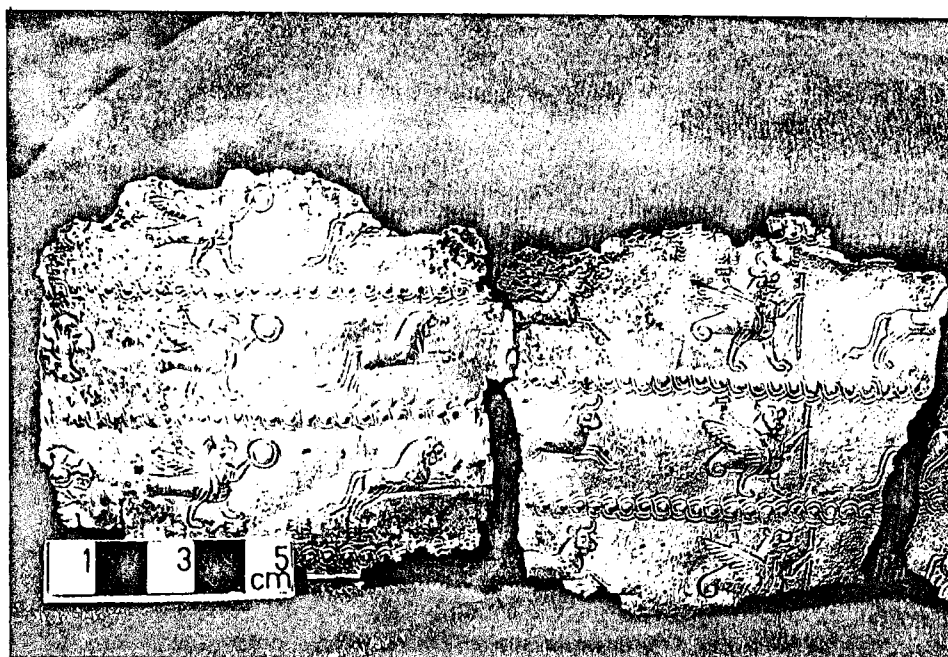
Res.197 Kat. No.60

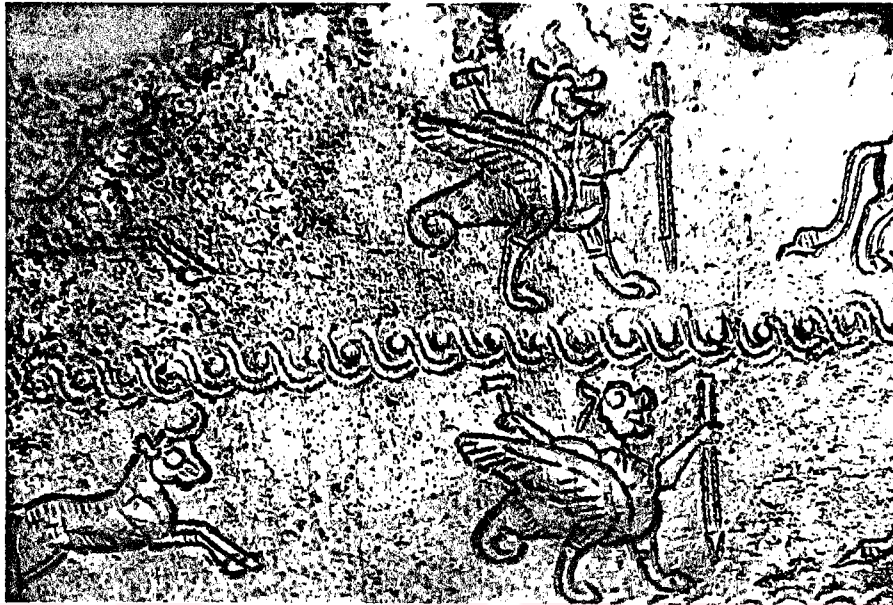
Res.198 Kat. No.60

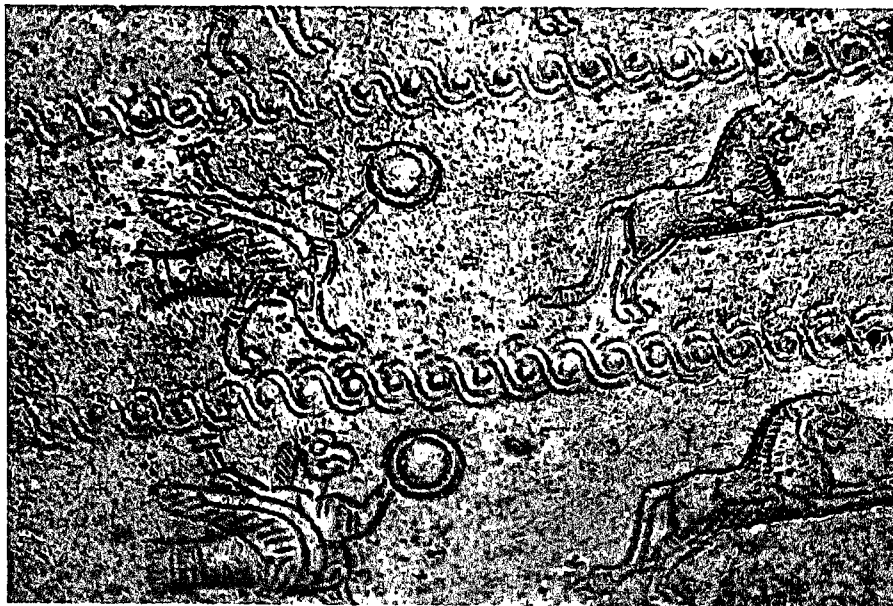
Res.199 Kat. No.61

Res.200 Kat. No.61

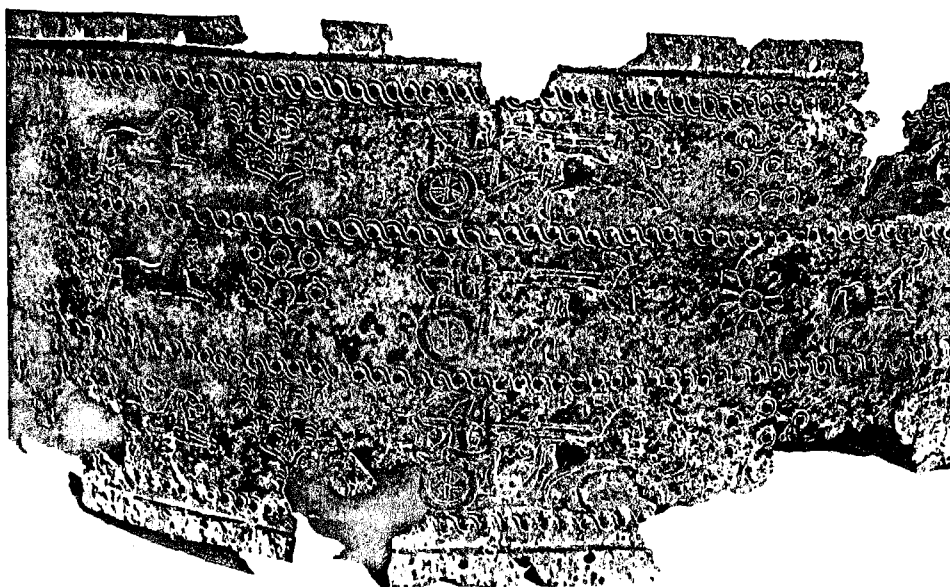
Res.201 Kat. No.61

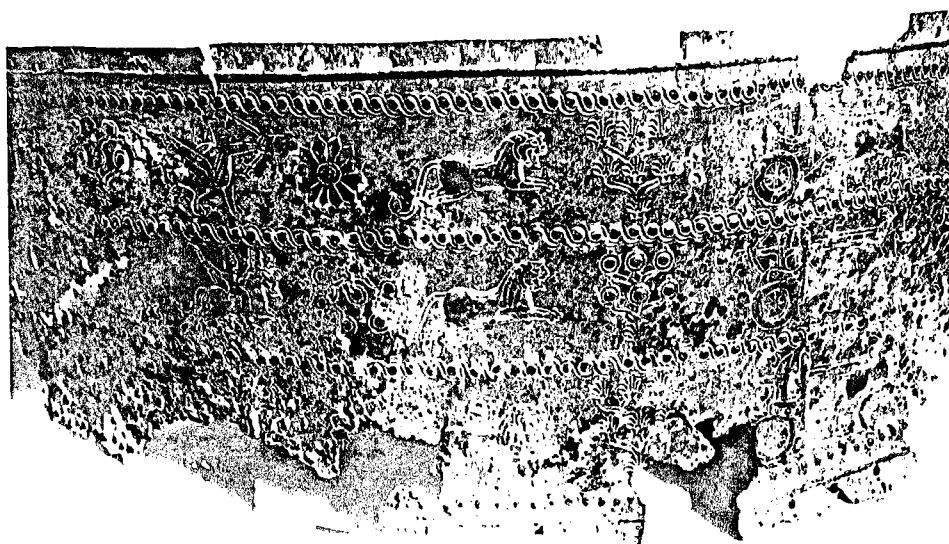
Res.202 Kat. No.61

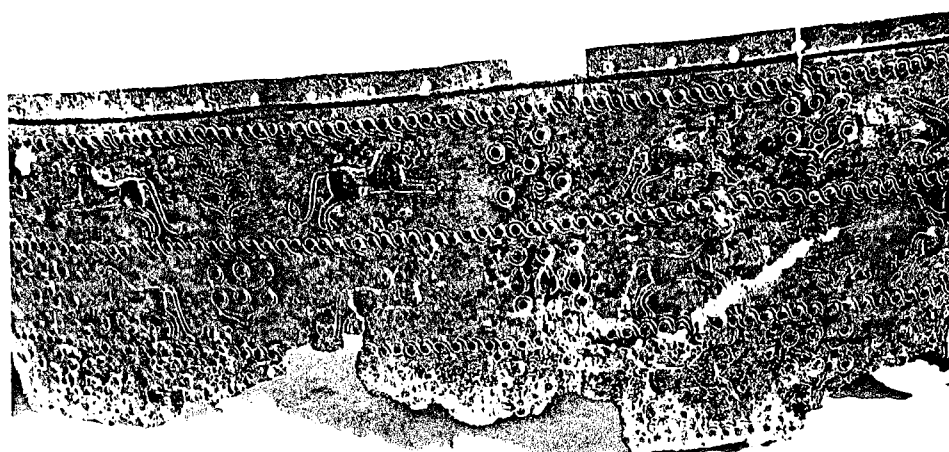
Res.203 Kat. No.62

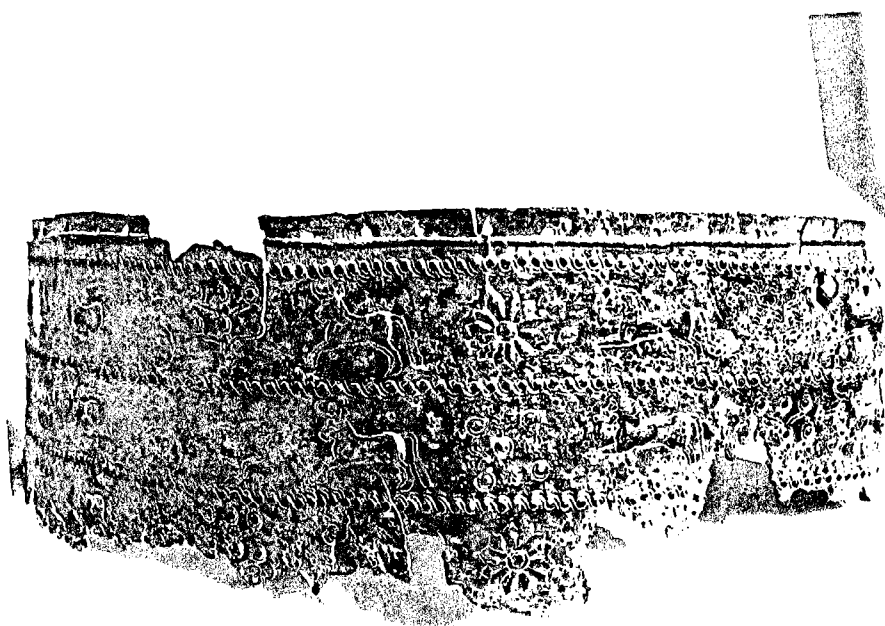
Res.204 Kat. No.62

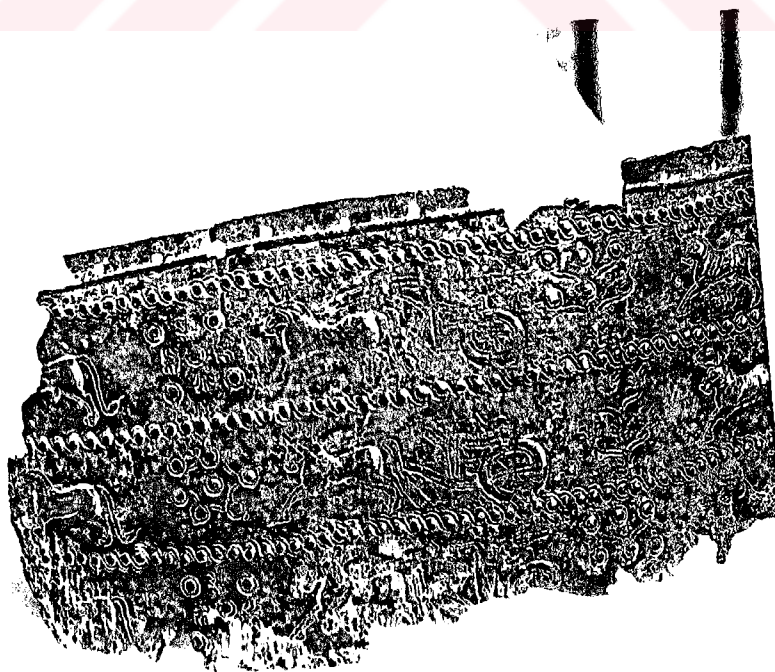
Res.205 Kat. No.62

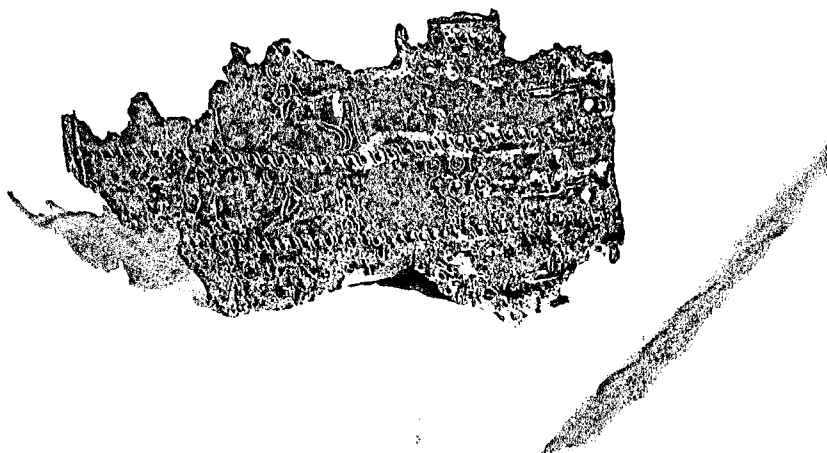
Res.206 Kat. No.62

Res.207 Kat. No.62

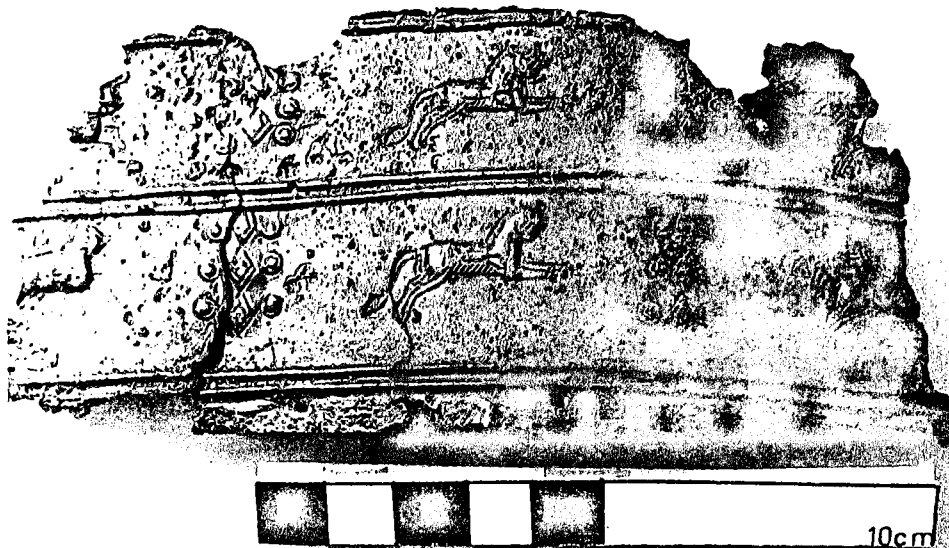
Res.208 Kat. No.62

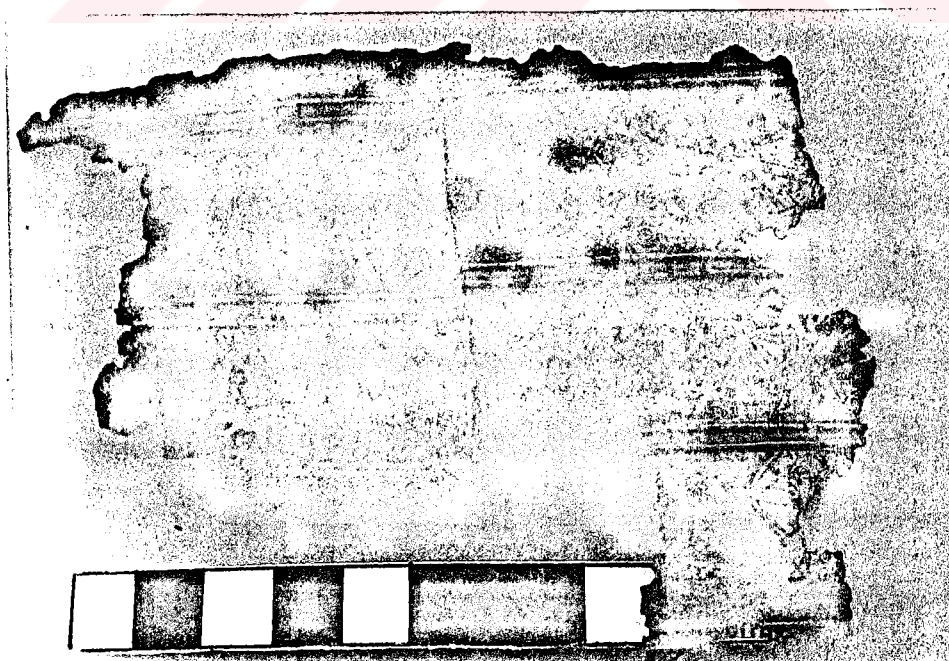
Res.209 Kat. No.62

Res.210 Kat. No.62

Res.211 Kat. No.63

Res.212 Kat. No.63

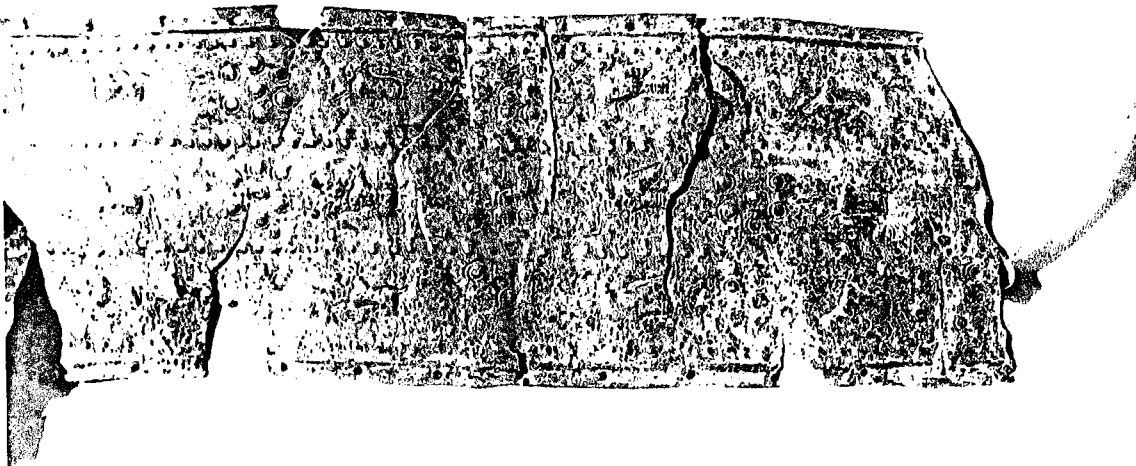
Res.213 Kat. No.63

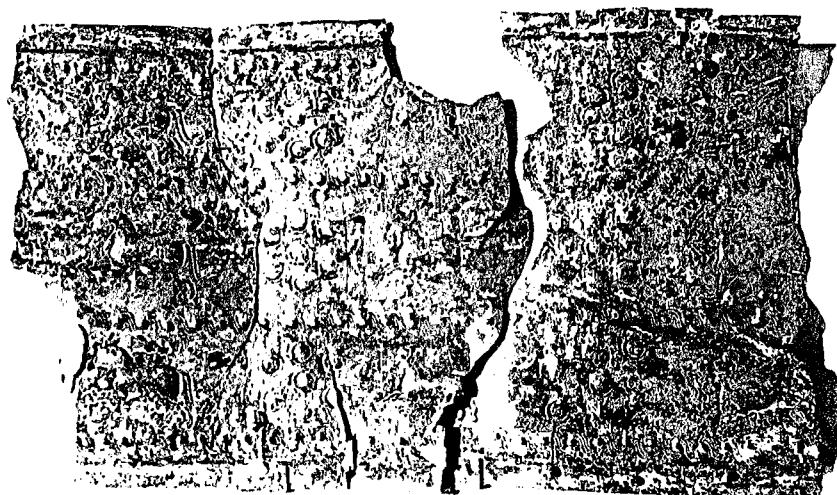
Res.214 Kat. No.63

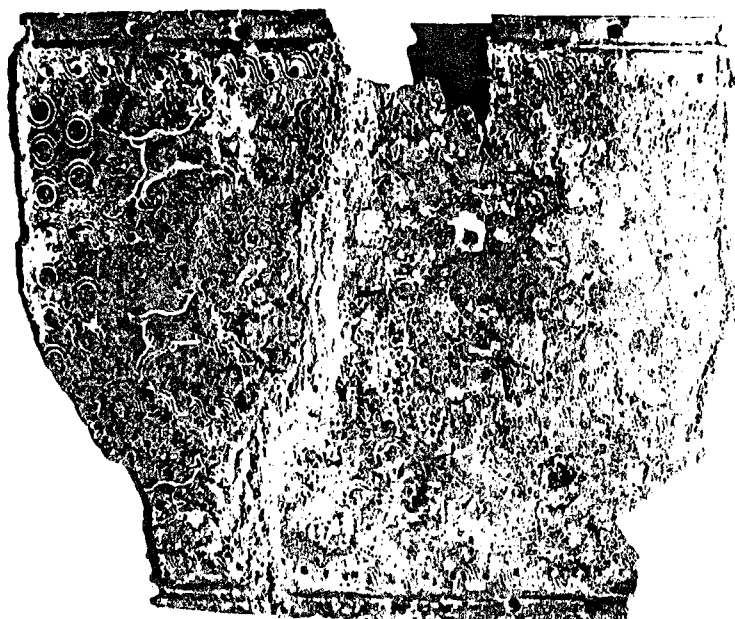
Res.215 Kat. No.64

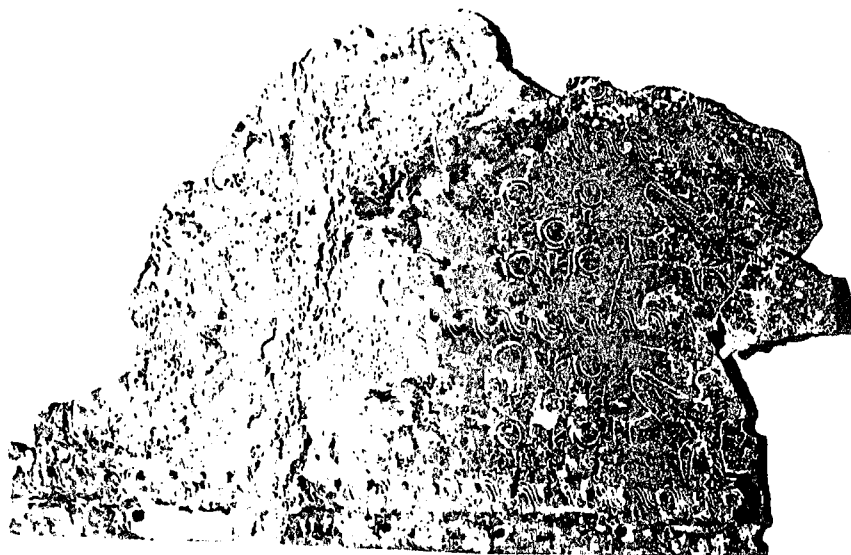
Res.216 Kat. No.64

Res.217 Kat. No.64

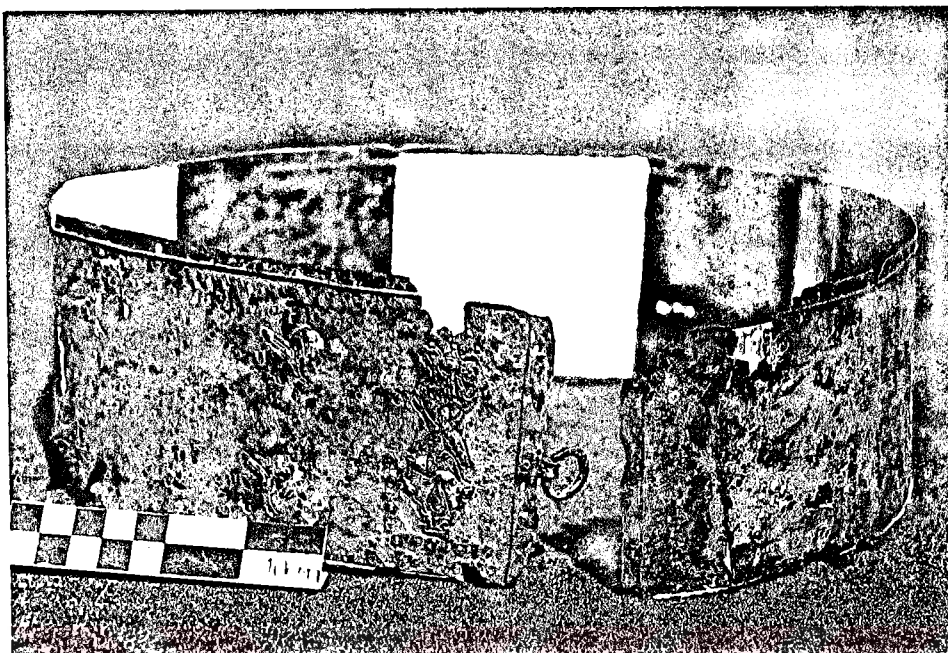
Res.218 Kat. No.64

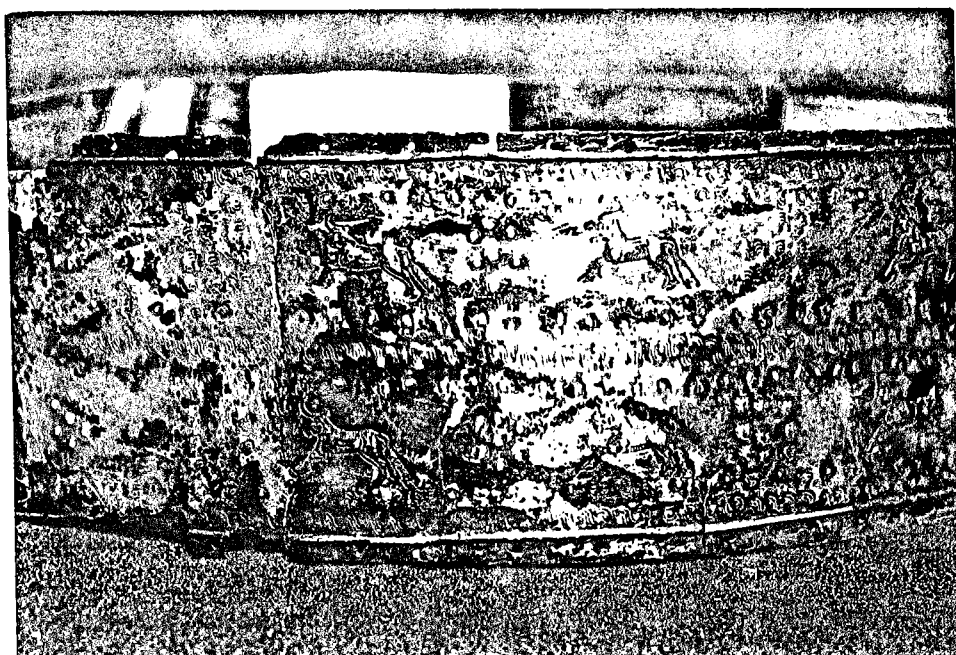
Res.219 Kat. No.64

Res.220 Kat. No.64

Res.221 Kat. No.65

Res.222 Kat. No.65

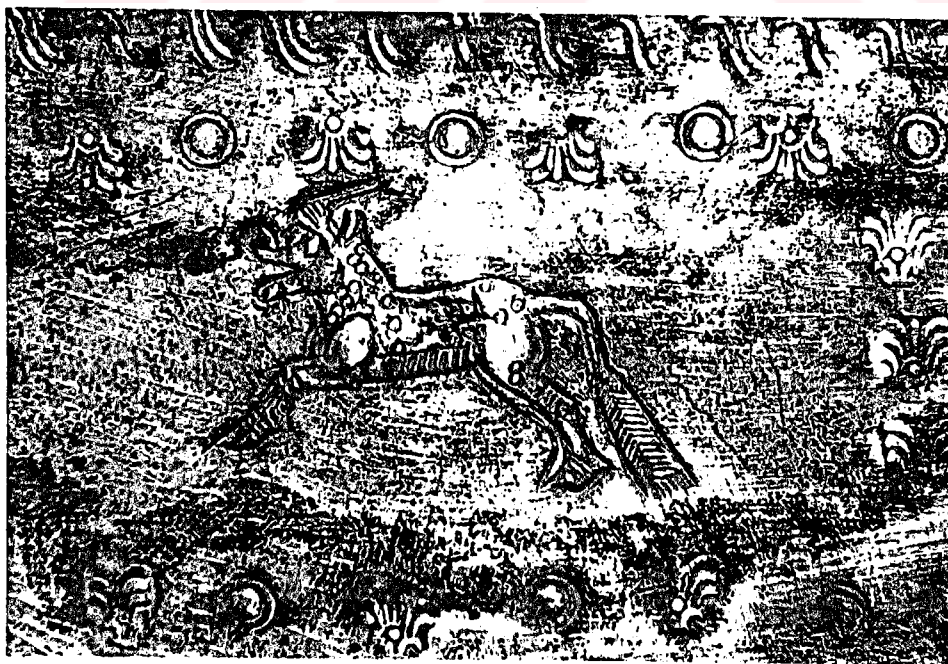
Res.223 Kat. No.65

Res.224 Kat. No.65

Res.225 Kat. No.65

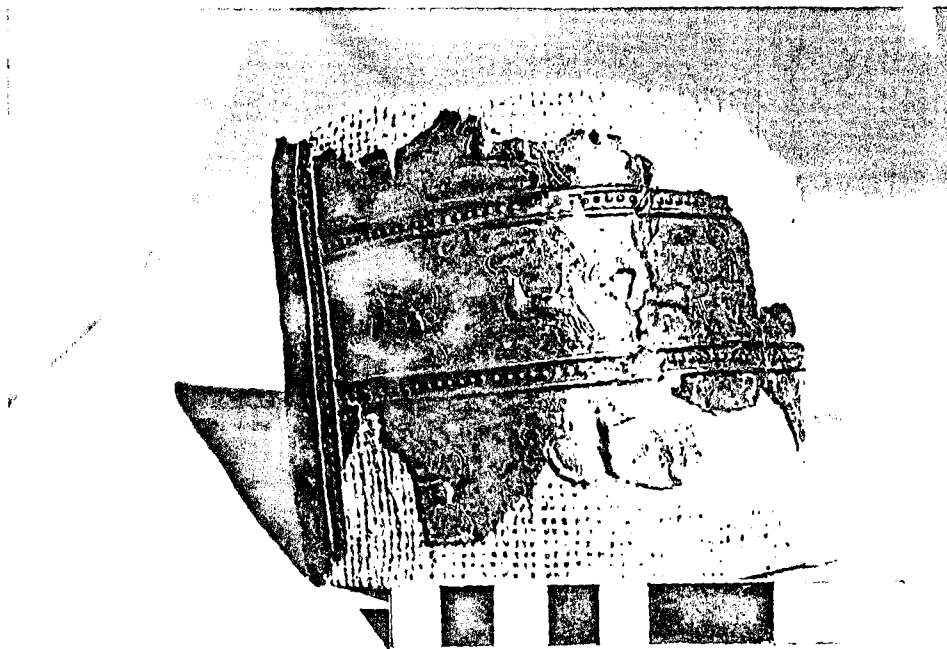
Res.226 Kat. No.65

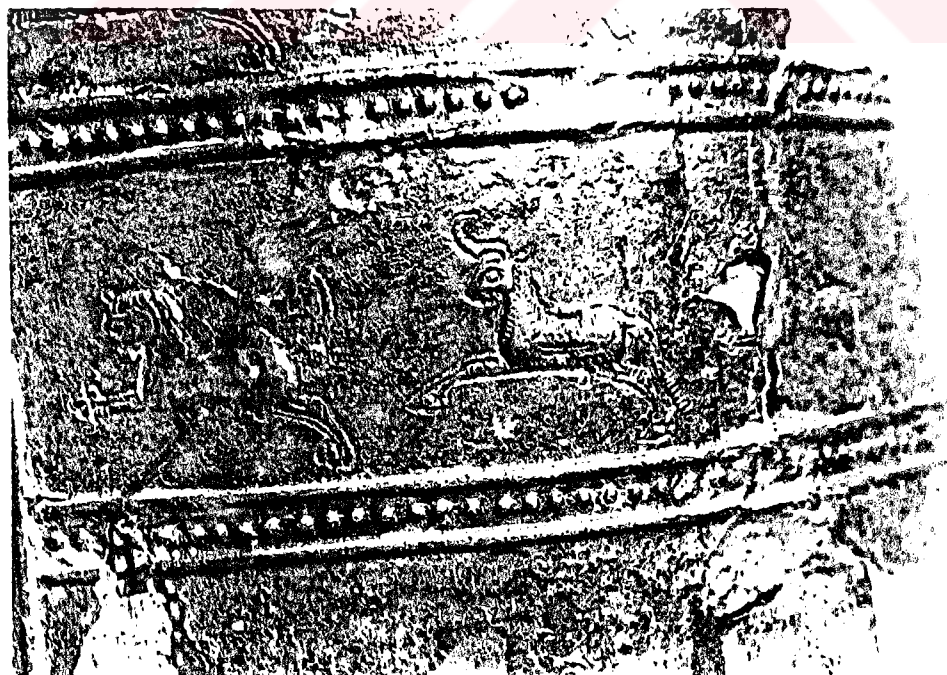
Res.227 Kat. No.66

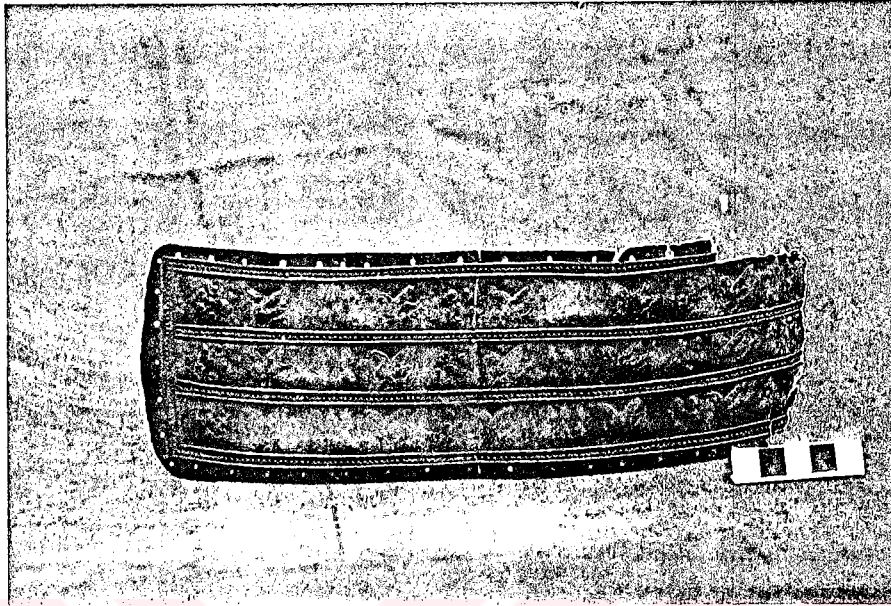
Res.228 Kat. No.66

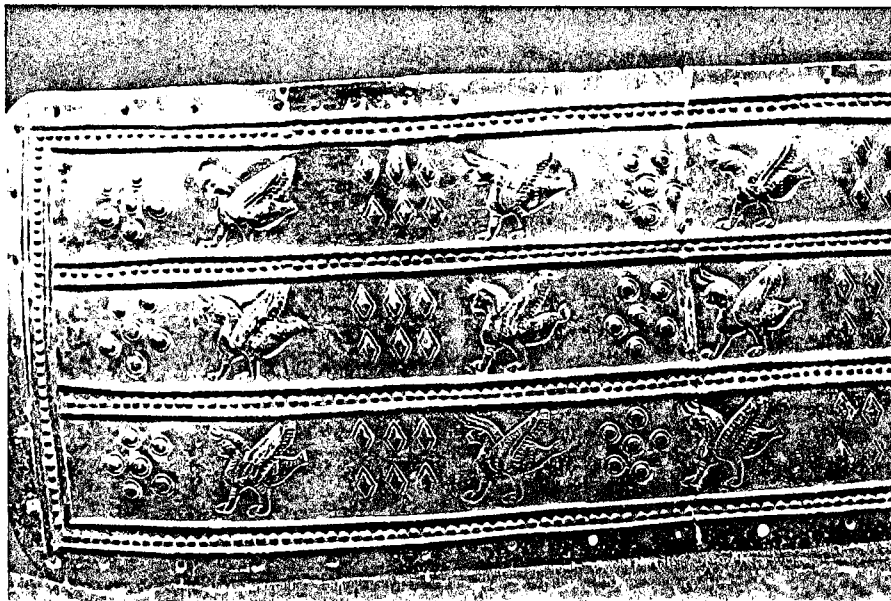
Res.229 Kat. No.67

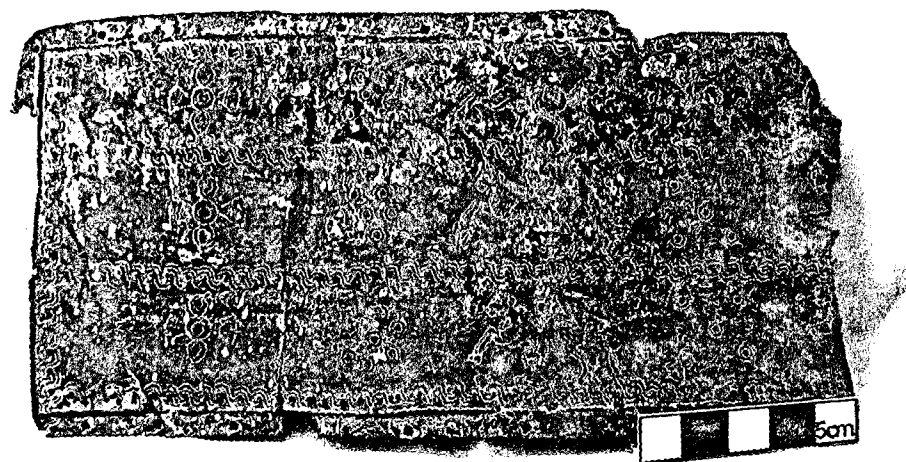
Res.230 Kat. No.67

Res.231 Kat. No.68

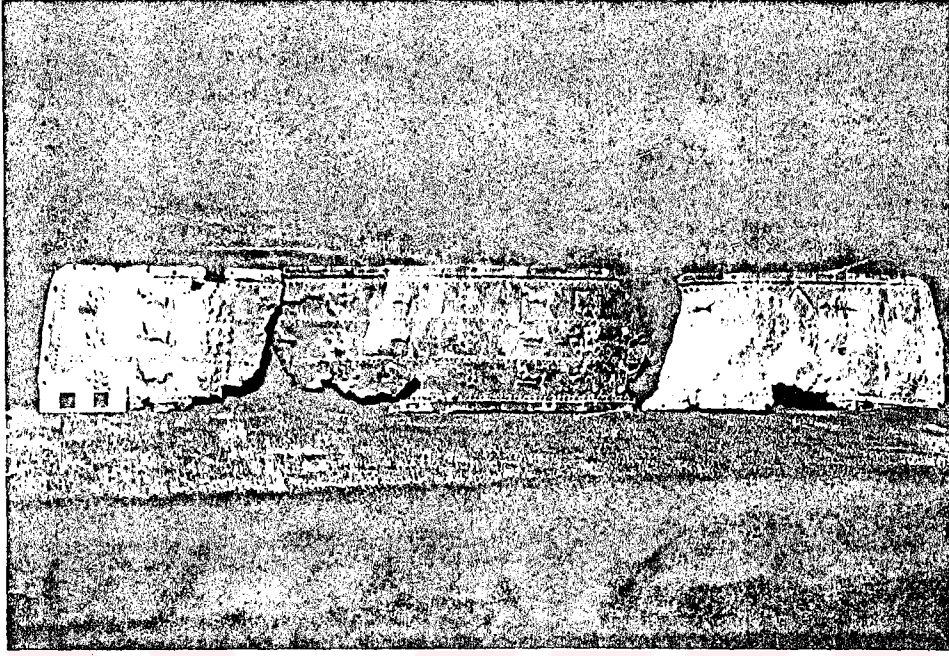
Res.232 Kat. No.68

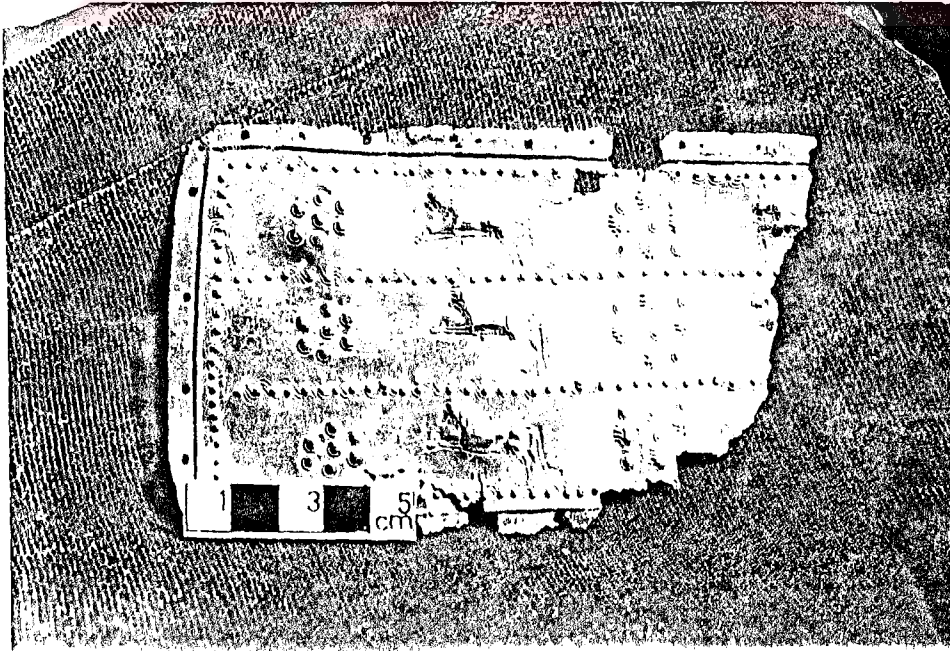
Res.233 Kat. No.69

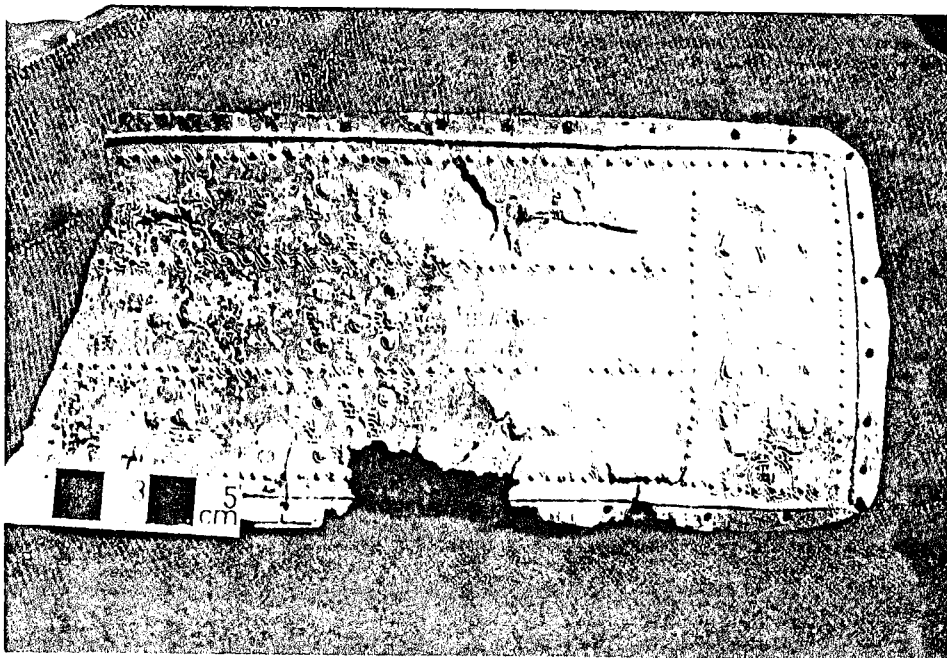
Res.234 Kat. No.69

Res.235 Kat. No.70

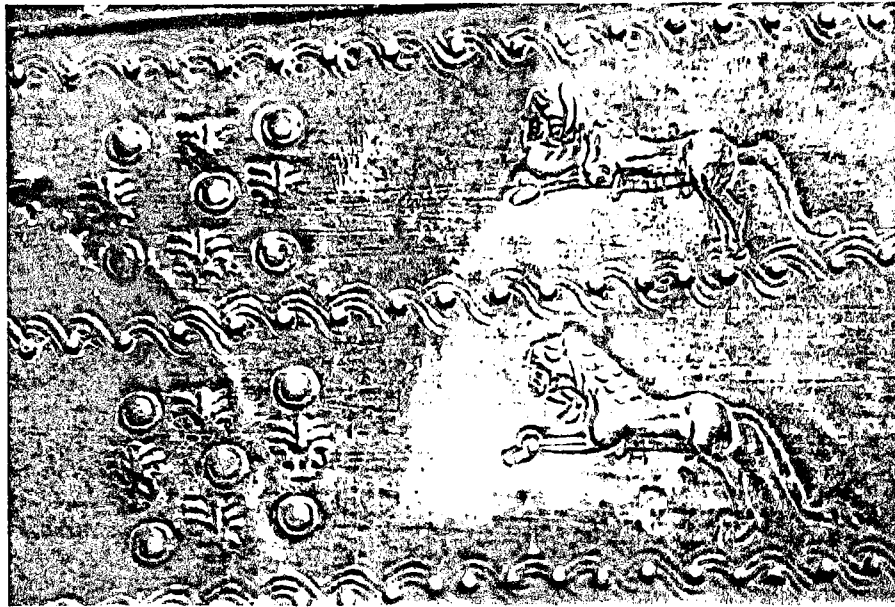
Res.236 Kat. No.70

Res.237 Kat. No.70

Res.238 Kat. No.70

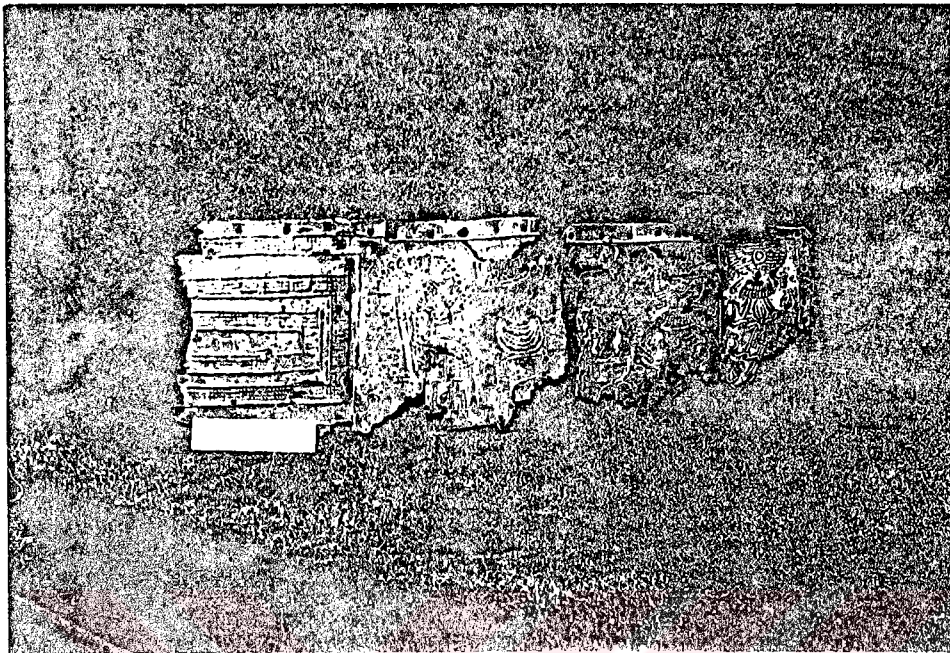
Res.239 Kat. No.70

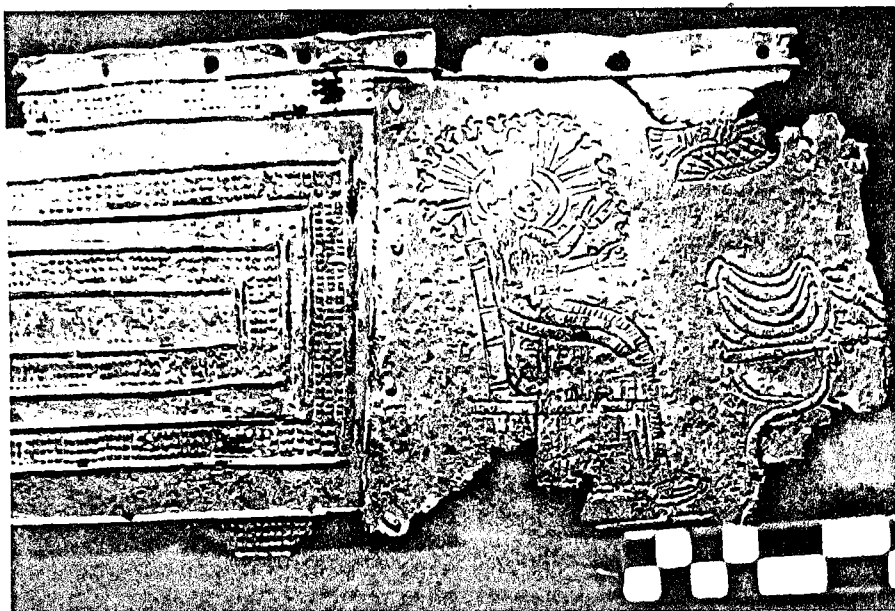
Res.240 Kat. No.70

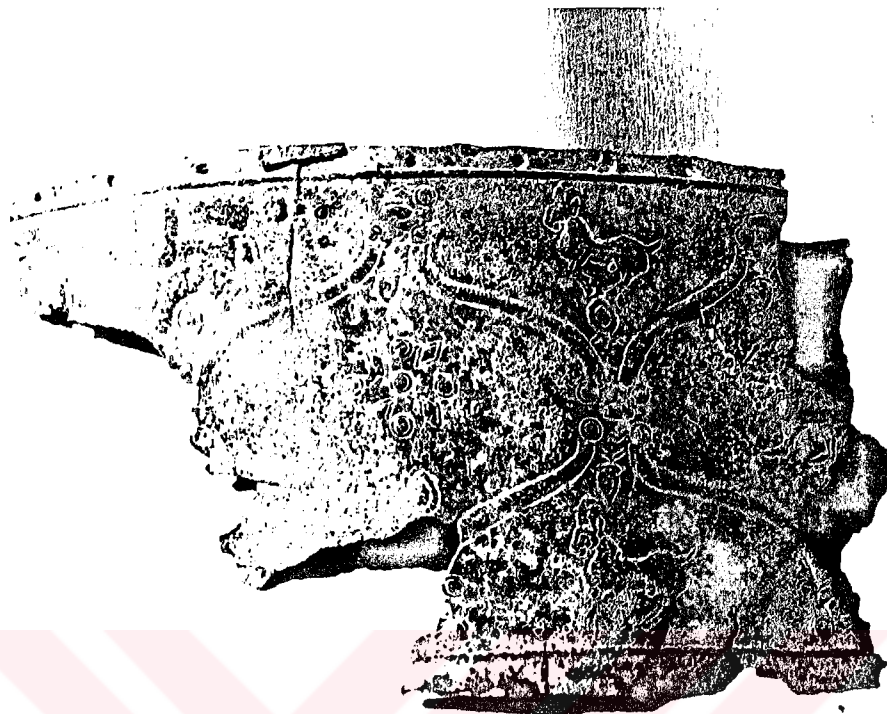
Res.241 Kat. No.71

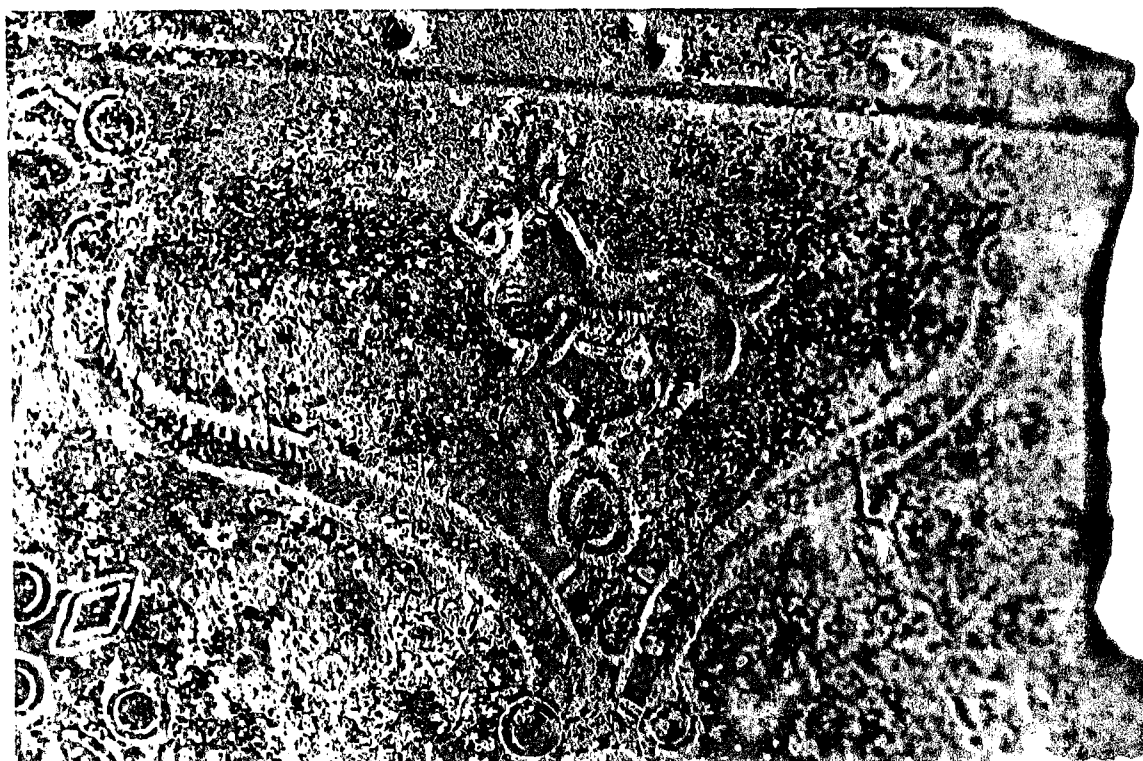
Res.242 Kat. No.72

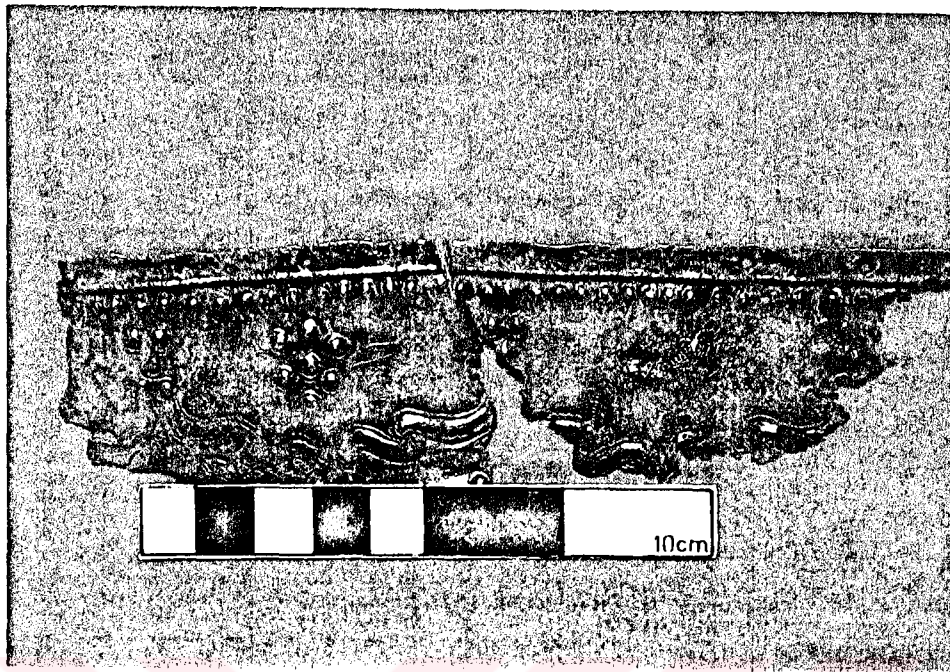
Res.243 Kat. No.72

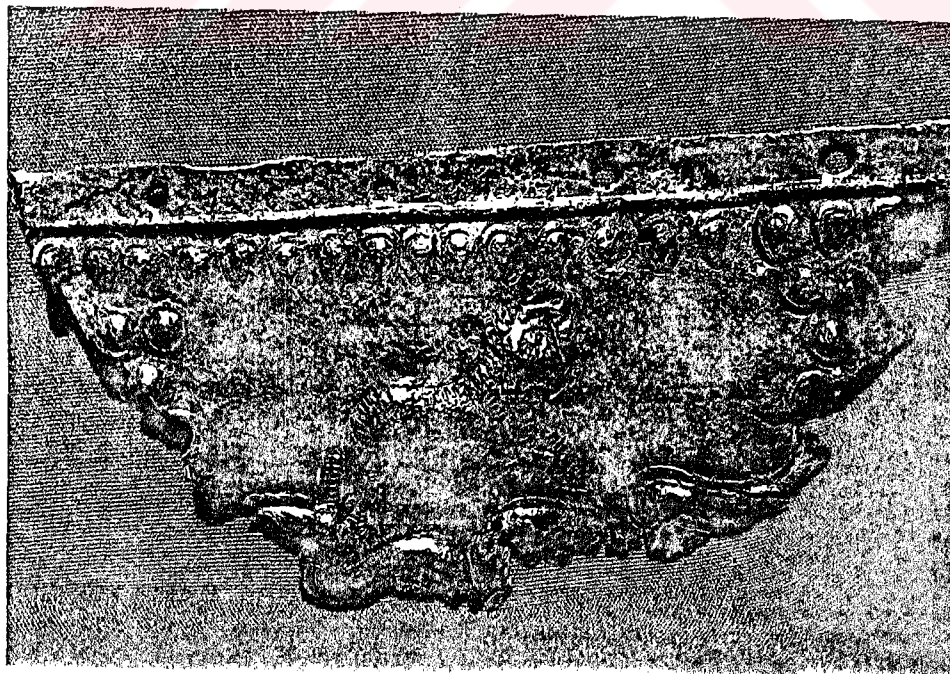
Res.244 Kat. No.73

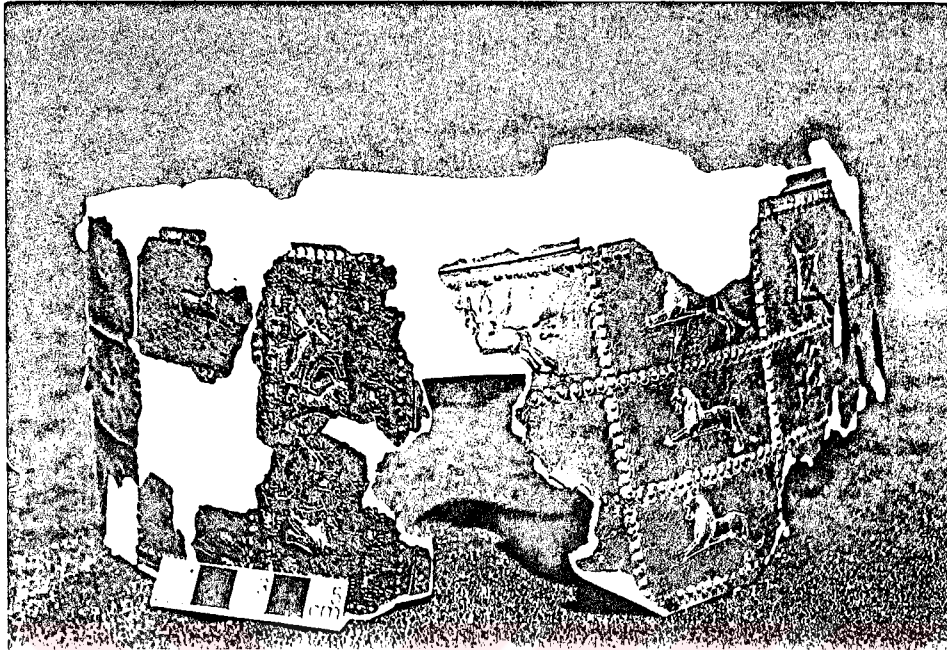
Res.245 Kat. No.73

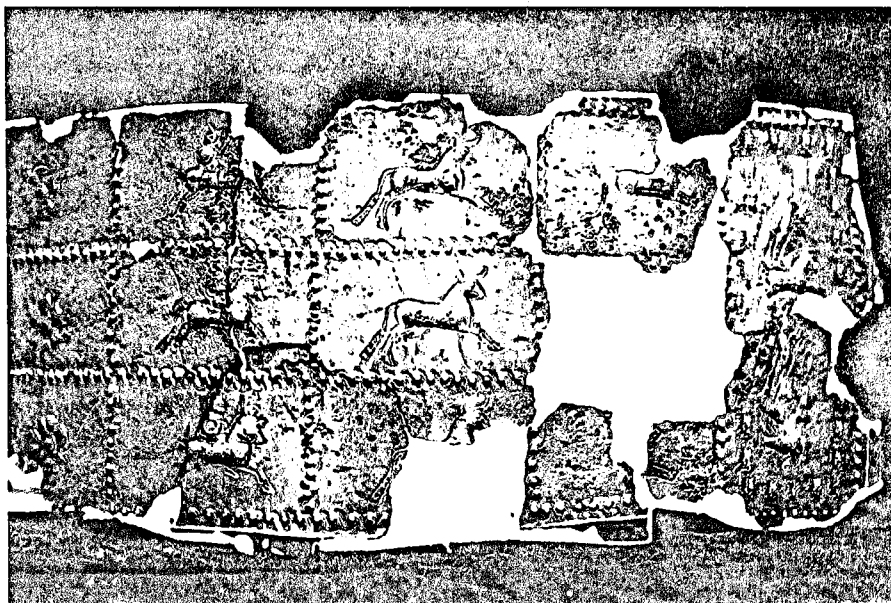
Res.246 Kat. No.74

Res.247 Kat. No.74

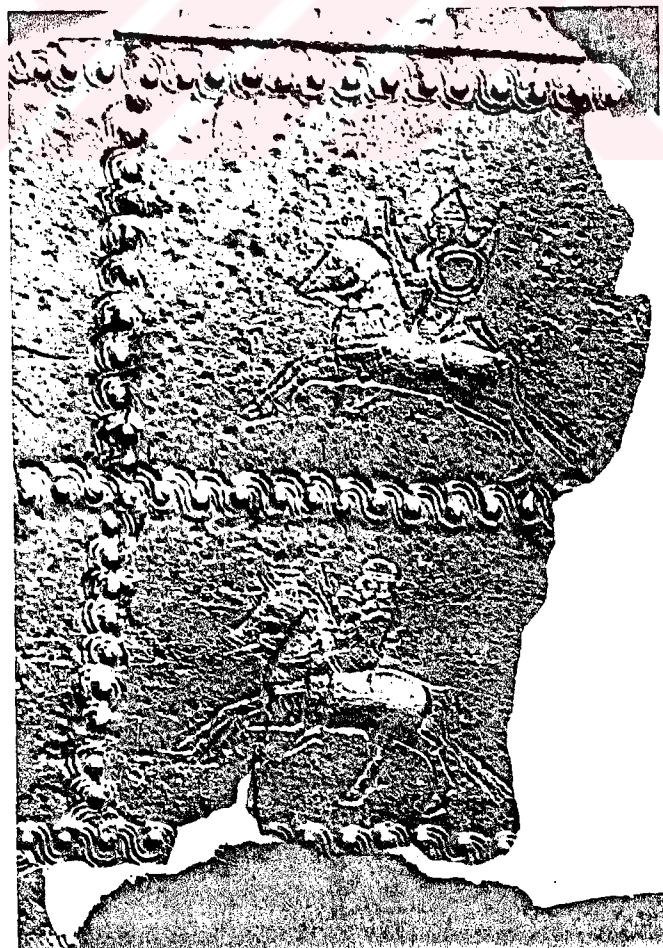
Res.248 Kat. No.75

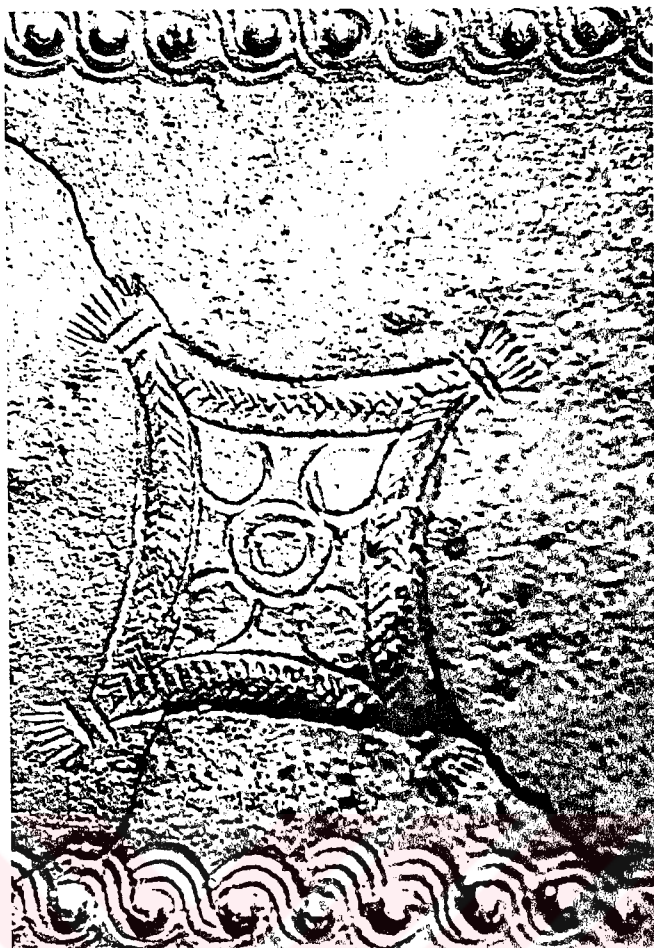
Res.249 Kat. No.75

Res.250 Kat. No.75

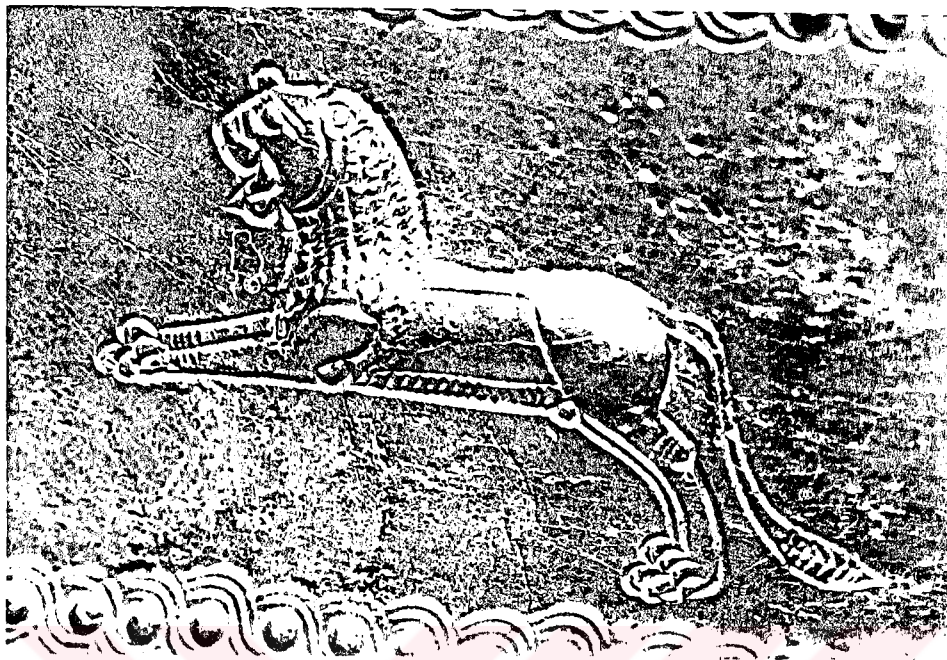
Res.251 Kat. No.75

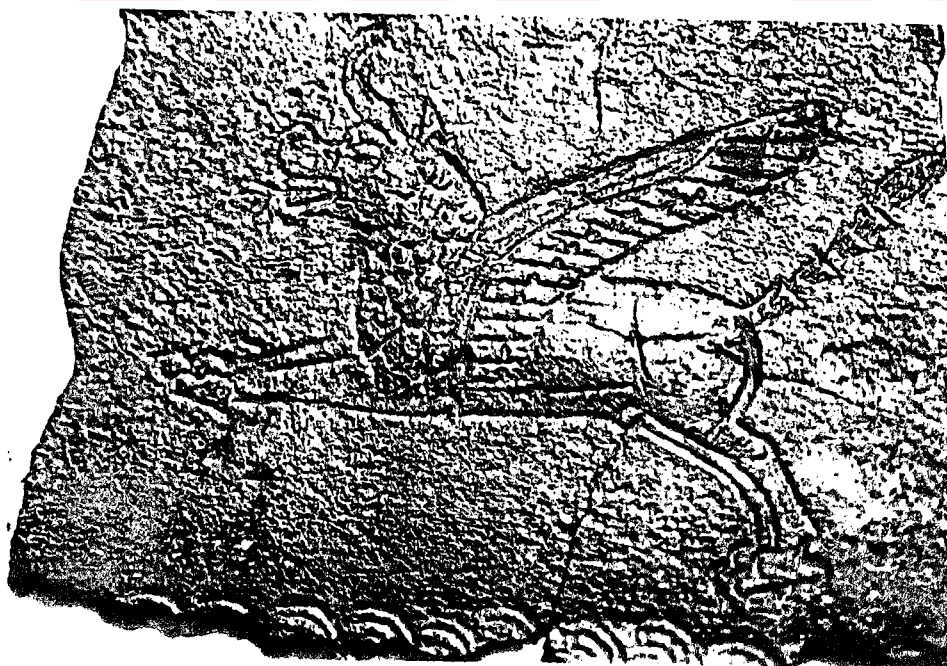
Res.252 Kat. No.75

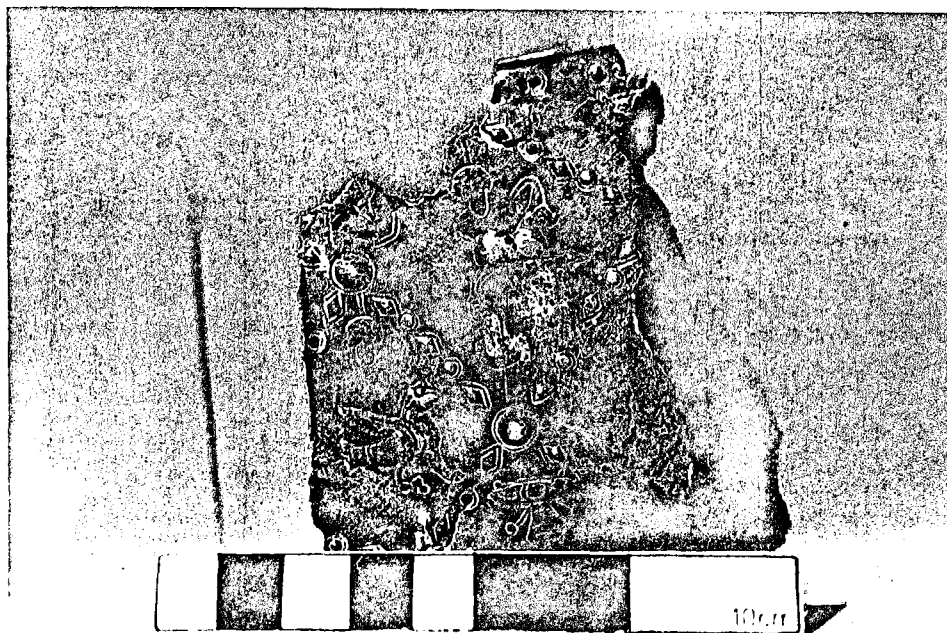
Res.253 Kat. No.75

Res.254 Kat. No.75

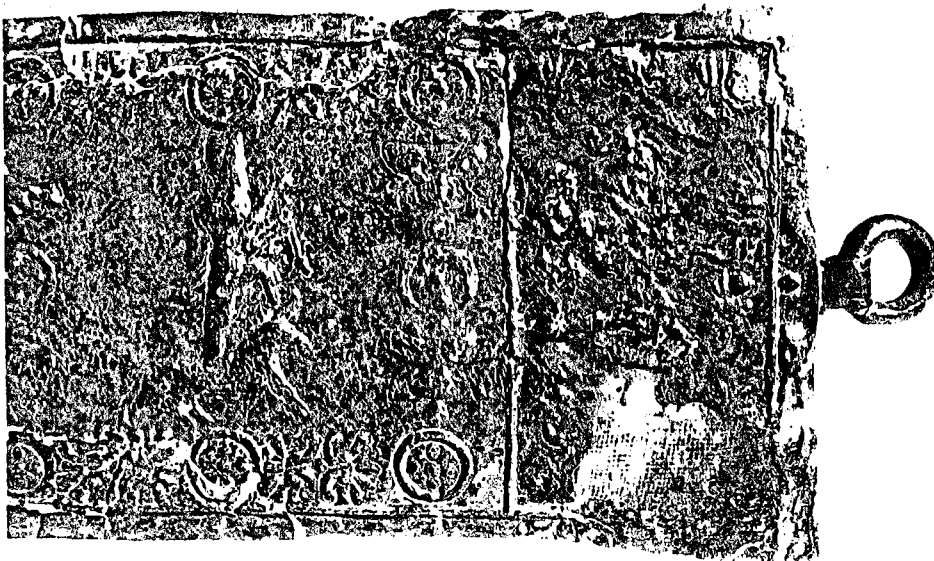
Res.255 Kat. No.75

Res.256 Kat. No.76

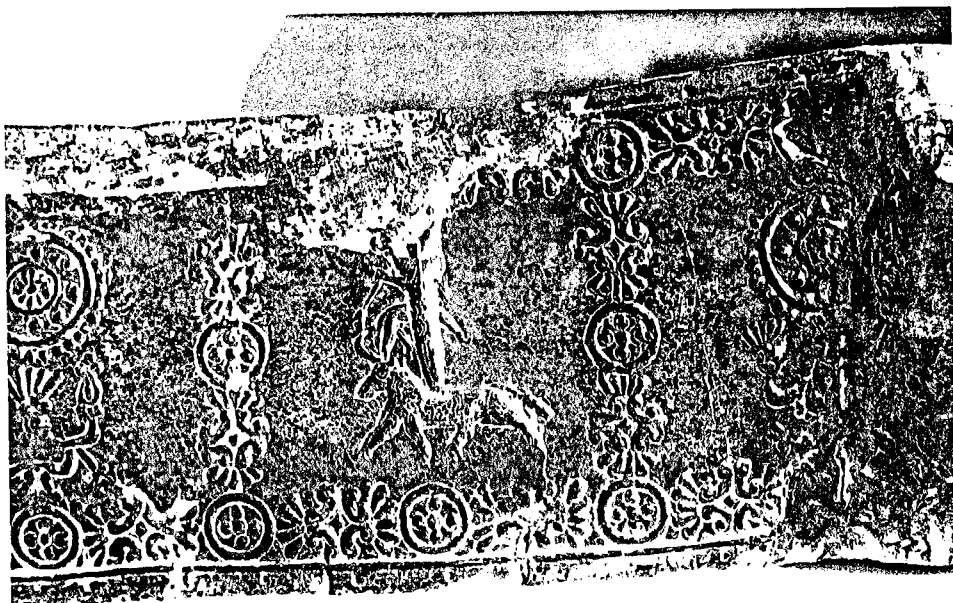
Res.257 Kat. No.76

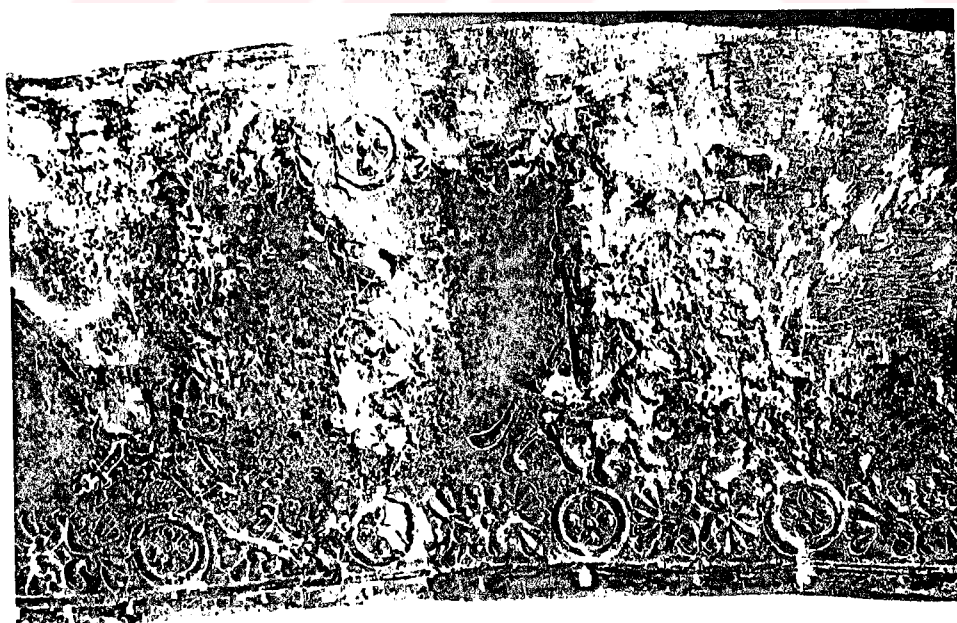
Res.258 Kat. No.77

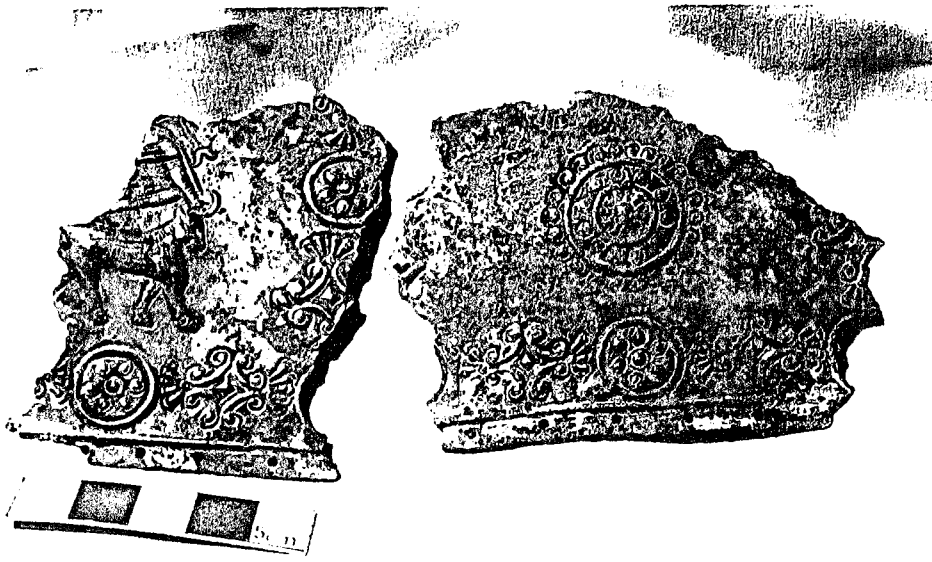
Res.259 Kat. No.77

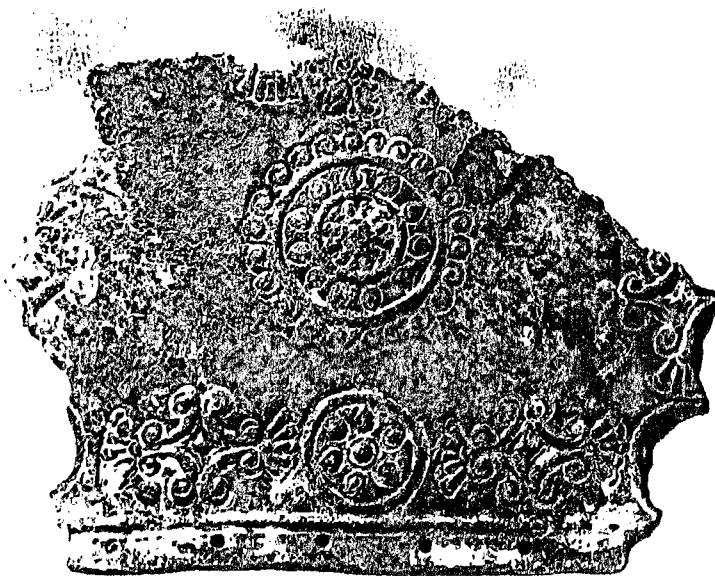
Res.260 Kat. No.77

Res.261 Kat. No.77

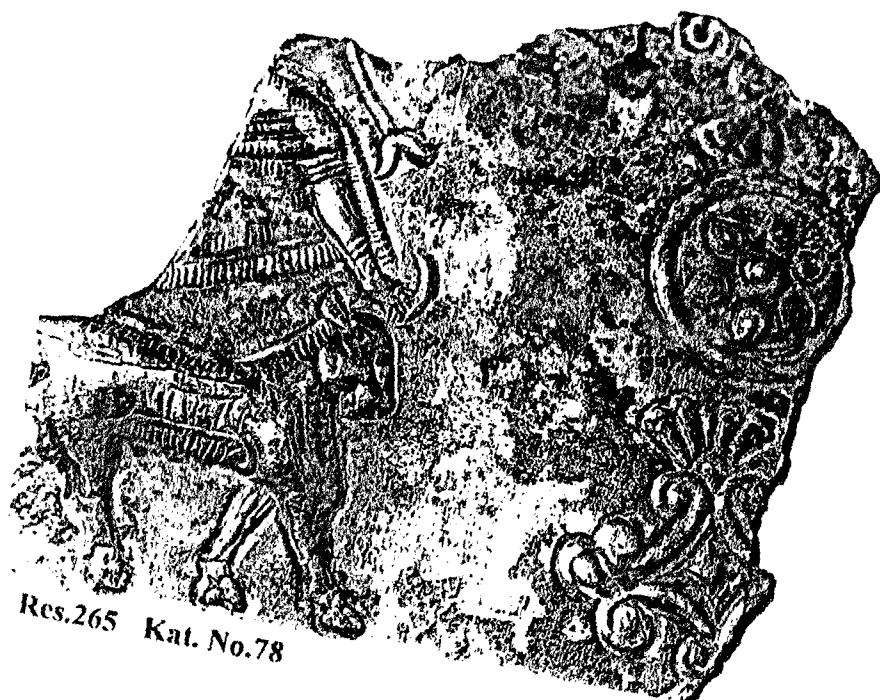
Res.262 Kat. No.78

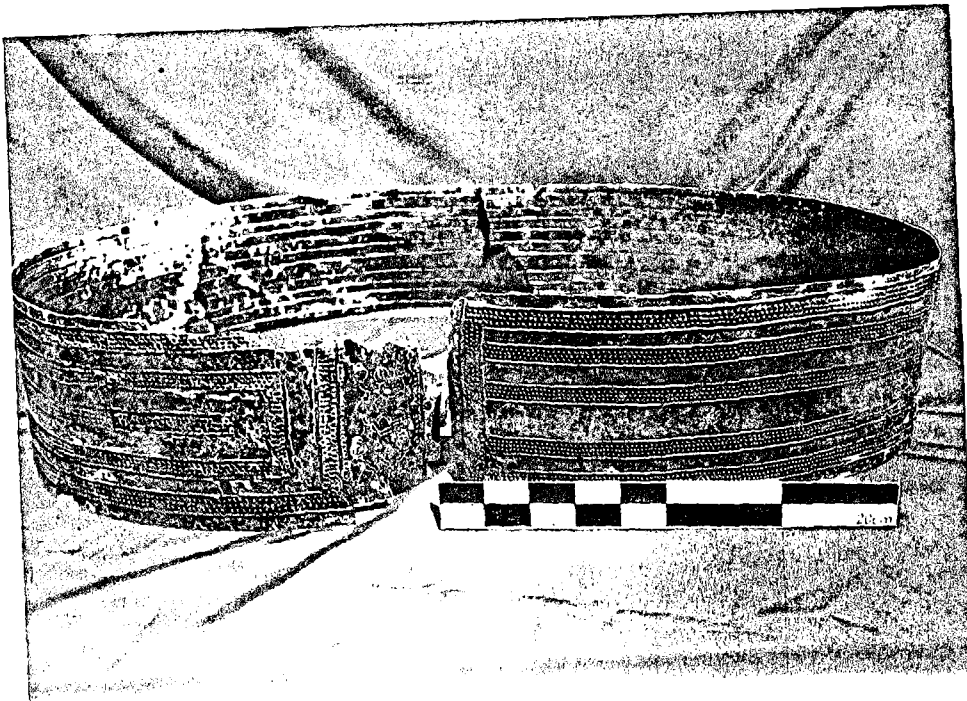
Res.263 Kat. No.78

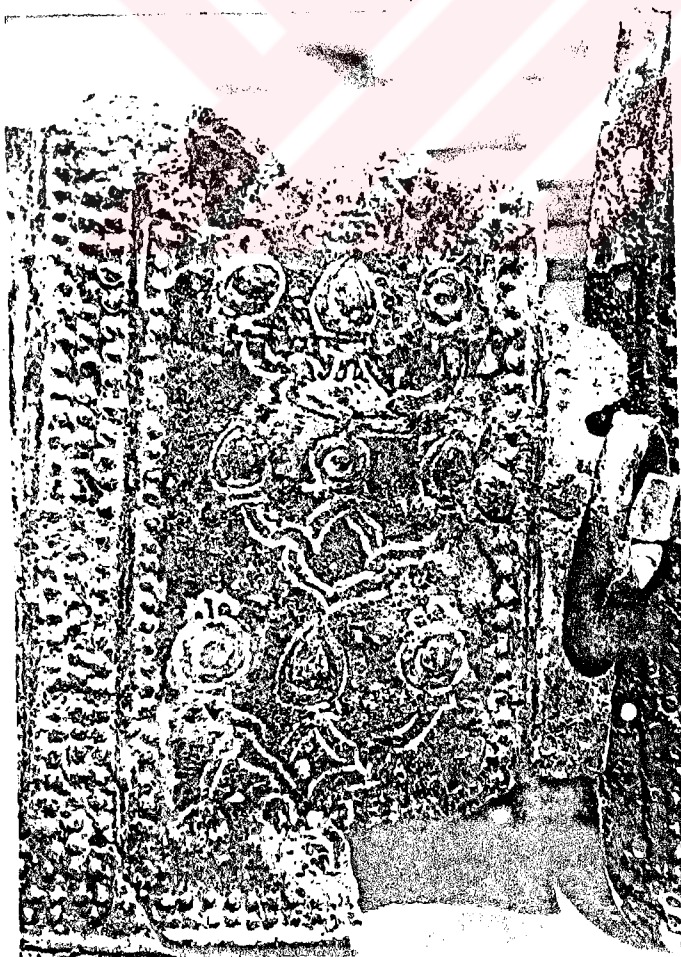
Res.264 Kat. No.78

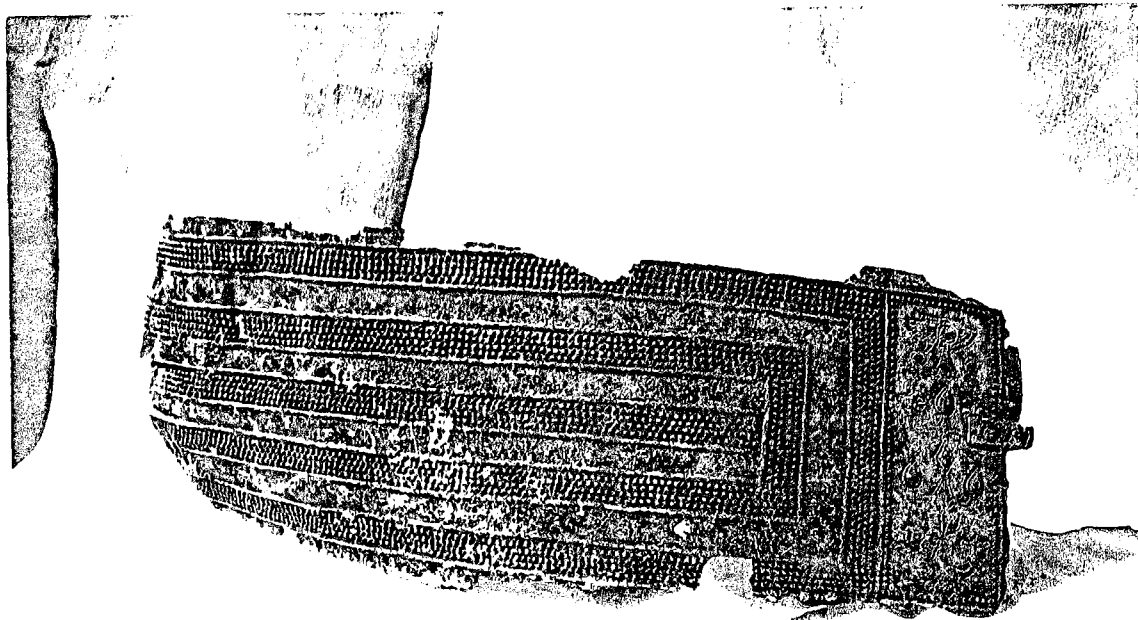
Res.265 Kat. No.78

Res.266 Kat. No.79

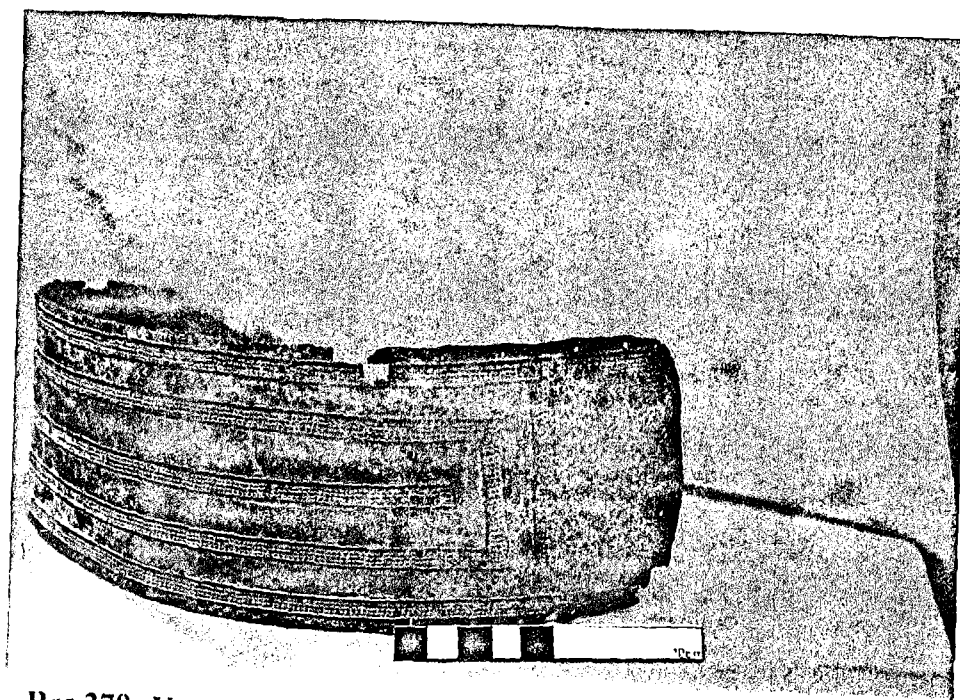
Res.267 Kat. No.79

Res.268 Kat. No.80

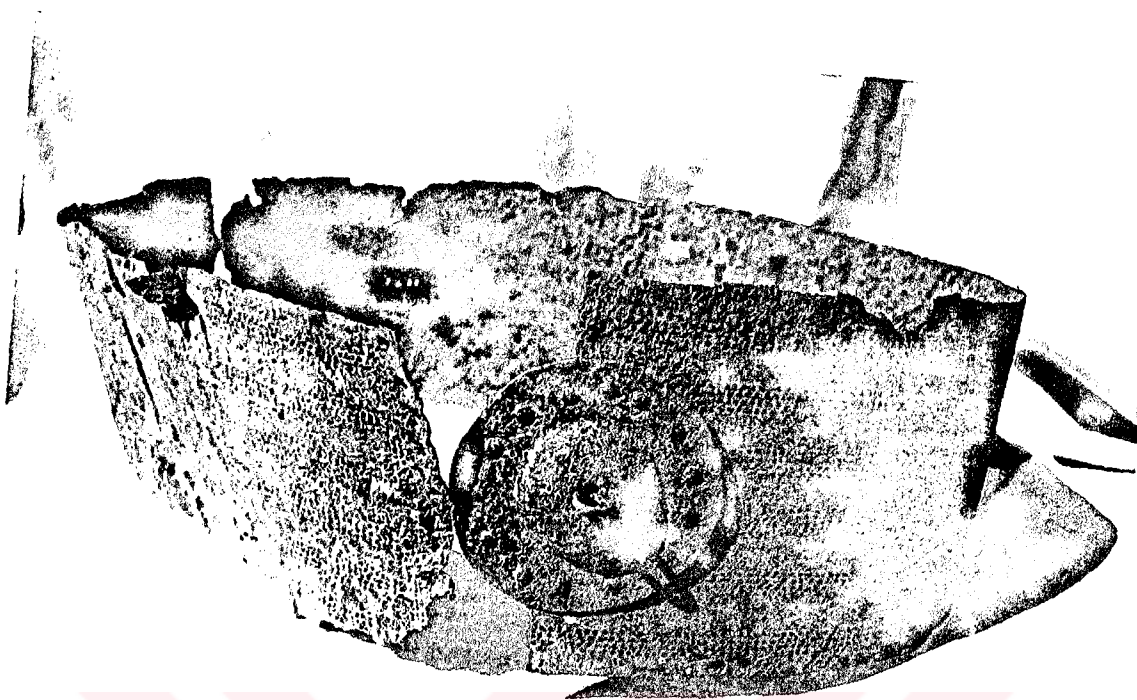
Res.269 Kat. No.80

Res.270 Kat. No.81

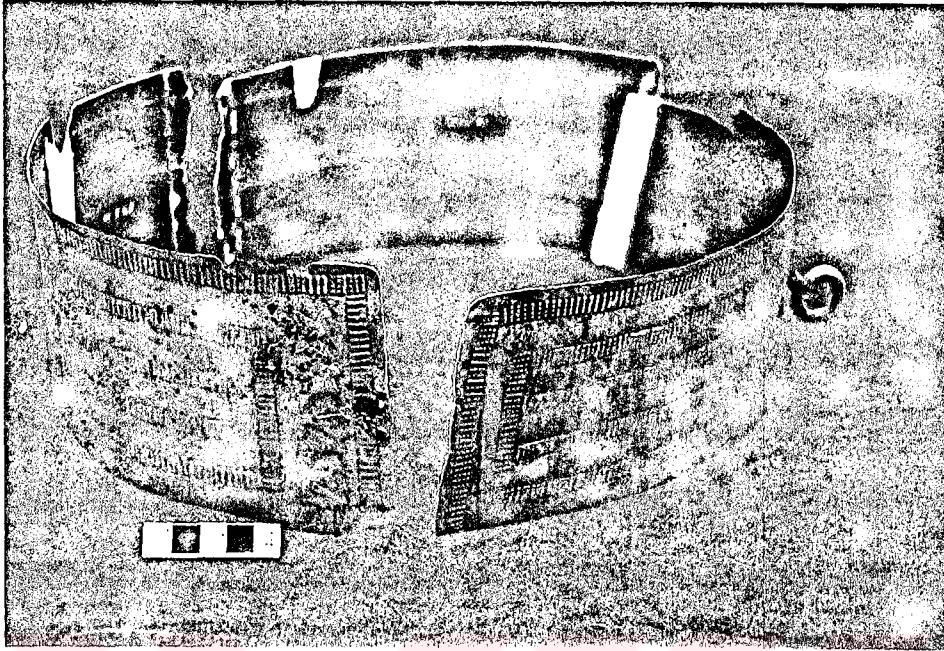
Res.271 Kat. No.81

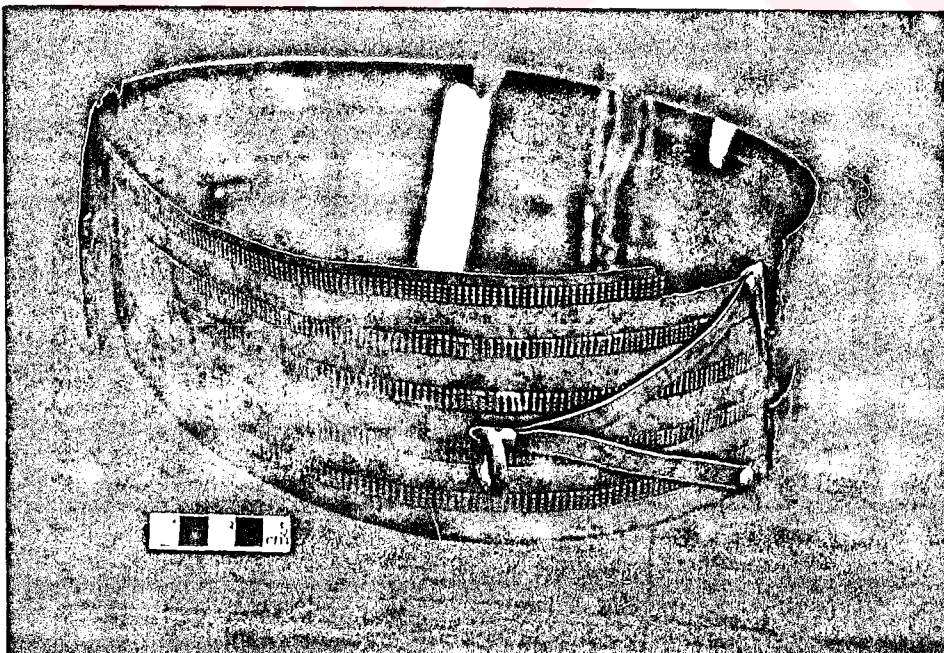
Res.272 Kat. No.82

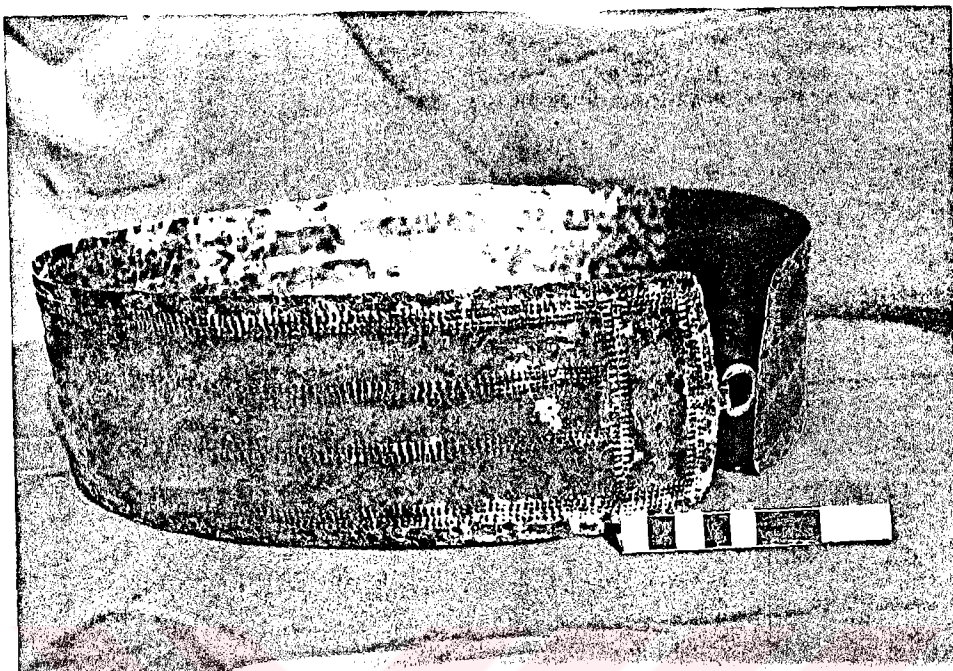
Res.273 Kat. No.82

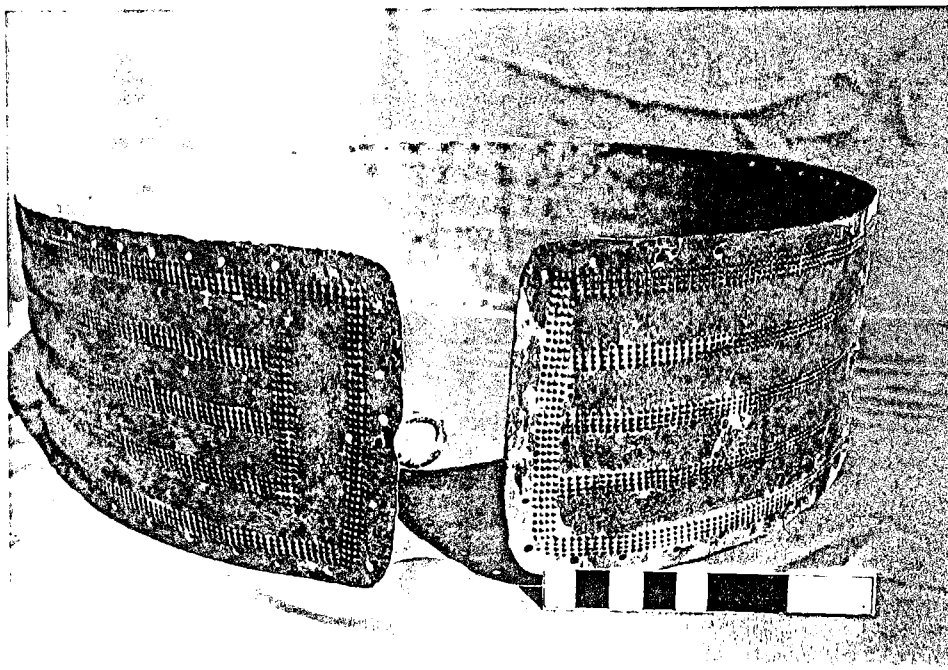
Res.274 Kat. No.83

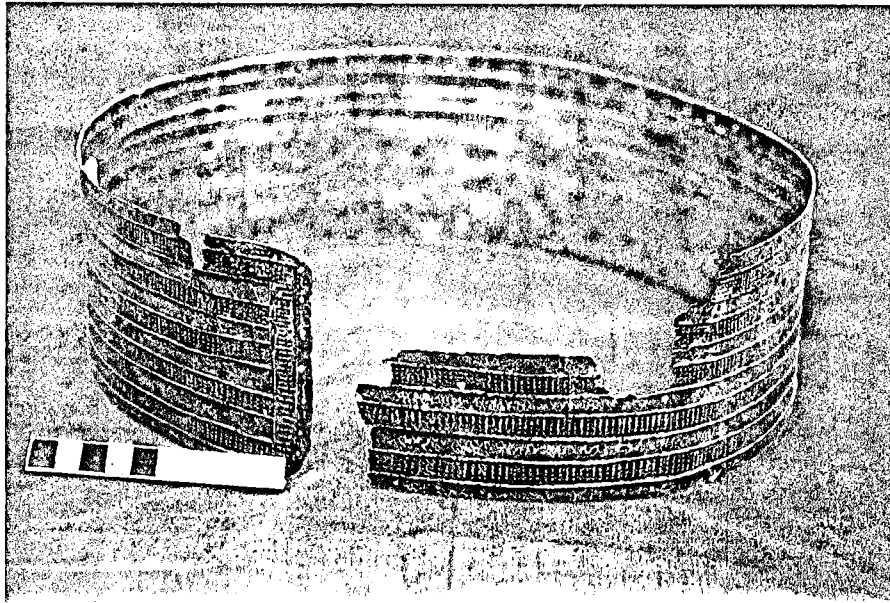
Res.275 Kat. No.83

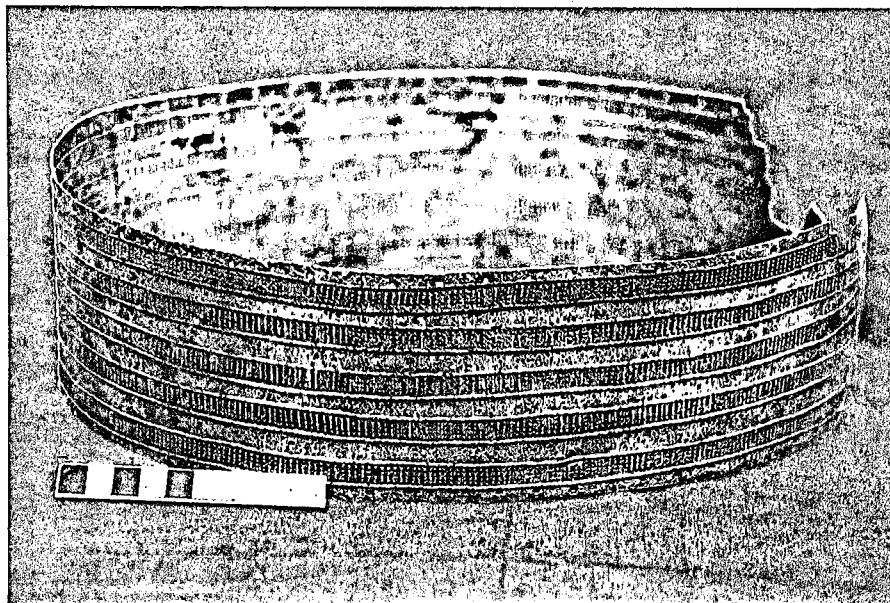
Res.276 Kat. No.84

Res.277 Kat. No.85

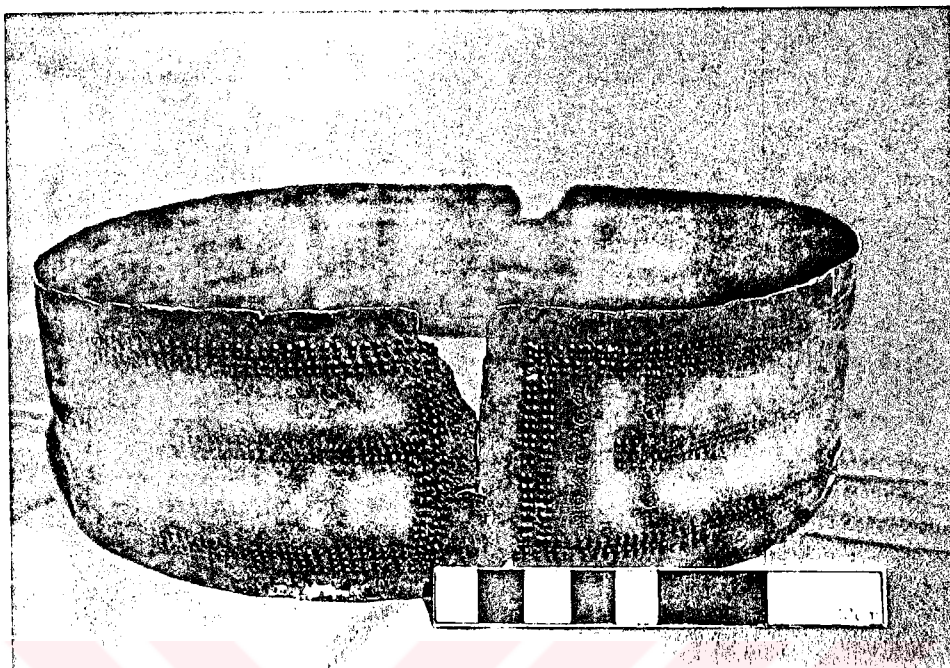
Res.278 Kat. No.86

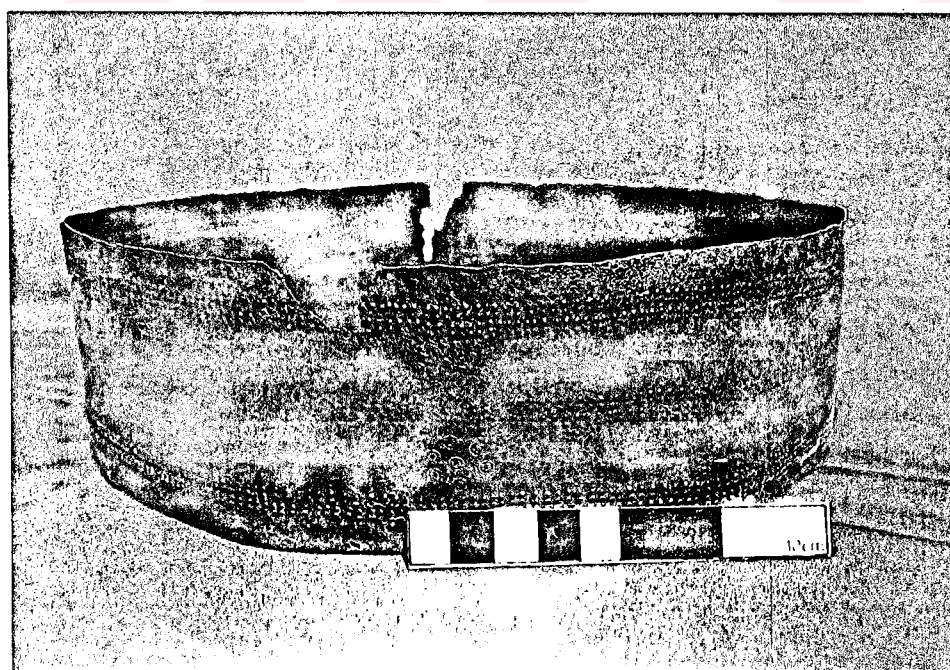
Res.279 Kat. No.86

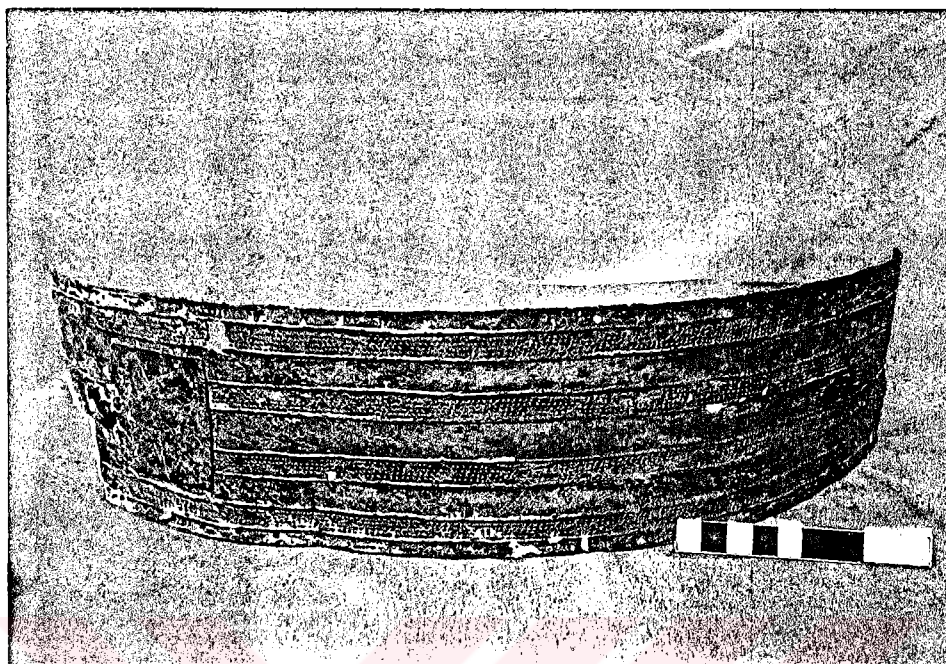
Res.280 Kat. No.87

Res.281 Kat. No.88

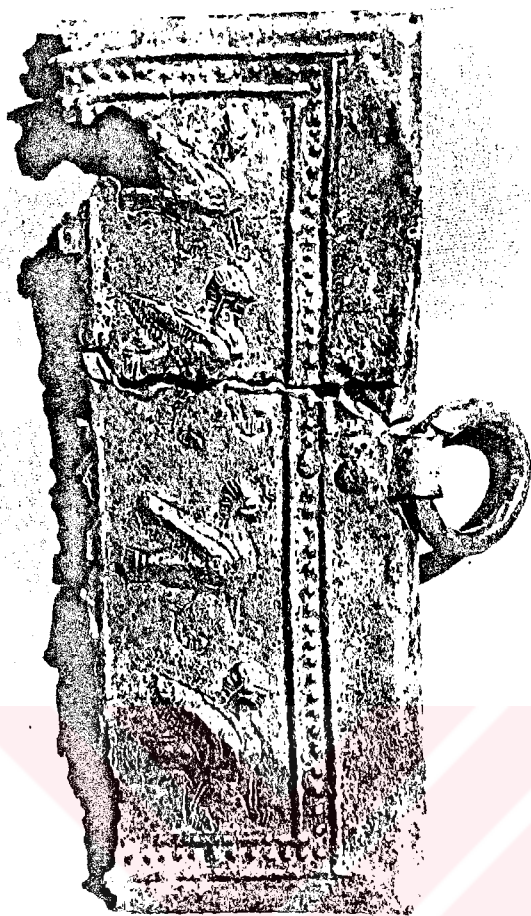
Res.282 Kat. No.88

Res.283 Kat. No.89

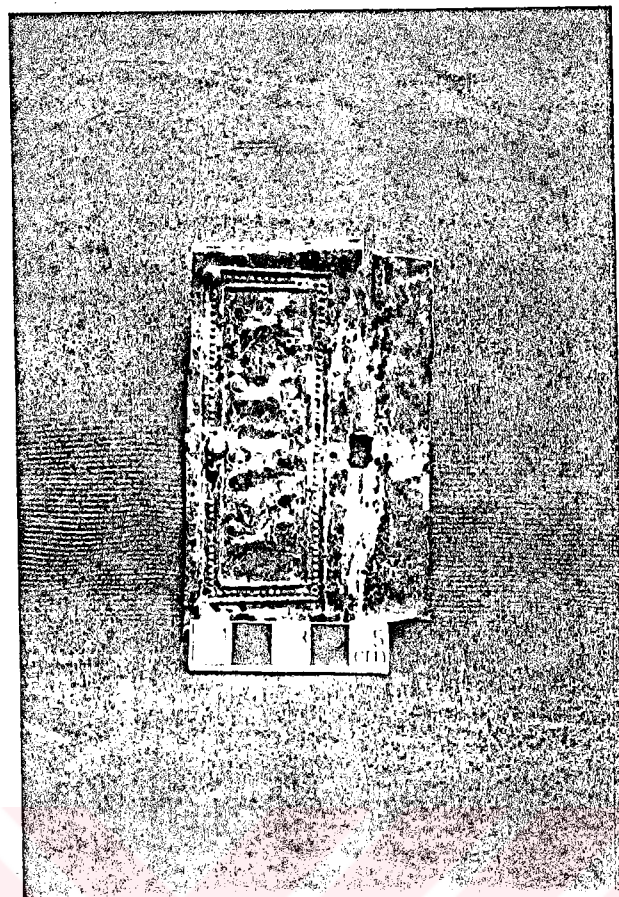
Res.284 Kat. No.89

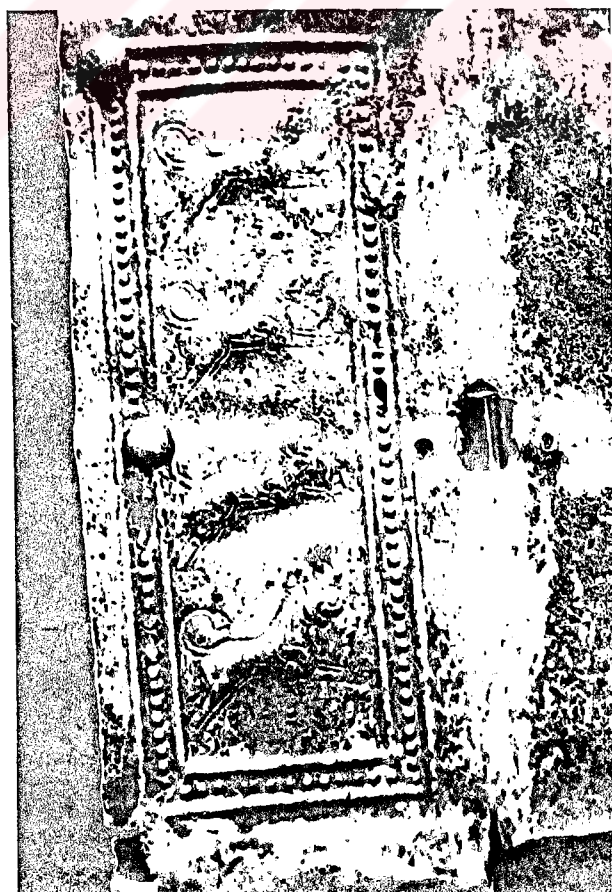
Res.285 Kat. No.90

Res.286 Kat. No.90

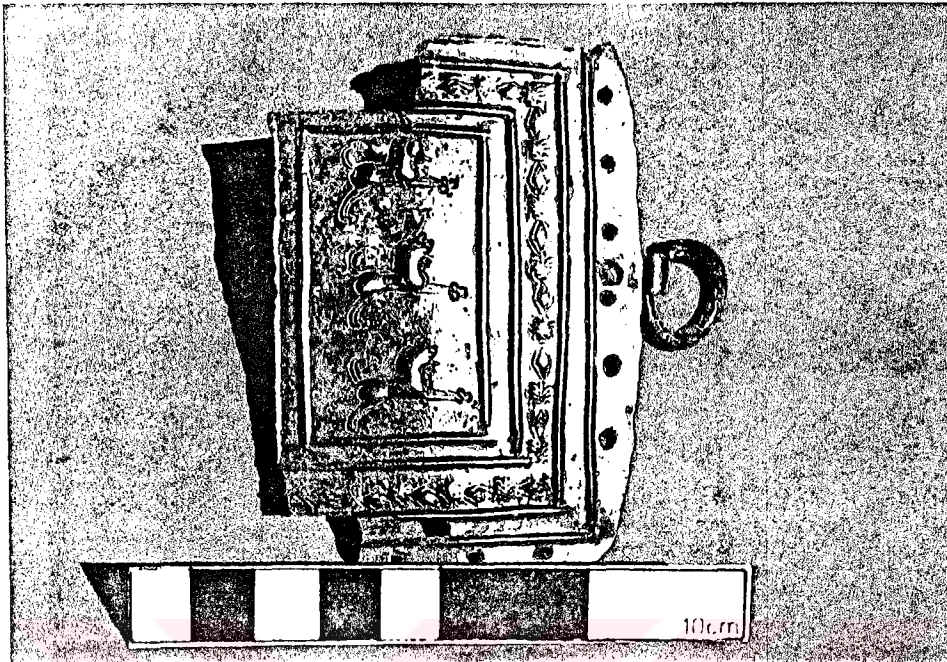
Res.287 Kat. No.91

Res.288 Kat. No.91

Res.289 Kat. No.92

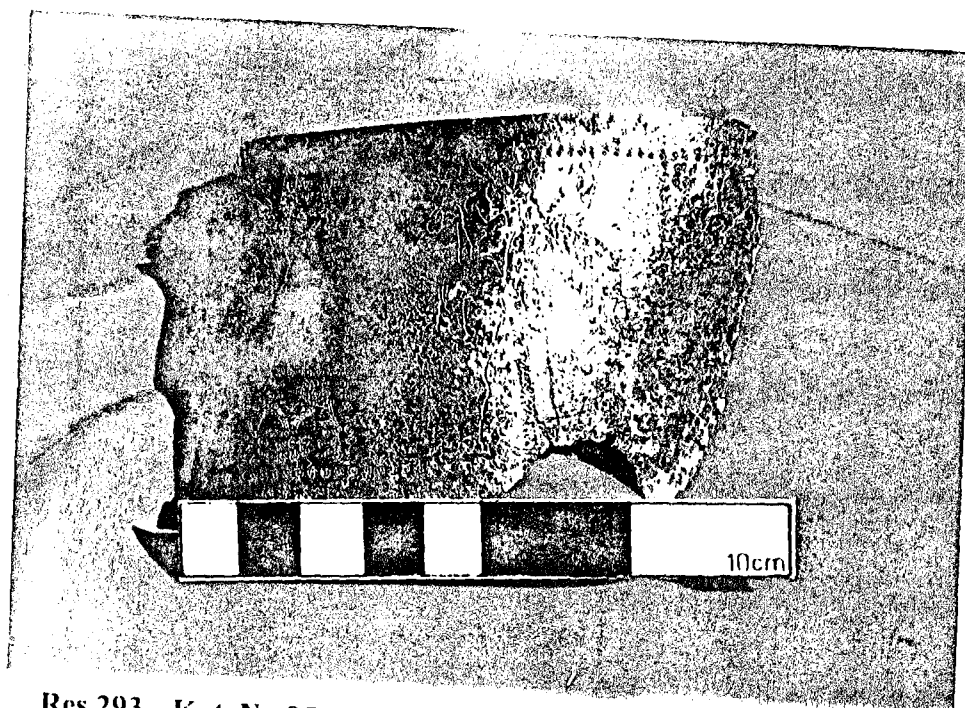
Res.290 Kat. No.93

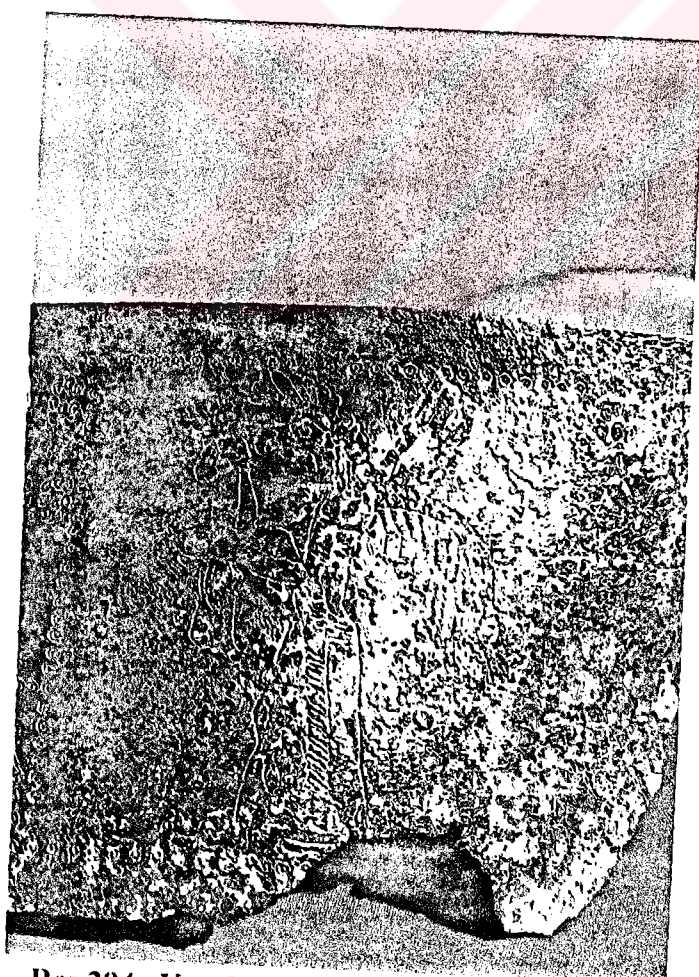
Res.291 Kat. No.94

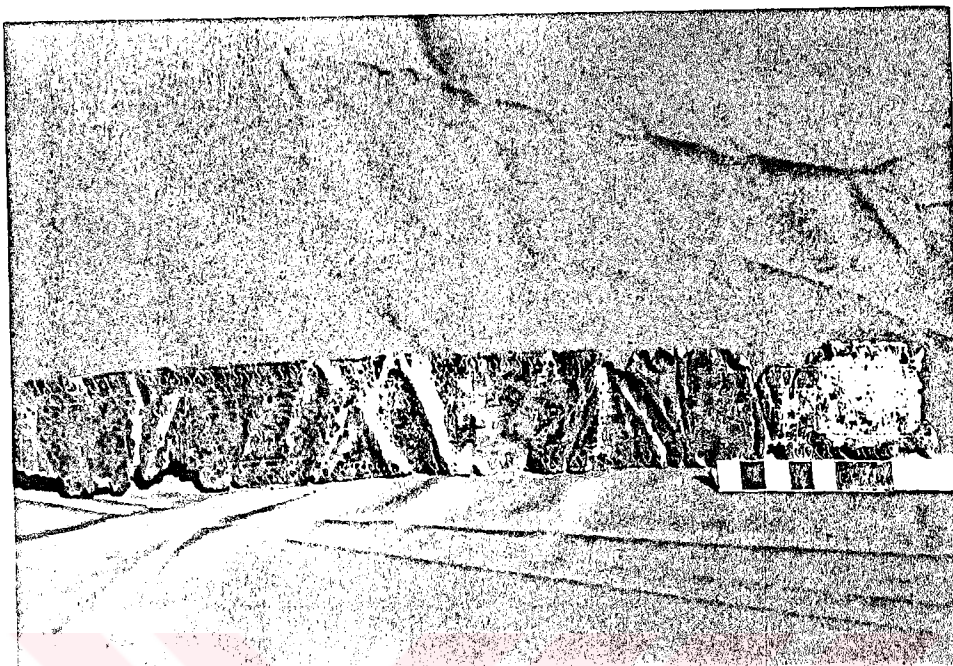
Res.292 Kat. No.95

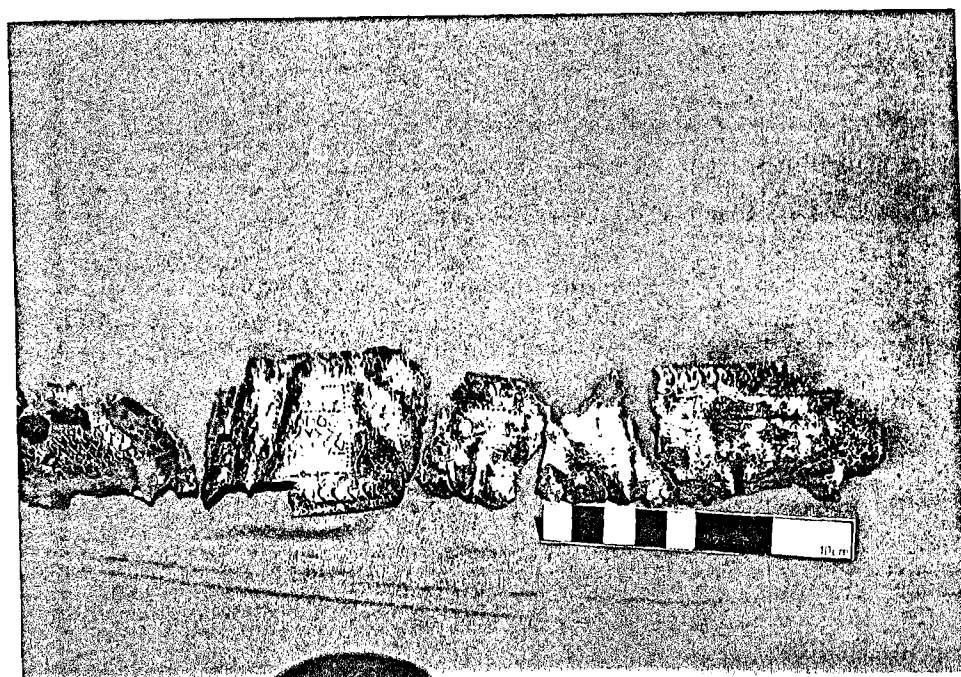
Res.293 Kat. No.95

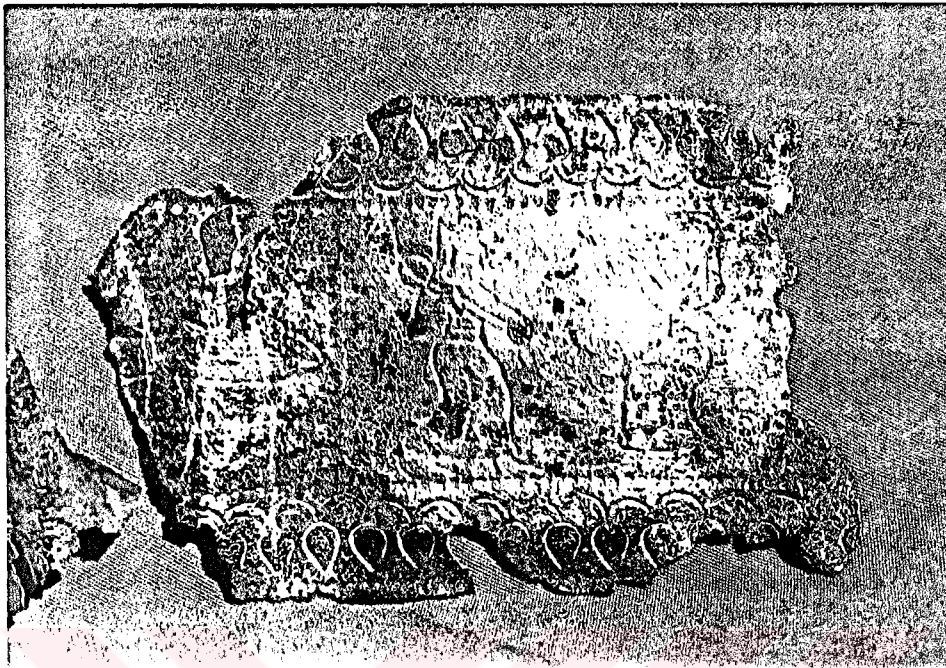
Res.294 Kat. No.95

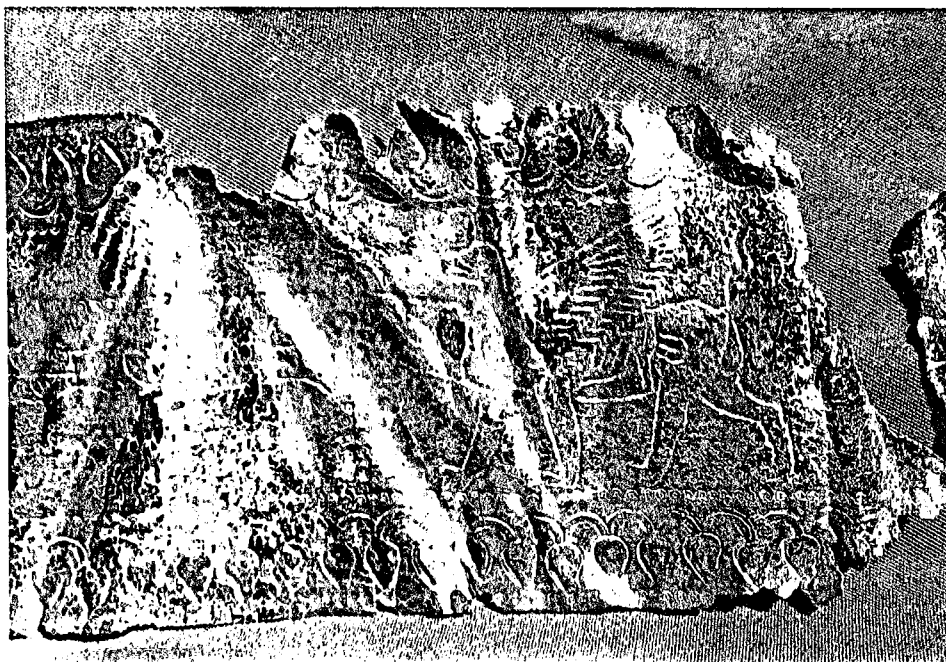
Res.295 Kat. No.96

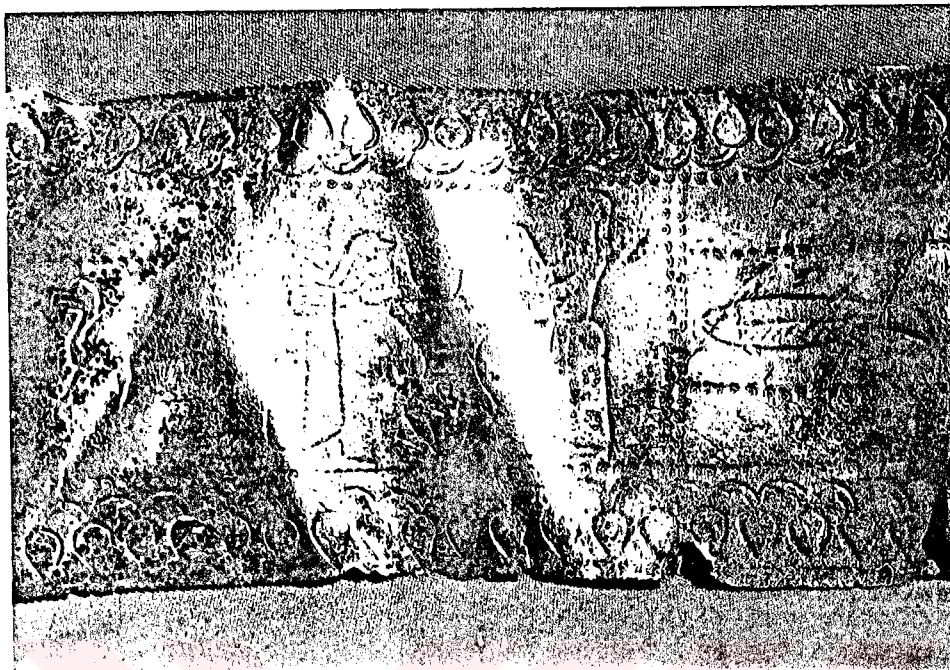
Res.296 Kat. No.96

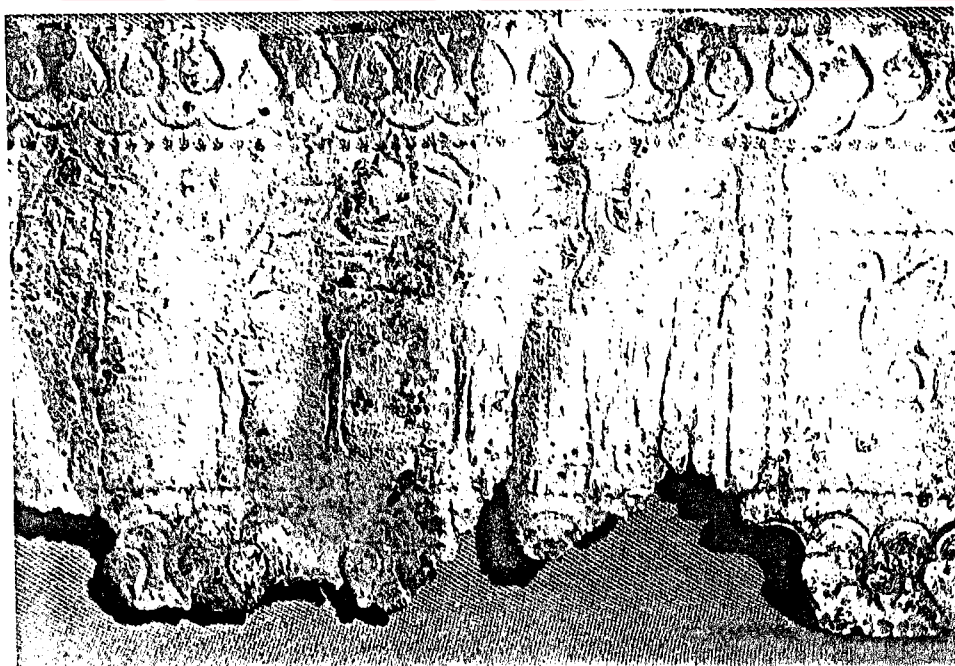
Res.297 Kat. No.96

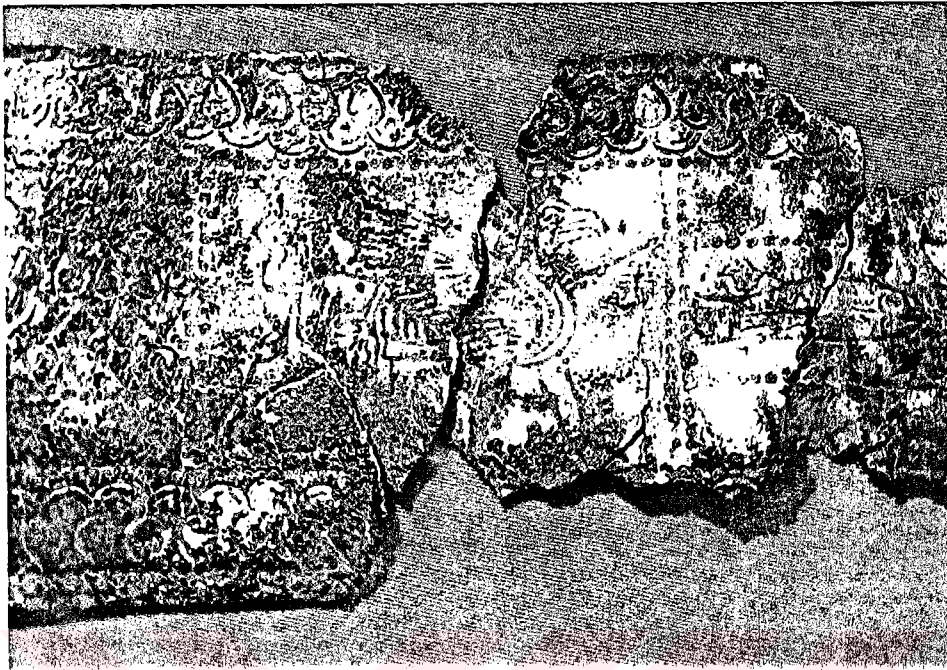
Res.298 Kat. No.96

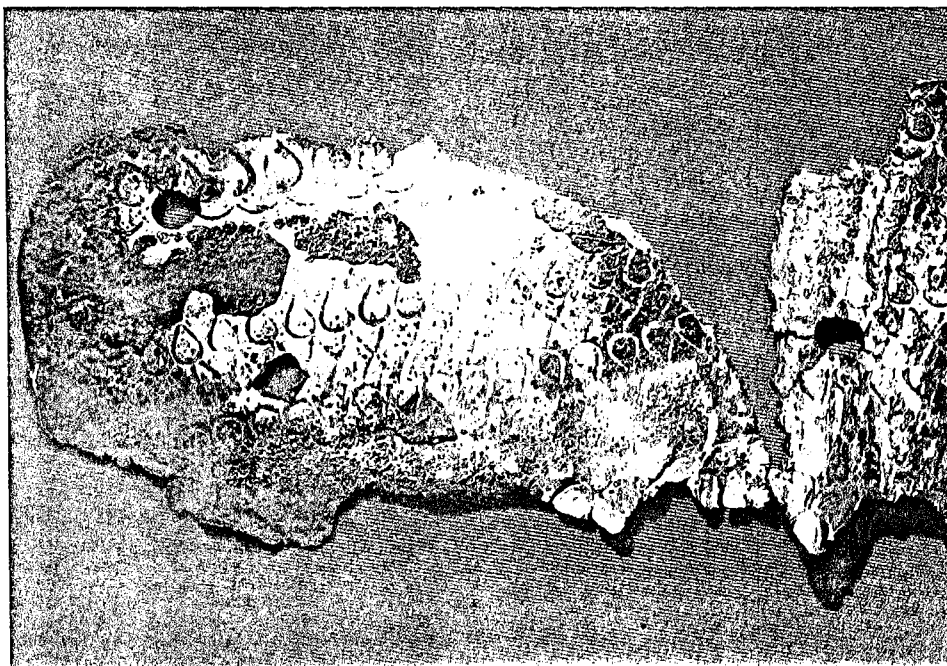
Res.299 Kat. No.96

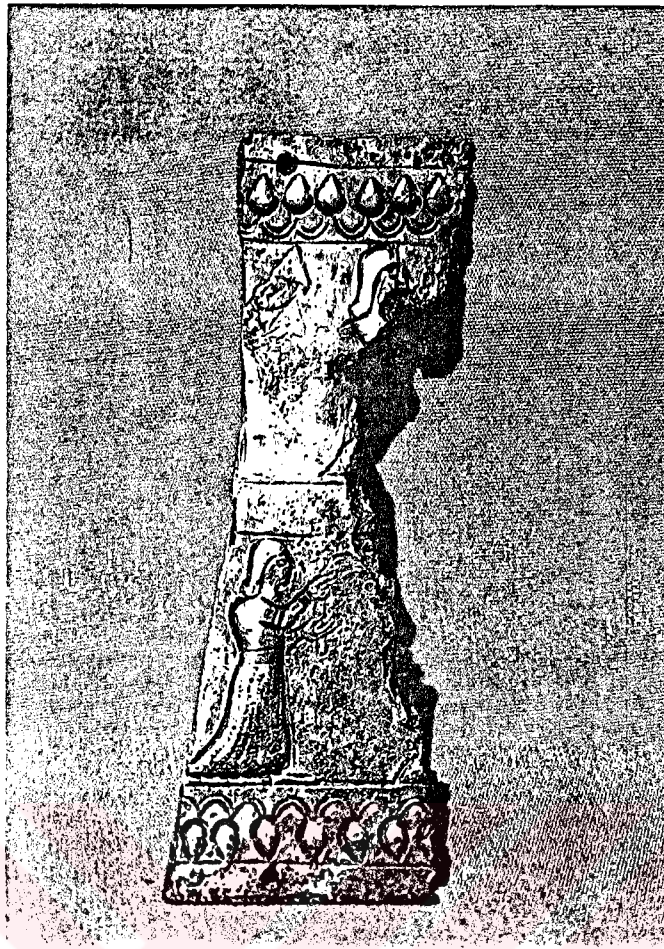
Res.300 Kat. No.96

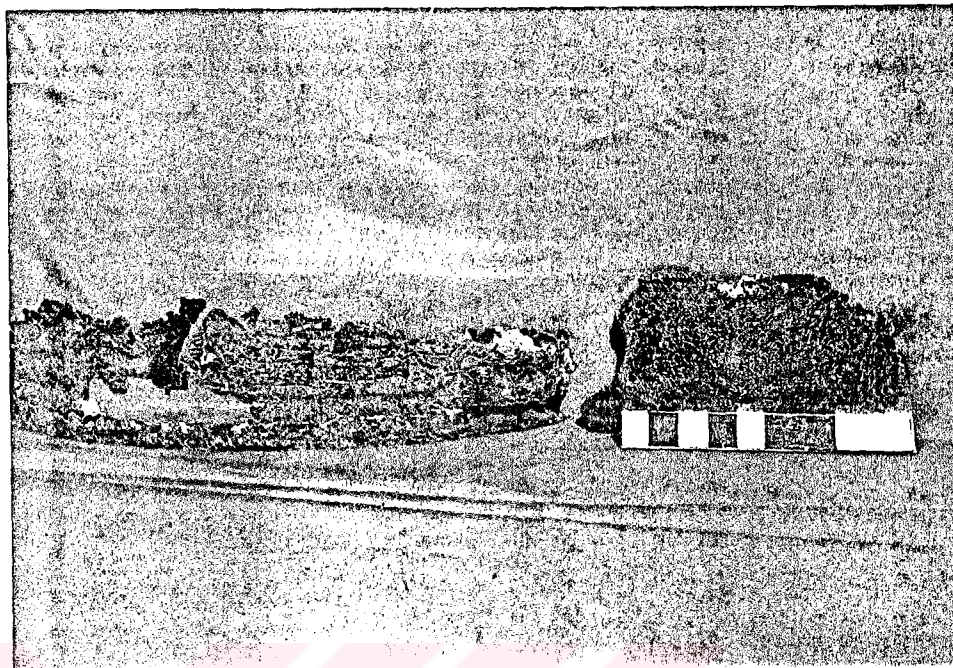
Res.301 Kat. No.96

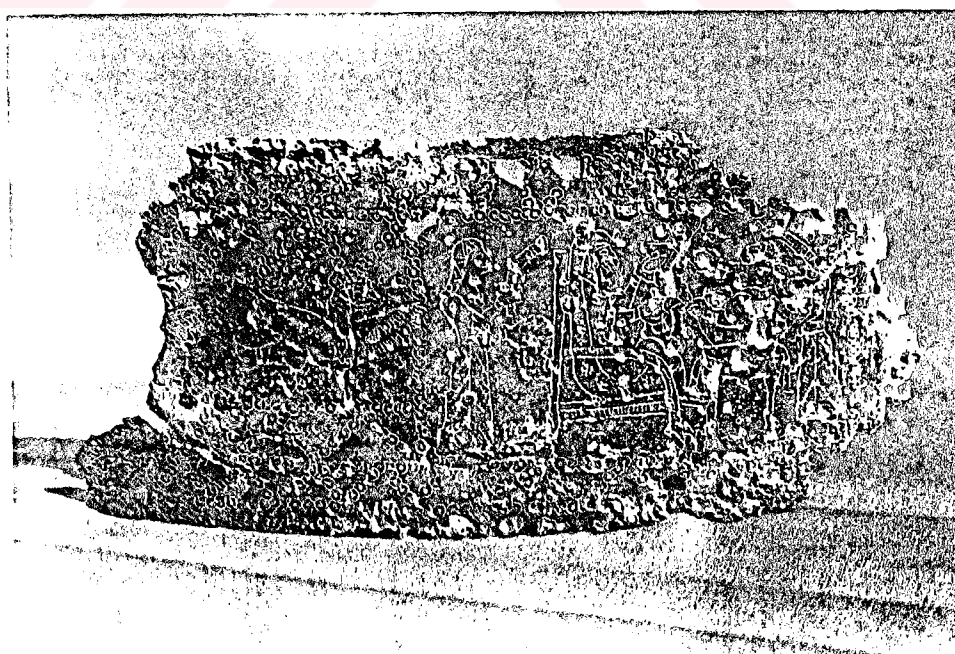
Res.302 Kat. No.96

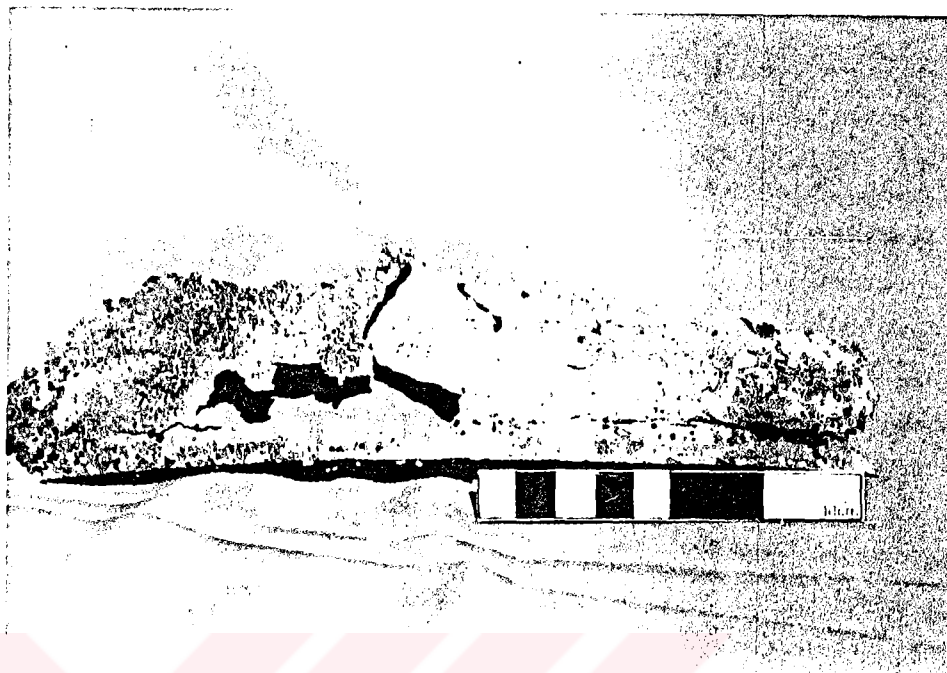
Res.303 Kat. No.97

Res.304 Kat. No.98

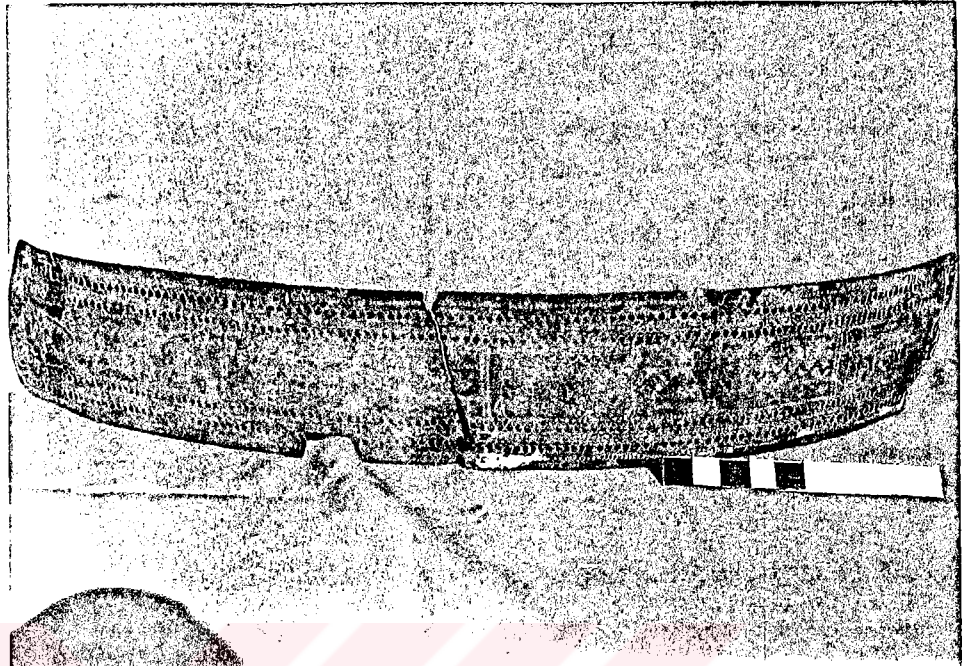
Res.305 Kat. No.98

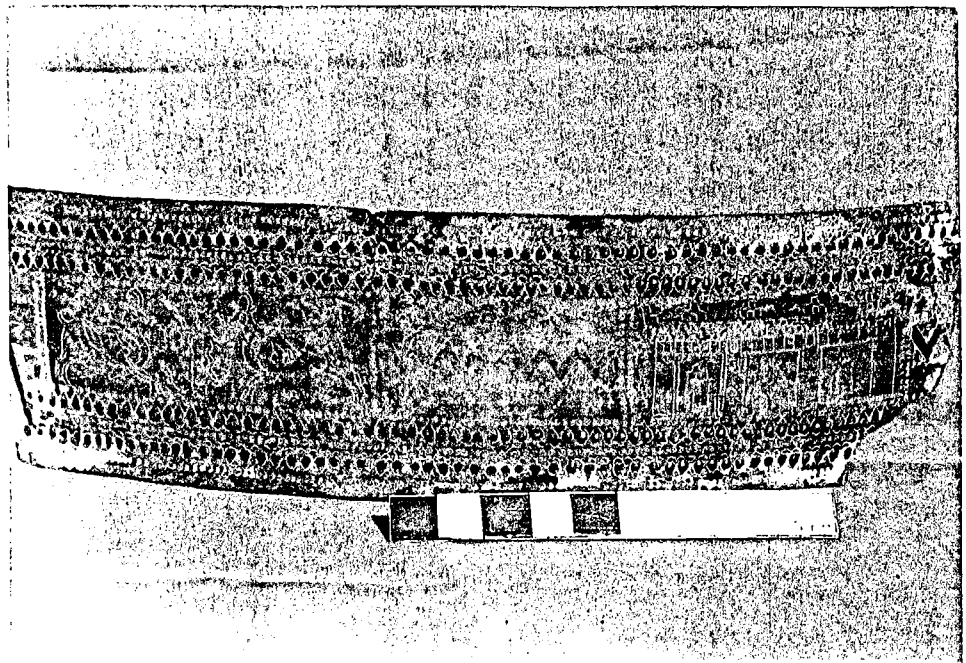
Res.306 Kat. No.98

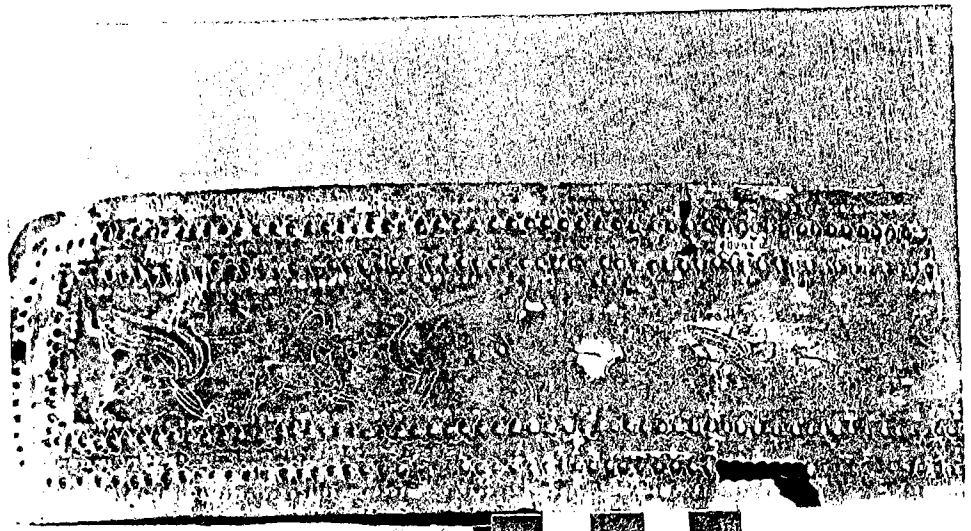
Res.307 Kat. No.98

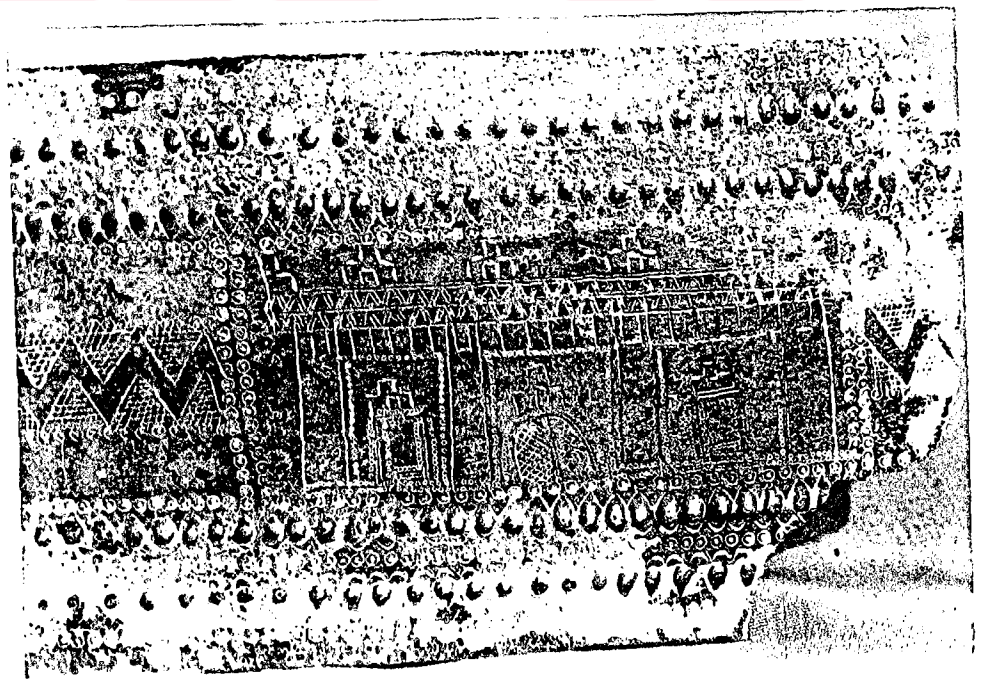
Res.308 Kat. No.99

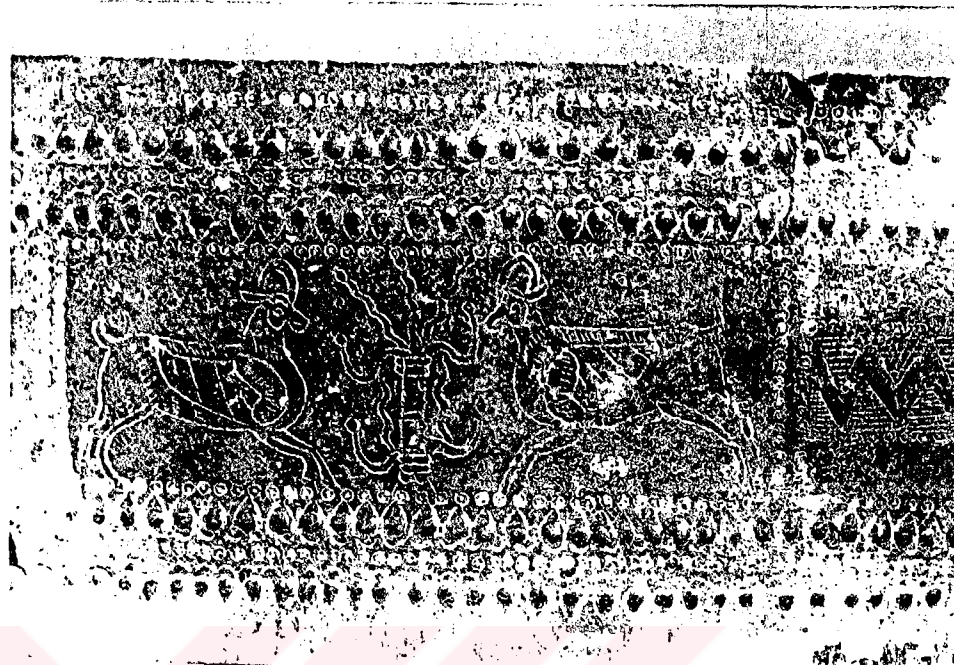
Res.309 Kat. No.99

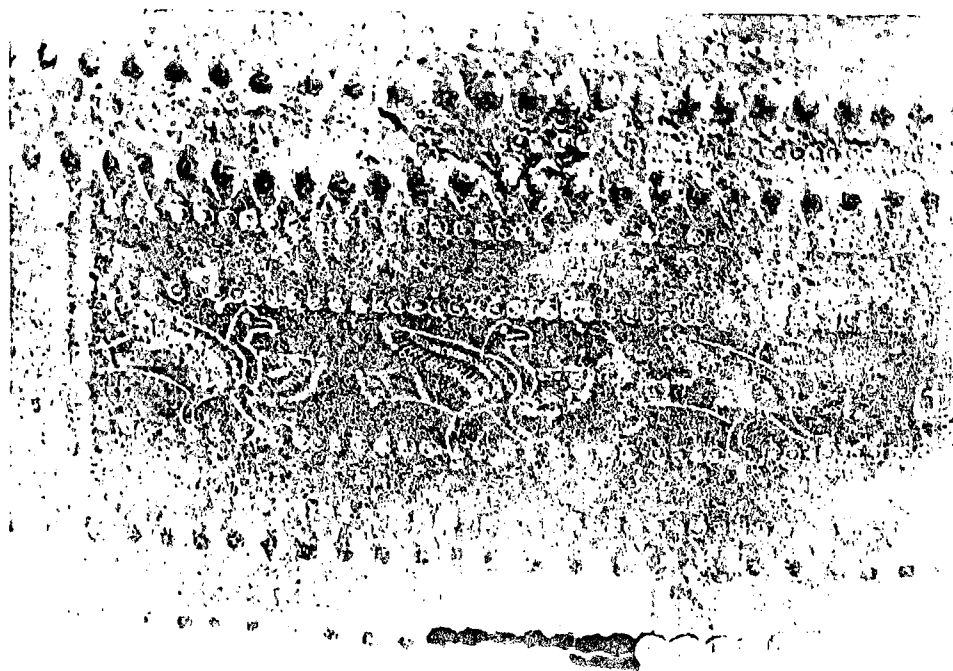
Res.310 Kat. No.99

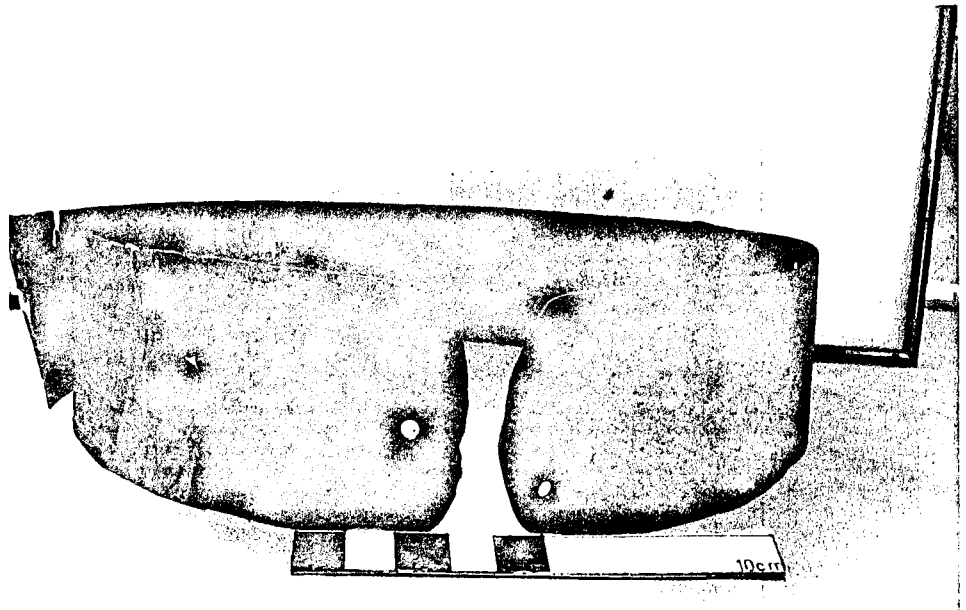
Res.311 Kat. No.99

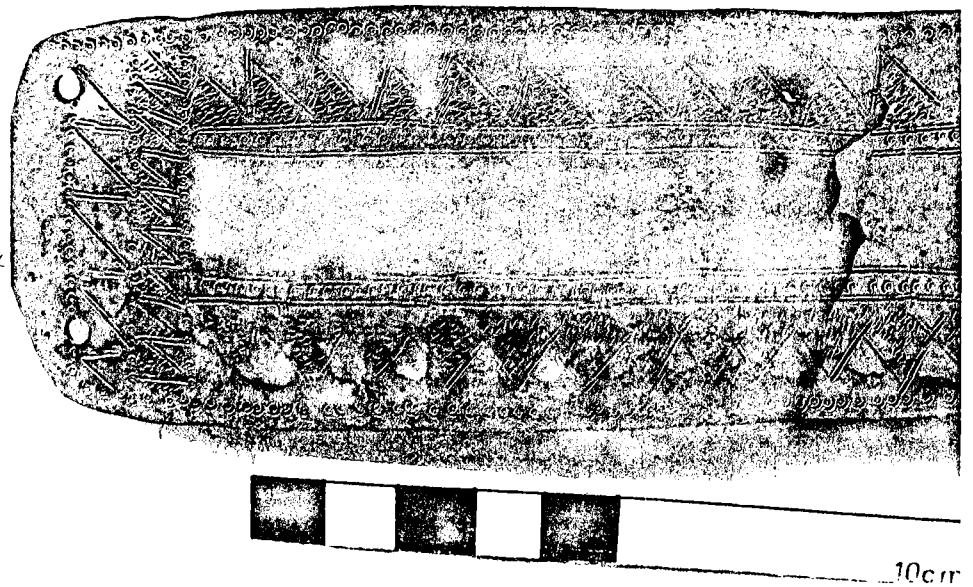
Res.312 Kat. No.99

Res.313 Kat. No.99

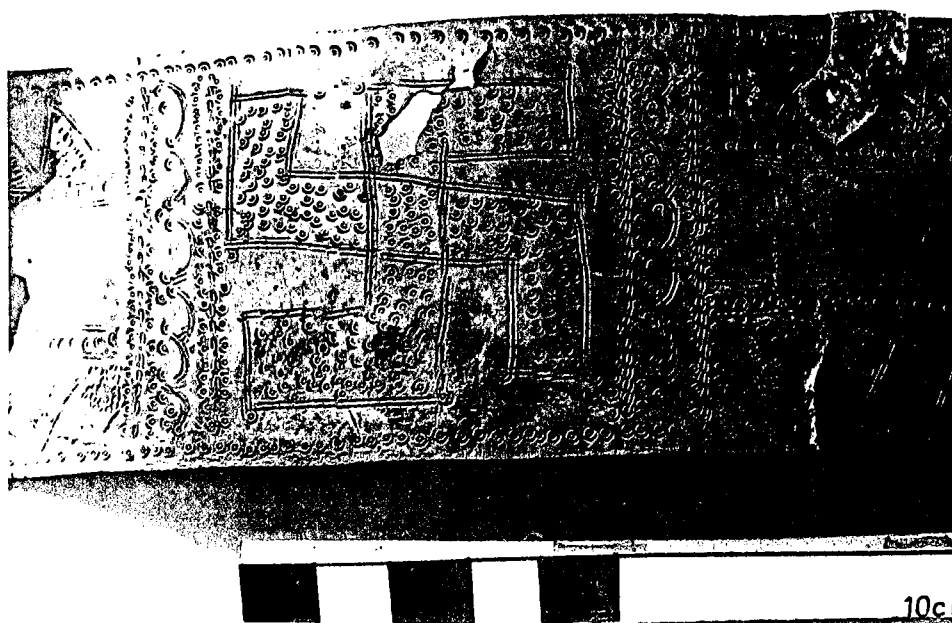
Res.314 Kat. No.100

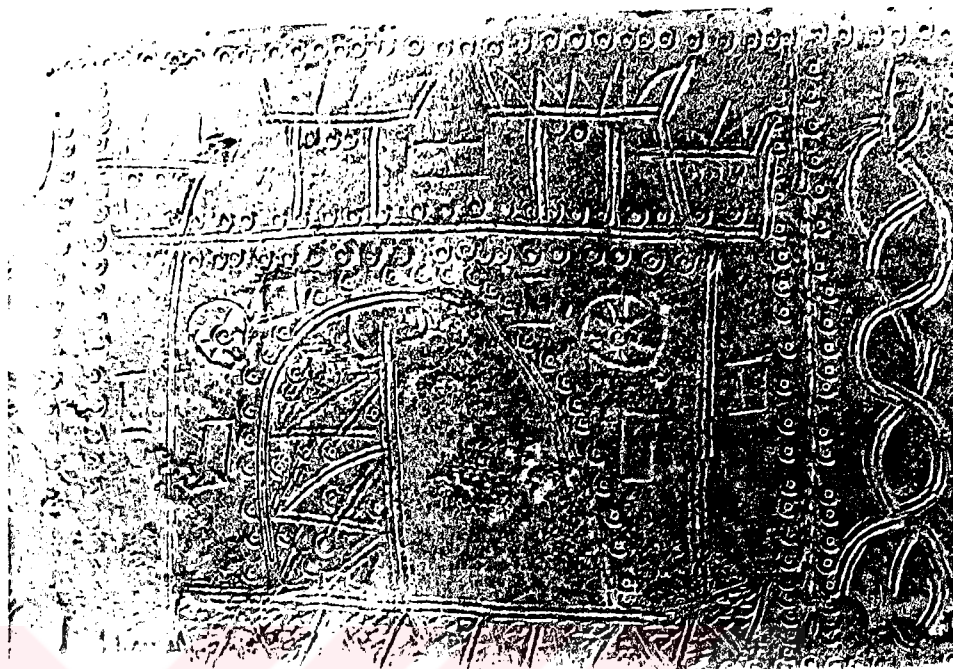
Res.315 Kat. No.100

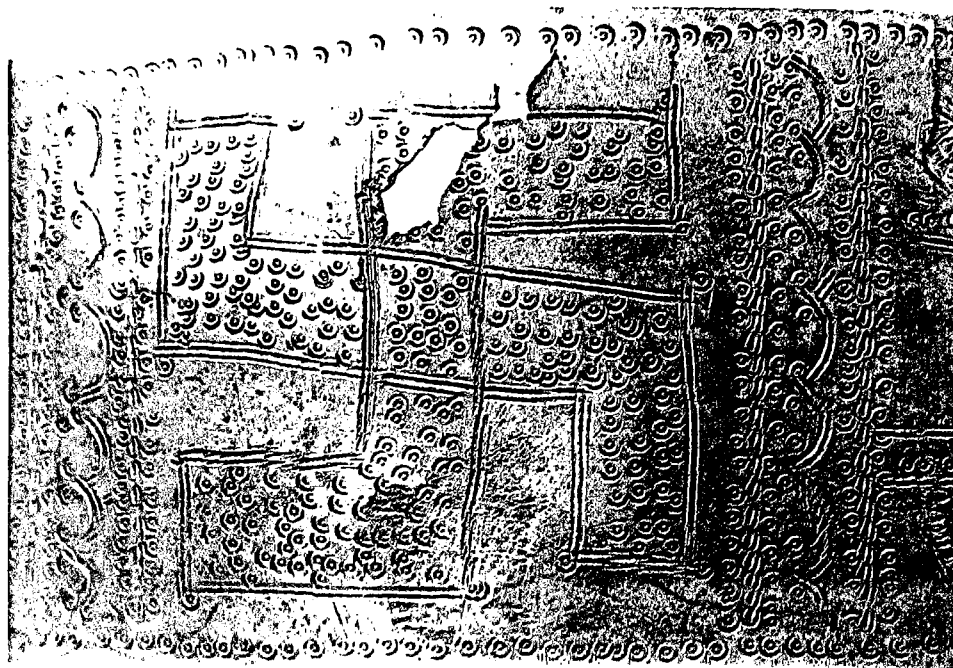
Res.316 Kat. No.100

Res.317 Kat. No.100

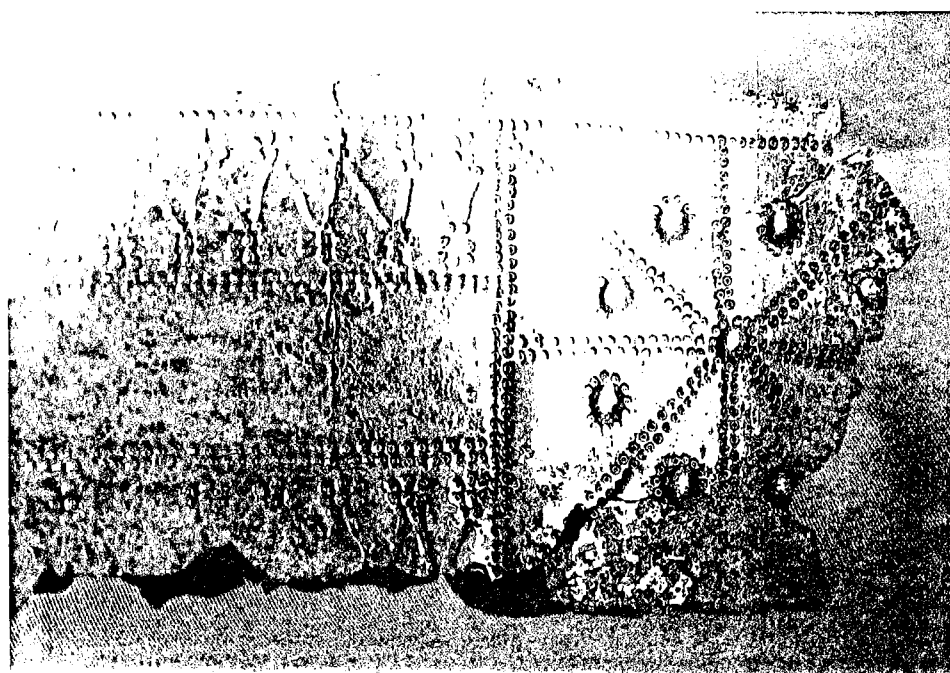
Res.318 Kat. No.100

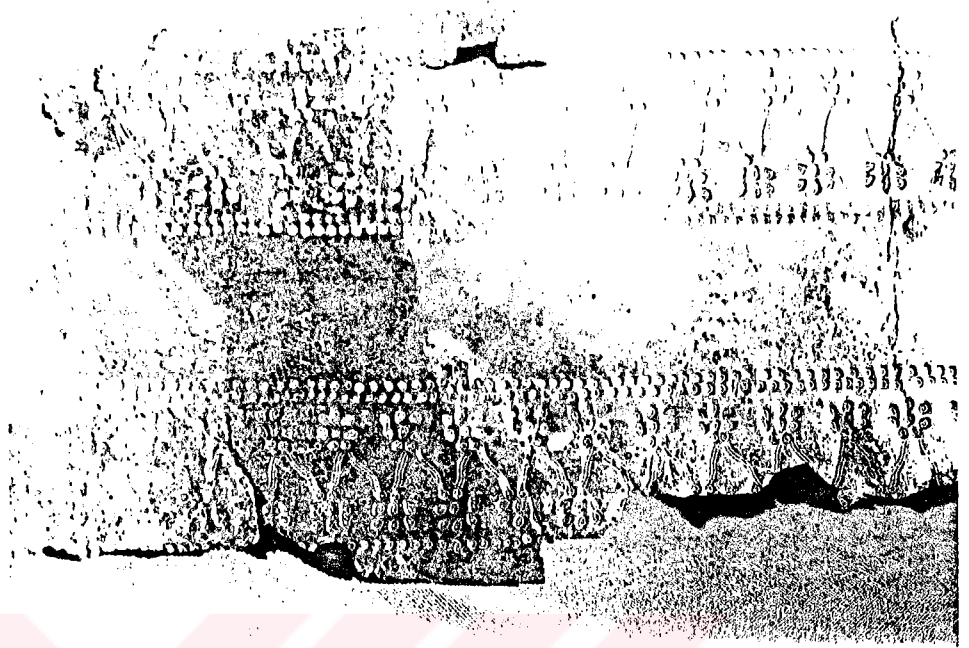
Res.319 Kat. No.100

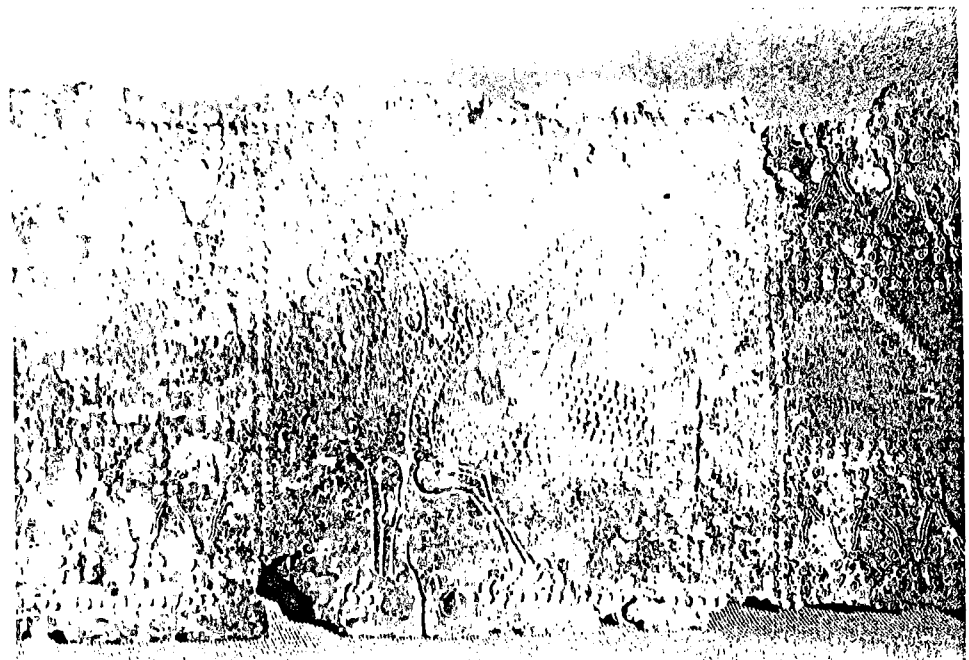
Res.320 Kat. No.101

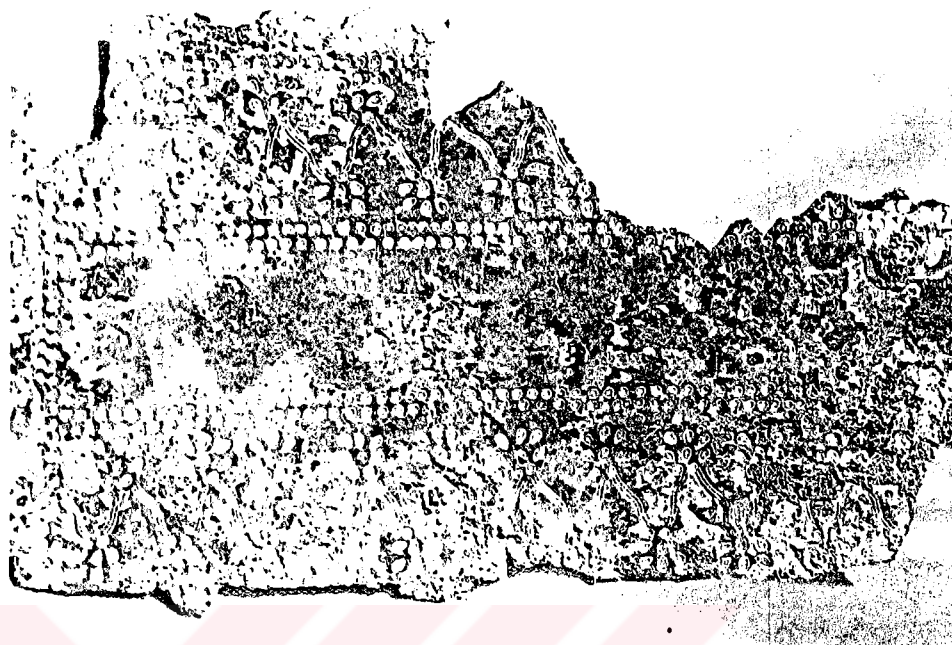
Res.321 Kat. No.101

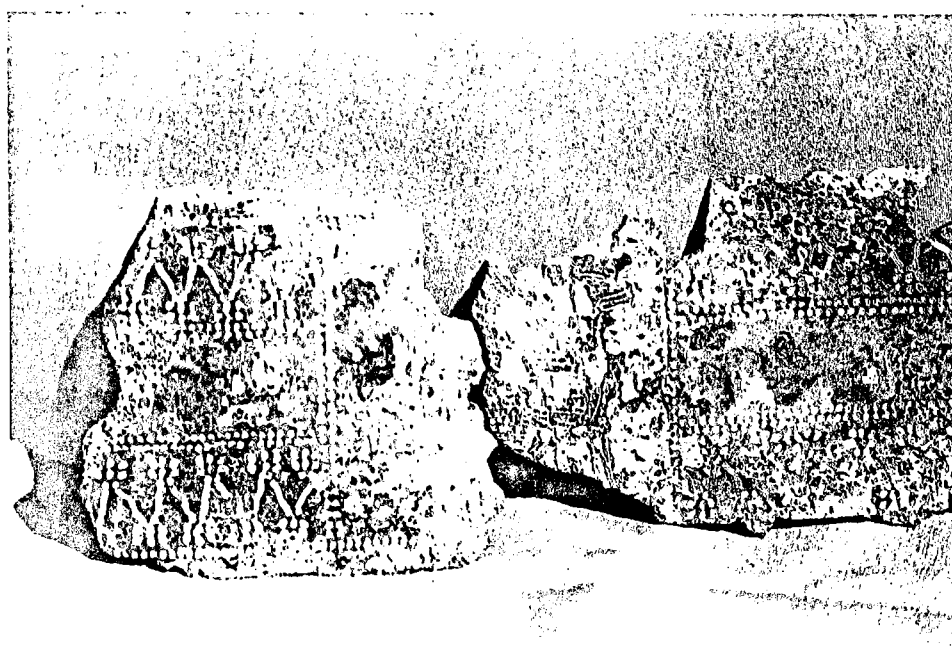
Res.322 Kat. No.101

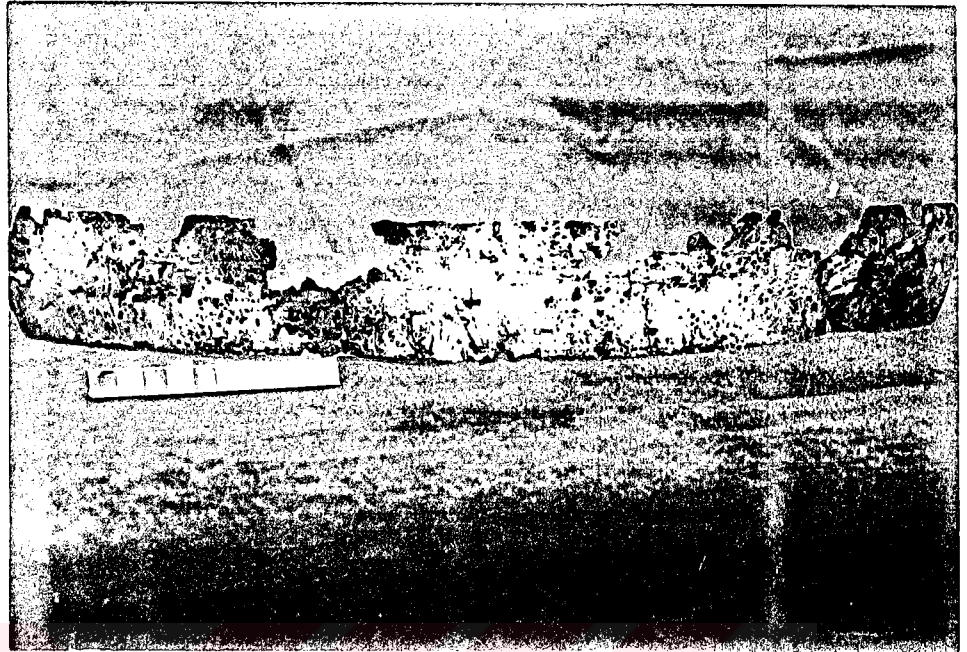
Res.323 Kat. No.101

Res.324 Kat. No.101

Res.325 Kat. No101.

Res.326 Kat. No.102

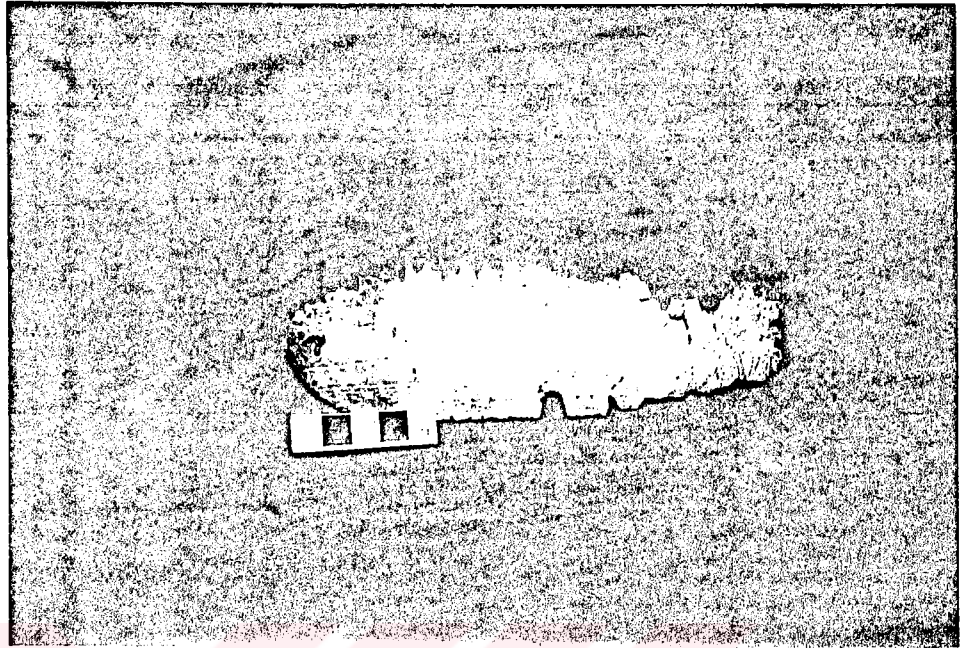
Res.327 Kat. No.102

Res.328 Kat. No.102

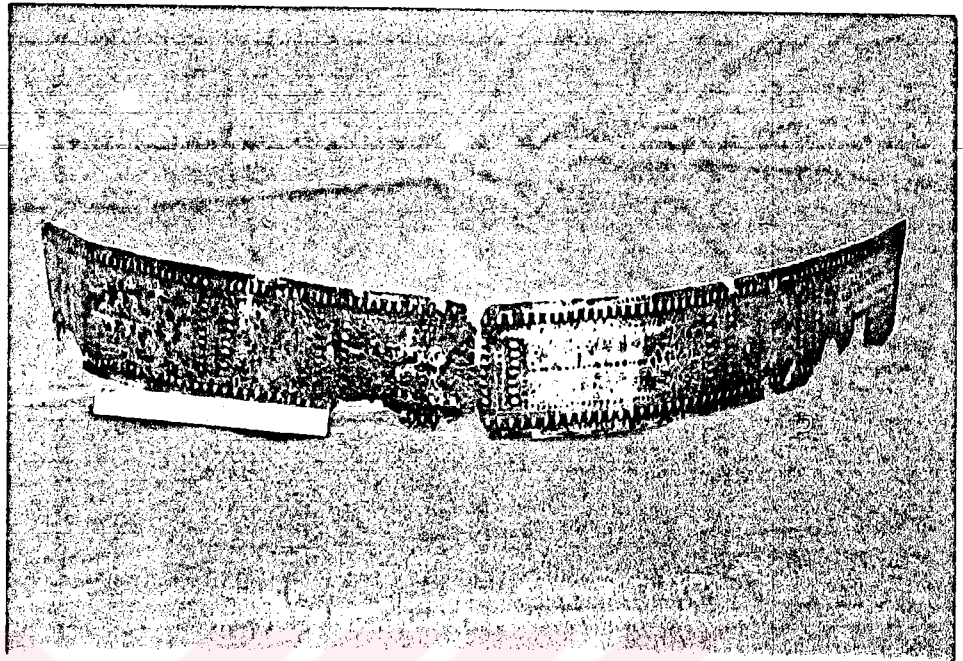
Res.329 Kat. No.102

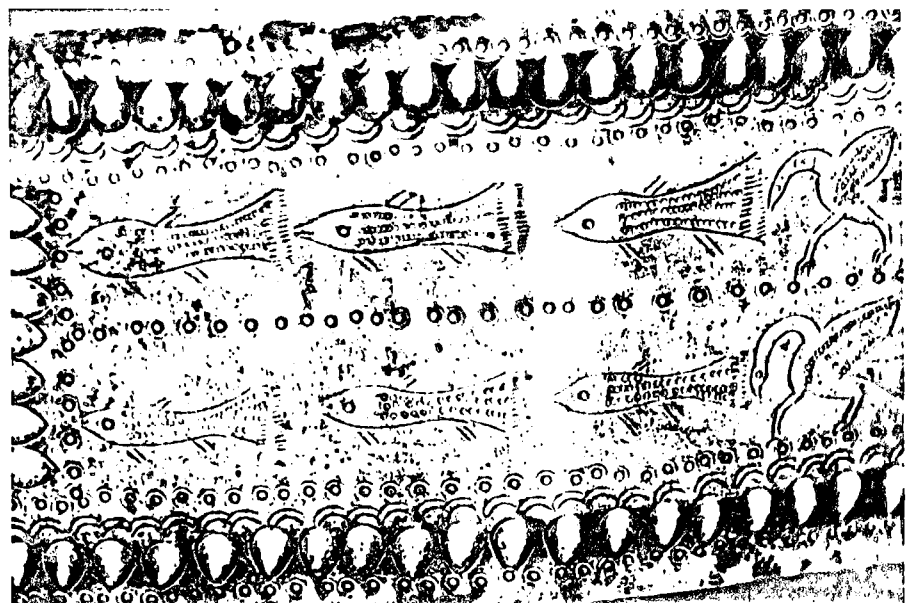
Res.330 Kat. No.103

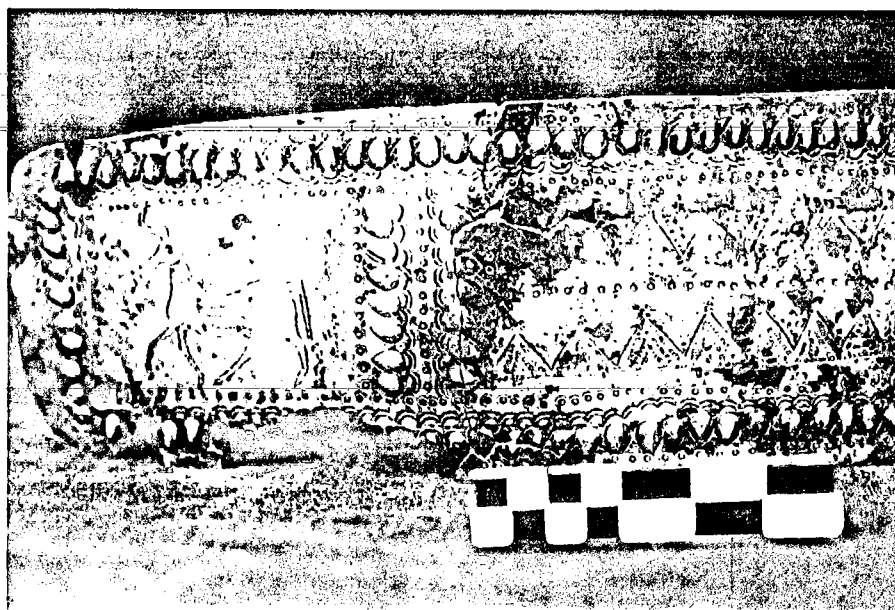
Res.331 Kat. No.103

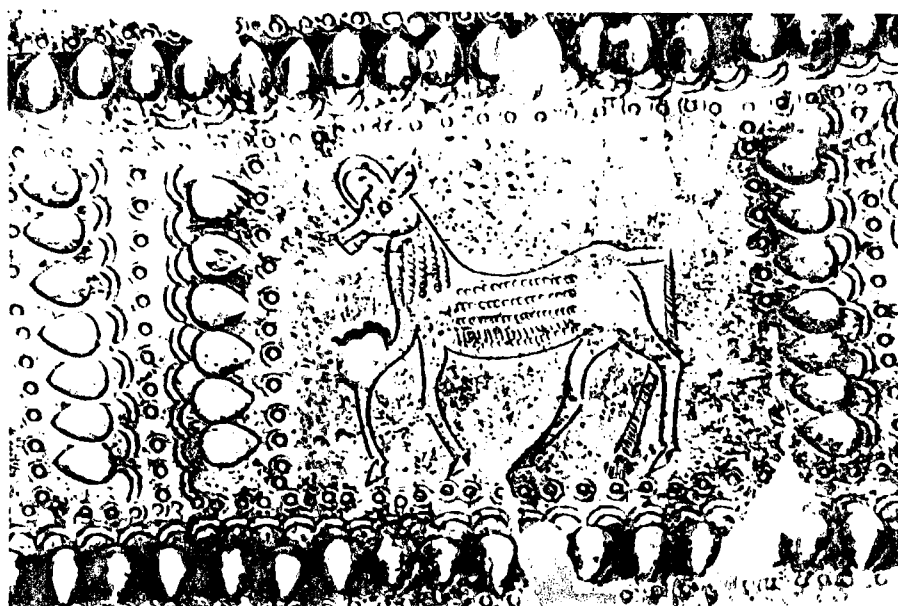
Res.332 Kat. No.104

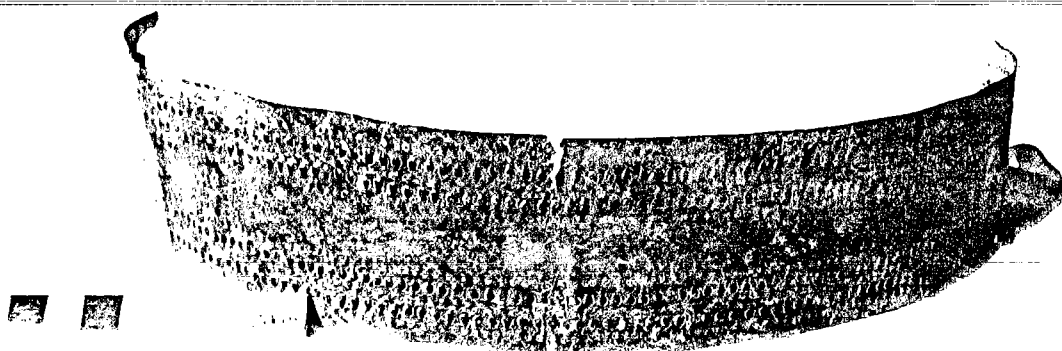
Res.333 Kat. No.104

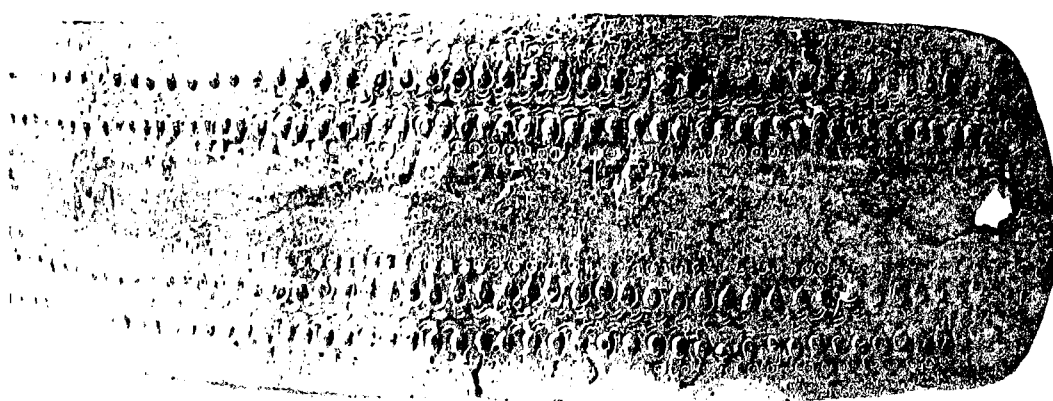
Res.334 Kat. No.104

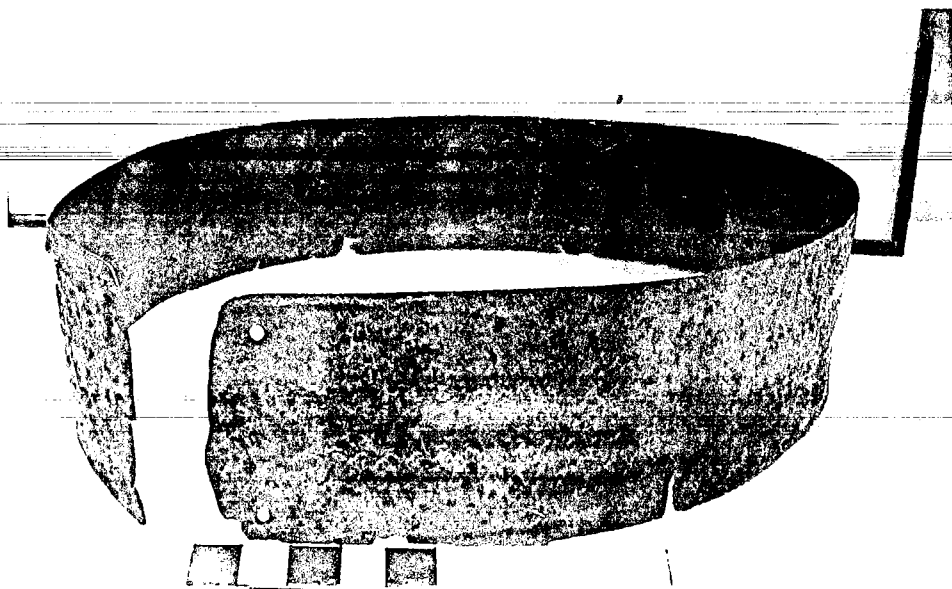
Res.335 Kat. No.104

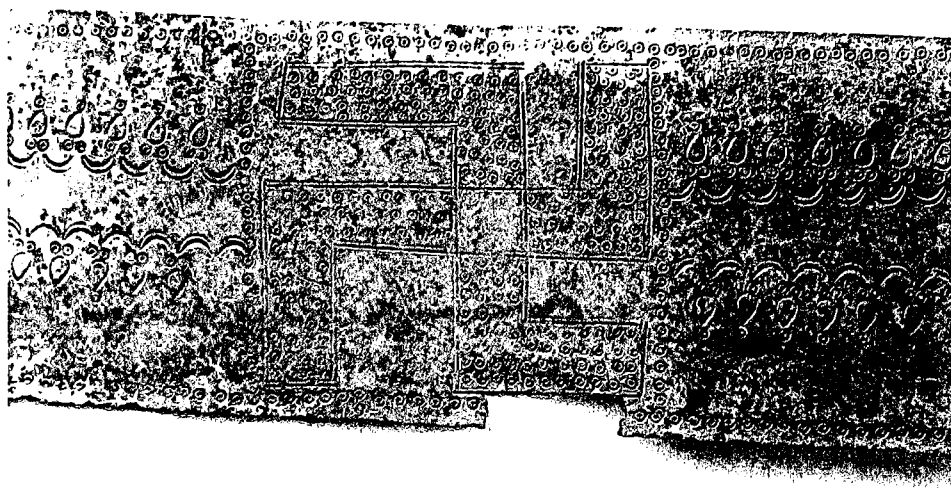
Res.336 Kat. No.105

Res.337 Kat. No.105

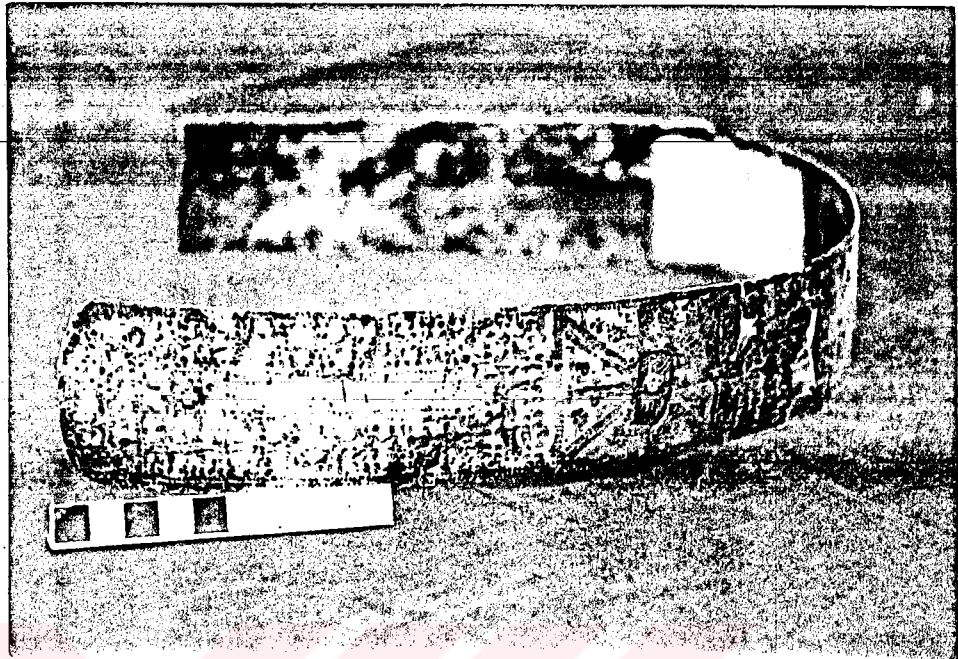

Res.338 Kat. No.106

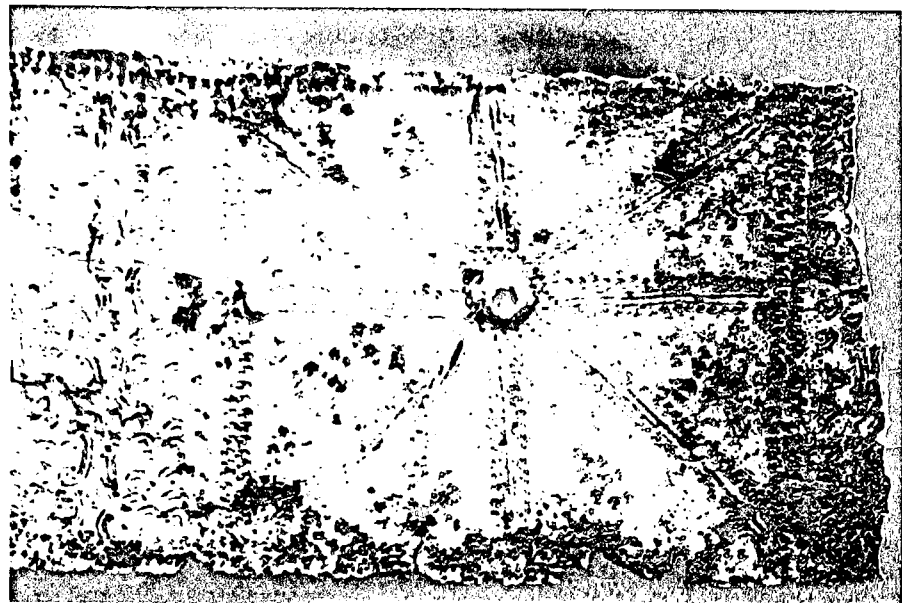

10cm

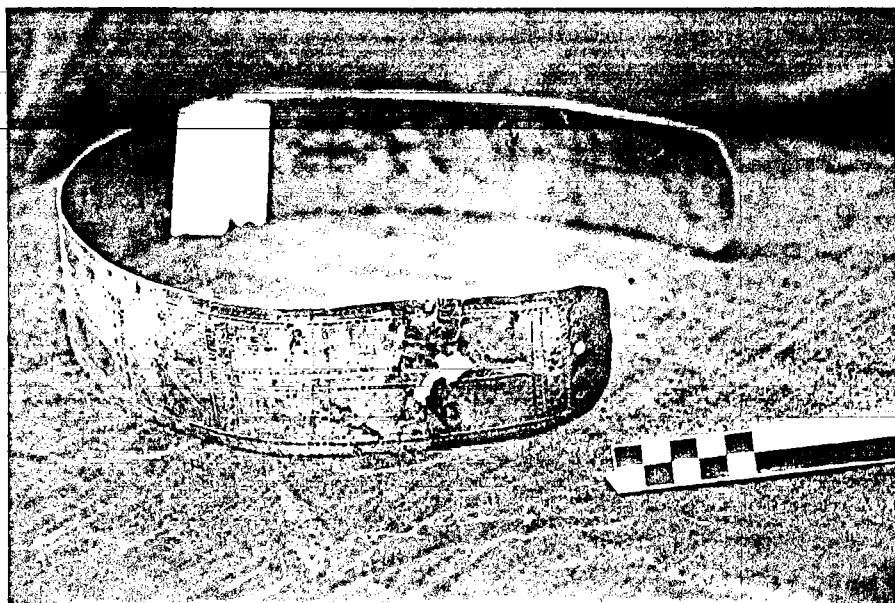
Res.339 Kat. No.106

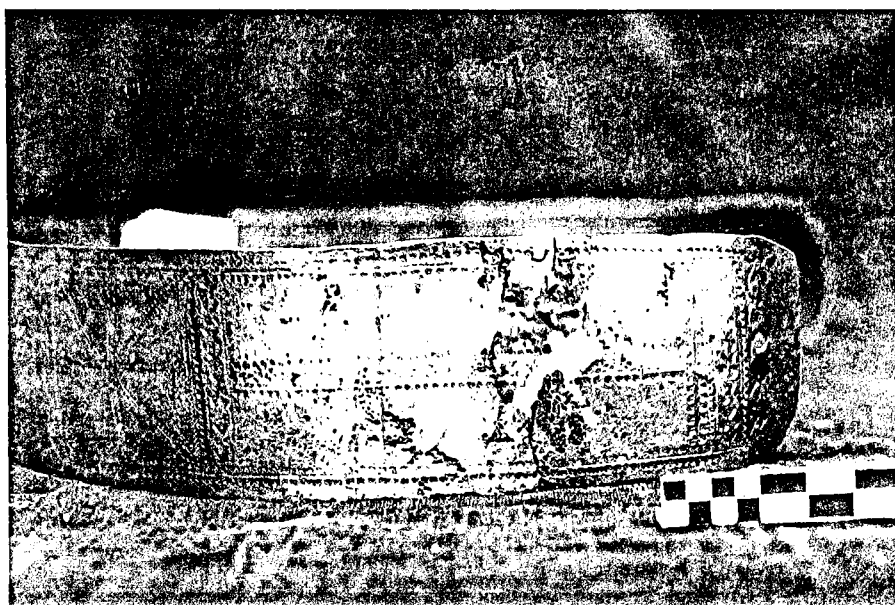
Res.340 Kat. No.107

Res.341 Kat. No.107

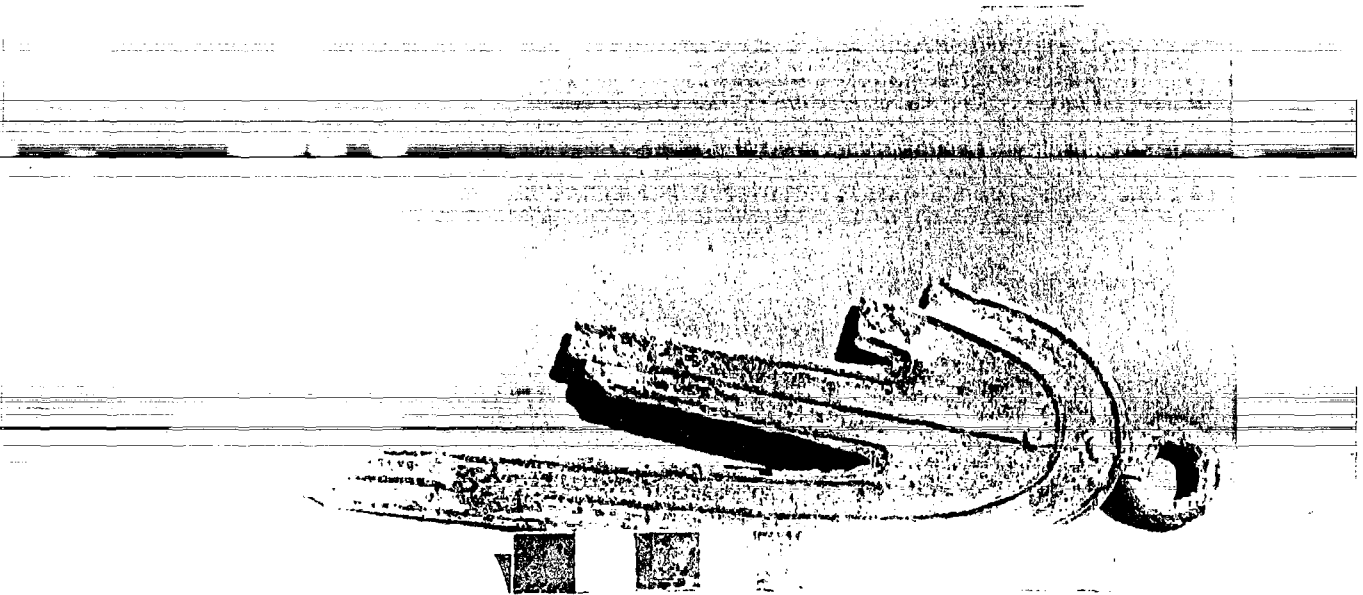

Res.342 Kat. No.108

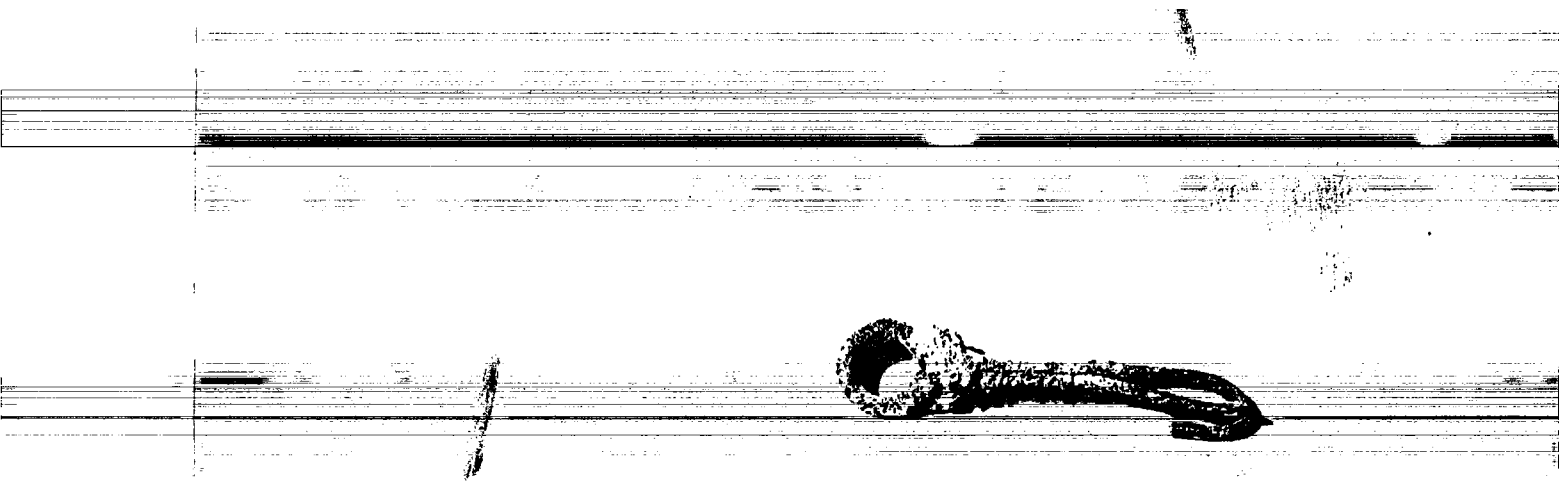

Res.343 Kat. No.108

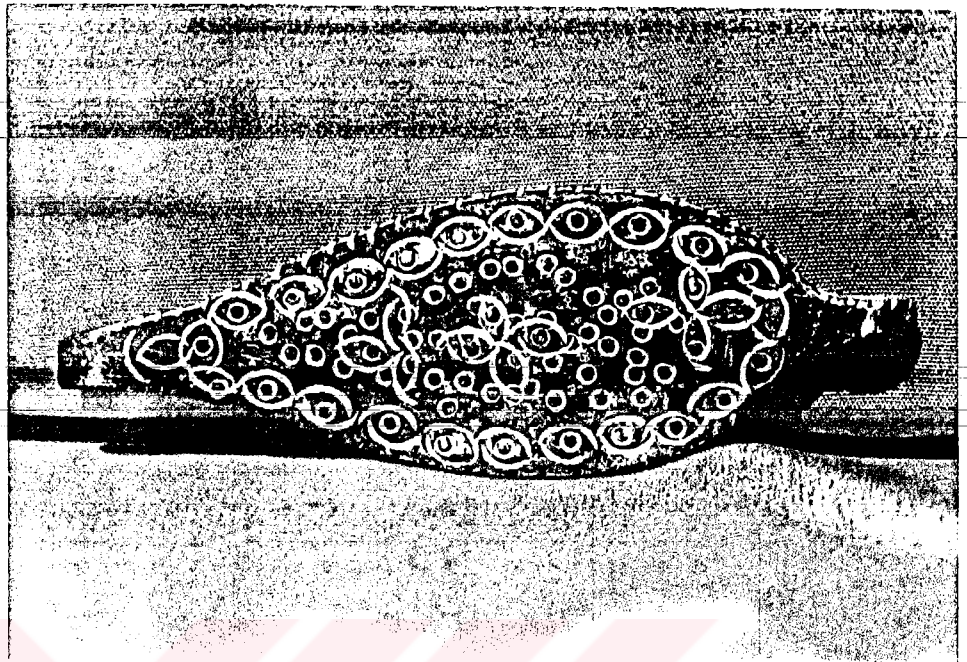
Res.344 Kat. No.109

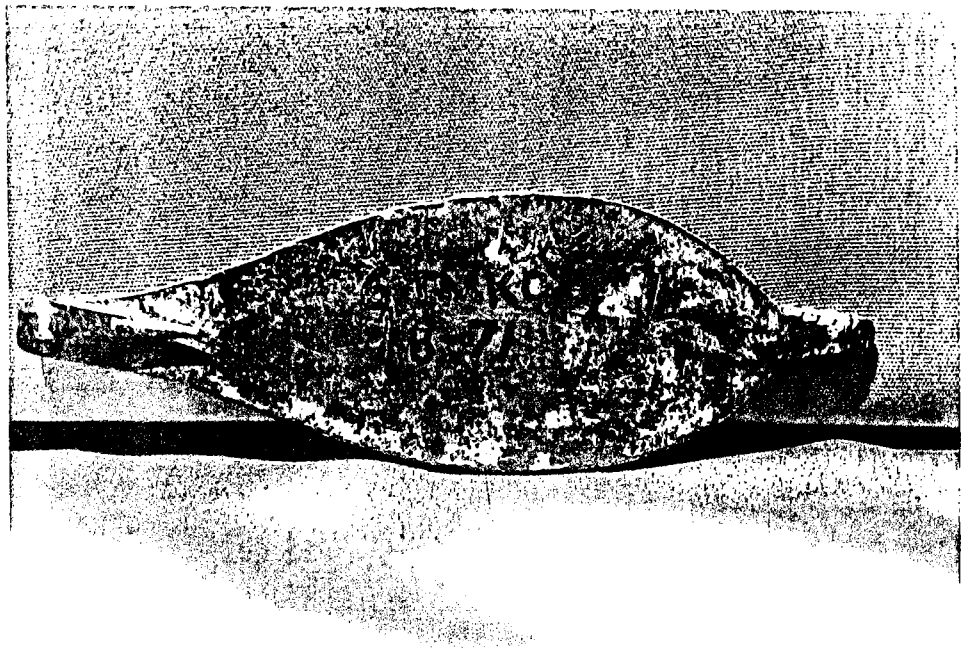
Res.345 Kat. No.110

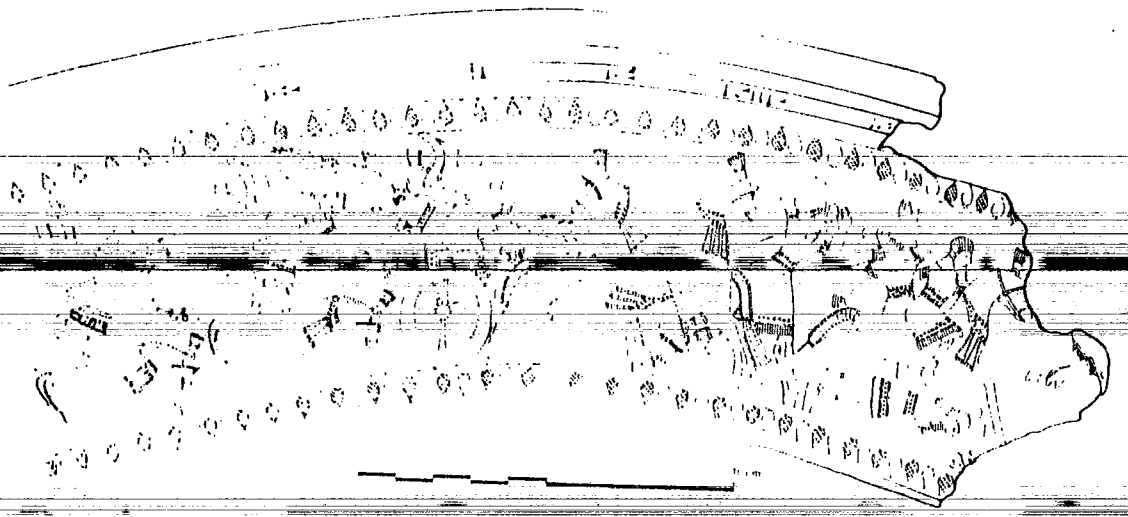
Res.346 Kat. No.111

Res.347 Kat. No.112

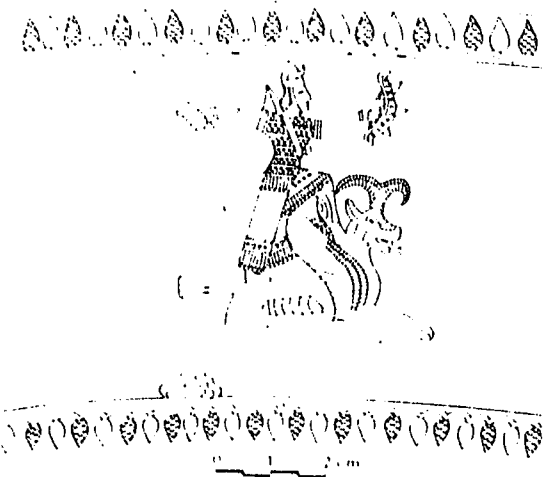
Res.348 Kat. No.112

Res.349 Anzaf Kalkanı (Belli, Urartu Tanrıları, Çiz.17)

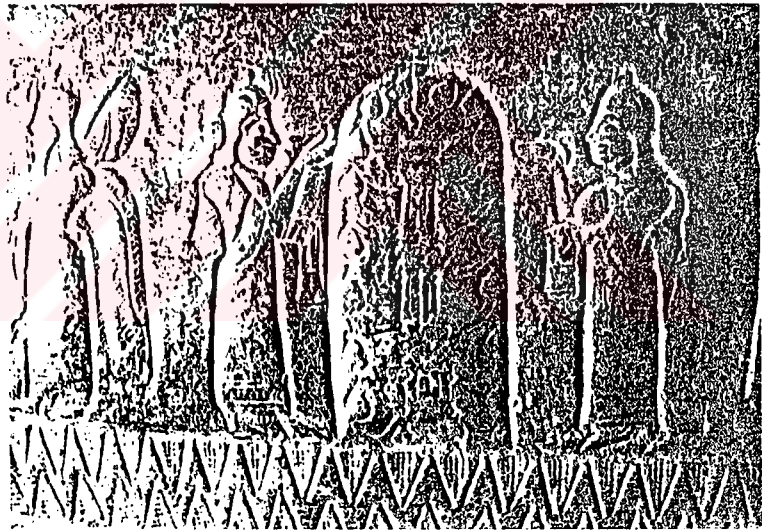
Res.350 Anzaf Kalkanı (Belli, Urartu Tanrıları, Çiz.17)

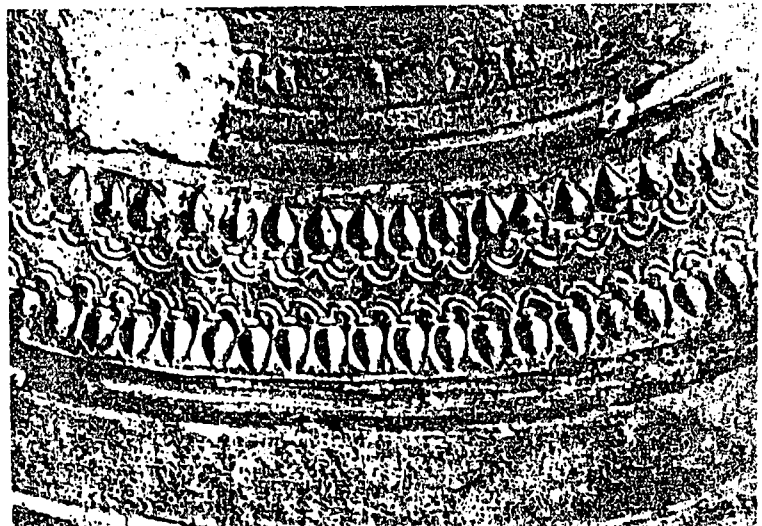
Res.351 Anzaf Kalkanı (Belli, Urartu Tanrıları, Çiz.17)

Res.352 I. Argisti Levhası (Kendall, Boston, Fig.3)

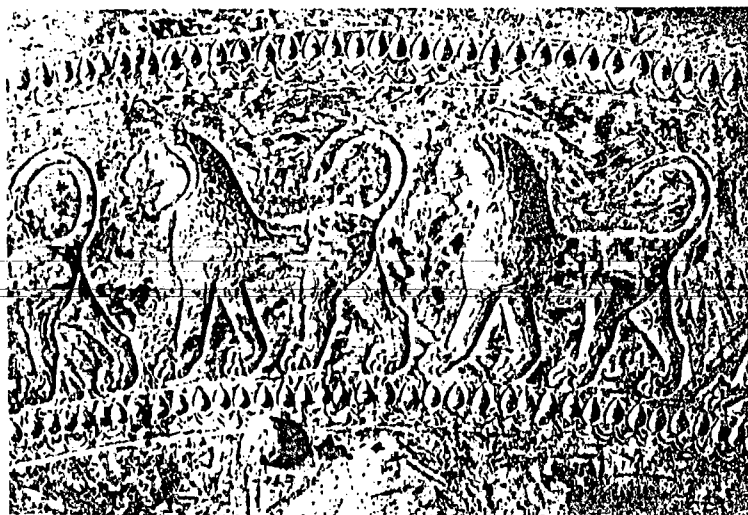

Res.353 I. Argisti Mıg'leri (Piotrovsky, Regno, Tav.XXXVIII)

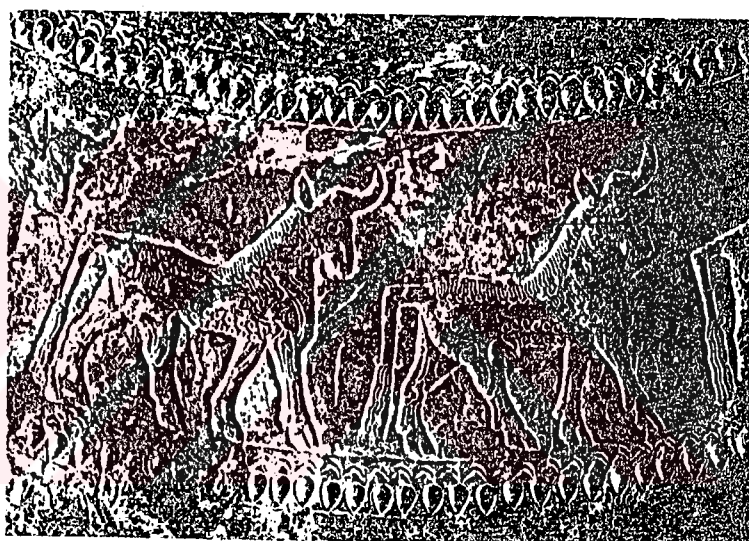

Res.354 I. Argisti Mıg'leri (Piotrovsky, Regno, Tav.XXXVIII)

2023 YILI KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
MÜHÜRÜ

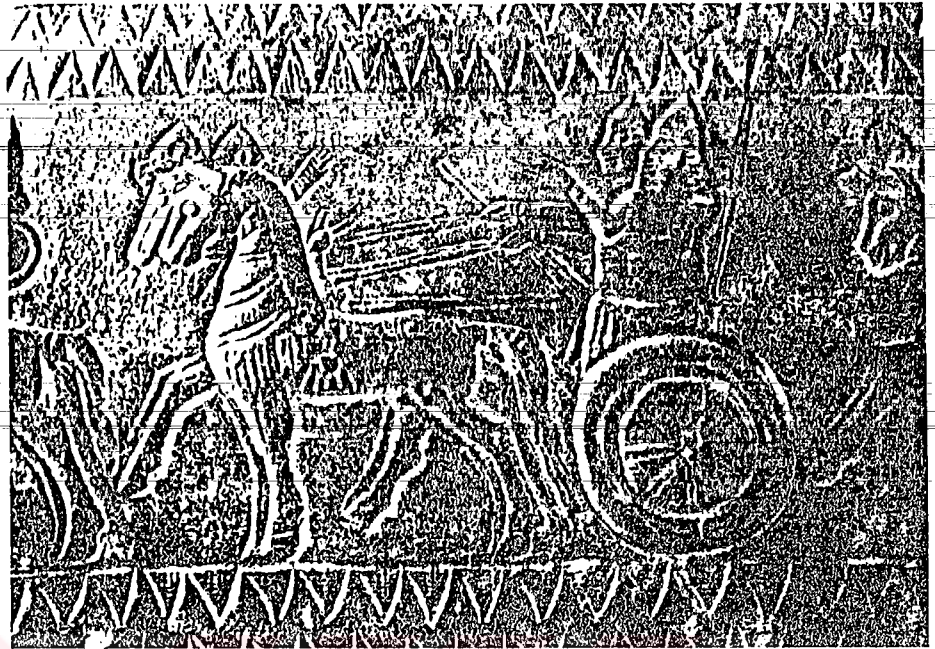
Res.355 Il. Sarduri Kalkam (Piotrovsky, Urartu, Pl.XXXIXa)

Res.356 Il. Sarduri Kalkam (Piotrovsky, Urartu, Pl.XXXIXb)

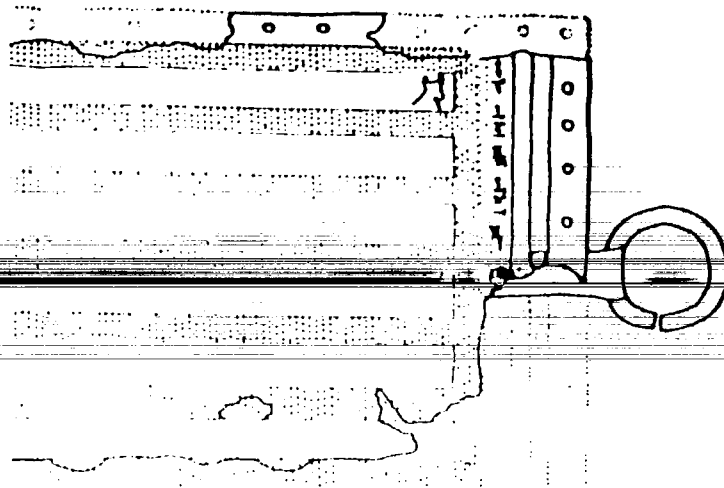
Res.357 Il. Sarduri Migferi (Piotrovsky, Urartu, Fig.93)

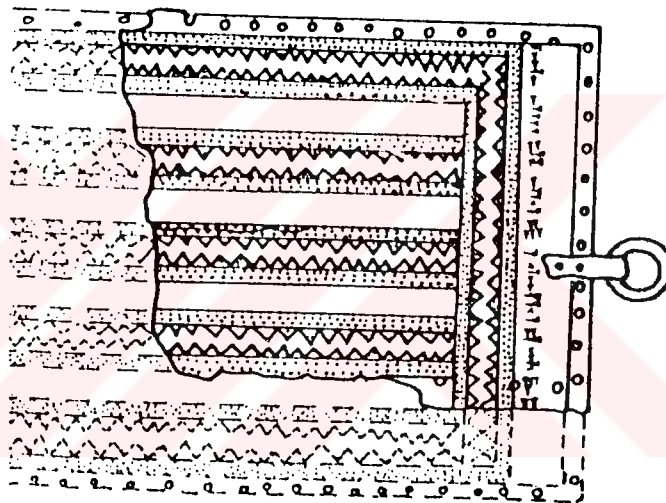
Res.358 II. Sarduri Migferi (Loon, Urartian Art, PL.XXIXa)

Res.359 II. Sarduri Migferi (Loon, Urartian Art, PL.XXIXb)

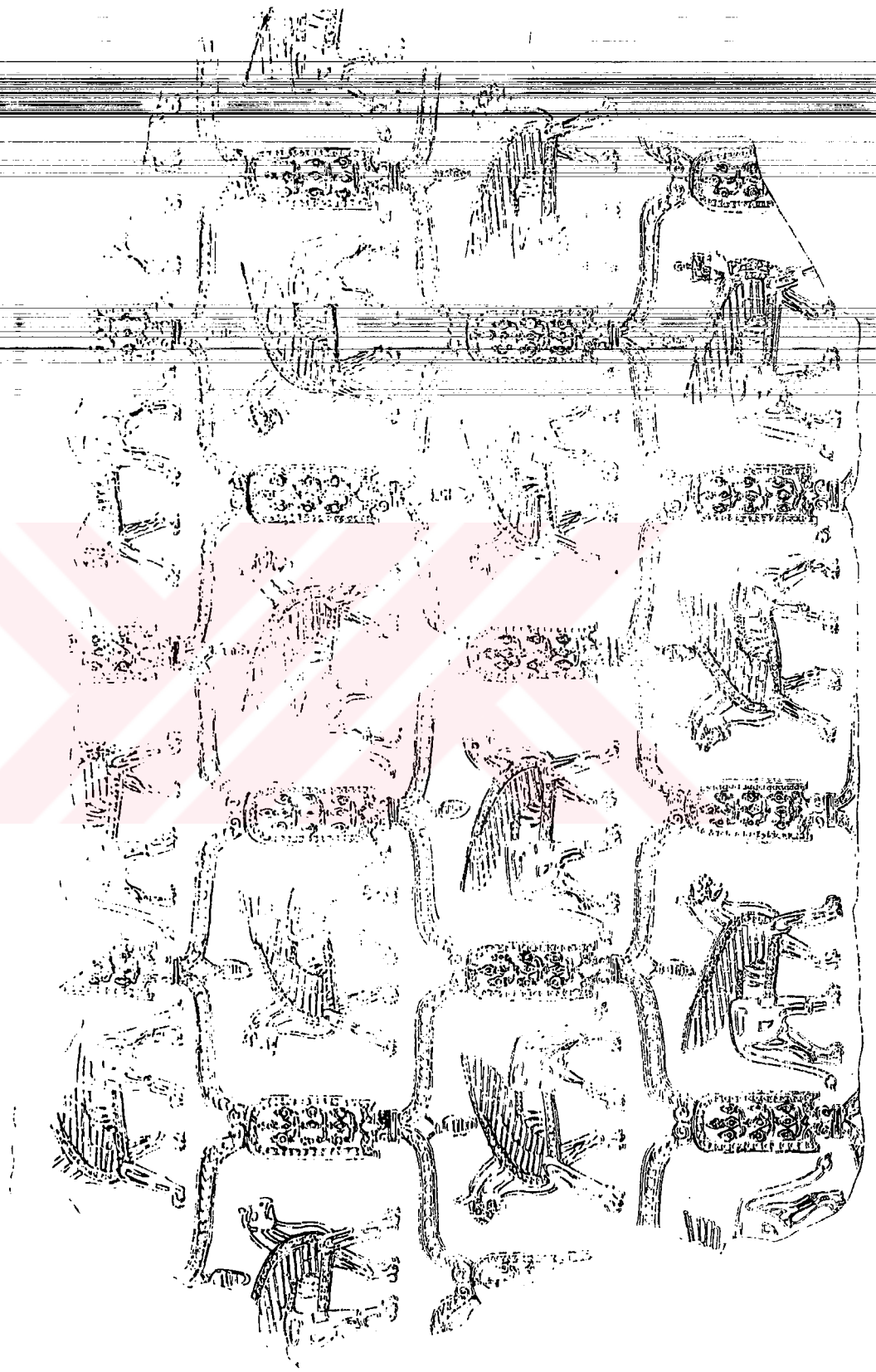
Res.360 II. Sarduri Kimeri (Belli-Kellner, Inschriften, Abb.1)

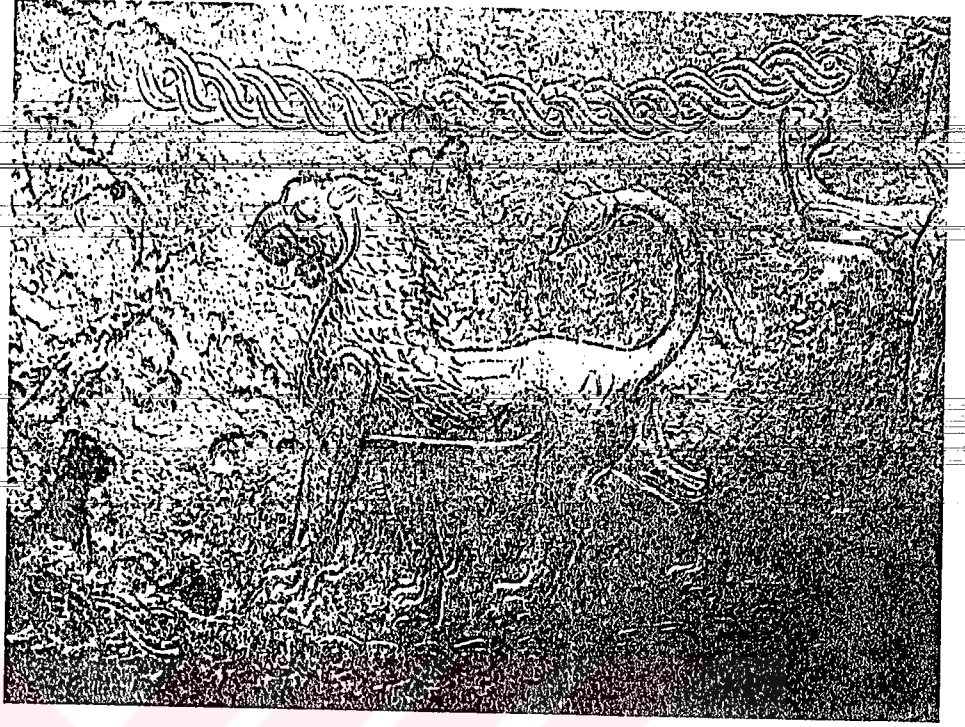
Res.361 II. Sarduri Kimeri (Belli-Kellner, Inschriften, Abb.2)

Res.362 I. Rusa Kimeri (Belli-Kellner, Inschriften, Abb.4)

Res.363 Ayanis Tapınağı. Sunak Süslemeleri (A. Çilingiroğlu. "Teple Area" Ayanis I. Edit. A. Çilingiroğlu – M. Sarvini (2001) Fig.23.).

Res.364 III. Rusa Kalkani (Akurgal, Anadolu, Lev. 58a).

ÖZGEÇMİŞ

1969 Yılında Trabzon'un Araklı ilçesinde doğdu. İlk ve Orta öğrenimini aynı ilçede tamamladı. 1988 yılında girdiği Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalından 1992 yılında mezun oldu. 1993 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalında başladığı Yüksek Lisans öğrenimini 1995 yılında "Van Müzesi'ndeki Urartu Bronz Kemerleri" konulu tezle tamamladı. 1995 yılında başladığı Doktora öğrenimini ise "Urartu Kemerleri" konulu tezle 2002 yılında bitirdi.

1993 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van Gölü Çevresi Tarihi Eserleri ve Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde, Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 1996 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Protohistorya Ön Asya Ana Bilim dalına naklen atandı.

Öğrenci olarak 1990-1991 yılları arasında Antik Kizikos Kenti kazılarına katıldı. 1993-1996 yılları arasında Van Gölü Çevresi Kültür Varlıklarını tespit ve tescili projesiyle, Van Gölü havzası kültür varlıkları tescili çalışmalarında yer aldı. Arkeolog olarak 1993-1995 yılları arasında "Eski Erciş Kalesi ve Selçuklu Mezarlığı Kazısı" ve 1996-1998 yılları arasında, "Hüsrev Paşa Külliyesi ve Restorasyon" çalışmalarına katıldı.

1996-2001 tarihleri arasında, Türk Tarih Kurumu adına "Doğu Anadolu Kültür Varlıklarının Envanter Çalışması" ve 1998-2000 tarihleri arasında, Devlet Planlama Teşkilatı'nın yürüttüğü "Doğu Anadolu Projesi Ana Planı Kültür ve Turizm Projesi" adlı projelere katıldı.